T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA GAYRİNİZAMİ HARP VE GÜNEY CEPHESİ

ERKAN ÇATALBAŞ
14716002
ORCID NO: 0000-0002-2798-9010

TEZ DANIŞMANI
Doç.Dr. FUAT AKSU

İSTANBUL
2020

ÖZ

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA GAYRİNİZAMİ HARP VE GÜNEY CEPHESİ
Erkan ÇATALBAŞ
Haziran, 2020

Bu çalışma işgalcinin güçlü devlet, işgale direnenin ise zayıf aktör olduğu işgal durumunda taraflar arasında var olan asimetrik güç dengesine rağmen işgale direnmek ve işgali sonlandırmanın zayıf aktör tarafından mümkün olup/olmadığını araştırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla çalışmada direnişi sonlandırmak için zayıf aktör tarafından uygulanan geleneksel harp dışındaki strateji ve taktiklerin analizine yönelik gayrinizami harp kavramı temel alınmıştır.

Gayrinizami harbin kavramsal incelemesi; bu harbin türevlerinin geleneksel harpten farklı taktik ve yöntemleri üzerinden yapılacaktır. Çalışmada ayrıca askeri unsurlar dışındaki diğer faktörlerin gayrinizami harbe etkisi incelenecektir. Bu inceleme sonucunda, güçlü devletin savunmasız alanları tespit edilerek savunmasız alanlara odaklanan zayıf aktörlerin nasıl güç dengesini kendi lehine çevirdiği ortaya konacaktır.

Çalışmada, Kurtuluş Savaşı'nda Güney Cephesi örnek olayı incelemesi üzerinden gayrinizami harp kavramının analizi yapılacaktır. Bu örnek olay özelinde, Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin Fransa Devleti'ne karşı Adana, Maraş, Urfa ve Antep işgal bölgelerinde gerçekleştirdiği direniş mücadelesinde başarılı olarak uyguladığı taktik ve stratejiler incelenecektir. İşgalcinin işgali sonlandırmak zorunda kaldığı bu taktik ve stratejilerin modern gayrinizami harp ile ilişkisi vurgulanacaktır.

Sonuç olarak taraflar arasında asimetrik güç dengesinin olduğu bir işgal ortamında; güçlü devletin işgali sonlandırmasına sebep olan zayıf aktörün kullanmış olduğu gayrinizami harp strateji ve taktiklerinin neler olduğu ortaya konacaktır. Böylece geleceğe yönelik harp araştırmalarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gayrinizami Harp, Gerilla Harbi, Psikolojik Harp, Yıkıcı (Şiddete dayalı) Faaliyet, Kuva-yı Milliye, Güney Cephesi.

ABSTRACT

IRREGULAR WARFARE IN THE WAR OF INDEPENDENCE AND THE SOUTHERN FRONT
Erkan ÇATALBAŞ
JUNE, 2020

This study aims to investigate whether it is possible by the weak actor to resist the against occupation and to end the occupation despite the asymmetric balance of power between the parties in the case of occupation where the occupier is the strong state and the resister is the weak actor. For this purpose, the study was based on the concept of irregular warfare for the analysis of strategies and tactics other than the traditional warfare applied by the weak actor to end the resistance.

Conceptual review of irregular warfare; derivatives of this war will be done through different tactics and methods apart from traditional warfare. The study will also examine the effect of non-military factors on irregular warfare. As a result of this review; the vulnerable areas of the strong state will be identified and it will be revealed how the weak actors who focus on the vulnerable areas turn the balance of power to their own favor.

In the study, the analysis of the concept of irregular warfare will be done through the case study of the Southern Front in the Independence War. In this case study, the tactics and strategies that the Kuva-yı Milliye forces successfully implemented in the resistance struggle against the state of France in Adana, Maras, Urfa and Antep occupation areas will be examined. The relationship of these tactics and strategies in which the occupier had to end the occupation, with modern irregular warfare will be emphasized.

As a result; in an occupation environment where there is an asymmetrical balance of power between the parties, what the strategy and tactics of irregular warfare used by the weak actor that caused the strong state to end the occupation is will be revealed. Thus, it is aimed to contribute to future warfare research.

Key Words: Irregular Warfare, Unconventional Warfare, Guerrilla War, Psychological Warfare, Destructive (based on violence) Activities, Kuva-yı Milliye, Southern Front.

ÖN SÖZ

Gayrinizami harp, hasım devletin topraklarında veya işgal etmiş olduğu bir bölgede hâkim otoriteyi yıkmak veya zayıflatmak, işgaline engel olmak veya sonlandırmak amacıyla halk desteğiyle yapılan askeri, siyasi ve iktisadi hedeflere düzensiz kuvvetler ile yapılan harekâttır. Gayrinizami harp geleneksel harbin aksine hasmın silahlı kuvvetlerini imha ederek toprağı ele geçirmeyi hedeflemek yerine nüfusa odaklanarak, hasmını uzun vadede yıpratma ve nüfus üzerinden meşruiyet ve güvenirliliğini sağlayarak nüfusu ele geçirerek otorite kurmayı hedefler. Gayrinizami harbin günümüzde devlet dışı silahlı aktörler ile devlet içi çatışmaların artmasıyla birlikte görünürlüğü artmaya başlamıştır. Gayrinizami harbin zayıf aktör tarafından kullanımının artmasıyla birlikte harp sonuçlarının güçlü devletler için daha da karmaşıklaştığı ve zayıf aktör lehine olan harp sonuçlarının arttığı söylenebilir. Gayrinizami harbin günümüzün güç mücadelesinin yeni biçimlerinden biri olarak yaygınlaşmaya başlamış olması güvenlik ve harp çalışmalarına katkı sağlanması açısından daha ayrıntılı analiz edilmesi gerekliliğini doğurmaktadır. Bu açıdan gayrinizami harp olgusunun modern tarihsel olay ve olgular ışığında analiz edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple günümüzde ve gelecekte öngörülen silahlı çatışma ve harplerin karakterini çözümleyebilmek adına geleneksel harpten farklı olan gayrinizami harbin tercih edilme nedenleri ile kullanılan strateji ve taktiklerinin etkilerinin incelenmesi, bu tezin temel amacını oluşturmaktadır.

Tez yazma süreci çoğu doktora adayı için zorlu bir süreçtir. Bu zorlu süreçte doktora adayı her zaman değerli destekçilere ihtiyaç duyar. Kuşku yok ki bu tez çalışma sürecinde desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Sayın Danışman Hocam Doç. Dr. Fuat Aksu sayesinde bu zorlu süreç tamamlanmıştır. Kelimeler kendisine olan şükranlarımı tarif etmekte kifayetsiz kalır. Tez yazma süreci çeşitli kazanımların edinildiği bir süreçtir. Bu süreçte kendisinden edindiğim kazanımlar ise şahsım adına büyük bir onurdur. Ayrıca doktora sürecinde değerli bilgilerini benimle paylaşmaktan çekinmeyen, bana kıymetli zamanlarını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle dinleyen ve faydalı olabilmek adına ellerinden gelenin fazlasını sunan değerli hocalarım Prof.Dr. Gencer Özcan, Prof.Dr. Mehmet Hacısalihoğlu, Prof.Dr. Serhat Güvenç, Doç.Dr. Evren Balta ve Doç.Dr. Çiğdem Nas'a sonsuz teşekkür ederim. Bu zorlu süreçte şehir dışında olmamın olumsuz etkilerini bana hissettirmemek adına idari işlemlerin takibinde her daim desteklerini esirgemeyen sevgili doktora arkadaşlarım Ahmet Yusuf Özdemir ve Eray Alım'a teşekkürü bir borç bilirim. Elbette hayatımın her alanında en büyük şansım olan, özellikle eğitimim konusunda her türlü fedakarlığı gösteren eşime, çocuklarıma ve beni destekleyen her iki anne ve babama minnettarım. Son olarak bu süreçte isimlerini unuttuğum desteğini esirgemeyen herkese teşekkürü borç bilirim.

İstanbul; Haziran, 2020 **Erkan Çatalbaş**

İÇİNDEKİLER

ÖZ iii
ABSTRACT iv
ÖN SÖZ v
İÇİNDEKİLER vi
TABLOLAR LİSTESİ x
ŞEKİLLER LİSTESİ xi
KISALTMALAR xii
1. GİRİŞ 1
2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE 7
2.1. Güç 7
2.2. Savaş ve Savaşın Dönüşümü 16
2.2.1. Savaşın Tanımı 16
2.2.2. Savaşın Dönüşümü 19
2.2.2.1. Klasik Savaş Dönemi (Çizgisel) 19
2.2.2.2. Ulus Devlet Savaşları 20
2.2.2.3. Endüstrileşme ve Topyekün Savaş 21
2.2.2.4. Manevra Savaşları 22
2.2.2.5. Yirminci Yüzyıl ve Sonrası Savaşlar (4.Nesil Savaş) 23
2.3. Güç ve Savaş İlişkisi 28
2.4. Gayrinizami Harp 30
2.4.1. Gerilla Harbi 37
2.4.2. Psikolojik Harp 42
2.4.3. Yıkıcı (Şiddete Dayalı) Faaliyetler 45
2.4.4. Gayrinizami Harbin Başarısına Etki Eden Askeri Unsurlar Dışındaki Diğer Faktörler 46
2.4.4.1. Dış Destek 49
2.4.4.2. Ulusal/Uluslararası Kamuoyu Baskısı 51
2.4.4.3. Uzun Savaş Stratejisi 53
2.4.4.4. Ordunun Yapısı 54

3. 1918-1922 OSMANLI COĞRAFYASINDA İŞGALLER VE DİRENİŞLER 58
3.1. Kuva-yı Milliye'nin Tanımı ... 59
3.2. Batı Cephesi ... 62
3.2.1. İzmir'in İşgali ... 63
3.2.2. Urla'nın İşgali ... 66
3.2.3. Ayvalık'ın İşgali ... 67
3.2.4. Ödemiş'in İşgali ... 68
3.2.5. Alaşehir'de Kuva-yı Milliye'nin Kurulması ve Salihli (Ahmetli) İşgali ... 72
3.2.5.1. Alaşehir Kongresi ... 75
3.2.6. Aydın'ın İşgali ve Kuva-yı Milliye ... 75
3.2.7. Denizli'de Kuva-yı Milliye'nin Kurulması ... 79
3.2.8. Bergama'nın İşgali ... 82
3.2.9. Balıkesir'de Kuva-yı Milliye ... 83
3.2.9.1. Birinci Balıkesir Kongresi (28 Haziran-12 Temmuz 1919) ... 84
3.2.9.2. İkinci Balıkesir Kongresi (26 Temmuz-31 Temmuz 1919) ... 85
3.2.9.3. Üçüncü Balıkesir Kongresi (16-22 Eylül 1919) ... 86
3.2.9.4. Dördüncü Balıkesir Kongresi ... 87
3.2.9.5. Beşinci Balıkesir Kongresi ... 88
3.2.10. Bursa'da Cemiyetler ve Kuva-yı Milliye ... 89
3.2.11. Kocaeli Kuva-yı Milliyesi ... 90
3.3. Karadeniz Bölgesindeki Direniş Hareketleri ... 92
3.3.1. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Kurulması ... 92
3.3.2. Trabzon Kuva-yı Milliyesi'nin Kurulması ... 97
3.3.3. Giresunda Kuva-yı Milliye ve Topal Osman ... 98
3.3.4. Erzurum Kongresi ... 99
4. GÜNEY CEPHESİ'NDE GAYRİNİZAMİ HARP ÖRNEKLERİ VE SONUÇLARI ... 102
4.1. Siyasi Durum ... 102
4.2. Ekonomik Durum ... 106
4.3. Askeri Durum ... 107
4.4. Milli Mücadele Dönemi Öncesi Osmanlı Gayrinizami Harp Deneyimleri ... 110
4.4.1. Fırka-i Islâhiye Kuvveti ... 111
4.4.2. Makedonya Sorunu ve Komitecilik ... 116
4.4.3. Teşkilat-ı Mahsusa ... 121
4.4.4. Trablusgarp Savaşı ... 125

4.4.5. Batı Trakya Hükümeti'nin Kurulması 130
4.4.6. Kafkas Harekâtı 134
4.4.7. Irak ve Basra Harekâtı 138
4.4.8. Yunanistan'ın Bölünmesi 141
4.4.9. Gayrinizami Harp Deneyimlerinin Aktarılması 143
4.4.10. Değerlendirme 147
4.5. Adana ve Çevresinin İşgaline Karşı Direniş 148
4.5.1. Tarafların Kuvvet/Güç Dengesi 153
4.5.2. İşgale Karşı Kuva-yı Milliye Teşkilatlanması 157
4.5.3. Harp Sahasının İncelenmesi 166
4.5.4. Adana Doğu Cephesi'nde İşgale Karşı Direniş 168
4.5.4.1. Kozan Cephesindeki Harp ve Kozan'ın İşgal'den Kurtarılması 170
4.5.4.2. Haruniye Bölgesindeki Harp ve İşgalin Sonlandırılması 174
4.5.4.3. Osmaniye Cephesi'nde Meydana Gelen Harpler 175
4.5.4.4. Kovanbaşı Harbi 175
4.5.4.5. Ceyhan Cephesi ve Mercin Harbi 176
4.5.4.6. Saimbeyli (Haçin) Bölgesindeki Harpler 177
4.5.5. Adana Batı Cephesi'nde İşgale Karşı Direniş 181
4.5.5.1. Pozantı Bölgesi Harpleri 182
4.5.5.2. Mersin ve Tarsus Bölgesindeki Harp 193
4.5.5.3. Fadıl Harbi 199
4.6. Maraş İşgaline Karşı Direniş 200
4.6.4. Maraş Şehir Dışı Harbi 214
4.6.4.1. Türkoğlu (Eloğlu) Çarpışmaları 215
4.6.4.2. Araplar Köyü Baskını 216
4.6.4.3. Harabe Çarpışması 217
4.6.5. Maraş Şehir İçi Harbi 219
4.7. Urfa İşgaline Karşı Direniş 225
4.7.1. Tarafların Kuvvet/Güç Dengesi 229
4.7.2. İşgale Karşı Kuva-yı Milliye Teşkilatlanması 233
4.7.3. Harp Sahası ve Harbin İncelenmesi 240
4.8. Antep İşgaline Karşı Direniş 252
4.8.1. Tarafların Kuvvet/Güç Dengesi 255
4.8.2. İşgale Karşı Kuva-yı Milliye Teşkilatlanması 259
4.8.3. Harp Sahasının İncelenmesi 264

4.8.4. Şehir Dışı Harp (01 Nisan 1920 tarihine kadar ki olaylar) 267
4.8.5. Şehir İçi Harbi 270
4.8.5.1. Birinci Antep Kuşatması 275
4.8.5.2. Mağarabaşı Harbi (26 Nisan 1920) 278
4.8.5.3. Kurbanbaba Tepe Muharebesi 281
4.8.5.4. Akbaba Harbi 284
4.8.5.5. Ateşkes Dönemi 286
4.8.5.6. Nafak Boğazı (İkizkuyu) Çarpışmaları 288
4.9. Güney Cephesinde Gayrinizami Harbin Sonucuna Etki Eden Askeri Unsurlar Dışındaki Diğer Faktörler 302
4.9.1. Dış Destek 303
4.9.2. Uzun Savaş Stratejisi 306
4.9.3. Ordunun Yapısı 308
4.9.4. Ulusal/Uluslararası Kamuoyu Baskısı 310
5. SONUÇ 317
KAYNAKÇA 330
EKLER 347
Ek-1: Adana Cephesi'ne Ait Fotoğraflar 347
Ek-2: Maraş Bölgesi'ne Ait Fotoğraflar 350
Ek-3: Urfa Bölgesi'ne Ait Fotoğraflar 352
Ek-4: Antep Bölgesi'ne Ait Fotoğraflar 354
Ek-5: Güney Cephesi Coğrafi Durumu 357
ÖZ GEÇMİŞ 358

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Savaşın Dönüşümü ve Evreleri 26
Tablo 2: Eski ve Yeni Savaşlar Arasındaki Farklar 27
Tablo 3: Adana Cephesi'nde Meydana Gelen Harbin İncelenmesi 152
Tablo 4: Adana Cephesi'nde Tarafların Kuvvet Mevcutların Karşılaştırılması 156
Tablo 5: Maraş Bölgesinde Meydana Gelen Harbin İncelenmesi 205
Tablo 6: Fransız kuvvetlerinin Maraş'ta Yerleşim Yerleri 207
Tablo 7: Maraş Cephesi'nde Tarafların Kuvvet Mevcutlarının Karşılaştırılması ... 208
Tablo 8: Urfa'da Meydana Gelen Harbin İncelemesi 229
Tablo 9: Urfa Kuva-yı Milliye Kuvvetleri ve Mevcutları 231
Tablo 10: Urfa Merkezde Tarafların Kuvvet Mevcutlarının Karşılaştırılması 233
Tablo 11: Antep'te Meydana Gelen Harbin İncelemesi 255
Tablo 12: Antep Merkezi'nde Tarafların Kuvvet Mevcutlarının Karşılaştırılması 258

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Geleneksel Harp ile Irregular Warfare Karşılaştırılması..... 34
Şekil 2: Mondros Mütarekesi Sonrası İşgal Yerlerini Gösteren Harita..... 58
Şekil 3: Batı Trakya Hükümeti Mühür ve Pulları..... 133
Şekil 4: Batı Trakya Bağımsız Hükümeti Bayrağı 133
Şekil 5: Adana Cephesi Teşkilatlanması 162
Şekil 6: Adana Cephesi'ni Gösteren Kroki. 166
Şekil 7: Maraş Merkezi Harp Alanı..... 213
Şekil 8: Urfa Merkezi Harp Alanı 242
Şekil 9 : Antep Merkezi Harp Sahası 265
Şekil 10: Antep Dışı Harp Sahası..... 266
Şekil 11: Antep Gayrinizami Harp Sahası..... 271

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri
ATAM : Atatürk Araştırma Merkezi
ATASE : Askeri Tarih ve Stratejik Etüt
BM : Birleşmiş Milletler
BDAGM : Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
GNKUR : Genelkurmay Başkanlığı
IW : Irregular Warfare
NATO : North Atlantic Treaty Organization
TDK : Türk Dil Kurumu
TTK : Türk Tarih Kurumu
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
UW : Unconventional Warfare
4GW : Fourth-Generation War

1. GİRİŞ

"Milletin istiklali tehlikeye girdiği vakit, millet ordularını kendi toplar ve yalnız bir hareket tarzı kabul eder. O da kurtuluş uğrunda sonuna kadar kanını dökmek."

Mustafa Kemal Atatürk

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde "savaş"[1] kavramı üzerine birçok tartışmalar ve çalışmalar yapılmıştır. Savaşın ne olduğu ve nasıl olması gerektiği üzerine yapılan çalışmaların yanı sıra tarihsel süreç içerisinde savaşın uğramış olduğu dönüşümün savaşın tanımına olan etkisi ise bilimsel çalışmalar üzerinden ortaya konmaya çalışılmıştır. Geleneksel yaklaşımların savunduğu devletlerin uluslararası ilişkilerin temel aktörleri[2] olduğu ve savaşın sonucuna güçlü olanın karar verdiği savaş tanımları; devlet içi çatışmalar ile taraflardan en az birinin devlet dışı silahlı bir aktör olduğu düşük yoğunluklu silahlı çatışmaların artışı ve aynı zamanda beklenenin aksine zayıf olanın lehine olan savaş sonuçları sonrası eleştirilmeye başlanmıştır.

Bu eleştirel bakış açısı doğrultusunda "geleneksel harbin dışında icra edilen ve düzensiz kuvvetler ile yürütülen harp şekli" olarak tanımlanan gayrinizami harbin tarihsel geçmişi ile yöntem ve taktiklerinin ortaya konarak tanımlanması gerekliliğine ilişkin olarak ordu doktrinlerini güncellenme çalışmalarının, akabinde ise akademik çalışmaların başladığını belirtebiliriz. Ancak bu çalışmaların geleneksel harp bakış açısının korumacı özelliğinden dolayı yeterli seviyede olmadığı söylenebilir.

---

[1] Çalışmada, günümüze ait uluslarası ilişkiler kuram ve kavramları Kurtuluş Savaşı dönemine ait tarihsel bir olayın üzerinden incelenecek olması nedeniyle özgünlükten ayrılmamak adına her iki dönemin askeri terminolojisi ortak kullanılmıştır. Bu sebeple çalışma boyunca **"harp ve savaş"** kelimeleri aynı anlamda kullanılmıştır. Harp kelimesinin aynı zamanda "savaş" anlamına geldiğine dair Bkz. **Türk Dil Kurumu Sözlüğü**, www.tdk.gov.tr. [30.01.2019]

[2] **Aktör:** Uluslararası sistemde bağımsız eylemler gerçekleştirebilen diğer aktörler üzerinde uygulayabilen (egemen) ve belirli bir süre varlığını devam ettirebilen birimlerdir. Bu kapsamda çalışmada yeni kararlar alırken ve politikalarını uygularken özerkliğe sahip olmak aktör olarak belirleyici unsur olarak kabul edilerek kavram devlet ve devlet dışı aktörleri temsilen kullanılmıştır. Aktör kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Murat Gül, "Aktör", **Uluslararası İlişkileri Giriş**, Ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı (İstanbul: Küre Yayınları, 2015): 523-530.

Bu harp türünün tercih edilişinin altında yatan sebeplerin ortaya çıkarılması ile birlikte kullanılan taktik ve yöntemlerin örnek incelemeler üzerinden tarihsel kökenlerinin araştırılması mevcut harp çalışmalarına katkı sağlayacaktır. Fakat gayrinizami harbe yönelik akademik çalışmaların batı kaynaklı örnekler olmasının yanı sıra ordu doktrin çalışmalarının ise NATO sonrası özellikle Amerikan ordusunun yaşamış olduğu Vietnam Savaşı gibi harp deneyimleri üzerinden şekillendiğini görmekteyiz. Türkiye'de üretilen bilimsel akademik çalışmalar ile Türk ordusu deneyimlerine dayanan bu harbe yönelik askeri doktrin çalışmaların eksikliğinden dolayı gerek Osmanlı ordusunun gerekse modern Türkiye Cumhuriyeti kuruluş dönemi tarihinde yaşanmış birçok gayrinizami harbin incelemesi bugüne kadar yapılan bilimsel akademik çalışmalar içerisinde yeterli seviyede yer bulamamıştır.

Yakın Türk tarihinde Osmanlı coğrafyasında ki gayrinizami harp örnekleri incelendiğinde, Osmanlı Ordusu'nun 1878 Osmanlı Rus Savaşı'dan (93 Harbi) itibaren öncelikle topraklarında çıkan iç isyan ve ayaklanmaları bastırmak için gayrinizami harbe karşı koyma taktik ve stratejilerini tecrübe ettiği, akabinde ise Birinci Dünya Savaşı ve en önemlisi Kurtuluş Savaşı'nda bizzat kendisinin Anadolu topraklarının birçok şehir ve kasabasında icra ettiği gayrinizami harp örneklerini görmekteyiz. Anadolu coğrafyasındaki gayrinizami harbe yönelik akademik çalışma ihtiyacını karşılamak amacıyla İtilaf Devletleri'nin Rum ve Ermeni çetelerini kullanarak Anadolu halkına karşı yürüttükleri baskı ve şiddet olaylarına karşı Kuva-yı Milliye teşkilatları tarafından uygulanan ve başarılı sonuç alınan gayrinizami harp örneğinin incelenmesinin bu ihtiyaca katkı sağlayacağı değerlendirilmiştir. Bu katkının daha sağlıklı bir şekilde sağlanmasına yönelik olarak Kurtuluş Savaşı'nda Güney Cephesi savaş bölgesi araştırmamız kapsamına alınarak, çalışmamıza sınırlama getirilmiştir.

Bu kapsamda Kurtuluş Savaşı Güney Cephesi'nde icra edilen gayrinizami harbi, modern gayrinizami harp strateji ve taktikleri[3] ile ilişkisini değerlendirebilmek açısından yapmış olduğumuz literatür taramasında; öncelikle bu harp türü üzerine

[3] **Strateji:** Ulusal ve/veya çok uluslu hedefler ile harekât hedeflerinin elde edilmesi için ulusal güç unsurlarının senkronize ve bütünleşmiş bir tarzda geliştirilmesi ve kullanılması sanatıdır. Bkz. ABD Savunma Bakanlığı, **Askeri Terimler Sözlüğü JP 1-02** (2016), 227.
Taktik: Savaş araçlarını belli bir sonuca ulaşmak amacıyla etkili biçimde birleştirerek ve kullanarak kara, deniz veya hava savaşını yönetme sanatı. Bkz. **TDK Sözlüğü**, www.tdk.gov.tr. [31.01.2019] Taktik seviyedeki harekât, kolordu veya daha küçük birlikler tarafından icra edilen muharebeleri, küçük birliklerle icra edilen emniyet harekâtı ve gayrinizami birliklerin uyguladıkları harekâtı kapsar.

yazılmış batılı kaynakların Vietnam Savaşı sonrası artış gösterdiği ve günümüzdeki silahlı devlet dışı aktörlerin uluslararası sisteme dahil olması ve düşük yoğunluklu savaş oranlarının artışı ile birlikte harp çalışmalarında daha tartışılır olmaya başladığı gözlemlenmiştir. Ancak gayrinizami harp üzerine yapılan bilimsel çalışmaların hemen hemen hepsinin batılı devletlerin yaşamış olduğu Anadolu toprakları dışındaki örneklerin incelendiği çalışmalar olduğu ve bu konuda Türkçe bilimsel çalışmaların yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Az sayıdaki Türkçe literatür içerisinde ise Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu topraklarında bilfiil Türk ordusu tarafından icra edilen gayrinizami harp örnekleri üzerine yapılan çalışmaların akademik ve bilimsel çalışma dışında daha çok askeri okul/eğitimlerde kullanılmak üzere hazırlanmış dokümanların oluşturduğu söylenebilir. Bilimsel akademik çalışmalar incelendiğinde ise; bu alanda yapılan çalışmaların sayısının yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Türkçe literatüre katkı sağlamak amacıyla tezimizin yazım aşamasında yayıma giren bağımsız çalışmalar incelendiğinde ise; Osman Bilge Kuruca'nın "Atatürk ve Gerilla Savaşı" adlı Milli Mücadele'de yürütülen gerilla savaşını devrim savaşı üzerinden okuyan eseri ile Mehmet Tanju Akad'ın "Tarihten Bugüne Gayrinizami Savaş" adlı eserinin bir bölümünde Kurtuluş Savaşı'na yer ayırdığı eser dışında çalışmaların mevcut olmadığı gerçeğidir. Bu amaçla çalışmamız sonucunda öncelikli olarak gayrinizami harp kavramına yönelik Türkiye'de oluşan bilimsel akademik çalışma eksikliğinin giderilmesine ve harp araştırmalarına yönelik katkı sağlanmak amaçlanmıştır.

Bu çalışmada öncelikle güçlü devletlere karşı genellikle zayıf aktörler tarafından başvurulan gayrinizami harbin türevleri ile taktik ve yöntemlerinin açıklanması üzerinden harbin/direnişin sonuçlarına olan etkisini ortaya koyabilmek amaçlanmaktadır. Çalışma alanımız olan Kurtuluş Savaşı Güney Cephesi özelinde; işgalci Fransa Devleti ile işgale direnen Ankara Hükümeti bağlısı Kuva-yı Milliye teşkilatı arasında gerçekleşen gayrinizami harp sürecinde çalışmayı destekleyecek araştırma soruları şu şekilde oluşturulmuştur.

- İşgalcinin güçlü (Fransa), işgale uğrayanın (Osmanlı-Kuva-yı Milliye) zayıf olduğu asimetrik güç dengesinde işgale direnmek veya işgali sonlandırmak nasıl mümkün olur?
- Gayrinizami harp unsurunu kullanan zayıf aktör hangi stratejik/taktik faaliyetleri kullanır ki başarı elde edebilsin?

- Savaşın/işgalin uzamasının gayrinizami harp usullerini kullanan aktör ile geleneksel harp usullerini kullanan aktöre etkisi farklı mıdır?

Bu sorular perspektifinde çalışmanın temel problemi gayrinizami harbin işgalin sonucuna olan olağan etkisinin anlaşılmasına yönelik sorunsal olduğundan çalışmanın ana noktası kavramsal zemine oturtulan gayrinizami harp kavramı olmaktadır.

Bu sebeple tezimizin çalışma sahası olan Kurtuluş Savaşı Güney Cephesi özelinde ise araştırma soruları şu şekilde belirlenmiştir.

- Bir bütün olarak gayrinizami harp uygulamalarının Kurtuluş Savaşı'nın seyri ve başarısı özelinde nasıl bir yeri bulunmaktadır?
- Güney Cephesi'nde yürütülen gayrinizami harp hasım kuvvetler arasındaki askeri güç dengesi açısından nasıl bir zemin yaratmaktadır?
- Fransa'nın işgaline karşı yürütülen direnişin seyrinde gayrinizami harp örgütlenmesi ve yöntemlerinin direnişin başarısındaki rolü nedir?
- Gayrinizami harp usullerinin uygulanması ile Fransa'nın işgal cephesinden geri çekilme/işgali sonlandırma kararı almasında ilişki var mıdır?
- İşgalin uzun sürmesi/sürecek olmasının Fransız Devleti'nin işgali sonlandırmasına/geri çekilmesine etkisi var mıdır?
- Fransa Devleti'nin savaşın sonucunda işgal bölgelerinden çekilerek hedeflerine ulaşmasını engelleyen askeri unsurlar dışındaki diğer faktörler (ulusal/ uluslararası kamu baskısı, ordu yapısı, dış destek vb.) nelerdir?

Çalışmada araştırma sorularının cevaplanması için izlenen yol kavramsal ve tarihsel bakış açısı doğrultusunda iki yönlü çerçevede oluşturulmuştur. Araştırmada öncelikle gayrinizami harp ve türevleri; güç ve savaş olguları üzerinden kavramsal analiz şeklinde açıklanırken, daha sonra Kurtuluş Savaşı Güney Cephesi tarihsel örnek olayı özelinde analiz yapılarak araştırma sorularının cevaplanmasına çalışılmıştır.

Tez boyunca test edilecek hipotezleri ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Gayrinizami harp usulleriyle girişilen mücadele de rakip/düşman düzenli harp usullerini kullanıyor ise düşmanın başarı şansı zayıftır.

- Gayrinizami harp usulleriyle girişilen mücadelede savaşın/işgalin uzaması eğer rakip/düşman devlet düzenli harp usullerini kullanıyor ise başarı şansını azaltır.
- Gayrinizami harp usulleriyle girişilen mücadelede eğer rakip/düşman devlet düzenli harp usullerini kullanıyor ise askeri unsurlar dışındaki siyasi, ekonomik ve kamusal savunmasız alanları savaşın sonucuna etki eder.

Çalışmamızda araştırma soruları ve hipotezlerin sınanmasında izlenecek olan çalışma planı şu şekilde oluşturulmuştur:

Çalışmamızın birinci bölümü tezimizin amacı, araştırma soruları ve hipotezleri ile bu hipotezlerin sınanmasına yönelik izlenecek yöntemlerinin anlatıldığı giriş kısmı olarak planlanmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümü gayrinizami harbe yönelik kavramsal bir çerçevenin çizildiği bölümdür. Bu amaçla gayrinizami harp kavramına yönelik tanımlar, gayrinizami harbin türevleri ile bileşenleri ortaya konacaktır. Çalışmamızın bu bölümünde öncelikle modern gayrinizami harp kavramının anlaşılırlığına katkı sağlamak ve bu harp yönteminin taraflar açısından tercih edilirliğine sebep olan unsurların kavranmasına yönelik olarak farklı yaklaşımlar perspektifinde "güç ve savaş" olgusu incelenecektir. Güç olgusunun uluslararası ilişkiler yaklaşımları açısından nasıl tanımladığı ve bu yaklaşımlar perspektifinde güçlü bir devletin sahip olması gerektiği güç kaynaklarının ne olduğu tespit edilecektir. Güç olgusu üzerinden savaş kavramının tanımlanması ve tarihsel süreçte geçirdiği dönüşüm vurgulanacaktır. Güç ve savaş olgusunun tanımlanması, dönüşümü ve birbirleri arasındaki ilişkinin incelenmesiyle "asimetrik güç" olgusuna anlaşılırlık kazandırılacaktır. Asimetrik gücün hâkim olduğu bir harp ortamında zayıf aktör tarafından tercih edilen gayrinizami harbin kavramsal tanımları, türevleri ve bileşenleri analiz edilecektir. Aynı zamanda gayrinizami harbin tarihsel gelişimi ve günümüzde sayıları artan gayrinizami harp örneklerinin savaşın sonucuna olan etkisi vurgulanacaktır. Bu kavramsal inceleme aşamasında; yerli/yabancı bilimsel akademik çalışmaların yanı sıra günümüzün güçlü ordularından birine sahip olan ABD Ordu Talimnameleri'nden, gayrinizami harbi deneyimleyerek üzerine doktrinel çalışmalarda bulunulmuş Mao, Marighella, Galula, Che ve Lawrence'ın eserlerinden istifade edilecektir. Ayrıca gayrinizami harp sürecinde savaşın sonucuna etki eden askeri unsurlar dışındaki diğer faktörler ortaya konmaya çalışılarak, kavramın harbin sonucuna etki eden tüm bileşenlerinin irdelenmesine çalışılacaktır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde; Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu coğrafyasında yaşanan işgaller ve direnişlerin kısa tarihsel incelemesi yapılarak, İstanbul Hükümeti'nin işgallere ve direniş hareketlerine karşı tutumu, Mondros Mütarekesi'nin Osmanlı ordusuna yansıyan olumsuz sonuçları, Anadolu'da başlayan direniş hareketlerinin çıkmasına sebep olan olayların yansıtılması ve kullanılan teşkilatlanma, yöntem ve taktiklerin gayrinizami harp ile olan ilişkisi ortaya konmaya çalışılacaktır.

Dördüncü bölüm ise analiz kısmına ayrılmıştır. Kurtuluş Savaşı Güney Cephesi'nde uygulanan gayrinizami harp ve taktiklerinin analiz edileceği bu bölümde, analiz kısmına geçilmeden önce bu harbe yönelik olarak subayların ve savaşçıların geçmiş deneyimlerinin incelenmesinin bu başarıya etki eden unsurlarının anlaşılırlığına sağlayacağı katkı dolayısıyla yakın tarihteki Osmanlı gayrinizami harp deneyimlerinin varlığı incelenecektir. Bu deneyimlerin subaylar ve halk üzerindeki etkisi ve sonraki döneme aktarımı ortaya konduktan sonra Güney Cephesi'nde gayrinizami harp örneklerinin analizine geçilerek Adana, Maraş, Urfa ve Antep bölgesindeki Fransız kuvvetleri ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasındaki harp örnekleri analiz edilecektir. Kuva-yı Milliye kuvvetleri ile Fransız kuvvetleri arasındaki asimetrik güç dengesi bölgesel boyutta incelenerek, bu analiz metinsel ve tablosal şekilde yansıtılacaktır. Daha sonraki süreçte harp bölgelerinin gayrinizami harbe yönelik teşkilatlanmaları, harp sahasında bu harbe yönelik uygulamış oldukları taktik ve yöntemler ve sonuçları örnek muharebeler üzerinden ortaya konacaktır. Bu muharebelerin analizinde ise bu harbe bilfiil komuta etmiş komutanlar, subaylar ve savaşçılar ile bu savaşlara tanıklık etmiş yerli ve yabancı sivillerin anılarından ve başta ATASE kaynakları olmak üzere tarihsel arşiv kaynaklarından istifa edilecektir. Ayrıca çalışmada Fransızca dil eksikliğimizden dolayı orijinal dilinde inceleyemediğimiz Fransızca kaynakların İngilizce ve Türkçe'ye çevrilmiş kaynaklarından mümkün olduğunca yararlanmaya çalışılarak bu dil eksikliği giderilmeye çalışılacaktır.

Çalışmamızın son bölümü ise sonuç kısmına ayrılmıştır. Bu bölüm çalışmanın temel soru ve hipotezlerinin, gayrinizami harbin rolünün, güçlü devlet tarafından öngörülemeyen taktik ve yöntemleri ile savaşın sonucuna olan etkisinin tartışılacağı bir kısım olarak planlanmıştır.

2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kurtuluş Savaşı'nda Güney Cephesi'nde (Adana, Maraş, Antep ve Urfa bölgeleri) aralarında asimetrik güç dengesi olan Fransa ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasındaki savaşın sonucuna etki eden gayrinizami harp taktik, yöntem ve stratejilerinin inceleneceği bu çalışmada güç, savaş ve gayrinizami harp kavramları üzerinden analiz yapılacaktır.

Çalışmayı yönlendirmesi amacıyla Fransa ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasında asimetrik güç dengesi var mıdır? Sorusu güç kavramının incelenmesi üzerinden açıklanarak iki hasım kuvvet arasındaki asimetrik güç dengesi olup/olmadığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Asimetrik güç dengesi var ise hangi aktörün güçlü aktör tanımına uyduğu sorunsalı ise yine güç olgusu üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

Gayrinizami harbin kavramsal incelenmesi öncesi savaş kavramı ve dönüşümünün tanımsal açıklaması yapılarak, geleneksel savaşın nihai hedefi ile güç olgusu arasındaki ilişki incelenecektir.

Çalışmamızı yönlendirecek olan gayrinizami harbi geleneksel harpten ayıran taktik ve stratejiler nelerdir? Sorusu ise gayrinizami harp kavramının ayrıntılı kavramsal analizi üzerinden açıklanacaktır. Bu bağlamda Güney Cephesi özelinde Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin kullanmış olduğu gayrinizami harp taktik, yöntem ve stratejileri incelenip araştırma sorularına cevap bulanacak ve hipotezler sınanacaktır.

2.1. Güç

Thuycdides'in Peleponnez Savaşı'nda savaşanlardan aktardığı "güçlü olan gücünün yettiğini yapar, zayıf olan kabul etmek zorunda olduğunu kabul eder"[4] cümlesinin savaşın tarihine yansıması güçlü olarak nitelendirilen devletlerin her zaman savaşı kazanacak taraf olarak değerlendirilmesi olmuştur. Bu anlayıştan yola çıkarak "devletler" savaşta kazanan taraf olmak için ya kendi askeri güçlerini

[4] Thucydides, **The Peloponnesian War**, çev: Martin Harmond (New York: Oxford Uni. Press, 2009), 89.

artırarak ya da uluslararası ittifaklar aracılığıyla güçlerini tahkim etmeye çalışmıştır. Machiavelli gibi düşünürler, devleti bağımsız kılmak ve genişletmek için sürekli olarak güç artımına gitmeyi ve güçlü bir orduya sahip olmayı, bir devletin rakibiyle tek başına mücadele edebilmesi için en önemli unsur olarak görmüştür. Devletin bekası için rakibine karşı kullanacağı tüm yolların (ahlakdışı dâhil) mübah olduğunu "prensin" bu güç üzerinden kazanacağını ve iktidarını sürdüreceğini[5] ifade etmiştir. Clausewitzci yaklaşımlar konvansiyonel savaş kazanımlarını cephede güç kazanımı olarak görmüş ve bu güç algısı üzerinden stratejiler ve taktikler geliştirmiştir.[6]

Fakat rakibinden daha fazla güç kaynaklarına sahip devlet ile bu kaynaklardan yoksun rakibin mücadelesinde her zaman güçlünün arzuladığı hedeflere ulaşmasının mümkün olmadığını döneminin en fazla güç kaynaklarına sahip devletlerinden biri olan ABD'nin Vietnam[7], SSCB'nin Afganistan[8], Napolyon'un İspanyol asiler karşısında[9], Fransa'nın Cezayir[10], İsrail'in Lübnan Savaşı'nda Hizbullah karşısında[11], çalışmamızın da ana konusu olan Fransa'nın Güney Cephesi'nde Kuva-yı Milliye karşısındaki deneyimleri göstermiştir. Bu deneyimlerin sonuçları; Clausewitz'in ve Machiavelli'nin savunduğu devletin ve prensin iktidarlarını sürdürmek için sahip olmak istedikleri "güç" olgusuna dayanan savaşın sonucu ile zıtlık oluşturmaktadır. Uluslararası sistemde tanımlanan "güç" kavramına ilişkin olarak güçlü devlet olarak nitelendirilen bu devletler neden kendisinden daha zayıf rakibi karşısında hedeflediği sonuca ulaşamıyordu? Sahip olmak istedikleri "güç" olgusu, içerisinde hangi kaynakları barındırıyor ki savaşın yöntemi değiştiğinde farklı bir çıktı verebiliyor. Bu amaçla, asimetrik güç dengesinin olduğu bir savaşta gayrinizami harp unsurlarını kullanan zayıf devleti güçlü devlet karşısında başarıya ulaştıran faktörlere geçmeden önce çalışmamızın daha sağlam temellere oturması amacıyla "güç" kavramını Uluslararası İlişkiler yaklaşımları açısından açıklanma gerekliliği önem kazanmaktadır.

---

[5] Nicolo Machiavelli, **Prens**, çev. Harun Mutluay (İstanbul: Dünya Klasikleri İnceleme, 2014), 127.
[6] C.Von Clausewitz, **Savaş Üzerine**, çev. Selma Koçak (İstanbul: Doruk Yayınevi, 2011), 30.
[7] Detaylı bilgi için bkz: Vietnam savaşında savaşan emekli askerlerin resmi sitesi https://vva.org/. [10.05.2018].
[8] Detaylı bilgi için bkz: Bkz. Esedullah Oğuz, **Hedef Ülke Afganistan** (İstanbul: Doğan Kitapçılık)
[9] Detaylı bilgi için bkz: Bkz. John Ellıs, **A Short History of Guerrilla Warfare** (New York: St. Martın Pres 1976), 59.
[10] Detaylı bilgi için bkz: David Galula, **Pacification in Algeria (1956-1958)** (Santa Monica: RAND Cooperation, 2006).
[11] Detaylı bilgi için bkz. Filiz Cicioğlu, "Lübnan 2006", http://ormer.sakarya.edu.tr/uploads /files /05_lubnan_2006.pdf [01.06.2018].

Uluslararası ilişkilerdeki klasik realist yaklaşıma göre uluslararası politika genel itibariyle güç ve iktidar mücadelesi üzerine kurgulanmıştır. Klasik realizm, insan doğasının Hobbes'un[12] ifade ettiği gibi kötü olduğuna ve diğer insanlara hükmetmek için her zaman daha fazla güç elde etme hırsında olduğu kuramı çerçevesinde şekillenmiştir. Yaratılışı kötü olan insan bir üst otorite olan devlete teslim ettiği özgürlüğünü, devletin aynı şekilde diğer devletlere karşı güç hırsı ile hareket etmesi sayesinde muhafaza etmektedir. Klasik realizme göre, bu yüzden tüm devletler kendi bekalarını sağlayabilmek için Morgenthau'nun da ifade ettiği gibi uluslararası sistemin güç mücadelesinde "sürekli olarak gücünü artırmaya çalışır."[13] Klasik Realist yaklaşıma göre güç, materyal güç olarak adlandırılan "ekonomik, demografik ve askeri kaynakları" içerisinde barındırır. [14] Materyal boyutlara en üst seviyede sahip olan devletin bekasını da koruma altına aldığı düşüncesi teoriye hâkimdir. Yaklaşıma göre tüm materyal boyutların önemi askeri ihtiyaçların karşılanmasına göre değer kazanır.[15] Var olan kaynaklar içerisinde askeri güç öncelikli sıradadır. Askeri güç dışındaki diğer marteryal güçler (nüfus, ekonomi vb.) aynı şekilde güç kaynağının etkin olabilmesi için önemli etkenler olmasına rağmen asıl önemli olan diğer kaynakları askeri güce aktarmaktır. Çünkü diğer kaynakları askeri güç kaynağına aktaramayan devletin bekasını sağlayamayacağı değerlendirilir.[16] Morgenthau ise; devletlerin ulusal güç kaynaklarını; "nüfus, askeri, siyasi, ekonomik, teknolojik, coğrafi, kültürel, diplomasi, moral güç vb." unsurlar üzerinden açıklar.[17] Bu açıklama doğrultusunda bu kaynaklara sahip ve bunları en etkin kullanan devletin güçlü devlet formuna erişerek kendi bekasını hiçbir devletten yardım almadan sağlayacağı inancının yaklaşıma hâkim olduğu söylenebilir.

Klasik realist yaklaşımın aksine Waltz; güç mücadelesinin kötü olan insanın doğasından değil, var olan uluslararası sistemin "anarşik" yapısından kaynaklandığını belirtmiştir.[18] Uluslararası sistem içerisinde devletlerin hâkimiyetlerini teslim edeceği üst bir otoritenin olmamasından dolayı anarşik olan

[12] Thomas Hobbes, **Leviathan,** çev. Semih Lim (İstanbul: YKY, 2004), 71.
[13] Hans J. Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace** (New York: Alfred A. Knopf, 1948), 13.
[14] Burak Kadercan, "Güç", **Uluslararası İlişkilere Giriş**, ed.Şaban Kardaş, Ali Balcı (İstanbul: Küre Yayınları, 2015): 328.
[15] Morgenthau, **age**, 88.
[16] John J. Mearsheimer, "Structural Realism", **International Relations Theories: Discipline and Diversity**, ed. Milja Kurki, Steve Smith, Tim Dunne (Oxford: Oxford University Press, 2007) : 72-73.
[17] Morgenthau, **Politics Among Nations**, 80-105.
[18] Kenneth N. Waltz, **Theory of International Politics** (Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company, 1979), 102.

yapı, devletlerin güvenliğini sağlamak için gücünü artırmasına sebep olmaktadır. Klasik yaklaşımda amaç olan güç; neo-realist yaklaşım tarafından araç olarak kullanılmış, amaç "güvenlik" olmuştur. Waltz, sistemin anarşik yapısında dengeyi "güçlü devletlerin" sağlamasına vurgu yaparken, güçlü olmayan devletlerin var olan sistem dengesine uymak zorunda olduklarına vurgu yapar.[19] Waltz, bu yaklaşımı ile sisteme artı değer katanların güçlü devlet olduğu yaklaşımını sisteme empoze ederken, zayıf devletlerin güçlü devletlere bağımlılığını perde arkasında vurgular. Tüm devletlerin hegemonyasını sağlayacak kadar güçlenmesi gerektiğini belirten Mearsheimer ise devletlerin büyük güç olarak değerlendirilmesi için sistemdeki en güçlü devlete karşı ciddi bir konvansiyonel askeri mücadele verebilme kapasitesine ve nükleer güce sahip olma gerekliliğini belirtir.[20] Bu yaklaşıma göre devlet dışındaki aktörlerin ve örgütlerin uluslararası sistem içerisinde kabul edilebilirlikleri yok sayıldığından büyük güç olma tanımı içerisinde dahi yer almamışlardır. Neo-realistlere göre, askeri gücün dışındaki diğer kuvvet kaynaklarına sahip olma durumuna göre güç değişken olduğundan materyal gücün bir alanında bir devlet güçlü, başka bir alanında diğer devlet güçlü olabilir. Waltz, devletler arasındaki güç ayrımını, kabiliyetleri üzerinden örneklendirir. Waltz, devleti başat aktör olarak kabul ettiği çalışmasında, tüm devletlerin aynı işlevi yerine getiren (vergi toplama, düzeni sağlama vb.) fakat bu işlevi yerine getirme başarılarının (kabiliyetlerinin) farklı olduğunu belirtir.[21] Bu yaklaşım doğrultusunda "en güçlü devlet veya süper güç" aslında sistem içerisinde en fazla işlevi diğer devletlere rağmen özgür bir şekilde sisteme entegre edebilendir.

Uluslararası yaklaşımın diğer kuramı Liberalizm ise, uluslararası sistemin sadece güç kullanma üzerine kurulmadığını işbirliği ve uzlaşma sürecinin de var olduğunu belirtir ve güç yerine rızayı esas alır. Liberaller realistlerin aksine insanın doğasını iyi olarak görür. Liberaller, askeri gücün öneminin azalmaya başladığını ve öncelikli gücün ekonomik güç olduğunu belirtirler. Uluslararası sistemde devletler kazanımlarını birbirlerine baskı ile değil liberal anlayışa göre işbirliği ve uzlaşmayı önde tutarak kazanırlar. Liberal düşünceye göre, devletler genel olarak, işbirliği ve uzlaşma sürecini; "tehdit, ceza, ödüllendirme ve yumuşak güç" unsurlarını kullanarak uygular. *Cezalandırma*, bir devletin elindeki imkânları bir başka aktörün

[19] **age**, 102-126.
[20] Mearsheımer, **age**, 71-88.
[21] Waltz, **Theory of International Politics,** 129.

çıkarlarına doğrudan zarar vermek amacıyla kullanmasıdır. Yöntem, askeri kuvvet, ekonomik yaptırım, diplomatik yalnızlaştırmadır. *Tehdit* ise bu aygıtları kullanmadan veya sınırlı kullanarak diğer aktöre istediğini yaptırmadır.[22] Liberal düşünceyi realistlerden ayıran unsur; realistler, rakip devleti kuvvet kullanarak alt etmeyi hedeflerken, liberaller; kuvvet kullanma aşamasına gelmeden (zorlama, caydırma vb.) rakip devleti kendi rızasıyla ikna etmeyi seçer. Liberaller sadece tehdit yöntemiyle değil, aynı zamanda ödüllendirme yöntemiyle de devletlerin işbirliğine rıza göstereceğini iddia eder. Liberal yaklaşımının uluslararası sistemin içerisinde kullandıkları ödülün bir güç unsuru olarak etkin olmasına örnek Avrupa Birliği'dir. AB'nin uluslarası sistemdeki etkin gücü çoğu aktörün anılan örgüte üye olmak için tehdide gerek duymadan istenilen davranışlara rıza göstermesine sebep olmaktadır. Ödül sisteminin etkisini sürdürmesi için verilen ödülün anılan devletlerde çekiciliğini her daim muhafaza etmesi önemli unsurdur.

Diğer bir bakış açısı, güç kavramını "hava gibi herkesin bağımlı olduğu" onun hakkında herkesin konuştuğu fakat birkaç kişinin anladığı olgusu üzerinden tanımlayan Nye'nin gücün ikinci yüzü olarak tanımladığı "Yumuşak Güç" kuramıdır. Nye, "Eğer sana yaptırmak istediğim şeyi yapıyorsan, o zaman havuç ve sopaya ne gerek var"[23] yaklaşımıyla uluslararası ilişkiler literatürüne kazandırdığı "yumuşak güç", güçlü devletlerin "kültür, siyasi değerleri, dış politika"[24] kaynaklarının diğer devletler tarafından özümsenerek, onlara tabi olması üzerine kurgulanmıştır. Sonuçta, bu kavram, bir ülkenin siyasi değerlerinin, kültürünün ve başarılı dış politika yürütümünün diğer devletlerde sağladığı çekicilik olarak adlandırılabilir. Günümüzde gücün askeri güçten diğer güç kaynaklarına doğru kaydığı algısı daha çok dillendirilmeye başlamıştır. Bilgi çağının gerekliği olarak bilişim teknolojisinin[25] öne çıkması ile güç kaynaklarının öncelik sıralaması da sürekli olarak değişime uğramaya devam etmektedir. Bu değişimin sebebi olarak, a) Uluslararası örgütler, hukuk, sosyal medya ve kamuoyunun uluslararası politikada artan rolü nedeniyle askeri gücün istenen sonuçları elde etme konusunda giderek etkisizleşmesi, b) Gayrinizami yöntemlerin geleneksel orduların etkinliğini ve

[22] Kadercan, **age**, 325.
[23] Joseph Nye, **Soft Power** (New York: Public Affairs, 2004), 1.
[24] **age**, 6.
[25]**Bilişim teknolojisi**: Bilginin elektronik makineler aracılığıyla düzenli ve akla uygun bir biçimde işlenmesi amacıyla kullanılan bütün araç ve gereçlerin oluşturduğu sistem. Bkz. **Türk Dil Kurumu Sözlüğü**, www.tdk.gov.tr. [30.01.2019]

caydırıcılığını azaltması[26] gösterilebilir. Ancak güç kaynakları değişime uğrasa da anarşik uluslararası sistemde askeri güç kaynaklarının önceliğini sürdürmesine rağmen yumuşak güç kullanımının günümüzde daha da yaygın hale geldiği yadsınamaz bir gerçektir. ABD'nin demokrasi kültürünün diğer devletler tarafından kabul görmesi, bugün Amerikan kültürünün doğu devletleri tarafından kendi kültürel değerleri ile harmanlamaya çalışılması, Türkiye'nin Orta Asya Cumhuriyetleri üzerinden Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ile yürüttüğü çalışmalar yumuşak güç unsurunun devletler tarafından kullanımına örnek yaklaşımlardır. Liberaller, realistlerden farklı olarak güçlü devlet vurgusunu; askeri güce ayrılan kaynağı ikinci önceliğe geçirerek ekonomik, enformasyon, endüstri, iş gücü gibi mali piyasa kaynaklarındaki güç artırımının birinci öncelik kazanması ve bu güç artırımının askeri gücüde katacağı artı değerden en fazla istifa edebilen devlet üzerinden tanımlar. İki farklı yaklaşımın tanımlamalarından sonra liberaller ile realistleri ayıran çizgiyi, realistlerin; kuvvet kullanma kaynaklarının askeri güce aktarımı ile bu kaynakların rakip devlete karşı uygulanmasını savunması, liberallerin ise rakip devlete bu kuvveti uygulamadan önce askeri ve ekonomik gücün etkisinden yararlanarak rakip devleti işbirliğine rıza göstermeye ikna edilebileceğini savunması olarak belirtilebilir.

Diğer bir yaklaşım ise; uluslararası sistemde güç rekabetinin realist ve liberallerden farklı olarak sadece askeri güç ile ekonomik güç unsurundan oluşmadığını, determinist yaklaşımın dışına çıkarak normatif yaklaşıma ilişkin söylem, fikir, normların da devletlerin kararlarına etki edeceğini vurgulayan realist ve liberallerin mevcut düzeni inceleyen çalışmalarından ziyade mevcut düzenin alt kökenleri ve nasıl değişeceğine odaklanan eleştirel yaklaşımdır. Eleştirel yaklaşım, liberaller ve realistlerin göremediğine inandıkları normatif değerlerin güce etki ettiklerini belirtmiş ve söylemlerin altında yatan problemleri çözümleme noktasına gitmişlerdir. Siyasi söylemlerin güce etkisinden, Gramschi'nin görüşüne uygun olarak devletler üzerinde sadece askeri ve ekonomik güç ile hâkimiyet

[26]Haluk Özdemir, "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, c.63, s.3 (2008):136.
http://dergiler.ankara.edu.tr/detail.php?id=42&sayi_id=935 [19.11.2018]

kurulamayacağını, hegemonyanın kurulabilmesi için mutlaka "ideoloji ve kültür" kaynaklarına gereksinim duyulacağını vurgulamışlardır.[27]

Uluslararası İlişkilere eleştirel yaklaşım tezini entegre eden Robert Cox, "hegemonya" kavramını incelediği çalışmasında bugün Amerika'nın askeri ve ekonomik gücüne karşı bölge dışında halihazırda yürütmüş oldukları silahlı mücadeleleri eleştirel yaklaşımın teziyle doğru orantılı olarak hegemonya olmak için askeri ve ekonomik gücün tek unsur olmadığı teziyle örtüştürür. Bunun sebebi olarak ise "meşrulaştırma" sorununu görmektedir.[28] Bu yaklaşıma göre hegemonya devlete hâkim egemen sınıflarca oluşturulur, ama etkili olması için mutlaka rızayla kabulü ve diğer devletlerin egemen sınıfları tarafından kabul edilmesi gerekir.[29] Bugün ABD'nin farklı ülke sınırları içerisinde yürütmüş olduğu düşük yoğunluk savaşların temel alt problemlerinden biri olarak görebileceğimiz COX'un "meşrulaştırma" problemi, ABD'nin zayıf hasmına karşı istediğini zorla yaptıramamasına sebep olduğu gibi askeri ve ekonomik olarak yetersiz olan zayıf aktörlerin ise gücü dengelemek için Gramschi'nin "ideoloji ve kültür" unsurlarından istifade ettiği uzun süreli savaşlara dönüşmektedir.

Sonuç olarak, yaklaşımların bakış açısında farklılık olsada (Realistler: Materyal güç, Liberaller: Ekonomik güç, Eleştirel Yaklaşımlar: Fikir, norm, kurumlar, ideoloji vb.) ortak yönün güce ulaşmak ve onu mutlaka rakibi üzerinde kullanma ortak olgusu önem kazanmaktadır.[30] Yukarıda sunulan yaklaşımlar ışığında, gücün içeriği konusunda net bir uzlaşının olmadığı betimsel şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. Gücün kendisi aslında göreli bir kavramdır ve ancak başkasının sahip olduğu kaynaklar ile karşılaştırıldığında anlamlı bir kavram haline gelir.[31] Yani birden fazla aktörün aynı yaşam alanında varlık göstermesi ile güçten bahsedebiliriz.[32] Bu bakış açısıyla gücün genel tanımını yapmak gerekirse güç, insanların diğer insanların düşünce ve eylemlerini etkileme yetisiyken devletler

---

[27] Baran Dural, "Antonıo Gramscı ve Hegemonya", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, c.11, s.39 (2012): 314.
[28] Aytekin Yılmaz, **Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler** (Ankara: KADİM, 2013), 154-155.
[29] Faruk Yalvaç, "Eleştirel Teori", **Uluslararası İlişkilere Giriş**, Ed.Şaban Kardaş, Ali Balcı (İstanbul: Küre Yayınları, 2015), 231.
[30] Haluk Özdemir, **age**, 124.
[31] **age**, 116.
[32] Kadercan, **age**, 324.
- Yazar kavramı ıssız adaya düşen Robinson Crusoe'nun tek başına kaldığında güç olgusundan bahsedilemeyeceğinden ancak adaya Cuma geldiğinde güç kavramından bahsedilebileceği örneği ile pekiştirir.

perspektifinde ise; devletlerin diğer devletler üzerinde tüm kuvvet kaynaklarının etkisiyle onların eylemlerini etkileme ve istediği eylemi yaptırma yetisine sahip olmaktır. Clausewitz'in "düşmanlarımıza isteklerimizi şiddete dayalı güç kullanarak zorla kabul ettirme eylemi"[33] olarak tanımladığı savaşın güç üzerinden tanımlanması, güçlü devlet zayıf devlet ayrımını da beraberinde getirir. Bu tanım özelinde güçlü ve zayıf devlet ayrımı nasıl yapılır? Sorunsalının cevaplanması gerekmektedir.

Uluslararası ilişkiler yaklaşımları açısından gücü iki farklı şekilde tanımlayabiliriz: [34]

- "Bir şeyi yapabilme kapasitesi veya yetenek olarak güç (power to).
- Birisi üzerinde kontrol sağlanması olarak güç (power over)."

Uluslararası sistem içerisinde devletlerin bu etkiye sahip olması devletlerin güç kaynakları ile doğru orantılıdır. Güç kaynaklarını uluslararası sistem içerisinde en etkin elde eden ve kullanabilen devletler güçlü devletler, güçlü devletlerin var olan kaynaklarıyla üzerlerinde etki kurarak eylemlerini değiştirebildiği devletleri ise zayıf devletler olarak adlandırabiliriz. Buradaki güç kaynaklarının uluslararası ilişkiler kuramlarına göre farklılık yansıttığı bu çalışmada belirtilmiştir.

Güç geçişleri kuramında Organski, güçlü devleti, "nüfus, ekonomik üretkenlik ve siyasal yapının etkinliği gibi kaynakları elinde bulunduran devlet" olarak tanımlamaktadır.[35] Nüfusun önemine değinerek kalabalık bir nüfusa sahip olmayan devletin büyük güç statüsüne ulaşmasının zor olduğunu vurgular. Öncelikli kaynakların diğer kaynaklara aktarımı ile büyük güç statüsüne ulaşılacağını ifade eder.[36] Organski, güç geçişlerini tanımlamak amacıyla ise "güç pramidi" çalışmasının en üstündeki devletin baskın güç olduğunu ve bu devleti "uluslararası düzeni kuran ve belirleyen aktör" olarak tanımlamıştır.[37] Zayıf devleti ise, güçlü devlete meydan okuyacak kaynaklardan yoksun devletler olarak tanımlamıştır. Ancak güç kaynaklarının tarihsel olarak değişebildiği göz ardı edilmemelidir. Napolyon döneminde bu askeri güç iken, sanayi devrimi sonrası ekonomik güç, günümüzde ise bilgi gücü etkin bir güç kaynağı olabilir. Günümüzde

[33] Clausewitz, **age**, 30.
[34] Haluk Özdemir, **age**, 124.
[35]Organski, **World Politics** (New York: Alfred Knopf Inc. 1958), 196-200'den aktaran Murat Güneylioğlu, "A.F.K.Organski", **Savaş Kuramları,** ed.Erhan Büyükakıncı (Ankara: Adres Yayınevi, 2015): 663.
[36] Organski, ekonomik kaynağın ve nüfusun ordu yatırımlarına ve sayısına aktarılmasının önemine işaret ediyor.
[37] Güneylioğlu, **age**, 666.

küreselleşmenin etkisi, bilgi teknolojileri özellikle internetin ve medyanın gelişmesiyle uluslararası kamuoyu baskısı, imaj kaygısı, bu enformasyon ağını kontrol eden devletlere ve günümüzde uluslararası sistemde devletlerin yanı sıra devlet dışı silahlı aktörlerinde etkin aktörler olduğu gerçeğiyle bu aktörlere de önemli güç kazanımları sağlamaktadır. Güç kaynaklarının tarihsel olarak değişim süreci yaşaması mevcut düzenin problemlerini askeri ve ekonomik güç ile çözmeye odaklanan realist ve liberal bakış açısına karşı mevcut düzenin değişimine odaklanan eleştirel bakış açısının gelişmesini sağlamıştır.

Güçlü ve zayıf arasındaki asıl önemli farklılık ise güçlü devletlerin elinde bulunan güç kaynaklarını sonuca odaklı başarılı bir şekilde kullanarak potansiyel gücü, gerçek güce dönüştürebilme yetenekleridir. Baldwin, *potansiyel gücü* "kaynaklara sahip olma ve kontrol", *gerçek gücü* ise "bu kaynakların aktörler üzerinde sonuca yönelik bir etkiye dönüştürülmesi" olarak tanımlar.[38] Gücün son test edildiği yer olan "*savaş*" boyutunda, potansiyel gücün gerçek güce dönüştürülememesi durumunda devletlerin savaşta hedefledikleri amaca ulaşmaları zorlaşacağından gerçek güç ile savaşın sonucu arasında yakın ilişki ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple; savaştaki asıl amacın devletlerin var olan potansiyel gücünü rakibi üzerinde gerçek güce dönüştürerek rakibine istediklerini zorla yaptırabilmesi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Savaşın amacı açısından değerlendirdiğimizde; potansiyel güç kaynaklarına sahip olan güçlü devletin bu güç kaynaklarını zayıf hasmına yönelik etkili bir şekilde kullanarak (gerçek güç) rakibine karşı istediklerini zorla yaptırmasına engel olan zayıf hasmın kullanabileceği taktik ve yöntemler var mıdır? Var ise bunlar nelerdir? Bu taktik ve yöntemlerin kullanılması nitelik tanımlamasında (güçlü/zayıf) değişikliğe neden olur mu? Sorunsalı karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak; güç olgusu, içeriği ve kapsamı açısından tam olarak derinlemesine anlaşılamayan, farklı yaklaşımlar tarafından farklı şekilde tanımlamaya girişilen, zamanın ve şartların değişimi ile çok boyutlu karmaşık yapısı daha da ortaya çıkan bir kavram olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda gücün bulunan şartlara, sahip olunan kaynaklara ve tüm yaklaşımlar doğrultusunda

[38] David Baldwın, "Power Analysis and World Politics: New Trends Versus Old Tendencies", **World Politics**, c.31 s.2 (1979):161-194. –Yazar potansiyel gücün gerçek güce dönüştürülememesini poker oyunu ile ilişkilendirerek "Kartlara sahip olan oyuncunun kartları kötü oynaması" benzetmesi ile açıklar.

şekil alan boyutunun eleştirel bir şekilde iyi analiz edilmesi sonucunda olaylar üzerinde tanımlanmasının araştırmacıları daha doğru sonuçlara ulaştıracağı söylenebilir.

Çalışmamız kapsamında; "güçlü devleti" konumuzun ana noktasının "savaş" olması sebebiyle askeri güç kullanımını savunan realist bakış açısını göz ardı ederek açıklamamızın yanlış olacağını değerlendirdiğimizden, çalışmamızda güçlü devleti askeri güç kaynağına sahip olmak öncelikli olmak üzere, ekonomik, dermografik, endüstriyel ve bilgi kaynaklarına daha fazla sahip olan ve bu kaynaklardan ötürü kendi bekasını kendisi sağlayabilen, bu kaynakların verdiği potansiyel gücü gerçek güce dönüştürerek diğer güçlü devlete karşı konvansiyonel saldırı gerçekleştirebilecek düzeydeki devlet (Fransa) olarak tanımlayacağız. Zayıf aktör ise; çalışmamızda öncelikle bu güç kaynaklarının tamamından ya da askeri güç öncelikli olmak üzere birkaçına hiç sahip olmayan devlet dışı silahlı aktör üzerinden (Kuva-yı Milliye) açıklanacaktır.

2.2. Savaş ve Savaşın Dönüşümü

Uluslararası ilişkilerde, devletlerin diplomasi ile birlikte dış politika araçlarından en eskisi olan savaş olgusunun tanımlanması ve tarihsel süreçte geçirmiş olduğu dönüşümün analizi yaşanmış/yaşanacak savaşların nedenleri ve sonuçlarının ortaya konması açısından önemlidir. Bu amaçla çalışmamızın ana konusunu oluşturan savaş olgusu ve geçirdiği dönüşüm açıklanmasının Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin tercih ettiği gayrinizami harbin ve bu harbin tercih edilmesine sebep olan unsurların anlaşılmasına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

2.2.1. Savaşın Tanımı

Tarih boyunca insanoğlunun yaşamının şekillenmesinde en etkin unsurlardan biri olan savaş kavramını tanımlamak üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Tarihsel değişim süreci ve uluslararası ilişkilerin farklı yaklaşımlarını savunmaları sebebiyle bu araştırmaları yapan birçok araştırmacının savaşın tanımı üzerine farklı yorumlar getirdiğini görmekteyiz. Bu tanımları incelediğimizde ise savaşın değişmeyen "öz yapısı (aktör, şiddet)" ve tarihsel süreçteki yaşanan değişimlerin savaşa olan katkısından dolayı "değişime dönük yapısı" üzerinden şekillenen birçok savaş tanımının varlığından sözedebiliriz.

Savaşı aktörler üzerinden değerlendiren tanımlarda savaş, aktörlerden en az birinin devlet olduğu ve devletlerin uluslararası sistemde yaşadıkları sorunları şiddete dayalı çözme aracı olarak okunmuştur. Bu konuda en çok bilinen Clausewitz'in; "Savaş politikanın devamıdır." ve "düşmanlarımıza isteklerimizi şiddet (güç) kullanarak zorla kabul ettirme eylemi"[39] olarak yapmış olduğu savaş tanımıdır. Clausewitz'in savaşı, devletlerin başarıya ulaşmak için kullanacakları rasyonel bir araç ve siyaset sürecinin doğal uzantısı olarak vurguladığı tanımlar, birçok savaş tanımına ilham olmuşsa da bazı kuramcılar tarafından aynı zamanda eleştirilmiştir. Örneğin John Keegan, Clausewitz'in "Savaş politikanın devamıdır." sözünü eleştirerek savaşın sadece politika ile ilişkilendirilmesini itiraz ederek savaşın aslında kültürün bir göstergesi olduğunu, toplumların kültürel biçimleri üzerinden algılanması gerektiği eleştirisinde bulunmuştur.[40] Glossop ise "hükümetlere bağlı veya hükümet oluşturmaya istekli meşru organize gruplar arasındaki büyük ölçekli şiddetli çatışma durumu"[41] olarak yaptığı savaş tanımıyla Clausewitz'in savaş tanımına yaklaşır. İki dünya savaşı arası dönemde savaşın çıkış nedenleri üzerine odaklanan Quincy Wright "A Study of War" çalışmasında[42] savaşı "aynı türün farklı bireyleri arasında gerçekleşen şiddet içeren temas" olarak tanımlamıştır. Bu tanım bizi Clausewitz'in tanımına benzer şekilde şiddet unsurunu uygulayacak olan ana aktörlerin devletler olduğu savaş tanımına ulaştırır.

Savaşları yaşanılan şiddetin niteliği ve niceliğini esas alarak bilimsel nedenler ve korelasyonlar üzerinden tanımlayan araştırmacılardan Small ve Singer, "taraflardan en az birisinin bir devlet olduğu ve en az 1000 kişinin çatışmalara bağlı olarak hayatını kaybettiği askeri nitelikteki çatışmaları" savaş olarak tanımlamışlardır.[43] Bu çalışmada şiddet öğesini insan kaybındaki nicel veriye indirgemeleri sonucunda 1000 kişinin altında kayıplar ile sonuçlanan savaşların hangi kategoride değerlendirileceği, esas alınması gerekenin kayıpların miktarı mı yoksa uygulanan şiddetin planlı ve sürekli bir şekilde uygulanışı mı konusu araştırmacılar arasında farklı yorumlanmıştır. Diğer bir araştırmacı Levy; şiddet öğesiyle ilintili olarak savaşı "siyasal organizasyonlar arasında devam

[39] Clausewitz, **age**, 30.
[40] John Keegan, **Savaş Sanatı Tarihi,** çev. Füsun Doruker (İstanbul: Bilgin Yayıncılık,1995), 10.
[41] Yalçınkaya, **Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı** (Ankara: İmge, 2008),38.
[42] Quıncy Wrıght, **A Study of War** (Chicago: Unıversty of Chicago Press, 1942), 8.
[43] David Singer ve Mervin Small**, Resort to Arms: International and Civil War, 1816-1980** (Beverly Hıls CA: Sage, 1982), 205-206.

eden/süregelen koordine edilmiş bir şiddet biçimi" olarak tanımlamıştır.[44] İngiliz Okulu temsilcisi Hedley Bull ise aynı perspektifte bir tanımlama içerisine girerek savaşı "siyasal birimlerin birbirlerine karşı gerçekleştirdikleri organize bir şiddet eylemi" olarak tanımlayarak savaşın içerisindeki devletlerden ziyade şiddet öğesini ön plana çıkarır.[45]

Uluslararası hukukun önemli düşünürü Hugo Grotius, "savaşa, barışı sağlamak için girişilmektedir, öte yandan da savaşa yol açmayacak hiçbir uyuşmazlık yoktur." söylemiyle savaşa barış gibi doğal bir süreç olgusu kazandırarak, barış hukuku gibi savaş hukukunun da gerekliliğine değinmiştir. Hugo kitabında, Cicero'nun; savaş "Uyuşmazlıkları zorlama yollarına başvurarak çözmektir." tanımını yorumlayarak yapmış olduğu kendi savaş tanımında savaşı "uyuşmazlıklarını zorlama (güç) yollarına başvurarak çözmeye çalışanların karşılıklı durumu"[46] olarak tanımlayarak savaşa barış gibi doğal bir süreç olgusu kazandırma arayışının yanında savaşın özünde bulunan şiddete dikkat çekmiştir. Çalışmanın bu aşamasına kadar farklı yaklaşımlara sahip düşünürlerin savaşı nasıl tanımladığı ve tanımlar arasında "aktör ve şiddet" olgusu üzerinden oluşan farklılık yansıtılmaya çalışılmıştır.

Günümüzde kurumların savaşı nasıl tanımladığı incelendiğinde; bu kurumların başında en önemli yere sahip kuruluş felsefesi savaşları önlemek üzere şekillenen II. Dünya Savaşından galip ayrılan devletlerin kuruluş çerçevesini çizdikleri Birleşmiş Milletlerdir [BM]. Ancak BM Sözleşmesi'nin[47] sunuş bölümü hariç metnin hiçbir yerinde "savaş" kelimesi kullanılmamıştır. Savaşların önlenmesi amacıyla savaş ilan etme yetkisi ise BM Güvenlik Konseyi'ne devredilmiştir (Md.39). Güvenlik Konseyi'ne devredilen savaş ilan etme yetkisinin içeriği incelendiğinde "savaş" kelimesinin yerine "kuvvet kullanma" kelimesinin kullanıldığı dikkat çekmektedir (Md.41/42). Bu sebeple BM tarafından yapılan bir "savaş" tanımı bulunmadığı değerlendirmesinde bulunabiliriz. NATO'nun savaşa yönelik tanımı

[44] Jack Levy and Wıllıam R.Thompson, **The Arc or War: Origins, Escalation and Transformation** (Chicago: Chicago Unıversty of Chicago Press, 2011) ,4.
[45] Hedley Bull, **The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics** (Londra: Palgrave Macmillan,1977),184.
[46] Hugo Grotius, **Savaş ve Barış Hukuku**, çev. Seha L.Meray (İstanbul: Say Yayınları, 2011), 31.
[47] "Birleşmiş Milletler Antlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün Onanması Hakkında Kanun (4801 S.K)", **Resmi Gazete,** 6092, (24.08.1945) :9237-9253. https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf [01.12.2019].

"NATO Terim ve Tanımlar Sözlüğü AAP 6 (2019)" üzerinden incelendiğinde herhangi bir savaş tanımı bulunamamıştır. ABD Savunma Bakanlığı, "Askerî Terimler Sözlüğü JP 1-02 (2015)"de de savaşa yönelik herhangi bir savaş tanımı yapılmadığı gözlemlenmiş olup "JP-1 ABD Ordu Doktrini'nde" savaş; "politik amaca ulaşmak için toplumsal olarak onaylanmış şiddet" olarak tanımlanmıştır.[48] Yukarıdaki tanımlar genel itibariyle incelendiğinde savaşın 3 ana öğesi ortaya çıkmaktadır. Bu ortak öğeleri; politikayı yönlendiren "devlet" ve devlet adına şiddeti uygulamakla yükümlü "silahlı kuvvetler/askeri güç" ve tarafların şiddet uygulama girişimine girmesine sebep olan "savaşma niyeti" olarak ifade edebiliriz. Uluslararası hukuk açısından, bu üç öğeden "savaşma niyetinin" devletler tarafından ilan edilmediği çatışmalar ise genellikle savaşa evrilmemiş silahlı çatışma/mücadele olarak tanımlanmaktadır.[49] Günümüzde nükleer silahların devletlerin envanterine girmesiyle oluşan devletlerin savaşma isteksizliği ve devlet dışı silahlı aktörlerin uluslararası sistemde görünürlüğünün artmasıyla birlikte niceliksel olarak savaşa evrilmemiş silahlı çatışmaların görünürlüğünün arttığı söylenebilir.[50]

2.2.2. Savaşın Dönüşümü

Savaşların varolan tarihsel dönüşümünün incelenmesinin günümüzdeki ve gelecekteki savaşların analiz edilmesi çalışmalarına olumlu katkısı yadsınamaz. Bu sebeple, savaşın geçirmiş olduğu tarihsel değişim içerisinde almış olduğu şekil ve boyutlarının incelenmesi günümüzdeki/gelecekteki yeni savaşlara ilişkin akademik çalışmalara rehber olacacağı gibi yeni savaşların strateji ve taktiklerinin gelişimi konusunda ordu doktrinlerine katkı sağlayacaktır. Bu amaçla çalışmamızın bu aşamasında; savaşların tarihsel süreçte geçirmiş olduğu dönüşüm incelenerek, bir sonraki aşamadaki geleneksel ve gayrinizami harpler arasındaki farklılığın tespitine yönelik ön katkı sağlanacaktır.

2.2.2.1. Klasik Savaş Dönemi (Çizgisel)

Avrupa'daki din savaşlarının 1648 Vestfalya Antlaşması ile sonra ermesi sonucunda Kutsal Roma İmparatorluğu'na bağlı olan devletlerin ayrılması ile birçok

[48] ABD Savunma Bakanlığı, **JP-1 Doctrine for the Armed Forces of the United States**, (12 Temmuz 2017): I-2.
[49] Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk** (Ankara: Turhan Kitabevi, 2013), 539.
[50] Heidelberg Enstitüsü 2017 yılında düşük, orta ve yüksek yoğunluklu küresel çatışma sayısının 385'e yükseldiğini bildirmiştir. Bkz. Heilderberg Institute for International Conflict Research (2018)

bağımsız devlet oluşmuştur. Bu devletlerin içeride ve dışarıdaki düşmanlarına karşı kendilerini korumak amacıyla krallara bağlı oluşturdukları ordu yapısı ile 1789 Fransız İhtilali'ne kadarki süreçte gerçekleştirdikleri savaşlar "Klasik Savaş Dönemi" olarak adlandırılmaktadır.

Bu dönemde milliyetçilik (ulusçuluk) duygusundan ziyade kralın ekonomik gücüne olan bağlılığın ön plana çıktığı profesyonelleşme çalışmasında bir düzenli ordu yapısı dikkati çekmektedir. Bu süreçte Merkezi Avrupa'da kaynakların ve nüfusun savaşlar nedeniyle tükenmesi[51] ile finansmanı hanedanlıklara bağımlı savaşların "sınırlı" düzeyde kaldığı, orduların ise "kısıtlı" düzeyde gelişim gösterdiği söylenebilir. Kaynakların kısıtlı ve savaşların sınırlı olmasının savaşa yansıması; tercihen sayıca fazla tüfekli piyadenin "çizgisel bir düzende" ve belli hatlar şeklinde omuz omuza savaştığı, önceliği küçük hedeflerin kontrolü ve elde tutulmasının oluşturduğu, manevranın ve teknolojinin çok sınırlı kullanıldığı savaş alanıdır.[52]

2.2.2.2. Ulus Devlet Savaşları

Vestfalya Devlet Sistemi ve Fransız İhtilali'nin uluslararası politikaya olan etkisi; Avrupa modern devlet sistemine entegre ulusal orduların oluşmasına yol açmasıdır. Fransız İhtilali sonrasında hükümet ile halkın kaynaştırılması sürecinin devam ettiği bir dönemde Montesquieu ve Rousseau gibi düşünürlerin yanı sıra 1789'da Askeri Teorisyen Edmond Dubois-Crance'in, Paris Ulusal Kongresi'ne seslendiği konuşmasında "her vatandaşın asker, her askerin de vatandaş" olmasını gerektiği söylemi dönemin ideolojik altyapısını hazırlamıştır.[53] Bu ideolojik alt yapının uluslararası sisteme kazandırılması devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olan yurttaşların belirli bir süre için orduya katılmasını öngören "zorunlu askerlik" modeli olarak gerçekleştirilmiştir.

1792 yılından sonra hanedanların kısıtlı bütçeleri ile yürütülen "sınırlı savaşların" yerini "sınırsız" savaşlar, savaşların hedeflerini ise "krallar" yerine artık "uluslar" almaya başlamıştır. Uluslara vatandaşlık bağı ile bağlı tüm insanları da

[51] Yalçınkaya, **Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**,169.
[52] Metin Gürcan, "Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar", **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, ed. Atilla Sandıklı (İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2012): 88.
[53] Evren Balta, "Uluslararası Savaş", **Küresel Siyasete Giriş**, ed. Evren Balta (İstanbul: İletişim, 2014): 260.

kapsamaya başlayan savaş böylece giderek "topyekün" bir özellik taşımaya başlamıştır.[54]

Napolyon Savaşları (1792-1815), vatandaş ordulardan oluşan Fransız ordularıyla gerçekleştirildi ve orduların topyekünleşmesinin ilk örneğini oluşturmuştur. Böylece Palmer'in eserinde belirttiği "Kralların savaşları bitmiş, halkların savaşları başlamıştır." [55] Milliyetçilik ideolojisiyle beslenen ordular artık bütün yurttaşları ulus bağı üzerinden harekete geçirebilecek devasa örgütlere dönüşmüşlerdir.[56] Clausewitz'in "Savaş politikanın devamıdır." söylemi üzerinden savaşı rasyonelleştirme düşüncesi üzerine şekillenen savaş, diplomatlar ve siyasal liderler için politik amaçlara ulaşmak amacıyla kullanılan bir araç haline gelerek "sınırlı" olmaktan çıkmış[57] ve topyekünleşmeye başlamıştır.

2.2.2.3. Endüstrileşme ve Topyekün Savaş

Sanayi devriminin getirmiş olduğu modern teknolojinin yanı sıra Napolyon'un ulusal milli ordularının kurulması, devletin tüm halkının savaşa dahil olduğu Napolyon Savaşları sonrası savaşın rasyonel bir araç haline gelmesinin muhabere alanına yansıması savaşın topyekünleşmesidir.

Topyekün savaş; "kitlesel imha, kitlesel mobilizasyon, kitlesel üretim"[58] ilişkisine dayanan üç temel unsurdan oluşur. Bu üç unsurdan *"kitlesel üretim aşaması"* sanayi devriminin doğuşuyla 19.yy. sonlarında zırhlı gemilerin üretimi, buhar gücü, savaştaki şiddetin artmasını sağlayan makineli tüfekler, lojistik destek hizmetlerini sağlayan demiryolları, haberleşmeyi sağlayan telgraf, askerleri giydirmek için kullanılacak tekstil üretimi, uzak mesafelerdeki düşmanı gözetleyebilecek hava gücünün üretimiyle gerçekleşmiştir.

Milli orduların savaş alanına entegrasyonu ile kitlesel mobilizasyon ve sanayi devrimi ile üretim aşamasının tamamlanması sonucunda kitlesel imha aşamasının test edileceği savaş cephesi arayışı Birinci Dünya Savaşı ile son bulmuştur. Harekete geçirdiği kaynakların genişliği ve ortaya çıkardığı yıkımın büyüklüğünden dolayı

---

[54] Robert P.Palmer, "Büyük Frederick, Guıbert, Bülow: Kraliyet Savaşlarından Ulusal Savaşlara", **"Modern Stratejinin Yaratıcıları"**, ed.Edward Mead Earle, çev. Demirhan Erdem, Çiğdem Erdem, Gülçin Ülgezen (Ankara: ASAM,2003):47.
[55] **age**,68.
[56] Balta, **age**, 260.
[57] Yalçınkaya, **Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı,** 174.
[58] Balta, **age**, 261.

topyekün savaş olarak adlandırılan[59] Birinci Dünya Savaşı'nın diğer temel karakteristiğini ise;

- Yoğun ateş gücü sağlayan yeni üretilen makineli tüfeklerin kullanımı,
- Topçu ve kurmay sınıflarının ilk defa savaşa dâhil olması,
- Tarafların çizgi savaşı dışına çıkarak "mevzilerde" statik olarak ve göğüs göğüse savaşması,
- Savunmanın taarruzdan daha fazla ön plana çıkması oluşturmaktadır.[60] Bu karakteristik yapısı ile Birinci Dünya Savaşı topyekün savaşın en ölümcül sonuçlarını uluslararası sisteme göstermiştir.

2.2.2.4. Manevra Savaşları

İkinci Dünya Savaşı'nda Alman birliklerinin savaş alanında yapmış olduğu "fırtına taktiklerinin (blitzkrieg)" başarılı olması üzerine düz bir hat üzerindeki "mevzi savaşları" anlayışı önemini yitirerek yerini savaş gücünün esnek bir şekilde kullanılmasına dayanan "manevra savaşları" anlayışına bırakmıştır. Manevra savaşları; inisiyatifin ele geçirilmesi ve idame ettirilmesi amacıyla düşmanın ani saldırı ile dengesinin bozularak, bozulan dengeden istifade edilerek düşmanın gerisine doğru uygulanan harekât ile düşmanı küçük parçalara bölüp, lojistiğini keserek düşmanın imhası esasına dayanmıştır.

Manevra savaşının önemini ilk kavrayanlardan biri olan Başkomutan Mustafa Kemal Atatürk, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen akabinde Sakarya Meydan Muharebesi'nde stratejik bir manevra ile kuvvetleri Sakarya doğusuna çekerek, düşmanı bir hat üzerinde karşılamaktan ziyade batıya karşı tertiplenen cepheyi manevra ile güneye karşı tekrar düzenlemiş ve düşmanı cephe derinliğinde kuşatarak lojistik desteğini engellemiş ve taktik seviyedeki darbelerle yıpratarak, "manevra savaşı" stratejisi ile mağlup etmiştir.[61]

Birinci Dünya Savaşı'nda uygulanan "topyekün savaş" gelişen teknolojinin yarattığı mekanizasyon ile pekişerek İkinci Dünya Savaşı'nda da devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında daha da gelişen endüstri, bir sonraki yıkıcı savaşı hazırlamıştır. Tank üretiminin gelişen teknolojiye uygun olarak artması kara harekâtında ateş gücünü artırırken, denizaltılarının ve torpidoların üretimi deniz

[59] **age**, 261.
[60] Gürcan, **age**, 88.
[61] Nejat Eslen, **Tarih Boyut Savaş ve Strateji** (İstanbul: Truva Yayınları, 2005), 157.

gücünü artırmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda daha çok keşif amaçlı kullanılan uçaklara daha etkin vuruş gücü kazandırılarak hava gücüne düşman derinliklerine inerek geniş alanda harekât ve manevra yapma yeteneği kazandırılmıştır. Tüm bu kazandırılan güçlerin ortak bileşeni olarak test edileceği savaş alanı İkinci Dünya Savaşı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında kuşatıcı "manevra savaşları" gelişen teknolojiye uygun olarak etkin olarak kullanılmaya devam etmiş ve harp alanı hat (çizgi) şeklinde olma özelliğini kaybetmiştir. İsrail zırhlı birliklerinin, Sina'da Mısır ordusuna (1956 ve 1967 savaşları) karşı uyguladığı taktik, ani taarruzla düşmanın dengesini bozarak geri bölgesini kuşatıp, inisiyatifi ele geçirme ve savaşma azmini kırma esasına dayanan birer manevra savaşı örneğidir.[62]

2.2.2.5. Yirminci Yüzyıl ve Sonrası Savaşlar (4.Nesil Savaş)

20'nci yüzyıldaki savaşların dönüşümünün daha iyi analiz edilmesi adına bu döneme ilişkin kritik olayların tespiti önem kazanmaktadır. Bunlara örnek olarak;

- Milyonlarca insanın hayatını kaybetmesine sebep olan II. Dünya Savaşı sonrası aynı üzücü olayların tekrar yaşanmaması adına savaşın galip devletleri öncülüğünde Birleşmiş Milletlerin teşkil edilerek, meşru müdafaa haricinde (Md.51) savaş ilan etme yetkisinin devletlerin elinden alınarak Güvenlik Konseyi'ne devredilmesi (Md.39) ve Güvenlik Konseyi'nin barışı sağlamak için kuvvet kullanılmasına izin verebileceği hallerin düzenlenmesi (Md.41/42).
- Soğuk Savaş'ın iki farklı kutup liderini geri çekilmeye zorlandığı ve sonuçları açısından uluslararası sisteme etki eden zayıf rakiplerin geleneksel savaş taktikleri ve stratejileri kullandığı savaş türü olmaları açısından ABD-Vietnam ve SSCB-Afganistan Savaşları.
- Soğuk Savaş'ın sona ermesi sonucunda düşük yoğunluklu çatışmalar ile iç isyanların yaygınlaşmaya başlaması ve devlet dışı silahlı aktörlerin uluslararası sistemde görünürlüğünün artması.
- ABD-Irak Savaşı (Körfez Savaşı) sonrası ABD'nin konvansiyonel bir savaşta yenilemeyeceği algısı,
- 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ne El Kaide adlı terör örgütü tarafından düzenlenen terör saldırısının sebep ve sonuçları,
- Arap Baharı'nın sebep ve sonuçları,

[62] Gürcan, **age**, 91.

➢ Suriye Savaşı'nın sebep ve sonuçlarının uluslararası sisteme yansımasını belirtebiliriz.

Bu önemli olaylar incelendiğinde; devletlerin 21'nci yüzyılda uluslararası sisteme hâkim ve otoriter tek aktör vasfının uluslararası sisteme yeni aktörlerin dâhil olmasıyla değişmeye başladığını belirtebiliriz. Sadece devletin sahip olduğuna inanılan güç, sadece devletlerin birbirlerine karşı kullandığı olgu değil diğer aktörlerinde devlete karşı kullanabileceği bir gerçeğe dönüşmüştür. Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesi, dünyanın tek kutuplu sisteme entegrasyonu sonucunda savaş üzerine eleştirel kuramsal tartışmalar başlamıştır. Eleştirel yaklaşımlar[63] ile birlikte "gücün" sadece askeri ve ekonomik güç olmadığı, devletin diğer argümanlarınında kimlik[64], fikir, söylem, kurum, normlar, kültür, bilgi vb. güç kavramı içerisine girdiği algısı literatüre hâkim olmuştur. Bu akım savaş tanımının da değişime uğramasına sebep olmuştur. Clausewitz'in savaşı tek bir alana hapseden, sadece devletler üzerinden sınırladığı savaş tanımı üzerine yapılan eleştiriler sonucunda savaşın boyutunun ve aktörlerinin değiştiğine inanan 4'ncü Nesil Savaş anlayışına dayanan "yeni savaş kuramcıları" ortaya çıkmıştır. Bu kuramın öncüleri olarak adlandırabileceğimiz William Lind, Martin Van Creveld, Mary Kaldor ve diğerleri Clausewitz'in üçlüsü olarak adlandırılan "halk, ordu ve hükümet" kavramlarının devlet dışı, düzensiz ordulara sahip silahlı aktörlerin sisteme entegrasyonu ile günümüzde değiştiğini iddia etmektedirler. [65]

Lind, Keith Nightengale, John Schmitt ve Joseph Sutton ise, savaşın tek bir alana hapsolma kavramının kalktığını, savaşın boyutunun şekilsizleşmesi ile birlikte sivil şiddetin arttığını, dünya savaşlarındaki mevzi ve cephe savaşlarının yok olması, sivil ve asker ayrımının kalkması ile birlikte asker ölümlerinden daha çok sivil ölümlerin sayısının artmasının şiddeti körüklediğini belirtir.[66] Savaşın aktörlerinin sadece devlet olarak algılayan Clausewitz'in geleneksel savaş teorisine eleştiri getirirler. Lind'in modeli üzerinden yapmış olduğu çalışmada Gürcan, 4'ncü Nesil Savaş'ın karakteristik özelliği olarak; "a) Ulus devlet tekelinin kırılması, b) Savaşta düşman merkezli anlayıştan, halk merkezli anlayışa geçiş, c) Siber Savaş,

[63] Yalvaç, **age**, 231-233.
[64] Alexander Wendt, "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics," **International Organizations**, c.46, s.2 (Bahar 1992): 391-425.
[65] Haldun Yalçınkaya, "Savaş", **Uluslararası İlişkilere Giriş**, Ed.Şaban Kardaş, Ali Balcı (İstanbul: Küre Yayınları, 2015): 415.
[66] William Lind ve diğerleri. "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation." **Marine Corps Gazette**, c.73, s.10 (Ekim 1989): 22-26.

d) Savaşın başlama ve bitişinin muğlaklaşması, e) Fetih anlayışından, barış adamına dönüşüm, f) Bilgi Harekâtı, g) Taktik Seviye" basamaklarını saymıştır.[67] 4'ncü Nesil Savaş üzerine çalışmaları olan T.X. Hammes'e göre ise 4'ncü Nesil Savaş (4GW):

> "Ayaklanmadan evrilmiş ve geleneksel savaş tanımları dışında, savaş hali ile barış arasında sınırları, cephesi ve muharebe sahası belli olmayan, "sivil" ve "asker" arasındaki kesin ayrımı ortadan kaldıran; tarafları devletler olduğu gibi devlet dışı aktörlerin de olabildiği, klasik gerilla harekâtının ve terörizmin modernite ile revize edildiği bir savaş türüdür." [68]

Savaşların dönüşümü üzerine yapılan yeni kuramcıların çalışmalarına eski ve yeni savaşlar analizi üzerinden Mary Kaldor'da katılmıştır. Kaldor; yeni savaşın en büyük özelliğinin şiddetin artması, etnik çatışmaların yaygınlaşması ve çok sayıda devlet dışı silahlı aktörün çatışmanın taraflarından birisi olması olarak belirtmiştir.[69] John Nagl ise Amerikan ordusunun son zamanlarda devlet dışı silahlı aktörler ve terör örgütleri ile yapmış olduğu silahlı çatışmalarından elde edilen tecrübeler ışığında isyanlara karşı önlem bulmak amacıyla Amerikan ordusunda da destek bulan "Ayaklanmaya Karşı Koyma" çalışmaları yaparak Clausewitz'in devletleri esas alan "On War" çalışmasının ayaklanmaları açıklamaktaki yetersizliğini eleştirmiştir. [70]

Yeni savaş kuramının temsilcilerinden Lind'in savaş olgusunun bu döneme gelene kadarki geçirmiş olduğu aşamaları evreler üzerinden açıklayarak son aşamaya 4'ncü Nesil Savaşı yerleştirmiş ve bu dönemde devlet dışı aktörlerin uluslararası sisteme dâhil olması ile gayrınizami harp türevlerinin görülmeye başladığını belirtmiştir.[71] Lind'in açıkladığı savaş olgusunun bu döneme kadar geçirdiği evreler Tablo 1'de gösterilmiştir.

---

[67] Gürcan, **age**, 96-112.
[68] Thomas X Hammes, **The Sling and the Stone: On War in the 21st Century** (St. Paul: MN, Zenith Press, 2004), 208'den aktaran Gürcan**, age**, 92.
[69] Mary Kaldor, **New and Old Wars** (Cambridge: Polity Press, 2012), 9-10.
[70] John A.Nagl, **Counterinsurgency Lessons From Malaya and Vıetnam** (London: Praeger, 2002), 16;Yalçınkaya, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, 416.
[71] William Lind ve diğerleri. "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation." **Marine Corps Gazette**, c.73, s.10 (Ekim 1989): 22-26.

Tablo 1: Savaşın Dönüşümü ve Evreleri

Teorisyen	**1. Aşama**	**2. Aşama**	**3. Aşama**	**4. Aşama**	**5. Aşama**
Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton, (1989)	Ulus-devlet öncesi savaşlar	**1.Nesil Savaş** Klasik savaşlar (1648- 1830) Zirvesi: Napolyon Savaşları	**2. Nesil Savaş** Topyekûn Endüstri Savaşları (1830-1918) Zirvesi: I.Dünya Savaşı	**3. Nesil Savaş** Manevra Savaşları (1918-1948) Zirvesi: 1991 Körfez Savaşı	**4.Nesil Savaş** Gayri-Nizami Harp Türevleri (1948'den bu güne, özellikle 11 Eylül sonrası) Zirvesi: ABD'nin Irak ve Afganistan İşgalleri

Metin Gürcan, "Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar", **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, ed. Atilla Sandıklı (İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2012): 75.

Yeni savaş kuramcılarından Mary Kaldor'un eski ve yeni savaşlar arasında; savaşın aktörleri, hedefleri, taktik ve metotları ve mali kazançları boyutundaki değişimleri ele aldığı çalışması analiz edildiğinde ise her iki savaş türü arasındaki farkları yansıtan Tablo 2'deki bulgulara ulaşırız.

Tablo 2: Eski ve Yeni Savaşlar Arasındaki Farklar

	ESKİ	**YENİ**
AKTÖR	Düzenli Ordu	Düzenli/Düzensiz Ordu Devlet-Dışı Silahlı Aktör Savaş Ağaları Cihatçılar Özel Güvenlik Paralı Asker
HEDEFLER	Jeopolitik/İdeolojik	Kimlik Siyaseti (Etnik/Kabile/Dini grupların devlete ulaşma arzusu)
METOT	Kararlı bir karşılaşma	Karşılaşma nadir Nüfusun kontrolü Bölge kontrolü için sivil halka karşı şiddet. Nüfus üzerinden siyasi kazanım.
FİNANS KAYNAĞI	Vergiler Sömürgeler	Kaçakçılık Uyuşturucu Ticareti Diaspora Desteği Adam Kaçırma, Yağmalama vb. İnsani Yardımın Vergilendirilmesi

Mary Kaldor'un, **In Defence of New Wars** (California: Starnford University Press, 1999) eserinden istifade edilerek veriler tarafımızdan tablolaştırılmıştır.

Sonuç olarak; 21'nci yüzyıl ile birlikte ulus devletler üzerinden yapılan savaş tanımlarının başta siber savaş, küresel terörizm, kaçak göçmenler ve sınır güvenliği, uluslararası organize suç örgütleri gibi doğrudan ulus-devlet kaynaklı olmayan tehdit algılamalarını tanımlamakta yetersiz kalacağını değerlendiren yeni savaş kuramcılar, savaşın dönüşümüne vurgu yaparak, savaşın yeniden tanımlanması ve askeri güvenlik doktrinlerine ilişkin değişikliklerin yapılmasının gerekliğine vurgu yapmışlardır.

2.3. Güç ve Savaş İlişkisi

Uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının temel farklılığı devletlerin anarşik olan uluslararası sistemde devletlerin birbirleriyle savaşmadan barış ortamını nasıl muhafaza edeceklerine ilişkin tezleridir. Realistler, bir grup devletin sistemde var olan "güç dengesini" bozacak şekilde güçlenmesini engellemenin ve böylelikle de bir tehdide dönüşmesini önlemenin barış ortamı için gerekli olduğu ileri sürerken[72] barış ortamı için esas olanın "güç dengesini" sağlamak olduğunu savunur. Liberaller ise barış ortamının "işbirliği, yumuşak güç" unsurları ile sağlanabileceğini, eleştirel yaklaşımlar ise; "kimlik, söylem, normlar" üzerinden bunun sağlanabileceğini savunmuşlardır.

Barış ortamının bozulup savaş ortamına geçiş ile birlikte devletler için asıl öncelik bir şeyi yapabilme kapasitesi veya rakibi üzerinde kontrol sağlanması olan gücün[73] niteliğinin ne olması gerektiği ve nasıl kullanılacağı sorunsalıdır. Realistler bu gücün niteliğinin "materyal güç kaynağı" olarak nitelendirirlerken, Morgenthau, bu kaynakları; "nüfus, askeri, siyasi, ekonomik, teknolojik, coğrafi, kültürel, diplomasi, moral güç" unsurlarını kapsayan ulusal güç kaynakları üzerinden açıklar.[74] Realistler için savaş ortamında potansiyel gücün askeri güce doğru bir şekilde aktarımı başka aktörlerin davranışlarını değiştirmesi için gereklidir. Liberaller, "ödül, ceza, tehdit" üzerinden tanımladıkları güç kullanma olgusunun, cezalandırma kısmında "yalnızlaştırma, ekonomik yaptırım ve askeri kuvvet kullanımını" açıklarlar. Savaş aşamasına geçiş ile askeri kuvvet kullanımını öngörürlerken başka devletin davranışlarını değiştirebilmek için devletin sahip olması gereken kaynaklarının neler olduğu konusunda realistler gibi ayrıntıya girmezler.[75] Eleştirel yaklaşımlar ise devletlerin başka devletler üzerinde kontrol sağlanarak davranışın değiştirilebilmesi için askeri kuvvet kullanımından ziyade "meşrulaştırma" kavramı üzerinden incelenmesi gerektiğini savunmuşlardır.[76] Eleştirel yaklaşıma göre bir devletin ne kadar askeri gücü olursa olsun rakip devlette "ideolojik kültürünü" meşrulaştıramadığı sürece kontrol sağlaması ve rakip devletin davranışını değiştirebilme yetisine sahip olması zordur.

---

[72] Waltz, **age,** 128.
[73] Özdemir, **age**, 124.
[74] Morgenthau, **Politics Among Nations**, 80-105.
[75] Kadercan, **age**, 328.
[76] Yılmaz, **age**, 154-155.

Sonuç olarak, uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının savaş ortamında devletin sahip olması gereken güç kaynağının niteliğinin ne olması gerektiği konusunda ayrıştıklarını ifade edebiliriz. Ancak güç kaynaklarının savaş ortamında niteliğinin ne olması gerektiği konusunda uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının farklı bakış açıları olmasına rağmen genel ortak düşüncenin askeri güç kullanımını ve etkisini öngürdüklerini değerlendirebiliriz.

Uluslararası ilişkilerdeki güç ve savaş ilişkisini ele aldığımızda genel problemin; güç kaynaklarına daha fazla sahip olan güçlü devletin kendisinden daha az güç kaynaklarına sahip olan hasmı ile yaşadığı uyuşmazlığı her zaman zor kullanarak (askeri güç) sağlayabileceğine olan beklentidir. Clausewitz'in, "düşmanlarımıza isteklerimizi şiddet (güç) kullanarak zorla kabul ettirme eylemi"[77] olarak tanımladığı savaş her zaman askeri güç ve diğer kaynaklara sahip olan güçlü devletin öngördüğü şekilde lehine sonuçlanmayabilir. Baldwin çalışmasında bu süreci; kaynaklara sahip olma ve kontrol olarak tanımladığı "potansiyel gücün", aktörler üzerinde sonuca yönelik bir etkiye dönüştürülmesi olarak tanımladığı "gerçek güce" dönüştürülmesi olarak açıklar.[78] O zaman güçlü devletin sahip olduğu "potansiyel gücü" "gerçek güce" dönüştürmesi arzusu uluslararası ilişkilerin genel beklentisini oluştururken, potansiyel güçlerin eşit olmadığı veya potansiyel güçler arasında büyük farklılığın olduğu (asimetrik güç) savaş ortamında güçlü devletin beklentisinin karşılanamamasının sebebi ne olabilir? Sorusu karşımıza çıkmaktadır.

Bu soruyu açıklamak adına karşımıza uluslararası sistemin genel üç problemi ortaya çıkmaktadır. *Birinci problem*; savaşı, Clausewitzçi bakış açısıyla konvansiyonel geleneksel silah ve yöntemlerin kullanıldığı, silahlı kuvvetlerin imha edilerek, düşmanın savaşma iradesinin yok edilip toprak ve politik kazanımı esas alan olgu olarak görmektir. *İkinci problem,* Vestfalya sistemini esas alan, aktörlerin sadece devletlerin olduğu ve materyal gücü esas alan savaş düşüncesidir.[79] Ü*çüncü problem* ise Hugo'nun çerçevesini çizdiği savaşa ilişkin hukuksal ve kamusal sorumlulukların, "uyuşmazlıkları şiddet kullanarak çözmeye çalışan" hasım iki tarafı da aynı derecede etkilediği değerlendirmesidir.

[77] Clausewitz, **age**, 30.
[78] Baldwın, **age**, 163.
[79] JP-1**, age**, 1-5.

Açıklanan problemleri ve sorumuzun cevabını bir bütün olarak değerlendirdiğimizde; barış ortamında materyal güç kaynaklarına (askeri güç öncelik olmak üzere ekonomik, nüfus, coğrafi vb.) sahip güçlü devletler "güç dengesini" muhafaza ederek dengeyi sağlarlar. Güç dengesindeki olası değişikliklere karşı güç kaynağı açısından geri planda kalan devlet (askeri güç öncelikli olmak üzere) ya güç artırımına gider veya ittifaklar yoluyla "iç ve dış dengeleme" yöntemiyle bu dengeyi sağlar.[80] Savaş durumu oluştuktan sonra güçlü devlete karşı bu asimetrik[81] güç dengesinin nasıl dengeye getirileceği konusu zayıf aktörün tercihleri ile doğru orantılıdır. Güç kaynakları açısından yetersiz olduğu bir savaş esnasında zayıf aktör, güçlü devlet ile onun belirlediği savaş şartlarına göre savaşmak yerine, güç dengesini dengelemek için belirlenmiş harbin dışına çıkarak gayrinizami harbi seçip, güç dengesi kurmayı seçebilir. Gayrinizami harbin zayıf aktör tarafından seçilmesi ile güçlü devlet için geleneksel/ konvansiyonel savaşa göre oluşturulan potansiyel gücün gerçek güce dönüştürülememe problemi (güç kaynakları ile diğer kaynakların savaş alanına nasıl aktarılacağı sorunu) savaşın sonucuna etki ederek öngörülenin aksine güçlü devletin başarı şansını azaltır. Bunun sonucunda güçlü devletin karar alıcıları politikalarından zayıf devlet lehine vazgeçerek savaşı veya işgali sonlandırabilir.

Bu amaçla çalışmamızda; Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş temellerinin atıldığı Kurtuluş Savaşı'nın Güney Cephesi'nde; Birinci Dünya Savaşı'ndan galip olarak ayrılarak işgale girişen yeterli güç kaynaklarına sahip Fransa (güçlü devlet) ile işgale karşı direniş gösteren Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasındaki gayrinizami harp analiz edilecektir. Bu harp sürecinde işgalciye karşı gayrinizami harp strateji ve taktiklerini seçen zayıf aktörü (Kuva-yı Milliye) güçlü devlete (Fransa) karşı başarıya ulaştıran askeri ve diğer faktörlerin analiz edilmesi sonucunda harp araştırmalarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

2.4. Gayrinizami Harp

Gayrinizami harp kavramı genel anlamda düzenli (nizami/muntazam ordu birlikleri) olmayan kuvvetler ile geleneksel harbin dışında icra edilen harp şekillerine verilen bir kavramdır.[82] Kavramın tarihsel örnekleri çok eskilere dayanmasına

[80] Kadercan, **age**, 128.
[81] Asimetri, kuvvetler arasındaki teşkilat, teçhizat, doktrin, imkân ve kabiliyetlerde ortaya çıkan büyük farklılıktır. Ayrıntılı bilgi için bknz. ABD Ordu Talimnamesi, **FM 3-0 "Operations"**, (2001) :4-31.
[82] Mehmet Cihat Akyol, **Gayri Nizami Harb** (İstanbul: Harp Akademileri Yayınları,1970), 11.

rağmen orduların geleneksel ve sonrasında nükleer savaşa yoğunlaşmasından dolayı yeterli seviyede ilgi çekmemiştir. Kavram üzerine doktrinel çalışmalar yapılması ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında gündeme gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sürecinde yaşanan "partizan savaşları" gayrinizami harbin ordu mensupları tarafından fark edilmesini sağlamıştır. Bu deneyimleri doktrinlere aktarmaya çalışan ABD ordusu ise kavramı ilk kez Kore Savaşı'ndan elde ettiği gerilla deneyimleri ile birlikte "FM 31-15 Operations Against Irregular Forces"[83] ile "FM 31-20 Special Forces Group" Doktrinlerinde kullanmıştır.[84] ABD Ordu Doktrinlerinde "Unconventional Warfare" olarak geçen kavram NATO'ya katılım sonrası ABD Doktrinlerinin Türkçe'ye çevrilmesi ve ordu dökümanlarına eklenmesi sonucunda Türkçe resmi metinlerde "Gayrinizami Harp" olarak kullanılmıştır.[85] Kavramın tanımı ise genel olarak "düşman ülkede veya düşmanın işgal etmiş olduğu bir bölgede hâkim otoriteyi yıkmak veya zayıflatmak, harekâtına/işgaline engel olmak ve bölgeye sahip olmak maksadıyla halk desteğiyle yapılan askeri, siyasi ve iktisadi hedeflere yönelen bir harekât" olarak açıklanmıştır.[86] ABD doktrin çalışmalarının hızlanmasını sağlayan olay ise Başkan John F.Kennedy'nin gerilla savaşına olan yakın ilgisidir. Kennedy'nin isyan ve ayaklanmalara karşı koyma konusunda özel kuvvetlerin teşkilini ve özel harbe yönelik olarak doktrin çalışmalarını teşvik etmesi ABD ordusunun bu konuda ivme kazanmasını sağlamıştır. ABD ordusu bu çalışmaları bir ileri safhaya taşıyarak gayrinizami harbe yönelik hava gücünün etkin kullanımı konusunda helikopterin "taktik taşıma ve yakın hava desteğine" ilişkin kritik önemini tespit etmiştir. Kore Savaşı sırasında tespit edilen helikopterin sahada sağladığı faydayı artırmak isteyen ABD ordusu seri üretime geçmiş ve Vietnam Savaşı'nda gerillara karşı "gökyüzü süvarisi" olarak adlandırdığı helikopteri kullanmıştır.[87]

Soğuk Savaş ve sonrasında kazanmış olduğu deneyimler sonrasında güncellenen ABD Doktrinlerinde gayrinizami harp kavramı (unconventional)

[83]Robert Allan Doughty, **Evolution of Us Army Tactical Doctrine 1946-1976** (Kansas: Combat Studies Institute, 1979), 26.
[84]ABD Ordu Talimnamesi, **FM 3-05.130 Army Special Operations Forces Unconventional Warfare** (2008): 1-2.
[85] Gayrinizami Harp kavramını; İngilizler "Unorthodox Warfare", Fransızlar "La guerre non Conventionelle" olarak adlandırmıştır. Akyol, **age**, 11.
[86] Akyol, **age**, 12.
[87] Doughty, **age**, 26-27.

"geleneksel ve konvansiyonel harp tanımlarından uzak şekilde, iki hasım güç arasında (devletler veya devlet dışı aktörler), askeri ve yarı-askeri (para-militer) gayretleri içeren, genelde uzun süreli ve asimetrik şekilde devam eden politik-askeri mücadele"[88] olarak tanımlanmıştır.

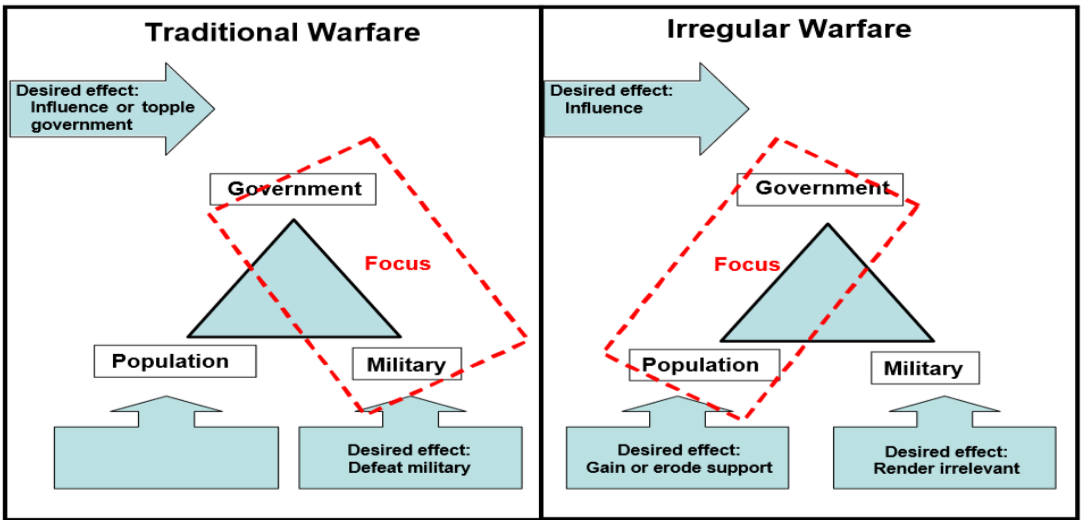
ABD'nin 11 Eylül 2001 tarihinde yaşadığı 11 Eylül saldırısı sonrasında gayrinizami harbe yönelik ABD ordusu ile diğer güçlü devlet ordularının yaşamış olduğu deneyimler (özellikle El Kaide ve IŞİD gibi devlet dışı silahlı aktörlere verilen mücadeleler) ve teknolojik gelişmeler (tehdit olarak kullanılan internet, akıllı telefon, otonom askeri araçlar, yapay zekâ vb.) kavrama yönelik doktrinlerin içeriğinin güncellenmesini beraberinde getirmiştir. Bugün gelinen noktada bu harbe yönelik ilk doktrinel çalışmaları gerçekleştiren ABD, gerilla savaşı (guerilla warfare, GW) olarak başladığı doktrin ve konsept çalışmalarının kapsamını yaşamış olduğu deneyimler sonrasında Unconventional Warfare (UW) daha sonra ise Irregular Warfare (IW) olarak genişletmiştir. Bu boyutta dikkat edilmesi gereken husus ise kavramların birbirine karıştırma hatasına düşülmemesidir. ABD ordusu bu hataların kendi bünyesinde çok yapılmasından dolayı konuyu doktrinel olarak şu şekilde açıklamıştır: "Gerilla Savaşı (GW) ile UW aynı anlama gelmediği gibi GW, UW'nin içinde tercih edilen bir yöntemdir. Aynı şekilde UW ile IW'de aynı anlama gelmemektedir. UW, IW'nin içerisinde yer alan bir faaliyettir. Fakat bütün IW faaliyetleri UW değildir."[89] Konunun daha iyi anlaşılması adına IW içerisinde yer alan ana faaliyetler şu şekildedir: Counterinsurgency (COIN), Unconventional Warfare (UW), Counterterrorism (CT), Foreign İnternal Defense (FID), Stability Operations (SO). Bu faaliyetler psikolojik harekât, sivil-asker işbirliği, stratejik bağlantı, istihbarat, istihbarata karşı koyma gibi tüm bilgi operasyonları tarafından desteklenir. Bu faaliyetlerin amacı IW'nin başarısı için harekât alanındaki nüfusun tarihsel, kültürel, siyasi, ekonomik ve diğer karmaşık çatışma unsurlarını çok iyi analiz etmektir. [90] Bu durumda IW'nin UW'yi kapsayan daha geniş boyutta faaliyet alanına sahip düzensiz tehditlere karşı verilen farklı bir harp şekli olduğu ortaya çıkmaktadır. Çalışmamız açısından IW'nin önemi ise Fransa Devleti'nin Kuva-yı

[88]ABD Ordu Talimnamesi, **FM 3-05 "Army Special Forces Manual** (2006), 2-1'den aktaran Gürcan, **age**,95.
[89] FM 3-05.130**, age,** 1-4.
[90] ABD Savunma Bakanlığı, **Irregular Warfare: Countering Irregular Threats Joint Operating Concept Version 2.0** (17 Mayıs 2010), 5; ABD Savunma Bakanlığı, "Irregular Warfare: Counterıng Irregular Threats - Joınt Operatıng Concept", **Irregular Warfare: Strategy And Considerations**, ed. Arnold Mılton ve Walt Berkovskı (New York: Nova Science Publishers, 2012), 4.

Milliye kuvvetleri ile yapmış olduğu gayrinizami harpte, IW'nin stratejik hedefi olan nüfusun harbin sonucuna olan etkisini doğru analiz edip/etmediğidir. Bu amaçla işgalin sonlanmasına ve gayrinizami harbin sonucuna etki eden hususların bir bütün halinde ortaya konabilmesi amacıyla güçlü devlet tarafından gayrinizami harpte düzensiz kuvvetlere karşı yürütülmesi gereken IW'nin "Güney Cephesi" özelinde önemli noktaları araştırmada aktarılacaktır. Diğer bir husus ise çalışmada, Kuva-yı Milliye kuvvetleri özelinde uygulanan taktik ve stratejilerin analizi yapılacağından dolayı bir devletten ziyade güçlü bir devlete karşı direniş sergileyen zayıf aktörün kullanacağı taktik ve stratejiler perspektifinde analiz yapılacaktır.

Asimetrik güç dengesinin olduğu gayrinizami harpte zayıf aktör güçlü devletin konvansiyonel nicelik ve nitelik üstünlüğünü gayrinizami strateji, taktik ve yeteneklerle dengelemeye çalışır. Gayrinizami harbin amacı, diğer savaş biçimleri gibi öncelikle savaşın stratejik hedefine ulaşmaktır.[91] Gayrinizami harbin stratejik hedefi geleneksel savaşın hedefinden farklıdır. Geleneksel savaşta hedef; düşman ülkenin politikalarını zorla değiştirmek için askeri çatışmayı kullanarak rakibin silahlı kuvvetlerini yenmek ve rakibin savaşma kapasitesini ortadan kaldırarak toprağı ele geçirmektir.[92] Geleneksel savaşta, yerli nüfus; savaşın siyasi sonuçlarını kabul etmek zorunda kalan savaş dışı (sivil) silahsız kişiler olduğundan doğal olarak hedef, düşman ülkenin politikalarını etkilemek için rakibin silahlı kuvvetleridir.[93] Bu sebeple savaş cephesine sivillerin etkisi minimize edilir. Gayrinizami harbi kullanan zayıf aktörün öncelikli hedefi ise geleneksel savaştan farklı olarak düşman devletin yıpratılmasında öncü olacak olan yerli nüfusun kazanılmasına ve kontrolüne odaklanılmasıdır. Öncelikli hedef nüfus üzerinde meşruiyet ve güvenirlik kazanmaktır. Bu sebeple ABD ordusu tarafından hazırlanan bu harbe yönelik başarı kazanmak isteyen devletlerin öncelikli olarak odaklanması gerektiği belirtilen "nüfusun" geleneksel savaştan farklı rolü Şekil 1'de sunulmuştur.

[91] FM-3-05.130**, age,** 3-21.
[92] **age**, 3-17.
[93] JP-1, **age**, 1-6.

Şekil 1: Geleneksel Harp ile Irregular Warfare Karşılaştırılması.

ABD Savunma Bakanlığı, **Irregular Warfare Joint Operating Concept Version 1.0** (Eylül 2007), 8.

Bu bakış açısı doğrultusunda gayrinizami harbi kazanmak isteyen aktörün öncelikli olarak hasmını fiziksel ve psikolojik olarak yerli halktan uzaklaştırması gereklidir. Bunun sonucunda nüfus üzerinde güvenirliliğini ve meşruiyetini pekiştirerek aynı zamanda otorite kurması beklenir.[94] Bu sebeple; nüfusun savaşın odak noktası olduğu gayrinizami harpte, silahlı kuvvetlerin yok edilerek, toprağın kontrolünü ele geçirmeye çalışan geleneksel savaştan farklı bir teşkilat, strateji ve taktikler gerekmektedir. Geleneksel savaştan farklı olan gayrinizami harpte bir liderin komutasında oluşturulan kuvvet teşkilatı 3 bölümden oluşur.[95] Bu bölümler:

1. *Gerilla Kuvvetleri:* Gayrinizami harp yapan organizasyonun silahlı mücadele gücünü oluşturur. Yerel halktan oluşan düzensiz kuvvetlerdir. Genellikle açıktan silahlı mücadele yapar.

2. *Yeraltı Kuvvetleri:* Gizli olarak oluşturulan hücre yapılanmasıdır. İstihbarat toplama, sabotaj, yıkıcı faaliyetler gibi asitmetrik taktikleri organize ederler. Genellikle kırsal gerillanın giremeyeceği şehir merkezinde görev yaparlar ve hücre veya güvenli evlerde ikamet ederler. Yardımcı kuvvetler ve yeraltı teşkilatları birbirinden farklı birimler olmasına rağmen yakın ilişki içerisinde çalışırlar. Bazı yeraltı kuvveti üyeleri çift yaşam yaşayıp, sahte kimlik kullanabilir.

[94] ABD Ordusu Talimnamesi, **FM-3-05.130 Army Special Operations Forces Unconventional Warfare** (2008): 3-21.
[95] FM 3-05.130, **age**, 4-6; Akyol, **age**, 19, David Kilcullen, "Evolution of Unconventional Warfare", **Scandınavıan Journal of Military Studies** c.2 s.1 (2019) :61.

3. *Yardımcı Kuvvetler:* Gerilla kuvvetlerine ve yeraltı teşkilatlarına destek sağlarlar. Bu destek istihbarat, lojistik, propaganda yapma, tehlikelere karşı erken uyarma, yeni personel toplama, güvenli ev/iş ve bağlantı sağlamak gibi farklı alanları kapsar. Bu kişiler genellikle kendi günlük işlerine devam ederler. Bu kişiler bizzat gayrinizami harp yapan organizasyonun üyesi olabileceği gibi sempati duyan kişilerden de oluşabilir.

1970 yılına kadar yaşanan gayrinizami harp tecrübelerinden yola çıkılarak ABD doktrininde kabul edilen gayrinizami harp modeli 7 aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar:[96]

1. *Hazırlık:* Yerli halkı işgalciye veya mevcut hükümete karşı direniş göstermek üzere birleştirmek ve dış yardımı kabul etmeye hazırlamak için psikolojik hazırlık aşaması.

2. *İlk Temas:* Direniş grupları veya sürgün devletin temsilcileri ile koordine de bulunularak gayrinizami harp planına yönelik katılımları sorgulanır.

3. *Sızma:* Gayrinizami harbi organize edecek kuvvet harekât alanına sızarak, direniş grupları ile temas kurarak, dış destek birimi ile bağlantılarını sağlar.

4. *Örgütlenme:* Yerel direniş gruplarının eğitim, teçhizat ve altyapı desteği sağlanarak, gayrinizami harbin yeraltı, yardımcı ve en son gerilla kuvvetleri teşkilatı oluşturulur.

5. *Genişleme:* Direniş gruplarına üye katılımı sağlanarak, teşkilatın genişletilmesine odaklanılır. Bu safhada sınırlı operasyonlar icra edilebilir. Bu safhada dikkat edilmesi gerekli olan husus ise teşkilatın dengesiz genişlemesinin yaratacağı gizlilik ihlalidir. Gizliliğin ihlali ile erken başlayacak operasyonların sonucu direniş teşkilatının muhalif kuvvetler tarafından erken farkedilmesini sağlayacağından direniş kuvvetlerinin başarı şansını azaltır.

6. *Mücadele:* Düzenli kuvvetler ile birleşme veya işgal/gayrinizami harp sonlanıncaya kadar devam eden süreç.

7. *Geçiş:* Gayrinizami kuvvetler düzenli kuvvetlere dönüştürülür veya lağv edilir.

[96] Kilcullen, **age**, 65; FM 3-05.130, **age**, 4-4.

Gayrinizami harbin yedi aşamalı modelinde aşamalar arası geçiş veya uygulama planı (aşamaları azaltma veya hızlı geçiş); direniş grubu ile gayrinizami harbi organize eden grubun niteliğine (bir devlete bağlı özel kuvvetler veya devlet dışı aktör vb.) bağlı olarak değişebilir. Günümüzde ise teknolojinin (internet, akıllı telefon, sosyal medya uygulamaları vb.) gelişimi ve devlet dışı silahlı aktörlerin bu teknolojiyi aktif kullanmaları sonucunda bu aşamaların aynı anda yapılabilmesi olanağı doğduğunu söylebiliriz.[97]

Geleneksel gayrinizami harbin ilk türevleri; İkinci Dünya Savaşı sürecinde deneyimlenen Almanya'nın işgal ettiği topraklarda başlayan direniş gruplarının kullandığı taktik ve stratejilerden esinlenilen "istihbarat, politik savaş, ekonomik ve sabotaj savaşı, gerilla savaşı, doğrudan eylem (Suikast vb.)" bileşenlerinden oluşmaktadır.[98] Soğuk Savaş sürecinde yaşanan deneyimler sonrasında ise Amerikan doktrinel çalışmalarında "1. Gerilla savaşı. 2. Yıkıcı faaliyetler. 3. Kurtarma-Kaçırma" olarak belirlenmiş olup Türkçe resmi metinlere de bu şekilde aktarılmıştır.[99] Gayrinizami harbin günümüze kadar yaşamış olduğu dönüşümler doğrultusunda sürekli güncelleştirmelerin yapıldığı "nüfus, ideoloji, psikolojik harp, internet/sosyal ağ, ekonomi, istihbarat vb" unsurların bu harbe yönelik katkıları değerlendirilmiştir.[100] Bugün gelinen teknolojik gelişmeler doğrultusunda "War 2.0" olarak adlandırılan savaş türevlerinin de eklemlendiği çalışmaları görmekteyiz.[101] Çalışmada Kurtuluş Savaşı'nın geçmiş olduğu yüzyıl ve savaş cephesi değerlendirilerek günümüzdeki gayrinizami harbin araştırma sahası ile ilintili olan türevlerinin açıklanmasının daha doğru olacağı değerlendirilmiştir. Bir diğer husus ise doktrinlerin değişmez kurallar olduğu bakış açısından ziyade her devlet dışı silahlı aktörün veya gayrinizami harbin kendine özgün taktik ve stratejilerinin olabileceği gerçeğinin göz ardı edilmemesidir.

---

[97] Kilcullen, **age**, 66.
[98] **age**, 62.
[99] FM 3-05.130**, age,** 1-2; Akyol, **age**, 18.
[100] ABD Ordusu Talimnamesi, **FM 3-05.201 Special Forces Unconventional Warfare Operations** (2003), 1-1/1-3.
[101] **War 2.0**: Web 2.0 teknolojisi kapsamında ziyaretçilerin aktif katılımına dayanan Youtube, Ekşi Sözlük, Instagram, Facebook vb. sosyal medya uygulamalarının aktif bir şekilde gayrinizami harpte kullanılmasına dayanan savaş türüne verilen addır. Ayrıntılı bilgi için bknz. Thomas Rid and Marc Hecker, **War 2.0 Irregular Warfare in the Information Age** (London: Praeger Security International, 2009).

Bu sebeple çalışmada Kuva-yı Milliye kuvvetleri özelinde uygulanan taktik ve stratejiler analiz edileceğinden gayrinizami harp türevi olarak "gerilla harbi, yıkıcı (şiddete dayalı) faaliyetler ile psikolojik harp" incelenecektir.

2.4.1. Gerilla Harbi

Gerilla kelimesinin tarihsel boyutunu incelediğimizde; Napolyon'un güçlü ordusunun İspanyol direnişçiler ile yapmış olduğu savaşa atfedilen İspanyolca küçük savaş *"guerilla"* kelimesinden türetilmiş ve diğer kullanım alanlarında "ufak savaş, tarafsız/önyargısız savaş, ayaklanma, haydut, düzensiz, partizan vb." kelimeler ile de tanımlanmıştır.[102] Türk Dil Kurumu gerilla kelimesini, "1) Düzenli bir orduya karşı küçük birlikler halinde çatışan, hafif silahlarla donatılmış topluluk. 2) Bu topluluktan olan kimse. 3) Bağımsız bir biçimde hareket eden çete." gibi üç farklı şekilde açıklamıştır.[103] Vietnam Savaşı üzerinden kavrama odaklanan Nagl, "güçlülere karşı zayıfların uyguladığı taktikler" olarak tanımlamıştır.[104] Ellıs ise kavrama tarihsel bakış açısı getirerek Yahudi devleti kurmak isteyen Yahudilerin güçlü rakibi Roma İmparatorluğu'na karşı vermiş oldukları mücadele üzerinden gerilla harbi tanımı yaparken[105] asıl literatürde tanınırlığını Mao'nun öğretileri ile sağlamıştır. Daha sonraki aşamada genellikle kavram teknolojik ve çok güçlü devletlere karşı zayıf halkların savaşı olarak kullanılmıştır.[106] ABD Savunma Bakanlığı Askeri Terimler Sözlüğü'nde "düşman kontrolündeki veya hasım topraklarda ağırlık olarak düzensiz ve yerel güçler tarafından icra edilen askeri veya paramiliter harekâtlar"[107] olarak, ABD Ordu Talimnamesi'nde ise "düşmanın fiziki işgali veya idaresi altındaki bölgede politik ve askeri kontrolünü kırmak ve bölgede yeni bir askeri-politik otorite tesis etmek maksadıyla dost askeri veya yarı-askeri unsurların küçük birlik harekâtı tekniklerini kullanarak icra ettikleri silahlı mücadele"[108] olarak tanımlanmıştır.

Gerilla kuvveti, ordusu olmayan bir halk kitlesinden sıfırdan inşa edilmek zorunda olduğundan kuruluş aşamasında gerilla ordusuna dâhil olacak her ferdin

[102] Ellıs, **age,** 6.
[103] http://www.tdk.gov.tr [18.12.2017]
[104] John A.Nagl, **Counterinsurgency Lessons From Malaya and Vietnam** (London: Praeger, 2002), 16.
[105] Ellıs, **age**, 9.
[106] **age**, 6.
[107] ABD Savunma Bakanlığı, **JP 1-02 Askeri Terimler Sözlüğü** (09 Haziran 2004): 227
[108] ABD Ordusu Talimnamesi, **FM 31-21 Guerilla Warfare** (1958): 3.

bireysel savaşmaya ikna edilmesini örgütleyecek lidere ihtiyacı bulunmaktadır.[109] Üyelerin lidere tam inancı olmadığı sürece savaşma arzusu sönümleneceğinden gerilla lideri savaşmaya ikna etmek için işgale karşı direnmeyi öncelikli olarak "ideolojik bir kültür" olarak halka aşılar.[110] Bu şekilde savaşmaya olan inancı meşrulaştırır. Mao, bu olaya dikkat çekerek "siyasi hedefi olmayan gerilla savaşının başarısız olacağını" belirtmiştir.[111] Bu amaçla gerilla grupları kuruluş aşamasında Clausewitz'in savaş kuramında belirttiği gibi güçlü devlet ile göğüs göğüse savaşarak, düşmanı tamamen yok etmeyi hedefleyen bir güç gösterisinde bulunmaz. Aksine askeri ve ekonomik güç kaynakları dışındaki fikir ve söylemlerin gücünden istifade ederek nüfus üzerinde ideolojik hegemonyasına meşruiyet kazandırarak, kontrolünü ele geçirmeye çalışır.

Gerilla harbinde kullanılan yöntemleri incelediğimizde karşımıza kırsal ve kentsel bölgede yapılan iki farklı gerilla yöntemi ortaya çıkmaktadır. Bu gerilla yöntemleri temelde aynı olmasına rağmen bazı noktalarda ayrıştıkları gözlemlenir. Vietnam tarzı olarak adlandırabileceğimiz kırsal bölgede yapılan gerilla yöntemleri; güçlü devleti, kırsal bölgede savaşmaya zorlayarak, hasmından daha iyi tanıdığı arazi üzerinde bataklık, dağ, orman gibi doğa özelliklerini çok iyi kullanarak gizlenme, atiklik, esneklik/mobility ve taarruzu en etkin şekilde kullanma[112] ve bunun sonucunda asimetrik[113] güç dengesini kendi lehine şekillendirme savaşıdır.

Mao'nun doktrinleri ile ilişkili olarak gerilla savaşı süreci 3 safha olarak uygulanır:

1'nci safhada (hazırlık ve teşekkül); gerilla birlikleri askeri bir operasyon yapacak kadar, teşkilatlanmamış ve ordusunu oluşturmamış olduğundan mümkün olduğunca geri planda kalınıp, iç siyasi birleşimi sağlama ve teşkilatlanma hedeflenir. Nüfusun kontrol edilmesinin ana unsur olduğu bu harp yönteminde nüfus uyarıcılar (internet, baskı, ideoloji vb.) ile etkilenerek gerilla hareketi tarafına yönlendirilir. Bu safhada askeri operasyon sınırlı ve aralıklı olur.

---

[109] Ellıs, **age**, 7.
[110] **age**, 7.
[111] ABD Deniz Kuvvetleri, **FMFRP 12-18 Mao Tse-tung On Guerrilla Warfare**, çev. Samuel B. Griffith (Washington: US Marine Corps, 1989), 41-50.
[112] Nagl, **age**, 15-16.
[113] FMFRP 12-18, **age,** 46.

2'nci safhada (operasyon dönemi); nüfusun kontrolü büyük oranda sağlanmış, ordu yeterli miktarda teşekkül etmiş olduğundan daha fazla taraftar sağlamak ve düşmanı yıpratmak amacıyla güçlü devletin en savunmasız noktalarına etkili operasyonlar yaparak düşmanın yıpratılması hedeflenir.

3'ncü safha (dönüşme ve kazanma) ise; en önemli karar safhalarındandır. Bu safhada düşman gücüne galip gelerek siyasi hedefi veya kaybolan araziyi tekrar kazanma, işgali sonlandırma, Mao'ya göre, şartlar elverirse düşmanı tamamen yok etmek için düzenli orduya dönüşme hedeflenebilir.[114] Yanlış ve erken verilecek bir karar sonucunda, hazır olmayan ordusu ile güçlü devlete karşı yapılacak saldırının sonuçları gerilla ordusunun yok olmasına sebebiyet verebilir. Bu safhanın savaşın sonucuna etkisinin daha iyi anlaşılmasına, bir sonraki kısımda Osmanlı subaylarının başarısız gayrinizami harp deneyimlerine ilişkin örnekleri katkı sağlayacaktır.

Gerilla Savaşı'nın taktiksel yöntemlerinin başlıcaları şunlardır:

- *Vur-Kaç Taktiği:* Askeri teçhizat ve personel açısından daha yetersiz olan gerilla birliklerinin güçlü düşmanın en zayıf noktasına saldırması ve düşmanın gücünden kaçınarak, ileri karakolları vurması hedeflenir.[115] Che, bu taktiği şu şekilde açıklar: "Vur ve kaç, bekle, pusuya yat, tekrar vur ve kaç, düşmana hiç rahat vermeden tekrar vur ve kaç."[116] Che, burada cephe savaşından kaçma gibi olumsuz bir algı olmasına rağmen bunun gerilla savaşının genel stratejisi olduğunu vurgular.

- *Uzun Savaş ve Yıpratma Taktiği:* Mao'nun güçlü devleti önce hızlı bir zaferden mahrum bırakma ve daha sonra uzun süreli bir yıpratma savaşına sokup başarı elde etmenin yolu olarak tanımladığı "uzun savaş stratejisi"[117] gayrinizami harbin en önemli taktiksel unsurlarındandır. Gerilla birlikleri, savaşın başındaki güçlü devlet ile arasındaki güç kaynakları (askeri, ekonomik, siyasi vb.) farkını kapatabilmek için savaşı uzatarak, güçlü devletin savunmasız alanlarına sürekli devam eden düşük yoğunluklu saldırılarda bulunurlar. Bu şekilde güçlü devleti yıpratıp, oyalayarak, kaynaklarını ve ekonomisini tüketmesi hedeflenirken aynı

[114] **age**, 41-50.
[115] Nagl, **age**, 16.
[116] Che Guevara, **Gerilla Savaşı**, çev. Eylül Sevinç (İstanbul: Ulusal Kültür, 1998), 29.
[117] FMFRP 12-18, **age**, 94.

zamanda kamusal baskının artması sonucunda güçlü devletin halkının desteğini kaybetmesi amaçlanır.[118]

Gerilla savaşının tarihsel ilk örneklerini Roma İmparatorluğu'na karşı verilen mücadelelerde görebiliriz. Zamanının potansiyel güç kaynaklarının büyük kısmına sahip olan güçlü devletin geleneksel bir savaş ile yenilemeyeceğini düşünen zayıf kuvvetler (Yahudiler vd.) lejyonlara karşı yürüttükleri gerilla savaşında arazinin doğasından, sürpriz saldırılardan ve hızlı hareketlilikten kazanılan avantajları kullanmaya çalışmışlardır.[119]

Şehirleşmenin kırsal bölgenin azalmasına olan etkisinden dolayı gizlenecek yer ihtiyacını gidermeye çalışan gerilla birlikleri, kentsel gerilla grubunun (yeraltı teşkilatı) oluşmasını sağlamıştır. Gerillalar, nizami ordulara karşı en büyük avantajları olan "gizlenme, atiklik, esneklik, pusu ve baskın" taktiklerini, sivillerin çoğunlukta olduğu kentsel bölgede kullanarak, güçlü devlete karşı avantaj kazanmayı amaçlar. Taktiksel yöntemleri, kırsal gerilla savaşı ile benzer olmakla birlikte bazı farklılıkları bulunmaktadır. Bunların başlıcaları şunlardır: [120]

- Sivillerin içerisinde silah kullanamayan güçlü devletin konvansiyonel silahlarının etkisini azaltma,
- Resmi bina ve görevlilere saldırarak, kaos yaratma ve düşmanı yıpratma,
- Hızlı bilgi akışı sağlama yeteneğini kullanarak, ilk saldırı avantajını elinde bulundurup, daha saldırgan olmak, (Materyal güç eksikliğini telafi edebilecek avantajı kısa sürede kazanabilme açısından ilk saldırı avantajını sürdürebilmek önemlidir.)
- Kimlik tanımanın zorlaşması sebebiyle daha rahat saklanabilme,
- Şehir içinde güçlü devletin yapacağı yanlış operasyonun uluslararası kamuoyu ve hukukta oluşabilecek ciddi yaptırımlarını kendi lehine kullanmaktır.

Gerilla savaşında yerli nüfusu kazanmak ve kontrol altına almak taraflar açısından olmazsa olmaz olduğundan nüfusun sosyolojik yapısını bilmek önem kazanmaktadır. Vietnam'da ABD sosyolojik yapıyı bilmeden icra ettiği savaşta ağır

[118] Ellıs, **age**, 26; Che, **age**, 32.
[119] Ellıs, **age,** 16.
[120] Carlos Marighella, **Mını-Manual of the Urban Guerrilla** (Kanada: Abraham Guillen Press,2002) 14.

fatura ödemiştir.[121] Bu durumun sebebi güçlü devletin yerli nüfusu kendi tarafına çekemediği sürece asimetrik tehdit altında kalma tehlikesidir. Nüfus içerisinde iyi bir alt yapıya sahip olan gerilla grubuna, güçlü devletten nefret eden halk tarafından sürekli bilgi akışı sağlanır ve istenmeyen güçlü devletin istihbarat açığı vermesi sağlanır.[122] Bu durum ise zayıf aktöre materyal güç[123] açığını kapatmak için avantaj sağlar. Bu sonuç ise Galula'nın savunduğu gayrinizami harbin temel karakteristiği "Nüfus için savaştır."[124] tezine ulaştırır. Amerikalı General Harold K. Johnson, Vietnam'da yaşadığı tecrübeler ışığında gerillaların nüfustan ayrılmadan yenilemeyeceği özeleştirisinde bulunmuştur.[125]

Gerilla grupları kontrolü sağladığı süre boyunca en büyük desteği nüfustan alır.[126] Gerillanın kontrolünde bulunan nüfus, işgalci devlet veya istenmeyen hükümet ile iletişime geçtiğinde kimsesiz kalacağına inanır. SSCB-Afganistan Savaşı'nda gerilla grupları köylüler için Müslüman iken onlarla iletişime geçmeye çalışan Sovyet askerleri ateisttir. Bugün aynı köylülerin torunları ile iletişime geçmeye çalışan Taliban ile mücadele eden Amerikan askeri de Sovyet askeri gibi "ötekidir." Güçlü devletin bu iletişim sistemini çalıştırabilmesi gerillanın bölge üzerindeki gücünün tamamen yok olacağına inanıldığı zaman mümkün olur. Çünkü nüfus "ne savaşın gerçeğinden izole edilebilir ne de radikal grupların etkisinden ve fikrinden izole edilebilir."[127] Nüfus sadece bulunduğu topraklarda değil soy, mezhep ve akraba bağları bulunan yakın komşu toprakları üzerinde de etkiye sahiptir.[128] Bu durum gerilla gruplarının lojistik, istihbarat gibi dış desteğe olan ihtiyacının karşılanmasını sağlarken, güçlü devletin daha fazla yıpranmasını sağlayacak olan zorlu bir boyut alır. Bu süreç iyi yönetilemez ve sınır geçişleri kontrol edilemezse güçlü devletin hedeflerinden geri adım atmasına sebep olacak kararlar almasını sağlar. Fransa-

[121] Nagl, sosyolojik yapıyı bilme konusunda ABD'nin eksikliğini "Vietnamda biz yapamadık, sonra bu faktörlerle başa çıkmaya çalıştık." özeleştirisinde bulunarak vurgular. Bknz. Nagl, **age,** 141.
[122] Marighella, **age**, 17.
[123] Klasik Realist yaklaşıma göre materyal güç; ekonomik, demografik ve askeri kaynakları içerisinde barındıran güçtür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kadercan**, age**, 2015.
[124] David Galula, **COIN Warfare: Theory and Practice** (Londra: PSI, 1964), 4.
[125] Nagl, **age**, 151.
[126] Che, gerillanın başarısı için halk desteğini şart koşmuştur. Bunun için gerilla savaşının anı ve geleceği için halk desteğine yönelik yoğun bir çalışma yapılması gerekliliği üzerinde durur. Aynı zamanda her savaşçıya ve halka zalim düşmanın gerilla kuvvetini asla yenemeyeceği düşüncesinin aşılanması gerektiğini vurgular. Ayrıntılı bilgi için bknz. Che, **age**, 32.
[127] Andrew R. Ballow, "Why Irregulars Wın: Asymmetry Of Motıvatıons And The Outcomes Of Irregular Warfare", (Yüksek Lisans Tezi, California Naval Postgraduate School, Aralık 2016):108.
[128] István Resperger, "Features of Hybrid Operations", **Asymmetric Warfare: Conflict of the Past, the Present, and the Future Konferansı Bildiriler**, **9-10 Aralık 2016,** Ed. Almos Peter Kıss, (Budepeşte: Dialog Campus, 2016) : 217.

Cezayir Savaşı'nda günde yaklaşık 10 gönüllü nüfus içerisinden hemen Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne (FLN) dâhil olmuştur. Çünkü üyelik için tek şart "Fransız öldürmek veya suikast, pusu gibi bir organizasyona dâhil olarak vatanseverliğini ispattır."[129] Bu durum Fransızları nüfus içerisinde gayrinizami tehditlere maruz bıraktığı gibi sınır geçişlerini de kontrol edememek savaşın Fransızların aleyhine sonuçlanmasına sebep olmuştur. Somali'yi işgal eden ABD'de benzer sebeplerden dolayı bölgeden çekilmek zorunda bırakılmıştır. [130]

Sonuç olarak gerilla savaşı, savaşın çerçevesi ve sınırları çizilmiş tek bir alana hapsolmayarak, geniş alana yayıldığı, konvansiyonel silahlara karşı gayrinizami taktikler ve konvansiyonel olmayan silahların kullanıldığı, düşmanı imha ve yok etmek yerine uzun vadede düşmanın yıpratılmasını amaçlayan "kaynağını geniş halk kitlelerinin (nüfusun) oluşturduğu" [131] silahlı mücadele olarak tanımlanabilir.

2.4.2. Psikolojik Harp

Gayrinizami harbin içerisinde yürütülen psikolojik harp; ABD Ordu Talimnamesi'ne göre; "hedef kişi veya kamuoyunun dost ülke stratejik hedeflerine uygun şekilde mevcut algı ve kanaatlerini değiştirmek için ne düşünmesi gerektiğini zorlayıcı veya ikna edici tekniklerle dikte eden bir süreç"[132] olarak tanımlanır. Carlos Marighella'ya göre ise; psikolojik harp, düşmanı demoralize etmek için "kitle iletişim araçlarının, dedikodu ve yalanların doğrudan ya da dolaylı olarak kullanılmasına dayanan agresif bir tekniktir."[133]

Psikolojik harpte öncelikli olarak amaç; zayıf aktörün geleneksel bir savaşta yenemeyeceği güçlü devletin halkının duygu ve düşüncelerini savaşın sürdürülmesi ve devlet adamlarının vermiş olduğu kararların doğruluğu konusunda negatif etkilemektir. Böylece güçlü devlet yıpratılarak, kararlarında geri adım atması hedeflenir. Burada kullanılan araç konvansiyonel silah olmaktan çıkarak düşmanın savaşma azmini aşağı yönde etkileyecek olan tüm bilgi alanı oluşturur. Bilgi alanının

[129] Galula, **Counterinsurgency Warfare**, 36.
[130] "Geldikleri Gibi Dönemediler", **Milliyet**, 26 Mart 1994, 24.
[131] Nagl, **age**, 19.
[132] ABD Ordusu Talimnamesi, **FM 3-05.301 Psychological Operations Tactics, Techniques, and Procedures** (2003): 1-2.
[133] Marighella, **age**, 31.

kullanım etkisinin; düşman devletin halkı ve ordusunun duygu ve düşüncelerini savaşın sürdürülmesi konusunda aşağı yönde etkilemesi beklenir.

Tarihsel izdüşümü incelediğimizde ise; psikolojik harbin çok eski bir geleneğin parçası olduğu ortadadır. Moğol Hükümdarı Cengiz Han'ın[134] psikolojik harbi kullanan bir komutan olduğu bilinmek ile birlikte bu geleneğin bilinen en iyi örneklerini yakın tarihte Vietnam Savaşı'nda görmekteyiz. 1969 yılında ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Kissinger; "Vietnam'da, biz askeri savaş yaptık rakiplerimiz politik, biz fiziksel saldırdık onlar bizi psikolojik yormayı amaçladı. Süreç içinde biz savaşı kaybettik" açıklaması ile psikolojik savaşın önemini ortaya koyarken,[135] İrlanda mücadelesinin liderlerinden Michael Collins ise psikolojik harbe atıfta bulunarak konvansiyonel olarak baş edemediği İngiliz ordusu karşısında başarı elde etmek için halk ve ordunun moral duygularını hedefleyerek "Biz iletişim hatlarını kestik ve morallerini salladık" açıklamasında bulunur.[136] Clausewitz, "Savaş Üzerine" adlı eserinde savaşları kazanabilmek için psikolojinin önemini "Tüm askeri eylemler psikolojik güç ve etkisi ile iç içedir" cümlesi ile özetler.[137]

Günümüzde teknolojinin ilerlemesi ile psikolojik harbi daha etkin kullanabilmek daha kolay hale gelmiştir.[138] Birbirlerine hasım güçler; teslim aldıkları esirlerin görüntülerini internet ve medya ile saniyeler içinde küresel boyuta ulaştırarak psikolojik harbin etkisini milyonlardan milyarlara ulaştırabilmektedir.[139] Maliyet olarak daha ucuz olması, nüfusu etkilemede daha efektif olmasından dolayı zayıf rakiplerin bugün savaşın psikolojik kısmına daha fazla ilgi gösterdikleri yadsınamaz bir gerçektir. Soğuk Savaş sonrası sayıları artan özellikle IŞİD ve El Kaide gibi terör örgütleri nüfusun düşüncelerini, inançlarını, davranışlarını ve cesaretlerini etkileyen psikolojik harbi etkin bir şekilde uygulamaktadırlar.[140]

---

[134] Cengiz Han, güçlü düşman kalelerini savaşarak fethetmektense, mancınık ile kaleden içeriye attırdığı hastalıklı köpek leşleri ile kale halkının hasta olmasını sağlayıp, daha sonra onların bu psikolojik savaşa daha fazla dayanamayarak kale kapısını açmalarını sağladığı bilinmektedir.

[135] Henry A.Kissinger, "The Viet Nam Negotiations"**, Foreign Affairs,** c. 47. s.2. (1969):214. https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/1969-01-01/viet-nam-negotiations. [27.04.2018].

[136] Michael Collıns, **The Path to Freedom** (Dublın: The Talbot Press, 1922), 84.

[137] FM 3-05.301, **age**, 1-1.

[138] 2018 Digital Dünya Raporuna göre dünyada 4 milyar internet kullanıcısı bulunmaktadır. Digital in "2018: World's internet users pass the 4 billion mark" https://wearesocial.com/blog/2018/01/global-digital-report-2018 [29.04.2018].

[139] "Bir İngiliz rehinenin daha "IŞID" videosu yayımlandı.", **BBC News**, 18 Eylül 2014 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/09/140918_isid_rehine [07.12.2018].

[140]"IŞİD internetten nasıl gönüllü topluyor?",**BBC News**, 31 Temmuz 2015 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150731_isid_internet [07.12.2018].

Marighella'nın "Kentsel Gerillanın El Kitabı" adlı çalışması incelendiğinde, günümüzün kentsel gerillarının (yeraltı teşkilatı) kullandığı psikolojik harbe ilişkin şu yöntemlere ulaşılır:[141]

- Düşman devlete yanlış ihbarlarda bulunarak, işgücü ve zaman olarak yıpratılmalarını sağlamak,
- Sahte planların düşman devletin dikkatini dağıtmak için eline geçmesine izin vermek,
- Toplumsal huzursuzluk yaratmak için dedikodular çıkarmak,
- Düşman hükümetin ve temsilcilerinin hatalarını ve başarısızlıklarını yayımlamak,
- Yabancı elçiliklere, Birleşmiş Milletler Temsilciliklerine, İnsan Hakları Örgütlerine, dini kurumlara, basın özgürlüğünü savunan kurumlara ihbarda bulunarak, yapılan şiddeti, sansürü ve diktatörlüğü açığa vurarak, nüfusun ciddi tehlikede olduğu algısı oluşturmaktır.

Psikolojik harbin en etkili boyutlarından biri de Sun Tzu ve Machiavelli'nin temellerini attığı aldatma veya savaştaki her şeyi mubah görme bakış açısının günümüze yansıması olan propagandadır. Propaganda da her türlü yol (yalan, uydurma) mübah olup savaşı kazandırabilir.[142] İkinci Dünya Savaşında yürütülen gayrinizami harp örneklerinde propaganda etkin olarak kullanılmıştır.[143] Yalnız başına savaşı kazanamayacağını anlayan zayıf aktörün güçlü devlet ile olan asimetrik güç dengesizliğini dengelemek amacıyla desteğe, nüfusunu artırmaya ve ulusal/uluslararası kamu baskısı yaratmaya ihtiyacı vardır. Bunu propaganda üzerinden yürütür. Silahlı mücadelesine ilişkin kendi lehine haberler üreterek ulusal/uluslararası platformda düşman devletin operasyonlarına muhalif destek kazanılmaya çalışılır.[144] Suriye'de YPG'nin sivil giyimli askerleri halkın içerisine sokup, şehir merkezlerinden Türk askerlerine saldırıda bulunarak, aynı saldırının

[141] Marighella, **age**, 31-35.
[142] Galula, **COIN Warfare**, 9.
[143] Kilcullen, **age**, 62.
[144] Che, kitle çalışmasında propagandanın önemine vurgu yapar. Che propaganda faaliyetinde; yalan haberler yayarak düşmanı aldatmanın önemli olduğunu özellikle gerilla liderlerinin öldüğü yalanının çıkarılarak aynı zamanda gerilla kahramanlık öykülerinin konuşulmasının sağlanmasına vurgu yapması dikkat çekicidir. Bkz. Che, **age**, 33.

karşı taraftan da gelmesini sağlayarak uluslararası ve ulusal kamuoyunda "Türk askeri, sivilleri öldürüyor!" baskısı yapmayı amaçlaması günümüz propaganda faaliyetine örnek gösterilebilir. [145]

Özgürlük, ırkçılık, mezhepçilik, cihadçılık, adil ve eşit paylaşım vb. gibi fikir ve söylemlerin internet üzerinde hizmet veren uygulamalar üzerinden (Web 2.0 sosyal medya uygulamaları) küresel boyutta tartışılır ve ulaştırılabiliyor olması devletler dışındaki silahlı aktörlerin sisteme daha fazla üye ve propaganda girişine müsaade etmektedir.[146] Bu durum sosyal medyanın propaganda yöntemi olarak geleceğin gayrinizami harplerinde daha etkin kullanılabileceğine ilişkin araştırmacılara veri sunmaktadır.

2.4.3. Yıkıcı (Şiddete Dayalı) Faaliyetler

Güçlü devletin ordusu ile konvansiyonel bir savaşa cesaret edemeyen zayıf rakibin, güçlü devletin halkı üzerinde "korku ve baskı" oluşturarak güçlü devletin savaştan çekilmesini sağlamak amacıyla şiddet düzeyini kademeli olarak artırarak kamuoyu baskısı oluşturmayı amaçladığı bir silahlı çatışma türüdür. İşgalci veya otoritesine karşı çıkılan devletin politik, ekonomik, psikolojik ve askerî gücünü yıpratmayı, zayıflatmayı ve otoritesini yıkmayı hedef alır. Faaliyetler gayrinizami harbin yer altı teşkilatı tarafından gizli olarak yürütülür.[147]

Psikolojik harpte propaganda faaliyetinde şiddet düzeyi ne kadar az ise, yıkıcı faaliyetlerde şiddet bir o kadar yüksek düzeydedir. İşgalci devletin mensuplarının yoğun olarak kullandığı köprüler, trenler, tiyatrolar ve çarşılara saldırılar düzenlenir. Burada önemli olan nokta seçilen hedefin bölgedeki yaşamı felç edecek şekilde seçilmesidir.[148] Böylece işgalcinin veya otoritesi kabul edilmeyen hükümetin ordusunun halkın güvenliğini sağlamak için yeterliği olmadığı vurgulanarak, kamu baskısı yaratılmaya çalışılır. Bunu önlemeye çalışan işgalci/düşman devlet ise her yerde bekçilik yapmaya zorlanarak, güvenlik maliyetlerinin artışı ile birlikte

[145]"YPG'li Teröristlerin Sivil Oyunu Görüntülendi", **Yeni Şafak Gazetesi**, 13.02.2018 https://www.yenisafak.com/dunya/ypgli-teroristlerin-sivil-oyunu-goruntulendi-3121186 [13.02.2018]
[146] Rıd ve Hecker, **age**, 132-136.
[147] FM 3-05.201, **age,** 1-1.
[148] Che, bu hedeflere ilişkin yapmış olduğu tespitte; gazoz fabrikası imha etmenin ancak işçileri işsiz bırakacağını ama faaliyetlerin devam edeceğini bu yüzden yanlış seçim olduğunu ancak enerji santrallerinin havaya uçurulmasının ise yine işçileri işsiz bırakacağını ama hayatı felç edeceğini bu yüzden doğru seçim olduğunu vurgular. Bkz. Che, **age**, 38.

ekonomik ve kamusal olarak baskı altına almak hedeflenir.[149] Baskı durumunun devamlılığı amacıyla kaos ortamı sürdürülerek güçlü devlet savaş isteklerinden vazgeçmeye zorlanır.

Galula, gayrinizami harpte icra edilen yıkıcı (şiddet dayalı) faaliyetleri "kör ve seçici terörizm" kavramları olarak iki gruba ayırmıştır. Cezayir Savaşı'nda yapılan rastgele sabotaj ve suikastları kör *terörizm***,** terörize edilmek için seçilen Müslüman kamu çalışanlarına yapılan baskıyı ve güçlü devletin seçilmiş düşük rütbeli memurlarına yapılan suikastı *seçici terörizm* olarak tanımlamıştır.[150] Gayrinizami harpte yürütülen yıkıcı (şiddet) faaliyetler psikolojik harp gibi moral duyguları hedeflemektedir. Ancak; ideoloji yerine daha çok şiddet ve baskıyı seçmesi ve psikolojik harpte güçlü düşman ile karşı karşıya gelmeden hedefe ulaşmak esas iken bu aşamada rakiplerin kısa aralıklarla karşı karşıya gelmesinin mümkün olması iki yöntemin birbirinden farklılığını göstermektedir.

2.4.4. Gayrinizami Harbin Başarısına Etki Eden Askeri Unsurlar Dışındaki Diğer Faktörler

Soğuk Savaş sonrası dönemde nükleer silahların sisteme entegrasyonu ve yüksek teknoloji silahlarının üretimi gerçekleşmiştir. Bu silahları birbirlerine karşı kullanarak riske girmek istemeyen devletlerin savaşma isteksizliği devlet dışı silahlı aktörlerin uluslararası sisteme dâhil olmasını sağlamıştır. Ernest R.May, bu isteksizliğin güçlü devletleri birbirlerine karşı yapacağı konvansiyonel savaşın sonucuna ilişkin "Kurmay subayların hayallerine bel bağlamak zorunda bıraktığını"[151] aynı zamanda ileri teknoloji konvansiyonel silahları Körfez Harekâtı'nda kullanan ABD'nin "konvansiyonel bir savaşta yenilemez algısını"[152] oluşturduğunu belirtmiştir. Bu algının sonucu devletlerin geleneksel savaşa alternatif

[149] İngiltere, Malaya Savaşı'nın başında Malaya'da günlük 250.000 Malaya doları, Fransa ise Cezayir Savaşı'nda bir yılda 40 milyon$ harcamış ve her iki devlet de savaşın sürdürülmesinde ekonomik problem yaşayarak, iç kamuoyunda baskıya maruz kalmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Galula, **COIN**, 7.

[150] **Kör Terörizm:** Rastgele bombalama, suikast, kundaklama, (toplamda 70 ayrı olay yapılmıştır. (Kasım 1954)); **Seçici Terörizm:** Düşük rütbeli kamu personeli hedeflenir. (Öğretmen, belediye başkanı vb.) Yüksek rütbeli memurların ölümünün halkta duygusal etkisi daha az olacağından hedeflenmez. Ayrıntılı bilgi için bkz. Galula, **Pacıfıcatıon Algeria**,38

[151] Ernest R.May, **Knowing One's Enemies: Intelligence Assessment Before the Two World Wars** (Princeton, 1984), 530'den aktaran Gordon A.Craig, Felix Gilbert "Günümüzdeki ve Gelecekteki Strateji Üzerine Düşünceler", **Machiavelli'den Nükleer Çağa Modern Strateji**, ed. Peter Paret, çev. Doruk Can Koçak (İstanbul: Doruk Yayınevi, 2015):1037.

[152] Franklın Mıles, **Asymmetric Warfare: An Historical Perspective** (Pensilvanya: US Army War College 1999), 5.

savaş taktiklerinin kullanılabilirliği ve önlenebilirliği konusunda araştırma eğilimini artırmış aynı zamanda uluslararası sistem de gayrinizami harp örneklerinin artışına neden olmuştur.[153] Gayrinizami harp kullanımının artması sonucunda ise aktörler arasında mevcut olan materyal güç ilişkisi doğrultusunda geleneksel savaşta beklenenin aksine savaş sonuçları ortaya çıkmıştır. Bu sonuçları ortaya koyan iki örnek çalışma şu şekildedir:

- Arreguin, yaklaşık 200 yıllık (1800-1998) bir periyodu kapsayan aralarında asimetrik güç dengesi olan aktörler arasındaki silahlı çatışmaları incelediği çalışmasında; 200 yıllık dönemde % 29.2 olan zayıf aktörlerin kazanma yüzdesinin, 1950 sonrasında geleneksel savaşı kullanan güçlü aktöre gayrinizami harp yöntemlerinin kullanılmasıyla % 55 ile zayıf aktör lehine döndüğü ve giderek arttığını ortaya koymuştur.[154]
- Lyall ve Wilson ise 1800-2005 yılları arasındaki bir dönemi kapsayan 286 ayaklanmaya ilişkin yapmış olduğu korelasyon çalışmasında, Birinci Dünya Savaşı öncesi %80 ile güçlü devletlerin lehine olan ayaklanmaya/direnişe karşı koyma oranının, 1918 sonrası % 33'e düştüğünü belirtmiştir.[155]

Araştırmalarda tespit edilen sonuçlar paralelinde, geleneksel savaş anlayışına göre stratejinin üç önemli unsuru olan "kuvvet, zaman, mekân" [156]boyutlarının gayrinizami harp sürecinde zayıf aktör tarafından başarılı bir şekilde yeniden tasarlanması savaş sonuçlarına etki etmektedir. Zayıf aktör eğer k*uvvet aşamasında* kimi ilkel olarak tanımlanacak farklı askeri taktiklerin geliştirilmesi, *zaman boyutunun* kısadan uzuna dönüşümü ve *mekân (savaş alanı)* sınırının boyutsuz ve şekilsiz bir şekilde geniş alana yayılmasını başarılı ve planlı bir şekilde harp sahasına uygularsa, güçlü devletin belirginleşen savunmasız alanlarından kazanç sağladığı savaş sonuçları ortaya çıkmaktadır.

---

[153] Heidelberg Enstitüsü 2017 yılında düşük, orta ve yüksek yoğunluklu küresel çatışma sayısının 385'e yükseldiğini bildirmiştir. Bknz. Heilderberg Institute for International Conflict Research (2018) Conflict Barometer 2017 https://hiik.de/2018/02/28/conflict-barometer-2017/ {01.06.2018]

[154] Ivan Arreguin-Toft, "How the Weak Win Wars", **International Security**, c. 26. s. 1 (Yaz 2001): 97.

-**Arreguin çalışmasında güçlü aktörü,** devlet, devletlerin koalisyonları, isyancılara karşı savaşan devletler anlamında tanımlamıştır.

[155] Jason Lyall, Isaiah Wilson, "Rage Against the Machines: Explaining Outcomes in Counterinsurgency Wars", **International Organization,** c. 63, s.1 (2009): 69-70. www.jasonlyall.com/wp-content/uploads/2013/01/Rage_Final.pdf [17.12.2017].

[156] Eslen, **age**, 163.

Zayıf aktörün başarısını artıran güçlü devletin savunmasız alanların neler olduğu konusunda çalışma yapan Ballow; bu alanların a. Dış destek. b. Onları düşmanlarından koruyan güvenli limanlara erişebilmeleri. (Rusya-Afganistan Savaşı'nda mücahitlerin Pakistan'a saklanmaları ve Filistin Kurtuluş Örgütü mensuplarının İsrail'e karşı Ürdün'de saklanmaları vb.) c. Güçlü devletin savunmasız noktalarına karşı kullandıkları asimetrik tehditlerolarak sıralamıştır.[157] Benzer bir çalışma yürüten Andrew Mack'ın çalışması özelinde incelendiğinde ise; güçlü devletlerin düşük yoğunluklu savaşları kaybetmesinin nedenleri olarak şu hususlar ortaya çıkmaktadır:[158] a) Savaşın uzaması ve maliyetlerin artması savaş karşıtlarını artırarak, savaşın güçlü devlet aleyhine dönmesine sebep olmaktadır. b) Zayıf aktör güçlü devlete karşı uluslararası kamuoyu baskısı sağlayıcı yolları kullanmaktadır. c) Savaşın uzaması durumunda işgalci güçlü devlet tarafından yapılan dış müdahale yerel nüfusta milliyetçiliği ve dayanışmayı artırarak direniş grubuna desteği artırmaktadır. ç) Siyasi elitler ve savaş karşıtları zayıf aktöre yapılan işgali/müdahaleyi hor görmektedir. d) Güçlü devlet iç muhalefeti tarafından çekilmeye zorlanmaktadır. ABD Ordusu Talimnamesi'nde ise güçlü devletlerin savunmasız alanları[159] "a) Devletlerin yasal prosedürden ayrılamaması, b) Askeri ve askeri olmayan uygulamaları dengelemek zorunda kalması, c) Yasallık ve hukukun üstünlüğüne inanış, d) Birincil siyasi faktörler, e) Uzun dönem savaşa hazır olmama" başlıkları altında sıralanır. Bu başlıklardan her birini yürütmekle sorumlu güçlü devlet, geleneksel savaşlara göre şekillenmiş ordu, kamuoyu, siyaset ve muhaliflerdeki savaşa bakış algısını gayrinizami harp unsurlarını kullanan zayıf hasmına karşı mücadelesinde aleyhine dönmesini engelleyemediğinde savunmasız alanlarından hasmının başarı sağladığı savaş sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bu basamaklardan çalışmamıza katkı sağlayacak faaliyet alanlarının daha detaylı incelenmesi sonucunda gayrinizami harpte askeri unsurlar dışında zayıf aktörün başarısını artıran sebeplerin daha somut ortaya konacağını değerlendirmekteyiz.

---

[157] Ballow, **age**, 3.
[158] Adrew Mack, "Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict", **World Politics**, c. 27, s. 2 (1975): 175-199 https://web.stanford.edu/class/polisci211z/ [18.12.2017]
[159] ABD Ordusu Talimnamesi, **FM 3-24 "Counterınsurgency"** (Aralık 2006): 1-17

2.4.4.1. Dış Destek

Dış destek; güçlü devlete karşı gayrinizami harp yürüten zayıf aktörü başarıya ulaştıran önemli unsurlardandır. Güçlü devlet ile konvansiyonel savaş yapmak istemeyen veya yapacak yeterli materyal gücü bulunmayan zayıf aktör asimetrik güç dengesini kapatabilmek amacıyla üçüncü bir devlet üzerinden dış desteğe ihtiyaç duyar. Dış desteğin yokluğu durumu zayıf aktörün yeterli güç kaynaklarına (silah, savaşçı vb.) ulaşamadan güçlü devlet tarafından yok edilmesine sebebiyet vereceğinden gayrinizami harbin başında bu problemin çözülmesi gerekmektedir.

Dış destek dar anlamda; "a) Moral destek, b) Siyasal destek, c) Teknik destek, ç) Finansal destek, d) Askeri destek [160]" basamaklarını kapsamaktadır. Geniş manada ise; a) Silah temini ve depolama, b) Askeri eğitmen ve danışman desteği, c) Güçlü devletin saldırılarını ve harekât planlarını önceden öğrenebileceği istihbarat desteği, ç) Fon sağlama, d) Güvenli bir mekân sağlama, e) Sağlık malzemesi desteği, f) Politik destek gibi hususları içerir. [161]

Tarafların kuvvet kullanmaya dayalı bir mücadele içinde olması nedeniyle dış desteğin öncelikle ordunun silah ve malzeme yönünden ikamesi doğrultusunda gerçekleşmesi önem kazanır. Güçlü devletin kontrol mekanizmalarından kurtulmak için sınırların dışından elde edilen silahlar; zayıf aktörün kaynak artırımı için hayatidir. Konuya ilişkin tarihsel örnek vakalar incelendiğinde; Cezayir Savaşı'nda Fransa'ya karşı ayaklanan FLN [Front de Libération Nationale], Morocco, Tunus, Mısır, Irak, Arnavutluk, Macaristan ve SSCB'den dış destek almış ve sınır dışından gelen silahlar kaçakçılar tarafından Cezayir'in sınırlarında FLN üyelerine dağıtılmıştır.[162] Günümüzde Özgür Suriye Ordusu'na [ÖSO][163] Türkiye tarafından verilen lojistik ve sağlık desteği yine bu kapsamda değerlendirilebilir. Dış destek kapsamında lojistik silah ve sağlık malzemesi desteğinin yanı sıra indirek ve direk ordu desteği de[164] (askeri danışman, ordu mensupların başka ad altında savaşa katılması, paralı asker sağlama, istihbarat vb.) gayrinizami harbi kullanan zayıf aktörün askeri mücadelesini sürdürebilmesine katkı sağlamaktadır.

---

[160] Galula, **COIN**, 30.
[161] FM 3-24, **age**,1-10.
[162] Galula, **Pacificatıon**, 17.
[163] ÖSO'ya bağlı 30 grup 30 Aralık 2017 tarihinde "Suriye Milli Ordusu [SMO] adını almıştır. Tez aşamasında ilk adı kullanılmıştır.
[164] Ellıs, **age**, 196.

Askeri ve lojistik desteğin yanı sıra dış destek siyasi olarak da verilebilir. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yürütmüş oldukları isyanda Yunanistan ve Bulgaristan'ın Avrupalı güçlerden aldıkları siyasi desteğin aynısını,[165] Yunanistan 1942 yılındaki Almanya'ya karşı yürüttüğü gerilla mücadelesi esnasında İngilizlerden almıştır.[166] Günümüzde ÖSO güçlerinin siyasi platformda Türkiye ve Katar gibi devletleri taraftar bulması uluslararası politikada temsil edilebilirliğini artırmaktadır. Siyasi desteğin yokluğu savaştan başarı ile ayrılsa bile zayıf aktörün uluslararası sistemde elde etmek istediği hedeflerine ulaşmasında sorunlara neden olabileceğinden siyasi desteğin gayrinimazi harp sürecinde ve sonrasında sürdürülmesi gerekmektedir.

Gayrinizami harbi organize eden zayıf aktör etkin güç seviyesine ulaşabilmek (yeniden organize olma, personel temini, eğitimi ve malzeme depolama vb.) için güçlü devletin kontrol sahası dışında ihtiyaç duyduğu güvenli mekânları genel itibariyle tarihsel veya ideolojik olarak bağının olduğu devletler veya komşu ülkenin sınırlarında bulmaktadır. Örnek cümle özelinde incelediğimizde; Afganistan mücahitlerinin Pakistan'da, Filistin Kurtuluş Örgütü mensuplarının Ürdün'de, günümüzde ÖSO mensuplarının Türkiye, Hizbullah üyelerinin Libya ve İran topraklarında kendilerini koruma altında hissetmeleri bu ülkelerdeki güvenli limanlara giriş ve çıkış yapmalarına neden olmaktadır.[167] Bu güvenli limanları kontrol edemeyen güçlü devletin savunmasız alanlarına yapılacak saldırılara karşı tehdit altında kalması hedeflerine ulaşmasını zorlaştırmaktadır.

Sonuç olarak, uluslararası sistemin genel prensibi olan "güç dengesi" kavramında belirtildiği şekilde güçlü devletler güçlerini muhafaza etmek adına birbirlerine karşı dengeleme yöntemini seçerler.[168] Diğer devletler ile ittifak üzerinden yapılan "dış dengeleme" yöntemi ise; asimetrik güç dengesinin olduğu gayrinizami harp sürecinde; başka bir devletin zayıf aktörü örtülü/örtüsüz desteklemesiyle savaşın tarafı güçlü devleti yıpratma girişimine dönüşebilir. Bu durumda; zayıf aktör kendisine destek sağlayan başka bir devletin yardımıyla savaşın süresini uzatma ve güçlü devleti daha fazla yıpratma avantajını kazanarak, asimetrik güç dengesini kendi lehine çevirecek ortamı sağlar.

---

[165] Yunanistan ve Bulgaristan isyanındaki siyasi destek için bkz. Ellıs, **age**, 197.
[166] **age**, 171.
[167] Hizbullah'ın Lübnan ve İran ilişkilerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Rıd ve Hecker, **age**, 141-163.
[168] Waltz, **age**, 117.

2.4.4.2. Ulusal/Uluslararası Kamuoyu Baskısı

Türk Dil Kurumu'na göre kamuoyu "bir konuyla ilgili halkın genel düşüncesi" olarak açıklanmıştır.[169] Demokratik ülkelerde kamuoyu oluşumu kamuya ilişkin konulardaki ilgilerine göre piramit şeklinde pasif halk (altta), aktif halk (ortada), kamuoyu yaratıcıları (en üstte) zincirinden oluşmaktadır. Basit anlamıyla bu piramidin unsurları tarafından bir kamu sorunu hakkında hükümeti denetleyeceği varsayılan bir toplu kanaat oluşturma haline ise kamuoyu denir. [170]

Gayrinizami harbin başında kamuoyunun genel kanaatinin genellikle her zaman ordu ve hükümeti destekler konumda olması beklenir. Süreç içerisinde kamuoyunun genel beklentilerinin karşılanamaması durumunda savaşın başındaki destek kırılma yaşabilir. Savaşın süresinin uzaması sonucunda can kayıpları ile ekonomik kayıpların artmaya başlaması ile birlikte destek azalmaya başlar. Gayrinizami harpte kamuoyu desteğinin azaldığı noktanın sıcak tutulmasını sağlamak asimetrik güç dengesini kendi lehine çevirmek isteyen zayıf aktörün ana hedeflerinden biridir. Çünkü güçlü devletin kamuoyunda zayıf aktöre karşı girişilen mücadelede devletin güvenliğinin doğrudan risk altında olduğuna inanılmaması ve gereksiz olduğuna inanılan bir sürecin aynı zamanda maliyetleri de artırması sonucunda savaşın sürmesine olan inançtan ziyade savaş karşıtı düşünceler filizlenmeye başlar. Bunun sonucunda zayıf aktörün arzu ettiği "siyasi irade kaybı" başarılı olur.[171]Fakat direnişçiler cephesinde durum aynı değildir. Gayrinizami harp başlamadan önce direniş destekçilerine empoze edilen ya kendisinin ya da değerlerinin yok olacağı inancı sönümlenemez şekilde savaş boyunca artarak devam eder. Afganistan Savaşı'nda ateist komünistlerin canlarını ve dinlerini alacağına inanan mücahitlerin sönümlendirilemeyen inancı ile Galula'nın "Gerilla mücadelesinde bulunan direnişçilerin tek bir hayali vardır. O da bağımsızlık, siz buna karşı durabilir misiniz?"[172] ifadesinde yer bulan "bağımsızlık arzusu" zayıf aktörü kamusal baskıdan korur. Yerli nüfusun sahip olduğu bu inançlar değiştirilemediği sürece zayıf aktörün savaşma arzusunun kırılması zorlaşır. Bu durum savaşın uzamasına sebep olduğu gibi güçlü devlete kamusal baskı olarak geri dönebilir. Ballow'un tezinde değindiği gibi asimetrik güç dengesinin olduğu gayrinizami harp

[169] **Türk Dil Kurumu Sözlüğü**, https://sozluk.gov.tr/?kelime=KAMUOYU [02.12.2019]
[170] Akyüz, **age**, 7.
[171] Mack, **age**, 181.
[172] Galula, **Pacification in Algeria**, 69.

sürecinde zayıf aktörün amacı "politik yıpratmalar ile hükümeti istifaya zorlamak veya müzakereler yoluyla siyasi avantaj sağlamaktır."[173] Kamuoyu baskısının savaş sürecindeki önemine dair Kissinger, ABD'nin Vietnam Savaşı'nı kaybetmesinden yola çıkarak şu tespitte bulunmuştur: "Biz askeri savaşta savaştık, bizim muhaliflerimiz politik bir savaş yaptı." [174]

Arreguin çalışmasında ise rejimleri farklı bile olsa devletlerin bu savunmasızlığı yaşabileceğini belirterek baskı yapan kitlenin "1) Kamu Baskısı (Demokratik Devlet), 2) Elitlerin Baskısı (Otoriter Devlet)" [175] olmak üzere iki temel farklılığına dikkat çeker. Kamu baskısı; demokrasi ile yönetilen devletlerde ortaya çıkan durum olup savaş halinde bulunan güçlü devletin merkezi hükümetinin her daim kamu tarafından denetlenir olmasından dolayı savaş süresince meydana gelen personel ve mali kayıpların kamu tarafından eleştirilmesi sonucunda savaşın sürdürülmesi ile elde edeceği menfaatlerinden kamu lehine vazgeçerek savaşı sonlandırmasıdır. Kamu baskısına dikkat çeken Adrew Mack'de "aksaklık ve kayıpların güçlü devletin kamusal savunmasızlıklarını yıpratacağı ve bunun sonucunda savaştan çekilmesine sebep olacağını belirtir."[176] Elitlerin baskısı ise, otoriter devletlerde gözüken bir durumdur. Otoriter devleti oluşturan elitlerin (sülale, kabile ve aşiretin ileri gelenleri, din adamları konseyi vb.) savaşın sürdürülmesini kendi menfaatlerine zarar verdiğini düşündüklerinde merkezi devlete yapmış oldukları baskı sonucunda devletin menfaatlerinin geri planda tutularak elitlerin lehine savaşın sonlandırılmasıdır. Bu savunmasız alanları iyi tespit eden zayıf aktör bu baskıları ısıtarak savaş sürecinin güçlü devlet aleyhine gelişmesine ve asimetrik güç dengesinin kendi lehine çevirmeye çalışır.

Zayıf aktör uluslararası kamuoyu üzerinden de baskı yaparak kendine sempatizan ve destekçi bulmaya çalışır. Devletlerin dâhil olduğu uluslararası sistem içerisindeki uluslararası örgütlere karşı olan sorumluluğunu savunmasız alan olarak tespit ederek güçlü devleti yıpratmaya çalışır. Liberal kuramın "yumuşak güç" unsurunu güçlü devlete karşı tersten kullanarak, avantaj kazanmaya odaklanır. ABD-Irak Savaşı'nda Saddam Hüseyin gayrinizami yöntem olarak bu taktiği kullanmıştır. ABD ile savaşırken İsrail'e de füze saldırısında bulunarak İsrail'in de

[173] Ballow, **age**, 9.
[174] Kissinger, **age**, 214**.**
[175] Arreguin, **age**, 95.
[176] Mack**, age**, 184 -Yazar eserinde Amerika'nın Vietnam'dan çekilmesini bu sebebe bağlıyor.

savaşa dâhil olmasını sağlayarak dünyadaki tüm Müslüman nüfusu, Yahudi düşmanlığı ve Müslümanların zulme uğratıldığı algısı üzerinden etkilemeye çalışmıştır. Bu sebeple "Arap Ligini" devreye girmeye çağırarak güçlü devlete karşı uluslararası baskı yapmayı amaçlamıştır.[177]

Sonuç olarak, gayrinizami harbi uygulayan zayıf aktörün etkili taktiklerinden biri güçlü devlete ulusal/uluslararası kamuoyu baskısı oluşturmak ve uluslararası desteği muhafaza ederek görüş ve algıların şekillendirilmesi üzerinden savaşma iradesini azaltmak olduğu söylenebilir.[178]

2.4.4.3. Uzun Savaş Stratejisi

Geleneksel savaş ile gayrinizami harp arasındaki farkı yansıtan en önemli olgulardan birini savaşın zamanı oluşturur. Geleneksel savaş rakiplerin en kısa sürede birbirlerine üstünlük sağlayarak, düşman ordusunun yok edilerek, savaşma iradesinin kırılmasını hedeflerken,[179] gayrinizami harbin hedefi savaşın uzun süreye yayılmasıdır. Gayrinizami harbin en önemli ana hedefi güçlü devleti yıpratmak olduğu için bunun için en önemli stratejik boyut ise zamandır.[180] Mao'nun güçlü devleti önce hızlı bir zaferden mahrum bırakma ve daha sonra uzun süreli bir yıpratma savaşına sokup başarı elde etmenin yolu olarak tanımladığı "uzun savaş stratejisi"[181] güçlü devletin savunmasız alanını oluşturur. Gayrinizami harpte savaşın başındaki güç kaynakları farkını kapatabilmek için savaşı uzatarak, güçlü devletin savunmasız alanlarına düşük yoğunluklu saldırılar uygulanır. Kuruluş aşamasında yeterli elemanı ve kadrosu olmayan zayıf aktör asker sayısını yeterli miktara getirmek için kazandığı zaman ve avantaj ile yok olmaktan kurtulur.[182] Savaşın uzun sürmesi güçlü devleti negatif olarak yıpratırken, zayıf aktöre gelişimini tamamlaması için avantaj kazandırır. Savaşın uzaması ile birlikte artan maliyetler, kamu baskısı, muhaliflerin ve savaş karşıtlarının sayısının artması, dış destekçilerin harbe etkisi zayıf aktöre siyasi avantaj kazandırır.[183] Fransa-Cezayir Savaşı'nda savaşın uzaması

---

[177] Mıles, **age**, 4.
[178] Ballow, **age**, 178-179.
[179] ABD Ordu Talimnamesi, **FM 3-05, "Army Special Operations Forces Unconventional Warfare"**, (2008): 1-4.
[180] Resperger, **age**, 214.
[181] FMFRP 12-18,**age**, 94.
[182] Asilerin kuruluş aşaması problem sahaları; a) Yeni eleman temini ve beyin yıkama, b) Kadrolar açık değil, c) İnsanlar taraf değiştirebilir ç) Destekçileri ve takipçileri iç içe geçmiş olarak sıralanır. Bknz. FM 3-05, **age**, 1-10.
[183] Ellıs, **age**, 26.

sonucunda Fransa Hükümeti yaklaşık 40 milyon dolara ulaşan savaş harcamalarını kaldıramayarak yaşamış olduğu yoğun kamuoyu baskısı sonucu zayıf aktör ile anlaşmak zorunda kalmıştır. [184]

Uzun savaş stratejisinin diğer bir boyutu ise insan kayıplarının artmasıdır. Savaşın başında kendini güvende hisseden ve zarar veremeyeceğini inandıkları zayıf aktörü önemsemeyen güçlü devletin kamusunda asker kayıpları savaşın sürdürülmesine olan inancı zedeler. Mıles, "Uzun savaşta kayıpların miktarı güçlü devletlerin zayıflık noktalarıdır."[185] ifadesi ile güçlü devletlerin uzayan savaşta iç kamudaki savunmasızlığına, Sun Tzu ise uzayan savaşlarda halk desteğinin kaybolacağından ve güçlü devletin geri adım atmak zorunda kalacağına işaret eder.[186] Savaşın uzamasıyla; güçlü devletin savaş bölgesindeki yerel nüfusu kazanamaması ve aynı zamanda onlar üzerindeki baskı ve şiddeti artırması halk üzerinde işgalciye/düşman devlete karşı birliktelik duygusunu tetikler. Mack'in çalışmasında belirttiği gibi "direniş hayatta kalmanın alternatifi"[187] olur ve savaşı kazanmaya olan inanç artar.

Sonuç olarak; gayrinizami harbin uzun sürmesinin getireceği mali, politik, psikolojik, askeri dezavantajlar güçlü devletin aleyhine olduğundan Galula'nın da ifade ettiği gibi "güçlü bir devlet için uzun bir savaşın kabul edilemeyeceği" [188] olgusu zayıf aktörün başarısına katkı sunar.

2.4.4.4. Ordunun Yapısı

Dünya savaşları sürecinde ve sonrasında devletler konvansiyonel savaşa uygun olarak teşkilat yapılarını, doktrinlerini oluşturmuş ve gelişen teknoloji doğrultusunda mevcut piyade sayılarını azaltarak mekanize birliklerinin sayısını artırmaya önem vermişlerdir. Ancak geliştirilen bu teşkilatlanma ve doktrinlerin gerilla hareketleri, ayaklanmalar vb. uzun süreli savaş sürecine dayanan gayrinizami harp türevlerine uygun olup olmadığı özellikle daha fazla güç kaynaklarına sahip

[184] Galula, **Pacification in Algeria**,5 -Fransa-Cezayir Savaşı'nda, Fransa asker sayısını isyandan dolayı 400.000'e çıkarmak (yedek sayısı 160.000) ve sosyal reformlar yapmak zorunda kalmıştır. Bunların maliyeti ağır olduğundan enflasyon artmış, ekonomi bozulmuş ve kabine düşmüştür. Bu durum devleti isyancılar ile anlaşmaya doğru zorlamıştır.
[185] Mıles, **age**, 9.
[186] Sun Tzu, **age**, 47.
[187] Mack, **age**, 184.
[188] Galula, **Counterinsurgency Warfare**, 6.

devletlerin yaşamış olduğu olumsuz deneyimler sonrası ordu doktrinlerini tekrar değerlendirmelerine sebep olmuştur.[189]

Lyall ve Wilson'un ABD-Irak Savaşı üzerine yapmış oldukları çalışmada; güçlü devletlerin gayrinizami harbe karşı savunmasız kaldığı alanın ordu yapıları olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada orduların askeri müdahale sonrası çıkacak ayaklanmaları kontrol altına alarak etkisiz hale getirmesinde kronik olarak hazırlıksız kalacaklarını belirtmekte ve nüfusun sosyolojik yapısını (dini ve milli değerler önemli) keşfedememiş mekanize birliklerin isyanı kontrol altına almaktan ziyade isyanı daha da körükleyebileceğinin göz önüne alınması gerektiğine vurgu yapılmıştır.[190] Bu hipotezleri tarihsel olarak incelediğimizde Lawrence'in uygulamış olduğu taktik ve stratejiler ile örtüşdüğünü gözlemleriz. Ayaklanan Araplar ile Osmanlı ordusuna karşı yürüttüğü gayrinizami harpte Lawrence; savaşın sonucundaki başarısını cebirsel, biyolojik ve psikolojik[191] olmak üzere üç stratejik hususa dayandırmıştır. Bu üç strateji incelendiğinde;

Cebirsel strateji; küçük birlikler ile geniş alandaki karakollara saldırılar düzenleyerek hat ve siper savaşına alışkın düzenli orduların karşı duramayacağı şekilde savaş alanını genişletme taktiğidir.[192] Düzenli ordular karakolları savunmak için sürekli olarak asker sayısını artırmak zorunda bırakılarak yıpratılır ve zayıf rakibinin isteğini kabul etmeye zorlanır. *Biyolojik strateji*; insan sayısı çok olan güçlü devletin askerlerine saldırı düzenlemektense savaşın idamesini sağlayacak malzeme ve tesislere küçük çaplı saldırılar düzenleyerek onarım işlemleri için güçlü devleti sürekli olarak para, malzeme ve insan planlamaya zorlayarak savaşın sürdürülmesine olan inancı zedeleyerek, halkın merkezi hükümete karşı olan desteğini azaltmayı planlamaktır. *Psikolojik strateji* ise propaganda yöntemi ile ruhsal durumların istismar edilecek seviyeye getirilerek sivillere özgürlük idealleri için ölmeyi öğretmek üzerine kurgulanmıştır. Düzensiz ordu yapısını rahatlıkla bu strateji üzerine şekillendirebilen Lawrence, düzenli ordu yapısı ve geleneksel savaşa

---

[189] ABD Ordusu Talimnamesi, **FM 31-22 Counterinsurgency Force** (1963),1-2/5.
[190] Lyall ve Wilson, **age**, 102-103.
[191] Thomas Edward Lawrence, **Seven Pillars of Wisdom** (Delhi: Oxford Unıversity Press, 1955), 197; Thomas Edward Lawrence, **Seven Pillars of Wisdom** (CMG arşivleri),100'den aktaran Eslen, **age**,329.
[192] Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap İsyancılar ile yapmış olduğu savaşta bu saha yaklaşık 140.000 mil kare olarak hesaplanmıştır. Bu durumda bu saldırıya konvansiyonel olarak karşı durmak için her 4 mil karede bir karakol ve her karakola 20 asker ile toplamda 600.000 asker gerekmektedir. Bknz. Eslen, **age**, 329-330.

göre teşkil edilmiş Osmanlı ordusunu 35.000 şehit ve 100.000 mil kare araziyi Arap gerillalara bırakarak savaştan çekilmek zorunda bırakmıştır. [193]

Etkin güç kaynaklarına sahip olmalarına rağmen ordu yapısı gayrinizami harbe ilişkin olarak yeterli seviyede teşkil edilmeyen devletler gayrinizami harp sürecinde olumsuz dönüt almışlardır. 1948 yılında İngiltere Malaya'da; 50.000 kişilik mekanize ve piyade birlikleri ile donatılmış düzenli ordusuna güvenmiş olmasına rağmen ilk sekiz ayda sadece 500 gerillayı etkisiz hale getirebilmiş[194] ve günlük yaklaşık 250.000-300.000 malaya doları olan savaş harcamaları[195] ekonomisine büyük zarar vermiştir. Vietnam'da yaşadığı tecrübelerden yeterli dersleri çıkaramayan ABD ordusu ise 23 Ekim 1983 tarihinde Lübnan Beyrut Hava Limanı'nda bulunan ABD Deniz Taburu'na yapılan bombalı kamyon saldırısında yaklaşık 231 deniz piyadesini kaybetmiştir.[196] Fakat bu olayı yeterli şekilde analiz edemeyen ordu ve hükümet bünyesindeki karar vericiler anılan olayı "devlet destekli terörizm" olarak tanımlayarak gayrinizami harbi göz ardı etmesinin olumsuz sonuçlarını Lyall'ın çalışmasında belirttiği gibi Irak Savaşı'nda yaşamıştır.[197] Aynı şekilde Sovyet ordusu gayrinizami harp yürüten Afgan mücahitlere (1979) ve Çeçen savaşçılara (1991) karşı zırhlı birlikler ile savaşarak her iki savaşta da ağır fatura ödemiştir.[198] Galula; bu durumun altında yatan sebeplerden biri olarak askeri kurumların muhafazakâr yapıya ve değişime karşı direnç gösterme refleksine sahip olmalarını belirtir. Ordu doktrinlerinin yaşanmış tecrübelerden oluşması ve askeri organizasyonların onların kültürüne etki edecek doktrin değişimlerine karşı direnç gösterme eğiliminde bulunmasından dolayı alışılmışın dışındaki savaş tekniklerini kullanan rakip ile karşılaşan ordunun savunmasız alanı oluşacağına dikkat çeker.[199]

Lyall orduların esnek olmayan ve cephe savaşı temelli bu yapılarının güçlü devletlerin savunmasız alanı olduğunu ve günümüzde sayıları her geçen gün artan gayrinizami harp örneklerinin ve onun oyuncularının esnek, hızlı, süratli teknikleri

---

[193] **age**, 335.
[194] Phillip Deery , "Malaya,1948 Britain's Asian Cold War?", **Journal of Cold War Studies**, c.9, s.1, (Kış 2007): 52.
[195] Malaya Department of Information, "Communist Banditry in Malaya: The Emergency June 1949–December 1949", (Kuala Lumpur: Standard Engravers and Art Printers, 1950): 8'den aktaran Philip Deery, **age**, 32.
[196] John Shy, Thomas W.Collier, "Devrim Savaşı", **Modern Strateji: Machiavelli'den Nükleer Çağa,** Ed. Peter Paret çev. Doruk Can Koçak (Doruk Yayınevi, 2015), 983.
[197] Lyall ve Wilson, **age**, 102-103.
[198] Gürcan, **age**, 95.
[199] Galula, **COIN**, 6-8.

ile mücadele edebilmek için ordu yapısında; "1) Özel Kuvvetler tarzı piyade sınıfların artırılması, 2) Mahalli dil eğitimin artırılması, 3) Yerel halkla iletişimi artıracak yerel organizasyonlar oluşturmak ve lojistik bağımlılığı azaltmak "[200] gibi gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini belirtmiştir.

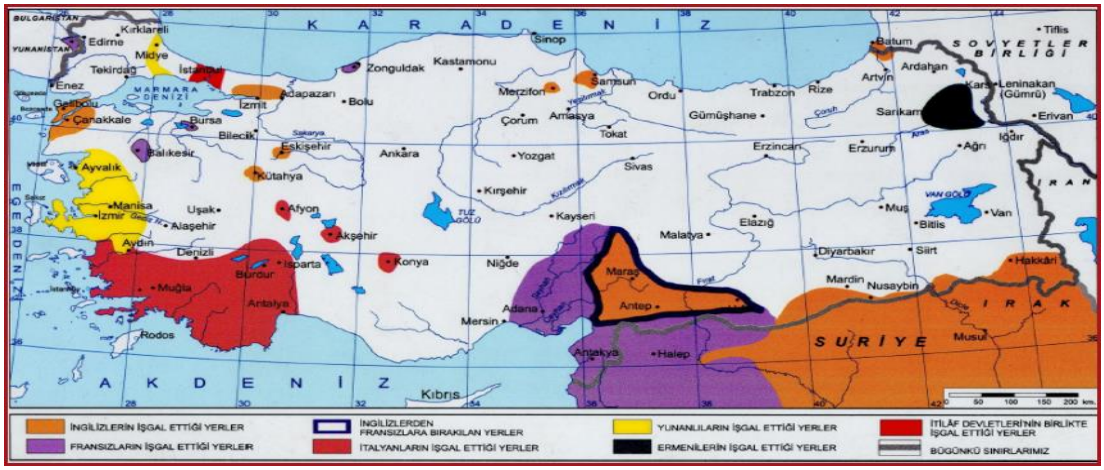
Gayrinizami harpte gerilla taktikleri üzerine inşa edilen esnek, hızlı ve düzensiz orduların nüfus desteğinden mahrum güçlü devletlere karşı başarısının yükselen grafiği ordu doktrinlerinin dönüşümünü zorunlu kılmıştır. Bu yaşanan tecrübeler ışığında gayrinizami harbe ilişkin olarak doktrin çalışmalarına daha fazla önem verilmeye başlanmış ve geleneksel savaş teorilerinin korumacı yaklaşımlarına karşı eleştirel fikirler geliştirilmiştir.[201]

[200] Lyall ve Wilson, **age**, 102-103.
[201] Yalçınkaya, **Savaş Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, 31.

3. 1918-1922 OSMANLI COĞRAFYASINDA İŞGALLER VE DİRENİŞLER

Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan hemen sonra İtilaf Devletleri harekete geçerek kendilerine göre en stratejik noktaları işgal etmeye başlamışlardır. İngilizler 3 Kasım 1918'de Musul'u, daha sonra Urfa, Maraş ve Antep'i, Fransızlar Çukurova (Kilikya) bölgesini işgal ederken, 13 Kasım 1918'de Yunan gemilerinin bulunduğu İtilaf Donanması ise İstanbul önünde demirlemiştir. Bu donanmadan karaya 35.000 kişilik bir kuvvet çıkarılmıştır.[202]

İtilaf Devletleri bununla da yetinmeyerek İtalyanlar; Antalya, Konya, Bodrum, Fethiye, Marmaris ve Kuşadası'na, İngilizler; İzmit, Eskişehir, Afyon, Samsun ve Merzinfon'a, Fransızlar ise; Trakya'ya asker çıkarak Osmanlı topraklarını işgal altına almaya başlamışlardır.[203] İtilaf Devletleri işgal harekâtını tamamlarken kendilerine engel çıkarabileceğini düşündüğü Osmanlı ordusunu ise antlaşmanın 5'nci maddesinde yer alan "Sınırların korunması ve iç güvenliğin sağlanması için gerekli kuvvetin dışındaki askeri kuvvetin terhis edilmesi" hükmüne istinaden terhis etmeye, silah ve cephanelerine el koymaya başlamıştır. Mondros Ateşkes hükümlerinden sonra işgal edilen yerler Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2: Mondros Mütarekesi Sonrası İşgal Yerlerini Gösteren Harita

"Mondros Ateşkes Antlaşması Sonrası İşgal Edilen Yerler Haritası", http://depo.sosyal-bilgiler.com/gorseller/mondros-ateskes-antlasmasi-sonrasi-isgal-edilen-yerler-haritasi [18.02.2019].

[202] Ali İhsan Gencer ve Sabahattin Özel, **Türk İnkilap Tarihi**, 19.bs. (İstanbul: DER Yayınları, 2016), 78.
[203] **age**, 79.

Antlaşma hükümleri Osmanlı ordusu ve İstanbul Hükümeti'ni Anadolu'da pasif hale getirmiştir. İşgalin genişlemesiyle birlikte ise Batı Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da Rum ve Ermeni çetelerinin baskı ve şiddetleri olaylarının artması ve son olarak Yunanlılar tarafından İzmir'in işgali halkın içindeki işgale karşı mücadele azminin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

Halkın işgale karşı direnişi, başta silahsız direnişi temsil eden milli cemiyetlerin (Redd-i İlhak, Müdafaa-i Hukuk, Cemiyet-i İslamiye vb.) kurulması ve sonrasında silahlı direnişi oluşturan Kuva-yı Milliye unsurlarının teşkil edilmesi ile ortaya çıkmıştır. Bu mücadele her ne kadar çalışmamızın ana sahası olan Güney Cephesi üzerinden analiz edilecek olsa da Osmanlı Devleti'nin diğer cephelerindeki işgal ve direnişin incelenmesinin araştırmaya katkı sağlayacağı değerlendirilmiştir. Diğer taraftan, Osmanlı Devleti'ndeki işgal cepheleri hakkında bilgi vermeden önce Kurtuluş Savaşı'nda direnişin sembolü olan "Kuva-yı Milliye" kavramı tanımlanacaktır.

3.1. Kuva-yı Milliye'nin Tanımı

Mondros Ateşkes Anlaşması sonrası İtilaf Devletleri'nin haksız işgal girişimleri ve aynı şekilde İtilaf Devletleri'nden destek alan Rum ve Ermeni çetelerinin bulundukları bölgedeki halka karşı giriştikleri zulüm ve işkenceler vatanını ve namusunu korumak duygusunda olan halkın önce silahsız protestolarına daha sonra silahlı direniş güçleri oluşturmasına sebep olmuştur. Anadolu'da kurulan bu silahlı direniş güçlerine "Kuva-yı Milliye" adı verilmiştir. Kuva-yı Milliye terimi "Milli Kuvvetler, Ulusal Güçler, Milis Kuvvetleri"[204] gibi farklı anlamlar ile ilişkilendirilmekle birlikte Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise "Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yunanlıların İzmir'i işgal etmeleri ve Anadolu'da ilerlemeleri üzerine kurulan ve onlara karşı savaşan millî teşkilat" olarak tanımlanmıştır.[205]

Mustafa Kemal Paşa ise; 01 Mayıs 1920 tarihinde meclis gizli oturumunda yapmış olduğu konuşma da Kuva-yı Milliye'yi şu şekilde tanımlamıştır:[206]

---

[204] Yavuz Ercan, "Kuva-yı Milliye'nin Yapısı ve Niteliği Üzerinde Bir Tahlil", **İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler,** (Ankara: Gnkur Basımevi, 1985):231, Alev Coşkun, **Kuvayi Milliye'nin Kuruluşu** (İstanbul: Çağdaş Yayınları,1997), 59.

[205] Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr [28.02.2019].

[206] **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, Devre I, İçtima I, c. I, 1 Mayıs 1336 [1920], Latin harfli baskı www.tbmm.gov.tr./tutanak/kapali_oturumlar/kapali_oturum_tutanaklari.htm [02.05.2019]: 6.

> "Malûmu Âliniz Istanbulda Hükümeti merkeziye vardı ve bütün kuva oraya merbut idi. Hükümeti merkeziye düşmanların şiddetli çemberi içinde idi, siyasî, askeri, sıkı bir çember vardı, işte böyle bir çember içinde vatanı müdafaa edecek, milletin ve devletin istiklâlini muhafaza edecek kuvayı umumiyei millete emrediyorlardı. Bu tarzda yapılan emirlerle vesaiti millet ve devlet vazaifi asliyesini ifa edemiyordu ve edemezdi. Bu vesaiti müdafaanın birincisi olan ordu da, ordu namını muhafaza etmek ve bu namı izhar etmekle beraber bittabi vazifei asliyesini ifadan mahrumdu. İşte bunun içindir ki vatanı müdafaa ve muhafazadan ibaret olan vazifei asliye, doğrudan doğruya milletin kendisine teveccüh etmiş bulunuyordu. Millet orduya; kendi içinden teslim ettiği efradını, düşman tecavüzüne maruz kalan mıntakaların müdafaasına, düşman tasallutuna uğrayan kardeşlerinin hayatının muhafazasına memur etmeğe mecbur olmuştu. İşte buna **kuvayi milliye** diyoruz ve bütün kainat böyle diyor."

Mustafa Kemal Paşa aynı konuşmasında; çalışmamızın ilerleyen kısımlarında farklı bölgelerdeki teşkilatlanmalarını göreceğimiz; Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nı da tanımlayarak, Kuva-yı Milliye ile ilişkisine şu şekilde açıklık getirmiştir:

> "Asıl milletin vahdetini vücuda getiren ve İstanbulun içinde bulunduğu şeraite rağmen, bu vahdeti dahile ve harice göstermeğe müteveccih bir maksat için yapılan teşkilât ise yalnız kuvayi milliye efradından zikrettiğimiz müsellâh efrattan ibaret değildi. Bilâkis bütün memlekette ve memleketin en hücra köşelerinde bile vücuda gelmiş doğrudan doğruya kanunî ve medenî bir teşkilâttır ki ona «Müdafaai Hukuk» teşkilâtı diyoruz.
>
> Onda silâh mevzubahs değildir. Belki medenî, içtimaî ve umumî noktai nazardan siyasî bir cemiyet demektir ve bu cemiyetin her vilâyet ve müstakil livalarda – biliyorsunuz- heyeti merkeziyeleri vardır, heyeti idareleri vardır, işte Hükümeti merkeziyede merci bulamıyan orduda, bittabi bir taraftan himaye edilmek, idame edilmek, sevk ve idare edilmek lüzumunu duyuyordu ve bu suretle Müdafaai Hukuk Teşkilâtı, kuvayi müsellahayı içine almış oluyordu. Bunu bir manzara olarak tasavvur edersek demek ki; tstanbulda bir Hükümet vardı ve onun zahiren bir ordusu vardı, fakat bir şey yapmıyordu. Diğer taraftan millet var ve milletin tesanüt ve vahdetini temin eden bir şebeke var. Sonra yine bir kuvvet var ki bu teşkilâta tabi ve bunun ismi de Kuvayi Milliye..."

Mustafa Kemal konuşmasının ilerleyen kısmında halk ile Kuva-yı Milliye ilişkisini de açıklayarak kavrama dair ayrıntılı bir tanım yapmıştır:

> "[...]Diğer mühim bir meseleden bahsetmek lâzımdır. O da orduya bakan, iaşe ve ilbas eden Hükümeti merkeziye idi. Kuvayi milliyeyi iaşe eden doğrudan doğruya milletin kendisi idi ve millet tabiî ancak duçarı taarruz olan yerdeki kısmı deruhde etmiş bulunuyordu.
>
> İlk tehlikeye maruz kalan bu civar halkı; bittabi kendi mevcudiyetlerini ve menfaatlerini muhafaza için lâzım gelen kuvvetin iaşe ve ilbasına sarfedilecek parayı kendi aralarından toplamışlardır. Fakat böyle nazik meselelerde icabı gibi teşkilât ve tertibat olmazsa hiç şüphe edilmemek lâzım gelir ki birçok yanlışlıklar olur. Bunun önüne geçebilmek için tevessül edilecek yegâne çare; gayri muntazam ve gayri resmî usul ve şekilleri bertaraf etmektir.
>
> Hükümeti merkeziye âmil ve hâkim oldukça, dahili memlekette ecanibin tesir ve müdahalesi bulundukça, buna bittabi imkân bulunamaz.
>
> Halbuki vaziyet tebeddül etmiştir. Millet mukadderatım bizzat deruhde etmiştir. Kuvvetlerin iyi istimal edilmesi lâzımdır.
>
> Kuvayi milliye, ordu, her şey, her vasıta artık doğrudan doğruya milletin tahtı emrindedir."

Araştırmacılar tarafından; Kuva-yı Milliye tanımı genel olarak özünde aynı olmakla birlikte farklı tanımlar ile zenginleştirilmiştir. Abdulhaluk M. Çay ve Yaşar Kalafat; Kuva-yı Milliye'yi "yurdumuzu parçalamak üzere harekete geçen İngiliz, Fransız, Yunan ve İtalyan kuvvetlerine karşı açılan cephelerde çarpışmak üzere

teşkilatlanan bölge milis kuvvetleri"[207] olarak tanımlarken İhsan Gencer ve Sabahattin Özel, Kuva-yı Milliye'ye ilişkin dar ve geniş olmak üzere iki farklı tanım getirmiştir. Dar anlamıyla "Milli Mücadele'de düzenli ordu kuruluncaya kadar düşman karşısında mücadele eden silahlı kuvvetler" geniş anlamda ise "Milli mücadelenin bütünü"[208] olarak tanımlamışlardır. Yavuz Ercan'da aynı şekilde dar ve geniş olmak üzere iki farklı tanım yapmış ve Kuva-yı Milliye'yi dar anlamıyla "Düzenli ordu birlikleri dışında, bir tür gerilla savaşı ile mücadele veren, sevk ve idareleri merkezi bir komutanlığa bağlı olmayan silahlı gruplar" geniş anlamda ise "Kurtuluş Savaşı'nın bütünü"[209] olarak ifade etmiştir. Gayrinizami Harp üzerinden inceleyeceğimiz araştırmamızda Kuva-yı Milliye; Gencer, Özel ve Ercan'ın dar şekilde yapmış oldukları ilk tanım üzerinden incelenecek olmakla birlikte Enver Behnan Şapolyo'nun kavrama getirmiş olduğu zengin tanım çalışmamızın ana noktasını oluşturacaktır.

Enver Behnan Şapolyo; Kuva-yı Milliye ve Kuva-yı Milliyeci kavramlarına getirmiş olduğu tanımlarda; "Türk Milletinin hareketli, galeyanlı ve mefkûreli devresine Kuva-yı Milliye", "Hiçbir resmi makamdan emir almadan, yalnız maşeri vicdanından emir alan Hürriyet ve İstiklal mücahitlerine ise Kuva-yı Milliyeci" adını vermiştir. Kuva-yı Milliye'nin özelliklerine yönelik olarak ise; "Nizami bir orduya sahip olmayan, halk teşkilatına dayanan, gerilla harbi yapan milli çete, gönüllü ordusu ve milis kuvvetler" olarak kavramı genişletmiştir. Yazar, son olarak "Kuva-yı Milliye için tek bir cephe olmadığı vatanın bütün sathının onlar için mücadele yeri olduğu" vurgusu ile gayrinizami harbin şekilsiz boyutu ile örtüşen bir tespitte bulunmuştur.[210] Şapolyo'nun yapmış olduğu bu tanım içerisindeki detaylı özelliklerin gayrinizami harbe ilişkin öğeler ile örtüşmesinden dolayı çalışmamız bahsi geçen bu tanımlar üzerinden yürütülecektir.

Kuva-yı Milliye teşkilatlanması bölgeler arasında benzerlik göstermekle birlikte savaşçılara verilen isimlendirmelerde farklılık göze çarpmaktadır. Ege bölgesinde kurulan Kuva-yı Milliye teşkilatlanmasının komutanına "Efe", tecrübeli komutanlarına "Zeybek", askerlerine "Kızan"[211], Trakya ve Kocaeli mıntıkasındaki

[207]Abdülhaluk M. Çay ve Yaşar Kalafat, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kuvay-ı Milliye Hareketleri** (Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1990), 7.
[208]Gencer ve Özel, **age**, 141.
[209] Ercan, **age**, 231.
[210] Enver Behnan Şapolyo, **Kuva-yi Milliye Tarihi: Gerilla** (Ankara: Yıldız Matbaası, 1957), 7.
[211] **age**, 48.

Kuva-yı Milliye komutanına "Kaptan", maiyetlerine "Uşak"[212], Güney Anadolu'da ise bu halka dayalı direniş örgütlenmeleri "Çete"[213] kavramı ile adlandırılarak, genel olarak liderlerine "Reis", maiyetlerine "Mücahit" adı verilmiştir.[214]

Sonuç olarak; İstanbul Hükümeti'nin, Yunanlıların İzmir'e çıkmalarına, tüm yurttaki işgal ve baskılara karşı kayıtsız kalması ve halkı savunmasız bırakmalarının sonucunda; kendi vatanlarını, yöresini ve namuslarını korumayı gaye edinen halkın silahlanması sonucunda Kuva-yı Milliye doğmuştur. Kuva-yı Milliye, Mondros Mütarekesi hükümlerine dayandırılan işgallerin Anadolu'nun muhtelif yerlerinde farklı zamanlarda uygulanmasından dolayı her yerde aynı anda doğmamış olmasına rağmen hızla genişleyerek yaygınlaşmıştır.

3.2. Batı Cephesi

Kurtuluş Savaşı tarihinin "Batı Cephesi" Yunanlılar tarafından İzmir'in işgali ve sonrasında Yunan işgalinin yayılması ile birlikte Ayvalık, Bergama-Soma, Akhisar, Salihli ve Aydın-Nazilli hatlarını kapsayan bölgede Yunan işgaline karşı verilen silahlı mücadele alanıdır.

Batı Cephesi'nde silahlı mücadeleyi başlatan ve direniş fikrinin temellerini ortaya çıkaran olay; Mondros Mütarekesi'nin bitimine müteakip İtilaf Devletleri temsilcilerinin 18 Ocak 1919 tarihinde 32 devletin katılımıyla organize ettiği Osmanlı Devleti'nin nasıl paylaşılacağı konusunun ele alındığı Paris Barış Konferansı'nda Yunan Başbakanı Venizelos'un İzmir ve Batı Anadolu'ya ilişkin talepleridir. Venizelos'un İzmir ve Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesine ilişkin isteklerine İngiltere Başbakanı Lloyd George'un desteğiyle onay çıkması sonrasında İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir.[215]

---

[212] **age**, 49.

[213] Güney bölgesinde kullanılan "Çete" tabirinin karşılığı, diğer bölgelerdeki eşkiyalık ve dolandırıcılık gibi olumsuz anlamı dışında, yiğitçe döğüşen milli kuvvet anlamında kullanılmıştır. Çelik, **age**, 148.

[214] Güneydoğu Anadolu Kuva-yi Milliyesi üzerinde yapmış olduğumuz araştırmalarda, bölgede savaşmış komutan ve tanıkların hatıralarında genel olarak "Reis ve Mücahit" kavramlarına yer verilmesinden dolayı bu şekilde bir tanımlamaya gidilmiştir. Bu tespitin doğruluğunu teyit eden diğer bir husus ise Kılıç Ali'nin Fransız General Quarette'ye çekmiş olduğu telgrafta "Umumi İslam Mücahitleri Reisi" tanımlamasını kullanmasıdır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Kılıç Ali, **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları,** der. Hulusi Turgut, 11.bs (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2008), 87.

[215] Zekeriya Türkmen, "İzmir'in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** s. 10 (2001), 123; Coşkun, **age**, 48.

Bu işgal girişimi sonrası Batı Anadolu'da önceleri milli protestolar/kongreler düzenlenmiş akabinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmuştur. Yunan baskı ve şiddet olaylarının artması sonucu ise silahlı direnişi temsil eden Kuva-yı Milliye teşkilatları kurulmuş ve bütün yurda yayılmıştır.

3.2.1. İzmir'in İşgali

Amiral Calthorpe, 14 Mayıs Çarşamba günü sabahı saat 9.00'da İzmir Valisi İzzet Bey ile 17'nci Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya, Amiral Webb'de İstanbul'da Damad Ferid Paşa'ya İzmir tabyalarının işgal edileceğine ilişkin notayı vermiştir.[216] İşgal haberinden İzmir halkının haberi olduğu gibi yerli Rumlar da başka kanaldan öğrenmiştir. Yunan Yüzbaşı Mavroudis Rumlardan bir kısmını kiliseye toplayarak İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği bilgisini verirken aynı zamanda Yunan Başbakanı Venizelos'un bir beyannamesini okumuştur.[217] Bu beyannamenin ilk cümleleri "Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmek üzere Paris Barış Konferansı tarafından memur edildiği ve bu kararın konferanstaki karar vericilerin vicdanında İzmir'in Yunanistan'a ilhakının (Enosis) kabulü ile verildiği" ile başlamıştır.[218] Bu haberden sonra Rumlar öteden beri hayal ettikleri "Megali İdea"[219] fikrinin gerçekleşmek üzere olduğunu düşünerek sevinçlerini göstermişlerdir.

Diğer taraftan Yunan işgalini ilk defa protesto eden ve bütün Anadolu'ya genişleyecek bir teşkilat halini alacak[220] ve İzmir halkının ileri gelenleri ve Türk Ocağı gençleri tarafından oluşturulan "Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi" 14/15 Mayıs gece Yahudi Maşatlığında halkı mitinge davet etmiş ve toplanan binlerce kişi ateşler yakarak, İzmir'in işgalini protesto etmiştir.[221] Bu davet bildirisinde aşağıdaki metin yazılmıştır: [222]

---

[216] Adnan Sofuoğlu, "İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş", **AÜ. Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi** (Mayıs-Kasım 2002): 134; Coşkun, **age**, 131.

[217] Mehmet Şahingöz, "İzmir'de yapılan Maşatlık Mitingi ve İzmirlilerin İşgale Tepkisi", **Ege Ünv. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi** c.4. s.1. (1989) :53.

[218] Venizelos'un bu beyannamesinin tam metni için bknz: Şahingöz, **age**, 53.

[219] **Megali İdea:** Yunan milliyetçilerinin, Bizans'a ait olan tüm toprakların tekrar alınarak, İstanbul (Konstantinopolis) başkent olmak üzere büyük Helen İmparatorluğu'nu yeniden kurma büyük ülküsüdür. Türkçe kullanımı genel olarak "Megalo İdea" olarak çevrilmiştir.

[220] Şapolyo, **age**, 13.

[221] Kazım Özalp, **Milli Mücadele-(I) 1919-1922,** 4.bs. (Ankara: Tarih Kurumu Yayınları, 1998), 6.

[222] Türkmen, **age**, 125; Ali Orhan İlkkurşun, **Ali Orhan İlkkurşun Anıları**, haz. Engin Berber, Taner Bulut ve Tülay Gül (Ödemiş: Yıldız Kent Müzesi ve Arşivi Yayını, 2013), 11; Şapolyo, **age**, 12a.

"EY BEDBAHT TÜRK!...

Wilson prensipleri unvan-ı insaniyetkaranesi altında senin hakkın gasb ve namusun hetk ediliyor (elden gidiyor). Buralarda Rum'un çok olduğu ve Türklerin Yunan ilhakını memnuniyetle kabul edeceği söylendi. Ve bunun neticesi olarak güzel memleketin Yunan'a verildi. Şimdi Sana Soruyoruz?...Rum senden daha mı çoktur?...Yunan hakimiyetini kabule taraftar mısın? Artık kendini göster... Tekmil kardeşlerin maşatlıktadır. Oraya yüzbinlerle toplan. Ve kahir ekseriyetini orada bütün dünyaya göster. İlan ve ispat et... Burada zengin, fakir, âlim, cahil yok; fakat Yunan hâkimiyetini istemeyen bir kitle-i kahire vardır. Bu sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma! Hüsran ve nekbet fayda vermez! Binlerle, yüzbinlerle maşatlığa koş. Ve Hey'et-i Milliyenin emrine itaat et!

İlhak-ı Red Heyet-i Milliyesi"

Protesto olayları devam ederken Moralızade Halit ile Türk Ocağı'ndan Vasıf (Çınar) Bey'in de bulunduğu bir grup hazırladıkları bir telgrafı bütün yurda yayımladılar.[223] Bu mitingin sabahı (işgal sabahı 15 Mayıs 1919) ilk saatlerden itibaren İzmir'de Türk halkında sessiz ve ciddi bir bekleyiş vardır. Fakat aynı vakitlerde İzmir Kordonboyu'nda toplanan Yunan kıyafetleri giymiş Rumlar ise ellerinde bayraklarla Yunan marşları içerisinde sevinç gösterilerinde bulunmaktadır. Türk halkının meraklarını gidermek isteyen Köylü gazetesi muhabirinin İzmir'e ilişkin işgal haberini İzmir Valisi'ne sorması üzerine Vali'nin vermiş olduğu; "Bazı bedbahtlar İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğine dair şaiyalar çıkarmışlar. Yalandır. Tekzip edilir."[224] cevabı o günün şartların da İzmir'in başındaki en yetkili bir devlet adamının işgal konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını ya da işgale direniş konusundaki isteksizliğini göstermektedir.

Yunan gemilerinden karaya çıkan 1'nci Tümen; Efzun Alayı'na bağlı dördüncü ve beşinci piyade alayları ile tümen topçu kıtalarından oluşmaktadır.[225] İzmir Metropoliti Hrisostomos ve yanındaki papazlar karaya ayak basan Efzun Alaylarını takdis etmiş, geleneksel tuz ve ekmek sunma merasimi yapıldıktan sonra, Albay Stavrianos komutasında Yunan ordusu Konak istikametine yürüyüşe geçmiştir. "Zito (Yaşa) Venizelos" sloganları ile yaklaşık bir saatte Konak Meydanı'na gelen birlik meydanı Kemeraltı Caddesi'ne bağlayan köşeyi dönerken, Yunan bayrağını taşıyan subay atılan ateş sonucunda vurularak bayrakla birlikte

[223] 19 Mayıs tarihli Hadisat gazetesinde yayımlanan bu metinde şu ifadeler yazmaktadır: "Bilumum vilayet, sancak, kaza ve Nahiye Belediye Riyasetlerine; İzmir ve havalisi Yunan'a ilhak ediliyor. İşgal başladı. İzmir ve mülhakatı kâmilen ayakta ve heyecandadır. İzmir son ve tarihi gününü yaşıyor. Son imdadımız sizin göstereceğiniz muavenete bağlıdır. Mitingler, telgraflarla her yere başvurunuz ve vatan ordusuna iltihaka hazırlanınız. Vekar ve sukuneti son derece muhaza ederek kimsenin incinmemesine itina ve dikkat ediniz." Bkz. Şahingöz, **age**, 58; İlkkurşun, **age**, 16.
[224] İlkkurşun, **age**, 35.
[225] Şapolyo, **age**, 52.

atından yuvarlanmıştır. Ege'de Milli Mücadele'nin başlamasına sebep olan ve ilk kurşun diye anılan bu olaydan sonra İzmir'de büyük bir Yunan baskısı başladığı ve çok sayıda Türk'ün öldürüldüğü, yaralandığı bir şiddet ortamı oluşmuştur. Bu ilk kurşun meçhul biri tarafından atılmışsa da, daha sonra Hukuk-ı Beşer gazetesini çıkaran Hasan Tahsin (Osman Nevres)'e izafe edilmiş ve Hasan Tahsin, İzmir'in işgali sırasında ilk Türk şehidi kabul edilmiştir. [226]

Bu olaylar sırasında Yunan askerleri 17'nci Kolordu Kışlası'nı kuşatarak, içerideki Kolordu Komutanı, 56. Tümen Komutanı, İzmir Askerlik Dairesi Başkanı ve garnizona mensup subayların büyük bir çoğunluğunu gözaltına almıştır. Türk askerlerinin direnmemesinin sebebi ise Ali Nadir Paşa tarafından daha önce Yunan işgaline karşı konulmaması konusunda talimat verilmesidir.[227] Burada subaylar "Zito Venizelos" diye bağırmaya zorlanmışlar, bunu kabul etmeyen subaylar ağır şekilde yaralanmış ya da öldürülmüş ve Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa tokatlanmıştır. Bu olaylar esnasında Yunan askerleri, Türk ordusuna ait 28 üst rütbeli, 128 subay, 540 er, yaklaşık 2000 sivili tutuklamıştır.[228] Yunan askerleri bununla da yetinmeyerek yağmalama ve şiddet olaylarına karışarak 48 saat içinde yaklaşık 2000'den fazla Türk'ün öldürüldüğü bir kaos ortamının oluşmasına sebebiyet vermişlerdir.[229]

İzmir'in işgali Anadolu'nun tüm şehir ve kasabalarında etkisini göstermiştir. Büyük devletlere ve İstanbul Hükümeti'ne protesto telgrafları çekilmeye ve mitingler yapılmaya başlanmıştır. Bu mitinglerden en önemlisi olarak görebileceğimiz İtilaf Devletleri temsilcilerinin ve İstanbul Hükümeti'nin olduğu İstanbul vilayetindeki Doktor Besim Öner'in başını çektiği Darülfünun öğrencileri tarafından organize edilen mitinglerdir. Bu mitingler; 18 Mayıs (Fatih), 22 Mayıs (Kadıköy) ve 23 Mayıs'ta (Sultanahmet) tekrar etmiştir.[230] Bu mitinglere yaklaşık sayısı 4000'i bulan yoğun bir katılım olmuştur.[231] Mitinge katılanlar, işgali protesto etmek için ellerinde Siyah Türk Bayrağı ve "İzmir Türk Kalacaktır" rozetleri ile mitinge katılmışlardır.[232] Türk basını da olayı yurdun dört bir yanına duyurmak için uğraşmış

[226] Türkmen, **age**, 126; İlkkurşun, **age**, 37; Coşkun, **age**, 101.
[227] İlkkurşun, **age**, 36.
[228] Coşkun, **age**, 137.
[229] Türkmen, **age**, 127.
[230]Sıtkı Aydınel, **Güney Batı Anadolu'da Kuva-yi Milliye Harekâtı** (Ankara: Vadi Yayınları,2008), 55.
[231] Aydınel, **age**, 147.
[232] İlkkurşun, **age**, 55.

fakat İtilaf Devletlerinin sansürü ile karşılaşmışlardır. İstanbul'da Tasviri Efkar ve Yeni Gazetelerine 24 saat yayın yasağı getirilmiş, İzmir'de ise Yunanlılar tarafından Köylü ve Ahenk gazetelerine el konmuştur.[233]

Mitingler etkili olsada, İzmir şehrini işgal eden Yunanistan süratle Batı Anadolu içlerine doğru ilerlemeye başlamıştır. Yunanlılar tarafından 17'nci Kolordu Komutanlığına yapılan işgal ve Türk askerine yapılan davranışlardan sonra Albay Bekir Sami Bey, hem 56'ncı Tümen Komutanlığına hem de vekâleten 17'nci Kolordu Komutanlığına atanmıştır.[234] Sami Bey, Kuva-yı Milliye'yi kurmak amacıyla bir taraftan başsız kalan kolordu ve tümen birliklerini toparlayıp teşkilatlandırmaya, bölgeyi düşmana karşı savunmak için karşısına çıkan iç engeller ve mülki amirlerle mücadeleye başlamış, bir taraftan da Yunan işgal ve ilerlemesine silahla karşı koymayı kararlaştırmıştır. Bekir Sami Bey Ödemiş'e talimat göndererek o bölgeyi harekete geçirmiş, Şefik Bey'de Aydın'ın Yunanlılar tarafından işgali üzerine çekildiği Aydın Çine bölgesinde Kuva-yı Milliye'yi kurmaya başlamıştır. Yunan işgalinin Batı Anadolu'ya yayılarak devam edeceği kanısının halkta oluşması, işgal bölgelerinden kaçabilenlerin işgale dair anlattığı kötü hikâyeler ve aynı şekilde Mustafa Kemal Paşa'nın çalışmaları halkın Kuva-yı Milliye'ye yaklaşmasında etkili olmuştur.[235] Anadolu halkı ile Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin bütünleşmesi sonucunda Batı Anadolu içlerindeki Yunan işgaline karşı teşkilatlar oluşturularak, Yunan ilerlemesi durdurulmaya çalışılmıştır.

3.2.2. Urla'nın İşgali

İzmir'in işgali sonrasında Yunan kuvvetlerinin desteğini alan Urla'da sayıları 800'ü bulan Rum çeteleri; Türk köylerine saldırmaya başlamıştır. Türk mahallerini korumak isteyen ve elinde sadece 18 silahlı ere sahip olan Yarbay Kazım Bey, derhal gönüllü halktan ve silahlandırdığı geri hizmetteki askerlerden milis kuvvet oluşturarak, bu saldırıları geri püskürtmüştür. 17 Mayıs akşamına kadar devam eden bu olaylar sonrasında bu olayları haber alan Yunan kuvvetlerinin takviye olarak bölgeye gelmesi üzerine, yetersiz kalan milis kuvvetler ateşkes yapmak zorunda kalmışlardır. Bunun üzerine Yunan kuvvetleri milis güçlerini bastırarak Urla'yı işgal

[233] Coşkun, **age**, 143.
[234] Rahmi Apak, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu** (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990),17.
[235] Gencer ve Özel, **age**, 164.

etmiş ve 19 Mayıs tarihinde bu yaşanan olaylar üzerine Türk askerlerini İzmir'deki askerler gibi tutuklayarak Bandırma'ya göndermişlerdir.[236]

Sonuç olarak, Urla'nın işgalindeki olaylar her ne kadar Ödemiş olaylarına benzer şekilde bizzat Yunan kuvvetleri ile silahlı çatışma şeklinde olmasa da, 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgali sonrasında nizami ordu kuvvetleri ile yerli halkın ortak bir şekilde Rum çetesi saldırılarına karşı vermiş olduğu ilk silahlı direniş örneğini oluşturmaktadır.

3.2.3. Ayvalık'ın İşgali

İngiltere'ye güvenen Yunanistan'ın Batı Anadolu'da karaya asker çıkarabileceği iki merkez vardır. Bunlardan biri İzmir diğeri ise Ayvalık'tır. İzmir işgalini gerçekleştiren Yunanistan Başbakanı Venizelos için hedefini gerçekleştirmenin diğer alternatifi Batı Anadolu içlerini elde etmektir. Bunun için öncelikle Ege sahillerinde İzmir'den sonra en büyük yerleşim yerlerinden biri olan, hem hinterlandı, hemde Rum nüfusun yoğunluğu dolayısıyla en uygun yerde bulunan Ayvalık'ın işgaline karar verilir.[237]

Dönemin Ayvalık 172. Alay Komutanı Yarbay Ali (Çetinkaya) Bey olup elindeki asker ve milis mevcudu yaklaşık olarak 500-600 kişi kadardır.[238] Ayvalık'ın işgal edileceğini anlayan Yarbay Ali Bey, 17'nci Kolordu Kumandanı Albay Bekir Sami Bey'den takviye güç istemiş, fakat kolordu komutanlığındaki muvazzaf personel yetersizliği ileri sürülerek, kendisine milis kuvvetler ile savunma yapması emredilmiştir.[239] Bunun üzerine Yarbay Ali Bey alayındaki silahlarla Kozak köyü halkından bir Kuva-yı Milliye teşkil etmiştir. Yarbay Ali Bey, eski Edremit Kaymakamı Köprülülü Hamdi Bey'in komutanlığını yaptığı gönüllü halktan oluşan yaklaşık sayıları 200'ü bulan 4 bölükten oluşan destek milis kuvveti oluşmasını

[236] Apak, **age**, 82.
[237] Haluk Selvi, "Ayvalık İşgali ve Belediye Çeşmesi Protokolü", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** s.51, c. XVII (Kasım 2001), 843.
[238] Gencer ve Özel, **age**, 164; ATASE, **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi**, c.2 ks. 2. 3.bs. (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999), 33.
[239] Selvi, **age**, 848; Aydınel, **age**, 110.

sağlamıştır.[240] Ayvalık'ın doğu sırtlarına kuvvetlerini yerleştirdikten sonra Yarbay Ali Bey, tümen komutanına bilgi vermiştir.[241]

27 Mayıs 1919 tarihinde Yunan birliklerine ait iki torpido gemisi ve iki nakliye gemisi işgal yetkisi ile Ayvalık'a gelmiştir. Karaya çıkan Yunan kuvvetlerine 172'nci Alay ve milis kuvvetleri silahla karşı koymuştur.[242] Bu hadise Ege Bölgesi'nde düzenli ordu birlikleri ile işgale karşı ortak bir şekilde silahlı mücadelesinin ilk örnek olaylarındandır. Ortak hareket ile Kuva-yı Milliye ruhunun ve direniş azminin halkta kök salması sonucunda, mevcut kuvvetlerinin çokluğundan dolayı Yunan kuvvetleri her ne kadar işgali gerçekleştirse de hiç beklemedikleri bu direniş karşısında kasabada bir kilometreden daha fazla ilerleyememişlerdir.[243] Bu durumu Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Bey, Eşme'de bulunan 56'ncı Tümen Komutanlığına çekmiş olduğu şifreli telgrafta: "Ayvalık kasabasına çıkan Yunanlıları, alay komutanı ittihaz ettiği siyasi ve fiili tedbirlerle kasabadan bir adım dışarıya çıkartmamağa muvaffak olmuştur." şeklinde bildirmiştir.[244]

3.2.4. Ödemiş'in İşgali

Ödemiş'te direniş hareketinin ilk tohumu, İzmir işgalinden önce Mart ayında başlamıştır. Galip Hoca lakaplı Celal Bey (Bayar), Jandarma Yüzbaşısı Edip Bey (Sarı Edip Efe), Ödemiş Kaymakamı Zühtü Bey, Ödemiş Jandarma Tabur Kumandanı Yüzbaşı Tahir Bey ile bölgenin önemli efelerinden Gökçen Efe ile İsmail Efe'nin olası bir Yunan işgaline karşı tedbir amaçlı yapmış oldukları toplantı sonrasında teşkilatlanma kararı almaları ile atılmıştır.[245] Bu cemiyet mensupları Ödemiş Kaymakamı Zühtü Bey'in tayini çıkana kadar toplantılarına onun evinde devam etmiştir.

Aynı dönemler içerisinde Ödemişte, öğretmen ve yedek subaylardan kurulu gizli bir cemiyet daha faaliyetlerine başlamıştır. Bu cemiyet önlem amaçlı toplantı yapmamayı tercih etmiştir. Bu yöntemi seçmelerinin sebebi işgal devletleri ile

---

[240] Adnan Sofuoğlu,"Akbaş Baskını (Olayları) ve Yankıları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, s**.26 c.IX (Mart 1993):421.
[241] Yarbay Ali Bey tarafından Tümen komutanına şu şekilde rapor çekmiştir. "Alayın her bir ferdi demirden bir kale gibi yerinde sabittir. Her türlü hıyanet hareketlerine mukabeleye amadedir. Büyük bir hamiyet ve fedakarane hislerle dolu olan alayım ve mıntıkam dâhilinde bulunan efradı millet namına arzı malumat veririm." Bkz. Şapolyo, **age**, 59.
[242] Apak, **age**, 66.
[243] Sofuoğlu, **age**, 855.
[244] Apak, **age**,53.
[245] Celal Bayar, **Bende Yazdım Milli Mücadeleye Giriş,** c.6 (İstanbul: Sabah Yayınevi,1997), 69.

hükümetin arasını bozabilecek bu tür girişimlerde bulunanlar hükümet memurları tarafından tespit edilerek tutuklanmaktadır. Örneğin, bu gizli cemiyete mensup yedek subay Ahmet Şükrü ve Muallim Hamit Bey polis vasıtasıyla tespit edilip, tevkif edilerek, İstanbul Hükümeti'nin isteği üzerine Yunan kuvvetlerine teslim edileceği kendilerine tebliğ edilmiştir. Ancak bu karar Kadı İsmet Efendi'nin araya girmesi sonucunda son anda engellenmiştir. [246]

Ödemiş'teki kapsamlı teşkilatlanma, Ödemiş Jandarma Tabur Komutanı Tahir Bey'e Teğmen Naci tarafından, Vasıf (Çınar) Bey imzalı İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiğini bildiren telgraf gösterildiğinde acil Jandarma Tabur Komutanlığında bir toplantı tertip edilmesi ile başlamıştır. Tahir Bey, Hacı Mümtaz Efendi ve 3 arkadaşını tabura çağırarak, konuyu anlatması üzerine Hacı Mümtaz Efendi'nin "Dövüşerek ölmek biricik yolumuzdur" sözü sonrası alınan ortak kararla gizli bir cemiyet kurulmuştur. Bunu haber alan yörenin yedek subayları ise resmi üniformalarını giyerek tabur komutanından görev ve silah istemiştir. Fakat Yedek subaylara silah dağıtılması kararı alınmasına rağmen silah deposunun açılması başarılamadığından silah dağıtılamamıştır.[247] Cemiyet üyeleri memleketin müdafaası ve kurtarılması için her çareye başvurmak ve her şeyi yapmak için yemin etmişlerdir. Bu cemiyetin üyeleri; Jandarma Tabur Kumandanı Tahir, Üsteğmen Müderris, Hacı Mustafa ve Hacı Mümtaz Efendiler ile İzmir'in işgalinden önce İstanbul Hükümeti'nin emri doğrultusunda bölgedeki gizli teşkilatlanmaları tespit ve önlemek amacıyla bölgeye görevlendirilen ama bu isteğe uymayarak teşkilata katılan Yüzbaşı Hüsamettin ve Ahmet Rifat'tan oluşmaktadır.[248]

15 Mayıs'ta İzmir'in, 25 Mayıs'ta Bayındır, 28 Mayıs'ta Tire'nin işgal edilmesi ve Yunan askerlerinin İzmir halkına karşı girişmiş oldukları baskı ve şiddet olayları çevre bölgelerde olduğu gibi Ödemiş'te de sıranın kendilerine geleceği ihtimali üzerine büyük bir heyecan ve endişe yaratmıştır. 29 Mayıs'ta İstanbul'dan dönen Avukat Hamit Şevket (İnce) ve 17'nci Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami Bey tarafından görevlendirilen Yüzbaşı Rasim Bey, Ödemiş'e gelerek halkı Yunan işgaline karşı savunmaya geçmeye teşvik etmek için çalışmıştır. Yüzbaşı Rasim Bey, 17'nci Kolordu Komutanı Albay Bekir Sami Bey'in özet olarak "Yunan

[246] Filiz Akın Özcan ve Günver Güneş, "Ali Orhan İlkkurşun ve Ödemiş Kuva-yi Milliyesi", **Kuva-yi Milliye'nin 90.Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 6-8 Eylül 2009** (İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Nisan 2010), 642; İlkkurşun, **age**, 44.
[247] İlkkurşun, **age**, 41.
[248] Özcan ve Güneş, **age**, 640.

işgaline karşı eldeki kuvvetlerle savunma yapılmasının gerektiği ve bu işler yapılmadığı takdirde ağır ceza vereceği" konusundaki talimatını Jandarma Komutanı Tahir Bey'e iletmiştir. Tahir Bey talimatı okuyunca durumun ciddiyetine binaen yanında Hamit Şevket Bey, sonradan onlara katılan Ödemişli yedek subaylar ile birlikte toplanarak milli mücadeleye karşı temkinli bir tutuma sahip olan Kaymakam Bekir Sami Bey'in odasında toplantı yapmıştır. Makama daha önce gelmiş ve aynı talimatı Kaymakam'a da ulaştıran Yüzbaşı Rasim Bey de toplantıya iştirak etmiştir. Bu toplantı sonucunda, Kaymakam Sami Bey'in Yunanlılara karşı savaşmaya ikna olması ve yemin etmesi üzerine İstanbul Hükümeti'nden talimat almayan Ödemiş Kuva-yı Milliyesi kurulmuştur. [249]

Yeni kurulan Kuva-yı Milliye Heyeti, son paragrafında "Bir kere silah patlarsa netice pek acı ve amansız olacaktır. Artık biliniz ki söz kalemin değil silahındır!" yazılı Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami imzalı protesto telgraflarını İtilaf Devletlerine çekerek, el yazısı ile çoğaltılan beyannameleri etrafa dağıtmıştır.[250]

Ramazan ayı olduğundan sahur vaktinde cami minarelerinden halka şu şekilde anons yapılmıştır: "Kuva-yı Milliye kuruldu. Milli cephe Hacı İlyas sırtlarında düşmanı kolluyor. Eli silah tutanlar, silahlanmak üzere askeri depoya gelsinler." Mahalle ve köyler durumdan haberdar edilmiş, duvarlara "Yiğit Ordu" adında Kuva-yı Milliye kuvvetinin oluşturulduğuna dair beyannameler yapıştırılmıştır.[251]

Bu olaylar esnasında; Jandarma karakolu, askerlik şubesi ve adliye depolarında bulunan yaklaşık 1600 civarındaki silah ve cephanenin tamamı Kuva-yı Milliye Kumandanı Tahir Bey tarafından yedek subaylara ve gönüllü milislere dağıtılmıştır.[252]

Tahir Bey; yedek subaylara Hacı İlyas sırtlarında cephe kurma emriyle birlikte içlerinden birini cephe kumandanı tayin etmelerini istemiştir. Yedek subay arkadaşlarının isteği üzerine cephe komutanı olarak Ali Orhan (İlkkurşun) Bey

[249]Genelkurmay ATASE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi**, c.2, (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994), 72; İlkkurşun, **age**, 83.
[250] Ödemiş kaymakamı tarafından yazılan protesto telgrafının tam metni için bknz. Özcan ve Güneş, **age**, 648; İlkkurşun, **age**, 84; Apak, **age**, 70.
[251] Beyannamenin tam metni için bkz. Özcan ve Güneş, **age**, 654; İlkkurşun, **age**, 91-92.
[252] Okan Ceylan, "Ödemiş ve Beydağ Yöresindeki Milli Mücadele Özelinde Zeybekler: Gökçen Hüseyin Efe", **İzmir Araştırmaları Dergisi 5** (İzmir 2017): 100; İlkkurşun, **age**, 86.

seçilmiştir.[253] Böylece yiğit ordusu adıyla anılan Ödemiş bölgesindeki gönüllü kuvvetlerin içinden yedek subay Ali Orhan Bey (İlkkurşun) komutasında bir birlik oluşturulur.[254] Bu birlik, 30 Mayıs günü Hacı İlyas ve Kayaköy arasındaki sırtları tutarak, Yunan kuvvetlerini karşılamak üzere tertiplenir. Plana uygun olarak telefon ve telgraf hatları kesilir. Tren hatları taşlar yığılarak trenin geçemeyeceği hale getirilir. 30 Mayıs'ta Yunan birliğini taşıyan tren gözüktüğünde Ali Orhan Bey (İlkkurşun), Yunan işgal komutanına Rum makasçı aracılığıyla "Eğer o da benim gibi sivillerin kırılmasından hoşlanmazsa askerini trenden indirsin burada meydanda askerce dövüşelim" haberi göndermesi trenin manevra yaparak geri dönmesine neden olmuştur.[255] Bu olay ilk defa örgütlü bir yerel direniş hareketinin Yunan işgal girişimine karşı silahla direniş başarısı örneği olmuştur.[256] Sonuçları açısından Kuva-yı Milliye'nin gelişmesi ve halkın desteğini artırması açısından çok önemlidir. Çünkü bu başarının halk içerisinde yayılması Kuva-yı Milliye'nin genişlemesine ve halk gözündeki itibarına katkı sağladığını Ödemiş'ten Kayıkçıoğlu Molla Hüseyin'in 60 civarında gönüllü ile Kuva-yı Milliye'ye hemen katılmasından çıkarabiliriz.[257]

Bu başarı sonrası ve işgalin Ödemiş'e yaklaşması nedeniyle yeni katılımlar ile genişleyen Kuva-yı Milliye kuvvetleri, 31 Mayıs 1919 tarihinde Hükümet Konağı önünde 50 efe ve 300 civarında gönüllü ile birlikte Yunanlıları karşılamak üzere Hacı İlyas sırtlarına doğru yola çıkmıştır.[258] Bu arada; Yiğit Ordusu Kumandanı Tahir Bey'in isteği üzerine Tire bölgesindeki Yunanlıların faaliyetlerinden dolayı 80 kişilik kuvvet gruptan ayrılarak o istikamete yönlendirilmiştir. Saldıraya geçen, Yunan kuvvetlerinin oldukça fazla olmasından dolayı, önce ileri karakol vazifesi yapan Molla Hüseyin Efe'nin 30 kişilik grubu Yunan Evzon Taburu'nun saldırısı üzerine Kayaköyü Dağı'na çekilmek zorunda kalmıştır. Akabinde Kuva-yı Milliye yanında gözüken Çerkez Hasan'ın ihanet ederek muharebe meydanını terk etmesi ve 80 kişilik kuvvetin daha önce başka yere sevk edilmesi sonucu sayıları yetersiz kalan kuvvetler savunmada gedik açılmasına sebep olmuştur. Bu şartlar altında; 01 Haziran 1919 tarihide sayısı azalmış Ödemiş Kuva-yı Milliyesi ile Yunan kuvvetleri, Hacı İlyas sırtlarında yaklaşık 5 saate varan silahlı çatışma yapmış ve Kuva-yı Milliye'nin

[253] İlkkurşun, **age**, 88.
[254] ATASE, **Batı Cephesi**, 73.
[255] Özcan ve Güneş, **age**, 644-645; İlkkurşun, **age**, 111.
[256] Coşkun, **age**, 103.
[257] İlkkurşun, **age**, 111.
[258] Aydınel, **age**, 124.

çekilmek zorunda kalması üzerine 1 Haziran 1919 gecesi Yunan kuvvetleri Ödemiş'i işgal etmiştir.[259] Bu muharebe sonucunda, Yunan kuvvetleri her ne kadar Ödemiş'i işgal etmiş olsalar da Yunanlıların vermiş olduğu kayıp sayısı[260] ve Ödemiş'te halkın göstermiş olduğu ilk silahlı mücadele, diğer bölgelerde de Kuva-yı Milliye birliklerinin kurulmasına öncülük edip, direniş azmine katkı yaptığı söylenebilir.

Bu sebeple, Hacı İlyas tepesinde gerçekleşen bu savaş daha sonraları "İlkkurşun Savaşı" olarak adlandırılarak[261] bu savaşta cephe kumandanlığı vazifesini yürüten yedek subay Ali Orhan Bey "İlkkurşun" soyadını almış ve kendisine 1964 yılında Vatani hizmet aylığı bağlanmıştır.[262]

3.2.5. Alaşehir'de Kuva-yı Milliye'nin Kurulması ve Salihli (Ahmetli) İşgali

Yunanlıların İzmir'i işgal etmesi üzerine; ulaşım imkânlarının iyi olması ve İzmir'e yakınlıklarından dolayı Manisa'nın ilçeleri olan Salihli ve Alaşehir stratejik önem kazanmışlardır. Gediz vadisinde Yunan işgal bölgesine en yakın yerleşim yeri olan Salihli'nin işgal tehlikesi altına girmesi aynı şekilde Alaşehir halkı üzerinde de endişe uyandırmıştır.

Bu amaçla; çevre kasabaların durumunu görüşmek üzere Alaşehir'de Alaşehir Kaymakamı Bezmi Nusret (Kaygusuz) tarafından çevrenin ileri gelenleriyle 21 Mayıs 1919 tarihinde Kaymakamlık binasında toplantı tertip edilmiştir. Bu toplantıya 50 kişilik bir grup katılmıştır.[263] Yörenin ileri gelenleri tarafından, Gediz Vadisinde Yunan işgaline nasıl karşı konulacağı üzerine yapılan tartışmalar esnasında Mustafa Bey'in başını çektiği ekip "Yunanlıları buket ve konfeti ile değil bıçak ve kurşunla karşılamayı" savunmuştur. Bu fikre muhalif olan Hoca Hüseyin Efendi'nin bu imkânlar ile savunmanın mümkün olmayacağını belirtmiştir. Bu fikrin ileri gelenler tarafından destek bulması sonucunda toplantıda çevre yörelerden takviye istenmesi konusu gündeme alınarak, silahlı mücadele konusunda net bir karar verilemeden toplantı dağılmıştır.[264]

---

[259] Aydınel, **age**, 125; ATASE, **Batı Cephesi**, 75.
[260] Ali Orhan (İlkkurşun) Anılarında bu sayının 300 olduğunu belirtmektedir. Özcan ve Güneş, **age**, 660.
[261] Şapolyo, **age**, 59.
[262] "Ödemişli Ahmetoğlu Ali Orhan İlkkurşun'a vatani hizmet tertibinden aylık bağlanmasına dair Kanun". **Resmi Gazete**, 11761, 23 Temmuz 1964.
[263] Toplantıya katılanların kimlikleri için bkz. Bezmi Nusret Kaygusuz, **Roman Gibi** (İzmir: İzmir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2002),161.
[264] Kaygusuz, **age,** 161; Aydınel, **age**, 131.

22 Mayıs 1919 tarihinde ise; Hüseyin Paşazade Mustafa Bey, Kaymakam Bezmi Nusret Bey'e başvurarak kendisine silah verilmesi durumunda gönüllü bir müfreze[265] kurabileceği düşüncesini belirtmiştir. Belediye Reisi Galip Bey ise, kaymakama Alaşehir'in bağımsız bir hükümet olarak çalışmasını ve bunun başkanlığını yapmasını teklif eder. Kaymakam bu teklife vermiş olduğu cevapta özetle; kendilerine yardımcı olunabileceğini fakat milli hareketin başına hükümete bağlı bir kişinin geçmesinin uygun olmayacağını, bazı yerlerde kurulan Redd-i İlhak ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri gibi bir cemiyet kurulup bu cemiyetin de Mustafa Bey'in girişimini takviye edebileceğini belirtmiştir. Bunun sonucunda; Alaşehir'de Belediye Başkanı Galip Bey ve mütevellizade Akif Bey'in çabalarıyla "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" kurulmuştur.[266]

29 Mayıs'ta 17'nci Kolordu Komutanı Albay Sami Bey önce Akhisar'a oradan Salihli'ye oradan da Alaşehir'e gelmiş bölgenin ileri gelenleri ile yapmış olduğu görüşmeler sonucunda; Yunan işgaline karşı direniş için 100 kadar silah, askeri depodan çıkarılarak gönüllere ve cephede savaşabilecek, hapishaneden serbest bırakılan mahkûmlara dağıtılmıştır. Bu ordunun komutası ise Mustafa Bey'e verilmiştir. Bu gelişmeler üzerine 30 Mayıs 1919'da Alaşehir Kuva-yı Milliye Komutanlığı kurulmuştur.[267]

Yüzbaşı Süleyman Sururi Bey, Albay Sami Bey'den Kuva-yı Milliye'nin Alaşehir, Salihli ve Kula'da daha aktif hale gelebilmesi amacıyla Mevki Komutanlığına atama yapılmasını teklif etmiştir. Bunun üzerine Kula Mevki Kumandanlığı'na Topçu Binbaşısı Nedim, Salihli Mevki Kumandanlığı'na Yüzbaşı Rasim, Alaşehir Mevki Kumandanlığı'na da Süleyman Sururi Bey tayin edilmiştir.[268] Daha sonra Albay Bekir Sami, teşkilatlanma faaliyetlerinin hızlandırılması amacıyla askerlik şube başkanı, mevki komutanları ve kaymakamlara çekmiş olduğu telgraf ile gönüllü toplama ve asker kaçaklarını toplama işlemlerinin titiz bir şekilde yerine getirilmesini istemiştir.[269]

---

[265]**Müfreze**: Türlü askerî görev ve hizmetlerin yapılması amacıyla küçük birliklerden, belli bir kuruluşa bağlı kalmadan geçici olarak oluşturulan grup. Bknz. www.tdk.sozluk.gov.tr.[07.02.2019] -Çalışmada; Milli Mücadele Döneminde Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından halk unsurlarından oluşturulan bu müfrezeler, modern gayrinizami harbin gerilla birliklerinin karşılığı olarak değerlendirilmiştir.

[266] Kaygusuz, **age,** 162; Aydınel, **age**, 132.

[267] Aydınel, **age**, 133; ATASE, **Batı Cephesi**, 101.

[268] Aydınel, **age**, 134.

[269] **age**, 135.

Yüzbaşı Süleyman Sururi Bey, 16/17 Haziran 1919 tarihinde Alaşehir Ulu Cami'nde şehrin ileri gelenleri ile yapmış olduğu toplantıda teşkilatlanmaya dair ciddi kararlar almıştır. Bu kararlardan dikkat çekici olanlar şu şekildedir:[270]

a) Öncelikle 310-313 (1893-1896) doğumlular firari diyerek resmen, diğer doğumlular gönüllü adı altında milli mücadele için orduya çağrılacak ve gerekirse bu işlemler için zor kullanılacağına ilişkin bir beyanname yayımlanacaktır.

b) Kuva-yı Milliye'nin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bölgeye gelen ve toplanan paralar milli kuvvete tahsis edilecektir.

01 Haziran 1919 tarihinde Ödemiş, 05 Haziran günü Ahmetli'nin Yunanlılar tarafından işgali üzerine Alaşehir'de bulunan kuvvet, Kuva-yı Milliye Komutanı Mustafa Bey'in emri üzerine yedek subay Şakir Ünalan komutasında Salihli'ye gönderilmiş, Salihlilerin de mücadeleye katılması ve derhal faaliyete geçmesi istenmiştir.[271] 17'nci Kolordu Komutanlığına vekâlet eden Albay Bekir Sami Bey ise, birliklerine çekmiş olduğu tamimde 21 Haziranda birliğinin Salihli'de olacak olmasından dolayı ivedi gerekli birliklerin hazırlanarak Tahir Bey'in Ahmetli Mıntıka Komutanı olarak vazifeye başlamasını emretmiştir.[272]

Salihli ve Ahmetli'de toplanan Kuva-yı Milliye kuvvetleri, Ahmetli Muharebesi olarak adlandırılan savaşta Yüzbaşı Seyit Ali ve Yüzbaşı Hasan Fehmi'yi şehit vermesine rağmen Yunan kuvvetlerini 25 Haziran 1919'da geri püskürterek Ahmetli'yi kontrol altına almıştır.[273]

Salihli merkezin kontrol altına alınabilmesi amacıyla Salihli bölgesindeki süvarileri kontrol etmek üzere Çerkez Ethem, piyadeleri kontrol etmek üzere ise Alaşehir'den Mustafa Bey bölgeye gelmiştir. Çerkez Ethem; Kuşçubaşı Eşref'in çiftliğini kendisine karargâh yaparak, daha sonraki süreçte Mustafa Bey'i bölgeden uzaklaştırarak Balıkesir, Gönen, Bandırma ve Bursa gibi çevre kasabalardan getirmiş olduğu Çerkezler ile gücünü artırarak, bölgenin kontrolünü eline geçirmiştir.[274]

[270] **age**, 135.
[271] Kaygusuz, **age**,171; Apak, **age**, 49.
[272] Apak, **age**, 51.
[273] Aydınel, **age**, 141.
[274] Kaygusuz, **age**, 175-178; Apak, **age**, 63.

3.2.5.1. Alaşehir Kongresi

16-25 Ağustos 1919 tarihleri arasında icra edilen Alaşehir Kongresi'nin ilk toplantısı Kuva-yı Milliye komutanı Mustafa Bey'in evinde yapılmıştır. Bu kongreye daha sonra Alaşehir'in en önemli okullarından olan Darü'l Feyz adını taşıyan Fevziye İlkokulu'nda devam edilmiştir. Alaşehir Kongresi çalışmaları on gün sürmüş olup bu Kongre'ye 22 bölgenin 45 temsilcisi katılmıştır. Alaşehir 7 murahhas ile kongrede temsil edilmiştir.[275] Hacim Muhiddin (Çarıklı) Bey başkanlığa seçilmiştir.[276]

Alaşehir Kongresi'nde öncelikle Alaşehir Kuva-yı Milliyesi'nin örgütlenmesi, sonraki süreçte ise Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesi'nin örgütlenmesi görüşülmüştür. 10 günlük süre sonucunda 26 karar alınmıştır. Bu kararların çalışmamız açısından önemli olanları şu şekildedir:[277]

> "Madde 5- Hareket-i Milliye'nin yegâne gayesi düşmanı ülkeden tardetmek olup, siyasetle alakası bulunmamaktadır.
>
> Madde 8- Harekât-ı harbiye-i milliye devam ettiği müddetçe Alaşehir Kongresi de milli umumi seferberlik kabul eder.
>
> Madde 13- Merbut Talimatname de görüleceği veçhile Alaşehir ve civarında bir saha-i mesai kabul edilerek burada ayrıca yedi kişilik bir Heyet-i Merkeziye teşkiline karar verilmiştir.
>
> Madde 14- Denizli, Nazilli cihetlerinde saha-i mesai olarak orada da bir Heyet-i Merkeziye teşkiline karar verilmiştir.
>
> Madde 16- Kaza menzil müfettişlikleri ile Heyet-i Merkeziyeler ile merkez-i umumi mühürlerinin Balıkesir Kongresi'nce kabul edilen tarzda ve yeknesak olarak hak ettirilmesi karargir oldu.
>
> Madde 18- Yunanlıların işgal sahalarında yaptıkları mezalim hakkında umumi bir rapor tanzim ve İzmir'deki muhtelit komisyonuna iblağ edilmesi kabul edilmiştir.
>
> Madde 22- Harb-i milli devam ettiği müddetçe Yunanlılara hiçbir veçhile müzakere edilmemesi kabul olunmuştur.
>
> Madde 23- Yunanlıları memleketimizden tamamen tard edinceye kadar harb-i millide devam, Hareket-i Milliyeye atfen kongrece esas olarak telakki edilmiştir. "

3.2.6. Aydın'ın İşgali ve Kuva-yı Milliye

İzmir'in işgal edilmesi üzerine Aydın vilayetinde sadece 57'nci Tümen Komutanlığı kalmıştır. Bölgedeki bu tümenin başında Albay Şefik Bey vardır.[278] Albay Şefik Bey, İzmir'in işgal haberini alır almaz, Tümen Kurmay Başkanı Selahaddin, diğer subaylar ve şehrin ileri gelenleriyle bir toplantı yapmıştır. Bu

---

[275]Toplantıya katılanların ayrıntılı bilgisi için Bkz. Enver Konukçu, **Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)** (Ankara: ATAM, 2000), 58-70.
[276] **age**, 72.
[277] **age**, 193-196.
[278] Gencer ve Özel, **age**, 166.

toplantıda; silahlı mücadeleye geçilmesi ve halkın bu doğrultuda yönlendirilmesinin gerekliliği üzerinde duran Albay Şefik Bey, bunun için öncelikli olarak terhis edilmiş yedek subaylardan yararlanmayı, silah ve cephanenin tümen depolarından temin etmeyi planlamıştır.[279] Bu toplantı sonucunda; 16 Mayıs öğleden önce Kenzülirfan Okulu'nda (07 Eylül İlköğretim Okulu) miting planlanır. Miting'te; "Aydınlıların Yunan işgaline karşı kanlarının son damlasına kadar savunma yapma fikri" vurgulanır. Fakat mitinge plandığı kadar çok katılım olmaz, çok kısa konuşmalar yapılır ve miting dağılır. Aynı günün akşamı Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarının organizasyonuyla gümrük önünde Hürriyet ve İtilaf kulübünde toplantı tertiplenir. Yunanlılara silahla karşılık verilmesi konusuyla yapılan bu toplantıda Aydın'ın zenginlerinin pasif kalması ve direnişi destekleyecek mali desteğin nasıl karşılanacağı konusunda çıkan tartışmadan dolayı toplantı amacına ulaşamadan sona ermiştir. Tüm bu toplantılardaki kararsızlığın sonucunda, silahlı direniş konusunda ortak bir karar alınamaması sonucunda Yunanlılar Aydın'ı direniş olmadan işgal etmiştir.[280]

Burdur Askerlik Şube Başkanı İsmail Hakkı Bey, 17 Mayıs 1919 tarihinde 57'nci Tümen Komutanı Albay Şefik Bey'e gönderdiği telgrafta özetle; bulunduğu bölgenin İsviçre ve Belçika'dan daha fazla olan 120.000 kişilik büyük bir potansiyele sahip olduğunu, devlete sadık olan ahalinin çoğunluğuna dayanacak şekilde halk arasında teşkilat yapılması ve bu teşkilatların mümkün olduğunca silahlandırılması gerektiğini bildirmiştir.[281] İsmail Hakkı Bey, bir başka telgrafında "Her şube dairesinde cihet-i mülkiye ve askeriye marifetiyle milli mukavemetin çekirdeğinin oluşturulmasının gerekli olduğunu" belirtmiştir. Bu o günün şartlarında resmi olarak Kuva-yı Milliye kurma isteğinin ilk örneği olduğu söylenebilir.[282]

57'nci Tümen Komutanı Albay Şefik Bey ise Kuva-yı Milliye kurulması hakkındaki görüşlerini 23 Mayıs 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne bir raporla sunmuştur. Raporda bölgedeki halkın durumunu ve gelişen olayları anlattıktan sonra Aydın'da Kuva-yı Milliye'nin oluşturulması düşüncesi ve teklifini dile getirmiştir.

[279] Asaf Gökbel, **Milli Mücadelede Aydın** (Aydın: Kolalı Matbaası, 2005), 79-80.
[280] **age**, 84.
[281] Aydınel, **age**, 90.
[282] Çoşkun, **age**, 61; ATASE, **Batı Cephesi**, c. 1, 62.

Harbiye Nezareti her ne kadar bu fikri desteklediği imasında bulunsa da somut bir adım atamamış herşeyi Şefik Bey'in girişimine bırakmıştır. [283]

Aydın milli mücadelesinin ileri gelenlerinden Asaf Gökbel'in; Aydın bölgesinde Kuva-yı Milliye örgütlenmesinin oluşturulmasında karşılaşılan zorlukları tespitine yönelik açıklamalarını dört başlık altında özetlendiğimizde;[284]

- Kuva-yı Milliye hakkında yapılan olumsuz propaganda.
- Halkın bu zamana kadar yaşamış oldukları uzun savaşların halk üzerindeki olumsuz etkisi.
- Halkın subaylara ve bürokrasiye olan güvensizliği.
- Hükümetin sessiz kalması sonucunda direniş fikrinin sönümlenmesi ortaya çıkmaktadır.

Tüm bu zorlukların neticesinde Kuva-yı Milliye örgütlenmesini oluşturamayan Aydın'ın, işgal tehlikesi altına girmesinden dolayı Albay Şefik Bey, Aydın'ın Yunanlılara işgale terk edilmesinden önce 23 Mayıs'ta vermiş olduğu talimatla[285] tümenini İtalyanların işgal bölgesinde olan ve daha güvenli gözüken Çine bölgesine çekmiştir. Şefik Albay; Çine bölgesine çekilmeden önce cephaneliği köylülere yağma ettirmiş [286] ve sonrasında telgraf tellerini dinamit ile patlarak etkisiz hale getirtmiştir. Fakat bölgeden haber almak için bıraktığı subaylar ile teması sağlamak için gizli hat çektirmiştir.[287] Tümenin çekilme kararından sonra Yunan askeri 26 Mayıs'ta Aydın yolu üzerinde bulunan Germencik'i, 27 Mayıs'ta da herhangi bir direnişe rastlamadan Aydın'ı işgal etmiştir.[288]

Çine bölgesinde Kuva-yı Milliye taraftarı kişi sayısının yetersizliğine rağmen Aydın'ın işgali üzerine Çine bölgesine gelen Asaf Gökbel, Teğmen Necmi (Aydınalay), İzmir'den kaçan Yüzbaşı Faik, Teğmen Zekai, Tümen yaveri İsmail Hakkı, Giritli Memduh, Çerkes Ahmed, Aydın Belediye Başkan Yardımcısı Asaf Bey gibi ileri gelenler 30 Mayıs'ta Yağcılar köyü Hisarlıbahçe'de asırlık çınarın altında direniş için karar almak üzere toplanmıştır. Yörenin ünlü efeleri Yörük Ali Efe, Kıllıoğlu Hüseyin Efelerin taarruz gücünden yararlanmak için onları da

[283] Aydınel, **age**, 87; Gencer ve Özel, **age**, 163.
[284] Gökbel, **age**, 95.
[285] **age**, 94.
[286] Aydınel, **age**, 89.
[287] Gökbel, **age**, 96.
[288] Aydınel, **age**, 97.

yanlarına katmak amacıyla Aksekili Mehmed Efendi vasıtasıyla efeler ile temas kurmuşlardır. 01 Haziran tarihinde efelerin de bu işe rıza göstermesiyle teşkilatlanma faaliyetleri başlamıştır.[289] Efelerin rıza göstermeden önce şart koştukları bomba temini olayını, Teğmen Necmi 175'nci Piyade Alay Komutanlığı Taburu'ndan arkadaşı vasıtasıyla gizlice temin edip ve bombaların bir kısmını efelere vererek onları bu direnişe razı etmiştir.[290]

Bu teşkilatlanma faaliyetleri devam ederken, Yunanlıların Çine yöresine ulaşmasına 18 kilometre kalmıştır. Bu sebeple, bir an önce silahlı mücadele kararının verilmesi amacıyla 05/06 Haziran gecesi Albay Şefik Bey, Çine dışındaki Askerlik Şubesi binasında Yörük Ali Efe ve Kıllıoğlu Hüseyin Efe ile bir görüşme yapmıştır. Yörük Ali Efe; Albay Şefik Bey ile konuşması esnasında "Milleti hep eşraf aldattı. Yoksa biz şimdiye kadar Yunanlılara karşı çıkardık. Hemen gidip adam toplayacağız." sözleriyle silahlı mücadeleyi kabul ederken, Şefik Albay'dan silah, cephane ve zabit isteği üzerine efelerin bu isteklerini kabul eden Şefik Albay, Yörük Ali Efe'yi Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin başına geçirmiştir.[291] Böylece Aydın Kuva-yı Milliye kuvvetleri'nin çekirdeği oluşturulmuştur.

Aydın Kuva-yı Milliyesi'nin ilk icraatı; Malgaç Baskını'dır. Nazilli'yi işgal eden Yunan kuvvetlerinin ikmali Malgaç Çayı üzerindeki demiryolu üzerinden yapılmaktadır. Bu amaçla bu köprülerin Yunan işgalini devamını sağlayacak olan ikmal ve levazım desteği açısından büyük önemi vardır. Gönüllü müfreze sayısını yaklaşık 60'a ulaştıran Yörük Ali Efe, 15/16 Haziran gecesi teravihden sonra silah ve cephaneleri gönüllülere dağıtarak, Hacı Süleyman Efendi'nin duaları eşliğinde saat 22.00 suları Büyük Menderes Köprübaşı'na doğru yola çıkmıştır.[292] Yörük Ali Efe, burada çok taktiksel bir hareket yaparak, Yunanlılara teslim olacağı konusunda bir haber göndererek onları aldatmış ve bu taktikle rahat bir şekilde saat 02.00 sularında kızanlarını (askerlerini) sallarla Menderes Nehri'nin diğer tarafına geçirmiştir. Bu arada yoldaki telgraf telleri kesilerek Yunanlıların irtibatı arızaya uğratılmış aynı zamanda Teğmen Kadri, yardım gelmesi ihtimali olan köprüyü dinamit ile tahrip etmiştir. Sabah 06.00 sularında bir çavdar tarlası içerisinde çadırlarda bulunan Yunan müfrezesi Yörük Ali Efe, Teğmen Zekai, Kıllıoğlu Hüseyin Efe tarafından üç koldan

[289] Gökbel, **age**,111.
[290] **age**, 114.
[291] Aydınel, **age**, 98.
[292] **age**, 98.

çevrilerek ateş altına alınmıştır. Yunan müfrezesi imha edilerek silah ve cephanelere el konmuştur.[293]

Bu baskın, Yunanlılara karşı Aydın bölgesindeki ilk silahlı direniş başarısıdır. Yunanlıların beklemedikleri bu silahlı direniş karşısında, Nazilli'deki Yunan birliği bölgedeki Rumlara bile haber vermeden güvenlik endişesi nedeniyle Nazilli'yi boşaltmıştır.[294] Bu baskınlar ve başarılardan korkan Yunan Birinci Kolordu Komutanı Nider, 21 Haziran 1919 tarihinde Paris'te bulunan Venizelos'a, Türk seferberliği ve kuvvetli bir Jön Türk teşkilatı karşısında bulunduğunu ve acil takviye kuvvet gönderilmesine ilişkin telgraf çekmiştir:[295]

Sıtkı Aydınel eserinde, bu baskını; "gerilla harbinin uygulanışı ve gerilla harbinin Kuva-yı Milliye yapısına en uygun harekât tarzı olduğunu kanıtlaması açısından çok önemli" olarak gördüğünü belirtmektedir.[296]

3.2.7. Denizli'de Kuva-yı Milliye'nin Kurulması

Milli Mücadele Dönemi'nde, Denizli, Aydın vilayetine bağlı bir sancaktır. İzmir'in işgal haberi Denizli'ye ulaşınca Denizli Mutasarrıfı Faik Bey, Denizli Askerlik Şube Başkanı Tevfik Bey, Müftü Ahmed Hulûsi Efendi ve Belediye Başkanı Hacı Tevfik Bey ve diğer ileri gelenler işgal olayını görüşmek üzere müftülükte bir toplantı yapmış ve toplantı sonrasında miting yapma kararı alınmıştır. Mitingden halkın haberi olması amacıyla tellallar vasıtasıyla "Allah'ını ve dinini seven mitinge katılsın" anonsları yapılmıştır. 15 Mayıs günü sabah erkenden Hükümet Konağı önünde halk toplanarak mitinge katılmıştır.[297] Müftü Ahmed Hulûsi Efendi etkili bir konuşma yaparak halkı silahlı mücadeleye yönelik teşvik etmiştir.[298]

---

[293] Aydınel, **age**, 156-159; Gökbel, **age**, 123-130; Apak, **age**, 90.
[294] Apak, **age**, 91.
[295] Telgraf metni için bkz. Şapolyo, **age**, 79.
[296] Aydınel, **age**, 158.
[297]Nuri Köstüklü, **Milli Mücadelede Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, (Ankara: ATAM,1999) 51.
[298] Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin konuşma metni: *"Hemşehrilerim, şimdi İzmir'i Yunan askerleri işgal etmiştir. Bu işgale muhalefet ve düşmanın taarruzuna mukabele lazımdır. İşgal edilen memleketler için farz-ı kifayedir, Fetva veriyorum. Silah ve cephane azlığı veya yokluğu hiçbir zaman mücadeleye mani teşkil etmez. Elinizde hiçbir silah olmasa dahi üçer taş alarak düşman üzerine atmak suretiyle mutlaka fiili mukabelede bulununuz. Biz birçok ülkelere hükmetmiş fatihlerin torunlarıyız. [Orada bulunan tanıdığı Hristiyanları gösterere] Bunlar da bir vediadır, onlara dokunmayınız."*Bkz. Bayar, **Bende Yazdım c.6**, 152.

Bu fetva "milli mücadelenin ilk fetvası" olarak kabul edilmektedir. Bu mitingden sonra 16 Mayıs'ta mutasarrıflıktan İstanbul'daki İtilaf Devletlerine "Yunan askerleri İzmir'i terk etmedikleri takdirde Denizli halkının İzmir'i müdafaaya hazır olduğu" şeklinde protesto telgrafı çekilmiştir.[299] İzmir'in işgali, sonrasında Aydın'ın işgal edilmiş olması ve yapılan mitingler Denizli'de direniş teşkilatlanmasını hızlandırmıştır. Bu çalışmalar sonucunda; Denizli Müftüsü Ahmed Hulûsi Efendi Başkanlığında "Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti" kurulmuştur.[300] Cemiyetin kuruluşundan sonra Denizli'de 10 Haziran 1919'da tekrar miting yapılmıştır. Mitingde, Denizli Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti'nin yayımlamış olduğu beyanname ile Denizli halkı Yunanlılara karşı Menderes hattını kuvvetlendirmek için silahlı mücadeleye çağrılmıştır.[301]

Silahlı direniş kararının alınmasıyla birlikte Yunanlıların Aydın'ı işgali sonrasında Aydın-Denizli arasında bulunan aynı zamanda Alaşehir-Buldan-Denizli kavşak noktasında stratejik öneme sahip olan Sarayköy köprüsünün tutulmasına karar verilmiştir. Yerli halka jandarma deposundan silah dağıtımı yapılarak Sarayköy gönüllerinden oluşan bir birlik oluşturulmuştur. Bu birliğe daha sonra gönüllü subayların ve süvari bölüğünün katılmasıyla "Sarayköy Müfrezesi" olarak anılan Denizli'de ilk milli teşkilat oluşturulmuştur.[302]

14 Haziran 1919 tarihinde Komiser Hamdi, müfrezesi ile birlikte Sarayköy'e geldiğinde Yunanlılara bilgi sızdıran kişiler olduğunu bildiğinden onları aldatmak için yolda daha takviye gelen 8000 kişinin olduğu söylentisini yaymıştır. Aynı şekilde Nazilli'deki İsmail Hakkı Bey'de Yunan Tabur Komutanı'nı aldatmak için Dailli köyünde çok miktarda boş çadır kurdurmuştur.[303] Bu sırada Aydın bölgesinde; yerli Rum milis müfrezelerinden oluşan yaklaşık 3000 kişilik Yunan kuvvetlerine karşı, milli kuvvetlerin sayısının 50.000 olduğu yönünde yalan haberler yayılarak Yunan kuvvetlerinin moralini bozmak hedeflenmiştir. Şapolyo eserinde gerçekte bu rakamın 800 civarında olduğunu belirtmiştir.[304]

---

[299] Aydınel, **age**, 145.
[300] Köstüklü, **age**,66; Aydınel, **age**, 146; ATASE, **Batı Cephesi**, c.1, 103.
[301] Aydınel, **age**, 148; Köstüklü, **age**, 67; Beyannamenin ayrıntısı için Bkz. Şapolyo, **age**, 13-14.
[302] Apak, **age**, 90; Köstüklü, **age**, 102.
[303] Aydınel, **age**, 149.
[304] Apak, **age**, 94; Şapolyo, **age**, 82.

27 Haziran 1919 tarihinde, Kuva-yı Milliye kuvvetleri Aydın'ı düşman işgalinden kurtarmak için toplanmıştır.[305] Münferit milli kuvvet reisleri yerli halka zarar gelmemesi amacıyla Yunan komutanına mert gibi şehir dışında savaşılmasına ilişkin teklif bildirilmiştir. Aynı zamanda İngiliz kontrol subayına "Yunanlıların şehri 24 saat içinde terk etmesini, yoksa olacaklardan onlar kadar onları oraya getirenlerinde mesul olacağı" bildirilmiştir.[306] Yunan komutanın bunu kabul etmemesi üzerine 3 gün sürecek olan kadınlarında efelerin peşine takılarak cepheye ilave olduğu "Aydın Muharebesi" başlamıştır. Halkın topyekün yapmış olduğu bu direniş sonucunda Aydın 30 Haziran'da Yunan işgalinden kurtulmuştur. Fakat Kuva-yı Milliye kuvvetlerini oluşturan gayrinizami kuvvetlerin zaferden sonra yörelerine dağılması, Yörük Ali ve Kıllı Hüseyin Efe dışındakilerin Aydın'da kalmamasından istifade eden sayıca üstün Yunan kuvvetleri 03 Temmuz'da şehri tekrar işgal etmiştir.[307]

Yunanlıların şehri tekrar işgal etmesi ve Aydın halkına karşı girişilen baskı ve şiddet olayları üzerine Demirci Mehmet Efe[308] gibi yörenin güçlü efelerinin katılmasıyla gelişimini sürdüren Kuva-yı Milliye teşkilatı "Menderes Cephesini" kurmuştur.[309] Bu cephenin de gelişmesi üzerine Denizli'de ortaya çıkan Kuva-yı Milliye teşkilatlanması Ağustos ayına gelindiğinde Nuri Köstüklü'nün çalışmasına göre[310], yaklaşık 2900 mevcuda ulaşmış ve bu kuvvetlerin % 12'sini 57'nci Tümen'e mensup kuvvetler, yaklaşık % 83'ünü ise gönüllü halk (gaynizami kuvvetler) oluşturmuştur.

---

[305] Bu kuvvetler; Umurlu'da Yörük Ali Efe, Kıllı Hüseyin Efe, Komiser Hamdi Bey Müfrezesi, Denizli Yedek Subaylar Müfrezesi, Danişmentli İsmail Efe, Kara Mehmet, Tavaslı Nuri Efe, Tavaslı Ömer Ağa komutasında Menderes Güneşi Müfrezesi, Dokuzun Mehmet Efe ve Hasan Hüseyin Efeler, Duacıllı Molla İbrahim, Ortacılı Mehmet Efe Müfrezesi, Mesutlulu Mestan Efe Müfrezesi, Teğmen Kadri Müfrezesi, Saray Köylü Molla Bekir Müfrezesi, Yüzbaşı İbrahim Müfrezesi'nden oluşmaktadır. Bknz. Şapolyo, **age**, 82.

[306] **age**, 95.

[307] Apak, **age**, 99.

[308] **Demirci Mehmet Efe**: I. Dünya Savaşı'nda İzmir'de kıtada askerlik yaparken bir Ermeni subayın tokatına maruz kalmasından duyduğu üzüntü üzerine askerlikten kaçarak Aydın, Denizli, Ödemiş ve çevresinde eşkıyalık ve soygunculuğa başlayan ve zamanla maiyetini artırarak bütün yörede ün salmış bir efedir. Apak, **age**, 102; Demirci Mehmet Efe'nin Kuvayi Milliye'ye katılmasına ilişkin bkz. Celal Bayar, **Benden Yazdım Milli Mücadeleye Giriş,** c.7 (İstanbul: Sabah Kitapları,1997), 9.

[309] Menderes cephesinde oluşan mıntıkaların ayrıntısı için Bkz. Apak, **age**, 108.

[310] Bu kuvvetlerin ayrıntısı için bknz: Köstüklü, **age**, 105-106.

3.2.8. Bergama'nın İşgali

İzmir'in işgalinin ardından Batı Anadolu içlerine ilerleyişini sürdüren Yunan birlikleri 09 Haziran 1919 tarihinde Menemen yolu üzerinden bir tabur piyade, seksen süvari, makineli tüfek ve dağ toplarıyla Bergama'ya doğru yola çıkmıştır.[311] 12 Haziran 1919 Perşembe günü sabah saat 03.00'da Bergama'yı bir tabur piyade, bir süvari bölüğü ve bir dağ bataryasıyla işgal etmiştir.[312] Bergama işgal edilmeden önce cephane deposu komutanı Üsteğmen Nuri Yunan askerlerinin eline geçmesini önlemek amacıyla cephaneliği yakarak imha etmiştir.[313]

İşgal döneminde Yüzbaşı Kemal Bey'in, Kuva-yı Milliye teşkil edilmesi için yapmış olduğu girişimler sonucunda Kozak efelerinin ve yöredeki diğer efelerin desteği ile birlikte bir Kuva-yı Milliye müfrezesi kurulmuştur. Bu müfrezeye destek olarak Ayvalık'ta bulunan 172'nci Piyade Alay Kumandanı Yarbay Ali (Çetinkaya) Bey, Binbaşı Cemal Bey komutasında bir destek müfrezesini göndermiştir.[314] Somalı Niyazi Bey'inde takviyeleri ile oluşturulan 200'ün üzerinde[315] kuvvet ile Akhisar'dan Parti Pehlivan ve Hafız Hüseyin'in kumandasında gelen halk kuvvetlerinin[316] oluşturduğu Bergama Kuva-yı Milliye Müfrezesi, Yunanlılar ile girişmiş olduğu muharebeden zafer ile ayrılıp Bergama'yı 15 Haziran 1919 Cumartesi akşamı saat 22.30 civarında Yunanlılardan geri almıştır.[317] 14'ncü Kolordu Komutanı Mirliva Yusuf İzzet, Albay Bekir Sami Bey'e çekmiş olduğu telgrafta Bergama'da bulunan Yunan taburunun 15/16 Haziran 1919 gecesi milli kuvvetler tarafından tamamen yok edildiğini ve makineli tüfeklere el konulduğuna ilişkin rapor çekmiştir.[318] Bergama baskını; bugüne kadar silahsız direnişi tercih eden halkın, örgütlenerek silahlı direnişi tercih etmesi ve başarıya ulaşmasının ilk örneklerindendir.

Bergama baskınından kurtulan Yunanlılar 17 Haziran'da intikam için Menemen'de bir katliam tertip ederek birçok Türk ile birlikte Menemen Kaymakamı Kemal Bey'i öldürmüştür.[319] Sonrasında ise Albay Zafiryo derhal Yunanlıların

---

[311] Şapolyo, **age**, 67.
[312] **age**, 65.
[313] Apak, **age**, 60; ATASE, **Batı Cephesi**, c.1, 132.
[314] Şapolyo, **age**, 65; Apak, **age**, 61.
[315] ATASE, **Batı Cephesi,** c.1, 133; Şapolyo, **age**, 67.
[316] Apak, **age**, 61; Özalp, **age**, 25.
[317] ATASE, **Batı Cephesi**, 135; Şapolyo, **age**, 65.
[318] Apak, **age**, 49.
[319] ATASE, **Batı Cephesi**, 136; Apak, **age**,61; Özalp, **age**, 25.

Adalar Fırkası'ndan iki büyük (altı ve beş) alayı ve bir alay süvariyi Dikili ve Menemen üzerinden Bergama'ya göndermiştir. 19 Haziran 1919 tarihinde; bu esnada bölgeye gelmiş olan 61'nci Tümen Komutanı Albay Kazım Özalp'e bağlı 188'nci Piyade Alayı ile Yunan kuvvetleri arasında Bergama dışında silahlı çatışma başlamıştır. Türk kuvvetleri Yunan kuvvetlerine nazaran hem sayıca hem cephane olarak yetersiz bulunmaktadır. Türk kuvvetleri, halkın Bergama'yı güvenli bir şekilde boşalttığına kanaat getirdikten sonra akşama doğru müdafaasını sonlandırarak Soma bölgesine çekilmiştir. Müdafaanın sonlanmasına müteakip Yunanlılar Bergama'yı tekrar işgal altına almıştır.[320]

Soma'ya çekilen Kuva-yı Milliye müfrezeleri işgal süresinde de Yunanlılar ile muharebelerini devam ettirmiştir.[321] Bu işgal süresi yaklaşık 3 sene 3 ay boyunca devam etmiş olup işgalin sonlandırıldığı 14 Eylül 1922 tarihine kadar halk büyük sıkıntılar yaşamış ve halkın büyük çoğunluğu bölgeden göç etmek zorunda kalmıştır.[322]

3.2.9. Balıkesir'de Kuva-yı Milliye

İzmir'in işgalinin ardından 16 Mayıs 1919 tarihinde Balıkesir Belediyesi'ne "Redd-i İlhak Heyet-i" imzasıyla gelen telgraf içeriğinde vatanseverlerin orduya iltihakı, müttefiklerin ve büyük devletlerin protesto edilmesi istenmiştir.[323] Bu telgraf üzerine hemen o sabah belediyede bölgenin ileri gelenlerinin bir araya geldiği bir toplantı tertip edilmiştir. Bu görüşmede; salon toplantısı ile miting yapılması üzerinde durulmuş ve daha sonra güvenlik gerekçesiyle salon toplantısının daha uygun olacağında karar kılınması üzerine saat kulesi dibinde bulunan Okuma Yurdu'nda toplantı yapılmıştır.[324]

Bu toplantıya Mehmet Vehbi Bey (Bolak) başkanlık etmiştir. Toplantıya yoğun bir katılım olmuştur. Gayrimüslim ahaliden toplantıya; Ermeni ve Rum papazlar, Ermeni Osmanlı Bankası Müdürü ve Ermeni eşrafın ileri gelenleri iştirak

---

[320] Apak, **age**, 62; Özalp, **age**, 26.

[321] Yunanlılar ile çarpışmayı devam ettiren efelerin kimlikleri: Adalı Mehmef Efe, Ali Osman Efe, Molla Mehmet Efe, Köprülü Şerif Efe, Yedek Subaylardan Hıfzı Niyazi, Muvazzaf Subaylardan Halet ve Aziz Bey'dir. Şapolyo, **age**, 66.

[322] Şapolyo eserinde bu rakamı 80 bin kişi olarak belirtmektedir. Bkz. Şapolyo, **age**, 67.

[323] Mücteba İlgürel, **Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri** (İstanbul: ATAM, 1999), 62.

[324] Bu metin şu şekildedir: *"Türk İzmir, 15 Mayıs sabahından itibaren Düvel'i itilafiyenin müsaadeleriyle Yunanlılar tarafından işgal olunacaktır. Bu işgal ve ilhakı reddediniz. Mitingler tertip ederek keyfiyeti Düvel-i muazzama nezdinde protesto ediniz, silahla müdafaanın esaslarını hazırlayarak vatan ordusuna iltihak ediniz."* Bkz. İlgürel, **age**, 62; Apak, **age**, 57.

etmiştir. Toplantı'da önce İzmir'den Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi'nin göndermiş olduğu telgraf okunmuştur.[325]

Toplantı sonucunda; konuları araştırmak üzere içerisinde gayrimüslimlerinde olduğu 11 kişilik protesto heyeti seçilmiştir. Bu heyetin İtilaf Devleti temsilcilerine protesto metni çekmesine karar verilmesine rağmen gayrimüslimler İtilaf Devletlerinden çekindiklerinden dolayı bu işin dışında kalmak istediklerini belirterek, metne imza koymamışlardır.[326] Gayrimüslimlerin bu tutumlarından dolayı toplantıların gizli bir şekilde yapılmasının daha uygun olacağı değerlendirildiğinden daha sonra toplantılar akşam vakitlerinde gizli bir şekilde Zarbalızade Hulusi Bey'in evinde gerçekleştirilmiştir. [327]

Manisa'nın işgali sonrasında, Balıkesir bölgesinde de işgal tehlikesinin artması üzerine Alacamescid'te tüm halkın katılımıyla bir toplantı yapılması ve toplantının amacının gayrimüslimler tarafından anlaşılmasını önlemek amacıyla öncesinde Mevlid-i Şerif okutulmasına karar verilmiştir.[328] 18 Mayıs ikindi namazından sonra Alacamescit'te yapılan toplantıda yoğun bir katılım olmuş ve Vehbi Bey'in konuşması sonrası silahlı direniş konusunda hem fikir olan halkın oyları ile askeri ve idari faaliyetlerde söz sahibi olacak 41 kişilik bir heyet seçilmiştir.[329] Bunun sonucunda Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti kurulmuştur. [330]

3.2.9.1. Birinci Balıkesir Kongresi (28 Haziran-12 Temmuz 1919)

Birinci Balıkesir Kongresi, civar kaza temsilcilerinin de katılmasıyla 28 Haziran 1919 tarihinde[331] Ali Şuuri Medresesi (Eski adı Darül-Nafia Medresesi)'nde toplanmıştır.[332] Kongre'de Hacim Muhiddin Bey Heyet-i Merkeziye başkanı seçilmiştir. Bu kongrede; Milli Mücadele Dönemi açısından alınan önemli kararlardan başlıcaları şu şekildedir:[333]

---

[325] İlgürel, **age**, 63.
[326] Dört gayrimüslim vatandaşın imza koymamasından dolayı 7 kişi tarafından imza altına alınan protesto metninin ayrıntısı için Bkz. Mücteba İlgürel, **age**, 65.
[327] Apak, **age**, 58.
[328] İlgürel, **age**, 68; Apak, **age**, 58.
[329] İlgürel, **age**, 69.
[330] Apak, **age**, 58.
[331] Enver Behnan Şapolyo çalışmasında Kongre tarihini 31 Temmuz 1919 olarak belirtmiştir. Şapolyo, **age**, 15; Kongrenin kesin tarihi ile ilgili çalışmalar için bknz: İlgürel, **age**, 89-94; Orgeneral Kazım Özalp ise çalışmasında 28 Haziran 1919 tarihini vermiştir. Özalp, **age**, 38.
[332] Özalp, **age**,38.
[333] İlgürel, **age**, 96; Özalp, **age**, 38.

1. Yedek subaylardan yararlanılması ve yedek subaylara teşkilatın esaslarına uyacaklarına dair yemin ettirilmesi,

2. Yeni bir Heyet-i Merkeziye kurulması ve cepheler ile kazaların ayrı ayrı temsil edilmesi,

3. Cephelerdeki kuvvetlerin hangi kazaların yardımıyla besleneceklerinin belirlenmesi,

4. Cephelerin takviyesi için hangi kazaların halkının nerelere sevk olunacaklarının tespit edillmesi"

Kongre bu kararları alıp, çalışmalarını sürdürürken kongreden haberdar olan İstanbul Hükümeti, Mutasarrıf Hilmi Bey'e haber göndererek kongrenin derhal durdurulması ve iştirak edenlerin tutuklanmasını istemiştir. Fakat milli mücadele yanlısı olan Hilmi Bey kongreye destek verdiğinden[334] verilen emri yerine getirmeyerek faaliyetlerin devam etmesini sağlamıştır.

3.2.9.2. İkinci Balıkesir Kongresi (26 Temmuz-31 Temmuz 1919)

26 Temmuz 1919 tarihinde, Birinci Balıkesir Kongresi'ne göre daha büyük katılıma sahip olan İkinci Balıkesir Kongresi toplanmıştır. Başkan olarak Hacim Muhiddin Bey, kâtip olarak Abdülgafur ve Hasan Efendi, başkan vekili olarak ise Vehbi ve Sabri beyler görevlendirilmiştir. Başkan Hacim Muhiddin Bey tarafından "Hareket-i Milliye Kongresi" diye adlandırılan bu kongrenin toplantıları Mekteb-i Sultani'de yapılmıştır. [335]

Kongre'nin 28 Temmuz 1919 tarihinde yapılan oturumunda, Heyet-i Merkeziye seçilmiştir.[336] Kongrede vatan savunması ve birliğini hedefleyen birtakım kararlar alınmıştır. Bu kararlar 29 maddeden oluşmaktadır. Kongre sonunda ayrıca İngiltere, Amerika, Fransa, İtalya siyasi mümessillerine yedi maddeden oluşan son maddesinde isteklerinin karşılık bulmaması durumunda "Aksi takdirde Türk son zerrei hayatlarını da sarfedecek ve fakat hiç kuvvet karşısında hiçbir zaman işgalleri kabul etmeyecektir" cümlesi ile biten bir telgraf çekilmiştir.[337]

[334] İlgürel, **age,** 96; Özalp, **age**, 39.
[335] Özalp, **age**, 44.
[336] Heyette görev alan şahısların kimlikleri için bkz. **age**, 44.
[337] İlgürel, **age**,102; Raporun ayrıntısı için bkz. Özalp, **age**,46- 47.

Kongreye katılan üyelerin[338] almış olduğu kararlardan araştırmamız açısından önemli olanlar incelendiğinde:

- 3 ve 4'ncü maddesinde kongrenin amaç ve gayesini "Teşekkül eden kongremiz hiçbir fırka-i siyasiye ile alakakadar olmamakla beraber çetecilikten nefret ve teşkilatı muntazama dâhilinde Yunanlıları Anadolu'dan tardetmeğe azmetmiştir." ve "Kongre'nin maksat ve gayesi, istihlas-ı vatandır. Her ne suretle olursa olsun siyasetle iştigali nefretle reddeder." şeklinde ifade edilmiştir.

- 6'ncı madde ile o zamana kadar kullanılmakta olan, "Redd-i İlhak" adını "Hareket-i Milliye Redd-i İlhak" olarak değiştirmiştir.

- 7'nci madde de, bir hükümet gibi davranarak Yunan'a karşı harekât devam ettiği müddetçe "Milli Seferberliği" devam ettirme kararı alarak herkesi [300-309 (1884-1893) doğumlular zorunlu] vatana hizmet ile mükellef kılmıştır.

- 8'nci maddede kazalarda teşkilat, maliye ve levazım gibi şubeler kurarak örgütlenmeye gitmiştir.

- 15'nci madde ile "Menzil Teşkilatı" kurularak, Ayvalık "1", Soma "2", Akhisar "3" numaralı müfettişlik namını alacak şekilde belirlenmiştir.

- 22'nci madde ile teşkilatlar dâhil olmak üzere mühür kullanıma geçilmesine karar verilerek resmi bir hüviyet oluşturulmak arzulanmıştır.

- 23'ncü madde ile askerlere kimlik verilmesine karar verilerek askere alım düzene sokulmaya çalışılmıştır.

- 26 ve 27'nci maddelerde Yunanlılar ile son ana kadar savaşma kararı göze çarparken bu gayeye karşı çıkacak veya engelleyecek olanların 28'nci madde ile memleket haricine çıkarılması veya mümkün olursa Yunan tarafına gönderilmesine karar verilmiştir. [339]

3.2.9.3. Üçüncü Balıkesir Kongresi (16-22 Eylül 1919)

İkinci Balıkesir Kongresi 29'ncu madde ile son olarak Eylül ayında 100 kişilik bir üye topluluğu ile her bölgenin yapacağı mali yardım oranında üye bulundurma esasına göre 3'ncü Balıkesir Kongresi'ni düzenlemeye karar vermiştir.

[338] Kongreye katılan üyelerin kimlikleri için bkz. Özalp, **age**, 43.
[339] İlgürel, **age**, 102-105; Özalp, **age**, 44-46.

Bu sebeple, bundan önceki iki kongreden daha geniş bir alanı[340] kapsayan bölgeye hitap eden 3'ncü Balıkesir Kongresi ilk toplantısını 16 Eylül 1919 tarihinde öğleden sonra yapmıştır.[341] Kongre çalışmalarına başlamadan önce; Reisliğe Hacim Muhiddin Bey ve ikinci reisliğe de Vehbi Bey ile Burhaniye Murahhası Hoca Mehmed Bey, Hilmi ve Vasıf Beylerde kâtipliğe seçilmişlerdir.[342] Kongre genel olarak teşkilatlanmaya yönelik konular üzerinde çalışmış ve bu konuda önemli kararlar almıştır.[343] Kongre de ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın Heyet-i Temsiliye adına tüm kumandanlıklara, mülki makamlara ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyelerine katılmalarını arzu ettiğini bildirdiği "Umumi Anadolu Kongresine" delege gönderilip/gönderilmeyeceği olayı tartışmalara sebep olmuştur. İki defa yapılan oylamadan sonra en son delege gönderilmemesine karar verilmiştir.[344] Bu olayların sonucunda Umumi Anadolu Kongresi yeterli katılımın sağlanamayacağı ve amacına ulaşamayacağı üzerine iptal edilmiştir.

3.2.9.4. Dördüncü Balıkesir Kongresi

Üçüncü Balıkesir Kongresi 19 Kasım 1919 tarihinde toplanmıştır.[345] Bu kongrede Anzavur İsyanı'na karşı uygulanan harekât uygun bulunduğu gibi bu harekât sırasında fedakârlık gösterenler takdir edilmiştir. General Milne Hattı'nın asla kabul edilmeyeceği bildirilmiştir.[346] Cephelerde faaliyete geçilmesi ve büyük mitingler yapılmasına karar verilmiştir. Üç gün devam eden bu kongrenin almış olduğu en büyük karar Anadolu'daki Heyet-i Temsiliye ile iletişime geçilerek "Redd-i İlhak" ünvanının bundan sonra "Müdafaa-i Hukuk" olarak değiştirilmesinin kabul edilmesidir. Bu suretle, Anadolu'daki iki başlılık sona erdilerek, tek bir gaye hedefinde Erzurum'dan İzmir'e kadar bütün halkın mücadeleye ortak olduğu ilan edilmiştir.[347]

---

[340] Bilecik Livası dâhil bütün Bursa Vilayeti temsilcileri ile İzmir Şimal Cephelerinin, Manisa-Marmara Denizi ile Çanakkale-Eskişehir arasında kalan bölge temsilcilerini kapsıyordu.
[341] İlgürel, **age**, 123- Kazım Özalp; Kongre tarihi olarak 13 Eylül tarihini veriyor. Özalp, **age**, 56.
[342] Sofuoğlu, **Kuzey Batı Anadolu**, 171.
[343] İlgürel, **age**, 126-127; Teşkilatın kadro dökümü hakkında ayrıntı için Bkz. Sofuoğlu, **age**, 172.
[344] İlgürel, **age**, 124-125; Sofuoğlu, **age**, 177.
[345] Sofuoğlu, **age**, 227.
[346] **Milne Hattı:** Bu hat tüm Osmanlı askerleri ile Kuva-yı Milliye mensuplarının belirlenen sınırdan 3 km. geriye çekilmesini öngörmektedir. Bu bölge 15 km. derinlikte olup Kuşadası-Aydın-Ödemiş-Turgutlu-Manisa-Bergama hattının ilerisinde bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Turan, "İstiklal Harbi'nde Milne Hattı", **ATAM Dergisi**, c. VII, s.21 (Temmuz 1991): 569.
[347] Özalp, **age**, 75.

19 Kasım Kongresi'nin sonunda; Heyet-i Merkeziye azaları seçilmiş; Osman Bey (Gönen Belediye Reisi), Vehbi Bey (sonradan Karesi mebusu), Köprülülü Hamdi Bey, Vasıf Bey (sonradan Moskova sefiri), Hulusi Bey (Karesi mebusu) Heyet-i Merkeziye'yi temsil etmiştir.[348]

28 Kasım 1919'da ise kongre de alınan karar doğrultusunda, Balıkesir'de büyük bir miting tertip edilmiştir. Aynı gün Soma, Sındırgı, Akhisar, Balya, Edremit ve Kırkağaç kazalarında da mitingler yapılarak Müttefik Kuvvetler Komutanlığının aldığı İzmir'de Yunan işgalinin bir müddet daha devamına ilişkin karar protesto edilmiştir.[349] Bu mitingde Yunan işgalinin kabul edilmeyeceği ve Türk milletinin Anadolu'nun kalbi olan İzmir'i kurtarmak için her türlü fedakârlığı yapacağı vurgulanmış olup[350] beş maddelik bir karar alınmıştır.[351]

3.2.9.5. Beşinci Balıkesir Kongresi

Beşinci ve son Balıkesir Kongresi "İzmir Şimal Mıntıkası Kuva-yı Milliyesi Heyet-i Umumiyesi" adı altında 10 Mart 1920 tarihinde toplanmıştır. Bu son kongreye Balıkesir, Saruh livaları ile Bursa ve Bilecik sancaklarından bunlara bağlı kaza ve nahiyelerden 64 temsilci katılmıştır.[352] Kongreye daha önce başkanlık eden Hacim Muhittin Bey'in yerine Uşaklı İbrahim Tahta Kılıç seçilmiştir. Kongre toplantıları devam ederken 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul işgal edilmiştir. Bu sıkıntılı süreçte kongre faaliyetleri yürütülmeye çalışılmış ve Sivas Kongresi ana ilkelerine uyulması kabul edilerek teşkilatlanma faaliyetlerine devam edilmiştir.[353] Kararlar aşamasında 300-309 (1884-1893) doğumluların mecburi askerliğe alınmasına karar verilmiş, 300 bin liralık bir bütçe hazırlanarak bunun için il ve belediye gelirlerinden pay ayrılması öngörülmüştür. [354]

22 Haziran 1920 tarihinde, yaklaşık 3 tümen ve 1 süvari tugaydan oluşan[355] Yunan kuvvetlerinin İzmir'in kuzeyine doğru ilerleyerek Kuva-yı Milliye

---

[348] **age**,75.
[349] Zekeriya Özdemir, **Balıkesir Bölgesinde Milli Mücadele Hareketleri** (Ankara: Tisimat Basımevi, 1997),46.
[350] Bu kararların tam metni için bkz. Özalp, **age**, 77.
[351] Zekeriya Özdemir, **age**, 53; 30 Kasım 1919 tarihli İzmir'e Doğru Gazetesi'nin mitingi duyurma metni için Bkz. Özdemir, **age**, 46-52.
[352] Özalp, **age**, 102; Zekeriya Özdemir, **age**,54.
[353] Teşkilatlanma faaliyetleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Apak, **age**,117.
[354] Zekeriya Özdemir, **age**, 54.
[355] ATASE, **Batı Cephesi**, c.2. ks.2, 276.; Zekeriya Özdemir; kuvvet mevcudlarını, Yunan kuvvetleri: 40.000, Kuva-yı Milliye: 5000 olarak belirtmiştir. Bkz. Zekeriya Özdemir, **age**, 61.

kuvvetlerinin savunmasını yarması sonucunda 30 Haziran 1920 tarihinde Balıkesir işgal edilmiştir. Balıkesir bölgesi Yunan işgali sonlanıncaya kadar Kuva-yı Milliye mücadelerine devam etmiştir.

3.2.10. Bursa'da Cemiyetler ve Kuva-yı Milliye

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra İtilaf Devletleri 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'a gemilerini demirlemiştir.[356] 15 Mayıs 1919 tarihinde ise Yunanlılar tarafından İzmir işgal edilmiştir. Bu iki olay Anadolu'da üzüntü ve endişeye sebep olduğu gibi coğrafi[357] yakınlıklarından dolayı Bursa halkında da üzüntü ve endişeye sebebiyet vermiştir. Bu duygular yerel halkı teşkilatlanmaya doğru itmesine rağmen Bursa'da teşkilatlanma faaliyetleri çok kolay olmamıştır. Çünkü teşkilatlanma faaliyetlerinin önündeki en büyük engel Bursa'ya vali olarak atanan Hürriyet ve İtilaf Fırkası ikinci başkanlığına kadar yükselen Gümülcineli İsmail Bey'dir. Mondros Mütarekesi ve sonrasında Bursa'da halkın ileri gelenleri tarafından sevilen Ebubekir Hazım Bey (Tepeyran) vali olarak bulunmaktadır. Fakat Damad Ferid Hükümeti tarafından görevinden alınarak 13 Mart 1919 tarihinde Gümülcineli İsmail Bey atanmıştır.[358] İsmail Bey döneminde, milli mücadele yanlısı kişiler tespit edilerek Bursa'dan sürülmüş ve milli mücadele yanlısı basına sansür uygulanmıştır.[359] Bu şartlarda Kuva-yı Milliye teşkilatlanması yapmanın zorluğuna rağmen 56'ncı Tümen Komutanı olan Albay Bekir Sami Bey'in destekleriyle Bursa'da ilk Redd-i İlhak Cemiyeti kurulmuştur.[360] Tüm zorluklara rağmen Sivas Kongresi'ne Bursa'dan delege gönderilmiştir. Sivas Kongresi sonucunda alınan tüm cemiyetlerin birarada toplanması kararına uygun olarak Bekir Sami Bey'in önderliğinde Redd-i İlhak Cemiyeti diğer cemiyetler ile birleştirilerek 5 Ekim 1919 tarihinde Bursa'da Milli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur.[361] Milli cemiyetlere hukuki bir çehre kazandırıldıktan sonra Anadolu'nun diğer şehirlerinde yapıldığı gibi Kuva-yı Milliye teşkilatlanmasına gidilmiştir. Bursa

---

[356] Gencer ve Özel, **age**, 89.
[357] Bursa iki şehre coğrafi yakınlığının yanı sıra geçiş noktasında bulunmaktadır.
[358] Adnan Sofuoğlu, **Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzey Batı Anadolu 1919-1921** (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994), 74.
[359]Adnan Sofuoğlu, "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında İşgal Döneminde Bursa", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** s.55. c.XIX (2003):54.
www.atam.gov.tr.Adnan-SOFUOĞLU-Osmanlı-Arşiv-Belgeleri-Işığında-İşgal-Döneminde-Bursa.pdf [23.03.2019].
[360] Orhan Hülagü, "Mondros Mütarekesi Sonrası Bursa Bölgesindeki Milli Mücadele Hazırlıkları ve Kuva-yi Milliye'nin Teşkili", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c.IVX s.41 (Temmuz 1998):457.
[361] Sofuoğlu, **İşgal Döneminde Bursa,** 56.

Avcılar Kulübü'nde Kuva-yı Milliye Komutanı Mehmet Ali Bey imzasıyla Kuva-yı Milliye'nin Bursa'da faaliyete geçtiği resmi olarak üst komutanlıklara bildirilmiştir.[362]

Bursa'daki valilerin milli mücadele karşıtı olmaları Kuva-yı Milliye teşkilatlanmasını sekteye uğratmasından dolayı Büyük Millet Meclisi kurulduktan sonra Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) tarafından Bursa'ya vali olarak Hacim Muhiddin (Çarıklı) Bey atanmıştır.[363] 09 Temmuz 1920 tarihinde Yunanlıların Bursa'yı işgaline kadar Bekir Sami Bey ile Hacim Muhiddin (Çarikli) Bey'in iyi bir şekilde anlaşmaları bölge çevresinde Kuva-yı Milliye'nin gelişmesini sağlamıştır. Hacim Muhiddin Bey, idari denetimi sağlamak adına Düyûn-ı Umumiye gelirlerine el koymuş ve gümrük dairelerini Vilayet Defterdarlığına bağlamıştır. Yalova, İznik ve Adapazarı gibi bazı kazaları Bursa'ya bağlayarak Kuva-yı Milliye teşkilatlanmasını genişletmiştir.[364]

3.2.11. Kocaeli Kuva-yı Milliyesi

Mondros Mütarekesi sonrası İtilaf Devletlerinin İstanbul'u kontrol altına almasından sonra İngilizler, boğazlar bölgesini denetimi altına alabilmek amacıyla Haydarpaşa, İzmit, Eskişehir, Ankara istasyonlarına askeri kuvvetler yerleştirerek idaresi altına almıştır.[365]

Kocaeli'nin İngilizlerin nüfuzu altında bulunması yerli Rum (Todori) ve Ermeni (Andranik) çetelerinin Türk ordusunun asayişi sağlamadığı bir bölgede daha rahat hareket ederek, Türk köylerine baskı ve şiddet uygulamasına sebep olmuştur. Bu düzensizliğin en son geldiği nokta Rum çeteleri tarafından camilerde Türk kızlarının oynatılarak, hatıra olarak Türk kızlarının adlarının camilerinin duvarlarına yazılması hadisesidir.[366] Kocaeli'nin bu elim durumunu gören Türk gençlerinden bir kısmı bir araya gelerek Karakol Teşkilatı adı altında gizli bir teşkilat kurmuştur. Bu teşkilatın kurucuları arasında Yenibahçeli Şükrü Oğuz, Adnan, Galatalı Şevket, Cami, Halide Edip, Bekir Sami, Ali Rıza ve Çolak Kemaleddin Sami Bey bulunmaktadır. Bu teşkilat hamallar kâhyası Salih Reis ile Osman Reis'in teşkilata destek vermesi sonucunda daha fazla gelişmiştir. Teşkilat, ilk olarak İstanbul'da

[362] Sofuoğlu, **Kuzey Batı Anadolu**, 190.
[363] Sofuoğlu, **Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında,** 59.
[364] **age**, 60.
[365] Şapolyo, **age**, 123.
[366] **age**, 123.

gönüllüler teşkilatı oluşturmuştur. Daha sonra silahlı müfrezeler meydana getirmiş (silahları her üye evinde saklamakta) ve her müfrezeye komutan ataması yaparak, üyeleri arasında haberleşmek için parola yöntemini kullanmıştır.[367] Karakol Cemiyeti'nin Anadolu ile muhaberatını makamının gizliliğinden yararlanan Miralay Galatalı Şevket Bey sağlarken, Miralay Kara Vasıf Bey[368] ise Kuva-yı Milliye'ye taraftar olan iş başında olan/olmayan kişiler ile Anadolu'nun muhaberesini sağlamıştır.[369]

Karakol teşkilatının Kocaeli mıntıkasını idare etmek üzere Yenibahçeli Şükrü Oğuz Bey görevlendirilmiştir. Merkezi Maltepe Endaht (Atış) Mektebi'dir.[370] Bu teşkilat İstanbul'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti teşkil ettiği gibi Kocaeli Kuva-yı Milliyesi'nin kuruluşunu sağlamıştır. Kocaeli Kuva-yı Milliyesi'nin kuruluşunda Yüzbaşı Ramiz, Hacı Şahinzade, Tahsin, Hopalı Rauf, Trabzonlu Faik, Meto Hasan, Mahmud Bey gibi ileri gelenler destek olmuştur.[371]

Kocaeli Kuva-yı Milliye Komutanı Yenibahçeli Şükrü Bey'in müfrezesi Gebze'de Dayı Mesut, Şile'de Yusuf Ziya, Kefken'de İpsiz Recep, Beykoz taraflarında Murat Bey, Kadıköy mıntıkasında ise Teğmen Bekir Kaleli, Veysel ve İhsan Bey'den oluşmaktadır. Adapazarı Kuva-yı Milliye Komutanlığı'na ise Kuşçubaşı Eşref Bey görevlendirilmiştir.[372] Adapazarı Kuva-yı Milliye müfrezeleri komutanları Bulgar Sadık, Sarı Mustafa, Teğmen Hurşit, Alaeddin, Çamur İzzet, Süvari Mahmud, Teğmen Şevket Bey'dir.[373] Bu müfrezelerden başka Kocaeli'nde kurulan müstakil milli çeteler ise; Yahya Kaptan Çetesi[374], Büyük Arslan ve Küçük Arslan Çeteleri, Bayram Kaptan Çetesi, Derviş Kaptan Çetesi, Hasan Çetesi, Akıncı Bedri, Yavuz Fehmi, Demir Hulusi, Arap Ali Kaptan, Halil Kaptan, Rifat Kaptan Müfrezelerini sayabiliriz. Kurulan bu Kuva-yı Milliye müfrezeleri Kocaeli

[367]Şapolyo, **age**, 124; Ali Fuat Cebesoy; bu teşkilatın merkez heyetinin yedi kişiden oluştuğunu bildirmiştir. Bu kişiler; Sait, Refik İsmail, Miralay Kara Vasıf, Kafkas Fırkası Kumandanı Çolak Kemal, Galatalı Şevket, Ali Rıza, Miralay Edip Servet. Bkz. Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları** (İstanbul: Vatan Neşriyatı, 1953), 374.

[368] Mustafa Kemal (Atatürk) ile Kara Vasıf Bey arasında Karakol Cemiyeti'ne ilişkin yapılan görüşmeye dair bkz. Mustafa Kemal Atatürk**, Nutuk 1919-1927,** haz. Zeynep Korkmaz (Ankara: ATAM, 2006),51.

[369] Cebesoy, **age**, 375.

[370] **age**, 376.

[371] Şapolyo, **age**, 124; Cebesoy, **age**, 376

[372] Cebesoy, **age**, 376-377.

[373] Şapolyo, **age**, 124.

[374] Yahya Kaptan'ın Kuva-yi Milliye ile ilişkisi ve öldürülmesi konusunda ayrıntılı bilgi için Bkz. Atatürk, **Nutuk**, 212-225.

mıntıkasında bulunan Ermeni ve Rum çetelerinin büyük çoğunluğunu temizlemişlerdir.[375]

Rum ve Ermeni çetelerin bölgeden temizlenmesi üzerine, İstanbul'dan Anadolu'ya geçişi kolaylaştırmak için bu bölgede yol güvenliğini sağlayacak olan "Menzil Teşkilatı" kurulmuştur.[376] Anadolu'daki mücadele ateşini yakacak olan İstanbul bölgesinde ikamet eden aydınların İstanbul'dan çıkışı bu teşkilatın desteği ile sağlanmıştır. Menzil teşkilatının ilk konağı Üsküdar'da Özbekler Tekkesi olup Şeyh Ata Efendi bu hizmeti görmektedir. Tekke'nin bütün dervişleri silah taşımaktadır. Teşkilat; Üsküdar'dan Merdiven köyüne, Kurna köyünden Tepevirana, Köselere, Kırcalı Ali'ye, Sakallardan Ulupınar'a, Çalı köyüne, Demircilere, Şabanlara, Arifiye, Çarçam'a ve Lefke'ye doğru uzanarak, en son Bolu'dan Ankara'ya uzanan bir menzil üzerinde faaliyet sağlamıştır. Teşkilat İstanbul-Ankara arasındaki haberleşmeyi Ali Kuşçu adında bir telgrafçının gizli olarak yapmış olduğu hat ile sağlamıştır.[377]

Kocaeli Kuva-yı Milliye Komutanlığı daha sonrasında Ali Fuat Paşa'nın takviye olarak gönderdiği birlikler ile desteklemiştir. Yunanlıların Bursa'ya yönelik ileri harekâtına kadar, İstanbul'dan önemli şahsiyetleri ve silahları Anadolu'ya kaçırmasının yanında Yunan ordusu, milli mücadele karşıtı çeteler, Kuva-yı İnzibatiye ve Ahmet Anzavur Kuvvetleri ile de çetin muharebeler yaparak bölgenin kontrolüne ve milli mücadeleye katkı sağlamıştır.[378]

3.3. Karadeniz Bölgesindeki Direniş Hareketleri

3.3.1. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Kurulması

Trabzon ve çevresi İtilaf Devletlerinin işgal girişimlerine karşı direniş hareketlerinin başladığı ve milli cemiyetlerin kurulduğu bölgelerimizden olmuştur. Diğer bölgelerdeki direniş hareketleri gibi Trabzon bölgesindeki direniş hareketinin de ortaya çıkmasına sebep olan unsurlar bulunmaktadır.

---

[375] Kocaeli bölgesindeki Rum ve Ermeni çetelerin milli çeteler ile mücadelesi için bknz Şapolyo, **age**, 125-126.
[376] **age**, 126.
[377] İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak'ın Ankara'ya gidişleri bu teşkilat ile olmuştur. Maltepe'den kaçanları Kocaeli Kuva-yi Milliye Komutanı Şükrü Bey, İzmit'te Dayı Mesut'a gönderirken o da Ankara'ya göndermiştir. Bkz.Şapolyo, **age**, 126.
[378] **age**, 128.

Bu unsurları incelediğimizde; birinci öncelikli olarak Mondros Mütarekesi sonrasında Pontus Rum Devleti kurmak amacıyla Rumların giriştikleri faaliyetleri gösterebiliriz. 04 Mart 1919 tarihinde İstanbul'da yayımlanan Pontus gazetesi, baş makalesinde, "Trabzon vilayetinde Rum Cumhuriyeti'nin kurulması maksadıyla" yayına başladığını bildirmiştir.[379] Diğer taraftan ise, 02 Mayıs 1919 tarihinde Trabzon Rum Metropoliti Hrisantos ise Paris Parış Konferansı'na sunduğu bildiride, tek bir devletin güdümü altında Trabzon ve diğer Karadeniz şehirlerini kapsayacak özerk bir Pontus Devleti kurulmasını talep etmiştir.[380] Bir başka tepki çeken unsur ise, Paris Barış Konferansı'nda Ermenilerin Doğu Anadolu'da kurmayı plandığı Ermenistan'ın Karadeniz'e çıkış kapısı olarak gördükleri Trabzon üzerindeki emellerini açığa vurma girişimleridir.[381] Ermenilerin bölgedeki %4,5'lük nüfuslarına[382] rağmen bölgeyi kendilerine bağlama istekleri ve geleceğe yönelik planları Türk halkında endişe yaratmıştır. Çünkü yörenin Türk ve Müslüman halkı Birinci Dünya Savaşı süreci boyunca Ruslar tarafından işgale uğradığında, Rum ve Ermeni çetelerin saldırısına maruz kalmıştır.

Trabzon bölgesinde bulunan nüfus içerisinde yörenin liman ve ticaret bölgesi olması sebebiyle yurtiçi ve yurtdışında ilişkileri olan yükseköğrenim görmüş halka yol gösterebilecek aydın kesim fazla bulunmaktadır. Bu aydın kesim Trabzon ve yöresine ilişkin sorumlulukları yüklenerek halka önderlik etmiş, cemiyetler kurmuş ve gazetelerin çıkmasına öncülük etmişlerdir.[383] Nihayetinde, tüm Anadolu'da olduğu gibi Trabzon ve yöresinde de milli mücadele ateşini ortaya çıkaran olay İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali olmuştur.

Trabzon aydınlarının mütareke sonrasında milli direniş yolunda attıkları önemli adımlardan biri Avrupa basınında destek bulan Ermeni ve Rum propagandalarına karşı Türk tezlerini öne sürecek bir Türk gazetesinin yayın hayatına başlamasıdır. Cemiyetin başkanı Barutçuzade Hacı Ahmed Efendi'nin oğlu ve aynı zamanda cemiyetin yönetim kurulunda yer alan Faik Ahmed'in (Barutçu)

---

[379] Mesut Çapa, **Milli Mücadele Döneminde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti** (Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.1998), 10.
[380] **age**, 10.
[381] 18 Ocak 1919 tarihinde yapılan Paris Barış Konferansı'nda teklif edilen Ermenistan Devletinin sınırları içerisinde Trabzon vilayeti'de bulunmaktaydı.
[382] Nüfusun ayrıntılı dökümü için Bkz. Sabahattin Özel, **Milli Mücadelede Trabzon** (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991) 48; Mesut Çapa, **Pontus Meselesi: Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadele (**Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi,1993), 10-12.
[383] Özel, **Milli Mücadelede Trabzon,** 51.

imtiyaz sahibi ve başyazarı olduğu İstikbal adlı Türk gazetesi kurulmuştur.[384] Bu gazete, Rum devletinin kurulmasını kendisine ideoloji olarak benimsemiş iki Rum gazetesinin (Epuhi ve Farosianadolis) ideolojisine karşı Türk tezlerini savunmuş ve Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin de kurulmasına öncülük etmiştir.[385] 1920 yılının başlarına kadar Rum matbaasında hafta da iki gün (Cumartesi ve Salı) yayınlanmaya çalışılan İstikbal gazetesi daha sonra idari ve basım yeri olarak Sakız Meydanı'ndaki İstanbul Yurdu'na taşınmıştır.[386] İstikbal gazetesinde Pontus Meselesi'nin gerçeklerine yönelik birçok haber ve makale yayımlanarak halk bilgilendirilmiştir. Eylül 1920'de bir Yunan dergisinden tercüme edilen ve Trabzon merkez olmak üzere Karadeniz kıyılarında bir Rum-Pontus devleti kurmayı hedefleyen Metropolit Hrisantos'un, bu uğurda neler yaptığına ilişkin safhaların anlatıldığı yazıyı okuyucuları ile paylaşarak "Pontus Meselesine" karşı propaganda geliştirmiştir.[387]

Trabzonluların Milli Mücadele'nin sözcülüğünü yapacak bir gazeteye kavuşmalarından sonra bir diğer faaliyetleri Elviye-i Selâse'de[388] yapılan kongrelere katılmak olmuştur. Büyük Ardahan Kongresi'nde (7-9 Ocak 1919); Trabzon'da "İstikbal" ve "İkbal" adıyla çıkan, Batum'da "Sada-yı Millet" ve Erzurum da "Albayrak" adlarıyla yayınlanacak gazetelerle ulusal direniş yolunda halkı uyarma ve her türlü yayın ve resmi belgelerle ulusal hakları tanıtma kararı alınmıştır.[389]

Milli mücadele sürecinde Trabzon yöresinin sesini duyuracak olan gazetenin ortaya çıkması akabinde kongrelere katılım sonrasında tek eksik milli mücadeleyi uyandıracak milli bir cemiyettir. Bu amacın gereği olarak, 12 Şubat 1919'da Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti kurulmuştur.[390] Cemiyet mahalli amaçlar ile kurulmuş olmasına rağmen Anadolu direnişine önemli katkılar sağlamıştır. Erzurum

---

[384] Mesut Çapa, **Milli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**, 61; İstikbal Gazetesi hakkında detaylı bilgi için Bkz. Emin Çapa, "Milli Mücadele Döneminde İstikbal Gazetesi", **Atatürk Yolu Dergisi**, c.3, s.10. (1992):133-168.
[385] Özel, **age**, 54
[386] Mesut Çapa, **Milli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**, 62.
[387] **age**, 63.
[388] **Elviye**-i **Selâse**: Osmanlı döneminde Batum, Kars ve Ardahan livalarının (sancak) ortak adıydı. "Üç Liva" anlamına gelir.
[389] Özel, **age**, 55
[390] Mesut Çapa, **Pontus Meselesi**, 65; Cemiyetin kuruluşu konusunda farklı tarihler tercih edilmiştir. Kuruluş tarihinin 12 Şubat olmasına ilişkin ayrıntılı bilgi için Bkz. İzzet Öztoprak, "Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti", **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri 13-17 Ekim 1986** (Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi 1988), 338 -339, 10 Şubat olduğuna ilişkin ayrıntılı bilgi için Bkz. Özel, **age**, 62.

Kongresi'nin toplanmasına öncülük eden iki cemiyetten biri olmuştur. [391] Cemiyetin ilk kongresinde başkanlığına Barutçuzade Hacı Ahmed Bey getirilmiş[392] ve kuruluş amaçları şu şekilde açıklanmıştır:[393]

> "Trabzon vilayetinin Osmanlı Devleti'ne bağlılığını korumak, ilmi vesikalarla gereken savunmaları yapmak ve milli haklarımızı koruyacak vasıtaların teminine çalışmak.
>
> Bu gayeyi temin edecek tarihi, sosyal ve ekonomik vesika ve delillerin toplanması, istatistikler hazırlanması ile İtilaf devletleri mümessillerine muhtıralar verilmesi. Wilson Prensipleri'ne göre milli haklarımızı barış konferanslarında savunacak temsilciler gönderilmesi, milletlerin kendi geleceklerine sahip olmak hususundaki hak ve yetkilerine dayanarak, bu hakların ihlal edilmemesi hususunda etkili teşebbüslerde bulunulması."

Cemiyet, Trabzon Valisi Necmi Bey'in bulunduğu ilk kongresini 23 Şubat 1919 tarihinde yapmıştır. Bu toplantıda, toplantı başkanlığına Trabzon Müftüsü İmameddin Efendi, ikinci başkanlığa Gümüşhane Temsilcisi Zeki Kadirbeyoğlu, Başkanvekilliğine Faik Ahmed Barutçu uygun görülmüştür.[394] Kongre, ilke olarak yayın yoluyla propaganda ile mücadeleyi amaçladığından bu fikirlerini yayma görevini Faik Ahmed Bey'in başyazarlığını yaptığı İstikbal gazetesi üstlenmiştir.[395] Bu amaçlar doğrultusunda şu kararları almıştır:[396]

1. Avrupa'ya delege gönderilmesini sağlamak amacıyla İstanbul'a beş kişilik bir heyet gönderilmesi.

2. Bu heyetin içinden iki veya üç kişinin Paris'e gönderilmesi.[397]

3. Belirlenen heyet diplomasi yoluyla durumun Türkiye lehine çevrilmesini temin edecekler ve bu amaçla gazetelerde yazılar yazdırılması.

---

[391]**Cemiyetin kurucuları:** Barutçuzade Hacı Ahmet, Barutçuzade Faik Bey (Faik Ahmet), Hafız Mehmed, Eyüpzade İzzet, Eyüpzade Ömer Fevzi, Abonozzade Hüseyin, Maruthanzade Ziya, Nemlizade Sabri, Nemlizade Şevki, Çulhazade Kadri, Hatipzade Emin, Hacıalihafızzade Mehmed Salih, Kazazzade Hüseyin, Mollabekirzade Mehmed Ali, Müftüzade Hacı Mehmed, Subaşızade Münir, Zehirzade Zühdü, Hocazade İbrahim Cüdi, Kulaksızzade İbrahim, Ustazade Nazmi Bey. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ergün Aybars, "Trabzon Muhafazaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti ve Ali Sait Paşa Tahkik Heyeti",**Tarih İncelemeleri Dergisi**, c.2 s.1, (1984):162; Mahmut Goloğlu, **Milli Mücadelede Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa**, (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Basımevi, 1981), 16.

[392] Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi, eski bir İttihatçı, İttihat ve Terakki Fırkasının gizli örgütü olan Teşkilatı Mahsusa'nın bölge temsilcisidir. Goloğlu, **age**, 16.

[393] Mesut Çapa, **Pontus Meselesi**, 67.

[394] Mesut Çapa, **Pontus Meselesi**, 66; Goloğlu, **age**, 17.

[395] Aybars, **age**, 162; Özel, **age**, 64; Goloğlu, **age**, 17.

[396] Mesut Çapa, **Pontus Meselesi**, 66.

[397]Heyet Paris'e temsilci göndermek amacıyla Hariciye Nezaretine başvurmuş fakat isteklerinin uygun olmadığı bildirilmiştir. Damad Ferid imzasıyla verilen olumsuz cevap metni için bkz. Özel, **age**, Ek-15.

4. Trabzon vilayetinin Osmanlı Devleti'ne bağlılığını bildiren bildiriler yayımlanması,

5. Bu topraklar üzerindeki milli hak ve meşru emelleri destekleyen tarihi, sosyal ve ekonomik belgeleri toplamak.

Kongre sürecinde cemiyetin mali işlerinin yanı sıra merkez ve şubelerin yükümlülükleri de tespit edilerek karar altına alınmıştır.[398] Kongre de ayrıca yardım parası[399] toplandığı gibi kongre kararlarında belirlenen amaçları gerçekleştirmek üzere Hatipzade Emin, Eyübzade Ömer Fevzi ve Hacı Alizade İsmail Bey üç kişilik heyet olarak İstanbul'a gitmişlerdir. Heyet padişaha ve Osmanlı Devleti'ne olan bağlılıklarını şahsen padişahın huzuruna çıkarak bildirmişlerdir. Fakat delegelerin bu girişimi İkdam gazetesinde çıkan bir başmakale sonrası kongre tarafından yetkilerini aştıklarına yoğrularak 23 Mayıs 1919'da görevlerine son verilmiştir.[400] Kongre, birinci toplantıda alınan kararlar doğrultusunda sonuna kuruluş amaçlarını da eklediği bir beyanname yayımlamıştır.[401]

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin İzmir'in işgaline kadar geçen dönem içinde silahlı mücadeleyi seçmediği görülmekle birlikte İzmir'in işgalinin bütün yurtta yaratmış olduğu travma Trabzon yöresini de etkilemiştir. Trabzon'u diğer bölgelerden ayıran özellik İzmir gibi bir liman şehri olması ve içerisinde Rum nüfusu barındırmasıdır. Bu durum işgal tehlikesini kendi üstünde de hisseden halkın protestolar ve mitingler yapmasına sebep olmuştur. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'de bu sese kulak vererek 28 Mayıs'ta Trabzon'da ikinci kongresini gerçekleştirmiş ve kongre başkanlıklarına Trabzon temsilcileri Servet ve İzzet Bey seçilmiştir.[402] Bu kongrede İzmir işgaline duyulan tepkinin etkisi kararlara da yansımıştır. İşgal azgınlıklarına silahla karşılık verilmesi ve bütün Doğu Anadolu'yu temsil edecek geniş bir kongrenin toplanması kararlaştırılarak bunun sağlanması için Erzurum da bulunan Vilayat-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti ve Van, Diyarbakır, Bitlis, Mamuratülaziz (Elazığ), Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine telgraflar göndererek bu kongreye

[398] Çapa, **Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**, 11.
[399] Ergün Aybars, bu paranın 300.000 lira olduğu belirtmektedir. Bknz. Aybars, **age**, 162; E.Behnan Şapolyo ise bu paranın 30.000 lira olduğu belirtmektedir. Bkz. Şapolyo, **age,** 23.
[400] İkdam gazetesinde çıkan haberin detayı için Bkz. Özel, **age**, 65.
[401] Beyannamenin tam metni için bknz. Özel, **age**, Ek-16.
[402] Çapa, **Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**, 12.

katılmaları istenmiştir.[403] Aynı zamanda, İtilaf Devletleri temsilciliğine İzmir'in işgaline duyulan tepkiyi özetleyen telgraf çekilmiştir.[404] Diğer taraftan İzmir'in işgaline karşı sessiz ve aciz kalmalarından dolayı Padişah'a ve Sadaret'e 07 Haziran'da iki ayrı telgraf çekilmiştir. Bu telgrafların padişah'a çekilen metni şu şekildedir:[405]

> "Osmanlı Devletinin hakkını savunmak için davet edildiği Paris Barış Konferansında altıyüz yıllık bağımsız bir hükümetin bağımsızlık dışında hiç bir kayıt ile bağlı olmayacağının açıklanmasını, çoğunluğun hukukunun feda edilemeyeceği hususunun dünyaya ilan edilmesini, millet ve memleket için onaylanmayacak bir senedi kabul edemeyeceklerini ve Konferansın alacağı, kendileri ile ilgili kararların kabul edilmeyeceği"

Cemiyetin bir diğer önemli girişimi; Erzurum Kongresi'nin toplanmasına öncülük etmesidir. Cemiyet, Erzurum vilayetinin de Ermenilere verilecek bölge içinde olmasından dolayı kader birliği yapmayı uygun gördüğünden Erzurum ile yazışmalara girişerek Erzurum Kongresi'nin toplanmasını sağlamış ve toplantıya temsilci göndermiştir.[406]

3.3.2. Trabzon Kuva-yı Milliyesi'nin Kurulması

Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti'nin ikinci kongresinde İzmir'in işgali üzerine silahlı direniş kararı alınmıştır. Trabzon'daki teşkilatı kurmak için görevlendirilen Ali Rıza Bey ve Barutçuzade Hacı Ahmed Efendi ile Giresun'daki teşkilatı kurmak için sonradan görevlendirilen Topal Osman Ağa bu sorumluluğu üstlenmişlerdir.

İstanbul'daki Trabzonlular, İzmir'in işgalinden sonra teşkilatlanma faaliyetlerine başlamışlardır. Trabzon ile koordineli olarak İstanbul'da Karadenizli denizcilerden bir teşkilat kurarak, taka, motor ve vapurlarla Trabzon'a silah ve cephane sevkine başlamışlardır. Bu halkanın son noktasını Trabzon'daki denizciler oluşturup, İskele Kâhyası Yahya bu teşkilatın başını çekmektedir. Yahya Kaptan komutasında milli bir müfreze meydana getirilmiştir. Bütün deniz işçileri silahlı olarak çalışmaya başlayarak limana girip çıkan yüklerden özel bir vergi alarak bunu Kuva-yı Milliye ihtiyaçlarının karşılanması için kullanmışlardır.[407] Bütün bu faaliyetlerin sonucunda Trabzon ve yöresinde Kuva-yı Milliye faaliyete geçmiştir.

---

[403] Aybars, **age**, 163.
[404] Özel, **age**, 72.
[405] Aybars, **age**, 163.
[406] **age**, 164.
[407] Goloğlu, **age**, 18.

Giresun bölgesinde ise, Osman Ağa (Topal Osman) komutasındaki birlikler bu teşkilata dâhil olmuştur.

3.3.3. Giresunda Kuva-yı Milliye ve Topal Osman

Doğu Karadeniz bölgesindeki Pontusçu Rumlara karşı mücadelesi ile Kuva-yı Milliye faaliyetleri içinde önemli bir yeri bulunan kişilerden biri Giresunlu Osman Ağa (Topal Osman)'dır. Giresunlu Hacı Mehmed Efendi'nin oğlu Feridunzade Osman, 1883 yılında Giresun'un Hacı Hüseyin Mahallesinde doğmuştur. Babasının kendisi için bedel ödemesi nedeniyle askerlikten muaf olmasına rağmen kendi durumundaki kişileri toplayarak Balkan Savaşı'na katılmak üzere cepheye gitmiştir. Balkan Savaşı esnasında Çongara Muharebesi'nde ayağından sakat kalmıştır ve "Topal" lakabı ile anılmıştır.[408]

Birinci Dünya Savaşı'nda Bayburt hattında 37'nci Tümen Komutanlığı emrinde görev yapmış, Birinci Dünya Savaşı'nda mütareke imzalandıktan sonra 1918 yılı sonlarında Batum'dan dönerken cephedeki başarıları ve Kafkasya'dan Giresun'a silah sevkiyle ilgili başarılı faaliyetlerde bulunmuş olduğundan tüm bu faaliyetlerini kahramanlık olarak değerlendiren halk tarafından Giresun'a döndüğünde törenler ile karşılanmıştır.[409] Trabzon Müdafaa-i Hukuk-ı Cemiyeti temsilcilerinin kendisini ikna etmesi sonucu Giresun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığı ve Belediye Başkanı Hacı bey'in görevi devretmesi sonucu Belediye Başkanlığı görevini de yürütmüştür.[410]

Belediye Başkanlığı görevi esnasında bölgedeki Pontus faaliyetlerini büyük çapta engellemiştir. Özellikle, gemilerle Giresun sahillerine göçmen adı altında çıkarılmak istenen Rumlara engel olmuştur.[411] Giresun ve çevresindeki gençleri teşkilatlandırıp Kuva-yı Milliye'ye katılmalarını sağlayarak 1920 yılında Giresun Gönüllü Taburu'nu kurmuştur. Taburun başarılı faaliyetlerinden sonra bağımsız olarak kurulan Giresun Alayı'nın fahri kumandanlığına tayin edilerek, aynı zamanda

[408] Ahmet Gürsoy, **Milli Mücadelede Giresunlular** (Giresun: Yeşilgiresun Gazetesi Yayınları, 1994), Topal Osman Ağa, http://www.giresun.gov.tr/topal-osman-aga1 [15.03.2019.]
[409] Özel, **age**, 105.
[410] Özel, **age**, 105; Osman Fikret Topallı, **Müdafaa-i Hukuk ve İstiklal Harbi Tarihinde Giresun** (Trabzon: Serander Yayınevi, 2011), 64.
[411] Özel, **age**, 107.

Giresun Milli Taburun Kumandanlığını da yapmıştır. Bu tabur kendine ait öz kıyafetiyle teşkil edilmiş ve cephelerde bu şekilde görev yapmıştır.[412]

Osman Ağa, kurmuş olduğu 1400 kişilik kuvvetiyle daha sonra Sakarya Muharebesi'ne iştirak etmiş, Kaltaklı köyü mevkinde Yunanlılar ile savaşmıştır. Osman Ağa ayrıca maiyetinden özel olarak seçtiği yaklaşık 100 kişi ile Mustafa Kemal Atatürk'ün emrinde koruma görevi yapmak üzere muhafız bölüğü kurmuştur.[413] Giresunlu (Topal) Osman Ağa son olarak Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'i öldürttüğü iddiasına ilişkin olarak Çankaya köşkü önünde kendisine muhalif Meclis Muhafız Alayı ile onu destekleyen Giresun Bölüğü arasındaki silahlı çatışma esnasında vurularak öldürülmüştür.[414]

3.3.4. Erzurum Kongresi

Trabzonlular milli birlik ve beraberlik yolunda teşkilatlanırken daha bölgesel büyük bir beraberliğin gerekli olduğunu değerlendirmekteydiler. Bu fikirsel düşüncelerde birlik sağlamayı amaçlayan Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti; Doğu Karadeniz bölgesi içerisindeki üye temsilcileri ile Trabzon'da toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda Trabzon gibi Ermeni planlarında işgal bölgesi içinde kalan Erzurumlular ile yazışmalara girişmenin önemli olduğu tartışıldığı esnada aynı şekilde Erzurumluların da kendileri gibi düşünerek; 30 Mayıs 1919 tarihinde Trabzon'a soy, din, tarih birliği ile beraber kaderi de ortak olan Trabzon ve Doğu İlleri'nin işbirliği yapması gereken tarihi anın geldiğine ilişkin telgraf çektiklerini öğrenmişlerdir. Bunun üzerine toplantı halindeki cemiyet derhal doğu illerinin kongreye çağrılmasına, kongrenin Erzurum'da yapılmasına ve kongreye seçme temsilciler kadrosu ile katılım sağlanmasına karar vermiştir.[415]

Trabzonlular toplantıda almış oldukları karara uyarak temsilci gönderdikleri Erzurum Kongresi, 56 delegenin katılımıyla 23 Temmuz 1919 tarihinde Hoca Raif Efendi'nin açılışı ile başlamış ve kongre başkanlığına Mustafa Kemal Paşa (Atatürk), başkanvekilliğine Trabzonlu İzzet Eyüpoğlu seçilmiştir.[416] Mustafa Kemal Paşa, kongre üyelerine "Saldırı ve işgallerin Ateşkes Antlaşması hükümlerine aykırı

[412] Topallı, **age**, 118.
[413] Şapolyo, **age**, 134.
[414] **age**, 134.
[415] Mahmut Goloğlu, **Erzurum Kongresi** (Ankara: Nüve Matbaası,1968), 28.
[416] Kongreye katılan Trabzonlu temsilcilerin özgeçmişleri ile 56 delegenin illere dağılımı için bakınız. Goloğlu, **age**, 28-29, 86.

olduğu", "Milletimiz aleyhinde verilen hükümlerin ergeç iflasa mahkûm olduğu", "Milli akımın kahramanlık ruhu olduğu" başlıkları üzerinden bilgilendirme konuşması yapmış ve daha sonra konuşmasını "Milli iradenin ancak Anadolu'dan doğabileceğini, Milli iradeye dayanan bir Millet Meclisinin meydana getirilmesini ve gücünü milli iradeden alacak bir hükümetin kurulmasını" vurgulayarak sonlandırmıştır.[417] 14 gün süren Erzurum Kongresi sonunda Heyet-i Temsiliye seçilmiş:[418] ve bir beyanname yayınlanmıştır. Bu beyanname şu şekildedir:[419]

> 1."Trabzon Vilayeti ve Canik (Samsun) Sancağı ile Doğu Vilayetleri adını taşıyan (Erzurum, Elazığ, Diyarbakır, Van, Bitlis, Sivas) ve bu bölgedeki bağımsız livalar hiçbir sebep ve bahane ile birbirinden ve Osmanlı toplumundan ayrılması mümkün olmayan bir bütündür. Mutlulukta ve felakette ortaklığı kabul eder ve aynı amacı hedef edinirler. Bu bölgede yaşayan bütün müslümanlar birbirlerine karşı fedakârlık duygusu ile doludurlar, sosyal durumlarına karşı öz kardeştirler.
>
> 2.Osmanlı vatanının bütünlüğü ve milli bağımsızlığımızın sağlanması, Saltanat ve Hilafet Makamlarının korunması için milli kuvvetleri yapıcı duruma getirmek ve milli iradeyi egemen kılmak esastır.
>
> 3.Her türlü işgal ve müdahale, Rumluk ve Ermenilik teşkili gayesine yönelmiş sayılacağından, hep birlikte direnip savunma ilkesi kabul edilmiştir. Hıristiyanlara, siyasal egemenliği ve toplum düzenini bozacak biçimde yeni imtiyazlar verilmesi, kabul edilemez.
>
> 4.Hükümetin, buralarını bırakmak ve buralarla ilişiğini kesmek zorunda kalması ihtimaline karşı, Saltanat ve Hilafet Makamlarına bağlılığı, milli hakları koruyucu tedbirler ve kararlar alınmıştır.
>
> 5.Vatanımızda ötedenberi birlikte yaşadığımız Müslüman olmayan kimselerin kanunlarla pekiştirilmiş müktesap haklarına tamamıyla uyarız. Mal, can ve ırzlarının korunması, zaten dinimizin ve ulusal geleneklerimizin, ayrıca yasalarımızın esaslarından olmakla beraber, kongremizin genel kanısı ile de pekiştirilmiştir.
>
> 6.İtilaf Devletlerinden, Mondros Mütarekesinin imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihindeki sınırlarımız içinde kalan ve her bölgesinde olduğu gibi, Doğu Anadolu İllerinde, büyük çoğunluğu İslam olan ve kültürel, ekonomik üstünlüğü de Müslümanlara ait bulunan ve birbirinden ayrılması imkânsız öz kardeş, dindaş ve soydaşlarınımızın oturduğu memleketlerimizin bölünmesi düşüncesinden vazgeçilerek; varlığımıza, tarihi, ırkı ve dini haklarımıza saygı gösterilmesi ve bu suretle, hak ve adalete dayanan bir karar verilmesi beklenir.
>
> 7.Milletimiz, "insani ve asri" amaçları yüceltir. Fen, sanayi ve ekonomi bakımından ihtiyaçlı durumuzu takdir eder. Bundan ötürü, devlet ve milletimizin iç ve dış bağımsızlığı, vatanımızın bütünlüğü saklı kalmak şartıyla; altıncı maddede açıklanan sınırlar içinde, milliyet esaslarına uygun ve milletimize karşı istila isteği olmadan herhangi bir devletin fenne, sanayie, ekonomiye ait yardımlarını hoşnutlukla karşılarız. İnsanlığı eseri ve umumun huzuru adına, böyle insancıl ve adaletli kuralları kapsayan bir barışın tezelden kararlaştırılması en büyük milli arzumuzdur.
>
> 8.Milletlerin kaderlerini kendilerinin çizdiği bu tarihi çağda, İstanbul Hükümetinin de milli iradeye boyun eğmesi zorunludur. Çünkü milli iradeye dayanmayan hükümetlerin kendi başlarına verdikleri kararlara milletçe uyulmadığı gibi, bu kararların, dışta da geçerli olmadığı ve olmayacağı, şimdiye kadarki olaylar ve sonuçlarıyla ispatlanmıştır. Bundan ötürü, milletin içinden bulunduğu korkulu durumdan ve kuşkudan kurtulma çarelerine başvurmasına hacet

[417] Atatürk**, Nutuk,** 45.
[418] Heyet-i Temsiliye'ye seçilenlerin kimlikleri için bkz. **age**,47.
[419] Goloğlu, **age**, 110-111.

kalmadan hükümetimizin hemen milli meclisi toplaması ve bu suretle milletin ve memleketin kaderi hakkında alacağı bütün kararları milli meclisin denetiminden geçirmesi zorunludur.

9.Vatanımızın karşılaştığı üzücü olaylar ve aynı amaçla milli vicdandan doğan derneklerin anlaşma ve birleşmeleri ile meydana gelen kitle bu kere (Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adında bir topluluk haline getirilmiştir. Cemiyet, her türlü particilik akımlarının dışındadır. Bütün Müslüman yurdaşlarımız, cemiyetin tabii üyesidir.

10.Kongre tarafından seçilen bir Hey'eti Temsiliye (Temsilciler Kurulu) kabul edilmiş ve köylerden il merkezlerine kadar olan milli kuruluşlar birleştirilmiş ve sağlamlaştırılmıştır."

Mustafa Kemal Paşa (Atatürk)'nın; bu beyannamede tespit önemli bazı maddelerin işaret ettiği ana noktalar şu şekildedir: [420]

- Milli sınırlar içinde bulunan vatan parçaları bir bütündür. Birbirinden ayrılamaz. (Beyanname madde:6)
- Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı Hükümeti'nin dağılması halinde, millet topyekün kendisini savunacak ve direnecektir. (Beyanname madde: 3)
- Kuva-yı Milliye'yi tek kuvvet olarak tanımak ve milli iradeyi hâkim kılmak esastır. (Beyanname madde: 3)
- Manda ve Himaye kabul olunamaz.(Beyanname madde: 7)

Bu maddeler incelendiğinde; Mustafa Kemal Paşa'nın işgale karşı halka dayalı direniş mücadelesi plandığı ve direnişin halkın "bağımsızlık" aşkı üzerinden kurulmaya çalıştığını belirtebiliriz. Erzurum Kongresi, her ne kadar Doğu vilayetlerinin bütünlüğünü ele almak amacıyla yola çıkan bir kongre gibi gözükse de ülkenin bütünlüğüne ve bağımsızlığına ilişkin almış olduğu kararlar ile toplantı sonucunda tüm yurda yönelik milli mücadeleyi gaye edinen kongreye dönüştüğü söylenebilir.

[420] Maddelerin tamamı için bakınız. Atatürk, **age**, 45-46.

4. GÜNEY CEPHESİ'NDE GAYRİNİZAMİ HARP ÖRNEKLERİ VE SONUÇLARI

Kurtuluş Savaşı başında "Güney Cephesi"[421] harekât alanı içerisinde yer alan Adana, Antep, Maraş ve Urfa bölgeleri Mondros Mütarekesi'ne aykırı bir şekilde önce İngilizler daha sonra Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Bunun sonucunda; Fransız işgaline karşı yöre halkının direniş mücadelesi başlamış ve direniş 20 Ekim 1921 tarihinde Fransızların bölgeyi Türk kuvvetlerine terk ettiği Ankara Anlaşması'na kadar devam etmiştir.

Bu sebeple tezimizde gayrinizami harbin yürütüldüğü Kilikya (Çukurova)'nın[422] yanı sıra Antep, Urfa ve Maraş bölgesini de içine alan bölgeye ithafen "Güney Cephesi"[423] terimi kullanılacak ve araştırmanın inceleme sahası bu vilayetler üzerinden yürütülecektir. Güney Cephesi'nde işgal edilen şehirler ve direnişler kısmına geçmeden önce bölgenin Fransa tarafından tercih edilirliğinin ve harbe etki eden unsurların daha iyi anlaşılması amacıyla özet olarak siyasi, askeri ve ekonomik analizi ortaya konacaktır.

4.1. Siyasi Durum

Tarih boyunca stratejik önemi ve verimli toprakları ile güçlü kavimlerin, imparatorlukların ve devletlerin sahip olma arzusundan dolayı birçok silahlı çatışmaya maruz kalan Fırat'ın doğu ve batı bölgesi [El-Cezire (Mezopotamya), Kilikya] Birinci Dünya Savaşı'nda da aynı kaderini muhafaza etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sürecinde bölgeye etki eden araştırmamız açısından iki önemli siyasi olay bulunmaktadır. Bu hususlardan birincisi; 1915 yılında bölgedeki Ermenilerin Osmanlı Devleti tarafından zorunlu göçe tabi tutulmasıdır. Birinci Dünya Savaşı sürecinde 15 Nisan 1915 tarihinde Van bölgesinde cereyan eden

[421] İran sınırından Toros geçitlerine kadar, ortalama 1000 km genişliğinde ve 250 km derinliğinde olan Güney Cephesi'nin Coğrafi Durumu için bu tezde Ek-5, s.357.
[422] Kilikya, bugün Seyhan (Adana) ve İçel (Mersin) illeri ile Konya ilinin güneyini ve Antalya ilinin doğusunun kapsayan bölgeyen verilen addır.
[423] Bu cephe Kurtuluş Savaşı'nda 09 Kasım 1920'de Batı Cephesiyle birlikte kurulan Güney Cephesi ile karıştırılmamalıdır. O cephe Afyonkarahisar ve Antalya bölgelerini kapsamaktadır.

Ermeni isyanlarının Rusya ile yürütülen harbe olumsuz etkilerinin yanı sıra diğer bölgelere yayılma tehlikesi üzerine Osmanlı Devleti Ermeni isyan faaliyetlerine karşı tedbir almaya karar vermiştir. Bu sebeple; 24 Nisan 1915'te vilâyetlere ve mutasarrıflıklara "Ermeni komite merkezlerinin kapatılması, evrakına el konulması ve komite elebaşılarının tutuklanması" bildirildi.[424] Yapılan tutuklamalardan sonra isyanların devam etmesi üzerine bu uygulama başlangıçta Kafkas, İran, Sina cephelerinin güvenliğini sarsabilecek olan Van, Erzurum, Bitlis, İskenderun bölgelerinde uygulanırken daha sonra diğer vilayetlere genişletilmiştir.[425]

Bu kapsamda; zorunlu göçe tabi tutulan İç ve Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Ermenilerin[426] Suriye ve Şehr-i Zor bölgesine nakledilmeleri kararlaştırılmıştır. Tehcir emri verilen Ermeniler, bir hafta içinde iskân edilecekleri yerlerde bulunan Müslüman nüfusun %10'unu geçmemesine dikkat edilerek[427] 2000'er kişilik kafileler halinde[428] sevk edilmiştir. Ermenilerden "hasta ve âmâlar, Katolik ve Protestan mezhebinden olanlar, askerler ve aileleri, memurlar, tüccarlar, bazı amele ve ustalar" bu kapsam dışında tutulmuşlardır. [429] Adana, Maraş, Antep, Urfa bölgesinde sevke tabi tutulmayan Ermeniler olduğu gibi tabi tutulanların büyük bir kısmı 1919 yılında bölgeye geri dönmüştür.[430] Hatta 20 Aralık 1918 tarihinde işgal amacıyla Adana'ya gelen 350 kişilik Fransız askerlerinin içerisindeki büyük çoğunluğu Osmanlı Ermenileri oluşturmuştur. Bu Ermenilerin şehirde oturan anne ve babalarının evlerinde kaldığı ve bu durumun ileride istenmeyen olaylara sebep olabileceği Reşid Paşa tarafından Fransız Yüksek Komiseri'ne rapor edilmiştir.[431]

Savaşın ilerleyen sürecinde ise tehcir olayı; Fransız ve Ruslar tarafından Ermenilere, Osmanlı Devleti'nden bağımsız toprak parçaları verilerek bağımsız bir devlet kurdurulacağı vaatleriyle Osmanlı aleyhine kullanılmıştır. Ermenilere çete ve

---

[424] Yusuf Halaçoğlu, **Ermenilerin Suriye'ye Nakli: Sürgün mü, Soykırım mı? Belgeler** (Ankara: Ankara Ticaret Odası, 2004), 9.
[425] Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920)**, (Ankara: 1995), 8.
[426] Zorunlu göçe tabi tutulanların sayısının 400.000-500.000 civarında olduğuna dair bkz. Halaçoğlu, **age**, 14-15.
[427] Dâhiliye Nezâreti tarafından mutasarrıflıklara gönderilen şifreli telgraf için bkz. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskânı (1878-1920)**, (Ankara, 2007), 190.
[428] Halaçoğlu, **Ermenilerin Suriye'ye Nakli**, 10.
[429] BDAGM, **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler**, 9.
[430] Geri dönen Ermenilere ilişkin bkz. Hallaçoğlu, **Ermenilerin Suriye'ye Nakli**, 12.
[431] Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri (1918-1919)**, (Ankara, 2003), 32.

komiteler kurdurulmuş, Fransız ve Rus ordularında Osmanlıya karşı silahlı mücadele yapmaları sağlanmıştır.[432]

Rusların ve Fransızların kışkırtmalarıyla geniş alana yayılan Ermeni isyanları sürecinde gerek Türkler gerekse Ermenilerden birçok kişi ya hayatını ya da akrabasını kaybetmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda geri dönüş kapsamında birçok Ermeni tekrar Anadolu'ya dönmüştür.[433] Geri dönüş yapan Ermeniler ile yerel halk arasındaki geçmişe dönük çözülmeyen sorunlar Fransa'nın ve çetelerin yönlendirmeleriyle Güney Cephesi'nde intikam alma arzusuna dönüştüğü söylenebilir.

Bölgeye etki eden diğer önemli siyasal olay ise Birinci Dünya Savaşı sürecinde İngiltere ve Fransa arasında imzalanan gizli bir anlaşmadır. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki durumu ve Ortadoğu'daki topraklarının nasıl paylaşılacağı konusuna ilişkin olan 16 Mayıs 1916 tarihinde yapılan bu gizli anlaşma Sykes-Picot Anlaşması'dır. Bu antlaşma, müzakereleri İngiltere adına yürüten Albay Mark Sykes ve Fransa adına yürüten Georges Picot'a ithafen Sykes-Picot Anlaşması olarak adlandırılmıştır. Bu anlaşma 1917 yılında Rusya da gerçekleştirilen Bolşevik Devrimi sonrası Bolşevikler tarafından tüm gizli anlaşmalar gibi kabul edilmeyerek kamuoyuna açıklanmıştır. Fransa ve İngiltere arasında geçerliliği kabul edilen Birinci Dünya Savaşı sonrasında Güney ve Güneydoğu vilayetlerinin işgal edilmesinin temel noktası olan bu anlaşma metninin önemli maddeleri şu şekildedir:[434]

1. Akka ve Hayfa limanları İngiltere'ye bırakılırken ticaretinin engellenmemesi amacıyla İskenderun Serbest Liman olacak,

2. İngiltere'ye Basra'dan Bağdat'a kadar Güney Mezopotamya bırakılırken, Fransa'ya; Suriye kıyıları ve iç bölgesi ile birlikte Çukurova bölgesi, Kayseri dışarda kalmak şartıyla Sivas, Elazığ (Harput), Maraş, Antep, Diyarbakır, Urfa, Musul ve Mardin bırakılacak,

---

[432] BDAGM, **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler**, 11.

[433] Hallaçoğlu, Amerikan Arşivlerine dayanarak bu geri dönenlerin rakamının **644.900** olduğunu belirtmektedir. Bkz. Hallaçoğlu, **Ermenilerin Suriye'ye Nakli**, 18.

[434] ATASE, **Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi,** c.4 (Ankara: ATASE, 2009), 5-6; Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980** (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1988), 126; Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2001)** (İstanbul: Der Yayınları, 2008), 582.

3. Filistin'e milletlerarası bir statü tasarlanmış,

4. Fransa ve İngiltere'nin ileride bir Arap liderin hükümdarlığı altında kendi nüfuz bölgelerinde bağımsız bir Arap Devletini veya Arap Devletler Konfederasyonu'nu tanıması kararlaştırılmıştır.

Bu anlaşma metni incelendiğinde, araştırma sahamızda inceleyeceğimiz Adana, Urfa, Antep ve Maraş vilayetlerinin yanı sıra Musul'un da Fransız nüfuz sahası olarak belirlendiği gözlemlenmektedir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında bu bölgelerin geçici olarak işgali İngiltere tarafından gerçekleştirilmiştir. İngiltere, Musul'u alma arzusu ile bu bölgeleri Fransa'ya karşı koz olarak kullanmıştır. İngiltere tarafından bu amaçla Fransa'ya Musul ve Türk Petrol şirketindeki Almanya'nın hissesinden % 25'i karşılığında bu bölgelerin teslimi teklif edilmiştir.[435] Bu teklif doğrultusunda, Fransa Başbakanı Clemenceau ve İngiltere Başbakanı Llyod George arasındaki görüşmeler 15 Eylül 1919 tarihinde "Suriye İhtilafnamesi" adı verilen anlaşmanın imzalanması ile son bulmuştur. Bu anlaşmaya göre İngiliz kuvvetleri tarafından 1 Kasım 1919 tarihinden itibaren Adana, Urfa, Antep ve Maraş vilayetleri Fransızlara devredilmiştir.[436]

Nihayetinde, Fransızlar; Urfa, Maraş ve Antep vilayetlerini İngilizlerden devir alarak işgal etmiştir. Adana vilayeti Suriye Anlaşmasından önce Mondros Mütarekesi sonrası 21 Aralık 1918 tarihinde Fransızlar tarafından işgal altına alınmıştır.

Türk tarafında ise 04 Eylül 1919 tarihinde Sivas Kongresi yapılmış ve Heyet-i Temsiliye Başkanlığına Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir.[437] Heyet-i Temsiliye, Büyük Millet Meclisi kuruluna kadar hükümet gibi görev yapmıştır. Tüm bölgelerde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmasını sağlamıştır. Tüm cemiyetleri merkezi bir yapı altında koordine edilmesi amacıyla Heyet-i Temsiliye'ye bağlamıştır. Mustafa Kemal Paşa; Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Belediye Başkanlarından öncelikle Fransızların işgaline karşı protestolar yapılması, protesto telgrafları ile Avrupa ve Amerika kamuoylarının bilgilendirilmesini istemiştir.[438] Mustafa Kemal Paşa'nın bu

[435] Yaşar Akbıyık, **Mili Mücadelede Güney Cephesi MARAŞ** (Ankara: ATAM, 2015), 48.
[436] İsmail Özçelik, **Milli Mücadele'de Güney Cephesi URFA** (Ankara: ATAM, 2003), 63.
[437] Atatürk, **Nutuk**, 59.
[438] Ali Rıza, **Ahfada Yadigâr Urfa Mücahedesi,** haz. Müslüm Akalın (Urfa: Şurkav Yayınları,1995), 24. (Anılan Eser: Milli Mücadele dönemi Jandarma Komutanı Ali Rıza Beyin yazdığı Ahfada Yadigâr Urfa Mücadesi (Sinop, 1924) adlı eserin günümüz Türkçesine çevrilmiş halidir.)

isteğine kayıtsız kalmayan Anadolu halkı protesto telgraflarını yabancı devletlerin siyasi temsilciliklerine göndermiştir.[439]

Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak Mustafa Kemal Paşa, işgal öncesi değerlendirmesinde Fransızların Güney Cephesi'ni işgale kalkışmasının altında yatan sebeplerden birinin küçük Ermenistan oluşturulmaya çalışılması faaliyeti olduğunu değerlendirdiğinden derhal gizli teşkilatların kurularak halkın teşkilatlandırılmasını ve kurulacak milli müfrezelerle Fransızlara karşı silahlı mücadele başlatılması gerektiğini belirtmiştir.[440]

Fransızlar işgal bölgelerine ulaştığında yerel halk ile karşı karşıya gelmelerine sebep olan olay ise Fransızların bölgeden Suriye'ye göç etmiş Ermenilerden oluşturduğu taburu işgal bölgesinde kullanması ve yörede yaşayan diğer Ermeni çeteler ile birlikte hareket ederek yöre halkına karşı baskı ve şiddet olaylarına girişmesi olarak belirtebiliriz.[441] Detaylarını daha derinlemesine inceleyeceğimiz Fransızların işgal ettiği toplumun sosyolojik yapısını dikkate almadan giriştiği bu işgal ve yöre halkına karşı yapılan şiddet olaylarının sonucunda yerel halk tarafından işgale karşı direniş hareketleri başlamıştır.

4.2. Ekonomik Durum

Güney Cephesi özellikle Çukurova Bölgesi, Avrupa, Asya ve Afrika arasındaki ticari alışverişlere aracılık yapılabilecek bir yerde bulunmaktadır. Çukurova'nın pamuk zenginliği dokuma sanayini geliştirmeye çalışan ve bol miktarda pamuğa ihtiyaç duyan Fransa için önem arzetmektedir.[442] Dönem itibarıyla Fransa pamuk ihtiyacının %7.4'ünü sömürgelerinden karşılarken diğer ihtiyacı için ABD ve İngiltere'ye bağımlıdır.[443] Bu sebeple Fransa savaş sonrasında yıllık pamuk tüketiminin bir kısmını Kilikya'dan karşılamayı düşünmüştür. Bu amaca uygun olarak Fransa'nın pamuk tarımını geliştirmeyi arzulayan bazı Fransız şirketleri bölgede fabrika kurmuştur.[444] Bu bağımlılıktan kurtulmak isteyen, aynı zamanda

[439] Protesto metinlerine ilişkin metinler için bkz. Özçelik, **age**, 100-115.
[440] ATASE Arşiv No.1/105, Dos.4, Kıl.256, Fih.18, 18-1'den aktaran Akbıyık, **age**, 75.
[441] ATASE, **Güney Cephesi**, 62.
[442] Özçelik, **age**, 66.
[443] N.Zeki Efendiyeva, "Güney Anadolu'da Fransız İşgaline Karşı Türk Ulusunun Savaşı", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi,** çev. Olcay Çankaya, s.36, (1988): 86.
[444] Bölgede fabrika açan Fransız şirketleri için bkz. Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)**, 2.bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 177.

Suriye'yi elinde tutmaya çalışan Fransa'nın doğal olarak bu ticari ve tarımsal bölgeyi işgal etmeyi arzulaması yadsınamayacak bir gerçek olarak ortaya çıkmıştır.

Fransa açısından bölgenin ekonomik değerini artıran diğer bir husus ise; bölgenin Avrupa'dan Hindistan'a gelen en kısa kara yoluna sahip olmasının yanı sıra Bağdat demiryolu güzergâhında olmasıdır. Bu bölgenin Çukurova, İskenderun Limanı ve Suriye ile oluşacak birleşiminin yaratacağı ticari avantajı kaçırmak istemeyen Fransa savaş esnasında bölgeye olan ilgisini belli etmiştir.[445]

Bir başka husus ise Birinci Dünya Savaşı öncesinde Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki ekonomik ilişkilerin diğer İtilaf Devletlerine göre daha ileri düzeyde olmasıdır. Bu durum Fransa'nın ekonomik kayıplarının diğer devletlere göre daha fazla olmasını doğurmuştur. Bu duruma örnek vermek gerekirse; Fransa'nın savaş öncesinde Düyûn-ı Umûmiyye ve özel şirketlerde bulunan yatırım oranı %59.28 (3.385.278.371 frank), diğer İtilaf Devleti İngiltere'nin ise %14.68 (813.312.496 frank) dir.[446]

Bu sebeple; savaştan yenilgiyle çıkmış maliyesi ve kurumları zarar görmüş Osmanlı Devleti'nden bu kayıpları telafi etmeyi beklemenin yanlış olduğunu değerlendiren Fransa'nın, bir an önce kendisine ekonomik kazanç sağlayacak olan toprakları işgal etme yolunu tercih ettiği söylenebilir.

4.3. Askeri Durum

Fransa'nın Güney Cephesi işgalini hiçbir zorluk ile karşılaşmadan gerçekleştirmesine zemin hazırlayan ve halk mücadelesi dışında işgale karşı koymanın mümkün olmamasına sebep olan iki unsur bulunmaktadır. İlk unsur; Birinci Dünya Savaşı'nın bitimine müteakip imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması'nın; 5'nci maddesinde belirtilen; "sınırların korunması ve iç asayişin devam ettirilmesi için lüzum görülecek askeri kuvvetten fazlası derhal terhis edilececeği" hükmüdür. İkincisi ise aynı antlaşmanın 16'nci maddesinde belirtilen "Hicaz, Asir, Yemen, Suriye ve Irak'ta bulunan muhafız birlikleri en yakın İtilaf Komutanı'na teslim edilecek ve Kilikya'daki kuvvetlerin düzeni korumak için

[445] ATASE, **Güney Cephesi**, 36.
[446] Ünsal Yavuz, "Fransız Resmi Belgelerinde Mustafa Kemal ve Ulusal Bağımsızlık Savaşımız (1919-1922)", **XI. Türk Tarih Kongresi**, (Ankara: TTK Basımevi, 1994): 2205.

gereken miktardan fazlası 5'nci maddedeki şartlara uyularak verilecek kararlar doğrultusunda geri çekilecektir." hükümleridir.

Bu anlaşma maddelerinden dolayı İtilaf Devletlerinin baskıları karşısında Irak'tan çekilen 6'nci Ordunun lağv edilmesi üzerine 13'ncü Kolordu Komutanlığı adını alan kuvvetler, Diyarbakır, Siirt, Mardin ve Urfa bölgelerine çekilmişlerdir. İlerleyen süreçte ise İngilizlerin baskısı ile bu birlikler de zorla terhis ettirilmiş, birlik mevcutları çok zayıf hale getirilmiştir. Piyade taburları yaklaşık 70/80 muharip er mevcuduna indirilmiş olup Kolordu Komutanlığının sadece bir Süvari Alayı Karargâhı ve iki bölüğü Urfa'da kalmıştır. Kilikya bölgesinde ise Osmanlı orduları, Adana bölgesini terk ederek, iç bölgelere çekilmek zorunda kalmıştır. Deniz Kuvvetleri ile Hava Kuvvetlerinin Güney Cephesi'ne ise; kontrol altında bulunduklarından dolayı hiçbir katkıları olmamıştır. [447]

Bu sebeple Mustafa Kemal Paşa ilk olarak Sivas Kongresi sonrasında; Güney Cephesi'ne örtülü destek verilmesi amacıyla resmi makamlarını ve isimlerini gizleyecek şekilde Osmanlı subaylarından Maraş ve Antep bölgesine Üsteğmen Asaf (Kılıç Ali) Bey'i, Çukurova Bölgesi'ne Binbaşı Topçu Kemal Bey, Yüzbaşı Osman Tufan görevlendirdi. [448] Daha sonraki süreçte ise Çukurova bölgesine takviye olarak Yüzbaşı Ratip (Sinan Tekelioğlu) Bey'i, Urfa Bölgesi'ne ise Yüzbaşı Ali Sâib (Ursavaş) Bey'i görevlendirmiştir.[449] Mustafa Kemal Paşa, hareketin bir halk hareketi olduğu izlenimi vermek resmi kurumları bu direnişin dışında tutmak amacıyla desteklerin örtülü şekilde yapılmasını planlamıştır.[450] Bu planın bugünkü modern gayrinizami harbin sızma aşaması ile örtüştüğü söylenebilir. Diğer taraftan Kuva-yı Milliye kuvvetlerini kolordu seviyesinde örtülü olarak desteklenmesi amacıyla da Güney Cephesi'ni 20'nci Kolordu (Adana Cephesi), 3'ncü Kolordu (Antep ve Maraş) ve 13'ncü Kolordu (Urfa) Komutanlıklarının sorumluluk alanı olarak paylaştırmıştır.[451] Bu şekilde Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin bu komutanlıklar üzerinden personel, lojistik, ikmal ve istihbarat desteği almasını arzulanmıştır. Sivas Kongresi'nde ayrıca kurulması planlanan milli ordu teşkiline yönelik alınacak tedbirlerin nasıl olacağına ilişkin direktif verilmiştir. Bu direktif şu şekildedir:

[447] **age**, 38-42.
[448] Atatürk, **Nutuk**, 192.
[449] ATASE, **Güney Cephesi**, 78-79.
[450]Akbıyık, **age**, 340, Urfa'da 3'ncü Kolordu Komutanlığı Kuva-yı Milliye kuvvetlerine top desteğinde bulunurken, desteğin Fransızlar tarafından anlaşılmaması amacıyla bu topların Kuva-yı Milliye tarafından zorla kaçırıldığına ilişkin rapor çekmiştir. Bkz. Özçelik, **age**, 184.
[451] ATASE, **Güney Cephesi**, 75.

- "Milli ordu teşkil edilecektir. Bu teşkiller ne kadar gizli kalırsa o kadar başarılı olur. Bunu da İslam Cemaati teşkillerinde kurmak ve milleti İslam mabedleri etrafında birleştirerek hukukunun korunmasına amacına yönelik olarak dini ve ruhani esaslarla kutsal bir şekilde vermek çok büyük başarı sağlar.
- Her nahiye merkezi bir bölük ve her kaza merkezi (vilayet ve sancak merkezleri dâhil) bir tabur heyeti teşkil edecektir. Askerlik şube başkanları tabur ve askerlik şubelerindeki subaylar da bölük komutanı olarak atanacaktır.
- Köyün müezzini ve imam takımları idare edecek, tedariki mümkün olmazsa çavuş ve başçavuşlardan faydalanabilir.
- Milli ordunun iskeletini takım, bölük ve tabur teşkilatı oluşturacaktır. Kolordular bölgenin durumunu göz önünde tutarak bir yönetmelik hazırlamalıdır
- Cephaneleri, Cami ve mescitlere veya buraya yakın gizli yerlere veyahut da kontrol altında olmayan askerlik şubelerine gizlemek.
- Gönüllü müfrezeler saldırıya uğrayan köy ve kasabaları savunamayacak kadar zayıfsa heyetin karar ve askerlik şube başkanlarının emirleriyle bu köy ve kasabalardaki milli ordu takımları gizli bir suretle silahaltına alınabilirler.
- Hükümet ve bölge heyetlerinin ve askeri kurulların milli teşkillere üstün derecede yardımda bulunması başarı için şarttır."[452]

Mustafa Kemal Paşa'nın 25 Ocak 1920 tarihinde Güney Cephesi'nde Fransızlar ile silahlı mücadelenin nasıl yapılacağına dair vermiş olduğu talimatın ise Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin Güney Cephesi'ndeki gayrinizami harp yöntem ve usullerini belirlediği değerlendirilebilir. Talimatın hususlarını incelediğimizde;[453]

- Mustafa Kemal Paşa, öncelikle harbin Fransızlara karşı cephe savaşı yerine gerilla harbi şeklinde yapılmasını bildirmiştir. Bu kararla Mustafa Kemal'in düzenli ordu oluşmadan düzensiz kuvvetler ile güçlü bir devleti yıpratmak amacıyla en iyi harekât şekli olarak gerilla harbini tercih ettiği söylenebilir ki bu çalışmamız açısından önemlidir.
- 10 kişilik gruplar ile Fransız kuvvetlerine baskın ve pusu tarzı saldırılarda bulunulması emri ise gayrinizami harpte güçlü devletin ordusunun esnek ve hızlı küçük birliklerin taarruzu ile yıpratılması taktiğiyle örtüşmektedir.
- Mustafa Kemal'in ulaşım yolları olan köprü ve tren hatlarını kullanılmaz hale getirme emri ise gayrinizami harpte kendi coğrafyasından veya üs bölgesinden uzakta bir harekâta girişen güçlü devletin büyük mevcutlu ordusu için ihtiyaç duyduğu lojistik desteğin kesilerek yıpratılması taktiğiyle örtüşmektedir.
- Fransız binaları ve çadırlarına taciz ateşi açma emri ise araziyi tanıma ve

[452] ATASE, **Güney Cephesi**, 77.
[453] **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi "Vesika No:383"**, s.15. (Ankara: E.U Basımevi, Mart 1956):1-2.

gizlenme unsurlarını etkin olarak kullanabilen gerilların gayrinizami taarruz taktikleriyle örtüşmektedir.

- Seyyar müfrezeler ile savaşı geniş alana yayarak Fransız birliklerine saldırıda bulunma emri ise uzun savaş stratejisi ile örtüşmektedir. Bu taktik düzenli ordunun ateş menzilinden korunan gerillaların kayıplarını azalttığı gibi savaş süresinin de uzamasını sağlayacaktır.
- Bölgeye planlanan kolordu komutanlıklarının resmi ve gayri resmi bütün silah ve kuvvetiyle mukabele etmesi ve aşiretlerin savaşçılığından istifade edilmesi bildirilmiştir. Bu emir ise gayrinizami harbin başında etkin silah, teçhizat ve personel gücü olmayan zayıf aktörün dış desteğe olan ihtiyacını karşılamaya yönelik taktik olduğu söylenebilir. Bu desteği alamaması durumunda zayıf aktörün gayrinizami harbi yürütmesi zorlaşacağından Mustafa Kemal Paşa harbin başında bu ihtiyaca yönelik tedbir geliştirmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın vermiş olduğu talimat doğrultusunda Güney Cephesi'nde Fransızlar ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasındaki gayrinizami harbin nasıl uygulandığı Adana, Maraş, Urfa ve Antep şehirleri üzerinden analiz edilecektir. Öncesinde Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin tercih ettiği ve başarılı olduğu bu gayrinizami harp taktik ve yöntemlerine Osmanlı yakın geçmiş tarihinde etki eden Osmanlı gayrinizami harp usul ve yöntemlerinin olup/olmadığı ve var ise bu deneyimlerin aktarılıp/aktarılmadığına ilişkin incelemede bulunulacaktır. Böylece Güney Cephesi'nde uygulanan gayrinizami harbin başarısının anlaşırlığına katkı sağlamak hedeflenmektedir.

4.4. Milli Mücadele Dönemi Öncesi Osmanlı Gayrinizami Harp Deneyimleri

Türk Kurtuluş Savaşı sürecinde düzenli ordu kuruluna kadar, Anadolu'nun birçok bölgesinde işgal devletlerine karşı verilen direniş mücadelerinin temel karakteristiğinin; düzenli ordulara karşı düzenli olmayan yöre halkından oluşturulan Kuva-yı Milliye kuvvetleri ile yapılan gayrinizami harp örnekleri olarak görmekteyiz. Gayrinizami harp yönteminin tercih edilmesini hazırlayan etkenler içerisinde Osmanlı ordusunun birçok bölgede asker sayısının ve kadrosunun azaltılarak, askerlerinin terhis edilmiş olması, ordunun kendi içinde düzen sağlayamayacak şekilde farklı gruplar (Kemalistler, İttihatçılar, Padişahçılar) içerisinde bölünmüşlüğü, İstanbul Hükümeti'nin düzenli orduları işgal devletlerine

karşı kullanmaya olumsuz bakışı, işgal devletlerinin işgal edeceği bölgelerdeki birlikleri lağv etmesi gibi örnekleri sayabiliriz. Tüm bu etkenler sonrasında Kuva-yı Milliye tarafından işgale karşı direniş mücadelesinde tercih edilen ve başarı ile uygulanan gayrinizami harbe yönelik Osmanlı subayları ve halkının geçmiş deneyimlerinin incelenmesinin harbin sonucundaki başarının anlaşılırlığına katkı sağlayacağını değerlendirmekteyiz.

Bu amaçla; Birinci Dünya Savaşı'nı kazanmanın yanı sıra zamanının ileri teknoloji savunma araçlarına ve düzenli ordu personeline sahip Fransız ordusuna karşı; Kuva-yı Milliye tarafından başlatılan gayrinizami harbi yürüten subayların, askerlerin, aşiretlerin ve halkın uyum sürecinin kısalmasına etki eden Milli Mücadele Dönemi öncesinde Osmanlı ordusunun gayrinizami harp tecrübelerinden örnekler, bu harbi bir dönem Osmanlı Devleti'nde organize eden teşkilat olan Teşkilat-ı Mahsusa hakkında bilgi verilecektir.

4.4.1. Fırka-i Islâhiye Kuvveti

Kilikya; Kozan ve Gavur Dağları gibi dağlık arazi yapısını içerisinde barındırmasından dolayı isyancılara, hükümet güçlerine karşı pusu ve baskın için uygun ortamı sağlamıştır. Bu coğrafi avantajı lehine kullanan gayrinizami kuvvetler gerek Mısır ordusuna gerekse Osmanlı düzenli ordularına karşı başarı sağlamıştır. Bu durum, bölgedeki isyancı aşiretleri güçlendirdiğinden bölge, dönem itibari ile içerisinde birçok aşiret ve nüfuzlu ailenin olduğu, güçlü aşiretlerin güçsüz aşiretleri kontrolü altına aldığı, hükümet otoritesi dışında yerel kuralların hâkim olduğu bir coğrafyaya dönüştürmüştür.

Bölgede aşiret sisteminin güçlenmesi ile birlikte 26 aşiret ve aile topluluğu oluşmuştur.[454] Bu topluluklar içerisinde Küçük Ali-oğulları, Kozan-oğulları, Reyhanlı, Ulaşlı, Avşar, Sırkıntılı, Bozdoğan, Tecirli ve Cerid grupları etkin olmuştur. Bu gruplar zaman zaman birbirleri ile çatışarak bölge üzerinde hâkimiyet mücadelesi vermiş ve bölgenin gelişmesini engellemişlerdir.[455]

[454] Anılan aşiret ve aile toplulukları hakkında bilgi almak için bkz. Yusuf Halaçoğlu, "Fırka-i Islâhiye ve Yapmış Olduğu İskân", **İstanbul Üniversitesi Ebedebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, s. 27 (1973):3-5.
[455] Nuri Yavuz, "Fırka-i Islahiye Ordusunun Özellikleri ve Faaliyetleri", **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, c. 5, s. 10 (2012): 118-119.

Bu sebeple; Osmanlı Devleti tarafından, bölgedeki eşkıyalığa son vermek, verginin toplanmasında ve askere almada yaşanan sorunları çözmek, mevsimlik hareketleri sayısız karışıklıklara sebep olan göçebeleri yerleşik hayata geçirmek amacıyla Derviş Paşa ve Cevdet Paşa komutasında Fırka-i Islâhiye kuvveti (tümen seviyesinde) oluşturularak 1865 yılında Kilikya bölgesine görevlendirilmiştir.[456]

Osmanlı Devleti tarafından bölgeye gönderilen Fırka-i Islâhiye daha önce bölgede başarısız olan düzenli orduların yaşadığı deneyimlerden yararlanarak gayrinizami kuvvetler ile düzenli birliklerin harmonisi şeklinde teşkil edilmiştir. Böylece fırka içerisinde düzenli ve düzensiz orduları barındıran *melez* tümen teşkilatı oluşturuldu. Çerkez, Gürcü ve Kürt süvarileri ile Derviş Paşa tarafından özel olarak seçilen Karadağ harekâtında savaşmış dağlık ve taşlık alanda hızlı hareket eden ve atıcılıkta iyi olan yedi tabur Zeybek ve Arnavut savaşçı topluluk bu teşkilata dâhil edilmiştir. Cevdet Paşa fırkanın mevcudunu; on beş tabur piyade, iki alay süvari, 500-600 civarında Kürt, Çerkez, Gürcü atlı ile 5 dağ topu olarak belirtmektedir.[457]

Komutayı üstlenen Derviş Paşa ve Cevdet Paşa; Kilikya'ya gelmeden önce bölgeye hâkim olan Hicaz Valisi Vecihi Paşa ile görüş alışverişinde bulunmuştur. Yapılan görüşmeye göre Kozan-oğullarına olan desteğinin kırılması amacıyla öncelikle Gavur Dağı'ndaki Cerid ve Tecirlilerin nüfuzu kırılacak, en son Kozan bölgesine harekât yapılmasına karar verilmiştir.[458]

Derviş Paşa, Karadağ harekâtında gayrinizami harp konusunda tecrübeli savaşçıları ile birlikte 03 Haziran 1865 tarihinde İskenderun'dan karaya çıkmış ve Belen bölgesinde şehre en hâkim tepe üzerine karargâhını kurmuştur. Aynı gün Bursalı Hüsni Bey, Kozan bölgesine gönderilerek psikolojik harbin propaganda faaliyetini yürütmek üzere elindeki genel affa ilişkin beyannameleri etrafa dağıtmak üzere görevlendirilmiştir. Diğer beyannameler ise Kürd ve Gavur Dağı'ndaki halka dağıtılmıştır. Diğer taraftan Adana Valisi Ali Rıza Paşa ile Halep Valisi Süreyya Paşa'dan bölge hakkında istihbarat alış verişi yapılmaya başlanmıştır.[459]

---

[456] Paul Dumont, "1865 Tarihinde Güney-Doğu Anadolu'nun Islâhı", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, çev. Bahaeddin Yediyıldız, s. 10-11 (1981):371.
[457] Cevdet Paşa, **TEZÂKİR**, yay. Cavid Baysun, c. 21-39, 2. bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986), 135.
[458] Nuri Yavuz, **age**, 119.
[459] Cevdet Paşa, **age**, 140.

Propaganda faaliyeti sonrasında Derviş Paşa'nın geldiğini haber alan çevredeki bazı aşiretler ise silahlı mücadeleye girişmeden önce devlete olan bağlılıklarını bildirmişlerdir.[460] Ancak Küçük Ali-oğulları, Kozan-oğulları gibi aşiretler ve destekçileri isyana devam etmiştir. Aşiretlerin desteği ve çevreden katılımlar sonucunda 10 Haziran 1865 tarihinde taarruz kararı alan Fırka-i Islâhiye kuvvetlerinin öncelikle Gavur Dağı ile Kürd Dağı arasındaki Maraş yolunu asilerden temizlemesi planlanmıştır. Bu plan devreye sokulmadan önce verilen kararlar incelendiğinde; Derviş Paşa ve Cevdet Paşa'nın gayrinizami harp konusunda iyi bir analiz bilgisine sahip oldukları söylenebilir. Bu kararlara göre; Gavur Dağı'nın sarp arazisi dikkate alınarak askerlerin araziye uygun olmayan ağır çantaları ve ayakkabıları Belen kasabasında bırakılmıştır. Askerlerin yanına Karadağ harekâtından edinilen deneyimler sonrasında altı günlük yiyecek ve cephanelerini koymak amacıyla hafif olan dağarcık[461] alınmış ve ayaklarına dağ yolu için uygun olan çarık giymeleri sağlanmıştır. Atların sarp arazide ağır kalacağı değerlendirildiğinden Derviş Paşa dâhil olmak üzere zabitlere daha kullanışlı olan katır tahsis edilmiştir. Beş adet topun üçü dağa çıkarılmıştır. Atıcılıkta iyi olan Arnavut ve Zeybek taburlarının atış kabiliyetlerini yükseltmek amacıyla modern tüfekler verilmiştir. Kürt süvarileri mızraklı olmaları dolayısıyla dağ zeminlerine konumlanmaları sağlanmıştır. Gürcü ve Çerkes atlıları tüfekli olduklarından dağda çarpışmak ve atlarını da beraberlerinde getirmek istemişlerdir. Komutanlar atların iaşesinin dağlık bölgede karşılanamayacağını belirtmeleri üzerine savaşçılar gerekirse yaprak ile atlarını besleyeceklerini, yiyecek bulamazlar ise onları yiyeceklerini belirtmişlerdir.[462] Gayrinizami harbe alışkın olan Çerkez ve Gürcülerin olası aksi durumlara karşı bu tarz bir tedbir alma girişimleri bu harbe karşı deneyimlerini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Kararlar bir bütün olarak incelendiğinde harekâtın tamamen gayrinizami kuvvetlere karşı uygun bir şekilde planlanmaya çalışıldığı söylenebilir.

Haziran ortasından itibaren alınan başarılar sonrasında bölgenin diğer aşiretlerinden bazıları bağlılıklarını bildirmeye başlamıştır. Burada izlenen yol ise

[460] Hacılar nahiyesi reisi Paşo Bey, hasmı olan Tiyek reisi Mehmed Bey ile aynı haklara sahip olmak (ceza veya taltif) şartıyla bağlılığını bildirmiştir. Bu durum; düzenli ordu kuvvetlerinin gayrinizami kuvvetlere karşı girişmiş olduğu bir harekâtta bölgedeki dengelerin analizin doğru yapabilmesi amacıyla öncelikle o bölgenin sosyolojik yapısını iyi bilmesi gerektiğini göstermektedir. Bkz. Dumont, **age**, 383, Cevdet Paşa, **age**, 140.
[461] Keçi derisinden yapılan avcı torbası.
[462] Cevdet Paşa, **age**, 165.

ilgili aşiretleri kazanma adına mükâfatlar vermek fakat tekrar olası bir isyana başvurmalarını engellemek amacıyla başka bölgelere yerleştirilmeleridir. Bu süreçte sadece askeri faaliyet değil kontrolün sağlandığı bölgelerde aynı zamanda sosyal değişim ve iskân faaliyetleri yürütülmüştür. Aşiretlerin hâkimiyeti kırılmaya ve konar-göçerlerin yerleşik hayata geçmesine çalışılmıştır. Yeniden kurulan bölgelere yeni adlar verilmiştir. Bu yerleşimlerde birinin adı ise bölgeye ilk ayak basan askeri birliğin adından dolayı "Hassa" olarak belirlenmiştir. İskenderun ve Maraş'ın orta yerinde olmasından dolayı stratejik öneme haiz olan bu kasabanın kontrol altına alınması amacıyla Tiyek ve Ekbaz ileri gelenlerinden kasaba meclisi kurulurken, kasabaya sonradan dâhil olan Ermenilerde unutulmamış bir temsilci de onlardan alınmıştır. Bu uygulama Cevdet Paşa'nın iskân politikasında topluluklar arası denge unsuruna vermiş olduğu önemi göstermektedir. Bu uygulamaya diğer iskân bölgelerinde de devam edilmiştir. Daha sonra bunları bir merkeze bağlanması amacıyla Kaymakamlık tahsis edilmiştir.[463] Aynı zamanda bölgedeki mali işlerinde kayıt altına alınması amacıyla halkın devlete vergi borcu miktarı hesaplanmış fakat bu miktar çok yüksek olduğundan dolayı halkın ödeyemeyeceği değerlendirilerek karşılığında askeri kışlaya kereste getirmeleri istenmiştir.[464]

Ağustos ayı başında ise karargâh Gavur Dağı istikametini kontrol altına almak amacıyla Hacı Osmanlı'ya yerleştirilmiştir. Bu bölgede de iskân faaliyetleri devam ettirilirken aynı zamanda Derviş Paşa harekâta devam etmiştir. 24 Ağustos 1865 günü Arslan Paşa komutasındaki Gürcü ve Çerkez süvarilerin öncülüğünde Küçük Ali-oğullarının rakibi olan aşiretlerin de desteğiyle ilerleyiş devam etmiştir. Bu fırka kuvvetleriyle asi aşiretlerin muharebesi sonucunda isyancı aşiretler yenilmiştir. İsyancılardan Dede Halil ve Dede Bey yakalanmış, 22 Eylül 1865 tarihinde ise Ali Bekir oğlu Ali Ağa teslim olmuştur. İsyancıların teslim olması sonucunda iskân, askere alma ve vergi alma faaliyetlerine bu bölgede de devam edilmiştir. Tecirli, Cerid ve Ulaşlı aşiretlerinin bir kısmı bu bölgeye yerleştirilmiş ve bölgenin adı Osmaniye olarak belirlenmiştir.[465]

Eylül başında ise Fırka-i Islâhiye kuvvetleri Sis bölgesine doğru yönelmiştir. Bu bölgede aşiretlerin büyük çoğunluğu üzerinde hâkimiyet sahibi olan Kozan-oğulları Aşireti kendine ait bir derebeylik benzeri bir yönetim kurmuştur.

[463] Halaçoğlu, **age**, 9.
[464] Dumont, **age**, 383.
[465] Cevdet Paşa, **age**, 161, Halaçoğlu, **age**, 11.

Osmanlı Devleti'nin tüm emirlerine karşı gelen bu aşiretin kontrol altına alınması ve Kozandağı'nın asilerden temizlenerek, iskân faaliyetlerinin yapılması daha zor olmuştur. Bu aşiret daha önce devletin göndermiş olduğu Çapan-oğullarına karşı almış olduğu zaferden sonra bölge üzerinde tam söz sahibi olmuştur.[466] Fırka-i Islâhiye kuvvetleri bölgeye geldiğinde halk aşiretlerin hâkimiyeti altında olduğundan başlangıçta emirleri dinlememiş ve yaylalara çekilmeye başlamıştır. Bu durumun genel bir isyana dönüşebileceğini değerlendiren Derviş Paşa ve Cevdet Paşa stratejik bir karar vererek yerel halka karşı harbe girişme yerine uzlaşma politikası izlemiştir. Kozan'ın doğu ve batı ağalarına anlaşma teklif edilmiştir. Bu anlaşmaya göre ağalar bölge dışına çıkarılmayı kabul edecekler ancak hükümet tarafından ödüllendirileceklerdi. Bu arada Fırka-i Islâhiye kuvvetleri propaganda faaliyetine girişerek bölgedeki halkı kendi tarafına çekmek için taş ve kireçle minber yapmış ve halka Cuma namazı kıldırılmıştır. Uğradıkları yerlerde bulunan imamlar hükümet tarafına geçirilerek, propaganda amaçlı kullanılmıştır. Diğer bir propaganda aracı ise genel af ilanının asi liderlere, adamlarına ve yerel halka genişletilmesi olmuştur.[467]

Bu uygulamaların sonuç vermesi üzerine Batı Kozan ağası Ahmet Paşa makam ve ünvanına uygun olarak memuriyet maaşına ek olarak ikibinbeşyüzkuruş gelirle Kütahya kaymakamı olmayı kabul etmiştir. Doğu Kozan'da Yusuf Ağa'ya da aynı paranın verilerek, Sivas'a sürgün edilmesi kararlaştırılmıştır. Bölgenin diğer ileri gelenlerine de maaş bağlanmıştır. Bu şekilde Kozan bölgesi silahlı mücadele girişilmeden hâkimiyet altına alınmıştır. Fakat kolera salgının Kilikya bölgesinde yayılmaya başlaması üzerine birçok insan hayatını kaybetmeye başlayınca ortaya çıkan bu kargaşandan istifade eden Yusuf Ağa tekrar isyan ederek, dağa çıkmıştır. Fakat bölgedeki aşiretleri kontrol altına almakta kararlı olan Fırka-i Islâhiye kuvvetleri faaliyetlerine devam ederek daha önce yapmış olduğu halkı kazanma faaliyetlerinin karşılığını almıştır. Diğer aşiretlerin ve bölgedeki halkın hükümet tarafına destek vermesi sonucunda Yusuf Ağa'yı tekrar yakalamıştır. Yakalan Yusuf Ağa, kaçma teşebbüsünde bulunurken vurularak öldürülmüştür.[468]

---

[466] Halaçoğlu, **age**, 13.

[467] Yavuz, **age,** 125, Cevdet Paşa'nın anlatımına göre; Cuma namazı olayı Kozan Dağlarını öyle bir sarsmıştır ki bölgede Kozan Oğullarının hâkimiyetini sarsacak şekilde etkili olmuştur. Bkz. Cevdet Paşa, **age**, 172.

[468] Yusuf Ağa'nın oğlu Ali Bey ile Mehmed Bey komutasında bulunan yerel savaşçılardan kurulu olan Fırka-i Islâhiye kuvvetleri karşı karşıya geldiğinde savaşçıların büyük çoğunluğu *"Biz Kozan-oğullarına tüfenk atamayız"* demiş, bunun üzerine Mehmed Bey bu kuvvetleri yatıştırarak, sadece karşılıklı olarak iki dağın etrafına sıralanarak, muharebeyi izlemelerini istemiştir. Bu taktik 15

Bölgedeki aşiret reislerin hâkimiyeti sonlandırılınca Derviş Paşa ve Cevdet Paşa, Kozan bölgesinin idari ve iskân faaliyetlerini genişletmiştir. Kozan bölgesi; "Sis (şimdiki Kozan), Belenköy, Kadirli" olmak üzere üç bölgeye bölünmüştür. Kozan Sancağı ise dört kazadan (Sis, Kozan, Haçin, Belenköy) oluşturulmuştur. Yeni kurulan yerleşim yerlerine hangi aşiretlerin ve ailelerin yerleştirileceği planlanmıştır.[469] Tarım ve ticaretin geliştirilmesine çalışılmıştır. Aşiretlerin tekrar göçebe hayatına başlamasının önüne geçilmesi amacıyla çadırları zorla kaldırılmış, yerleşik hayata geçmeleri konusunda zorlanmışlardır. Kafkasya'dan getirilen göçmen Çerkezler sınır bölgelerine yerleştirilerek Avşarların göç etme yolları tutulmuştur.[470]

Sonuç olarak, Fırka-i Islâhiye kuvvetleri Kilikya bölgesinde sadece kısa çözümlü askeri müdahalelerde bulunmamış aynı zamanda geleceğe dair bölgenin ekonomik, tarımsal, sosyal, dermografik problemlerine kalıcı çözümler üretmeye çalışmıştır. Bu süreçte aşiret reislerine ve halkın kazanılmasına yönelik tercih edilen özgün yöntemlerin başarısı yadsınamaz bir gerçektir. Fırka-i Islâhiye kuvvetlerinin Kilikya bölgesinde gayrinizami kuvvetlere karşı yürütmüş oldukları harp esnasında tercih ettikleri teşkilatlanma ve yerleşim yerlerinin yeniden inşa modeli bazı aksaklıklarına rağmen günümüzün modern doktrinlerine rehber olacak nitelikte olduğu söylenebilir.

4.4.2. Makedonya Sorunu ve Komitecilik

Osmanlı Devleti'nin 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nde (93 Harbi) almış olduğu ağır yenilgiden sonra Balkanlar, yeni kurulan devletlerin paylaşım mücadelelerinin başladığı bir alan olmuştur. Bölgenin bulunmuş olduğu şartlardan yararlanmak isteyen aktörler ve hedeflerini incelediğimizde;

a) *Bulgar Prensliği*; Makedonya[471] (Selanik, Manastır, Kosova vilayetinin bir kısmı) ve Edirne'yi,

b) *Yunanistan*; Yanya vilayetini ve Makedonya'yı,

c) *Sırbistan*; Kosova, Selanik ve Makedonya'nın önemli kısmını,

---

savaşçısı kalan Mehmed Bey'in kuvvetlerini daha çok sanan Ali Bey'in Mehmed Bey'i esir alma şansını kaçırarak, geri çekilmesini sağlamıştır. Bkz. Cevdet Paşa, **age**, 188.

[469] Kozan Sancağı; 9176 hanenin 26573'ü Müslüman nüfus, 2528 hanenin 8591'i Gayrimüslim nüfus olacak şekilde planlanmıştır. Bkz. Halaçoğlu, **age**, 14.

[470] Dumont, **age**, 389.

[471] Makedonya terimi Osmanlılar tarafından kullanılmayan bir coğrafi terim olup onun yerine üç liva/vilayet anlamına gelen Vilayat-ı Selase (Selanik, Kosava, Manastır) tercih edilmiştir.

d) *Arnavutlar*; Arnavutluk bölgesininin yanında Kosova ve Makedonya'nın Arnavut halkların yaşadığı bölümlerini, kendi milli sınırlarına dâhil etmeyi planladıklarını görmekteyiz.[472] Aktörlerin milli sınırlarına dâhil etmeyi plandığı toprak parçalarını incelediğimizde Makedonya'nın ortak kesişim noktasında olduğu dikkati çekmektedir.

Makedonya; yerel aktörler dışında dönemin büyük devletlerinin de bölgesel çıkarlarının kesişim noktasında olmasından dolayı özellikle "Şark Meselesi" çerçevesinde Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılan bir sorun olmuştur. Makedonya'nın bu stratejik önemi ilerleyen süreçte bölgede çıkacak olan sorunların ana temeline yerleşmesine, aynı zamanda aktörlerin birbirlerine karşı teşkilatlanma ve güç çatışması faaliyetlerinin merkez üssü olmasını sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'ne karşı almış olduğu zafer sonrası Ruslar, bölgenin yeni hamisi olmak amacıyla milliyetçilik aracını başta Bulgarlar olmak üzere bölgenin diğer aktörlerini etkilemek için kullanmışlardır. Bu faaliyetlerin silahlı mücadeleye dönüşmesi amacıyla gerekli silah ve parasal desteği bölgeye sağlamıştır. Milliyetçiliğin bölgenin aktörleri tarafından kabul görerek bölgeye uyarlanması ise Komitecilik faaliyetini doğurmuştur.[473] Mahir Aydın'ın tespit ederek eserinde belirtmiş olduğu komiteler ve isimleri şu şekildedir: [474]

1. Bulgar-Makedon Merkez Komitesi (1879)
2. Makedonya Komitesi (1887)
3. Muhibb-i Vatan Cemiyeti (1887)
4. Merkezi Edirne-Makedonya Komitesi (1890)
5. Makedonya Talebe Teşkilatı (1892)
6. Makedonya Politik Cemiyeti (1895)
7. Genç Makedonya Cemiyeti (1896)
8. Makedonya Bulgar Komitesi [Makedonya Dâhili Teşkilatı (1902)][475]

---

[472] Mehmet Hacısalihoğlu, "İttihadcılar ve Makedonya İhtilal Komiteleri: İttihad ve Terakki Hükümetinin Başlamasına Kadar İlişkiler, Pazarlıklar ve Sonuçları", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, s. 38 (2003):101.

[473] Komitecilik ve Komite kavramları için bkz. İsmail Akbal, "Komitacı Eylemlerin Son Temsilcisi İsmail Hakkı Tekçe ve Faaliyetleri", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, s.13 (2011):71.

[474] Mahir Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", **Osmanlı Araştırmaları IX**, (1989):210

[475] Altıntaş'a göre Makedonya- Edirne Bulgar İhtilalci Komitesi olarak bazı kaynaklarda anılan komite 1896 yılında Selanik'te toplanan I. Kongresi'nde Makedonya- Edirne Gizli İhtilalci Örgütü ismini aldı. Örgütün kısa adı ilk harflerinden oluşan TMORO, iç örgüt veya sadece örgüt oldu. 1905 yılından sonra bu örgüt VMORO, Balkan Savaşları'ndan sonra sadece VMRO olarak tanınmış oldu. Bkz. Ahmet Altıntaş, Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal**

Bölgede komiteciliğin ilk oluşumları Bulgarlar üzerinde görülmüştür. İlk olarak Bulgar komiteciliği Sofya merkezinde örgütlenmiştir. Komiteciler, pskilojik harbi bölgede etkin olarak kullanmıştır. Komiteciliği teşvik edici broşürler halka dağıtılmış, okullar komiteciliği anlatan eğitim kurumlarına dönüşmüştür. Komiteciler silaha el basıp yemin ederek komiteye kabul edilmiş ve hiyerarşik bir örgütlenme zincirinde çetelerde[476] görev almışlardır. Komitecilik aynı zamanda görev başarılamadığında idama hükmedecek kadar sert kuralları içerisinde içerisinde bulundurmuştur. Komiteciler daha fazla siyasi kazanç sağlamak amacıyla bölgede suikastler yaparak kargaşa ortamı oluşturmuşlardır. Adam kaçırma (Avrupalı devlet görevlileri dâhil) olayları olağan bir durum haline gelmiştir. Bombalama tarzı suikast olaylarının temelinin Bulgar komiteciler tarafından atıldığını söyleyebiliriz. Komiteciler bu yöntemle yerel/yabancı bürokrasi ve iş dünyasının yoğun kullandığı Osmanlı Bankası, Alman Kulübü ve Kolombo Otellerini bomba ile patlatmıştır.[477] Komitecilerin bu faaliyetleri yapmasının altında yatan sebeplerden biri Osmanlı Devleti'nin bölge üzerinde otoritesinin zayıflığını göstererek Avrupalı Devletlerin Makedonya'ya müdahalesini sağlayarak, bölgesel sorunları uluslararası alana taşımaktır.

Yerel halkın desteğinin kazanılması amacıyla tatlı sert politikalar üretilmiştir. Komiteciliğe başlangıçta düşük olan köylü desteği, milliyetçilik temelli çatışmaların başlamasıyla köylülerin iki ateş arasında kalması, devlet memurlarının baskısı ve otorite boşluğu sonucunda komiteciliğe desteğe dönüşmüştür. Köylü halkın kazanılması sonucunda Köy Komite Heyetleri kurulmuştur.[478] Böylece köyler güvenli üs durumuna geçerek komitecilerin silahları ve cephanelerini gizli bir şekilde muhafaza ettiği güvenli alanlar olmuştur. Eylemler gerçekleştiren komiteciler köylerine tekrar dönerek masum birer Bulgar köylüsüne bürünerek takipten

---

Bilimler Dergisi, c. VII, s. 2 (2005):81; Tarık Zafer Tunaya eserinde; Makedonya'daki komitenin 1893 yılında kurulduğunu ve ilk adının "Makedonya-Edirne İhtilalci İç Örgütü 'Viteşna Makedonska i Odrinska Revolütsionna Organizatsiya' (VMRO)" olduğunu belirtmiştir. Bulgar komitesinin kuruluş tarihi hakkında ise 1895 ile 1896 tarihi olup/olmadığı konusunda tarihçiler arasında ihtilaf olduğunu belirtmiştir. Bkz Tarık Zafer Tunaya, **Türkiyede Siyasal Partiler**, c. 1, 2 bs. (İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1988):515.

[476] Tarık Zafer Tunaya eserinde "komite ve çete" arasındaki farkı özetle **Komite'yi**; kurmay ve karar organı olarak Çete'yi ise uygulayıcı niteliği ağır basan vurucu kuvvet olarak tanımlar. Bkz. Tarık Zafer Tunaya, **age**, 509.

[477] 27 Nisan 1903 tarihinde Bulgar öğretmeni Yorgi tarafından, Fransız gemisinde saatli bomba patlatılmıştır. Daha sonra yakalanıp hakkında idam kararı verilmesine rağmen Sultan II. Abdülhamid tarafından affedilmiştir. Bkz. Aydın, **age**, 218-219.

[478] Köy meclisi, bir reis, bir sandık emini, bir voyvoda, bir müşavir ile haberleşme ve hesapları idare edecek bir kâtipten oluşmaktadır. Bkz. Altıntaş, **age**, 84.

kurtulmuştur. Osmanlı Devleti'nin ise bu gizli komiteye karşı öncelikle almış olduğu tedbirler; silah geçişini engellemek amacıyla hudut birliklerinin mevcudunu artırmak, komitecileri ölü veya diri getirenlere mükâfat, Bulgar köylülerin birbirleri hakkında kefil tutulmaları, yakalanan komitecilerin ağır cezalara çarptırılması ve bölgeye istihbarat memurlarının sevkedilmesidir. Osmanlı Devleti diğer taraftan halkı kazanmak adına Makedonya halkına yeni imkânlar sunan ıslahat çalışmaları uygulamaya çalışmıştır. Bu ıslahat uygulamaları yeni iş imkanları, arazi anlaşmazlığı problemlerinin devlet tarafından çözülmesi, bölge halkları arasındaki kilise ve okul gibi problemlerin çözümü, Nasihat Komisyonları kurulması ve ciddi suçlara karışmamış olanların af edilmesine kadar birçok hususu barındırmaktadır.[479] Fakat ıslahat çalışmalarının sahadaki uygulaması ise hükümetin hedefleri ile aynı orantıda gerçekleşmemiştir. Özellikle bölge köylülerine karşı hükümetin ılımlı ve uzlaşıcı tutumuna karşı yerel memurların (vergi memurlarının uygulamaları) tutumu bir o kadar sert olmuştur. Aynı zamanda sınır güvenliğinden sorumlu memurların silah geçişi gibi konularda ihmalkâr tutumu da bu sürece eklenince komiteciliğin yerel halk tarafından daha geniş katılımlarla desteklenmesinin yolunu açmıştır.

1903 yılına kadar Makedonya bölgesinde 86 çete savaşı yapılmıştır. En önemli isyan faaliyeti İlinden İsyanı ise oniki gün sürmüş ve Osmanlı ordusu tarafından başarılı bir şekilde bastırılmıştır. Bu olay komite içerisinde bölünmeye ve yeniden teşkilatlanmaya sebep olmuştur.[480] Komitecilerin çete faaliyetleri sürerken komiteciler ile mücadeleyi sürdüren Osmanlı subayları içerisinde de bir karşıt oluşum filizlenmeye başlamıştır. Sürecin iyi yönetilmediğini düşünen Manastır, Selanik ve Edirne'deki İkinci Ordu ile Üçüncü Ordu'nun subayları inisiyatif alarak vatanı kurtarmak amacıyla gizli oluşum içerisine girmişlerdir. Bu subayların özelliği komitecilere karşı savaşırken, onların gerilla taktikleri ile teşkilatlanma şekillerini aynı zamanda öğrenmeleridir.[481]

1906 yılında subayların ve bölge Müslümanlarının yer aldığı Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyetin 1907 yılında İtttihad ve Terakki Cemiyeti ile birleşimi sonrasında Selanik (dâhili) ve Paris (harici) hattında

[479] Aydın**, age**, 227-230.
[480] Komite kararıyla Virthouistler ve Sandanistler olarak iki grup oluşturulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tunaya, **age**, 513.
[481] Akbal, **age**, 75.

teşkilatlanan Jön Türk hareketi Makedonya Meselesine ortak olmuştur.[482] Cemiyet; Makedonya'daki problemlerin çözümünü Abdülhamid'in anayasal ve parlemanter düzene geçişi ile çözülebileceğine inanmaktaydı. Cemiyet; Osmanlı Devleti'ni ayakta tutmak için ayrılıkçı politikalar yerine genel vatan (vatan-ı umumi) politikasında kararlı olduğundan bölgedeki diğer komiteler ile ilişki kurmuştur. [483] Cemiyet, komiteler ile yürütmüş olduğu silahlı mücadeler ve sonrasında girmiş olduğu ilişkiler sonucunda ihtilal fikirlerinden etkilenerek Makedonya'daki sorunun çözüm anahtarını ihtilal yaparak iktidarı devralmakta bulmuştur. İktidar sonrası süreçte de komiteler ile ilişkiler devam etmesine rağmen her komitenin etnik milliyetçilik temelli kendi lehine istekleri, ilerleyen süreçte İttihad ve Terakki Cemiyeti için Makedonya sorununun çözülemeyen bir problem olarak devam etmesine neden olmuştur. Komiteler arasındaki etnik güç çatışmaları Balkan Savaşı ile birlikte en üst zirvesine dönüşerek Osmanlı Devleti'ne karşı devlet düzeyinde silahlı mücadeleye dönüşmüştür.

Makedonya bölgesinde Osmanlı subaylarının ve memurlarının komitecilerden kazandığı çete muharebeleri ve teşkilatlanma tecrübelerinin siyasi izdüşümü olan İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarı ele geçirmesiyle birlikte Osmanlı Devleti bünyesinde komiteci olarak adlandırılan bir teşkilat doğmuştur.[484] Bu teşkilat üyelerinin örgütlenme tarzı Makedonya'da oluşan komitelere benzerlik göstermiş, gizlilik, cesaret, örgütlenme yeteneği ve gerilla yeteneklerine sahip olmak bu teşkilat üylerinin bir yaşam tarzı olmuştur. Cemiyet üyelerinin bazıları gerilla deneyimlerini Enver Paşa gibi Bulgar, Rum, Sırp çetelerini takip ederken deneyimlemiş,[485] bazıları ise bu yeteneklerini Sultan II. Abdülhamid'i protesto etmek için kullanmışlardır. Resne'de bulunan Kolağası Niyazi Bey askeri depodan aldığı silahları oluşturmuş olduğu asker ve sivil karışık kalabalık gruptan oluşan çetesiyle dağa çıkarak Abdülhamid'e isyan etmiştir.[486] Cemiyet üyeleri sonraki süreçte iktidarı ele geçirince Osmanlı Devleti'nin dâhili ve harici bölgelerinde çeteler ile muharebelerine devam ederek vatanı korumak amacıyla gayrinizami taktikleri kullanmışlardır.

---

[482] Hacısalihoğlu, **age**, 104-105; Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa (1914-1922)**, c. 1, 3.bs, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 258. ; Cemiyet üyesi Enver Paşa'nın kendi kaleminden yemin belgesi için bkz. Tunaya, **age,** 525; Yemin töreninde uygulanan ritüelin bir benzeri Güney Cephesi'nde Milli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine katılım esnasında uygulanmıştır.

[483] Sandanksi grubunun Jön Türkler ile ilişkisi için bkz. Hacısalihoğlu, **age**, 111.

[484] Zafer Tunaya'nın aktarımına göre; İttihat ve Terakki her zaman bir "komite", İttihatçılar da "komiteci" olarak adlandırılmışlardır. Bkz. Tunaya, **age**, 525.

[485] Enver Paşa, çete takibinde göstermiş olduğu başarılardan dolayı binbaşı rütbesine yükseltilmiştir. Bkz. Aydemir, **Enver Paşa**, c. 1, 272.

[486] Sina Akşin, Siyasal Tarih, **Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908** (İstanbul: Cem Yayınevi, 2011), **183.**

4.4.3. Teşkilat-ı Mahsusa

Teşkilat-ı Mahsusa; Osmanlı Devleti'nde 23 Ocak 1913 tarihli Babıali Baskını sonrası İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarı tamamen eline geçirmesinden sonra[487] Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından kurulmuştur. Başkanlığını Süleyman Askeri'nin idare ettiği bir istihbarat kuruluşu olarak anılmıştır.[488] Teşkilatın görev yapılan bölgelere göre; Umur-u Şarkiye, Fedai Zabitan, Batı Trakya Geçici Hükümeti gibi farklı isimler ile adlandırıldığı olmuştur.[489]

Teşkilatın araştırmamız açısından önemi ise:

a) Osmanlı Devleti tarihsel izdüşümünde "Teşkilat-ı Mahsusa" teriminin ilk olarak komutanları muvazzaf subay olan "gönüllülerden oluşturulan bölük ve taburlara" verilen ad olarak karşımıza çıkması,[490]

b) Osmanlı Devletinin ekonomik, siyasi ve askeri yönden zayıflama döneminde faaliyete geçen teşkilatın, gönüllü kuvvetler ile merkezden uzak görev sahasında güçlü devletlere karşı gayrinizami harp taktik ve yöntemlerini kullanmış olmasıdır.

Bu sebeple, teşkilatın ve faaliyetlerinin açıklanmasının, bu teşkilatın ve bu teşkilata mensup komutanların etkisinde görev yapan Osmanlı subaylarının ve askerinin gayrinizami harp tecrübelerinin Kuva-yı Milliye'ye aktarılan kazanımlarının anlaşılırlığı açısından faydalı olacağını söylebiliriz.

Teşkilat-ı Mahsusa, Osmanlı yönetim kademesinde Enver, Talat ve Cemal Paşaların etkin olduğu bir dönemde kurulduğundan her üç paşanın da bu teşkilat üzerinden otorite oluşturmaya çalıştığı söylenebilir.[491] Teşkilatın yapısı karmaşık olduğu gibi, hakkındaki bilgiler de gizlilik politikasından dolayı bir takım hatıratlar ve sınırlı arşiv belgelerinden elde edilebilmektedir.[492] Ancak 1913'de fiili eylemleriyle ortaya çıkan Teşkilat-ı Mahsusa, 05 Ağustos 1914 tarihinde padişah V. Mehmet Reşat tarafından onaylanmak suretiyle devletin gizli servisi olarak kabul

[487] Ozan Arslan, **Osmanlı'nın Son Zaferleri: 1918 Kafkas Harekatı** (İstanbul: Doğan Kitap,2010), 21.
[488] Şükrü Altın, **Teşkilat-ı Mahsusa** (İstanbul: İlgi Kültür Sanat, 2014), 47.
[489] Kaya Karan, **Türk İstihbarat Tarihi: Yıldız İstihbarat Teşkilatı ve Teşkilat-ı Mahsusa'dan MİT'e**, (İstanbul: Truva Yayınları, 2008),40.
[490] Ahmet Tetik, **Teşkilat-ı Mahsusa**, 3.
[491] Arif Cemil, **I.Dünya Savaşında Teşkilat-ı Mahsusa,** (İstanbul, Arba Yayınları,1997), 10-11.
[492] Teşkilatı Mahsusa'nın kuruluş tarihi ile ilgili tartışmalar için Bkz. Şimşek, **age**, 117-119.

edilmiştir.[493] Teşkilatın personel kaynağı, ordunun yetenekli subaylarının yanı sıra II. Abdülhamid yönetiminde sürgüne tabi tutulmuş, cezalar almış veya rütbeleri alınmış subaylar ile eşraftan oluşmaktadır. Ancak burada çalışma açısından değerlendirilmesi gereken noktanın bu teşkilata üye olan subay veya eşrafın birçok bölgede istihbarat veya gönüllü kuvvetler oluşturarak gayrinizami harp icra etmeleridir.

Teşkilatın çalışma alanı oldukça geniş olduğundan Osmanlı Devletinin ekonomik ve siyasal sıkıntılarının olduğu bir dönemde kurulan teşkilatın bu kadar geniş bir alanda o günün şartlarında başarılı faaliyetleri uzun bir süre devam ettirmesini beklemek zordur. Çünkü Balkanlarda veya Afrika'da faaliyet gösteren bir teşkilat üyesi daha sonra Irak bölgesine geçerek aynı faaliyetleri orada da sürdürmektedir. Türk ve Müslüman nüfusun olduğu her yerde işgalcilere karşı koyma girişimleri, Osmanlı Devleti'nin maruz kaldığı tehlikelere oldukça geniş bir alanda aktif bir şekilde engel olma girişimleri ekonomik, lojistik ve siyasal desteğe ihtiyaç duyan teşkilatın faaliyetlerinin başarısını güçleştirdiğini belirtebiliriz.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın ilk kurulma amacı; Osmanlı İmpatorluğu'nu dağılma sürecinden kurtarmaya yöneliktir. Eşref Kuşçubaşı, bu konuyu; "Hasta adam o kadar hastaydı ki, onun acılarına son vermek, İngilizlerin dört senesini aldı. Bizim işimiz hastayı mümkün olduğu kadar uzun yaşatmaktı." [494] diye açıklar. Teşkilat, öncelikle mevcut toprakları korumak amacıyla İslam Birliği ve Pantürkizm gibi görüşler üzerinden propaganda yaparak, teşkilata gönüllü kuvvetler ve nüfus desteği kazandırmıştır.[495]

Teşkilatın faaliyet yöntemleri ise; Osmanlı Devletine hasım olan veya hasım olması muhtemel devletlerde karşı propaganda yapmak, askeri sırları ele geçirmek, bu ülkede bulunan yerel halkı merkezi hükümete karşı ayaklandırmaktır.[496] Bu faaliyetleri gerçekleştirmek için teşkilatın izlediği yöntem ise gönüllü kuvvetleri organize ederek gerilla harbine dayalı gayrinizami harp uygulamaktır.

---

[493] Karan, **age**, 43.
[494] Philip H.Stoddard, **Teşkilat-ı Mahsusa,** çev. Tansel Demirel, 3.bs. (İstanbul: Arma Yayınları, 2003),124.
[495]Hikmet Çiçek, **Dr.Bahattin Şakir: İttihat ve Terakki'den Teşkilatı Mahsusa'ya Bir Türk Jakobeni** (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2004), 114.
[496] Karan, **age**, 40.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın ilk reisi Süleyman Askeri Bey olup, Yardımcısı Atıf (Kamçıl) Bey, Emniyet-i Umumiye Müdür Muavini Aziz Bey, Doktor Nazım Bey ile birlikte Doktor Bahaddin Şakir Bey'den oluşmaktadır.[497] Teşkilat-ı Mahsusa'nın İstanbul'da bulunan merkez örgütü, yönetici komisyona bağlı olarak dört masaya (şubeye) ayrılmıştır. Bu masalar:[498]

1) Rumeli Masası: Arif Bey.

2) Kafkasya Masası: Yüzbaşı Rıza Bey .

3) Afrika-Trablusgarp Masası: Hüseyin Tosun ve Tunuslu Ali Başhampa Bey.

4) Vilayatı Şarkiye (Merkez: Erzurum) Masası: Dr. Bahaddin Şakir ve Ruşeni Bey.

Teşkilat; Balkanlar, Afrika, Doğu Türkistan, Arabistan dâhil olmak üzere birçok yere personel görevlendirmiştir.[499] Bu kadar personeli iaşe ve bakım masraflarının karşılanması zorluğuna reçete olarak Birinci Dünya Savaşı'nın çıkışı ile sağlanan Alman desteğini gösterebiliriz. Teşkilat üzerinde hâkimiyet sahibi olan Talat, Cemal ve Enver Paşa'nın yönlendirmeleriyle Osmanlı Devleti tercihini Almanya yanında savaşa girmekten yana kullanmıştır.[500] Birinci Dünya Savaşı'nda teşkilatın kadrosunun 30.000 kişiye ulaştığı tahmin edilmekle birlikte kadrosu genişleyen teşkilatın para kaynağının temini "a) Harbiye Nezareti bütçesinden ödenen gizli ödenek. b) Almanya'dan aktarılan altınlar. c) Bağış ve ticaret ile elde edilen para" olmak üzere 3 farklı yoldan sağlanmıştır.[501]

Teşkilat-ı Mahsusa gerek Birinci Dünya Savaşı süreci öncesi, gerekse savaş sürecinde uzak bölgelerdeki Osmanlı'ya tehdit oluşturan devletlere karşı yerel halkı örgütleyerek, hasım devletleri iç ayaklanmalar ile meşgul etmiştir. Teşkilat üyeleri savaş süresince sömürge altına giren veya girmesi muhmemel olan Türk ve Müslüman devlet ve topluluklarının istiklallerini kazanmaları amacıyla Çin

[497] Çiçek, **age**, 119, Tetik, **age**, 15.
[498] Çiçek, **age**, 120.
[499] Altın, **age**, 64.
[500] Ali İhsan Sabis, **Harp Hatıralarım**, c.1, (İstanbul: İnkilap Kitapevi, 1943), 74.
[501] Altın, **age**, 66.

bölgesindeki Cedid Okullarında teşkilatın ideolojisine uygun nesiller yetiştirmeye dahi çalışmıştır.[502]

Teşkilat-ı Mahsusa, Balkanlarda teşkilat üyelerinin öncülüğünde "Garbi Trakya Hükümeti" kurarken[503], Kafkasya, Arabistan, Mısır, Yemen gibi bölgelerde gerilla tipi çalışma sistemiyle "Fedai Zabitan" adıyla müfrezeler ve taburlar kurmuştur. Bu bölgelerdeki başlıca faaliyetleri incelendiğinde;

a) Orta Doğu'da propaganda yapmak üzere Bingazi'ye gönderilen milletvekili Yusuf Şetvan Bey ile Şeyh Es-seyid Şerif Ahmed Es-Sunusi'nin Alman denizaltısı ile İstanbul'a kaçırılması,

b) İngiliz ajanı Thomas Edward Lawrence'ı Arabistan, Hicaz, Suriye ve Irak'taki Arap Şeyhlerini kandırma eylemlerine karşı girişilen harekâtlar,[504]

c) Orta Asya'da; Karadeniz üzerinden Rusya'ya sızarak, Rusya'ya karşı Ahıska Türkleri, Abhazlar ve Çeçenlerden ajan olarak istifade ederek teşkilat oluşturma ve Rusya'nın askeri birlik ve güçlerinin durumunu öğrenme ve iç ayaklandırma çıkarma,

d) İran bölgesinde; Afganistan ve Hindistan'a giderek İngilizleri bu bölgelerde yıpratma faaliyetleri sayılabilir. [505]

Teşkilat-ı Mahsusa'nın dönüm noktası Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmesi olarak gösterilebilir. Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı Sultanı Mehmet Reşat tarafından işgal kuvvetlerinin baskısıyla teşkilat lağv edilmiş ve 1919 yılı Ocak ayında Tevfik Paşa Hükümeti zamanında İstanbul'da İttihat ve Terakki ile Teşkilat-ı Mahsusa mensuplarıyla bazı önemli kişilerin tutuklanmasına başlanmıştır. İngilizler sınır boylarında, cephelerde Türk subaylarını tutuklarken, İstanbul'daki padişaha bağlı hükümet memurları işgalcilerle işbirliği yaparak tutuklamaları yapmıştır. İstanbul'daki tutuklananlar özellikle "Bekirağa Bölüğü" adı verilen Harbiye Nezareti Cezaevi'ne hapsedilerek, sıkıyönetim mahkemelerinde "savaş suçluları" olarak yargılanarak Malta Adası'na sürülmüşlerdir.[506]

---

[502] **age**, 69.
[503] Sabis, **Harp Hatıralarım (1)**, 15.
[504] Karan, **age**, 45.
[505] **age**, 46-47.
[506] Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat ve Terakki Erkânı** (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2010), 7.

Teşkilat üzerinde etkin olan, Enver, Cemal ve Talat Paşaların savaş sonrası ülkeyi terk etmesi; teşkilat içerisindeki konumlarının dışında hayatlarında da önemli değişikliklere sebep olmuştur. Bu kişilerin sonraki hayatlarını incelediğimizde;

- Moskova'ya giden Enver Paşa, daha önce Hindistan'a göndermiş olduğu teşkilat üyeleri ile temasa geçerek, Ruslar ve İngilizlere karşı mücadelere girişmiştir. Daha sonrasında Rusların kendisinden şüphe etmesinden dolayı Moskova'dan, Doğu Türkistan'a kaçarak, Buhara, Semerkant ve Taşkent'te kurmuş olduğu silahlı birlikler ile Bolşevik Rusya'ya karşı mücadelere girişmiştir. 05 Ağustos 1922 tarihinde ise Ruslara karşı giriştiği savaşta vurularak öldürülmüş,[507]

- Cemal Paşa; Afganistan'da ordularının ıslahı ve eğitiminde bulunup Kafkasya'da çalıştığı esnada Tiflis'te Taşnak çetesine mensup bir Ermeni tarafından öldürülmüş,

- Doktor Bahaaddin Şakir, Berlin'de öldürülmüş,

- Prens Sait Halim Paşa, Roma'da öldürülmüş,

- Trabzon Valisi Cemal Azmi ise Berlin'de öldürülmüş,

- Talat Paşa ise, 1921 tarihine kadar Berlin'de Umum Âlem-i İslam İhtilal Cemiyeti'nin başkanlığını yapmıştır. Başkanlık yaptığı süreçte bir Ermeni komitacı tarafından Berlin'de öldürülmüştür.[508]

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti Teşkilat-ı Mahsusa vasıtasıyla savaş öncesi ve esnasında gönüllü birlikler teşkil ederek gayrinizami harp üzerinden başarı sağlamaya çalışmıştır. Bazı cephelerde (Kafkas cephesi gibi) bazen farklı unsurlardan (komuta hatası) kaynaklanan başarısızlıklar yaşandığı gibi genel olarak devletin bulunduğu tüm olumsuz şartlara karşı gayrinizami harbi Trablusgarp ve Trakya Cepheleri gibi alanlarda başarılı olarak uyguladığı söylenebilir. Osmanlı ordusunun yaşadığı başarılı/başarısız gayrinizami harp deneyimlerinin incelenmesi amacıyla Trablusgarp, Kafkas, Irak ve Balkan Cephesi örnekleri aktarılacaktır.

4.4.4. Trablusgarp Savaşı

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi durumdan istifade ederek Kuzey Afrika'da ekonomik amaçlarına ulaşmak isteyen İtalya, 29 Eylül 1911

[507] Karan, **age**, 60.
[508] **age**, 59.

tarihinde Osmanlı Devleti'ne bağlı Trablusgarp ve Bingazi sancaklarını işgal etmiştir.[509] İtalyanların bu planlarını çok önceden hisseden II. Abdülhamit, "Bu makarnacılar bir gün Afrika topraklarına saldıracaklar, bunlara hadlerini bildirmek gerekir. Yalnız uzaklık ve deniz üstünlüğü yüzünden müdahale etmemiz mümkün değildir, kaybedebiliriz" demiştir.[510] Bu yüzden Trablusgarp'ta her zaman güçlü bir tümen bulundurarak, bu içgüdüsel duygusuna karşı bir tedbir geliştirmiştir. Fakat Abdülhamit tahttan indirildikten sonra bu tümenin Yemen'e İmam Yahya Ayaklanması'nı bastırmak üzere Müşir İbrahim Paşa tarafından görevlendirilmesi, İtalyanlara arzuladıkları işgal imkânını açmıştır.[511] İtalyanlar savaş sonrasında; Osmanlı Hükümeti'nin savaş öncesinde bölgedeki halkı kışkırtarak İtalya aleyhine propaganda yapmayı düşünmesine rağmen aynı şekilde bölgedeki asker sayısını kuvvetlendirmemesinin büyük bir hata olduğunu ifade etmişlerdir.[512]

İşgalin öncesinde; 27 Eylül 1911 tarihinde İtalya, Osmanlı Devleti'ne Trablusgarp işgaline razı olmasını isteyen bir ültimatom hazırlamıştır. Fakat Almanya ile ilişkisini bozmak istemeyen İtalya, Almanlardan olumlu cevabı aldıktan sonra bu ültimatomu 28 Eylül 1911'de Babıali'ye göndermiştir. Aynı gün saat 13.00 sıralarında bu ültimatom Sadrazam Hakkı Paşa'ya tebliğ edilmiştir. Babıali, toplantı sonrasında almış olduğu olumsuz kararı İtalyanlara gönderince, İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir.[513] Zayıf Osmanlı kuvvetleri karşısında İtalyan kuvvetleri Kuzey Afrika'da hızla ilerleyerek Tobruk, Trablusgarp, Derne, Humus ve Bingazi'yi işgal etmiştir.[514]

İtalya'nın bu işgaline Avrupalı Devletlerinin tarafsız kalmasının altında yatan sebebin, İtalya'nın savaş öncesinde işgalin sadece Trablusgarp bölgesinde kalacağının garantisini diğer devletlere vermesi ve aynı tarihlerde bölgenin farklı noktalarında çıkarları olan Fransa'nın Fas bölgesine, İngiltere'nin ise Mısır'a asker yerleştirmesi gösterilebilir. İtalyanlar, Trablusgarp'a işgale başlayınca İngiltere

[509]Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa (1908-1914)**, c.2, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010), 220.
[510] Altın, **age,** 47.
[511] Aydemir, **age**, 219.
[512] Hale Şıvgın, "Trablusgarp Savaşı", **Türkler 13**, ed.Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları,2002):280.
[513] **age**, 279.
[514] Stoddard, **Teşkilat-ı Mahsusa,** 77.

Mısır'da hemen tarafsızlığını ilan etmiş, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp ile karadan tek bağlantısını bu şekilde kesilmesini sağlamıştır.[515]

Trablusgarp meselesi ülke çapında büyük yankı uyandırmış, halktan birçok kişi maddi desteğin yanı sıra gönüllü asker olarak bölgeye gitmek istediklerini belirtmiş ve muhtelif yerlerde orduya yardım cemiyetleri kurulmuştur.[516] Ancak bulunmuş olduğu şartlardan dolayı Kuzey Afrika'ya takviye kuvvetler gönderemeyen Osmanlı Devleti'nin sadece İtalyan işgalini protesto etmekle kalması üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri ordu ve hükümet içindeki unsurları harekete geçirmeyi arzulamıştır. Bu amaçla, Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa ile iletişime geçen cemiyet üyeleri protestodan daha fazlasını yapmak amacıyla yerel unsurları örgütleyerek, gönüllü kuvvetler oluşturma isteklerini kabul etmesi için Mahmut Paşa'yı ikna etmişlerdir. Mahmut Paşa ise; Enver Paşa'ya komutasındaki grubun (Fedai Zabitan Grubu) Osmanlı hükümeti ile ilişkisi olmaksızın hareket eden bir grup olarak Tunus ve Mısır üzerinden bölgeye gizli bir şekilde giriş yapmasını şart koşmuştur.[517]

Mısır ve Tunus üzerinden bölgeye giriş yapan bu subaylar içerisinde daha sonra Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemi'nde önemli makamlara gelecek komutanlar görev almıştır. Bunlar arasında; Enver Paşa, Mustafa Kemal, Süleyman Askeri, Ali Fethi (Okyar) gibi isimler sayılabilir.[518] Gizlilik içerisinde bölgeye intikal eden subaylar kendilerine çeşitli meslekler bulmuştur.[519] Çünkü İtalyanların yanı sıra Mısır'ı işgal etmiş bulunan İngilizler de Osmanlı subaylarının bölgeye girişini engellemek için ellerinden geleni yapmışlardır. Hatta bu kişileri yakalatmak için ajanlarını dahi görevlendirmişlerdir. Fakat buna mani olamamışlardır.[520]

Bingazi'ye ulaşan ve Fedai Zabitan Grubu'nun komutanı rolünü üstlenen Enver Paşa, Nafrusilerin lideri Cebel-i Nafrusa, Süleyman el-Baruni'nin yardımlarıyla bedevi gönülleri örgütlemiş ve Sünusi tarikatı üzerinden cihat ilanı yaparak iyi bir propanganda kampanyası yürütmüştür. Aynı zamanda Osmanlı

---

[515] Nurettin Şimşek, **Teşkilat-ı Mahsusa'nın Reisi Süleyman Askeri Bey Hayatı, Siyasi ve Askeri Faaliyetleri** (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008), 51.
[516] Şıvgın, **age**, 281.
[517] Stoddard, **Teşkilat-ı Mahsusa**, 79.
[518] Bölgede görev yapan subaylar için Bkz. Turgut Gürer, **Komitacı BJK'nin Kurucusu Fuat Balkan'ın Anıları** (İstanbul: Gürer Yayınları, 2008), 16; Aydemir, **age**, 221.
[519] Mustafa Kemal (Atatürk), bölgeye gazeteci "Mustafa Şerif" sahte kimliği ile giriş yapmıştır.
[520] Altın, **age**, 77.

ordusunun çekildiği her garnizona adamlarını yollayarak orada tekrar bir örgütlenme faaliyeti oluşturmuştur. Enver Bey, bölgede askeri örgütlenmeye destek ve propaganda amacıyla fişek imalathanesi, El-cihad (Kutsal Savaş) adında gazete ve askeri eğitim merkezi ile bölgede nüfus sahibi şeyhlerin oğulları için de bir okul kurmuştur. Enver Paşa'nın örgütlendiği garnizonlar ve görev alan başlıca komutanlar şu şekildedir:

"Trablusgarp : Miralay Neşet Bey, Binbaşı Ali Fethi (Okyar).
Humus : Muzaffer Halil Bey, Yüzbaşı Hasan Fehmi.
Mesrata : Yüzbaşı Hakkı ve Teğmen Nuri.
Bingazi : Binbaşı Aziz Ali Bey, Süleyman Askeri.
Tobruk : Ethem Paşa, Binbaşı Nazım, Teğmen İslam.
Derne : Enver Bey, Nuri Bey, Mustafa Kemal, Çerkez Reşit, Eşref Kuşçubaşı."[521]

Enver Bey, ilk iş olarak bölgede mevcut asker sayısı 2000'i geçmeyen ve donanması ise yok denecek kadar az olan Osmanlı ordusunun[522] modern silah ve teçhizat ile donatılmış kuvvet mevcudu yaklaşık 110.000 asker, 40 top, 22 uçak olan[523] İtalyan kuvvetleri karşısındaki asimetrik güç dengesini düzeltmeyi planlamıştır. Bu sebeple sadece makinalı tüfeklere sahip düzensiz bedevi ordusunu gayrinizami harp yapmak üzere örgütleyerek mevcutları 500-600 kişiyi geçmeyen bedevi kuvvetlerin sayısını yaklaşık 20.000 kişiye ulaştırmıştır. Bedevilerin gayrinizami harbe yönelik teşkilatlanması şu şekilde planlanmıştır: [524]

- On ile yirmi kişiden oluşan her gruba, ilgili aşiretin şeyhinin atadığı bir onbaşı veya çavuşun sorumluluğunda, temizlik ve aşçılık hizmetlerini bir kadının üstlendiği bir çadır tahsis edilmiştir.
- Her gönüllüye tayin ve teçhizat verilerek, günlük ödenek ayrılmıştır.
- 50 kişiden oluşan her gruptan (iki ile beş çadır) aşağı kademeden bir şeyh sorumludur.
- 150 kişiden oluşan gönüllü bölüğünün başında bir Türk subayı ve iki astsubay bulunmaktadır.

[521] Stoddard, **Teşkilat-ı Mahsusa**, 83.
[522] Şıvgın, **age**, 282.
[523] Altın, **age**, 73.
[524] Stoddard, **Teşkilat-ı Mahsusa**, 84-85.

- Belirli bir aşiretten gelen müfrezenin tümü ise aşiretin şeyhi ve iki Osmanlı danışman tarafından kumanda edilmektedir.

- Enver Bey, yöredeki aşiretlerin desteğini kazanmak amacıyla bedevilerin hayvanlarına el konulmasını yasaklamış aksine ikmal malzemesi temin edenleri ödüllendirerek, üstü örtülü bir şekilde kaynak aktarımı sağlamıştır.

Silah temini için izlenen yöntem ise, düşman bölgesinden ele geçirilen her teçhizat ve esir için ayrı bir miktar para ödülü belirlenmiş ve bedeviler bu şekilde motive edilmiştir. Böylece 14 Ocak 1912 tarihinde yapılan ilk baskında 1500 civarında tüfek, beş makinalı tüfeğin ele geçirilmesi sağlanmıştır.[525] Yapılan bu ilk baskında ayrıca silahlarını bırakıp kaçan yaklaşık 600'ün üzerinde İtalyan askeri esir alınmıştır.[526] Güney Cephesi'nde de kullanılan silah teminine yönelik benzer taktiğin; Che'nin "gerilla savaşında, gerilla savaşçısının silah kaynağının her zaman düşman cephesi olduğu" teziyle örtüştüğü söylenebilir.[527]

Bedevi gönüllü kuvvetlerinin yürütmüş olduğu gerilla harekâtının başarılı uygulamalarından sonra düzenli orduya sahip İtalyan kuvvetleri kara ve deniz toplarının menzilinden daha ileri gitmeyi uygun görmemişlerdir. Bu sebeple Bingazi ve Tobruk'taki 50.000 civarında İtalyan kuvveti şehirden çıkamadığı gibi Derne'de ise; 8000 civarında Bedevi kuvveti tarafından kuşatma altına alınmıştır. Savaşın başında İtalyanlar; silah ve asker sayısına güvenerek, "Trablusgarp Savaşı'nın çok kolay olacağını hatta bir gezinti olacağını" değerlendirmişlerdir.[528] Fakat işler plandıkları gibi gitmemiştir. Bu kuşatma sonucunda; Osmanlı ordusuna mensup gönüllü subaylar; silah, cephane ve asker yetersizliğine rağmen örgütledikleri bedevi gönüllü kuvvetleri ile birlikte gerilla harbi yaparak yaklaşık 110.000 kişilik İtalyan kuvvetini sahile hapsetmiştir.[529]

Enver Bey'in temellerini attığı, İtalyan düzenli ordusuna karşı bedevi gönülleri örgütleyerek yürütülen düzensiz kuvvetler ile gerilla harbi taktiği; Osmanlı Devleti'nin İtalyanlar ile yapmış olduğu Uşi Antlaşması ve daha sonraki süreçte başlayan Birinci Dünya Savaşı ile tam olarak istenilen hedefe ulaşamamış olabilir. Ancak Türk subaylarının bölgede teşkilatlandırdıkları bu gayrinizami harp taktik ve

[525] **age**, 84.
[526] Altın, **age**, 82.
[527] Che, **age**, 98.
[528] Şıvgın, **age**, 285., Aydemir, **age**, c.2, 219.
[529] Altın, **age**, 83.

yöntemlerini kullanan bedevi kuvvetlerin yürütmüş olduğu gerilla tipi yıpratma savaşında, İtalyanlar geniş bir alana yayılmak zorunda kalmaları ve aldıkları zaiyatlar sonucunda güç kaybına uğramış, Birinci Dünya Savaşı'nda ise 60.000 civarında askerini bölgede tutmak zorunda kalmıştır. İngilizlerin ise çetin savaş şartlarında 30.000 civarında askerini Batı Sahra'ya bağlayarak 80.000.000 sterlin para harcamasına neden olmuştur.[530]

Bölgedeki bir İngiliz gözlemcinin aşağıdaki ifadeleri düzensiz kuvvetlerin yürütmüş olduğu gayrinizami harbin, güçlü devletin savunmasız alanı olan ekonomik faktörlere olumsuz etkisini göstermektedir:[531]

> "Bu kimi yönlerden, düşmanlarımızın savaştaki en başarılı stratejik hareketiydi, çünkü bu son derece zararlı birkaç bin Arap, bir yıldan uzun bir zaman başka yerlerde çok ihtiyaç duyulan 30.000 askeri bu bölgeye bağlamış, ayrıca çöl demiryollarına, çöl arabalarına, ulaşıma vs. o kadar çok harcama yapmamıza neden olmuştur ki, bu harcamalar yüzünden, yeni nesil ömür boyu kişi başına 2 peni daha fazla gelir vergisi ödemek zorundadır."

Sonuç olarak; güçlü bir orduya karşı gayrinizami harp taktik ve stratejilerinin doğru kullanımının harbin sürecine, ekonomisine ve sonucuna etkisini göstermesi açısından Trablusgarp Savaşı'nın, Osmanlı subaylarına başarılı bir gayrinizami harp deneyimi kazandırdığı değerlendirilebilir.

4.4.5. Batı Trakya Hükümeti'nin Kurulması

Osmanlı Devleti'nin Birinci Balkan Savaşı sonrasında imzalanan Londra Antlaşması ile birlikte çok geniş toprakları Balkan Devletlerine bırakması sonrasında,[532] bu toprakların paylaşılması konusunda itilafa düşen Balkan Devletleri kendi aralarında İkinci Balkan Savaşı'na başlamışlardır.[533]

Bu yeni gelişen şartlarda; Londra Antlaşması'nın dönem itibariyle geçersiz olduğunun Osmanlı bürokrasi ve ordu mensuplarında fikri olarak filizlenmeye başlamadığı esnada Bulgar kuvvetlerinin diğer Balkan devletlerine karşı tedbir geliştirmek amacıyla Çatalca karşısındaki kuvvetlerini geri çekmesinden faydalanmak isteyen Hurşit Paşa komutasındaki 10'ncu Kolordu Komutanlığının Kurmay Başkanı Yarbay Enver Bey, Teşkilat-ı Mahsusa üyelerinden Eşref (Kuşçubaşı) Bey'i gönüllülerden oluşturulan 300 kişilik çete kuvveti ile

---

[530] Stoddard, **Teşkilat-ı Mahsusa**, 96-97.
[531] Jarvis, C.S, **Three Deserts,** (Londra: John Murray, Albemarle Street, W. 1936), 4'den aktaran Stoddard, **age**, 97.
[532] Londra Antlaşması Maddeleri için Bkz. Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, c.2 ks.2 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991), 313.
[533] Bayur, **age**, 397.

Lüleburgaz'a keşif amaçlı göndermiştir.[534] Eşref Bey'den alınan olumlu onaydan cesaret alan Enver Bey'in emriyle mevcudu 4000 kişiye yaklaşan kuvvetler, Ereğli ve Tekirdağ'a yapmış olduğu 13 Temmuz 1913'teki çıkarma ile Çorlu civarında Bulgar kuvvetlerini püskürtmüştür. İleri yürüyüşü devam ettiren Türk kuvvetleri 15 Temmuz 1913 tarihinde Midye-Enez hattı sınırına varmışlardır. Bu hat üzerinde beklemede kalan Türk kuvvetlerine, Talat, Enver ve Cemal Beylerin Babıali'yi ikna etmesi ile birlikte, Meriç Nehri'ne kadar Doğu Trakya'yı işgal etmesi kararı iletilmiştir.[535]İşgal kararı sonrasında; ilerleyen gönüllü kuvvetler, Babıali tarafından verilen karar gereğince Edirne'yi geri aldıktan sonra daha fazla ilerlemeyerek, Meriç'in batısına geçmemiştir.[536] Bu sıralarda Bükreş'te Balkan Devletleri arasında başlayan barış görüşmeleri (31 Temmuz 1913) kısa sürede sonuçlanmış ve 10 Ağustos'ta Bükreş Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Yunanlılar Batı Trakya'yı Bulgarlara bırakmıştır. Osmanlı kuvvetlerinin Edirne'ye dönüşünün etkisiyle Bulgarlara bırakılan Batı Trakya topraklarında, Bulgar çetelerinin Müslümanlara baskı ve şiddet hareketlerinde bulunduklarına dair hudut hattında keşif maksatlı görevlendirilen çete ve süvari birliklerinden raporlar gelmeye başlamıştır.[537] Gelen raporları değerlendiren Enver Bey, Bulgar çeteleri tarafından Türk halkına karşı yapılan zulümleri sona erdirmek amacıyla bölgede bulunan Eşref Bey komutasındaki 15 subay ve 100 seçme erattan oluşan gönüllü kuvvetleri Ortaköy üzerine sevk etmiştir. Bu gönüllü kuvvetler bunun üzerine 15 Ağustos 1913'te Batı Trakya'ya giriş yapmıştır.[538] Batı Trakya'ya giriş yapan gönüllü kuvvetler, ilk önce Koşukavak önünde Bulgar çetelerini yenmiş daha sonra burada örgütledikleri yerel kuvvetler ile mevcudunu genişleterek, Mestanlı ve Kırcaali'yi kısa bir çatışmadan sonra ele geçirmişlerdir. Bu bölgeden de topladığı yerel unsurlar ile kuvvetinin mevcudunu daha da artıran Eşref Bey, Umum Çeteler Kumandanı olmuştur.[539] Fakat Osmanlı Hükümeti tarafından Avrupalı Devletler ile olan ilişkilerin bozulmaması adına Eşref Bey'in Kırcaali'den ileri gitmesine izin verilmemiştir. Bu olay üzerine

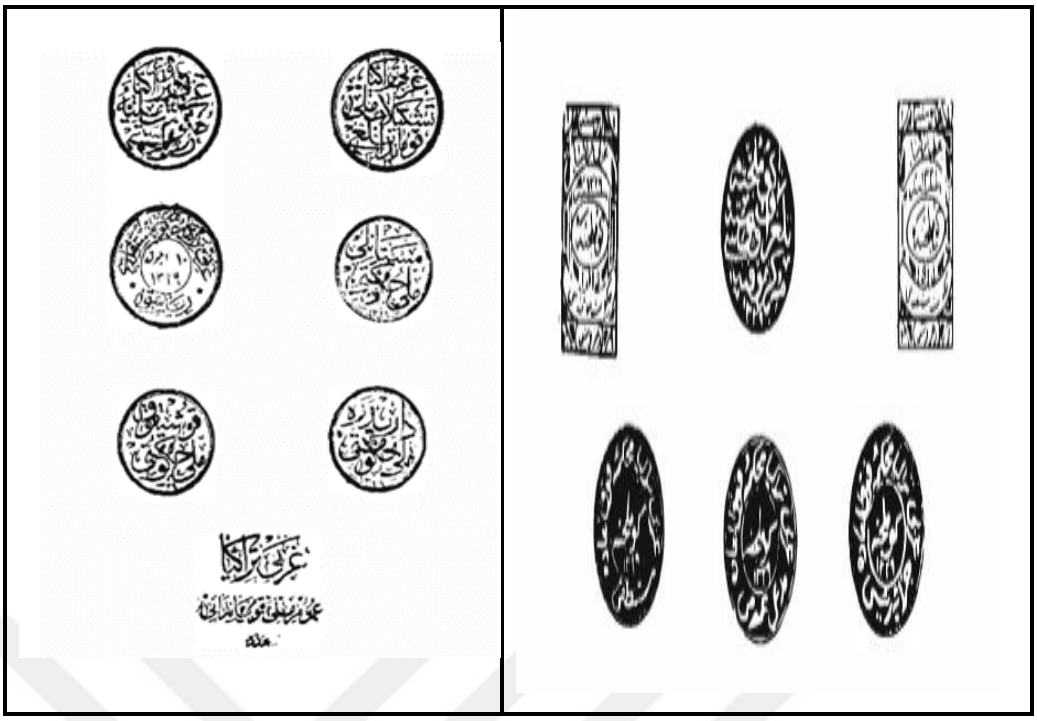
[534] **age**,412.
[535] Tevfik Bıyıklıoğlu, **Trakyada Milli Mücadele**, c.1 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992),74.
[536] Bayur, **age**, 418.
[537] Bıyıklıoğlu, **age**, 73.
[538] Bu gönüllü kuvvetlerin büyük çoğunluğu Eşref ve kardeşi Hacı Sami Bey tarafından oluşturulan, Ödemiş ve Aydın yöresinden efeler ile Kafkasyalı gönüllülerden oluşmaktadır. Müfreze komutanlarının büyük çoğunluğu daha sonra Anadolu Milli Mücadelesinde görev alacaklardır. Bölgeye giren askerlerin kimlikleri için Bkz. Bıyıklıoğlu, **age**, 74.
[539] **age**,74.

Enver Bey, Eşref Bey ile temas kurarak gönüllü subayların[540] Batı Trakya'ya geçmesine gayriresmi olarak izin vermiştir.[541]

Enver Bey'den alınan izin ve Süleyman Askeri Bey'in bölgeye gelişi ile birlikte ikinci safhaya geçilerek, önce Batı Trakya'nın merkezi Gümülcine (31 Ağustos 1913), daha sonra da İskeçe (1 Eylül 1913) bölgesi ele geçirilmiştir. Meriç'in batı kıyısında Sofulu ve Ferecik bölgesindeki Bulgar kuvvetleriyle yapılan uzun süren harpten sonra Bulgarlar; Yunan işgalinde bulunan Dedeağaç bölgesine geri çekilmek zorunda kalmıştır.[542]

Gümülcine'nin ele geçirilmesinden sonra 31 Ağustos 1913 tarihinde "Geçici Batı Trakya Hükümeti" kurularak, reisliğine Müderris Hoca Salih seçilmiştir. Bu hükümetin üstünde Süleyman Askeri Bey'in olduğu "Garbi Trakya Hükümet-i İcraiyesi" kurulmuştur.[543] Aynı tarihlerde Yunanistan Dedeağaç'ı Batı Trakya Hükümeti'ne bırakmıştır. Bunun üzerine bu fırsatı değerlendirmek ve aynı zamanda Osmanlı Devleti'ni siyasi bir krizden kurtarmak arzusuyla Osmanlı subayları 25 Eylül 1913 tarihinde Batı Trakya Hükümeti'nin bağımsızlığını ilan etmiştir. Süleyman Askeri Bey, Garbi Trakya Kuva-yı Milliye Kumandanı olarak bütün Batı Trakya'nın savunmasından sorumlu en büyük kumandan olarak vazife görmeye başlarken, Eşref Kuşçubaşı ise Kuva-yı Milliye Müfettişi olmuştur.[544] Devletin kuruluşu, resmi olarak Türkiye'deki elçiler yoluyla yabancı devletlere birer nota ile bildirilmiştir.[545] Batı Trakya Hükümeti'ne ait mühür ve posta pulları Şekil 3'de, bayrak ise Şekil 4'de gösterilmiştir.

[540] Gönüllü subayların kimlikleri: Süleyman Askerî, Bölüğüyle birlikte Yüzbaşı İlyas ve Üsteğmen Ömer Lütfi, Yüzbaşı Kısıklılı Cemil, Yüzbaşı Fahri, İstihkâm Yüzbaşı Akkalı Kasım, Üsteğmen İskeçeli Arif, Fuat (Balkan), Beykozlu Reşat, Şehreminli Sadık, Bölüğüyle birlikte Yüzbaşı Serfiçeli (Beşiktaşlı) Ekrem, Yüzbaşı İhsan, Hüsrev Sami ve Çerkez Reşit (Çerkez Ethem'in kardeşi). Bıyıklıoğlu, **age**,75.
[541] Gürer, **age**, 43.
[542] Bıyıklıoğlu, **age**, 76.
[543] Sabis, **Harp Hatıralarım (1)**, 15.
[544] Bıyıklıoğlu, **age**, 81.
[545] Uçarol, **age**, 530.

Şekil 3: Batı Trakya Hükümeti Mühür ve Pulları

Celal Bayar, **Bende Yazdım: Milli Mücadeleye Giriş**, c.4. (İstanbul: Sabah Yayınları, 1997), 156-157.

Ay Yıldız : Türklüğü

Yeşil : İslamiyeti

Siyah : Matemi (çekilen eza ve cefa, beyaz kurtuluşu)

Beyaz : Kurtuluşu

Şekil 4:Batı Trakya Bağımsız Hükümeti Bayrağı

Celal Bayar, **Bende Yazdım: Milli Mücadeleye Giriş**, c.4. (İstanbul: Sabah Yayınları, 1997), 159; Tevfik Bıyıklıoğlu, **Trakyada Milli Mücadele**, c.1 (Ankara: Atatürk Kültür, Dil Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992),81'den yararlanarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Ancak devletin süresi kısa olmuştur. Avrupa Devletlerinin baskısıyla birlikte 29 Eylül 1913'te imzalanan İstanbul Barış Antlaşması'nın 2'nci maddesi gereği; Batı Trakya'nın 25 gün içinde mukavemetsiz Bulgaristan'a bırakılması taahhüt edilmiştir. Bunun üzerine Cemal Paşa, Batı Trakya'ya geçerek subay ve yöneticilere buraların mukavemetsiz Bulgar Devleti'ne bırakılmasına ikna etmiş ve Batı Trakya Hükümeti'ne 25 Ekim 1913 tarihinde son verilmiştir. [546]

Balkanlarda kurulan hükümetin her ne kadar ömrü kısa olsa da edinilen teşkilatlanma ve gayrinizami harp deneyimleri, bu dönem de burada görev yapan subaylar tarafından Birinci Dünya Savaşı sürecinde ve Milli Mücadele Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin Balkan politikalarında etkin olarak kullanılmıştır.[547] Bu süreçte oluşturulan Kuva-yı Milliye, Kuva-yı Milliye Kumandanı, Umum Çeteler Kumandanı gibi tanımlamalar ile yurt savunmasında halkı birleştirmek amacıyla kurulan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti gibi teşkilatların Anadolu'daki Milli Mücadele döneminde aynı adlar altında oluşturulması, Kuva-yı Milliye direniş teşkilatlanması üzerinde dönemin gayrinizami harp öğretilerinin etkisini göstermektedir.[548]

4.4.6. Kafkas Harekâtı

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte henüz tarafsız olan Osmanlı Devleti; Almanya ile oluşan yakınlaşma neticesinde Ruslara karşı önlemleri artırmaya başlamıştır. Olası savaş kararının alınmasıyla birlikte Almanya üzerinden silah ve cephane desteğinin karşılanması imkânsız hale geleceğinden ihtiyaçların önceden karşılanmasına ve savunmaya yönelik tedbirler geliştirilmiştir. Bu sebeple; öncelikle Rusya'ya karşı tedbir geliştirilmiştir. Çünkü Rus demiryolları, Batum, Kars, Sarıkamış, Iğdır ve Tebriz şehirlerine kadar uzatılmış, bu durum Kafkasya ve Türkistan'dan gönderilecek Rus kuvvetlerinin Osmanlı'nın doğu vilayetlerine ulaşımını kolaylaştırmaktadır. Bu durum önlenemezse Rus filosunun Karadeniz'de üstünlüğü sağlayarak, Boğaz'ın her iki yakasına asker çıkarması mümkün olabilecektir.[549]

---

[546] Sabis, **age**, 16; Uçarol, **age**, 531; Cemal Bey'in anlattıklarına dair Bkz. Bayur, **age**,481.
[547] Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı dönemindeki Balkanlarda yürütülen gayrinizami harp teşkilatlanmaları ve komita faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Fuat Balkan, **Fuat Balkan'ın Hatıraları**, (İstanbul: Arma Yayınları, 1998).
[548] Bıyıklıoğlu, **age**,66.
[549] Ali İhsan Sabis, **Harp Hatıralarım**, c.2 (İstanbul: Nehir, 1990), 27.

Bu amaçla; Harbiye Nazırı Enver Bey tarafından Ruslara karşı alınan ilk gayrinizami tedbir; Rus kuvvetlerinin batıya intikalini engellemek için Süleyman Askeri Bey idaresindeki Teşkilat-ı Mahsusa çalışanlarından Doktor Bahaddin Şakir Bey'i Kafkasya'ya, Ömer Naci ve Ruşeni Beyleri İran mıntıkasına göndererek, Ruslara karşı bölge halkından gönüllü kuvvetler oluşturmak, bu kuvvetler ile ayaklanmalar çıkartmak ve saldırılar yaparak Kafkasya'daki olası Rus ilerlemesini önlemek üzerine planlanmıştır.[550] Görevlendirilen personelin yürüteceği harekât yöntemi tamamen gayrinizami harp olarak belirlenmiştir. Sivil bir şahıs olan Doktor Bahattin Şakir Bey'in bu görevin komutanı olarak planlanması yürütülecek olan harbin ilk göstergesidir. Doktor Bahattin Bey, Erzurum'a ulaşınca, üst makamlardan talep ettiği "Çetelerin, İran sınırına tecavüzleri konusunda saldırıların İran'ın lehine olduğuna dair İran Hükümeti bilgilendirilmeli ve Kerbela'daki büyük imamlar tarafından Rusya'ya karşı savaşın bütün Müslümanlara farz olduğuna dair fetva yayınlamalıdır."[551] şeklindeki isteği gayrinizami harbin propaganda yöntemine (psikolojik harp) işaret etmektedir.

Trabzon'daki teşkilatlanmadan sorumlu Tevfik Bey'in başını çektiği teşkilat mensuplarının faaliyet planı ise şu şekilde belirlenmiştir: [552]

a) Rusya'ya karşı saldırıya geçilmeden veya karşı taraftan herhangi bir saldırı olmadan önce bölgedeki Gürcülerden silahlı gönüllü kuvvetler oluşturup, ayaklandırma çıkarmak amacıyla elebaşlarını Trabzon'a çağırmak,

b) Aslen Gürcü olan Jandarma Subayı Hasan Bey'i teşkilat yapmak üzere sivil olarak Batum'a göndermek,

ç) Trabzon'daki mahkûmların serbest bırakılarak, Yakup Cemil Bey komutasında çeteler teşkil etmek,[553]

c) Kayıkçılardan oluşan akıncı çeteleri oluşturmak. [554]

Daha sonraki süreçte; bölgeye görevlendirilen Erzurum'daki Doktor Bahaddin Şakir Bey, Trabzon'daki Kemal ve Rıza Bey ile Könk'teki Hilmi Bey ile birlikte Bayburt'ta toplantı yapmıştır. Bu toplantıdan sonra alınan karar gereğince

[550] Cemil, **age**,13.
[551] Tetik, **age**, 270.
[552] Cemil, **age**,21-27.
[553] Cemil, **age**, 21.
[554] Tevfik Bey, sonraki süreçte kayıkçı ve çetelerden oluşan başlarında 5 subayın olduğu 600 gönüllü askerden oluşan teşkilat kurmuştur.

Teşkilat-ı Mahsusa Şark Cephesi artık "Kafkasya İhtilal Cemiyeti" namında hareket ederek, cephenin; Erzurum ve Trabzon'dan idare edilmesine karar verilmiştir. Erzurum bölgesinde Doktor Bahaddin Şakir Bey ve Hilmi Bey ile Erzurum Valiliğine tayin edilen Tahsin Bey'in, Trabzon bölgesinde; Rıza ve Nail Bey'in, Van bölgesinde ise Ömer Naci Bey'in görev yapmasına karar verilerek cemiyetin teşkilatı oluşturulmuştur. Cemiyetin teşkilatı tamamlandıktan sonra ise Kafkasya ve İran'da bulunan Türklere ve Gürcülere dağıtılmak üzere "Kafkasya İhtilal Cemiyeti" namına bir takım beyamnameler hazırlanarak dağıtılmıştır.[555]

Cemiyet, bölgedeki bağımsız çeteleri bu teşkilata katmıştır. Doktor Bahaddin Şakir Bey, 04 Eylül 1914 tarihinde bu kuvvetlerin, "İslamsorlular, İdris Bey, Eyüp Paşa, Terkinik oğlu Mehmed, Gürcülerden Sabit Bey, Karapapaklardan Nadir Bey, Canfeda Mesrur çeteleri, Balaban aşireti, Çerkes ve Gürcülerden oluşturulmuş çete kuvvetlerinden" oluşmakta olduğunu belirtmiştir.[556]

Doktor Bahaddin Şakir Bey'in var olan gönüllü kuvvetleri ile Ruslara karşı cephe savaşına girişme isteğini hisseden Teşkilat-ı Mahsusa lideri Süleyman Askeri Bey'in; 07 Eylül 1914 tarihinde bölgede icra edilecek olan gayrinizami harbin esaslarına ilişkin vermiş olduğu talimat özet olarak şu şekildedir: [557]

- Rus kuvvetlerinin çokluğundan dolayı cephe gerisinde hareket etmek ve gayrinizami harbe yönelik tedbirler almak,
- Gürcistan'daki teşkilatın sayısı artmadan ve ulaşım eksikliği giderilmeden bir ihtilal faaliyetine girişmemek,
- Her ilçede en az 40-50 mevcutlu iki çetenin kuruluşunu tamamlamak,
- Bölgedeki silahsız halkın da ihtilal cemiyetine üye olması sağlanarak, desteğini sağlamak,
- Muharebe meydanında izlenecek yöntem telgraf ve telefon hatları tahrip edilerek, onarılmaları engellenmeli,
- Demiryolları, tüneller ve köprüler imha edilmeli ve önemli erzak depoları ile cephaneler havaya uçurularak zayıf birlikler imha edilmeli,

[555] **age**,32.
[556] Tetik, **age**, 275.
[557] **age**,277.

➢ Süleyman Askeri Bey, son olarak da düşman ordusunun bütün planlarını bozmak amacıyla bu hususların çetenin bütün harp boyunca asli görevleri olduğunu, düzensiz birliklerin düşmana cepheden akın yapmaması gerektiğini yoksa bu kuvvetlerin Rus kuvvetleri karşısında imha olabileceği değerlendirmesinde bulunmuştur. Süleyman Askeri Bey'in bu aşamada belirtmiş olduğu hususun Mao'nun güçlü düşman ile erken yapılacak bir harbin gerillanın yok olmasına sebebiyet vereceğine dair fikirleri ile örtüştüğü söylenebilir.

Süleyman Askeri Bey, Ruslar ile savaşın daha başlamamış olmasından dolayı gizlilik içinde yürütülen bu faaliyetlerin Osmanlı Hükümeti'ne herhangi bir siyasi yaptırımı olmaması adına, 27 Eylül 1914 tarihin de çekmiş olduğu telgrafta özetle "bölgeye gönderilen Osmanlı tüfeklerinin hatalı bir şekilde gönüllü kuvvetlere dağıtılmadan geri gönderilmesini, gönderilen Avusturya tüfeklerinin dağıtılmasının, doğabilecek olası sakıncalar açısından daha doğru olduğunu" bildirmiştir.[558]

Hazırlık süreci devam ederken Almanya'dan alınarak Türk gemisi yapılan "Yavuz" ve "Midilli" gemilerinin 29 Ekim 1914 tarihinde Sivastopol ve Novorosiski limanlarını bombardıman yapmasıyla birlikte 30 Ekim 1914 tarihinden sonra Karadeniz'de harp başlamıştır.[559]

Kasım ayında, Doktor Bahaddin Şakir Bey ve Rıza Bey'in Karadeniz'deki ilk harp sınavında düzensiz kuvvetlere çok güvenerek Süleyman Askeri Bey'in tüm uyarılarına rağmen gayrinizami harbe aykırı olarak cephe savaşını tercih etmesi sonucunda; büyük miktarda personel ve silah kaybına sebebiyet verilmiştir. İlk muharebede cephe savaşında başarısız olduklarını gören disiplinsiz ve eğitimsiz büyük çoğunluğu Türk olmayan gönüllü kuvvetlerin çoğu korkarak tüfek ve çantalarını bırakıp kaçmıştır.[560] Bu başarısızlıklar üzerine Süleyman Askeri Bey, tekrar ikazda bulunarak düzensiz kuvvetlerin asıl amacının düzenli orduyu desteklemek olduğunu, asıl muharebeyi yapacak olanın düzenli ordu olduğunu bir kez daha Rıza ve Bahaddin Şakir Bey'e hatırlatmıştır.[561]

Süleyman Askeri Bey'in, Aralık ayından itibaren Basra'ya gönderilmiş olması ile birlikte Askeri Bey'in komutasından ayrılan Rıza ve Doktor Bahaddin Şakir Bey, Ocak ayından itibaren, Rus ordusuna karşı Süleyman Askeri Bey'i

[558] **age**,287.
[559] Sabis, **Harp Hatıralarım,** c.2, 107.
[560] **age**, 138.
[561] Tetik, **age**, 309.

dinlemeyerek kuvvetlerini cepheden sürüp zafer kazanmayı arzulamışlardır. Bu durum birçok personel ve malzeme kaybına sebebiyet verdiğinden, istenilen başarı sağlanamamıştır. Bu kötü gidiş ile birlikte; 22 Şubat'ta Doktor Bahaddin Şakir Bey, 2 Mart'ta Rıza Bey'in bölgeden ayrılmasıyla düşünülen hiçbir hedefe varılamadan, Osmanlı Devleti için büyük kayıplar ile sonuçlanacak olan Kafkasya Cephesi başarı elde edilemeden sonuçlanmıştır.

4.4.7. Irak ve Basra Harekâtı

Basra Körfezi'nde petrol çıkarları olan İngiltere, Ekim 1914 tarihlerinde körfeze gemilerini göndererek, bölgeyi işgal etmek için gizli bir şekilde gemilere bindirdiği piyade askerleri ile Bahreyn Adaları önünde beklemeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Yavuz ve Midilli gemileri ile Karadeniz'de yapmış olduğu savaş ilanı ile birlikte 05 Kasım 1914 tarihinde İngiltere, Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştır. Akabinde, Basra Körfezi'nde beklettiği donanması ve kara kuvvetleri ile 22 Kasım 1914 tarihinde Basra'yı ele geçirmiştir.[562]

Birinci Dünya Savaşı başlangıcında Enver Paşa, Irak'a pek ehemniyet vermemiş, hatta bütün Irak havalisinin yalnız jandarmalar ve küçük miktarlı gönüllü kıtalarıyla müdafaa edileceğini düşünmüştür.[563] Bu sebeple harp öncesinde Irak'ta bulunan; 35'nci ve 36'ncı Tümenlerden kurulu Musul'da bulunan 12'nci Kolordu'yu Suriye'ye, 37'nci ve 38'nci Tümenlerden kurulu olan Bağdat'ta bulunan 13'ncü Kolordu'yu ise Kafkas Cephesi'ne göndermiş, 38'nci Tümen Komutanlığı ise Basra'da kalmıştır. Enver Paşa'nın vermiş olduğu bu emirden sonra Irak'taki Osmanlı ordusu zayıflamıştır.[564] İngilizlerin stratejik, manevi ve ekonomik bakımdan oldukça fayda sağlayacak olan Basra'yı işgal etmesi sonrasında buradan Bağdat'ı ele geçirerek, İran üzerinden güneye inecek Rus ordusu ile birleşmesi neticesinde Irak, Suriye, Kafkas bölgesindeki Osmanlı ordusunun imha edilme tehlikesi ortaya çıkacaktır.[565] Tüm bu ihtimaller Osmanlı Devleti karar vericilerini bölgede tedbir almaya yönlerdirmiş ise de bölgedeki Osmanlı ordusu bu tedbiri almak için yetersizdir. Aralık 1914 tarihine gelindiğinde İngilizler, Osmanlı ordusunu Kurna'da

[562] Sabis, **Harp Hatıralarım**, c.2, 216.
[563] **age,** 213.
[564] Stoddard, **Teşkilat-ı Mahsusa**, 118; Sabis, **age**,217; Şimşek, **age**, 149.
[565] Şimşek, **age**, 148.

yenilgiye uğratmış ve 38'nci Tümen Komutanı Suphi Bey'i, 45 subay ve 989 er'i ile birlikte esir almıştır.[566]

Bu olaylar üzerine; Aralık 1914 tarihinde Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Süleyman Askeri Bey'in rütbesi yarbaylığa yükseltilerek bölgeye atanmıştır.[567] Bölgeye atanan Süleyman Askeri Bey, iki müfreze ve Osmancık Gönüllü Birliği ile bu savaşı sürdürümeyeceğini düşünürek gayrinizami kuvvetlerden düzensiz bir ordu oluşturmaya başlamıştır. Daha önceki deneyimlerinden yola çıkarak kısa sürede bölgedeki aşiretleri dolaşarak altın ve başka hediyeler dağıtarak, Arap bedevilerinden gönüllü birlikler toplamayı planlamıştır. Askeri Bey'in, hediyeler ile aşiretleri etkileme prensibini ilk olarak bölgede uygulayan Enver Paşa'dır. Enver Paşa, cihat ilanından sonra İbn-i Suud ve İbn-i Reşid'e memurlar ve hediyeler göndererek, gönüllerini ve desteklerini kazanmaya çalışmıştır.[568] Süleyman Askeri Bey, Kafkas Cephesi'nde, ikaz etmiş olduğu[569] Doktor Bahaddin Şakir Bey'in hatalarına kendisi de düşmüştür. Askeri Bey, gönüllü kuvvetlere o kadar güvenmiştir ki bedevi düzensiz ordusunun, eğitim, tecrübe ve donanım yönünden yetersizliklerini padişaha olan imanlarının sağlamlığıyla kapatmayı düşünmüş ve bu kuvvetler ile düşmanlarını denize dökeceği ve asıl hedefinin Hindistan'ı zaptetmek olduğu iddiasında bulunmuştur.[570]

İngilizler ise Irak'ı işgal için Altıncı İngiliz Fırkası'nın bölge için yetersiz olacağını düşündüklerinden Şubat ayı içerisinde Mısır'dan 12'nci İngiliz Fırkası'nı Basra'ya göndermişlerdir. İngilizler, Irak bölgesindeki ordusunu bu şekilde Kolordu düzeyine çıkararak Osmanlı'nın aksine işgale vermiş oldukları ehemniyeti göstermişlerdir.[571]

Irak ve Havalisi Komutanı Cavid Paşa'nın görevden alınması üzerine görevi Irak ve Havalisi Komutanı olarak belirlenen Süleyman Askeri Bey, önemli bir sayıda gönüllü kuvveti silahaltına almıştır. Bu kuvvet: 9 Tabur piyade, 26 sahra, iki cebel ve bir obüs topundan ve iki bölük süvari ile bir istihkâm bölüğünden ve 10 bin civarında mücahit atlıdan oluşmaktadır. Bu birliklerin toplam sayısı dönem itibariyle yaklaşık

[566] Sabis, **Harp Hatıralarım**, c.2, 392.
[567] Şimşek, **age**, 151.
[568] Sabis, **Harp Hatıralarım**, c.2, 289.
[569] Süleyman Askeri Bey'in, Kafkas Cephesinde Doktor Bahattin Şakir Bey'e gönüllü kuvvetler ile nasıl harp etmesine yönelik yapmış olduğu ikazlar için Bkz. Bu bölümde Kafkas Cephesi kısmı.
[570] Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa (1914-1922)**, c.3, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010), 182.
[571] Sabis, **Harp Hatıralarım**, c.2, 393; Aydemir**, age**, c.3, 183.

17.000 Arap ve Kürt mücahitten oluşmaktadır. Fakat niceliksel olarak iyi bir rakama ulaşan bu gönüllü kuvvetlerin dörtte üçünden fazlası hala disiplinden uzak aşiret mensuplarıdır.[572] Bu kuvvetlerin eğitim ve disiplin eksikliğindeki problemler düzeltilmeden, kuvvetli mevzilerde tertip almış sayısı artırılmış İngiliz kuvvetlerine karşı cephe savaşı yapması halinde başarı şansı çok düşük olmasına rağmen Süleyman Askeri Bey, Afrika'daki başarılarına güvenerek 11 Nisan 1915 tarihinde Şuaybe Ormanları bölgesinde mevzilerde tertip almış İngiliz birliklerine karşı cephe taarruzuna başlamıştır. Fakat 12-14 Nisan 1915 tarihinde üç gün boyunca Şuayba Ormanı bölgesinde yapılan harpte tecrübesiz ve disiplinsiz düzensiz ordu askerleri silahlarını bırakarak kaçmışlar, diğer geri kalan savaşçılar ise geri çekilmiştir. Savaş esnasında yaralanan Süleyman Askeri Bey ise savaşın yenilgisinden kendini suçlayarak 14 Nisan 1915 tarihinde intihar etmiştir.[573]

Sonuç olarak, Süleyman Askeri Bey'in, Irak bölgesindeki savaşta yaşamış olduğu başarısızlığın sebebi olarak, nizami bir orduya karşı yürütülen gayrinizami harp sürecinde bazı temel unsurları sahada uygulamakta hatalar yaptığı söylenebilir. Bu hataları incelediğimizde:

- Farklı kültürel özelliklere sahip Kürt, Arap ve Türk savaşçılar arasında tam bir koordinasyonu sağlamadan harbe karar vermiştir.
- Irak bölgesinde bulunan Arap aşiretleri için öncelikli unsur Trablusgarp bölgesinde bulunan Arap bedeviler gibi halifeye olan inanç ve biat yerine altın, şöhret ve paraya olan zaaf olduğunu tespit edememiştir. İngilizler ise daha sonraki süreçte bölgenin bu sosyolojik özelliğini Osmanlıya karşı başarılı bir şekilde kullanmıştır.[574]
- Trablusgarp bölgesindeki Sunusi Aşireti'ne benzer şekilde aşiretler arasında birlik oluşturacak böyle bir aşiretin bu bölgede bulunmamasıdır.[575]
- Sahada gayrinizami harp unsurlarını etkin bir şekilde kullanmayarak, düzenli orduya karşı tam olarak hazır olmayan düzensiz kuvvetler ile cephe savaşına girmek gibi gayrinizami harbe aykırı bir yöntemi seçince büyük bir kaybın (1000 İngiliz askerine karşı 3000 Türk kuvveti) oluşmasına sebep olduğu söylenebilir.[576]

[572] Stoddard, **Teşkilat-ı Mahsusa**, 121; Sabis, **age**,398.
[573] Karan, **age**, 48; Sabis, **Harp Hatıralarım**, c.2,398.
[574] Sabis, **Harp Hatıralarım**, c.2, 396.
[575] **age**, 214.
[576] Stoddard, **Teşkilat-ı Mahsusa**, 122.

4.4.8. Yunanistan'ın Bölünmesi

Milli Mücadele Dönemi öncesinde Türk askeri tarihinde yaşanan gayrinizami harp tecrübelerinden bir diğeri ise Teşkilat-ı Mahsusa üyelerinin Birinci Dünya Savaşı başlarında Bulgar Komitacıları ile birlikte savaşın seyrini değiştirmek amacıyla Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan politikalarını değiştirmeye yönelik olarak Makedonya bölgesinde yapmış oldukları faaliyetlerdir.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Bulgar Makedonya Komitesi, 2'nci Balkan Savaşı sonucunda Bulgaristan'ın almış olduğu yenilginin kayıplarını telafi etmenin yolunun Türkler ile anlaşmaktan geçtiğine inanmaktadır. Bu amaçla komitecilerden Dimitri Maçkof komite adına, Ateşemiliter Mustafa Kemal (Atatürk) ile temasa geçmiştir. Komite mensupları Balkan Savaşı'nda yaşanan kötü olayların unutularak, Sırp ve Yunan komitecilere karşı ortak hareket etmeyi teklif etmişlerdir. Böylece Yunan ve Sırp bölgesindeki Türklere yardım edilebileceğini savundular. Bu fikri uygun bulan Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın koordinesinde Süleyman Askeri Bey müzakere yapmak üzere görevlendirilir. Makedonya Komitecileri ile Süleyman Askeri Bey arasında varılan anlaşmaya göre her iki taraf birbirlerini Sırbistan ve Yunanistan'a karşı davalarında destekleyecek, böylece önce Kavala Yunanlılardan kurtarılarak Bulgaristan'a bırakılacak, sonrasında ise Bulgaristan'ın elindeki Batı Trakya'da Türklere bırakılacaktır. Anlaşmanın Enver ve Talat Paşalar tarafından onaylanmasıyla birlikte Sırp ve Yunan komitecilere karşı Türk-Bulgar ortak komitesi kurulmuştur. Gönüllü subaylar ve çeteleri gayrinizami harp yapmak üzere Sırp ve Yunan bölgelerine görevlendirilmiştir.[577] Bu gizli faaliyetler sürerken 29 Ekim 1914 tarihinde Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na girmiştir.[578]

Bu tarihlerde henüz Bulgar ve Yunan hükümetleri savaşa girmediğinden bölgedeki gelişebilecek yeni durumlara hazırlıklı olmak amacıyla Enver, Talat ve Cemal Paşaların onayı ve Bulgar Makedonya Komitası işbirliği ile Teşkilat-ı Mahsusa bölgedeki Türklerin haklarını korumak ve gönüllü kuvvetler (çeteler) oluşturmak amacıyla bölgeye gizli bir şekilde Türk subaylarını ve teşkilat üyelerini sevk etmeye başlamıştır.[579]

---

[577] Gürer, **age**, 25-26.
[578] Sabis, **Harp Hatıralarım,** c.2, 107.
[579] Gürer, **age**, 47, Arif Cemil, **age**, 273.

Aynı tarihlerde Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesine sebep olan Yavuz gemisinin Karadeniz'deki hâkimiyetini baskılamak amacıyla Rusya'ya Sırbistan-Romanya demiryolu üzerinden İngiltere'nin Odessa kentinde inşa edilen İmparatoriçe zırhlısının topları sevk edilecektir. Bu sevkin engellenmesi amacıyla Yüzbaşı İbrahim Çolak[580] görevlendirilmiştir. Vardar Köprüsü'nün koruması Sırp Muhafız kuvvetlerinde olmasından dolayı, Yüzbaşı Çolak, Sırp bölgesinden topladığı gönüllü Türkler ile yapmış olduğu baskın ile Sırp birliğini imha etmiştir. Bu baskın esnasında Türk kuvvetlerinin kaybı 31 kişi iken Sırp kuvvetlerinin kaybı ise yaklaşık 700'den fazla olmuştur. Bu baskının sonucu plandığından daha büyük olmuştur. Saldırıdan Bulgar Hükümeti'ni sorumlu tutan Rusya, Bulgaristan'a savaş açtığını ilan etmiştir. Böylece Bulgaristan'da Osmanlı Devleti'nin müttefiki durumuna gelmiştir.[581]

Türk subayları; Yunanistan'ın olası bir savaşta Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girme ihtimali üzerine, Yunanistan içerisinde ayaklanma başlatacak olan iç cepheyi oluşturmak amacıyla gönüllü kuvvetler toplamıştır. Yunan köylerinden silah kullanmakta usta ve köy halkının saygı duyduğu kimseler tespit edilerek, köylerdeki halkın gönüllü kuvvetlere fikri ve fiili olarak katılması sağlanmıştır.[582] Daha sonra ise Genelkurmay'ın emri üzerine Yunanistan'da Kralcılar ile Venizelos taraftarları arasında karışıklık çıkartmak amaçlanmıştır. Bu nedenle bölgedeki Teşkilat-ı Mahsusa üyeleri kanalıyla Doğu Makedonya'da Fransız ve İngilizlerin faaliyet gösterdiği sahalara gizli baskınlar yapılmıştır. Bu baskınlar sonucunda Yunan süvarilerine ait ot deposu, Sırplara ait erzak deposu, Fransızlara ait postane binası imha edilmiştir.[583]

Yunanistan bölgesindeki Teşkilat-ı Mahsusa üyeleri diğer bir görev kapsamında, Selanik'te bulunan İngiliz, Fransız ve Sırp kuvvetlerinin vaziyetlerini gösteren krokileri gizli bir şekilde ele geçirerek, Alman kuvvetlerine vermiştir. Bunun üzerine Alman zeplinleri; Selanik'te bulunan Yunan, Fransız, İngiliz ve

---

[580] İbrahim Çolak Bey'in Milli Mücadele dönemindeki iç ayaklanmaları bastırmaya yönelik yapmış olduğu faaliyetler için bknz. Genelkurmay ATASE Bşk.lığı, **Türk İstiklal Harbi İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)**, c.6 (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1974).
[581] Arif Cemil, **age**, 299
[582] Fuat Balkan anılarında; bu tatbik usulünün Bulgar Komitacılarından öğrenildiğini ve Çaylayık köyünden İsmail Ağa, Mincinos köyünden Ferhat Ağa, Darıovası köyünden Canbaz Hüseyin Ağa'yı güvenilir kişiler olarak belirlediğini aktarır. Bkz. Gürer, **age**, 49.
[583] Gürer, **age**,55.

Sırplara ait birçok kritik hedefi bombardıman etmiş ve Selanik karışmıştır.[584] Bu karışıklıkların artması üzerine Kralcılar ile Venizelos arasında seçim yapılmasına karar verilmiştir. Seçimlerin Osmanlı lehine sonuçlanması amacıyla bölgedeki Türk subayları halkı örgütleme ve Kralcılar ile pazarlık görevlerini icra ederek seçimler sonucunda 14 Türk mebus adayının kralcıların partisinden listeye girmesini sağlamıştır. Türk subayları köy halkından oluşturdukları gönüllü kuvvetler ile Drama'da Yunan 4'ncü Kolordu Komutanlığını yenerek 280 bin nüfuslu bölgeyi ele geçirmiştir. Fuat Balkan Bey, bu bölgenin Kuva-yı Milliye Komutanı olmuştur. Bu saldırı sonucunda yenilen Yunan 4'ncü Kolordu Komutanlığı personelinin Almanya'ya gönderilmesi üzerine Yunanistan iç politikası karışmış ve Yunanistan Doğu Makedonya (Türk Kuvvetleri), Selanik (Venizelos) ve Eski Yunanistan (Kral Konstantin) bölgesi olarak 3'e bölünmüştür. [585]

Yunanistan'da teşkilatlanan gönüllü kuvvetler daha sonra düzenli ordu hüviyetine kavuşturulmak amacıyla kendi içinde teşkilatlanmaya gitmiştir. Bu teşkilatlanma incelendiğinde; bölük ve taburlar oluşturulmuş, askerler tek tip şapka giymiş ve askeri bando birliği oluşturulmuştur. Bu kuvvetler sonraki aşamada Osmanlı Hükümeti tarafından bölgeye gönderilen 50'nci Tümen Komutanlığı emrinde milis kuvvetler olarak görev yapmış ve Birinci Dünya Savaşı bitene kadar birçok çatışmaya katılmışlardır. Bu faaliyetlere katılan subaylar, Milli Mücadele Döneminde de aynı bölgede görev yaparak Yunan kuvvetlerinin Anadolu'ya geçişini önlemek amacıyla Bulgar Makedonya Komitesi ile birlikte Yunanlılara karşı savaşmışlardır.

4.4.9. Gayrinizami Harp Deneyimlerinin Aktarılması

Milli Mücadele döneminde faaliyete geçen Kuva-yı Milliye'nin işgal devletlerine karşı gayrinizami harbi tercih etmesindeki nedenler ile başarısına etki eden sebeplerin tarihsel altyapısında gayrinizami harbi yöneten subay ve eşrafın bu harbe yönelik olan Osmanlı geleneğinden gelen geçmiş deneyimlerin etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

Milli Mücadele dönemi öncesi yakın tarih incelendiğinde; Osmanlı ordusu ve subaylarının gayrinizami harp deneyiminin *ilk basamağını*; 1878 tarihinde Osmanlı-

[584] Fuat Balkan, **Fuat Balkan'ın Hatıraları**, (İstanbul: Arma Yayınları, 1998), 21; Gürer, **age**,57.
[585] Gürer, **age**,57

Rus Savaşı (93 Harbi)'ndan sonra başlayan milliyetçilik temelli ulusal (Sırp, Yunan, Bulgar vb.) ayaklanmalar ile Makedonya'daki komitecilerin çete muharebelerine karşı koyma ve örgütlenmelerine karşı edindikleri kazanımlar oluşturur. Sonraki basamağını ise Balkan Savaşı'nda yerel komitacıların başlattığı gayrinizami harbe Clausewitz'in Napolyon tarzı nizami orduları ile karşı koyma hatası sonucunda aldığı büyük yenilgi oluşturur.[586] Osmanlı'nın yaşamış olduğu bu ayaklanmalara ve çetelere karşı koyma (counterinsurgency) benzeri gayrinizami harp tecrübelerinden[587] ders çıkarmış Osmanlı subaylarının ise yaşadıkları bu tecrübeleri askeri ders eğitimlerine aktarma çalışmalarının da olduğunu Ali Güneş'in[588] "Osmanlı Gayrinizami Harp Doktrini" adlı eserinde Osmanlı subayı Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey'e ait Türkçe'ye "Eşkiya Takibi ve Çete Muharebeleri Talimnamesi (1909)" olarak çevirdiği "Muhafaza-i Asâyişe Me'mur Zâbitânın Vezâifi: Usul-i Takib-i Eşkıya ve Çete Muhaberebeleri" adlı belgeden öğreniyoruz.

Gayrinizami harp deneyimlerinin *ikinci basamağını* ise; araştırmamız açısından da önemli bir olgu olan Osmanlı subaylarının ayaklanmaya karşı savaşan (counterinsurgency) değil, bizzat personel ve malzeme bakımından güçlü devletlere karşı gönüllü (düzensiz) kuvvetler ile giriştiği gayrinizami harp örnekleri üzerinden gelişen tecrübe örnekleri oluşturmaktadır. Trablusgarp Savaşı ile Birinci Dünya Savaşı cephelerinde bu tecrübeleri deneyimleyen subaylar ve gönüllü eşrafın yanı sıra askerlik hizmetinin zorunlu olmasından dolayı bu cephelerde görev yapmış ve bu faaliyetleri gözlemlemiş Osmanlı halkının[589] ve Osmanlı askeri teşkilatlanması içerisinde yer alan Aşiret Süvari Alayları Teşkilatı[590] mensuplarının deneyimlerinin; Milli Mücadele Dönemi'ndeki direniş mücadelesine aktarılmış olmasının, yürütülen gayrinizami harbin başarısına ve uyum sürecine olumlu katkı sağlamak açısından önemli bir kazanç olduğu söylenebilir.

---

[586] Balkan savaşına katılan komitacı Yarbay Bekir Fikri Bey, Balkan Savaşı'nda, Yunan kuvvetlerine karşı Osmanlı ordusunun Alman ve Fransız düzenli ordu talimatlarına olan bağlılığını eleştirerek, bu yanlış uygulamanın yenilgiyi getirdiğini savunmuştur. Bekir Fikri Bey, **Balkanlarda Tedhiş ve Gerilla** (İstanbul: Belge Yayınları, 1976), 5.

[587] Balkan Harbi esnasında yaşanan gayrinizami harp tecrübeleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Güneş, "Balkan Harbi'nde Osmanlı Gayrinizami Harp Tecrübesi" (Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Stratejik Araştırma Enstitüsü, 2014).

[588] Ömer Fevzi, **Osmanlı Gayrinizami Harp Doktrini,** haz. Ali Güneş (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 44-45.

[589] Osmanlı Devletindeki, zorunlu askerlik sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Genelkurmay Başkanlığı, **Balkan Harbi (1912-1913),** cilt.1, (Ankara: Genkur Basımevi,1970), 58.

[590] Osmanlı Devletinde savaşçılıkta ün yapmış aşiret ve kabilelerden oluşan "Aşiret Süvari Alayı Teşiklatı" hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Genelkurmay Başkanlığı, **Balkan Harbi (1912-1913),** cilt.1,109.

Milli Mücadele'nin lideri açısından değerlendirildiğinde ise; Mustafa Kemal Paşa'nın (Atatürk) daha Harp Akademisi öğrencisiyken gayrinizami harbe olan ilgisinin mevcut olduğunu Afet İnan'ın aktardığı, Tabiye öğretmeni Nuri Bey'in "Gerilla" konusuna temas etmesi üzerine, Mustafa Kemal'in, "bu konunun yurdun belli bölgesinde olmuş gibi ele alınarak, canlı bir şekilde kendilerine anlatılmasını istemesi" ve bunun üzerine Nuri Bey tarafından, bu konunun soru/cevap ve harp senaryosu üzerinden açıklanmasına ilişkin hatırattan anlıyoruz.[591] Mustafa Kemal'in içerisinde birçok gayrinizami harp örneği barındıran Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında görev yapmış olması ile birlikte Balkanlarda Türk komita faaliyetlerinin sürdürüldüğü süreçte Sofya Ateşemiliteri olması[592] onun bu harp yöntemini yakından deneyimlemesine imkân tanımıştır. Mustafa Kemal Paşa askeri yaşamında bu harbe yönelik önemli deneyimlerinden birini 7'nci Ordu Komutanı olarak; İngiliz Süvarisi ve isyancı Arap bedevilerden (Faysal Kuvvetleri ile Halep'teki taraf değiştiren Araplar) oluşan İngiliz kuvvetlerine karşı Birinci Dünya Savaşı'nın son muharebesi olarak geçen Katma Meydan Muharebesi'nde vermiştir.[593] Mustafa Kemal Paşa, zırhlı araç ve uçaklar ile takviyeli isyancı Arap bedevilerden oluşan İngiliz kuvvetlerinin Halep'i işgal girişiminde bulunması üzerine gayrinizami harbin türevlerinden olan sokak muharebesini etkin bir şekilde uygulayarak İngiliz kuvvetlerinin şehre girişini engellemiş ve kuvvetlerinin emniyetini sağlamıştır.

Gayrinizami harbin en önemli boyutu olan nüfusun kazanılması ve kontrol altına alınması taktiğini Mustafa Kemal Paşa, Halep içindeki isyancı bedevilere karşı başarılı olarak uygulamıştır. Halep içindeki isyancı bedevilerin reisi ile özel olarak görüşerek kendisine 1000 altın ile silah ve teçhizat verilmesi konusunda anlaşarak kendi tarafına çekmiştir.[594] Böylece İngiliz kuvvetlerine karşı Halep sokaklarında düzensiz kuvvetler ile sokak muharebesi icra ederek, rakibinin gücünü sokak içinde etkisiz kılarak güç dengesini kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. Daha sonraki aşamada elindeki toplam yaklaşık 3000 kişilik Türk kuvveti ile bölgede mevcudu

[591]Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, hz. Arı İnan, bs.10, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011),46; Yavuz Abadan, **Mustafa Kemal ve Çetecilik**, bs.2, (İstanbul: Varlık Yayınları, 1972), 24.

[592] Genelkurmay Başkanlığı, **Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri** (Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 1989), 2.

[593] Süleyman Hatipoğlu, **Filistin Cephesi'nden Adana'ya** (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2009), 45-50.

[594] Hatipoğlu, **age**, 43; Süleyman Hatipoğlu, "I. Dünya Savaşı Sonunda Halep Sokak Muharebeleri ve Mustafa Kemal Paşa", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c.IVX, s.42 (1998):1169.

yaklaşık 450.000'i bulan[595] silah, teçhizat ve personel sayısı bakımından oldukça üstün İngiliz kuvvetlerine karşı cephe savaşına girmek yerine Halep'in 5 km kuzeyindeki güvenli bölgeye çekilerek, karargâhını da Katma'ya taşımıştır. Bölgede Türk kuvvetlerinden oldukça fazla olan İngiliz kuvvetlerine karşı güvenli bölgede az bir kuvvetle kurmuş olduğu pusu ve baskın taktiği ile yapmış olduğu savaşta İngiliz kuvvetlerini 26 Ekim 1918 tarihinde Birinci Dünya Savaşı'nın son muharebesi olan Katma Meydan Muharebesi'nde geri püskürtmüş ve ilerlemelerini durdurarak Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmeyen tek komutan olarak zafer kazanmıştır.[596] Mustafa Kemal Paşa ile o gün bu cepheyi deneyimleyen kişiler arasında onun emrinde çalışan İsmet İnönü ile daha sonra Sivas Kongresi'nde Batı Anadolu Kuva-yı Milliye Komutanı olacak olan Ali Fuat Paşa'da bulunmaktadır. [597]

Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Anlaşması'nın yapılması üzerine bir toplantı esnasında Alman subayların harbin bittiğini söylemeleri üzerine Türk subaylarına dönüp "Harb-i Kebir bitmiştir, Harb-i Sagir başlayacaktır" ifadesini kullanmıştır.[598] Mustafa Kemal, Harb-i Sagir'in ne olduğunu ve yapmak istediği harp şeklini ise meclis kurulduğunda yapmış olduğu bir konuşmada Teşkilat-ı Mahsusa'nın resmi tanımı ile uyumlu olarak "başında subayların olduğu küçük müfrezelerden oluşan gerilla teşkilatı" olarak tanımlamıştır. Bu tanım ile Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele Dönemi öncesi gayrinizami harbe bakışını anlayabiliriz.[599] Mustafa Kemal Paşa'nın gayrinizami harbe bakış açısını teyit eden benzer diğer bir örnek olay ise Antep ve Maraş Kuva-yı Milliye Komutanı Kılıç Ali Bey'in Mondros Mütarekesi sonrası Mustafa Kemal Paşa'nın Kilis'in Katma İstasyonu'nda Türk subaylarına yaptığı konuşması ve sonuçlarına dair hatırasıdır:

> "Hükümet kayıtsız şartsız mütarekeyi kabul edebilir. Millet vatanı için ayağa kalktığı zaman silahı şimdiden sağlamanız temel göreviniz ve zaferin ilk şartıdır. Mitinglere, protestolara, bildirilere devam ediniz. Ama elinizde silah olarak… Ele geçmeyecek yerlerde o günler için saklamayı temin ediniz. Size, milletin silahlarını, düşmanın eline geçmeden verdireceğim

[595] Cemal Kemal, "Osmanlı'nın Filistin Cephesi'ndeki Son Muharebesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, s.45. (2010):59.
[596] Kemal, **age**, 60.
[597] Genelkurmay Başkanlığı, **Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri** (Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 1989) 217, 166.
[598] Hatipoğlu, **1.Dünya Savaşı Sonunda,**1175; Hatipoğlu, **Filistin Cephesi**, 55.
[599] **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre.1, İçtima 32, c.2, 12 Temmuz 1920, Latin harfli bs. (Ankara: TBMM Basımevi): 275

demiş ve verdirmişti. Sadece Antep değil, İstanbul Hükümeti'nin düşmana açık bölge kabul ettiği bütün bölgenin savunması, işte bu silahlarla mümkün olmuştur…"[600]

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele Dönemi sürecinde 25 Ocak 1920 tarihinde bizzat kendisi tarafından Fransızlara karşı gerilla harbinin nasıl yapılacağına dair taktikleri belirten ayrıntılı bir talimatı[601] kolordu komutanlıklarına göndererek bu harbe olan ilgi ve birikimlerini göstermiştir. Aynı şekilde gerilla harbi konusunda gönderilen talimata kolordu komutanlıklarının da olumlu cevapları Milli Mücadele Dönemi lider ve karar vericilerin gayrinizami harbe ilişkin uyumlarını ve geçmiş deneyimlerini yansıttığı söylenebilir.

4.4.10. Değerlendirme

Milli Mücadele Dönemi'nde Anadolu topraklarını işgal eden İtilaf Devletlerine karşı Kuva-yı Milliye tarafından tercih edilen ve başarılı bir şekilde uygulanan gayrinizami harp yöntemi sonucunda işgal devletlerine karşı başarı kazanılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, direnişin bu başarısına etki eden Milli Mücadele Dönemi yakın geçmişinden aktarılan Osmanlı gayrinizami harp deneyimlerinin olup/olmadığı ve bu harp deneyimlerinin nasıl aktarıldığı incelenmiştir.

Milli Mücadele Dönemi yakın geçmişinde Osmanlı Devleti'nde gayrinizami harp faaliyetlerini organize eden Teşkilat-ı Mahsusa öncelikli olarak incelenerek, teşkilatlanması ve gayrinizami harp yöntem ve taktiklerini harp sahasında nasıl uyguladığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Gayrinizami harp örnekleri kapsamında başarılı ve başarısız örnekler alınarak gayrinizami harbin harp sahasındaki uygulama usüllerinin savaşın sonucuna olan etkisi yansıtılmaya çalışılmıştır. Gayrinizami harp örneklerini tecrübe eden Osmanlı subay ve askerlerinin bu deneyimlerinin Kuva-yı Milliye ve bir sonraki harp sahasına hangi kanallar üzerinden aktarıldığı ordu mensupları ve teşkilatlanması üzerinden somutlaştırılmıştır.

Sonuç olarak; Türk Milli Mücadele döneminde Kuva-yı Milliye'nin işgale karşı direnişinde tercih ettiği ve başarılı sonuç aldığı gayrinizami harp uygulamalarına; Osmanlı Devleti'nin bu harbe dayalı geçmiş deneyimleri ve

[600] Kılıç Ali, **age**, 97-98.
[601] **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi "Vesika No:383"**, s.15. (Ankara: E.U Basımevi, Mart 1956):1-2.

teşkilatlanmasının yanı sıra Osmanlı subaylarının, eşrafının ve direnişin lideri olan Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa'nın Milli Mücadele öncesi yakın geçmişindeki harp deneyimlerinin katkı sağladığını belirtebiliriz.

4.5. Adana ve Çevresinin İşgaline Karşı Direniş

Adana ve havalisi, Güney Anadolu Bölgesi'nde Akdeniz Bölgesi'nin orta kesiminde, Toros Sıradağlarının ortasındadır. Çukurova adını taşıyan güney bölgesi doğuya doğru Dörtyol üzerinden Akdeniz ile birleşir. Bölgenin sahip olduğu dağlık ve ovalık coğrafi yapısının yanı sıra stratejik Toros geçitlerine de (Gülek, Horoz vb.) sahip olması ile stratejik ve ekonomik bakımdan önemli konumda bulunmaktadır.[602]

Bu stratejik durumundan dolayı, İngilizler; Mondros Ateşkes Anlaşması imzalanmasına müteakip antlaşmaya aykırı bir şekilde Adana vilayetinin boşaltılmasını General Allenby kanalı ile 2'nci Ordu Komutanı Nihat Paşa'dan istemişlerdir.[603] Antlaşma hükümlerine aykırı olarak yapılan bu isteklerde özetle;[604] Türk birliklerine ait bütün ağır ve hafif silahlarla, makineli tüfekler ve bunlara ait cephaneleri Taşkale İstasyonu'na teslim etmeleri, 05 Aralık 1918 tarihine kadar çekilmenin sonlandırılması, esirlerin yerlerinin bildirilerek teslimini öngören çok ağır şartlar bulunmaktadır. Bu isteklerin yerine getirilmemesi durumunda İngilizler tarafından "savaşın yeniden başlatılacağı" tehdidi Osmanlı Devleti'nin şartları kabul ederek 26 Aralık 1918 tarihinde Adana vilayetinin tamamen boşaltılmasıyla sonuçlanmıştır.[605]

Ancak geri çekilme faaliyetleri sürerken, 11 Aralık 1918 tarihinde Fransızlar, Hatay-Dörtyol kasabasını işgal etmiştir. Bu bölge işgale ilk uğrayan ve milli mücadele için ilk kurşunun atıldığı yer olması açısından önemlidir.[606] Fransızlar işgali sürdürerek 17 Aralık 1918'de Mersin, 19 Aralık 1918'de Tarsus[607], 21 Aralık

[602] Kemal Çelik, **Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)** (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), 1.
[603] ATASE, **Güney Cephesi**, 51; Kasım Ener, **Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi** (Ankara: San Matbaası, 1970), 25.
[604] ATASE, **Güney Cephesi**, 52.
[605] Çelik, **age**, 26.
[606] Çelik, **age**, 54.; Dörtyol'un işgali hakkındaki ayrıntılı bilgi için Bkz. Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 27-28.
[607] Mersin ve Tarsus işgali hakkındaki ayrıntılı bilgi için Bkz. Çelik, **age**, 56-59.

1918 tarihinde Albay Romieu komutasında çoğunluğunu Ermenilerin teşkil ettiği yaklaşık 600 kişilik Fransız kuvveti ile Adana'yı işgal etmiştir.[608]

Fransız kuvvetleri içerisinde bulunan Ermenilerin büyük çoğunluğu beyaz kalpaklı, çifte tabanca ve kama ile dolaşan Çar ordusuna bağlı Andranik çetesine[609] mensuptur. Fransız kuvvetlerinin bu kişileri Jandarma Teşkilatına vermesiyle birlikte Ermeni çetelerine mensup ve onların destekçilerinin Müslüman halka karşı uyguladığı şiddet olayları artmış bunun sonucunda ise yöre halkında Fransız işgaline karşı tepki başladığını söylebiliriz.[610]

Fransızların göz yumması ile birlikte Ermeni çetelerinn yapmış olduğu baskı ve şiddetin giderek ciddi boyutlara ulaşması sonucunda İngiliz General Allenby tarafından olayları araştırmak ve aynı zamanda yatıştırmak amacıyla General Leslie komutasında İngiliz 19'ncu Piyade Tugay Komutanlığı 15 Şubat 1919 tarihinde Adana'ya gelmiştir. Hintli Müslümanlardan kurulmuş bu tugay kısmen bölgedeki olayların yatıştırılmasında faydalı olmuştur. Aynı zamanda, 19 Şubat 1919 tarihinde toplanan Harp Komitesi ise Ermeni Lejyonlarından bir kısmının dağıtılmasına karar verirken, Yarbay Romieu'da Ermenilerden oluşan üç tabur ile birlikte, General Leslie'nin emrine girmiştir. İngilizler bu şekilde bölgedeki kontrolü kısmen kendi uhdelerine almıştır.[611]

Kasım 1919 tarihine kadar Adana bölgesinin askeri denetim ve yönetimini İngilizler, idari denetim ve yönetiminde ise Fransızlar bulunmuştur.[612] Daha sonraki süreçte Musul'un öneminin artmasıyla birlikte İngilizler, Fransızlar ile yaptıkları Suriye İtilafnamesi gereği Adana bölgesinden çekilerek her türlü yetkiyi Fransızlara devretmişlerdir.[613]

Fransız Mareşal Foch, Adana bölgesine; otuziki Fransız piyade taburu, yirmi süvari bölüğü ve yeniden teçhiz edilmiş ondört bataryadan müteşekkil General

---

[608]ATASE, **Güney Cephesi**, 52; Esat Özoğuz, **Adana'nın Kurtuluş Mücadelesi Hatıraları**, (İstanbul: Ülkü Matbaası, 1934), 22.

[609] Andranik (Günümüzde yaygın kullanımı Antranik) Çetesi; Andranik Ozanyan tarafından kurulan silahlı Ermeni çetesidir. Ozanyan; silahlı Ermeni komitacılanndandır. Hınçaklar daha sonra Taşnaklar içerisinde pek çok cinayet ve katliam gerçekleştiren bir Ermeni komitacıdır. Ayrıntılı bilgi için bkmz. Bülent Yıldırım, "Ermeni Çeteci Antranik ve Gerçekler", **1915'e Hapsedilen Tarih: Ermeni Meselesi**, ed. Ferudun Ata (Konya: KOMBASSAN Vakfı, 2016):57-72.

[610] Ali Sâib Ursavaş, **Çukurova Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluşu,** çev. Mehmet Ali Akidil (İstanbul: Kastaş A.Ş. Yayınları, 1988), 19; Ener, **Adana Cephesi**, 31

[611] Ener, **Adana Cephesi**, 33.

[612] Özoğuz, **age**, 20.

[613] Çelik, **age**, 68.

Gouraud komutasındaki "Fransız Şark Ordusu" ile General Dufieux komutasındaki 156'ncı Piyade Tümeni'ni tahsis etmiştir. Adana'da ayrıca 7'nci Süvari Alayı'na bağlı süvari, tank ve uçak bölükleri ile Fransızlar tarafından Ermeni lejyonerler gibi silahlandırılan sivil Ermeni kuvvetleri bulunmaktadır. Fransız kuvvetleri şehre girince ilk iş olarak Adana'daki askeri, idari ve adli olmak üzere bütün otoriteyi kontrollerine almışlardır.[614]

General Gouraud şehirdeki teftişlerini ve teşkilatlanmasını tamamladıktan sonra 12 Aralık 1919 tarihinde Adana'dan ayrılarak, bölgenin komutasını Albay Bremound'a bırakmıştır. Kasım Ener'e göre Fransızların şehirdeki kontrolü almaları ile birlikte Suriye'ye göç etmiş olan yaklaşık 60.000 Ermeni tekrar bölgeye gelerek, farklı ilçelere yerleşmiş, İstanbul ve Anadolu'nun farklı kasabalarındaki yaklaşık 50.000 Ermeni ise Adana'ya yerleşmiştir.[615] Ermeni nüfusunun artışı, Fransız kuvvetlerinin otoriteyi almaları ile birlikte Ermeni çetelerinin yerli halka karşı yaptıkları şiddet ve saldırıların artarak, bölgedeki asayişin bozulmasına sebebiyet vermiştir. Saldırıların ve şiddetin artması sonucunda ise Fransızların işgaline karşı Adana yerel halkında tepki başlamıştır.

Adana bölgesindeki Müslüman halkın işgale karşı silahlı direnişi tetikleyen unsurlar incelendiğinde;

- Fransız komutan Albay Bremound'un jandarma teşkilatına Ermenileri alması sonucunda iç asayişin bozulması,
- Şehirdeki resmi binalara ve kiliselere Fransız bayrağı asılması,
- Türk bayrağı asılmasının yasaklanması ile birlikte resmi şapkalardaki ay işaretlerinin söktürülmesi,[616]
- Adana vilayetine dışarıdan getirilen Ermeni göçmen sayısının artması,[617]
- Bölgedeki Türklerin silahları toplanırken, Ermeni halkın ise silahlandırılması,[618]
- Bölgedeki halkı örgütleyebileceği değerlendirilen nüfuzlu ailelerin zorunlu göç ettirilmesi,[619]

---

[614] Ener, **Adana Cephesi**, 37.
[615] Ener, **age**, 38; Adana bölgesinde Ermeni nüfusunda yoğun artış olduğunu Ermeni Patrikhanesinin geri dönenlere ilişkin hazırlamış olduğu raporda Adana'ya 150.000 kişinin döndüğünü gösteren rakam teyit etmektedir. Bkz. Halaçoğlu, **Ermenilerin Suriye'ye Nakli**, 52.
[616] Özoğuz, **age**, 24; Ener, **Adana Cephesi**, 31-32.
[617] Çelik, **age**, 123.
[618] Ener, **Adana Cephesi**, 32.

- Fransızların Türk kimliğini azınlık durumuna düşürmek ve bölgesel birliği önlemek amacıyla etnik farklılıkları öne çıkarıp, bazı cemaatleri zorla ve bazılarına çeşitli menfaatler sağlayarak Arap, Kürt, Çerkez, Boşnak, Süryani, Geldani Cemiyeti adları taşıyan cemiyetler kurdurulması,[620]
- Fransızların, Adana'da Ermeni çeteler ile birlikte hareket ederek, Adana'da Müslüman halka karşı yapılan işkence ve saldırıların şiddetinin günden güne artmasıdır.

Bu sebeplerden dolayı, Fransızların işgalinin başladığı Kasım 1919 tarihinden 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması gereği Fransızlar Adana Cephesi'ni tahliye edene kadar Adana Cephesi'nin muhtelif şehir, kasaba ve köylerinde işgale karşı silahlı direniş başlamıştır.

Silahlı direniş mücadelesini örgütleyen Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin silah ve teçhizat bakımından daha üstün olan rakibi Fransız kuvvetlerine karşı seçtiği ve kullandığı gayrinizami harp unsurlarının savaşın sonuçlarına yansımasının analizine geçmeden önce meydana gelen harbin incelemesi Tablo 3'de gösterilmiş olup harbe etki eden diğer unsurların analizi ise başlıklar altında sunulacaktır.

---

[619] Urfa Kuvayi Milliye Komutanı Yüzbaşı Ali Sâib Ursavaş'ın hatıralarında; Kozan nahiyesinde dağlarda ve yollarda parça parça edilerek öldürülmüş 140 Türk'ün cesedi bulunduğu belirtilmekte ve Adana havalesinden öldürülen ailerin isimleri belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Ursavaş, **age**, 21-22.

[620] Damar Arıkoğlu**, Hatıralarım** (İstanbul: Tan Gazetesi Matbaası, 1961), 78.

Tablo 3: Adana Cephesi'nde Meydana Gelen Harbin İncelenmesi

Muharebe Alanı	Adana Cephesi
Harbin Tarafları	-Adana halkı ve gönüllü Osmanlı subaylarından oluşan Adana Kuva-yı Milliyesi -Fransız kuvvetleri ve bağlısı Ermeni Milisler
Harbin Türü	Gayrinizami Harp
Kuva-yı Milliye Harp Taktiği	Baskın, Pusu, Sabotaj, Vur-Kaç (Gerilla), Sokak Harbi, Psikolojik Harp (Gayrinizami Harp)
Fransız Kuvvetleri Harp Taktiği	Top, uçak ve tank ile uzak mesafeden hedef imhası, Mevzi (siper) Harbi, Huruç Harekâtı[621] (Geleneksel Harp)
Kuva-yı Milliye Kuvvetleri'nin Hedefi	-Düşmanı Yıpratmak -İşgalinin Sonlandırılmasını (Barış veya Zorla) Sağlamak
Fransız Kuvvetleri'nin Hedefi	-Düşmanı imha -İşgali Sürekli Kılmak

[621] **Huruç Harekâtı:** Kuşatma altında veya mevzilerde savunma yapan askerlerin ani saldırı ile hasmına zarar vermek için yaptığı harekât.

4.5.1. Tarafların Kuvvet/Güç Dengesi

Birinci Dünya Savaşı'ndan galibiyet ile ayrılan ve Osmanlı Devleti'nin topraklarını işgale girişen Fransız kuvvetlerinin hayatın doğal akışına uygun olarak Osmanlı Devleti ordusundan ve halka dayalı Kuva-yı Milliye kuvvetlerinden daha teknolojik silah ve teçhizata sahip olması beklenen bir sonuçtur. Ancak biz bu çalışmamızda bölgesel ve şehirsel bir inceleme yaptığımızdan iki kuvvetin geneldeki kuvvet/güç dengesinden ziyade harp bölgesine yansıyan güç/kuvvet dengesini yansıtmaya çalışacağız.

Bu sebeple, Adana Cephesi'nde meydana gelen harbin her iki taraf açısından kuvvet/güç dengesi incelendiğinde;

- **Adana Cephesi Kuva-yı Milliye Kuvvetleri:** Adana Cephesi çok geniş bir alana yayıldığından Antep, Maraş ve Urfa şehrinde meydana gelen harpten farklı değerlendirilmesi gereken bir harp sahasına sahiptir. Bu sebeple bölge Sivas Kongresi sonrası Heyet-i Temsiliye tarafından Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılarak, başlarına farklı komutanlar atanmıştır. Adana Doğu Bölgesi Kuva-yı Milliye Komutanı Aydınoğlu Tufan Bey, Adana Cephesi'nde Andırın'da başlangıçta 15-20 kişiden oluşturduğu kuvvetiyle[622] muharebeye başlamış zaman içerisinde bu kuvvetin mevcudu halktan katılımlar ile genişlemeye başlamıştır. Mevcudu artan Kuva-yı Milliye kuvvetleri 27 Mart 1920 tarihinde Kozan'ı kuşattığında 11-12 müfrezeden oluşan yaklaşık 900 asker mevcuduna ulaşmıştır.[623]

Batı Cephesi Kuva-yı Milliye Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey ise Niğde üzerinden başladığı teşkilatlanma çalışmalarında ilk olarak 100 kişilik bir kuvvet oluşturmuş[624] bu mevcudu daha sonra gönüllülerin katılımıyla takviye etmiştir. Erkan-ı Harbiye Umumiye Riyaseti'ne 01 Haziran 1920 tarihinde çekmiş olduğu telgrafta silah verilmesi durumunda 5000 kişilik bir kuvvet çıkarabileceğini belirtmiştir.[625] 09 Haziran 1920 tarihinde resmi olarak 20'nci Kolordu ve 11'nci Tümen Komutanlığına bildirilen raporda ise kuvvet mevcudunun 3100 piyade, 100 süvari ve 2 cebel topundan oluşmakta olduğu bildirilmiştir.[626] Ancak Adana Cephesi Kuva-yı Milliye Komutanlığının çok geniş bir alana yayılmasından dolayı Fransız

[622] Tufan, **Kurtuluş Savaşı Hatıralarım**,46; Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesi**, 63.
[623] Çelik, **age**, 203
[624] Genelkurmay ATASE Bşk.lığı, **Kuvayımilliye Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey'in Günlüğü**, (Ankara: ATASE, 2012), 100.
[625] **age**, 130.
[626] **age**, 146.

kuvvetleri ile Adana bölgesinde yapılan harpte kuvvet mevcutları hasat ve ekin dönemi gibi unsurlardan etkilendiğinden sürekli değişiklik göstermiştir. Toplam mevcutların tek noktaya yönlendirilmesi her zaman mümkün olmadığından bazı noktalarda 50-100 kişilik Kuva-yı Milliye müfrezeleri ile yaklaşık 1000 kişilik Fransız kuvvetlerine pusu kurulurken,[627] bazı noktalarda 1400-1600 civarında Kuva-yı Milliye kuvvetinin toplandığı[628] muharebeler olmuştur. Köylerdeki halkın kadın ve erkek harbe dâhil olmasıyla birlikte çok fazla silah ihtiyacının ortaya çıktığını, halkın birçoğunun ateşli silahı olmadan (balta, bıçak, sopa kullanarak veya sadece Allah Allah diye bağırarak) harbe dâhil olduğunu cephe ve müfreze komutanları tarafından çekilen raporlardan anlaşılabilir.[629] Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin silah ve teçhizat durumu ise yetersiz miktarda silah, 2 adet top ve Fransızlardan ele geçirilenler ile birlikte 5-10 civarında otomatik tüfekten oluşmaktadır. Silah ihtiyacı Fransız ve Ermeni askerlerden alınan ganimetler ile 11'nci ve 41'nci Tümen Komutanlığından karşılanmaya çalışılsada yurdun Batı Cephesi'ndeki savaş şartları dolayısıyla önceliğin Batı Cephesi'ne verilmesinden ihtiyaçların karşılanması pek mümkün olmamıştır.[630]

- **Fransız Kuvvetleri:** Fransız kuvvetlerinin sayısı savaş içerisinde gelen takviye kuvvetler ile sürekli değişiklik göstermişse de birliklerin seviyesi ve yerleşim yerleri şu şekildedir: *Adana'da;* 1'nci Doğu Tümeni Karargâhı, 21 ve 22'nci Piyade Alayı, 442'nci Topçu Alayı, tümen ağır topçu taburu ve süvari bölüğü, 7'nci Süvari Alayı (Bölükleri muhtelif yerlerde), istihkâm taburu, tank bölüğü, uçak bölüğü, muharebe ve bando bölükleri *Tarsus'ta;* 17'nci Piyade Alayı, *Mersin'de;* 18'nci Piyade Alayı, *Islahiye, Bahçe, Ceyhan ve Pozantı'da* ise*;* takviyeli birer taburu bulunmaktadır.[631] Fransız kuvvetleri'nin tam takviyeli tümen ve 4 alaydan oluşan mevcut rakamlarına harp süreci içerisinde bölgeye getirilen yaklaşık 120.000 Ermeni ile bölgedeki yerli Ermenilerden de katılımlar olmuştur. [632]

---

[627] ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 48; Kasım Ener, **Çukurova'nın İşgali ve Kurtuluş Savaşı** (İstanbul: Berksoy Matbaası, 1963), 64.
[628] Çelik, **age**, 230; Ahmet Hulki Saral, Tosun Saral, **Vatan Nasıl Kurtarıldı, Nur Dağları (Amanoslar), Toroslar, Adana, Maraş, Gaziantep ve Urfa'da Kuvayi Milliye Savaşları** (Ankara: Türkiye İş Bankası, 1970), 112.
[629] Raporlar hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. ATASE, **Kuva-yı Milliye Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey'in Günlüğü** (Ankara: ATASE, 2012).
[630] Arıkoğlu, **age**, 108.
[631] 1'nci Tümen bağlıları dışında bölgeye destek veren Kilis bölgesinde konuşlu Fransız 2'nci Tümeni Adana işgali sonlanana kadar bölgede kalmıştır. ATASE, **Güney Cephesi**, 44-45.
[632] Çelik, **age**, 123.

Bölgede tespit edilen ve Adana'daki çeşitli bölgelere sevk edilen Ermeni silahlı teşkilatlanmış milis kuvvetlerinin ilk baştaki sayısı yaklaşık 5000 civarındadır.[633] Fakat bu sayının süreç içerisinde giderek arttığı, General Dufieux ile Karaisalı'daki Türk kuvvetleri arasındaki görüşmelerde gündeme gelen Kozan'da bulunan 12.000 silahlı Ermeni'nin Adana'ya girişinin engellenmesine ilişkin talepten görülmektedir.[634]

Dönemin en modern silahları olan uçak, kruvazör ve tank gibi silahlara sahip olan Fransız kuvvetlerinin, silah ve teçhizat durumu Kuva-yı Milliye kuvvetlerine göre modern seviyededir. Fransız kuvvetlerinin silah ve teçhizat durumu keşif ve bombardıman özelliği olan 10-12 uçak, Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ilk defa harp sahasında kullanılmaya başlayan tank (bir bölük)[635], kruvazör, zırhlı otomobil ve tren, 20 adet top, otomatik ve makineli tüfekten[636] oluşmaktadır. Adana Cephesi'nin geniş bir alana yayılmış olmasından dolayı tarafların kuvvetlerini aynı noktaya sevk etmeleri mümkün olmadığından muhtelif yerlerde farklı mevcutlu kuvvetler ve silahlar ile karşılaştıkları muharebeler cereyan etmiştir. Tarafların kuvvet sayılarının tablosal karşılaştırılması Tablo 4'de sunulmuştur.

[633] Bölge Ermenileri'nden oluşturulan Ermeni milis kuvvetleri Saimbeyli: 1500, Zeytin: 500, Şar: 350, Kozan: 300, Adana ve Mersin: 1000, Osmaniye ve Haruniye: 1000 mevcutlu olarak bölgeye dağıtılmıştır. Bkz. ATASE, **Güney Cephesi**, 49.

[634] ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 129.

[635] Fransızların Dörtyol Toprakkale'de 12 uçağı bulunmaktadır. Ayrıca, Fransızların tank bölüğü 5-6 hafif piyade tankı ile bir adet telsizli tanktan oluşmaktadır. Bu tanklar iki mürettebatlı, 22 mm kalınlığında zırhı olan, 6,5 ton ağırlığında, düz yolda 7 km hız yapabilen, 37 mm top ve 7, 92 mm makineli tüfek ile donatılmış 1917 model Renault FT-17 model (Renault FT M 1917) tanklarıdır. Bu tanklar Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin gayrinizami harp taktikleri karşısında başarılı olamamışlardır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. İsmail Tosun Saral, "Çukurova'nın Fransızlar Tarafından İşgali ve Türklere Karşı Kullanılan Tanklar", **Düşünce ve Tarih Dergisi, s**. 31 (Nisan 2017): 31.

[636] Her alayda bir makineli tüfek taburu, her taburda 4 bölük, her bölükte sekiz adet makineli tüfek ve 150 er bulunmaktadır. Her alayda üç piyade taburu, her taburda 4 bölük, her bölükte onbir adet otomatik tüfek ve 140 er bulunmaktadır. Bkz. Çelik, **age**, 300; Tarsus Grup Komutanı İsmail Ferahim Şalvuz'un eserinde ki Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti istihbarat raporlarında geçen bilgiye göre bir fırka 12 tabur'dan oluşmakta olup kadrosu tam bir tabur 1000 kişiden oluşmaktadır. Bkz. İsmail Ferahim Şalvuz, **Kurtuluş Savaşında Kahraman Çukurovalılar** (İstanbul: Aydınlık Basınevi, 1938), 133.

Tablo 4: Adana Cephesi'nde Tarafların Kuvvet Mevcutların Karşılaştırılması[637]

	Kuva-yı Milliye Kuvvetleri[638]	**Fransız Kuvvetleri**[639]
Kuvvet	Doğu Cephesi Kuva-yı Milliye Kuvvetleri (2000 civarında) Batı Cephesi Kuva-yı Milliye Kuvvetleri (3100 civarında)	-Adana şehir merkezinde; 1'nci Doğu Tümeni Karargâhı, 21 ve 22'nci Piyade Alayı, 442'nci Topçu Alayı, Tümen Ağır Topçu Taburu ve Süvari Bölüğü, 7'nci Süvari Alayı (Bölükleri muhtelif yerlerde), İstihkâm Taburu, Tank Bölüğü, Uçak Bölüğü, Muharebe ve Bando Bölükleri. -Tarsus merkezde; 17'nci Piyade Alayı, -Mersin merkezde; 18'nci Piyade Alayı, -Islahiye, Bahçe, Ceyhan ve Pozantı'da; Takviyeli birer Tabur. -Ermeni milis kuvvetleri
Silah ve Teçhizat	- Farklı türde ve yetersiz tüfek bulunmakta ve bu durum cephane sıkıntısı oluşturmaktadır. - 2 Adet Top.[640] - Makineli tüfek.(3 Adet)[641]	-Tüfek ve cephane sayısında sıkıntısı yok. - Mitralyöz ve Otomatik Tüfek. - 20 Adet top. - 12 Adet Keşif ve Taarruz uçağı. -Tank bölüğü.(6 Adet Tank) -Zırhlı araç ve tren -Kruvazör

[637] Tarafların kuvvet sayıları savaş süresince değişiklik gösterdiğinden rakamlar kuvvetler arasındaki asimetriği göstermesi açısıyla kaynaklardaki ortak değerlere göre tablolaştırılmıştır.

[638] Köylerden, aşiretlerden, tümenden katılımlar olduğu gibi hasat ve ekin zamanlarında sayılarda önemli oranda azalmalarda olmuştur. Rakamlar Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin Adana Cephesi'nin doğu ve batı olarak teşkilatlandığı zamanlarda harp sahasına yansıtabildiği resmi evraklarda tespit edilebilen mevcutlarına göre verilmeye çalışılmıştır. Savaşın sonraki sürecinde Adana Cephesindeki teşkilat değişiklikleri tabloya yansıtılmamıştır. Haziran 1920 tarihinden sonra 41'nci Tümen Komutanlığına bağlanan kuvvetlerin genel toplamı 5000 mevcudunu geçmemiştir. Bkz. ATASE, **Güney Cephesi**, 181.

[639] Suriye ve Adana bölgesinde bulunan Fransız kuvvetleri arasında yer değiştirme olduğundan mevcutlarda zaman zaman değişim olmuştur. ATASE, **Güney Cephesi**, 45.

[640] Bu tabloda verilen top sayısı Haziran 1920 tarihinde 11'nci Tümen Komutanlığınca Genelkurmay Başkanlığına sunulan rapordan alınmıştır. Topçu Binbaşı Kemal Bey'in Saimbeyli'yi işgal esnasında 1 sahra topu ve 2 dağ topu kullandığı bilinmekle birlikte bunların mermisi sadece 4 adettir. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Genelkurmay ATASE Başkanlığı, **Türk İstiklal Harbi (İdari Faaliyetler)**, c.7, (Ankara: Gnkur Basımevi, 1975), 83.

[641] Bu tabloda verilen makineli tüfek sayısı Haziran 1920 tarihinde 11'nci Tümen Komutanlığınca Genelkurmay Başkanlığına sunulan rapordan alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Genelkurmay ATASE Başkanlığı, **Türk İstiklal Harbi (İdari Faaliyetler)**, c.7, (Ankara: Gnkur Basımevi, 1975), 83.

4.5.2. İşgale Karşı Kuva-yı Milliye Teşkilatlanması

Adana bölgesinin İngilizlerin baskısıyla Türk ordusundan temizlenmesi sonucunda bölgenin Ermeniler ile birlikte işgal edileceği ve şehrin anayurttan ayrılacağı söylentileri yayılmıştır. Bu durum üzerine Adana halkı; basına konan sansüre aldırış etmeden ilk silahsız direniş hareketini "Feryadname" olarak adlandırılan protesto telgrafını 13 Aralık 1918'de İstanbul basınında yayımlayarak yapmışlardır. Bu protesto metninde 188 imza vardı ve Dâhiliye ve Hariciye Nezaretleriyle, Sadaret Makamı'na ayrıca gönderilmiştir. Bu protesto metninde;[642] Adana bölgesindeki Müslümanların sayısının Hristiyanların sayısından oldukça fazla olduğu rakamlar ile ispatlanmakta, Adana halkının tarihsel olarak hep Türk olduğu ve sınır boylarında devletin korumalığını üstlenen kahraman kişilere mensup olduğundan devletten beklentileri ile işgale karşı oldukları belirtilmiştir.

Teşkilatlanma faaliyetlerinin ilki Adana'nın işgalinden önce İstanbul'da ikamet etmekte olan Adanalı gençlerin 20 Kasım 1918 tarihinde bir araya gelmesiyle birlikte 21 Aralık 1918 tarihinde İstanbul'da resmi olarak kurdukları Kilikyalılar Cemiyeti'dir.[643] Kilikyalılar Cemiyeti'nin altı maddelik nizamnamesinde kuruluş nedeni ve amacı birinci maddede şu şekilde açıklanmıştır:[644]

> "Kilikya nam-ı kadimi altında bulunan Adana ve mülhakatı ile İçel ve Maraş Sancakları'nda ve buralara mücavir olan Ayıntab sancağı, Antakya, İskenderun, Beylan ve Reyhaniye kazalarında nüfus-u umumiyenin %90'ını mütecaviz bir ekseriyet teşkil eden Türkleri temsil etmek ve mahallerin efkâr ve amal-i ekseriyete tevfikan kemâ-kân Devlet-i Osmaniye'ye merbutiyetlerini teyit için dâhilen ve haricen lazım gelen teşebbüsat ve neşriyat ve mesaide bulunmak üzere Dersaadet'te "Kilikyalılar Cemiyeti" namiyle, bir cemiyet teşkil edilmiştir."

Kilikyalılar Cemiyeti, işgale karşı mücadele yöntemi olarak silahsız direnişi seçmiştir. Bu kapsamda işgal kuvvetleri temsilciliklerine protestolar göndermiş ve milli mücadeleye karşı kimselerin atamalarını engellemeye çalışmıştır. Cemiyetin prostesto telgraflarına 18 Ocak 1919 tarihinde İtilaf Devletlerinin İstanbul'daki

---

642 Protesto metninin tamamı için Bkz. İzzet Öztoprak, "Adana ve Çevresinde Müdafaa-i Hukuk Çalışmaları", **ATAM Dergisi**, c.VIII s.22 (Kasım 1991): 120.

643 Cemiyetin üyeleri: Sabık Ayan Reisi Menemenlizade Rifat, Sabık Hariciye Nazırı Menemenlizade Nabi, Sabık Nafia Nazırı Ali Münif, Sabık Ayntab Mebusu Ali Cenani, Sabık mebusu Hafız Mehmet Emin, Sabık Maraş Mebusu Abdülkadir Bey, Mahkeme-im Temyiz Hukuk Dairesi Reisi Evliyazade Hacı Evliya, Şura-yı Osmani Azası Tarsuslu Mısrizade Seyfeddin ve Beyoğlu Daire-i Belediyesi Müdürü Ramazanoğlu Saffet Beyler" idi. Cemiyetin kuruluş yeri olarak İstanbul Müdafaa-i Milliye Cemiyeti merkez binası gösterilmiştir ki bunun amacı hükümet merkezinde kurulan cemiyete mensup Adana eşrafının, ulusal hakları gerektiğinde daha güçlü bir şekilde koruyabileceğine olan inançtır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Öztoprak, **age**, 121.

644 Öztoprak, **age**,123; Çelik, **age**, 129.

Yüksek Komiserlikleri ile Amerika Birleşik Devletleri Komiserine vermiş olduğu muhtıra örnek verilebilir.[645]

Adana'da ise gençler ve aydınlar tarafından gizli olarak oluşturulan, üyelerinin hepsinin gizlilik adına birbirlerini tanımadığı Eczacı Basri (Arsoy) ve Doktor Ali Hikmet'in (Coral) desteği ve Suphi Paşa'nın teşkilata öncülük etmesiyle gizli bir milli teşkilat kurulmuştur. Bu gizli teşkilat öncelikle yörenin ileri gelenlerini ve hükümet memurlarını teşkilata katmaya çalışmıştır. Mustafa Kemal Paşa ile iletişim halinde olan teşkilat Vali Celal Bey'in atanması ve teşkilata dâhil olmasıyla haberleşme sistemini daha da geliştirmiştir. Silahlı direniş faaliyetini tercih etmeyen teşkilat, telgrafların Fransız sansüründe olmasına rağmen Adana'daki Fransız faaliyetlerini telgraf ve insan kuryesi yöntemiyle gizli bir şekilde üst düzeydeki komutanlara ve hükümet memurlarına haber vererek, yapılan haksız işgalin ve zulümlerin protesto edilmesini sağlamışlardır. Teşkilat bu şekilde Fransızların ve Ermenilerin kontrolsüz uygulamalarını sınırlamaya çalışmıştır.[646]

Diğer bir teşkilat ise Sivas Kongresi sonrası bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleriyle kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Adana şubesi olarak görev yapacak olan Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'dir. Bu teşkilat Adana'nın işgal altında olmasından dolayı "Kilisli Yusuf" takma adını kullanan Adana Türkgücü Reisi Ahmet (Remzi Yüreğir) Bey tarafından ilk önce Kayseri'de, daha sonra ise Niğde'ye taşınarak teşkilatlanmıştır.[647] Teşkilata katılanlar için ise bayrak, Kur'an ve silaha el basarak "Kuvayı Milliye uğruna canımı ve malımı esirgemeyeceğime vallahi ve billahi yemin ederim." şeklinde sözlerin sözlendiği yemin töreni düzenlenmiştir.[648]

Ahmet Remzi Bey, cemiyetin Niğde'de olan merkezini, Karaisalı'nın işgalden kurtarılması üzerine önce Karaisalı'ya ve son olarak da Pozantı'ya

[645] Cemiyetin Mustafa Kemal Paşa ile ilişkileri ve muhtıranın ayrıntısı için bkz. Çelik, **age**, 130-131.
[646] Ener, **Adana Cephesi**,42-44.
[647] Çelik, **age**, 133- Bazı araştırmalarda "Kilikya" yerine "Adana Vilayeti" kelimesi kullanılmaktadır. Bkz. A.Remzi Yüreğir, "Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti teşekkül etti", **Yeni Adana Gazetesi**, 21.01.1953, 2; Yemin töreni uygulaması Makedonya bölgesinde gizli teşkilatlanan cemiyetler ile benzerlik göstermektedir. Bu uygulamanın geçmiş deneyimlerin aktarımını teyit ettiği söylenebilir. Makedonya bölgesinde cemiyet mensuplarının kendi el imzası ile yemin töreni belgeleri için bkz. Tunaya, **age,** 525-526.
[648] Yusuf Ayhan, "Milli Mücadele'de Tarsus", **Yeni Adana Gazetesi**, 02.07.1953, 3.

taşımıştır.[649] Teşkilat mali ihtiyaçlarını ilk önce çobanlardan aldığı koyunları üstüne kar koyup satma yöntemi ve zengin iş adamlarının bağışlarından karşılamıştır.[650]

Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ilk olarak Kilikya bölgesinin işgalini ve işlenen suçlara dikkat çekmek amacıyla propaganda faaliyeti yürütmüş ve bu amaçla Erciyes gazetesinin 18 Aralık 1919 tarihli sayısında protesto metni yayımlamıştır. İkinci protesto metnini aynı zamanda İstanbul Hükümeti, İngiltere, Fransız, İtalya ve Amerikan siyasi temsilciliklerine de göndermiştir. Protesto metninde özetle; Fransızların Ermenilerin tanıklık ve iftiralarına göre hareket etmesinden dolayı Kilikya'da asayişin bozulduğu ve bütün yapılan bu haksızlıklara ve adaletsizliklere Adana Türklüğü adına protesto edildiği bildirilmiştir.[651]

Cemiyet, Adana'da meydana gelen olayları zaman geçirmeden Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştırmaya çalışmış, diğer taraftan Ankara'ya doğru ve hızlı bilgi akışı sağlayabilmek amacıyla başında Ahmet Remzi Bey'in olduğu "Adana İstihbarat Müdürlüğü" adlı casus teşkilatı kurmuştur. Böylece cemiyet Adana'da geçen tüm önemli olayları ve haberleri Ankara'ya ulaştırmıştır. Cemiyet sadece Adana'da değil diğer bölgelerdeki olayları da Ankara'ya rapor etmiştir.[652] Ahmet Remzi Yüreğir'in başında olduğu Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti teşkilatlanma aşamasında istihbarat haricinde önemli bir faaliyete daha girişmiş, Adana İşgal Komutanı Albay Bremond'a başarısız bir suikast girişiminde bulunmuştur. [653]

Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin merkezi Pozantı'ya taşındıktan sonra ise Adana Cephesi'ne yardımcı olmak amacıyla iaşe, levazım ve sağlık teşkilâtları kurarak bölgedeki Kuva-yı Milliye teşkilatını desteklemiştir.[654] Adana'nın Kozan

---

[649] Tekin İdem, "Ahmet Remzi Yüreğir'in Hayatı ve 8. Yasama Dönemi Meclis Faaliyetleri", **Tarih Okulu Dergisi,** yıl.8, s.XXII (Haziran 2015): 329; Ahmet Remzi Yüreğir, "Adana Müdafaai Hukuk Cemiyeti Nasıl kuruldu?", **Yeni Adana Gazetesi**, 5 Ocak 1953, 5.

[650] Adana'da un ve çırçır fabrikası olan Tevfik Efendi 1000 lira bağışlarken, aynı şekilde bu yolla Ereğli Kaymakamı vesilesiyle iki chevrolet marka otomobil Kuva-yı Milliye'ye bağışlanmıştır. Bkz. Arıkoğlu, **age**, 100.

[651] Öztoprak, **age**, 131; Çelik, **age,** 133; A.Remzi Yüreğir, "Milli Mücadelede Çukurova", **Yeni Adana Gazetesi**, 24.01.1953, 2.

[652] Bu konu ile ilgili çekilmiş raporlar için Öztoprak, **age**, 132-139.

[653]Cemiyet, Albay Bremond'a suikast yapmayı kararlaştırınca gönüllüler arasından bir seçim yapılarak, İhsan Altay adlı bir genç bu işe görevlendirilmiştir. Cemiyet, bu işin tamamlanmaması halinde kendisinin öldürülmesine dair İhsan Bey'den taahhüt dahi almıştır. Suikast için merkepçi kılığında Adana'ya kaçak yollardan girmeyi başaran İhsan Bey, cemiyetin silah temin edecek kişilere vermesini söylediği mektubu cemiyetin önerdiği kişilere vermek yerine, kendi güvendiği kişilerden silah temin etme yöntemine girişince ihbar edilme tehlikesi ile karşı karşıya kalmış ve görevi başaramadan Adana'yı terk etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bknz. Ahmet Remzi Yüreğir, "Vali Bremond'a karşı bir suikast tertip ediliyor.", **Yeni Adana Gazetesi**, 12.02.1953, 2.

[654] İdem, **age**, 330.

ilçesinde de aynı tarihlerde halkın ileri gelenleri tarafından benzer teşkilatlanma çalışmaları vardır. Ermeni zulümlerine ve işgale karşı milli mücadele fikrini oluşturabilmek amacıyla Kozan Jandarma Komutanı Ali Sâib (Ursavaş) liderliğinde İntibâh (Uyanış) Cemiyeti adında gizli bir teşkilat kurulmuştur. [655] Cemiyet teşkilatın genişlemesinde oldukça başarılı olmuş ve Fransız Kozan Mutasarrıfı Taıllardat'ın (Tayarda) yanına tercüman olarak casus sokacak kadar iyi örgütlenmiştir. Cemiyet daha sonraki süreçte Mustafa Kemal Paşa ile geçmiş olduğu iletişim sonucunda Adana'daki Milli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti altında faaliyet göstermiş ve Kuva-yı Milliye teşkilatına bağlanmıştır.[656]

Sivas Kongresi sonrası bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından Adana bölgesinde oluşturulan Kuva-yı Milliye teşkilatı öncesinde kurulan teşkilatların faaliyetlerini bir bütün olarak incelediğimizde Hatay (Dörtyol) kasabası Çaylı köyünde Fransız ve Ermenilere karşı Aralık 1918 tarihinde oluşturulan Kara Hasan kuvvetleri dışında genellikle silahsız direnişin tercih edildiğini gözlemliyoruz. Silahlı direniş yerine propaganda, cemiyete personel kazanımı ve haber aktarma faaliyetlerinin ön planda olduğu teşkilat faaliyetlerinin oluşturulduğu söylenebilir.

Adana Doğu Cephesi Kuva-yı Milliye Komutanı Tufan Bey'in aktardığına göre silahlı direnişi ön planda tutan kapsamlı teşkilatlanma faaliyetinin başlangıcını; Kozan'ın Fransızlar tarafından işgali üzerine bölgeden uzaklaştırılarak, Kayseri sancağına bağlı Develi kazasına sığınan Kozan eşrafından Kurdoğlu Hulusi, dava vekili Mustafa ve Halil Efendilerden oluşan heyetin Sivas Kongresi'ne gidip mücadele etmek istediklerini belirten konuşmayı kongre üyelerine aktarmaları oluşturur:[657]

> "Kozan Müslümanlarının Fransız işgal kuvvetlerine karşı mücadele etmek istediklerini, silah ve cephanelerinin Birinci Dünya Savaşı'ndan saklanmış olarak yanlarında bulunduğunu, halkın zengin olup servetlerinin böyle harekâtı idareye kâfi geleceğini, zahire ambarlarının dolu bulunduğunu, zulüm çeken halkın, ne pahasına olursa olsun malen ve bedenen her türlü fedakarlıktan çekinmeyeceklerini, Sivas'tan verilen emir ile düşmana saldıracaklarını, Sivas'tan kuvvet değil, yalnız emir ve işaret beklediklerini belirtmişlerdir."

---

[655] Bu teşkilatın ileri gelenleri arasında Ali Şadi Bey (Kozan Eski Mebusu), Yarımzade Ahmed Efendi, Baytar müfettişi Muzaffer Bey (sonra Ankara'da Baytar Umum Müdürlüğü Bulaşıcı Hastalıklar Şubesi Müdürü) bulunmaktadır. Bkz. Ursavaş, **age**, 24.

[656] **age**, 35.

[657] Osman Tufan Paşa, **Kurtuluş Savaşı Hatıraları**,(İstanbul: Arma Yayınları,1998), 13; Osman Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesinde Milli Hareketler ve Kozan Sancağı ile Mülhakatının Kuruluş Hatıraları** (Bahar Matbaası, 1964), 32.

Heyetin bu açıklaması sonrası alınan karar doğrultusunda 01 Kasım 1919 sabahı Kilikya Kuva-yı Milliye Komutanlığı kurulmuştur.[658] Kilikya Kuva-yı Milliye Komutanlığına ilk görevlendirmeler şu şekilde yapılmıştır:[659]

- *Kilikya Kuva-yı Milliye Komutanı*: Kozanoğlu Doğan Bey takma adını kullanan Topçu Binbaşı Kemal Bey (Korgeneral Kemal Doğan).
- *Komutan Yardımcısı*: Aydınoğlu Tufan Bey takma adını kullanan Piyade Yüzbaşı Osman Nuri (Tümgeneral Osman Tufan).

Mustafa Kemal Paşa; ordunun İstanbul Hükümeti'nin emrinde olmasından dolayı silahlı direnişi bir devletin değil yerli halkın ayaklanması olduğu siyasetini koruyabilmek amacıyla görevlendirdiği subaylara bizzat kendisinin verdiği yöredeki tanınmış oymak adlarını takma adlar olarak kullanmalarını ve kimliklerini saklamaları amacıyla kıyafetlerini değiştirmelerini emretmiştir.[660] Teşkilatlanmanın nasıl olacağına ilişkin bu heyete Atatürk'ün vermiş olduğu talimat şu şekildedir:[661]

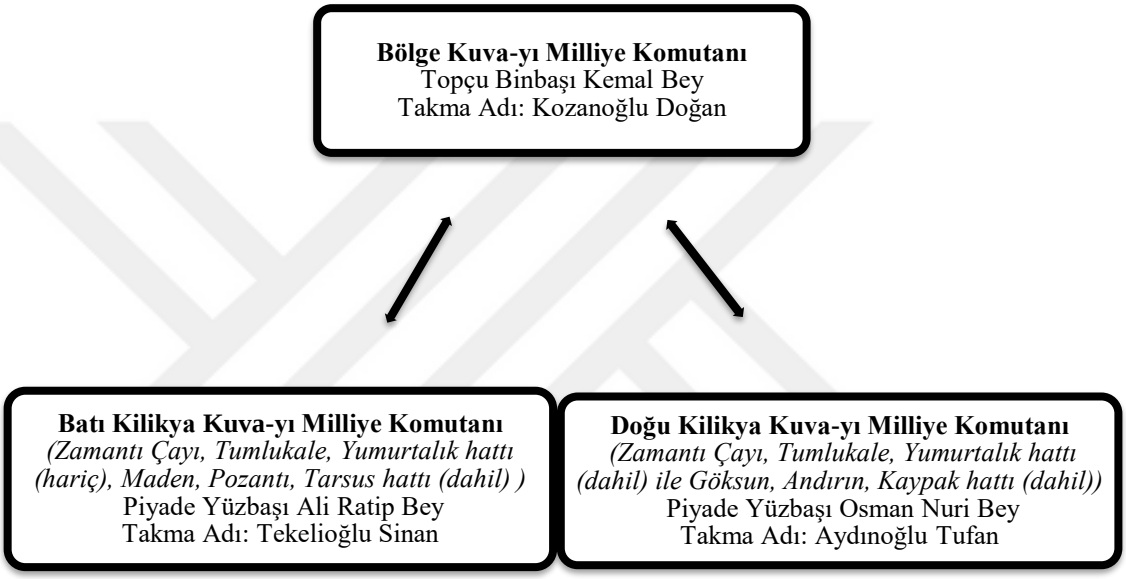
- Halkın kendi içinden istiklal aşkı ile kalkınmasını sağlayarak direnişi halk hareketi üzerine temellendirmek,
- Teşkilatın, Sivas Kongresi'nde tespit edilen hususlara[662] göre yapılması,
- Karaisalı bölgesinden büyük bir gönüllü gayrinizami kuvvetin oluşturulmasını sağlayarak Adana şehrini işgalden kurtarmak.

Görevlendirilen subaylar, görev bölgelerine geldiklerinde Sivas'a gelen Kozan Heyeti'nin anlattıklarından çok farklı bir manzara ile karşılaşmışlardır. Subaylar, Sivas'a gelen heyet mensuplarının Fransızlar tarafından arandıklarını ve maddi durumlarının çok kötü olduğunu öğrendiler.[663] Şartların planlandığı şekilde olmadığını Mustafa Kemal'e bildirdiklerinde, Sivas'ta alınan son karara göre kolordulara görev sahaları ve yardım mıntıkaları belirlendiği, Adana bölgesine ise başında Ali Fuat Paşa'nın yer aldığı Ankara Kolordu Komutanlığının

---

[658] Çelik, **age**, 149.
[659] Genelkurmay ATASE Bşk.lığı, **Güney Cephesi**, 77-78; Ahmet Hulki Saral-Tosun Saral, **age,** 19-20; Öztoprak, **age,** 129; Tufan, **Kurtuluş Savaşı Hatıralarım**,14; Ahmet Remzi Yüreğir, "Kilikya ve Osmaniye Cepheleri Kuruluyor", **Yeni Adana Gazetesi**, 31.01.1953, 2; Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesinde,** 5.
[660] Çelik, **age**, 150.
[661] Tufan Paşa, **age**, 14; Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesinde**, 33.
[662] Sivas Kongresi'nde alınan teşkilatlanmaya dair hususlar hakkında ayrıntılı bilgi için bu tezde bkz. sayfa: 109-110.
[663] Tufan, **Kurtuluş Savaşı Hatıralarım**,17;Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesinde**, 35.

görevlendirildiğini öğrendiler.[664] Subayların Ali Fuat Paşa ve Ahmet Remzi (Yüreğir) Bey ile Kayseri'deki Askerlik Dairesi makamında yaptığı toplantıda "İstanbul Hükümeti'nden habersiz kolordu vasıtasıyla gönüllü yedek subaylar ile gönüllü halktan kuvvet planlanarak, silah ve cephane verilmesi ve hareketin halk içerisinden başlatılmasına" karar verilmiştir. Bölgenin şartlarından ve görev sahasının geniş olmasından dolayı Adana Bölgesinde yeni bir teşkilatlanma yapılmasına karar verilmiştir. Bu teşkilatlanmaya göre bölge doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır.[665] Bu teşkilatlanma Şekil 5'te gösterilmiştir.

Şekil 5: Adana Cephesi Teşkilatlanması

Teşkilatın izleyeceği yol haritası da güncellenerek önemli noktaları; a) Milli bir ordu meydana getirilmesi, b) Müslüman ahalinin silahlandırılması ve silah ihtiyaçlarının karşılanması şeklinde oluşturulmuştur.[666]

Teşkilatın kurulumunun tamamlanması ile alınan kararlar sonucunda Adana'da işgale karşı ne olursa olsun direniş gösterecek olan silahlı bir halk mücadelesi hedeflenmiştir. Tufan Bey,[667] ilk olarak teşkilatlanma için kılık

[664] Tufan, **Kurtuluş Savaşı Hatıralarım**,29; Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesi**, 48.
[665] ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 4; Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesi**, 49.
[666] ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 5.
[667] **Osman Tufan (Aydınoğlu):** Piyade Yüzbaşı Osman Nuri Bey, Manastır Askeri Lisesi akabinde Mekteb-i Harbiye'den mezun olmuştur. (1906) Balkan Savaşı'na katılmış ve Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi'nde savaşmıştır. Ege'de milli mücadeleyi örgütleme çalışmalarında bulunmuş, Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas Kongresi'ne gidişinde ona refakat etmiştir.

değiştirerek Andırın bölgesine gitmiştir.[668] Burada halkın mücadele azmini artırmak için gizlice Kozan, Ceyhan, Osmaniye bölgelerine "Milli Mefkûreyi mutlak azim ile yerine getirileceği, Türk Jandarması'nın masum olduğunu ve ordu geldiğinde halkın onlara iltihaka hazırlanmalarını, kurtuluş gününün yakın olduğunu" bildiren beyannameler yollamıştır.[669] Daha sonra ise silahlı gönüllü kuvvetler oluşturmak amacıyla şu şekilde teşkilatlanmaya gitmiştir: [670]

- Manga, takım ve bölük teşkilatı oluşturulmuştur.
- Her köyden askerlik yapmış olanlar ve silahlı olanlar toplanarak, başlarına eski onbaşı ve çavuşlar verilmiştir.
- İaşe ihtiyacı için herkesin malından %3'ü alınmış ve bu miktarların oluşturulan Müdafaa-i Hukuk Heyetlerince makbuz karşılığında alınması sağlanmıştır.
- Anbar memuru, tevzi memuru gibi iaşe için lüzumlu teşkilatlar yapılmıştır.
- Subay ve erlerin istihkak miktarları tespit edilerek, herkesin kendi tedarik edeceği birliğin kıyafeti için Maraş abası denilen yerli dokumadan bir örnekte ceket, ayaklarında çarık, pantolonları yün dokumadan olacak kıyafet tercih edilmiştir. Kıyafet tarzı olarak, subayların kıyafeti de erlerin kıyafeti aynı tip olarak tercih edilmiştir. Takım komutanları ceketlerinin iki tarafına beyaz kurşun, bölük komutanları bir sarı, bir beyaz iki kurşun, mıntıka kumandaları iki sarı kurşun, grup kumandaları üç sarı kurşun takacak olup aynı zamanda herkes kendi silahını ve cephanesini tedarik edecek şekilde tedbir alınmıştır.
- Bölük komutanlığı seçimi için özel bir yol tercih edilmiştir. Bu özel seçim şartları incelendiğinde; yüz silah tedarik edip, yüz kişiyi merkeze getiren, kendisi ve üç takım kumandanına binek getiren bölük komutanı olmuştur. Köylülerin en hatırlı ve varlıklı kişileri genellikle bu makamı kazandığından bu yolla köylülerin bunun için rekabet etmesi sağlanarak teşkilatın genişletilmesi amaçlanmıştır. Bölük erat ve yedek subayların mutlaka bölük mıntıkasındaki köy halkından olmaları zorunlu hale getirilmiş olup başka köyden veya yabancı şahsın kayıt ve kabulü

[668] Tufan Bey hatıralarında kılık değiştirmesin de yaşanan olayları şu şekilde aktarmıştır. " Yeni isim, yeni köylü kıyafeti, kazan üzengili hayvan takımı, yeni arkadaşlarım, hepsi, her şey yeni yolculuğum kadar, benim için yeni idi. Bunlarla hemhal olmak müşkülatına alışmak lazımdı. Arkadaşlarımın seviyesine inmek, derin bir uçuruma yuvarlanmaktan daha güç oluyordu. Zabit gibi koşturma, tırıs yürüt diye emrederler." Bkz. Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesi**, 51.
[669] Tufan, **Kurtuluş Savaşı Hatıralarım**,44; Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesi**, 62.
[670] Tufan, **Kurtuluş Savaşı Hatıralarım**,46-48, Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesi**, 64-65.

yasaklanmıştır. Kıta komutanları halktan; erzak, para veya sair hiçbirşey almak selahiyetinde olmadıkları gibi ganimet mallarını teslime mecburdur. Tüm bu işlerin, şeffaf olması için Tufan Bey sorumluluğunda dönmesi sağlandığından tüm tedbirleri sağlamak ile yükümlü olarak Müdafaa-i Hukuk Heyet-i memur edilmiştir.

Tufan Bey, Kadirli'yi işgalden kurtardıktan sonra aynı teşkilatlanmayı korumakla birlikte personelinin çoğunu askerlik yapmış 100-150 kişiden oluşan bölük teşkilatları ve grup komutanlığı olarak teşkil etmiştir. Gönüllü kuvvetleri disiplin altına alınmış bir teşkilata dönüştürmüştür. Halkın %3'lük malını vermesi olayı devam ettirilmiş, ganimet malları müzayede satılarak alınan para Müdafaa-i Hukuk sandığında biriktirilip bu paranın ayda bir denetlenmesi sağlanmıştır.[671] Tufan Bey teşkilatını genişletince koordinasyonu sağlamak için bölgesini dört gruba ayırmıştır. [672]

Adana Bölgesi Batı Cephesi (Seyhan Nehrinin doğusundan Mersin'in batısına kadar uzanan bölge) Kuva-yı Milliye Komutanı Yüzbaşı Ali Ratip (Tekelioğlu Sinan) Bey[673] ise teşkilatlanma faaliyetlerine ilk olarak Niğde'den başlamıştır. Adana bölgesindeki halktan gönüllü kuvvetler oluşturmuş ve Niğde 11'nci Tümen Komutanı Mümtaz Bey'den aldığı silah ve cephaneler ile kuvvetlerini takviye ettikten sonra tümenden emrine verilen Teğmen Cemal Efendi ve Üsteğmen Mustafa Efendi ile halktan oluşturduğu gönüllü 100 kişilik kuvveti ile Niğde'den hareket ederek Adana bölgesinde silahlı direnişe başlamıştır.[674] İlk başlarda sayıca yetersiz olması sebebiyle kuvvetlerini müfreze şeklinde teşkilatlandırmış daha sonra ise sayının artması ile birlikte cephenin sevk ve kontrolünde oluşabilecek aksaklıkların önüne geçebilmek amacıyla tekrar teşkilatlanmaya giderek Batı Kilikya Cephesi'ni dört gruba ayırmış ve bu gruplara bağlı veya bağımsız birçok müfrereze

[671] Tufan, **Kurtuluş Savaşı Hatıralarım**,70; Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesinde**, 85-86.

[672] Bu komutanlar ve görev sahaları: İbrahim Ağa (Andırın), Hulusi Kurtoğlu (Kozan), Tevfik Coşkun (Kadirli), Ahmet Cevdet Çamurdan (Sırkıntılar). Ayrıntılı bilgi için bkz.Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesinde**, 11-14.

[673] **Yüzbaşı Ali Ratip Bey (Tekelioğlu Sinan):** 1911 yılında Harp Okulundan mezun olmuştur. Balkan Savaşı'na iştirak etmiş ve esir olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin Cephesi'nde görev almıştır. Milli Mücadele döneminde göstermiş olduğu başarılardan dolayı Güney bölgesindeki halk tarafından "Sinan Paşa" olarak adlandırılmıştır. Adana Cephesi'nde önce Batı Cephesi Kuva-yı Milliye Komutanı daha sonra ise Sol Cenah Grubu Mıntıkası Komutanı olarak görev almıştır. Bkz. ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, VII.

[674] ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 7; Ali Ratip Bey (Tekelioğlu Sinan Bey) teşkilatlanma faaliyetleri için Adana'ya tebdili kıyafetle (şalvarlı bir şekilde) giriş yapmış ve kendisini ve yanındaki iki arkadaşını av derisi toplayan tüccar olarak tanıtmıştır. Fakat Kozan Kaymakamı Cemil Bey tarafından ihbar edilmeleri üzerine teşkilatlanmaya başlayamadan Niğde'ye dönüş yapmak zorunda kalmıştır. Bkz. Ahmet Remzi Yüreğir, "Kilikya ve Osmaniye Cepheleri Kuruluyor", **Yeni Adana Gazetesi**, 31.01.1953, 2.

oluşturulmuştur. [675] Nisan 1920 ortalarına doğru tekrar teşkilatlanmaya gidilerek, grup ve komutanları şu şekilde oluşturulmuştur:

- Kavaklıhan Grubu : Teğmen Cemal Efe.
- Kumdere Grubu : Teğmen Mehmet Bey.
- Çakıt Grubu : Teğmen Rifat Bey.
- Seyhan Grubu : Teğmen Yaşar Bey.
- Yukarı Sırkıntı Grubu : Teğmen Recep Vehbi Bey.
- Aşağı Sırkıntı Grubu : Ali Ulvi Efendi.

Grupların planlanmasında dikkat çekici bir nokta ise, Aşağı ve Yukarı Sırkıntı Grubu'ndan fedai müfrezesinde yer almak üzere 50 kişilik kuvvetin seçiminde ise vücutça gösterişli, askerlik görmüş, cesur, fedakâr, verilen görevleri kayıtsız kabul edecek tarzda ayırtedici hususlara dikkat çekilerek personel seçiminin belirlenmesidir. Seçilen bu kişiler daha sonra özel eğitime tabi tutulmuştur. [676]

07 Haziran 1920 tarihinden itibaren ise bölgeyi ilgilendiren önemli bir karar verilerek Kuva-yı Milliye kuvvetleri 41'nci Tümen Komutanlığı emrine girmişlerdir. Haziran 1920 tarihinden itibaren ise Adana'na bölgesi şu şekilde mıntıka ve gruplara ayrılmıştır:[677]

- Mersin Grubu Mıntıkası (Emin Arslan Bey)
- Tarsus Grubu Mıntıkası (Yüzbaşı Yaşar Bey daha sonra Binbaşı İ.Ferahim Şalvuz)
- Kavaklıhan Grubu (İstihkâm Subayı Cemal Efe)
- Solcenah Grubu Mıntıkası (Yenice'den Kozan'a kadar olan bölge Binbaşı Sinan Tekelioğlu)

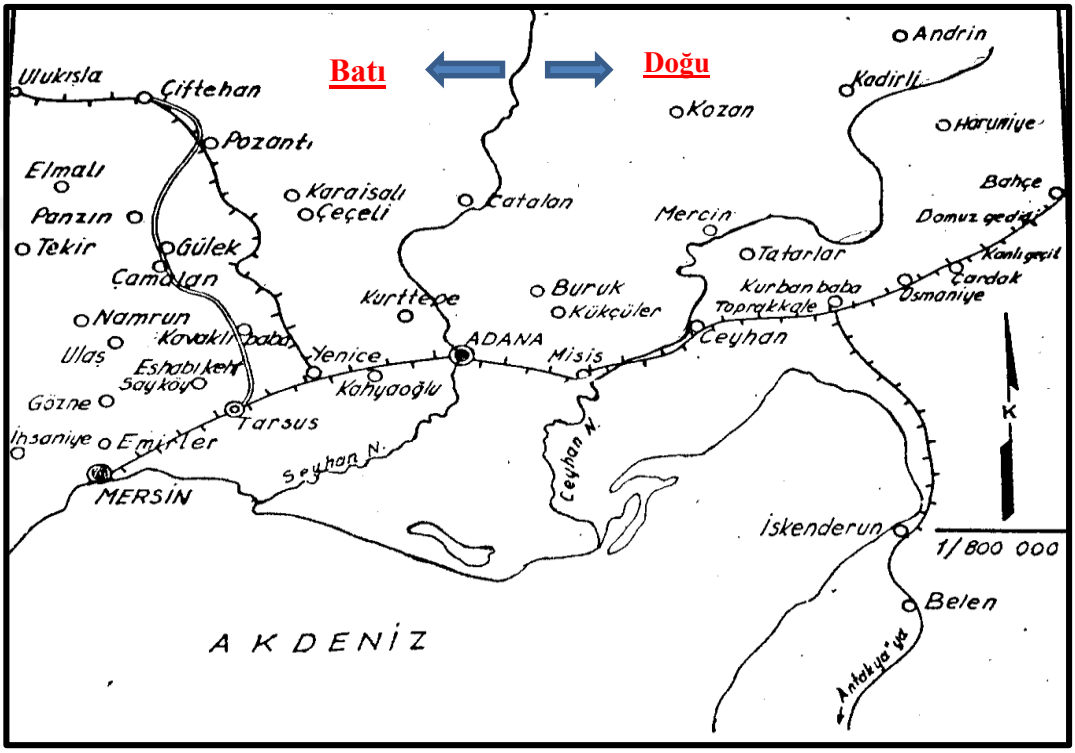
26 Haziran 1920 tarihindeki Bakanlar Kurulu Kararı ile Güney Cephesi Komutanlığına Selahattin Adil Paşa tayin edilmiştir. Bunun üzerine Mersin'den, Fırat Nehrine kadar olan bölgede, Fransızlara karşı kurulmuş olan Güney Cephesinde görevlendirilmiş bütün askeri birlikler ve Kuva-yı Milliye kuvvetleri Adana Cephesi Komutanlığı emrine verilmiştir.[678]

---

[675] Bu grup komutanlıkları: Tarsus, Merkez, Seyhan ve Kurttepe grubudur. Bağımsız müfrezelerin isimleri için Bkz. Çelik, **age,** 287.
[676] ATASE, **Sinan Bey**, 46; Ener, **Adana'nın İşgali**, 72-73.
[677] Şalvuz, **age**, 23.
[678] Selahattin Adil Paşa, **Hayat Mücadeleri** (İstanbul: Zafer Matbaası, 1982), 323; Mustafa Onar, **Kuruluşundan Kurtuluşuna, bağlantıları ile Saimbeyli**, (Adana: Ekin Yayıncılık), 291.

4.5.3. Harp Sahasının İncelenmesi

Aralık 1919 tarihinden itibaren Kilikya (Çukurova) bölgesi doğu ve batı olarak ikiye ayrılarak, Doğu Cephesine Yüzbaşı Osman Nuri (Aydınoğlu Tufan), Batı Cephesine Yüzbaşı Ali Ratip (Tekelioğlu Sinan) Bey görevlendirilmiştir. Bu sebeple Şekil 6'da gösterilen harp sahasının daha anlaşılır bir şekilde incelenebilmesi amacıyla çalışmamızda bölge ikiye ayrılarak Adana Doğu ve Batı Cephesi olarak incelenecektir.

Şekil 6: Adana Cephesi'ni Gösteren Kroki.

Ahmet Hulki Saral, Tosun Saral, **Vatan Nasıl Kurtarıldı, Nur Dağları (Amanoslar), Toroslar, Adana, Maraş, Gaziantep ve Urfa'da Kuvayi Milliye Savaşları** (Ankara: Türkiye İş Bankası, 1970), 57.

Kuva-yı Milliye kuvvetleri Adana Cephesi'nde silah ve teçhizat bakımından daha gelişmiş bir orduya sahip olan düzenli Fransız ordusuna karşı detaylarını ayrıntılı olarak belirteceğimiz gayrinizami harbe yönelik taktikler geliştirmişlerdir. Cephe'de kullanılan bu yöntemlerin bazıları şu şekildedir:

- Dağlara ve tepelere çok sayıda ateş yaktırılarak, Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin sayısı olduğundan yüksek gösterilmiştir.[679]

[679] Tevfik Coşkun, **Kadirli Mücadelesi ve Hatıralar**, (Kadirli Basımevi, 1957), 28.

- Propaganda faaliyeti yürütülerek, Yıldırım ve Yeşilordu adındaki orduların çok kısa sürede bölgeye geleceği yalanı yayılmıştır. [680]
- Oduncu, kömürcü, amele kılıklarına bürünerek silahlı saldırıda bulunulacak bölgelere önceden girilerek, Fransız birliklerinin konumu öğrenilmiştir.[681]
- Köprüler ve tren hatları bomba ile patlatılarak, imha edilmiştir.[682]
- Hapishanedeki mahkûmlar salınarak, silahlandırılmıştır.
- Fransızların savunmasını kırmak amacıyla binaların yakılması taktiği uygulanmıştır.
- Takma adlar kullanılarak, birlik komutanlarının kimliklerinin açığa çıkması engellenmiştir.
- Psikolojik harp yöntemi olarak rakibini tahrik etmek için Bozburun bölgesindeki yüksek mevkiye Türk bayrağı çekilerek, ezan okunmuştur. Bu bayrağı gören Fransız kuvvetleri Ernest Lenon kruvazörü ile top atışı yapmışlardır.[683]
- Tarsus bölgesinde casus teşkilatı kurulmuş ve bu kişilerden bazıları tüccar kılığında Fransızların askeri hareketliliği ve mevcutları hakkında karargâha raporlar göndermiştir. Bunlardan tespit edilenler derhal kılık değiştirerek Kuva-yı Milliye bölgesine geçirilerek, güvenlikleri sağlanmaya çalışılmıştır.[684]
- Fransız uçaklarından korunmak için kireçten çadırlı sahte karargâh yaparak, Fransız uçaklarının buraya ateş etmesi sağlamıştır.[685]
- Ermeni ve Fransızlar Türklere güvenmediğinden Kürt, Arnavut, Çerkez veya babası Türk annesi Ermeni olan kişilerden güvenilir olanlar Ermeni ve Fransızların arasına ajan olarak sokularak, harekât planları öğrenilmiştir.[686]
- Tankların ilerleyişini engellemek amacıyla çukurlar ve sahte bombalar oluşturulmuştur.
- İşgal komutanlarına karşı suikast tertiplemiştir.
- Propaganda yöntemiyle her çalının arkasında Kuva-yı Milliye kuvvetleri olduğu söylentisi köylüler vasıtasıyla yaydırılarak, Fransızların Kuva-yı Milliye miktarını gerçek rakamının 10 katı fazla değerlendirmeleri sağlamıştır.

---

[680] **age**, 24.
[681] ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 6
[682] **age**,34.
[683] Şeref Genç, "İstiklal Savaşında Mersini Kurtarma Çabası", **Kuvayi Milliye Dergisi**, s.80 (Nisan 1967), 17.
[684] Şalvuz, **age**, 134
[685] **age**, 108.
[686] Tufan, **age**, 39-41.

- Avrupa ülkeleri siyasi temsilciliklerine raporlar çekilmesini sağlayarak, propaganda faaliyeti yürütülmüştür.
- Afgan, Cezayirli ve Hint asıllı Fransa Devleti himayesinde görev yapan Müslüman askerler üzerinde "Müslümanlık" inanışı üzerinden propaganda yapılarak, Kuva-yı Milliye tarafına çekilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde askeri mahkemede görev yapan Müslüman askeri savcı/hâkimlerin Türklerin lehine karar vermesi sağlanmıştır.
- Savaşın ilerleyen sürecinde Kuva-yı Milliye kuvvetleri lehine hareket eden Osmanlı ordusuna mensup güvenilir yedek subay ve astsubaylar önceden siyasi bağlantılar yoluyla Jandarma Teşkilatlarına alınmaları sağlanmıştır. Jandarma teşkilatı içerisinde en güvenilir askerlerden gizli bir istihbarat teşkilatı oluşturularak, Fransızların yanında gözüken bu kişiler vasıtasıyla elde edilen Fransız askeri konum ve harekât planları 2'nci Tümen Komutanlığına bildirilmiştir.[687]

4.5.4. Adana Doğu Cephesi'nde İşgale Karşı Direniş

Doğu Cephesinde Tufan Bey, ilk başta Andırın'da 15-20 kişiden oluşan kuvvetini oluşturduktan sonra köylerde faaliyete geçip kuvvetini genişleterek teşkilatlanmıştır. Manga, takım ve bölük teşkilatları kurduğu gibi gönüllü kuvvetleri tek tip kıyafet giydirerek disipline etmiştir. Halktan %3 iaşe kesintisi yaparak, teşkilatının lojistik desteğini sağlamıştır. Teşkilatın çekirdeğini oluşturduktan sonra Andırın bölgesine yakın olan Kadirli'yi Fransız işgalinden kurtarmak üzere kuvvetlerini yola çıkarmıştır. Fransızlar, Andırın'dan gelen kuvvetlerin haberini alır almaz kuşatma altına girme tehlikesinden dolayı Kadirli'yi boşaltarak, Kozan'a çekilmişlerdir. Tufan Bey kuvvetlerinin ilerleyişi esnasında cesaretlenen köy halkından kişiler gönüllü kuvvetlere katılmış, 07 Mart 1920 tarihinde Kadirli'nin işgalden kurtarılması ile birlikte kuvvetin mevcudu genişlemiştir.[688]

Kadirli'nin işgalden kurtarılmasıyla birlikte Kadirli'de milli bir hükümet kurulduğu ilan edilerek, Kozan ile haberleşme yasaklanarak, telgraf hatları

---

[687] Şeref Genç, "İstiklal Savaşında Mersini Kurtarma Çalışması", **Kuvayi Milliye Dergisi**, s.82 (Haziran 1967):16.

[688] Tufan, **Kurtuluş Savaşı Hatıralarım**,46-48; Kadirli'de silahlanma ve teşkilatlanma faaliyetleri işgal sürecinde gizlilik içerisinde sürdürülmüştür. Çünkü elinde silah olanlar işgal komutanlığı tarafından ciddi cezalara maruz kaldığından silahlar gönüllü fedailer tarafından saman balyaları ve şeker kamışları içerisine gizlenerek Adana'dan temin edilmiştir. Bkz. Tevfik Coşkun, **Kadirli Mücadelesi ve Hatıralar**, 20,29.

kesilmiştir. Tufan Bey, okul binasını karargâh yapmıştır.[689] Tufan Bey, Kadirli'de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurarak, hükümet işlerine karışılmamak şartıyla idari denetimi cemiyete bırakmıştır.[690] Askeri faaliyetlerin kontrolünü üzerine alan Tufan Bey, Kadirli'de, Kadirlilerden kurulu "Kasaba Bölüğü" adında bir bölük meydana getirmiştir.[691] Son teşkilatlanma ile birlikte Tatarlı, Bozdoğan, Dağkolu, Sumbas, Çokak ve Kasaba adlarına sahip 6 bölük oluşturulmuş, bu bölüklere yaklaşık 100-150 kişi arasında kadro tahsis edilmiştir. Bu bölükler haricinde 30-50 mevcutlu Ali Kâhyalar, Mamuk Ağa ve Savrun Müfrezeleri oluşturulmuştur.[692] Bu teşkilatın iaşe hizmetlerini sağlamak amacıyla Muallim Bekir Sıtkı Onat idaresinde İaşe Heyeti kurulmuş ve bu yolla harekât süresince kimse aç kalmamıştır. Grup Komutanlığına ise Tevfik Coşkun atanmıştır. Teşkilatların oluşturulmasıyla birlikte bölük teşkilatı ve grup komutanlığının kurulması ile milli müfrezeler belli bir disiplin altına alınmış, bu disiplinin uzun süreli olabilmesi amacıyla askerlik yapmış kişilerin tercih edilmesine dikkat edilmiştir.[693]

Kadirli'de Kuva-yı Milliye oluştuktan sonra çevre ilçelerdeki Ermeni çetelerinin baskı ve şiddetlerinden kaçan halkın büyük çoğunluğu Kadirli'ye göç etmeye başlamıştır. İlçe de yiyecek sıkıntısı olmamasına rağmen sağlık hizmetlerinin götürülmesinde malzeme eksikliğinden dolayı aksamalar olmuştur. Fransız kuvvetleri Kadirli'deki teşkilata karşı önlem almak amacıyla uçaklar ile ilçeyi bombardımana tutmuşlar, hazırlıksız olan halktan birçok şehit ve yaralı verilmesine sebep olmuşlardır. Kadirli halkı bombardımana karşı gayrinizami tedbir geliştirmiş ve bombardımana karşı sabah erken kalkan halk mezarlıklara sığınarak korunurken, gece evlerine dönüş yapacak şekilde kendilerine bir program belirlemişlerdir.[694] Feke ve Doğanbeyli nahiyeleri ise 600-700 civarında Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından ani baskın ile işgalden kurtarılmıştır.[695]

---

689 Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesinde**, 80; Tevfik Coşkun, **age**, 24,29.
690 Kadirli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şu kişilerden oluşturulmuştur: Başkan: Tevfik Coşkun, Muhasip: Bekir Onat, Veznedar: Hacı Muharrem (Toklardan), Kâtip: Remzi Özdemir, Üyeler: Hacı İdem, Hasan Tahsin (Vayısoğlu). Bkz. Tevfik Coşkun, **age**, 11.
691 Tevfik Coşkun, **age**, 32.
692 **age**, 34.
693 Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesinde**, 84; Tevfik Coşkun, **age**, 33.
694 Tevfik Coşkun, **age**, 32.
695 Çelik, **age,** 182-183.

4.5.4.1. Kozan Cephesindeki Harp ve Kozan'ın İşgal'den Kurtarılması

Kozan, Milli Mücadele döneminde Adana vilayetine bağlı Kars (Kadirli) Feke, Haçin (Saimbeyli) gibi üç büyük kazaya sahip bir sancaktır. Heyet-i umumiyesi Kozan sancağı olarak adlandırılırken merkezine ise "SİS" adı verilmiştir.[696] Adana Doğu Cephesi'nde bulunan Kozan Sancağı'nda Fransızlar ile Ermeni çetelerin Türk ve Müslüman halka karşı uyguladıkları baskı ve şiddet her geçen gün artmaktadır. İç asayişin bozulması üzerine yerli halk tarafından "Kaç Kaç" olarak adlandırılan bir dönem yaşanmaya başlamıştır. Birçok Türk ve Müslüman halk kaçarak Kozan'ı terk etmek zorunda kalmış, birçoğu kaçarken Ermeni çeteleri tarafından yakalanarak öldürülmüş veya malları yağmalanmıştır.[697]

Bu olaylar Kozan içerisinde cereyan ederken, kırsal alanda da silahlı direniş hadiseleri olmaya başlamıştır. Haçin (Saimbeyli) kasabasındaki Türk kuşatmasını kırmayı planlayan Fransızlar Ermeniler kanalı ile Kozan'ın eski yollarından Haçin kasabasına silah ve erzak yardımı yapmayı planlamıştır. Bu gizli sevkiyatı Feke Belediye Reisi Cezmi Bey'den öğrenen Kuva-yı Milliye kuvvetleri Kozan'a ve güzergâha yerleştirdiği gözcüler yoluyla Ermenilerin ilerleyişini takip etmiş ve Ermenilerin geçeceği yollarda pusu kurmuştur. Kozan'dan hareket eden yüz kişilik Ermeni birliği yolda Türk köylerini soymaya başlamıştır. Köylüler ile Ermeni birliği arasında silahlı çatışmalar başlamış, olayların büyümesi üzerine pusuda bekleyen Deli Hacı Ağa kuvvetlerinin Kargapazarı mevkiinde çatışmaya katılması ile birlikte Ermeni birliğinin büyük kayıp vermiştir. Türk kuvvetleri ise sadece bir şehit vermiştir. Kozan Cephesi'ndeki bu ilk silahlı direniş zaferi Fransızları ve Ermenileri telaşlandırmış, Kadirli ve Feke'deki hemen hemen tüm Ermeniler, Kozan ve Saimbeyli'ye sevk edilerek bu kasabalar boşaltılmıştır.[698]

Kozan sancağındaki Ermenilerin Türk halkına karşı yapmış olduğu baskı ve şiddet olaylarının artması üzerine Kozan Müftüsü Hafız Osman (Çamurdan)'ın, Adana Vilayet-i Celilesi'ne hitabı ile Bremond ve Vali Celal Bey'e gönderdiği, 01 Nisan 1920 tarihli protesto yazısında, Kozan'da cereyan eden olaylar ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu yazıda; tüm Jandarma teşkilatı Ermenilere bırakılırken ayrıca Ermeni halkın silahlandırıldığı, bunlara ek olarak dışarıdan 450 Ermeni fedaisi

---

[696] Ahmet Cevdet Çamurdan, **Cumhuriyet'in 50'nci Yılında Kozan'ı Tanıyalım** (Ankara: Önder Matbaa: 1973), 130.
[697] **age**, 135-136.
[698] Çelik, **age**, 195; Onar, **age**, 180-181.

getirilerek yönetimin Ermenilere bırakıldığı belirtilmiştir. Ayrıca bu düzenin kurulmasından sonra cinayet, rüşvet ve yağma olaylarının nasıl döndüğü ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Son cümle olarak ise "Bu durumlara son verilmesi, aksi takdirde dökülecek kanlar için vicdanen emin bulunduğumuzu arzeyleriz." yazılarak, silahlı direnişe geçileceğine dair kararlılık vurgulanmıştır.[699] 01 Nisan 1920 tarihinde yazılan bu yazı da belirtilen olayları önlemek amacıyla 20 Nisan 1920 tarihinde Fransızlar Kozan'daki silahlı gönüllü Ermenileri Adana şehrine sevk etmişlerdir.

Kozan'da bu olaylar devam ederken, Kozan'dan Kadirli'ye göç eden halk tarafından Kadirli'de önce Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti akabinde Kozan Kuva-yı Milliye teşkilatı kurulmuştur. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanlığına Ali Kahyazade Ökkeş Efendi, Kozan Kuva-yı Milliye Komutanlığına ise Müftüzade Ahmet Cevdet (Çamurdan) getirilmiştir. Ahmet Cevdet Bey, köy teşkilatlanmalarını yaparak, teşkilatın genişlemesini sağlamıştır. Teşkilat kurulumu tamamlandıktan sonra Kozan'ın işgalden kurtarılması birinci öncelik olarak belirlenmiştir. Bu amaçla Kozan'ın Kuzey, Doğu, Batı ve Güney yönlerinde köy halklarından gönüllü kuvvetler oluşturularak, Kozan çevrelenmeye başlamıştır. Bu kuvvetler ve komutanları şu şekildedir:

- Kozan Kuzey Cephesi Kuvvetleri: Kargapazarı mevkiinde Ermeni birliğini imha eden kuvvetlerin Komutanı Ali Kahyazade Deli Hacı Ağa komutasında çevredeki köy halkı kuvvetlerinden oluşmaktadır.
- Kozan Doğu Cephesi Kuvvetleri: Köreken (Döşeme) Dağı bölgesinde Üzeyir Efendi oğlu Hasan (Akçalı) Bey komutasında civar köy halkından kurulmuştur.
- Kozan Batı Cephesi Kuvvetleri: Kozan'dan göç eden halkın büyük çoğunluğunun Ceritler köyüne sığınması üzerine, Kurdoğlu Hulusi Efendi komutasında Ceritler köyündeki gençlerden mevcudu 100-120 arasında olan bir kuvvet oluşturulmuştur. Bu bölüğe daha sonra çevre köylerden katılımın artması üzerine burada kurulan kuvvete "Arslanlı Bölüğü" adı verilmiştir. Komutanlığını Topaloğlu Halil Efendi yapmıştır. Teşkilatın genişlemesiyle birlikte Sırkıntı Nahiyesi halkınında Kuva-yı Milliye kuvvetlerine katılmış ve bölgede "Saygeçit Müfrezeleri" adı verilen iki bölüklü bir kuvvet oluşturulmuştur.

[699] Çamurdan, **age**, 135-142.

- Kozan Güney Cephesi Kuvvetleri: Bayram oğlu Hacı Mehmet Ağa'nın komutanlığını yaptığı "Hamam Köyü Bölüğü" ile Çolak Hasan oğlu komutanlığındaki "Seyyar Süvari Bölüğü" kurulmuştur. Tüm bu gönüllü kuvvetlerin teşkil edilmesiyle birlikte Kozan her yönden yerel kuvvetler tarafından sarılmıştır. Bu kuvvetler karargâhı Kadirli olan Aydınoğlu Tufan Bey'e bağlanmışlardır. Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin büyük miktardaki kuvveti Haçin Cephesi'nde tutulduğundan, Kozan cephesinde silah ve cephane ihtiyacı yeterli miktarda karşılanamamıştır. Kozan'ın çevresine konuşlanan Kuva-yı Milliye kuvvetleri, ayrı yönlerde bulunmakla birlikte hepsi ortak Karargâh olarak Kadirli'ye bağlı bulunmaktadırlar.[700]

Tufan Bey, Kozan Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin 800-900 civarındaki mevcuduna karşılık Fransız kuvvetlerinin, tam teçhizatlı bir Fransız Taburu, silahlandırılmış yerli Ermeniler ve Kadirli'den Kozan'a sığınan Ermeni göçmenler ile birlikte 10.000 civarında bir mevcuda sahip olduğu bildirmiştir.[701] Kozan Kuva-yı Milliye kuvvetleri sayılardaki asimetrik dengeye rağmen 27 Mart 1920 tarihinde Kozan'ı kuşatmış, telgraf hatlarını keserek, dışarı ile irtibatını engellemiştir. Fransız kuvvetlerinin personel kuryesi yoluyla haberleşme planlarını ise bu kuryeleri yakalayarak bozmuştur. Fransız kuvvetleri tüm bu engellemelerden dolayı zor durumda kalmış ve bölgeye gelen keşif uçakları ile yapmış oldukları haberleşme yoluyla bu zor durumdan kurtulma yöntemlerini kullanmışlardır. Uçaklar ile yapılan haberleşme sonrasında 15-16 Nisan 1920 tarihinde bir takviye kuvvetin yardımlarına geleceği haberi ile moral bulmuşlardır.[702] Adana'dan Albay Laurent komutasındaki Fransız kuvvetleri yolda direniş kuvvetlerinin saldırısı ile karşılaşmış, ellerinde bulunan topların desteği ile zorlu bir süreçten sonra direnişi kırarak Kozan'a varmışlardır. Ancak yolda yiyecek ve erzağın bir kısmı bozulmuştur. Albay Lauret, ayrıca Haziran 1920 tarihine kadar bir daha erzak ve yiyecek yardımı yapılamayacağını bildirerek, kuvvetlerini Kozan'dan geri çekmiştir.[703]

Kozan Kuva-yı Milliye kuvvetleri bu olaylar yaşanırken büyük bir saldırı başarısı göstererek, Fransızların haberleşmesini sağlayan uçağı kendi imkânları ile

[700] Bu kuvvetlerin tahmini mevcudunun 800-900 civarında olduğuna dair bkz Çelik, **age**, 203.
[701] Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesi**, 23; Tevfik Coşkun, **age**, 36.
[702] Çelik, **age**, 204.
[703] Ener, **Çukurova'nın İşgali**, 51.

vurarak, bir Fransız savaş uçağını düşürmüşlerdir.[704] Bu olay uluslararası ilişkileri açısından değerlendirildiğinde, hasmı tarafından gerilla harbi yapan devlet dışı silahlı aktör olarak tanımlanan direniş kuvvetinin dönemin büyük devletine ait savaş uçağını düşürmesi uluslararası ve yerel politikada yaratacağı etki açısından değerlendirilmesi gereken bir saldırıdır.

Kozan'daki Fransız kuvvetleri silah ve teçhizat bakımından Kozan Kuva-yı Milliye kuvvetlerine göre daha teknolojik silahlara sahiptirler. İlçeyi korumak amacıyla Kozan Kalesi'ne topları ve tüfekleri yerleştirmiş, ilçedeki hâkim tepelere yerleşmişlerdir.[705] Kozan Kuva-yı Milliye kuvvetleri ise arazide gizlenme ve saklanma taktikleri ile Fransızlara kayıp verdirerek, yıpratmaya çalışmışlardır. Bu taktikle belki Fransızların ağır kayıplar vermelerini sağlayamamışlardır. Fakat Fransızların uzayan kuşatmadan dolayı yiyecek ve yakacak sıkıntısı çekmelerini sağlayarak, hedeflerinden geri adım atmak için zorlamışlardır.

Kozan'da kuşatma altına alınarak, zor dönemler geçiren Fransız kuvvetleri yirmi günlük Geçici Ateşkes Anlaşması'na kadar ablukada kalmıştır. Geçici Ateşkes Anlaşması gereği Fransızlar zor durumda kaldıkları Kozan'ı tahliye etme kararı aldılar. Kozan'ı tahliye edecek olan Fransız kuvvetlerine yardım amacıyla gönderilen Albay Gracy, Anadolu coğrafyasındaki savaşlarda görünürlüğü az olan tank gibi teknolojik silahı kullanarak, toplar ile kuşatmayı yarmış ve zorlu bir süreçten sonra Kozan'a girebilmiştir. Tankların kullanıldığı bu olay Fransız kuvvetleri ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasındaki silah ve teçhizat bakımından asimetrik ilişkiyi göstermesi ve direniş kuvvetlerinin mücadele başarısının anlaşılabilirliği açısından dikkate değer bir vakadır. Fransızlar, yerel Ermeniler ile birlikte ilçeyi tahliye ederek, işgali sonlandırmışlardır. 02 Haziran 1920 tarihinde Kuva-yı Milliye kuvvetleri ilçeye girerek, karargâhı daha stratejik konumda olan Kozan'a taşımışlardır. Kozan'da yerel hükümet kurularak, idari, adli ve ekonomik hususlar disiplin altına alınarak, görevlendirmeler ile bürokratik kamu teşkilatı oluşturularak, hayata geçirilmiştir.[706]

[704] Çelik, **age**, 204.
[705] **age**, 205.
[706] Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesi**, 92; Tevfik Coşkun, **age,** 38.

4.5.4.2. Haruniye Bölgesindeki Harp ve İşgalin Sonlandırılması

Fransız kuvvetleri, işgal altında bulundurdukları Haruniye'de iki batarya ile takviyeli bir alaydan teşkil edilmiştir. Kuva-yı Milliye kuvvetleri ise Haruniye'nin kuzeyindeki Sabin deresinin güney kıyısında konuşlanmıştır. Kuva-yı Milliye kuvvetleri Fransızlara vur-kaç yöntemi ile baskınlar yapmakta olduğundan daha fazla yıpranmak istemeyen Fransız kuvvetleri Türk kuvvetlerine 04 Mart 1920 tarihinde karşı taarruza geçmiş ve 4-5 saat süren taarruz neticesinde başarısız olan ve çok fazla kayıp veren Fransızlar, Haruniye'deki mevzilerine çekilmişlerdir. [707]

07 Mart 1920 tarihinde Fransızlar, Ermeni kuvvetini, Kuva-yı Milliye kuvvetleri üzerine göndermiş fakat Ermeni kuvvetleri 2 saat süren çatışmadan sonra geri çekilmesi üzerine Bahçe bölgesinden gönderilen yaklaşık 20-25 kişilik Fransız takviye kuvveti de pusuya düşürülmüştür. Kuva-yı Milliye kuvvetleri bu başarısına ek olarak, 15 Mart 1920 tarihinde ise Haruniye'ye gönderilen Fransız erzak kafilesine kurmuş oldukları pusu sonucunda Fransızların kayıp vererek, geri çekilmesini sağlamıştır.[708]

27 Mart 1920 tarihinde ise Yüzbaşı Salim (Yörük Selim) Bey, Maraşlı gönüllüler ve iki ağır makineli tüfekten oluşan kuvvetiyle Haruniye bölgesine gelerek emir komutayı devralmıştır. Komutayı alan Yörük Selim Bey, bölgedeki tüm kuvvetler ile birlikte taarruza geçmiş ve siperlerini terk ederek Ermeni mahallesine sığınan Fransız kuvvetleri daha fazla dayanamayarak Ermeniler ile birlikte kuvvetlerini kasabadan tahliye etmişlerdir. Burada yönetimi devralan Kuva-yı Milliye kuvvetleri hemen yerel hükümet oluşturmuşlardır.[709]

Mayıs ayından sonra Haruniye bölgesindeki Antep ile Adana arasındaki bağlantıyı sağlayan tren hattının kontrolünü sağlamak düşüncesinde olan Fransız kuvvetlerine tren yolu üzerinde Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından pusu kurulmuştur. Kuva-yı Milliye kuvvetleri tren köprülerini vidalarından sökerek işlemez hale getirmişler, bunun sonucunda içerisinde Fransız askerini taşıyan tren vagonu devrilmiştir. Yapılan baskın ile Fransız askerleri imha edilmiştir. Bu olay üzerine bölgeye takviye olarak gönderilen Fransız askerine yapılan baskın ile Fransız

[707] ATASE, **Güney Cephesi**, 83.
[708] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 32
[709] ATASE, **Güney Cephesi**, 84.

kuvvetleri birçok kayıp vererek geri çekilmiştir.[710] Daha sonrasında tren ile gönderilen destek kuvvetleri de aynı şekilde etkisiz hale getirilince Bahçe ile Mamure arasında Fransızların kullanabileceği lokomotif kalmamıştır. Bu durum sonucunda Fransızların ulaşımı bir süre durmuştur.

4.5.4.3. Osmaniye Cephesi'nde Meydana Gelen Harpler

Mayıs 1920 tarihinden itibaren, Kuva-yı Milliye kuvvetleri demiryolunu birçok yerden tahrip etmiştir. Bu durum sonucunda Fransızların ulaşımı aksamış, çok sayıda esir, silah ve cephane elde edilmiştir.[711] 20 günlük geçici mütarekeden sonra ise Kayabaşı bölgesindeki Fransızlar Yörük Selim komutasındaki kuvvetler tarafından sarılarak, çıkan çatışmalar sonrasında birçok kayıp verdiklerinden önce Mamuriye'ye sonra ise Osmaniye'ye çekilmişlerdir. Kuva-yı Milliye kuvvetleri ise Osmaniye bölgesindeki savaşların sembol isimlerinden olan Rahime Onbaşı'yı şehit vermiştir.[712] Bu son durum sonucunda Bahçe ile Osmaniye arasında hiç Fransız kuvveti kalmamıştır. Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından Osmaniye'ye düzenlenen saldırı ise 7 gün devam etmiş fakat Fransızlar burada tutunmaya devam etmişlerdir.[713]

4.5.4.4. Kovanbaşı Harbi

Osmaniye Bölgesindeki Fransızların kuvvetlerini takviye etmesi üzerine Kuva-yı Milliye kuvvetleri olası saldırıya karşı tertibat almışlardır. Kuva-yı Milliye kuvvetleri mevzileri şu şekildedir:

- *Kovanbaşı sırtlarında ve Beş tepelerde*: Haruniye Grubuna bağlı 26'ncı Alay'ın 2'nci Taburu, ağır makineli tüfek bölüğü, dağ topçu takımı.
- *Osmaniye'nin Kuzeydoğusunda*: Çardak, Kıyak ve Yarpuz Kuvvetleri.
- *Tatarlı (Isırganlı)'da*: Ceyhan grubu ile bağlantıyı sağlayacak şekilde bir irtibat birliği.

---

[710] Devrilen trendeki yaklaşık 150 Fransız askerinin öldürüldüğüne dair bkz. Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 33; ATASE, **Güney Cephesi**, 84.
[711] Çelik, **age**, 210.
[712] **Rahime Onbaşı (Tayyar Rahmiye):** Kırmızı Müfreze adındaki Hüseyin Ağa'nın Kuva-yı Milliye kuvvetlerine 25 yaşında gönüllü olarak katılmıştır. Atılganlığından, korkusuzluğundan ve hep birliğinin önünde yürümesinden dolayı Tayyar (Uçan) lakabı verilmiştir. 1920 Ağustos'unda Osmaniye'de yapılan savaşta arkadaşlarını teşvik etmek için birliğinin önüne geçip Fransızlara karşı giriştiği hücumda vurularak öldürülmüştür. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 34.
[713] Hulki Saral, Tosun Saral, **age,** 33.

- *Dikili'de*: Süvari Bölüğü. [714]

Kuvvetlerini takviye eden Fransız kuvvetleri tümen seviyesine ulaştıktan sonra 10 Ekim 1920 tarihinde 6 bataryadan az olmayan topçu kuvvetinin desteğini almak üzere, bataryalarını Bahadır Tepesi'ne konuşlandırmıştır. Gerekli mevzilenmeden sonra Fransız kuvvetleri tüm kuvvetleri ile birlikte Türk kuvvetlerine karşı taarruza geçmiştir. Fransız piyadeleri ilerlemelerini sürdürürken, Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin her yönden yoğun ateşi altında daha fazla ilerleyemeyerek, durmak zorunda kalmıştır. Fransız kuvvetleri durumu kendi lehlerine döndürmek üzere bir kez daha yapmış oldukları ileri harekât üzerine Türk kuvvetleri tarafından getirilen deniz topları ve makineli tüfekleri tarafından ateş altına alınmıştır. Her iki taraf kuvvetleri arasındaki mesafe zaman zaman 30-40 metreye kadar inmiş olsa da akşama kadar yaklaşık 8 saat süren harp sonucunda Fransız kuvvetleri çok zayiat vermiş olduklarından dolayı Adana'ya kadar çekilmek zorunda kalmıştır.[715]

4.5.4.5. Ceyhan Cephesi ve Mercin Harbi

Adana-Ceyhan hattındaki lojistik güzergâhını kontrol altında tutarak, Fransızları yıpratmayı planlayan Kuva-yı Milliye kuvvetleri, bu hat üzerindeki tren rayları ve köprüleri imha ettikten sonra demiryolu güzergâhında pusu kurup, vur-kaç taktiği uygulamıştır. Tren raylarını tamir etmek amacıyla Fransızlar top ve makineli tüfek koruması altında birçok işçi sevk etmek zorunda kalmıştır. Bu yıpratma taktiği ile Adana'dan Ceyhan'a bir saatte ulaşması gereken trenler ancak on saatte varış noktasına gidebilmiştir.[716] Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin bu cephede uygulamış olduğu taktiği Lawrence'in "biyolojik strateji"[717] taktiği ile örtüştüğünü belirtebiliriz.

Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin bu bölgedeki mevcudiyetini yok etmeyi planlayan Fransız kuvvetleri, mevcudu oldukça fazla bir kuvvetle yapmış oldukları ilk saldırılarında 40 metreye kadar atış mesafesini indirmelerine rağmen kayıpları artmaa başlayınca geri çekilmiştir.[718]

Bunun üzerine 22 Ağustos 1920 tarihinde Fransızlar, Mercin bölgesinde konuşlu olan Türk kuvvetlerini imha için Albay Gracy komutasında iki-üç piyade

[714] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 44; ATASE, **Güney Cephesi**, 221.
[715] ATASE, **Güney Cephesi**, 223.
[716] Çelik, **age**, 222.
[717] Ayrıntılı bilgi için bkz. Bu tezde: 56.
[718] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 36

taburu, iki süvari bölüğü, onsekiz toptan oluşan üç batarya birliği ve iki tanktan oluşan kuvveti Mercin istikametine göndermiştir. 28 Ağustos 1920 tarihinde saat 04.00'da topçu ve tank desteğiyle saldırıya geçen Fransız kuvvetleri köprüye geldiklerinde tahrip edilmiş köprü ile karşılaşınca, tankları ve piyadeleri ile Mercin nehrinin kuzey kıyısına geçememeleri üzerine geçiçi köprü kurarak, tank ve topçu ateşi desteğiyle karşıya geçmeyi denemiştir. Bu esnada Fransız kuvvetleri üzerine açılan ateş sonucunda büyük kayıplar veren Fransızlar Ceyhan'a geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Kuva-yı Milliye kuvvetleri Fransızların top atışlarından korunmak amacıyla bu harpte bozulan siperden diğer sipere geçecek şekilde sıra halinde üç katlı derin siperler yapmışlardır. Fransız komutanları bu siperleri uzaktan bakınca toplara karşı dayanıklı blockhouse[719] ve bir siperden diğerine geçen Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin sayısını ise var olanın 10 katı sanmışlardır. Gerçek durumda ise Fransız kuvvetlerinin sayısı Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin 7-8 katı fazladır.[720]

4.5.4.6. Saimbeyli (Haçin) Bölgesindeki Harpler

Haçin (Saimbeyli) kazası Birinci Dünya Savaşı öncesi 4800 evi bulunan, yaklaşık 30.000 nüfuslu, Ermeni nüfusun en yoğun yaşadığı kaza merkezlerinden biridir.[721] Haçin (Çatak) Çayı'nın kenarında kayalık bir sahada kurulmuş bir kasabadır. Ermeni nüfusun çokluğundan dolayı Birinci Dünya Savaşı'nda isyan hareketlerinin görüldüğü kasaba, çok sayıda vermiş olduğu Ermeni göçünü, Birinci Dünya Savaşı sonrasında işgal devletlerinin teşvikiyle geri dönüş şeklinde tekrar almıştır. Bu durum Kuva-yı Milliye kuvvetleri için bir dezavantaj oluşturmaktadır. Çünkü nüfusun içerisindeki çoğunluk Fransız kuvvetleri tarafından kullanılabilecek olan kuvvete dönüşmüştür. Bu yoğun Ermeni nüfus bir süre sonra kışkırtmalar ile birlikte tarihsel öç alma duygusu ile köylerdeki Türk ve Müslüman halka karşı şiddet ve yağma olaylarına başlamıştır.

---

[719] **Blockhouse (Blokhavz):** Atış gücü yüksek silahlara karşı korunmak için yapılan dayanıklı beton sığınaklara genel olarak verilen addır. Duvarlarında ateş etmek için mazgallar bulunan orta ölçekli binalardır. Genel olarak üst kat gözetleme, orta kat yaşam alanı, alt kat ise depo maksatlı olarak kullanılan üç kattan oluşmaktadır. Balkan Savaşında; gerilla harbi uygulayan Balkan çetelerine karşı Osmanlı subayları tarafından oluşturulan adına blokhavz adı verilen blockhouseler hakkında bilgi almak için Bkz. Güneş, **Osmanlı Gayrinizami Harp Tecrübesi**, 63.

[720] Bu harp esnasında; Fransızların kaybını 300, Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin ise 7 olduğunu belirten kaynaklar için bkz. Çelik, **age**, 224; Ener, **age**, 105; Tevfik Coşkun, **age**, 30-31; Bu muharebe esnasında cesaret göstergesi olarak tankın üzerine atlayarak içeridekileri imha etmeye çalışırken şehit olanların olması gayrinizami taktiklere örnek olaydır.

[721] ATASE, **Güney Cephesi**, 208; 1865 yılında Fırka-i Islahiye Kuvvetleri bölgede yürüttüğü iskân faaliyetleri esnasında Halaçoğlu'nun çalışmalarına göre Haçin kasabasına 1738 Haneli 5939 Ermeni Nüfusu yerleştirmiştir. Bkz. Halaçoğlu, **Fırka-i Islâhiye ve Yapmış Olduğu İskân**, 16.

Haçin kasabasının dağlık, ormanlık ve sarp kayalıklı coğrafi özelliğinden dolayı doğudan batıya geçiş ancak belli noktalardan ve geçitlerden olabilmektedir. Bu son durumu değerlendiren Kuva-yı Milliye kuvvetleri Haçin kasabasının batısında olan Develi dolaylarında toplanmaya başlamıştır. Mevsim'in kış olması, arazinin engebeli olmasından dolayı birliklerin ulaşımını güçleştirecek bir durum ortaya çıkmıştır. Bu bölgeden geçişi sağlayacak olan Saimbeyli'nin kuzey bölgesinde olan Gezbel Gediği ile batısında olan sadece yayaların geçmesine müsaade eden Kevetlibel Gediği bulunmaktadır. Başka türlü dağların çok sarp ve engebeli olmasından dolayı geçiş imkânı yoktur.[722] Bu sebeple Kozanoğlu Doğan Bey gelinceye kadar bölgede esaslı bir teşkilat yapılamamıştır. Doğan Bey'in gelişi ile birlikte Develi bölgesinde teşkilatlanma faaliyetleri başlamış ve ilk olarak "Yaşar Bey" takma adını kullanan Belediye Reisi Osman Efendi komutasında 40 kişilik bir kuvvet oluşturulmuş ve emrine bir yedek subay yardımcı olarak verilmiştir. Osman Bey, ilk iş olarak köylerden silahlı gönüllü kuvvetler oluşturmak ve Haçin hakkında bilgi toplamak amacıyla faaliyete geçmiştir. Aynı şekilde 06 Mart 1920 tarihinde Pungu (Kılıçkaya) köyünde bulunan yaklaşık 50 kişilik kuvvetin komutanı Sehlikzade Hasan Efendi'de silahlı gönüllü kuvvetler toplamak ve Mağara (Tufanbeyli) nahiyesi ile Şansa köyü hakkında bilgi toplamak amacıyla faaliyete başlamıştır. Gönüllülerin sayısı yeterli mevcuda ulaşınca Kuva-yı Milliye kuvvetleri yarıya bölünerek Develi ve Tomarza'daki piyade nizamiye bölükleri birleştirilmiştir.[723]

Kilikya Ermenilerinin yaptıkları şiddet ve yağma olaylarına karşı Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak Mustafa Kemal Paşa tarafından "Türk halkının kendi kendilerini müdafaa etmelerinin sorumluluğunun kendilerine ait olduğunun halka anlatılarak, bu şekilde milli bir aydınlanma oluşturulması" gerektiği ifade edilmiştir.[724] Alınan bu emir uyarınca 20'nci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa tarafından Kilikya Kuva-yı Milliye Komutanı Kozanoğlu Doğan Bey'e (Binbaşı Kemal) harekâtın nasıl yapılacağı konusunda detaylı emir yayımlanmıştır. Bu emirde paragraflardan birinde geçen "Saldırıda bulunmayan düşman kuvvetlerine katiyen taarruz edilmemesi ve harekâtın mahalli ve milli kuvvetler ile yapıldığını ve özellikle

[722] Tufan, **Kilikya Doğu Bölgesinde**, 103.
[723] Toplanan gönüllü kuvvetlerin sayısını 300 olarak belirtilmiştir. Bkz. Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 107
[724]Mustafa Onar, **Kuruluşundan Kurtuluşuna, bağlantıları ile Saimbeyli**, (Adana: Ekin Yayıncılık), 177.

Ermenilerin İslamlara mezalim yaptığını harice karşı göstermek çok faydalıdır." [725] ifadesi, Türk karar vericileri tarafından uluslararası propaganda ve diplomasi vasıtalarının etkin kullanılmakta olduğunu göstermektedir.

Yahyalı'da oluşturulan gönüllü kuvvetler ile Niğde'den gönderilen iki toptan ibaret dağ bataryası 80 atımlık cephanesiyle birlikte Develi'ye gelmiştir. 12 Mart 1920 tarihinde harekâtı başlatmak üzere Develi'den harekete geçen Kozanoğlu Doğan Bey, Kuva-yı Milliye kuvvetleri ile birlikte Gezbel Geçidi'nden geçmiştir. Sadece yaya geçidine elverişli olan bu geçitten topları geçirmek zorlu bir süreçten sonra başarılabilmiştir. Feke ve Doğanbeyli'yi işgalden kurtaran Kamberlizade Osman Bey ile Sehlikzade Hasan Bey ve Tomarza Müfrezesi Gezbel'de toplanmıştır. Şar köyü, Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından 15 Mart 1920 tarihinde sarılmıştır.[726]

Kozanoğlu Doğan Bey; 16 Mart 1920 tarihinde Haçin Kuşatması'nı başlatarak, karargâhını Yeşiltepe adını verdiği Yellibelen'e kurmuştur. Doğan Bey, Haçin kasabasını göndermiş olduğu yaklaşık 50 kişilik müfrezeler ile kuzeyden ve güneyden çevreleyerek, kasabanın ulaşımını kesmiştir. Haçin'in güneydoğu kesimine ise kuvvetli bir müfreze gönderilmiştir. Batı kısmı ise Kötün dağındaki geçitler üzerinden tutulmuş ve Saimbeyli (Haçin) kontrol ve gözetim altına alınmıştır. Diğer taraftan köy halkları silahlandırılarak Saimbeyli Müftüsü komutan olarak atanarak ek kuvvet oluşturulmuştur. Feke bölgesindeki köylerden oluşturulan bu kuvvet ile Saimbeyli'deki Ermenilere silah ve cephane getiren kafileye baskın düzenlenmiştir. Bu kuvvetlerden ele geçirilen onbeş katır yükü silah ve cephaneye Kuva-yı Milliye kuvvetlerince el konmuştur. Kuva-yı Milliye kuvvetleri Haçin (Saimbeyli) kasabasını işgalden kurtarabilmek amacıyla öncelikle Mağara nahiyesindeki Urumlu köyünü işgal etmiştir. Yeni teşkilatlanan Göksun, Sarız ve Toplar birlikleri ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri Şar ve Haçin'e karşı taarruza hazır duruma gelmiştir.[727]

05 Nisan 1920 tarihinde Kuva-yı Milliye, Haçin (Saimbeyli) taarruzu öncesinde Saimbeyli (Haçin)'yi tüm yönlerden kuşatmıştır. Burada Kuva-yı Milliye kuvvetlerine 200 civarında nizamiye bölüğü ile 2000 civarındaki yerel halkta destek olmuştur. Haçin'de konuşlu Ermeni savaşçılar ise; göçle gelenler dâhil 1500'ü silahlı (1000 süvari+500 piyade) toplam 15000 civarında olduğu ve 8 makineli tüfek ile

[725] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 109.
[726] Bu bölgede bulunan Ermeni kuvvetlerinin sayısının 500 olduğuna dair bkz. Onar, **age**, 219,248.
[727] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 110.

birçok bombasının bulunduğu tahmin edilmektedir.[728] Ermeniler kasabanın taş ve yüksek binalarını savunmaya yönelik kullanmak için tertip almışlardır.

06 Nisan 1920 tarihinde topçu atışıyla birlikte Türk kuvvetleri taarruza kalkışmıştır. Fakat Ermenilerin savunma tertibatı yıpratılmasına rağmen kırılamamıştır. Mayıs ayında; yapılan piyade atışlarının taş ve yüksek binalara etkisi zayıf olmasından dolayı Genelkurmay Başkanlığına en az dört topa ihtiyaç olduğu bildirilmiş fakat bir top gönderilebilmiştir.[729] Fakat Ermeni kuvvetleri Tepe Mahallesi'nde taş ve yüksek binaları ellerinde bulundurduğundan piyade kuvvetleri yetersiz kalmakta, top ihtiyacı daha fazla hissedilmeye başlamıştır. Topların cephanesinin bir süre sonra azalmış olmasından dolayı Ermeni kuvvetlerinin savunması kırılamamıştır. Haçin kasabasındaki Ermeniler gayrinizami harbin gizlenme taktiğini bu savaşta çok iyi kullanmışlardır. Kent merkezinde ortalıkta kimseler gözükmüyor, herkes yeraltından açılan tünelleri ulaşım yöntemi olarak kullanmıştır. Bu harp sahası tam olarak gayrinizami kuvvetlerin birbirlerine karşı mücadele örneğidir. Ermenilerin gizlenme ve savunma tertibatları çok iyi olduğundan yetersiz silah gücü ile savunma uzun süre kırılamamıştır.[730]

Türk gayrinizami kuvvetlerinin dezavantajı ise ekin ve hasat zamanına göre harp sürecinde mevcudu kimi zaman 2000'e ulaşırken, kimi zaman 300-500 civarına kadar düşmüştür. Bu kuvvet azalmalarını iyi analiz eden Ermeniler anlık saldırılar ile Türk kuvvetlerinin geri çekilmesini sağlamaya çalışmıştır. 23 Eylül 1920 tarihinde kuşatmayı atlatmayı başaran 100-150 kişilik bir Ermeni kuvveti Türk köylerine saldırarak birçok insanı öldürmüş ve köyleri yağmalamıştır. Köyden aldıkları erzaklar ile kasabaya dönmeye çalışırken Türk kuvvetleri tarafından yakalanmışlardır. Bu olay kasabadaki erzakın yetersiz olduğunu göstermiştir. Doğan Bey'in yaralanması üzerine bölgeye gelen Doğu Kilikya Kuva-yı Milliye Komutanı Tufan Bey, 8 aydır savunması kırılamayan Haçin'in zaptı için her taraftan hücum yerine yeni bir harekât planı devreye koymayı uygun bulmuştur. Bu plan bütün kuvveti tek bir noktaya toplayarak, muhtelif diğer cephelerde kademe kademe yükseklikliklerde pusular kurmak ve gece taarruzu yapmaktır.[731] Bu amaçla önce savunmayı kırmak için yüksek yere çıkarılan 10,5 ve 15'lik obüs top ateşiyle taarruza

[728] Ermeni ve Türk kuvvetlerinin mevcut rakamları için bkz. Çelik, **age,** 190; ATASE, **Güney Cephesi**, 160.
[729] Onar, **age**, 234; ATASE, **Güney Cephesi**, 213.
[730] Çelik, **age**, 235, Onar, **age**, 229.
[731] Tufan, **Doğu Kilikya Bölgesi**, 102; Onar, **age**, 325.

başlamıştır. Saldırı tüm yönlerden yapıldığından, topçuların kuvvetli atışları sonucunda Ermeniler daha fazla savunmanın yetersiz olduğunu değerlendirdiklerinden savunmayı bırakıp kasabadan kaçmışlar fakat birçoğu sığınmış oldukları bölgelerde yakalanmıştır. Bu suretle Saimbeyli (Haçin) kasabası 15-16 Ekim 1920 gecesi Türkler tarafından işgal edilmiştir. Savaş esnasında göstermiş olduğu başarılarından dolayı Yedek Teğmen (Haçin Kaymakamı) Saim Bey adına kasabaya Saimbeyli adı verilmiştir.[732]

4.5.5. Adana Batı Cephesi'nde İşgale Karşı Direniş

Aralık 1919 tarihinde Ali Fuat Paşa tarafından çağrılarak, Batı Kilikya Cephesi Komutanlığına atanan Yüzbaşı Ali Ratip (Tekelioğlu Sinan), 11'nci Tümen Komutanlığından silah ve teçhizat ihtiyacını karşılamak üzere Niğde'ye gelmiştir. Komutanlıktan almış olduğu beş mavzer, yüz fişek, on bomba ve üçyüz lira civarında para ile teşkilat kurmaya başlamıştır. Teşkilatın mevcudunu 100 kişiye ulaştıran Yüzbaşı Sinan Bey, İstihkâm Üsteğmen Mustafa Efendi ile İstihkâm Teğmen Cemal Efendi'nin de emrine verilmesi ile birlikte yürüyüşe geçirdiği gönüllü (düzensiz) kuvvetler ile 31 Mart 1920 tarihinde Karaisalı'yı işgalden kurtarmıştır. Karaisalı'da teşkilat çalışmaları yapılarak, jandarma deposundaki silahlar Kuva-yı Milliye kuvvetlerine dağıtılmıştır.[733] Kaymakam Sadettin Bey[734], Karaisalı da asayişi ve inzibatı temin etmesi amacıyla Divan-ı Harp teşkil etmiştir. Başkanlığına ise Misisli Şükrü Bey (Jandarma subaylığından emekli) atanmıştır. Divan-ı Harbin ilk kararlarından biri saatçilik yapan Salim adlı vatandaşın Fransızlara casusluk yaptığını itiraf etmesi üzerine Karaisalı'da asılarak idam edilmesidir.[735] Teşkilatını zaman içerisinde takviye eden Tekelioğlu Sinan Bey, Adana istikametinde harekete geçmiştir.

---

[732] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 120; Tufan, **Doğu Kilikya Bölgesi**, 109., Onar, **age**, 336.; **Yedek Subay Saim Bey**; Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde görev yapmıştır. Savaş sonrası Kozan bölgesine gelmiş ve işgal kuvvetleri tarafından sınırdışı edilmiştir. Sonraki süreçte Haçin kasabasının Kaymakamlığını yapmıştır. Mamuriye muharebesi esnasında şehit olmuştur. Bkz. Tevfik Coşkun, **age**, 49.

[733] ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 11.

[734] Kaymakam Sadettin (Beybaba) Morova'nın Milli Mücadele dönemi öncesi Bulgaristan'da komitacı olarak görev yaptığına dair Bkz. Taha Toros, "Kurtuluş Savaşında Karboğazın'da Türklere Esir Düşen Binbaşı Mesnil'in Anıları", **Kuva-yı Milliye Dergisi**, s.159:11.

[735] Ahmet Remzi Yüreğir, "Milli Mücadelede Çukurova (56)", **Yeni Adana Gazetesi**, 05 Mart 1953, 2.

4.5.5.1. Pozantı Bölgesi Harpleri

Adana Batı Cephesi Kuva-yı Milliye Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey, sorumlu olduğu bölge içinde Fransızlar tarafından işgal edilmiş olan Pozantı'yı işgalden kurtarmak için öncelikle Pozantı ile Tarsus arasındaki yolların emniyetini almaya öncelik vermiştir.

Bu sebeple, Kuva-yı Milliye kuvvetleri yolun emniyetini sağlamak amacıyla, Pozantı yolu üzerinde Fransızlar tarafından işgal edilen ileri karakol vazifesi gören Çamalan Karakolu'nu işgalden kurtarmak için harekete geçmiştir. Adil Efe takma adlı Başçavuş Hüsnü (Yıldırım), onaltı kişilik kuvvetiyle Çamalan'a doğru giderken, Karageçit Köprüsü'nü imha etmek ile görevli Ermeni Jandarma kuvveti ve onlara yol gösterici Osmanlı Jandarma kuvvetinin köprüye geleceği zamanı öğrenmiştir. Bunun üzerine köprü bölgesinde pusu kurmuştur. Fransız yanlısı Türk Jandarma Komutanı İbrahim Çavuş ile Ermeni komutanları keskin nişancı yardımlarıyla vurularak, komutansız kalan kuvvetlerin dağılması sağlanmıştır. İstanbul Hükümeti'ne bağlı jandarmalar ise Adil Efe'ye katılmaya karar vermiş bu durum halkın Kuva-yı Milliye'ye katılımı üzerinde teşvik edici olmuştur.[736] Bölgedeki ileri gelenlerden Dede Ağa ve Derviş Ağa gibi şahsiyetlerde müfreze kurmaya karar vermiştir. Son katılımlar ile birlikte müfrezesinin sayısını yaklaşık 125'e yükselten Adil Efe, 31 Mart 1920 sabahı alaca karanlıkta vermiş olduğu baskın ile Çamalan Karakolu'nu ele geçirmiştir. Fransız askerlerinden sağ kalan 9 asker esir alınmıştır.[737]

Adil Efe Müfrezesi, Pozantı yolu üzerinde stratejik bakımdan önemli bir konumda olan Gülek Boğazı'na hâkim mevkideki Kadirhan Karakolu'nu kuşatmak amacıyla harekete geçmiştir. Müfrezeye Kadirhan bölgesinde Üsteğmen Cemal (Efe) katılarak, komutayı üzerine almıştır. Fransızlara teslim olmaları teklif edilmiş fakat kabul edilmemesi üzerine silahlı çatışma başlamıştır. Karakol'un tüm haberleşme hatları kesilerek, yardım gelmesi engellenmiştir. Karakol kuvvetlerinin silah ve

---

[736] Adil Efe, "Güney Bölgesi Milli Mücadele Tarihine Toplu Bir Bakış Mevzuunda", **Kuvayi Milliye Dergisi,** s.12. (Mart 1959) : 13.

[737] Lübnan ve Beyrut'da 7-8 yıl Osmanlı ordusunda ve Teşkilatı Mahsusa'da görev yapan daha sonra Milli Mücadele'de Mersin Bölüğünde başçavuş olarak görev yapan **Adil Efe** hatırasında bu tarihi 17 Nisan olarak belirtmiştir. Ancak bu tarih resmi kaynaklar ve diğer hatıralardaki tarihler ile uyumsuz olduğundan sehven yazıldığını değerlendirmekteyiz. Ayrıca Adil Efe müfrezesinin sayısını 125'e çıktığını belirtmiştir. Bazı kaynaklarda 34 olarak verilen rakamın müfrezenin başlangıcındaki rakam olduğunu değerlendirebiliriz. Çünkü müfrezenin komutanı Adil Efe olduğundan müfrezenin en son sayısına onun vakıf olacağı değerlendirildiğinden 125 sayısı dikkate alınmıştır. Adil Efe, **age**, 13; Müfrezenin sayını 34 olarak belirten kaynaklar için Bkz. Kasım Ener, **Adana Cephesi**, 64; **Kurtuluş Savaşında İçel (Anonim),** (Mersin: Baha Matbaası, 1971), 157.

teçhizat bakımından üstün olmasından dolayı karakol ele geçirilmesi uzun zaman alacağından olası bir yardım kuvvetinin gelmesi durumunda zor duruma düşebileceğini değerlendiren Kuva-yı Milliye kuvvetleri gece gizlice karakol binasına yaklaşarak gazyağlı bez parçalarını karakola atarak yakmışlardır. Bunun sonucunda teslim olmak zorunda kalan Fransız kuvvetlerinden 21 esir alınmıştır.[738]

Kuva-yı Milliye kuvvetleri Pozantı yolu üzerindeki stratejik önemdeki Çamalan ve Kadirhan Karakollarını kontrol altına aldıktan sonra, Pozantı ile Adana arasındaki irtibatı sağlayan demiryolu hattı tahrip edilmiştir. Aynı zamanda hat üzerindeki Yaramış Köprüsü havaya uçurulmuştur. Çevredeki köylülerinde takviyesi ile birlikte Kuva-yı Milliye kuvvetleri Pozantı güzergâhı üzerindeki Kelebek Karakolu, Bucak ve Durak istasyonlarını da ele geçirmiştir.[739] Kuva-yı Milliye kuvvetleri silahlı çatışmada teslim aldıkları Kelebek Komutanı Teğmen Pommier ile birlikte çok sayıda esiri Karaisalı kasabasına getirdiklerinde, yerel halk içerisinden Kuva-yı Milliye'ye katılmak isteyenlerinin sayısında önemli bir artış olmuştur. Fakat eldeki silah mevcudu yetersiz kaldığından herkese silah dağıtımı mümkün olmamıştır.[740]

Karaisalı'da teşkilatlanma faaliyetleri devam ederken, Tekelioğlu Sinan Bey, Adana İşgal Komutanı'na Adana'yı ve çevresini tahliye etmesini tebliğ etmiştir. Fakat olumlu bir dönüş alamayan Sinan Bey, 03 Nisan 1920 tarihinde ise Pozantı yolu üzerindeki Hacıkırı'yı kuşatarak, teslim olmaları amacıyla Hacıkırı'yı işgal altında tutan Fransız Komutanı'na şu şekilde bir yazı göndermiştir:[741]

> " Müslüman ahali, Fransız Komutanlığının yanlış uygulamaları neticesinde maruz kaldıkları ve halen de devam eden zulüm ve işkenceden galeyana gelerek Kuva-yı Milliye'yi teşkil etmiştir. Bu Kuva-yı Milliye birlikleri de Hacıkırı'yı kuşatmıştır. Türklerin himayesine sığınmanızı ve boş yere kan dökülmesine gerek kalmadan teslim olmanızı tebliğ ederim.
>
> Sinan"

Fransız komutanının bu teklifi reddetmesi üzerine silahlı çatışma başlamıştır. Bu harp esnasında Türk kuvvetleri 300'ü silahlı, geri kalanı silahsız yaklaşık 2000 kişi, Fransız kuvvetleri ise 1000 kişiden fazla silahlı kuvvete sahiptir. Üç gün boyunca süren bu harpten sonra Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından 06 Nisan 1920

---

[738] Kasım Ener, **Çukurova'nın İşgali**, 44; M. Hamdi Selanikli, "Birinci Kavaklıhan Muharebesi 11 Nisan 1920", **Kuvayi Milliye**, s.7 (Nisan 1952):7; Cemal Efe, **age,** 69; Kurtuluş Savaşında İçel, **age**, 158.
[739] ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 12; Kurtuluş Savaşında İçel, **age**,158., Adil Efe, **age**, 13.
[740] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 63.
[741] ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 11.

tarihinde Fransız kuvvetleri birçok kayıp vermiştir. Türk kuvvetleri ise sadece 3 şehit, beş yaralı vermiştir.[742]

Hacıkırı'nın ele geçirilmesinden sonra Toroslar bölgesinde Fransız kuvvetlerinin hâkimiyeti altında Belemedik ile Pozantı merkezleri kalmıştır. Bu amaçla, Türk kuvvetleri Pozantı'dan önce Belemedik'i kuşatmışlardır. Kuva-yı Milliye karargâhı Belemedik'in kuzeyindeki Alman Mezarlığı'na alınmıştır. Belemedik Fransız Komutanı'na Tekelioğlu Sinan Bey tarafından teslim olması amacıyla şu şekilde bir teklif gönderilmiştir:[743]

> "Türkler öteden beri Fransızlara karşı beslemekte oldukları içten saygıyı şimdi de muhafaza ekmektedirler. Kilikya'da Ermenilerin icra etmekte oldukları zulme tahammül edemeyen Türkler, bu acı esaretten kurtulabilmek için silaha sarılarak Kilikya'nın önemli kısımlarını tekrar ele geçirmekte başarılı olmuşlardır. Herkesin mal ve canı emniyet altında olmak şartıyla kan dökülmesine meydan verilmeden teslim olmanızı insaniyet adına tebliğ ediyorum.
>
> Sinan"

Fransız komutanın teslim olmayı kabul etmemesi üzerine iki gün süren harp sonucunda 10 Nisan 1920 tarihinde Belemedik işgalden kurtarılmıştır. Harp sonucunda Sinan Bey'in aktardığına göre; 52 kişilik Fransız kuvvetinden 40 ölü, sekiz yaralı, dört kişi esir olarak teslim alınırken, ganimet olarak ise, birer barut ve dinamit deposu, 70 çuval un ve arpa, altı adet otomatik tüfek ve sağlık malzemesi ele geçirilmiştir.[744] Esir alınanlar arasında Pozantı Fransız Komutanı Binbaşı Mesnil'in eşi de bulunmaktadır. Toroslar bölgesinde Fransız işgali altında kalan tek yer olan Pozantı'daki Fransız komutanına Tekelioğlu Sinan Bey tarafından 48 saat içerisinde teslim olmasına dair teklif yazısı gönderilmiştir. Binbaşı Mesnil ise bu teklife askerlik şerefinin bu teklifi kabul etmesini mümkün kılmadığını bildiren bir cevap vermiştir. Ayrıca eşine gösterilen iyi yaklaşımdan dolayı teşekkür etmiştir. [745]

Bu cevap üzerine taarruza geçen Kuva-yı Milliye kuvvetleri tel örgülere kadar gelmiş fakat tel örgüyü kesecek makas bulunamadığından karşı tarafa geçememişlerdir. Kuva-yı Milliye kuvvetleri bu taarruzları birçok defa tekrar etmiş fakat savunmayı kırmayı başaramamışlardır. Kuşatmadan dolayı Fransız kuvvetleri ise Adana ile haberleşmeyi uçaklar vasıtasıyla yürütmek zorunda kalmıştır.[746]

---

[742] ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 12; Adil Efe, **age**, 13; Ener, **Çukurova'nın İşgali**, 45.
[743] ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü,** 14.
[744] ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 17; Ener, **Çukurova'nın İşgali**, 45.
[745] İki komutan arasındaki yazışmaların tam metni için bkz. ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 18.
[746] Ahmet Remzi Yüreğir, "Milli Mücadelede Çukurova (56)", **Yeni Adana Gazetesi**, 05 Mart 1953, 2.

4.5.5.1.1. Birinci Kavaklıhan Harbi

Pozantı'daki kuvvetlerini kurtarmak ve Türk kuvvetleri tarafından zapt edilen Kavaklıhan'ı ele geçirmeyi düşünen Fransız kuvvetleri ileri harekâta başladılar. İleri harekâta başlayan Fransız kuvvetleri bir piyade alayı, 3 batarya, tank ve zırhlı otomobillerle takviyeli bir süvari bölüğünden ibaret olmak üzere yaklaşık 3000 kişiden fazla bir kuvvete sahiptir. Bu ilerleyişi sürdüren. Fransız kuvvetleri 11 Nisan 1920 tarihinde Çamtepe, Kayadibi, Bayramlı köylerini ele geçirerek bu köyleri ateşe verdiler.[747] Geceyi bölgede geçiren Fransız kuvvetleri iki kola ayrılarak taarruza geçip, müfrezeleri imha ettikten sonra Pozantı'daki Mesnil Taburu'nu kurtarmayı planladılar. Bu planı gerçekleştirmek amacıyla harekete geçen Fransız kuvvetlerine karşı koymaya çalışan Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin mevcudu bölgede savaşan komutanlara göre 200'ü geçmemektedir.[748]

11 Nisan 1920 tarihinde Karaisalı'ya gelen Cemal Efe, 12 Nisan 1920 tarihinde sabaha karşı Kavaklıhan istikametinden hareket eden topçu, piyade ve 150 civarında süvari birliğine sahip Fransız kuvvetlerinin ilerlediğini öğrenmiştir. Bunun üzerine kendi aktardığına göre "13 yaşında çocuktan 70 yaşındaki adama kadar" çeşitli yaşlardaki gönüllülerden oluşan 38 kişilik Kuva-yı Milliye kuvvetiyle harekete geçmiştir.[749] Silahları bile birbirinden çok farklı olan 38 kişilik bu müfrezeyi ikiye ayırarak ateş menziline yaklaşan Fransız kuvvetlerine pusu kurmuş, ateş hattına girdiklerinde baskın yapmıştır. Baskın sonucunda kısa süreli dağılan Fransız kuvvetleri daha sonra topçularının desteğiyle toplanmaya çalışarak, müfrezenin olduğu yerlere topçu ateşi açmıştır. Küçük birlik olmanın vermiş olduğu avantajdan istifade eden Kuva-yı Milliye kuvvetleri geri çekilerek, sürekli yer değiştirerek açmış oldukları vur-kaç taktikleri ile Fransız kuvvetlerini şaşırtmıştır. Emin Ağa, Veli Haşim, Molla Kerim, Tekelioğlu, Kara Hacı müfrezelerinin de taarruza geçmesi sonucunda Fransız kuvvetleri vermiş oldukları insan, hayvan ve malzeme kayıplarından sonra daha fazla dayanamayarak geri çekilmek zorunda kalmışlardır.[750] Bu harp esnasında, Kuva-yı Milliye kuvvetleri çok az sayıdaki

---

[747] Cemal Efe, **İstiklal Savaşında Adanalıların Kahramanlık Destanı** (Burhaneddin Basımevi, 1937), 58; Arıkoğlu**, age**, 113; Selanikli, **age**, 10.

[748] Cemal Efe, **age**, 58; Damar Arıkoğlu eserinde; bu müfrezelerde savaşan kişilerin büyük çoğunluğunun en önemli özelliğinin geçmiş deneyimlerinde Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin ve Çanakkale Cephelerini tecrübe etmek olduğunu vurgulamıştır. Bkz. Arıkoğlu, **age**, 113.

[749] Cemal Efe, **age,** 63

[750] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 72; ATASE, **Güney Cephe**si, 155.

mevcuduna rağmen uyguladığı gayrinizami taktikler ile kendisinden yaklaşık on kat daha fazla mevcuda sahip Fransızların ağır bir yenilgi almasını sağlamıştır.

4.5.5.1.2. İdama Mahkûm Edilen 15 Türk'ün Kurtarılması

Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin Pozantı'yı kuşatma altında tutmasından dolayı Fransız kuvvetleri zor durumda kalmış ve Fransızlar ise bu duruma önlem olarak Adana merkezinde baskı ve denetim faaliyetlerini artırarak birçok Türk'ü sebepsiz yere tutuklamaya başlamıştır. Bu kapsamda, Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin Ayran Tüneli'ne yapmış olduğu bir saldırıdan sonra o bölgede oturan bu olayla ilişkilendirilen Bahçe Kazası'nda 15 kişi tutuklanarak, haklarında Fransız Divanı Harbi tarafından idam kararı verilmiştir. Bu durum; Adana Valisi Celal Bey tarafından jandarma kanalı ile Kuva-yı Milliye teşkilatının bulunduğu Karaisalı Kaymakamı Sadettin Bey'e bir mektup ile bildirilmiştir. Gelen mektubu açan Sadettin Bey, gizli haberleşme yöntemi gereği hiçbir yazının gözükmediği mektubu suya batırarak notu okumuştur. Mektupta; anlam itibariyle "suçsuz bu 15 Türk'ün kurtarılması için, işgal makamları ile temasa geçilmesi ve eldeki esirlerle mukabele edileceğinin Fransızlara bildirilmesi" istenmiştir. Bunun üzerine Sadettin Bey, kırmızı ayyıldız basılı kağıtların üzerine birisi General Dufieux'a bir diğeri Albay Bremond'a olmak üzere iki tehdit mektubu yazmıştır. Milli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı Ahmet Remzi Yüreğir'in aktardığına göre bu mektuplarda şu ifadeler yazmaktadır:

> "Bahçe tüneli meselesinden dolayı ve ermeni iftirasına uğrayan on beş Türk'ü Divanı Harbiniz tarafından idama mahkûm edilerek aç ve susuz olarak Nacaryan fabrikasında birbirlerine bağlı olduğu halde hapsedildiklerini ve hemen idam edilmek üzere olduklarını çok mevsuk olarak haber aldık. Bu gayri insani harekâta çok müteessir olduk. Masum olduklarını çok iyi bildiğimiz bu 15 Türk şayet idam edildiği takdirde elimizdeki esirlerinizden (O tarihlerde, Kelebek, Hacıkırı da bir bölük Fransız neferi ve zabitleri esir edilerek Niğde'ye sevkedilmişti.) iki misli neferi idam ederek ve sallar üzerine koyarak ırmak vasıtasıyla size göndereceğimizi arz ile takdimi ihtiramat eyleriz"[751]

Mektuplar; Adana'da çok sıkı kontrollerin olmasından dolayı bu işe gönüllü fedailer [İsmail (Burduroğlu), Hasan ve Eczacı Basri Bey] tarafından gizli bir şekilde elden ele mektubunun transfer edilmesi ve en son gizli olarak posta kutusuna atılması ile Fransız komutanlara ulaştırılmıştır. Mektup ulaştırıldıktan sonra Fransız

[751] Ahmet Remzi Yüreğir, "Milli Mücadelede Çukurova" , **Yeni Adana Gazetesi**, 10 Mart 1953, 2.

komutanlar kararlarından geri adım atmak zorunda kalarak 15 Türk idam edilmekten kurtarılmıştır.[752]

4.5.5.1.3. İkinci Kavaklıhan Harbi

13 Mayıs 1920 tarihinde bölgedeki komutanlar tarafından Fransızlar hakkında bilgi toplayan casuslara dayanarak genel komutanlığa, Fransızların asker takviye etmekte olduğu ve yakın zamanda Pozantı'da kuşatma altında bulunan Fransız taburunun kurtarılmasına yönelik olarak saldırı hazırlığında oldukları bilgisi verilmiştir.[753]

Kuva-yı Milliye kuvvetleri, Fransız kuvvetlerinin sahip olduğu Birinci Dünya Savaşı sonlarına doğru savaş sahalarında görülmeye başlayan tankların zemin olarak düzgün olan yolu (şoşe) takip edeceğini değerlendirmişlerdir. Bu sebeple tankların izleyeceği güzergâhın dar bir kesiminde geceleri gemilerin ışıklarından istifade ederek hendek kazmışlar ve kazdıkları çukurları keşif uçaklarından saklamak amacıyla bezler ile örtmüşlerdir.[754]

14-16 Mayıs 1920 tarihleri arasında Kuva-yı Milliye kuvvetleri ile Fransız kuvvetleri arasında küçük çaplı birbirlerinin kuvvetlerini deneme amaçlı keşif ve taciz taarruzları yapılmış aynı zamanda Fransız uçaklarının taarruzları devam etmiştir. 16 Mayıs 1920 tarihinde ise Fransız uçakları tarafından bölgeye propaganda amaçlı Milli Mücadele'nin meşru olmadığı yolundaki İstanbul Hükümeti'nin fetvalarını yayımlayan Ferda gazetesi[755] atılmış, Fransızların bu propagandasına karşı propaganda olarak cevabi yazılar ise Adana ve Tarsus'un uygun yerlerine Kuva-yı Milliye tarafından asılmıştır.[756] Tekelioğlu Sinan Bey tarafından 11'nci Tümen Komutanlığına çekilen telgrafta "Fransız kuvvetlerinin Tarsus'taki miktarının 5000 civarında, ayrıca üç sahra bataryası, iki cebel bataryası ve çok miktarda makineli

---

[752] Mektubun Fransız komutanlara ulaştırılmasına kadar yaşanan hadiseler hakkında bknz. Ahmet Remzi Yüreğir, "Milli Mücadelede Çukurova", **Yeni Adana Gazetesi**, 12 Mart 1953, 2.

[753] ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 84-85; Cemal Efe, **İstiklal Savaşında Adanalıların Kahramanlık Destanı** (Burhaneddin Basımevi, 1937), 8; Kurtuluş Savaşında İçel, **age**, 247.

[754] Birinci Dünya Savaşı sonlarında üretilip kullanılmaya başlayan tanklara karşı çok tecrübesi olmayan Osmanlı subaylarının ve halkının bu silaha karşı duygularını yansıtmak bakımından Kuva-yı Milliye gönüllü subaylarından Cemal Efe'nin eserinde belirttiği "korkunç silah" ifadesi önemlidir. Cemal Efe, **age**,9; Arıkoğlu, **age**, 115.

[755] Fransız aleyhtarı ve Milli Mücadele karşıtı Ferda gazetesi hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. İbrahim İslam, "Milli Mücadeleye Muhalif Bir Gazete: Ferda", **Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, s.12 (2009): 158-174.

[756] ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 89.

tüfekleri" bulunduğu bildirilmiştir.[757] Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin gayrinizami harbin önemli taktiklerinden olan nüfusun desteğini etkin bir şekilde kullandığını, Fransız kuvvetlerinin asker mevcutlarını Fransızlara ekmek sağlayan fırınlardan elde etmelerinden söylenebilir.[758] Aynı olay özelinde ise Fransızların nüfusu kazanamamasının istihbarat noktasında savunmasız alanlara sebep olduğu değerlendirilebilir.

17 Mayıs 1920 tarihinde Fransızlar, Tarsus ve Yenice üzerinden, Yaramış, Karayayla ve Kavaklıhan istikametlerinde üç koldan beklenen taarruzlarına başlamışlardır. Fransız kuvvetlerinin silah teçhizatlarını incelediğimizde zamanın ileri teknolojisi olan tank, uçak, top ve zırhlı otomobilleri bu harpte kullandıklarını görmekteyiz. Kuva-yı Milliye kuvvetleri tanklara karşı almış oldukları önlemler gibi tren sevkiyatını engellemek için de rayları bozmuşlardır. Fakat Kuvayı Milliye kuvvetlerinin top ile ateş ederek, gelen kuvvetlere hasar verme imkânları olmadığından dolayı Fransız kuvvetleri rayları hızlı bir şekilde düzeltmişlerdir. [759]

Fransız kuvvetleri Kavaklıhan bölgesine geldiklerinde tanklara karşı kurulan hendekler ile birlikte başka bir savaş hilesiyle daha karşılaşmışlardır. Bu savaş hilesinde çukur içerisine büyük bir varil ile yemek kazanlarının üzeri yorgan ve topraklar ile kaplanarak, üst kısmı hafif gözükecek şekilde tümsek oluşturularak patlayıcı düzeneği kurulduğu algısı yaratılmıştır. Fransızlar sahte bomba düzeneklerini gerçek sandığından bu yoldan tankları geçirmeye cesaret edememiştir. Tankların ve arkadan gelen birliklerin bu bölgede beklemek zorunda kalmasından istifade eden pusudaki Kuva-yı Milliye kuvvetleri Hacı Yoldaş adlı bir askerin Fransız kuvvetlerinden ele geçirdiği otomatik silah ile ateş açması sonucunda Fransızların birçok kayıp vermeleri sağlanmıştır.[760] Üç günden beri devam eden muharebe sonucunda yorgun düşen bu amaçla istirahate geçen bir Fransız taburu ise Emin Polat ve Derviş Ağa müfrezeleri tarafından yapılan ani baskın sonucunda ağır kayıplar vermiştir.[761]

Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin harp esnasında yapmış olduğu diğer gayrinizami taktik ise; Kuva-yı Milliye kuvvetlerinden altı askerin, Fransız

[757] ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 91; Ahmet Remzi Yüreğir, "Fransızlar Bozantı için yeni hazırlıklara girişti", **Yeni Adana Gazetesi**, 25.03.1953, 2; Kurtuluş Savaşında İçel, **age**, 249.
[758] Cemal Efe, **age**, 12.
[759] ATASE**, Sinan Bey'in Günlüğü**, 96.
[760] Cemal Efe, **age**, 27; Arıkoğlu, **age**, 115.
[761] Çelik, **age**, 271.

askerlerinin kıyafetini giyerek Fransız topçularının yanına gidip, onları süngülemesidir. Bu olay Fransız topçusunun ateşinin kesilmesine neden olduğundan harbin Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin lehine dönmesini sağlamıştır. Bu olay sonrası Fransız komutan Türk savaşçılar için "fevkalbeşer (insanüstü varlıklar)" tanımlamasında bulunmuştur.[762]

19/20 Mayıs 1920 tarihinde ise Kuva-yı Milliye kuvvetleri ani bir taarruza başlamıştır. Bu taarruzda silahsız köylüler; "Allah Allah" diye bağırarak kuvvet mevcudunu çok gösterme ve askeri motive etme eyleminde bulunmuştur. Fransızlar ise Kuva-yı Milliye'nin mevcudunun fazla olduğunu değerlendirdiklerinden dolayı daha fazla kayıp vermemek adına Adana taraflarına çekilmek zorunda kalmıştır. İkinci Kavaklıhan Harbi'ne katılan Kuva-yı Milliye kuvvetleri; 500 piyade, 100 süvari, bir adet top (Sadece 24 mermisi olduğundan ihtiyatlı kullanılmıştır.) ve iki makineli tüfekten oluşurken, Fransız kuvvetleri ise; bir nizamiye tümeni, iki-üç tank, üç zırhlı otomobil, iki uçak ve iki zırhlı trenden oluşmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'ya Sinan Bey'in çektiği rapora göre, harbin sonucunda Fransız kuvvetleri 500 civarında kayıp verirken, Kuva-yı Milliye ise 3 şehit, 7 yaralı vermiştir.[763] Harbin sonucunda Kuva-yı Milliye kuvvetleri Fransızlardan 700 civarında tüfek, 4 zırhlı kamyon ile 2 cebel topu ele geçirmiştir.[764]

4.5.5.1.4. Pozantı Kuşatması ve Karboğazı Harbi

Pozantı ilçesinin stratejik önemi; Anadolu yaylası ile güneyden gelen yolun birleştiği yolda olmasının yanı sıra Toros Tünellerinin ortasında yer almasıdır. Bu stratejik öneminden dolayı Fransızlar tarafından Mondros Mütarekesi'ne aykırı şekilde ilk işgal edilen yerlerden biri olmuştur. Fransızlar bu işgali gerçekleştirdikten sonra ilçenin stratejik önemi dolayısıyla 1'nci Dünya Savaşı'nda Almanlara karşı Verdun savunmasında bulunmuş, göstermiş olduğu başarıdan dolayı "Verdun Kahramanı" olarak anılmış olan Binbaşı Mesnil komutasındaki Fransız taburunu ilçenin idaresine görevlendirmiştir.[765]

---

[762] Müfreze komutanı Cemal Efe, Fransız komutanın bu olayı şu şekilde anlattığını aktarmaktadır: "Zaman oldu ki dört tarafa ateş açmak zorunda kaldım. Top başındaki askerlerim süngülendi. Bunların yaptığı işler insanın yapabileceği şeyler değil, bunlar **fevkalbeşer mahlûklardır**." Bkz. Cemal Efe, **age,** 31.
[763] ATASE**, Sinan Bey'in Günlüğü**, 100.
[764] Arıkoğlu, **age**, 116.
[765] Çelik, **age**, 273.

Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından her yönden kuşatılan Pozantı da Binbaşı Mesnil'in emrinde 2 batarya ile takviyeli yaklaşık 1000 kişilik Fransız taburu bulunmaktadır. Tabur silah ve teçhizat yönünden iyi donatıldığı gibi harp tecrübesi bakımından Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlara karşı Fransızların Verdun Muharebesi'nde görev yapmış profesyonel askerlerden oluşmaktadır. Fransızlar bu taburu kuşatmadan kurtarmak adına birçok girişimde bulunmuşlar fakat başarılı olamamışlardır. Bunun üzerine taburun çıkış harekâtı ile bölgeyi terk etmesine karar veren Fransızlar uçak ile bu notu Pozantı Fransız karargâhına bildirmiştir.[766]

Kilikya Batı Cephesi Kuva-yı Milliye Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey'in bu çıkış harekâtına karşı tedbir almak amacıyla yayınlamış olduğu genel komutanlık emri incelendiğinde; gönüllü fertlerden oluşan kuvvetin mevcudunu koruyabilmek amacıyla savaşan gönüllülerin ekinlerinin biçilmesi olayının harp etmeyen halk tarafından yürütülmesine karşı tedbir geliştirmiştir. Sinan Bey'in bu şekilde gayrinizami harp esnasında gönüllü kuvvetlerin dezavantajlarından olan ailesinin geçimini düşünen gönüllülerin taraf değiştirme veya savaşmayı bırakma olayına karşı özgün bir tedbir geliştirdiği söylenebilir.[767]

25 Mayıs 1920 tarihinde Binbaşı Mesnil komutasındaki Fransız kuvvetleri ellerindeki atıl eşya ve malzemeleri gazyağı döküp imha ettikten sonra gizli bir şekilde Pozantı'dan çıkıp Çuğbeli Cephesi'nden geçip ilerlemelerini sürdürerek, Kuva-yı Milliye takip müfrezesinin kontrolünde Karboğazı mevkiine gelmişlerdir. Kafileyi takibe eden Kuva-yı Milliye müfrezesinden 44 kişi boğazdan geçeceğini değerlendirdikleri yaklaşık 1000 civarındaki Fransız taburuna baskın yapmayı planlamıştır. Bu amaçla, boğazın her iki tarafında (batı ve doğu) 17 kişi, arkada da 10 kişi olmak üzere ayrılan Kuva-yı Milliye tarafından pusu ve baskın vaziyeti alınmıştır. Fransız kuvvetleri boğazda ateş menziline girince ani saldırı başlamış ve şaşkınlık yaşayan Fransız kuvvetleri panik halinde önlerindeki boşluktan ilerleyişlerine devam etmiştir. Teke Yaylası bölgesinde kendilerine takibe devam eden 44 kişilik müfrezenin saldırısı ile yine karşılaşınca karşılarında çok büyük bir kuvvet olduğunu değerlendirerek teslim olmaya karar vermişlerdir.[768] Karşılarında

---

[766] Şalvuz, **age,** 10; Ahmet Remzi Yüreğir, **Milli Mücadele Çukurova**, Yeni Adana Gazetesi, 06.04.1953, 2; F. Vicdan Karaırmak, **Çukurova'nın Kurtuluşu** (İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1953), 14; Arıkoğlu, **age**, 112; Kurtuluş Savaşında İçel, **age**, 250.

[767] Sinan Bey'in genel komutanlık emrinin ayrıntıları için Bkz. ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 110.

[768] Şalvuz, **age**, 13; Ahmet Remzi Yüreğir, "Milli Mücadelede Çukurova", **Yeni Adana Gazetesi**, 07.04.1953, 2; Kurtuluş Savaşında İçel, **age**, 253.

üniformasız kişileri gören Fransız komutanı Binbaşı Mesnil üniformalı bir komutana teslim olma isteğini belirtince kendisine yarbay olarak tanıtılan Karaisalı kazasındaki Jandarma Bölük Komutanı Üsteğmen Hasan'a (Afet) teslim edilmiştir.[769] Fransız komutan Mesnil görüşmeden geldikten sonra teslim olmadan önce askerlerine yapmış olduğu konuşmada "kendisine karargâh tarafından bildirilen bu bölgede olduğu bildirilen 15.000 silahlı Türk gücünün pususuna düştüklerini" bildirmiştir ki bu olay Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin mevcutlarını çok göstermek üzere bölgede yapmış oldukları propaganda faaliyetlerinin başarılı olduğunu göstermektedir.[770] Bu savaş sonucunda 100'ü yaralı olmak üzere 650 Fransız askeri, 1 binbaşı 23 subay esir olarak alınmış, geri kalan Fransızlar ise ölü olarak ele geçirilmiştir. Silah ve teçhizat olarak ise iki adet 5,5'luk top, 8 makineli tüfek, 40 otomatik ve 1000 kadar ise silah ve hayvan ganimet olarak elde edildiği Tekelioğlu Sinan Bey tarafından Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmiştir.[771] Bu esir anlaşması Jandarma Komutanı Üsteğmen Hasan Bey'e göre Fransızlar ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasındaki ilk resmi anlaşma olması dolayısıyla Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin kabulü açısından önemlidir.[772] Pozantı başarısı sonrası bölgedeki Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin başarısının artması üzerine Fransızlar bu kötü gidişe karşı tedbir geliştirmek amacıyla Mustafa Kemal Paşa'ya 30 Mayıs'tan geçerli 20 günlük ateşkes teklifinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine, Kuva-yı Milliye kuvvetlerini tertip ve düzen altına almak ve aynı zamanda siyasi bir başarı elde ederek İtilaf Devletleri tarafından tanınmak amacıyla Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa tarafından Fransa ile ateşkes kabul edilmiştir.[773]

---

[769] Hasan Akıncı (Karaafet), "Kurtuluş Savaşı Hatıraları", **Kuvayi Milliye Dergisi**, s.78 (Şubat 1967): 10; -Jandarma Komutanı Üsteğmen Hasan Bey; teslim olma şartlarının görüşüldüğü esnada Binbaşı Mesnil'in Kuva-yı Milliye kuvvetleri için "harp hukuku gereği harp ilan etmeden bu şekilde hareket etmelerinin doğru olmayacağını" söylemesi üzerine; "… Görüyorsunuz hiçbirimizin üzerinde asker üniforması yoktur. Biz İstanbul Hükümeti' namına hiçbir kimseyi tanımıyoruz. Tanıdığımız Milli kuvvetlerimizin Başkumandanı ve Milletimizin şefi Mustafa Kemaldir." Cevabını vermiştir. Bkz. Ahmet Remzi Yüreğir, "Milli Mücadele Çukurova", **Yeni Adana Gazetesi**, 09.04.1953, 2.

[770] Şalvuz, **age**, 16.

[771] ATASE, **Tekelioğlu Sinan Bey'in Günlüğü**, 120-121; -Mesnil Taburunu esir alan Jandarma Komutanı Hasan Bey'in hatıralarında tutanaklara dayanarak belirttiği rakam ise bir binbaşı, üç yüzbaşı, bir doktor, beş teğmen, 522 er, 150 yaralıdan ibarettir. Hasan Akıncı, "Kurtuluş Savaşı Hatıraları", **Kuvayi Milliye**, s.82, (Haziran 1967):10; Kurtuluş Savaşında İçel, **age**, 256.

[772] Ahmet Remzi Yüreğir, "Milli Mücadele Çukurova", **Yeni Adana Gazetesi**, 10.04.1953, 2.

[773] Atatürk, **Nutuk**, 310-311; Antlaşmanın maddeleri ve Fransızların Ateşkes Antlaşması'nın esir değişimi ve Antep'i boşaltmak gibi bazı hükümlerine uymamaları sonrasında yaşanan olaylara ilişkin Bkz. Hasan Akıncı (Karaafet), "Kurtuluş Savaşı Hatıraları", **Kuvayi Milliye**, s.80. (Nisan 1967):11-13.

Ateşkes kararı alınması sonrasında Tekelioğlu Sinan Bey tarafından ahalinin bu ateşkesten dolayı maneviyatının bozulduğu, Adana vilayetinin işgalden kurtarmak için yemin ettikleri ile ilgili hususları açıklayan bir mektup Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa tarafından da bizzat ateşkesin ne maksatla yapıldığını anlatan bir metin[774] Kuva-yı Milliye Komutanı Sinan Bey'e gönderilerek halkın ve ordunun moralini yüksek tutmak hedeflenmiştir. Erkan-ı Harbiye Reisi İsmet Bey tarafından ise Kilikya Kuvayı Milliye Komutanlığına bir mektup yazılarak özetle "ateşkesin bitmesine müteakip Adana, Tarsus ve Mersin'in zaptı için büyük ölçekte taarruz harekâtına geçileceği için ateşkes devrinde gerekli hazırlıklarının yapılması ve silah durumunun bildirilmesi" istenmiştir.[775] Sinan Bey tarafından, gönderilen telgrafta ise özetle; "5000 kişilik eli silah tutan bir kuvvet çıkarabileceğinden bunların silah ve mermi ihtiyacı ile birlikte iki sahra, iki cebel topu ve bomba ihtiyacının karşılanması" bildirilmiştir. [776]

07 Haziran 1920 tarihinde Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisi İsmet Bey tarafından Batı Kilikya Mıntıkası Komutanlığına gönderilen emir ile Sinan ve Emin Arslan Bey kuvvetleri 41'nci Tümen Komutanlığı emrine verilmiştir. Bu durum kısa süreli olarak Kuva-yı Milliye kuvvetleri ile Büyük Millet Meclisi Hükümeti arasında gerginliğe sebep olsada sorunsuz bir şekilde çözülmüştür.

4.5.5.1.5. Mustafa Kemal Paşa'nın Pozantı'ya Gelişi ve Pozantı'nın Merkez Yapılması

23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin faaliyete geçmesiyle birlikte Milli Mücadele Dönemi'nin tam olarak başarıya ulaşması için gerekli olan Kuva-yı Milliye birliklerinin düzenli orduya dönüşüm aşaması başlamıştır. Bu amaçla cephelerde görev yapan birlikleri teftiş eden ve sorunları yerinde görmek isteyen Mustafa Kemal Paşa, 05 Ağustos 1920 tarihinde stratejik konumu açısından Adana Cephesi'nde önemli bir yerleşim noktası olan Pozantı'ya gelmiştir.

Adana Cephesi'nde idari açıdan düzenli orduya dönüşüm faaliyetleri başlamış Kuva-yı Milliye kuvvetleri düzenli ordu olan Tümen birlikleri komutası altına alınarak, Büyük Millet Meclisine bağlı askeri birlikler olmuştur. Askeri teşkilat açısından ise Adana Cephesi'nin geniş bir alana sahip olması ve ülkenin

[774] ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 130.
[775] **age**, 125.
[776] **age**, 130-131

hâlihazırdaki savaş şartlarından dolayı bu bölgedeki birliklerin tamamen düzenli orduya dönüştürülmesi zor olduğundan düzenli ordu ve Kuva-yı Milliye faaliyetleri hali hazırda eşgüdümlü devam etmiştir.

05 Ağustos 1920 tarihinde Pozantı'ya gelen Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları; askeri erkân, yörenin ileri gelenleri, halk, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile Kuva-yı Milliye birlikleri tarafından karşılandılar. Mustafa Kemal Paşa burada gerilla savaşlarında kazanılan başarılar ile Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin faaliyetlerinden duyduğu memnuniyetini ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa kendisine gelen tekliflerde Pozantı'nın liva yapılması fikrini uygun bulmayarak, Adana Vilayet Merkezi'nin Pozantı'da kurulmasına karar vermiştir. İlçeler ile Kozan ve Osmaniye livaları Pozantı'ya bağlanarak idari bir yönetim kurulmuştur. İdari yönetim kurulması esnasında Mustafa Kemal Paşa bu kişilerin atamayla değil seçim ile işbaşına gelmesini buyurarak gayrinizami harpte nüfusun desteğini kazanma unsuruna uygun davranmıştır. Gayrinizami harp harekâtlarında düzensiz kuvvetlerin hasmını yenip işgali sonlandırmasından sonra en önemli nokta işgal bölgesinin iç asayişinin sağlanması aşamasıdır. Bu konuda gerekli tedbirleri almak amacıyla Mustafa Kemal Paşa Pozantı'nın idari teşkilatını tapu müdürüne kadar oluşturmuş ve iç asayişin sağlanması açısından ise Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti heyet listesini tekrar güncelleyerek başkanlık seçimi yaptırmıştır. Bu seçimde Ahmet Remzi (Yüreğir) Bey, Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı olmuştur.[777]

4.5.5.2. Mersin ve Tarsus Bölgesindeki Harp

16 Mart 1920 tarihinde Fransızlar, Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin Mersin sınırlarında faaliyette bulunduğunu değerlendirdiklerinden ağır ve makineli tüfekler ile donatılmış iki bölüklü Fransız kuvvetini Kuva-yı Milliye kuvvetlerini yok etmek amacıyla bölgeye sevk etmişlerdir. Fransızların hareketinden haberdar olan Kuva-yı Milliye kuvvetleri, çevredeki köyler ve müfrezelerden katılımların sağlanması ile birlikte 30 kişilik mevcudunu 150 civarında kuvvete çıkararak, Yedek Teğmen Kozanlı Mustafa Nail[778] komutasında Başnalar Kalesi'nde pusu kurmuştur. Kuva-yı

[777] Çelik, **age**, 423; Ahmet Remzi Yüreğir, "Milli Mücadele Çukurova", **Yeni Adana Gazetesi**, 15-17 Haziran 1953, 2; Ener, **Çukurova İşgali**, 93-95; Arıkoğlu, **age**, 170; Hasan Akıncı, "Kurtuluş Savaşı Hatıraları", **Kuvayi Milliye**, s.83, (Temmuz 1967): 16.

[778] Asıl mesleği öğretmenlik olan Yedek Teğmen Mustafa Nail Bey, Birinci Dünya Savaşı'nda Ege Bölgesi'nde **Eşkıya Takip Komutanı** olarak görev yapmış, Kurtuluş Savaşı'nda Kuva-yı Milliye'ye katılarak, Tarsus Bağlar Savaşı'nda şehit olmuştur. Osman Muzaffer Koçoşoğlu, "Osman Muzaffer Anlatıyor", **Kuvayi Milliye**, (Aralık 1964):14.

Milliye kuvvetlerinin Mersin bölgesindeki az mevcudunu yok etme fikrinde olan Fransız kuvvetleri tepenin hâkim noktasından yapılan bu ani baskın karşısında dağılarak, Mersin'e geri çekilmek zorunda kalmışlardır.Mersin bölgesindeki ilk savaşta Fransızların Kuva-yı Milliye kuvvetlerine karşı yaşamış oldukları bu yenilgi Kuva-yı Milliye kuvvetlerini motive ederek, çevredeki yerel halkın katılımlarını teşvik etmiştir.[779]

4.5.5.2.1. Su Bendi Harbi

Fransızlar, Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin Mersin bölgesindeki kuvvetinin artmasından dolayı Mersin merkezini tel örgüler ve siperler ile donatarak, savunma tertibatı almaya başlamışlardır. Fransızların bu bölgedeki (su bendi) kuvvetlerinin yoğun olarak kullandığı suyun hattı Fransız kuvvetlerini pusuya düşürmek amacıyla 05 Mayıs 1920 tarihinde Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından bozularak, suyun akış yönü değiştirilmiştir. Su bendini onarmak üzere sevk edilen yaklaşık 100 kişilik Fransız kuvvetlerine kurulan pusu sonucunda baskın yapılarak, Fransız kuvvetinin kayıplar vererek, geri çekilmesi sağlanmıştır.[780] Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin burada kullanmış olduğu taktik tezimizde belirtilen Lawrence'ın Biyolojik Strateji taktiği ile örtüşmektedir.

Fransız kuvvetleri hem su bendini onarmayı başaramaması hem de bölgedeki Kuva-yı Milliye kuvvetlerinden haberdar olmaları üzerine daha büyük bir kuvvet sevk ederek hem bölgenin koruması için blokhavzlar (blockhouse) yerleştirmek hem de Kuva-yı Milliye kuvvetlerini yok etmeyi planlamışlardır. Fransızların bu planı ise Fransızların tercümanı olan Fahri Merzeci tarafından Kuva-yı Milliye'ye bildirildiğinden Kuva-yı Milliye Mersin Grup Komutanı Emin Arslan Bey gerekli tertibatı alarak, birliklerine nasıl hareket edeceklerini bildiren talimat yayımlamıştır.[781]

09 Mayıs'ta gerekli yerlere mevzilenen Kuva-yı Milliye kuvvetleri, Fransız kuvvetlerine karşı yapacakları pusu için beklemeye başlamışlardır. 10 Mayıs sabahı

---

[779] **Kurtuluş Savaşında İçel** (Anonim), **age**, 200-201; Ali Rıza Timurtaş (Doğan Efe), "Doğan Efe Hatıralarını Anlatıyor", **Kuvayi Milliye Dergisi**, s.22 (Ocak 1960):7; Osman Muzaffer Koçoşoğlu, "Osman Muzaffer Anlatıyor", **Kuvayi Milliye**, (Aralık 1964):15.

[780] Kurtuluş Savaşında İçel, **age**, 208; Şeref Genç, "Mersin Su Bendi Muharebesi", **Kuva-yı Milliye Dergisi**, s.10 (Ocak 1959):6.- Şeref Genç; Mersin bölgesindeki savaşta Mersin Grubu Yılmaz Müfrezesi Komutanı Yılmaz Efe adı ile görev yapmıştır.

[781] Talimatın tam metni için Bkz. Şeref Genç, **Mersin Su Bendi Muharebesi**, 6., Kurtuluş Savaşında İçel, **age,** 209.

saat 06.00 civarında yirmiden fazla ağır makineli tüfek ile donatılmış 3 bölük civarındaki Fransız kuvveti, denizden Fransız kruvazörünün korumasında boru ve trampet çalarak ileri harekete geçmişlerdir. Fransız kuvvetlerini takibe alan 200 kişilik (171 muharip+29 yedek) direniş kuvvetleri ateş menziline gelinceye kadar büyük sessizlik içinde takibini sürdürmüştür. Ateş menziline giren Fransız kuvvetlerine açılan yoğun ateş ile birlikte çevre köylerin erkekleri ve kadınlarının silah, balta ve sopalarıyla Kuva-yı Milliye kuvvetlerine destek olması sonucunda şaşıran Fransız kuvvetleri süvari ve harp gemisi desteğine rağmen panik halinde geri çekilmek zorunda kalmıştır. Yılmaz Efe adıyla anılan Mersin Grubu Yılmaz Müfrezesi Komutanı Şeref Genç'in aktardığına göre Fransız kuvvetleri bu harpte 200'e yakın ölü ve yaralı vermiştir. Kuva-yı Milliye kuvvetleri harp sonucunda 130 silah ile çok sayıda bomba ele geçirmiştir.[782]

Turgut Efe takma adını kullanan Emin Arslan Bey, Mersin halkının susuzluktan daha fazla sıkıntı yaşamaması adına su bendinin Fransız askeri olmayan sivil şahıslar tarafından onarılmasına izin vereceğini Mersin Belediye Başkanlığına bildirmiştir. Su hattı bu şekilde onarılarak Mersin'e su verilmiştir. Bu olay ile birlikte Kuva-yı Milliye taraftarı olmayan halktan bazı kişilerin fikirlerini direnişe destek verecek şekilde değiştirmesi sağlanmıştır. Çevre halkının desteğiyle Kuva-yı Milliye kuvvetleri Mersin çevresini iyice kontrol altına aldıktan sonra Mersin'i kuşatma altına almıştır.[783]

4.5.5.2.2. Hacı Talip Çiftliği Baskını

Tarsus'u işgal altında tutan Fransızlar, bölgenin emniyetini ve lojistiğini sağlamak amacıyla çevrede köprü ve demiryolu istasyonu gibi önemli noktalara sahip Karacailyas, Gudubes, Hacı Talip İstasyonu ve Hacı Talif Çiftliğine kuvvetlerini yerleştirmişlerdir.[784] Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından Tarsus merkezindeki Fransızların kuşatılması ve tahliyesinin sağlanabilmesi amacıyla öncelikle Tarsus civarındaki Fransızlara ait bu destek noktalarının etkisiz hale getirilmesi planlanmıştır. Bu amaçla demiryolunun emniyetini sağlayan Hacı Talip Çiftliği'ndeki Fransız kuvvetlerine 25 Haziran 1920 tarihinde Demirbaş (Mustafa

[782] Şeref Genç, **Mersin Su Bendi Muharebesi**, 9.; Kurtuluş Savaşında İçel, **age**, 210.
[783] Kurtuluş Savaşında İçel, **age**, 213-214.
[784] **age**, 221.

Nail Efe), Kayhan (Doğan Efe)[785], Gökbayrak (Jandarma), Tozkoparan (Veli Haşim Bey), Bozkurt (Özkul Efe), Selçuk (Genç İzzet Bey) müfrezeleri tarafından baskın verilerek içerideki Cezayirli askerlere teslim olmaları çağrısında bulunulmuştur. Fakat direnmekte ısrar eden askerlerden dolayı çatışma akşam geç vakitlere kadar sürmüştür. Bu durumun kendilerine tehlike yaratacağını değerlendiren Kuva-yı Milliye kuvvetleri çiftlik sahibi Hacı Talip Zade Hacı Ömer ve Suphi Beylerden aldığı izin ile çiftliği ateşe vererek, içeridekilerin teslim olmalarını sağlamışlardır. Fransızlardan bu muharebede 30 civarında askerin esir alındığı rapor edilmiştir.[786] Bu savaşın sonucunda Tarsus ovası ve çevresinin kontrolü Kuva-yı Milliye kuvvetlerine geçmiştir.

4.5.5.2.3. Tarsus Bağlar Harbi

Fransızlar, Hacı Talip Çiftliği'ndeki yenilgiden sonra geri çekilen Fransız kuvvetlerini Tarsus Bağlar bölgesinde toplayarak, kuzeyden gelebilecek olası saldırıyı önlemek için modern silah ve teçhizat ile donatılmış yaklaşık 400 civarındaki savunma kuvvetini bu bölgeye konuşlandırmıştır. Bu savunmayı kırarak, Tarsus'u işgalden kurtarmak isteyen Yarbay Şemseddin ve Binbaşı İsmail Ferahim (Şahvuz) taarruza karar vererek hazırlıklara başlamış ve bu hazırlıklar bizzat 2'nci Kolordu Komutanı Selahattin Adil Paşa tarafından denetlenmiştir. Bu denetleme sonrasında gayrinizami harp taktiği çerçevesinde yayla ve köylere haber gönderilerek bölgede oturan halkın da Türk kuvvetlerinin desteklemesi istenmiştir.[787] Bu harp sırasında düzenli ordu kuvvetleri ile gayrinizami kuvvetlerin birlikte kullanılması planlanmıştır. Bu savaşta işaret tabancaları kullanılarak, haberleşmenin bu tabancalar üzerinden yapılmasına karar verilmiştir. Tarsus Kuva-yı Milliye Komutanı Binbaşı Ferahim Şalvuz'a göre renkler ve anlamları şu şekilde kararlaştırılmıştır:

---

[785] **Doğan Efe (Ali Rıza Timurtaş)**: 1915 yılında Adana Öğretmen okulundan mezun olmuştur. 6 ay öğretmenlik yaptıktan sonra Birinci Dünya Savaşı'nda Galiçya ve Filistin Cephesi'nde görev yapmıştır. Şam'da İngilizlere esir düşmüştür. Bir yıl esirlikten sonra Silifke'ye geri dönerek tekrar öğretmenlik yapmıştır. 07 Şubat 1920 tarihinde öğretmenlikten istifa edip gönüllü olarak Kuva-yı Milliye kuvvetlerine katılmıştır. Adana Cephesi'nde Doğan Efe takma adı ile Tarsus Grubu Kayhan Bölük Komutanı olarak görev yapmıştır. Bkz. "Mücahitleri Tanıyalım: Ali Rıza Timurtaş", **Kuva-yı Milliye Dergisi**, s. 23 (Şubat 1960):17.

[786] Bazı kaynaklarda esir sayısı 26 olarak verilmiştir. Bkz. Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 84-85; Şalvuz, **age**, 33; Resmi raporlarda esir sayısı 30 olarak geçtiğinden dolayı bu rakam esas alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 172; Kurtuluş Savaşında İçel, **age**, 222.

[787] Çelik, **age**, 354; Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 88; Şalvuz, **age**, 37; Kurtuluş Savaşında İçel, **age**, 223.

"Kırmızı : Mevki işgal edildi.
Bir kırmızı, bir yeşil : Kuvvetle yardım isterim.
İki kırmızı : Cephane isterim.
Bir kırmızı, iki yeşil : Düşman kaçmıştır.
İki yeşil : Tevakkuf ettim.
İki kırmızı, bir yeşil : Hücum ediyorum." [788]

Ayrıca, Adana Sağ Cenah Mıntıka Komutanı (139'ncu Alay Komutanı) Yarbay Şemseddin tarafından gayrinizami harbin önemli unsuru olan nüfusun gücünden yararlanılmasına yönelik olarak taktik geliştirilmiştir. Bu taktik Mersin ve Tarsus Grup Komutanlıkları ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine gönderilen talimattan çıkarılabilir. Bu talimatın içeriği incelendiğinde;

- Bölgedeki Ermenilerin olası savunma tertibatını kırmak amacıyla bölgeyi ve sokakları çok iyi bilen güvenilir kılavuzların seçilmesi,
- Tarsus'un işgalinin sağlanması durumunda iç asayişin sağlanabilmesi amacıyla Mersin gönüllerinden oluşturulan Gökbayrak müfrezesinin bu işe görevlendirilmesi,
- Mersin ile Tarsus cephesinin gerisinde bulunan silahlı, kılıçlı, baltalı, silahsız tüm halkın Hacı İshak Ağa komutasında harp sahasına sevk edilmesi [789] emredilmiştir.

15-16 Temmuz gecesi yapılması planlanan taarruz birlikler arasındaki iletişim sıkıntısından dolayı 18-19 Temmuz 1920 gecesi başlamıştır. Bu taarruza kadın ve erkeklerden oluşan köy halkı da katılmıştır. Silahsız olanlar boru ve trampet çalarak, aynı zamanda rakibine korku vermek, kendi askerini teşvik etmek amacıyla "Allah Allah" diye bağırarak, Fransız kuvvetlerine saldırmışlardır. Bu taarruz sonucunda Fransızlar Kuva-yı Milliye'nin mevcudunu köylü halkın katılımından dolayı tam olarak kestiremediklerinden daha fazla dayanamayarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Silahsız halk ile silahlı Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin birlikte yapmış olduğu bu taarruz sonucunda Fransız kuvvetleri yaklaşık ikiyüz civarında kayıp vermişlerdir. Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından ikiyüzden fazla piyade tüfeği,

[788] Şalvuz, **age**, 44; İsmail Ferahim Şalvuz, "Tarsus Bağlar Muharebesi", **Kuvayi Milliye Dergisi**, s.36, (Mart 1961):7.
[789] Şalvuz, **age**, 37-39; Kurtuluş Savaşında İçel, **age**, 224-225; Kuva-yı Milliye Tarsus Grubu Bozkurt Müfrezesi Komutanı Midhat Toroğlu (Özkul Efe) anıları için Bkz. Midhat Toroğlu, "Tarsus Bağlar Muharebesi", **Kuvayi Milliye Dergisi**, s.10, (Ocak 1959):16.

yedi adet ağır makineli tüfek, beş adet otomatik tüfek, bir telemetre, bir adet dağ topu kaması ile bol miktarda eşya ve yiyecek ele geçirilmiştir. Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin kaybı ise 15 şehit (Müfreze komutanlarından Yedek Subay Kozanlı Mustafa Nail ile Belenkeşli Hacı İshak Ağa'da bu şehitler arasındadır.) ve 40 yaralı olmuştur. Taarruz Bağları'nın kontrolünün sağlanması sonucunda Tarsus kuşatılmış, Tarsus'daki Fransız kuvvetlerinin Adana ve Mersin ile ulaşımı ve haberleşme hattı kesilmiştir. Yardım alamadıklarından dolayı erzakları azalan kuşatılmış Fransız kuvvetleri haberleşmelerini yere serdikleri örtüler üzerine yazdıklarını notların uçaklar tarafından görünmesi ile yürütmeye çalışmışlardır. Sonraki süreçte Fransızlar kuşatmayı kırmak ve köy halkının desteğini azaltmak amacıyla sahilden kruvazörleri ile çevre köylere ateş etmeyi yöntem olarak tercih etmişlerdir.[790]

4.5.5.2.4. Küçük Ziyaret Tepe Taarruzu

Fransızlar, Mersin ile Tarsus arasındaki Küçük Ziyaret Tepe'ye Türk kuvvetlerinin demiryoluna olası saldırılarına karşı makineli tüfek ile takviyeli bir bölük konuşlandırmış ve bu bölüğü ise Fransız savaş gemilerinin uzun menzilli toplarıyla koruma altına almışlardır. Fransızlar ayrıca olası kara saldırısına karşı bu tepeyi dikenli tel örgüler ile çevirerek savunma tertibatına uygun hale getirmişlerdir. Kuva-yı Milliye kuvvetleri ise demiryolu hattına hâkim stratejik açıdan önemli bir nokta bulunan bu tepeyi ele geçirmek için baskın tarzında bir harekât girişiminde bulunmayı planlamıştır. 14-15 Ağustos'ta yapılması planlanan taarruz amacına ulaşamadığından 16-17 Ağustos gecesi yapılan taarruz ile tepe ele geçirilmiş olmasına rağmen tepeyi korumakla görevlendirilen Gökbayrak Müfrezesi'nin bu az kuvvet ile Fransızların karadan ve denizden girişebileceği harekâta karşı etkisiz kalacağı düşüncesiyle tepe tekrar Fransızlara terk edilmiştir. Fransızlar bu yenilgi sonrası tepede toplar ile savunma tertibatı almıştır. Fransızların bu bölgede kullanmış olduğu taktik genellikle savaş gemileri ile kıyıya yakın köylere top atışı yaparak, halkın direnişini kırmaya çalışmak üzerine kurgulanmıştır.[791]

---

[790] Şalvuz, **age**, 58; Ali Rıza Timurtaş, "Doğan efe Hatıralarını Anlatıyor", **Kuvayi Milliye**, s.24, (Mart 1960):7; Fikri Mutlu, "Milli Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım", **Kuvayi Milliye,** s.83, (Temmuz 1967):10; Şeref Genç, "Çukurova'da Sağ Cenah Mıntıkası Olay ve Savaşları", **Kuvayi Milliye**, s.181, (Ekim 1975):21; Kurtuluş Savaşında İçel, **age**, 229- 230.

[791] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 92;Şalvuz**, age**, 83-84, Kurtuluş Savaşında İçel, **age**, 243.

4.5.5.3. Fadıl Harbi

Adana şehir merkezine yakın mesafedeki Kurttepe sırtları Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından işgal edilmiş ve Sülüklü Pınar bölgesinde Adana şehrindeki Fransız kuvvetlerine karşı yerleştirilen toplar ile atış yapılarak, Fransız kuvvetleri yıpratılmaya çalışılmıştır.[792] Fransız kuvvetlerinin şehir merkezinde uzun menzilli topları olmadığından dolayı uçaklar ile yapmış oldukları keşifler sonucunda topların yerini tespit ederek, 15 Ağustos 1920 tarihinde Yarbay Lannes komutasındaki iyi donanımlı Fransız kuvvetlerini baskın yapmak üzere bölgeye sevk etmiştir. Fransızlar aynı zamanda halk desteğini kırmak amacıyla Kuva-yı Milliye hareketi yerine Fransızlara tabi olmalarına ilişkin Vali Abdurrahman, Müftü Münir ve Belediye Başkanı Mahmut Celalettin (Hafız Mahmut) imzalı beyannameleri propaganda amaçlı uçaklar ile bölgeye atmışlardır. Fransız kuvvetlerinin ani baskını karşısında hazırlıksız yakalanarak geri çekilen Kuva-yı Milliye kuvvetleri telaş ile iki toptan birini dereye düşürmüş ve bu topa Fransızlar tarafından el konmuştur. Fransız kuvvetleri yaptıkları ani baskın ile Makineli Tüfek Bölüğü Komutanı Teğmen Selahaddin'i yakalayarak halka karşı teşhir etmek için kafasını kesip topun üzerine koymuşlar ve Adana'da Alman subayı olarak teşhir etmişlerdir.[793]

Kurttepe saldırısında elde ettikleri zaferden dolayı Fransızlar taarruzlarını sıklaştırarak, Yüreğir Obası ve Kurttepe bölgesindeki Kuva-yı Milliye kuvvetlerine saldırılarda bulunmuş fakat bu taarruzlar her defasında püskürtürmüştür. 20 Kasım 1920 tarihinde ise Fransızlar büyük bir kuvveti Kuva-yı Milliye'ye karşı Çakıt ırmağı boyunca ileri sürdüler. Bu kuvvet tank ve uçakla desteklenin bu kuvvetin yaklaşık 3000 civarında olduğu Sinan Bey tarafından 41'nci Tümen Komutanlığına

---

[792] Bu topların ayarları bozuk olmasına rağmen nereye ateş ettiklerini bilmeyen Türk topçusunun yapmış olduğu atışlardan bir tanesi Adana'daki Fransız generali Dufieux'un ikamet ettiği evin bahçesine düşmüş bu olay Fransızlarda telaş yaratmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Çelik, **age**, 434.

[793] Ener, **Çukurova İşgali**, 101; **TBMM Gizli Celse Tutanakları**, Devre 1, İçtima 1, c.1, 22 Ocak 1921, s.343; Ahmet Remzi Yüreğir, "Milli Mücadelede Çukurova", **Yeni Adana Gazetesi**,19 Haziran 1953, 2; Fransız kuvvetleri o tarihlerde kendilerine karşı bu kadar iyi bir direniş gösteren Kuva-yı Milliye'nin Türk halkına dayalı bir hareket olduğuna ihtimal vermediklerinden Alman subayları tarafından idare edilen bir faaliyet olarak değerlendirmişlerdir. Tarsus Grup Komutanı Ferahim Şalvuz hatırasında "Fransızların Kuva-yı Milliye'nin ne olduğunu araştırmak üzere bölgeye gönderdikleri casusların Kuva-yı Milliye'nin 16-17 kişilik silahlı bir grup olarak değerlendirmelerine inanmamışlar ve Alman subayları tarafından idare edilen en az 16-17 bin kişilik grup olduklarını belirtmişlerdir. Buna gerekçe olarak da yoksa bizim kıtalarımızla karşılaşmaya cesaret gösteremezlerdi demişlerdir." diye belirtir. Bkz. Şalvuz, **age**, 71-74; Bundan dolayı da Teğmen Selahaddin yeşil gözlü ve sarışın olduğundan Fransızlar onu Alman sanmış ve Adana'da Alman subayı olarak teşhir etmişlerdir. Bkz. Çelik, **age**, 435; Anılan tarihlerde Fransız basınında Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin içinde Alman ve Bolşevik askerleri olduğu yazılıyor ve bunun sebebinin ise Versailles antlaşmasını parçalama sevdalarının işi olarak gösterilmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Akyüz, **age**, 190.

bildirilmiştir.[794] Kuva-yı Milliye kuvvetleri üstün Fransız kuvvetleri karşısında ilk önce çekilerek, baskın tarzında saldırılar ile Fransızlara karşı koymaya çalışmışlardır. Fadıl köyü bölgesine gelindiğinde köylü halkın ve 41'nci Tümen Komutanlığının göndermiş olduğu takviye kuvvetler ile destek bulan Kuva-yı Milliye kuvvetleri silah ve cephane eksikliğine rağmen yapmış olduğu etkili baskın, pusu ve vur-kaç taktikleri ile Fransızların çok kayıp ile Adana'ya geri çekilmesini sağlamışlardır. Fadıl Harbi olarak anılan bu harpte Fransızların asker kaybı Tekelioğlu Sinan Bey'in aktardığı "Harp Harekât Raporuna" göre 500-600 civarında olup Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin kaybı ise 25 şehit, 40 yaralıdır.[795] Fadıl Harbi sonucunda ağır yenilgi ve kayıplar yaşayan Fransızlar özellikle 1921 yılı itibariyle Adana, Mersin ve Tarsus gibi merkezi yerler ile demiryollarının sadece güvenliğini sağlamaya çalışmışlar ve ufak birlikler ile taarruzlar yapmayı tercih etmişlerdir. Fransızların yapmış olduğu ufak taarruzlar neticesiz kalınca Ankara Hükümeti ile yapılacak olan Ankara Anlaşması'na kadar savunma da kalmayı tercih etmişlerdir. Yapılan Ankara Anlaşması gereği Fransızlar; Adana (20 Aralık 1921), Mersin (04 Ocak 1922), Tarsus (27 Aralık 1921) ve Osmaniye'yi (29 Aralık 1921) tahliye etmişlerdir.[796]

4.6. Maraş İşgaline Karşı Direniş

Akdeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri arasında geçiş bölgesinde müstakil bağımsız bir Mutasarrıflık (Sancak) olan Maraş; Milli Mücadele Dönemi'nde Urfa, Antep ve Adana arasındaki bağlantı yolu üzerinde ve Güney ve Güneydoğu Anadolu'nun kuzey kesiminde dağlık bir bölgede olması dolasıyla güneyden (Suriye Bölgesinden) gelecek saldırılara karşı savunma stratejisi açısından da önemli bir konumda bulunmaktadır. Doğusunda Malatya (13'ncü Kolordu Bölgesi), güney ve güneydoğusunda Antep, Urfa (Antep'e sınır), batı ve güneybatısında Adana bulunmaktadır. Bu stratejik durumundan dolayı İngilizler; Suriye ve Irak bölgesinde bulunan kuvvetlerinin emniyeti açısından Maraş'ı, Mondros Ateşkes Anlaşması'nın 7'nci maddesini referans göstererek güvenlik gerekçesiyle 22 Şubat 1919 tarihinde işgal etmiştir.[797]

---

[794] ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 393

[795] Harekât raporunun tamamı için bkz. ATASE, **Sinan Bey'in Günlüğü**, 172; rakamları teyit eden diğer kaynaklar için bkz. Ener, **age**, 257-258; Çelik, **age**, 458; Şalvuz, **age**, 98.

[796] Antlaşma sureti için Bkz. ATASE, **Askeri Tarih Belgeleri "Belge No: 2937"**, s.105, (Ocak 1998): 9.

[797] ATASE, **Güney Cephesi**,55; Akbıyık, **age**, 6; Saral, **age**, 153.

İngilizlerin işgali öncesinde durumun öğrenilmesi üzerine halk daha İngilizler gelmeden önce kendi insiyatifi ile Aksu Köprüsü'nü yakarak,[798] işgale karşı olan tepkisini belli etmiştir. İngilizler bölgeye gelince kendileri dar bir köprü yaparak, oradan askerlerini geçirerek yaklaşık 600 kişilik bir kuvvet ile Maraş'ı işgal etmiştir.[799] Maraş Mutasarrıflığına gelerek "Maraş ve civarında yaşayan muhtelif cemaatler arasında asayiş olmadığından geldiklerini ve şehrin Türk memurlar tarafından idare edilmesine devam edileceği, kendilerine destek olunması gerektiği" gibi hususları belirten dört maddelik bir bildiride bulunmuşlardır. Bunun üzerine Mutasarrıf bunun Mütareke hükümlerine aykırı olması nedeniyle kabul edilemeyeceğini kendilerine bildirmiştir.[800] Ermenilerin "Yaşasın İngilizler, yaşasın Ermeniler" sloganları ile karşılanan İngilizler, mutasarrıfın ikazlarını dinlemeyerek askerlerini Amerikan Koleji ve Kiliselere yerleştirmişlerdir.[801]

İngilizlerin işgali ile birlikte Birinci Dünya Savaşı sürecinde daha önce bölgeden zorunlu göçe tabi tutulan Ermenilerin, Maraş'a tekrar yerleştirilmesi üzerine Maraş halkı ile intikam alma arzusunda olan Ermeniler arasında sürtüşmeler başlamıştır.[802] Bu olayların araştırılmasında başta Ermenilerden yana olan İngilizlerin, özellikle Mısırlı Yüzbaşı Hasan Rufai'nin etkisiyle daha sonra bu olaylara daha ihtiyatlı davranması sonucunda sekiz aylık işgal döneminde İngilizler ile şiddetli bir silahlı çatışma olayı olmamıştır. Bunda İngilizlerin mahalli idareye fazla müdahale etmeden gözlemci statüsündeki rolünü muhafaza etmesi ve haksız bir işgal girişiminin geçici olduğunu düşünen halkın özverisi ve sabrının da etkisi olduğu söylenebilir.[803]

İngilizlerin "Suriye Anlaşması" gereği Maraş'ı Fransızlara terkedecek olmasının halk tarafından duyulması üzerine 15 Ekim 1919 tarihinde Doktor Mustafa koordinesinde Ulu Cami'de bir miting yapılarak Fransızların işgali protesto

---

[798] Adil Bağdatlılar, **Uzunoluk, İstiklal Harbi'nde Kahramanmaraş** (Kervan Yayınları Toker Matbaası, 1974), 25; Yalçın Özalp, **Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi** (Ankara: Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Yayınları, 1984), 17.
[799] ATASE, **Güney Cephesi**, 55.
[800] Akbıyık, **age**, 9.
[801] Hüsamettin Karadağ, **İstiklal Savaşında Maraş** (Mersin: Atala Çelebi Basımevi, 1943), 5.
[802] Yalçın Özalp, **age**, 18.
[803] Akbıyık, **age**, 44; Orhan Doğan, "Milli Mücadele Döneminde Maraş'ta Müdafaa-i Hukuk Örgütlenmesi ve Kuvâ-yi Milliye'nin Kuruluş ve Faaliyetleri", **Milli Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler-Gaziantep, 25-27 Aralık 2013,** ed. Erdem Ünlen, Orhan Neçare, Yunus Emre Tansü, Mehmet Biçici (Ankara: ATAM, 2015): 166.

edilmiştir.[804] Bu mitingde Ali Sezai Bey; "Fransızların, Fransız kuvvetleri içinde Ermeniler ile birlikte şehri işgal edeceğini, birlik olarak buna karşı konulması gerektiğini, hükümetten yardım beklemenin gölgeye el atmak gibi akıl dışı olduğunu" belirtmiştir.[805] Ayrıca Fransız ordusuna yazılan Ermenilerin, Osmaniye, Dörtyol, Bahçe ve Adana'da halka karşı yaptıkları şiddet ve işkenceler anlatılarak, "Maraş'ta işgal devam edecek ise İngiliz işgalinin devamını arzu ettiklerini" bildiren halk tarafından imzalanmış bildiri İngiliz ve Amerikan siyasi temsilciliklerine gönderilmiştir.[806] Aynı tarihlerde Ermeniler de çıkacak hadiselerden şüphe ettiklerinden İngilizler gitmeden Fransız işgalinin gerçekleşmesini istediklerini Adana'daki Fransız İşgal Komutanı Albay Edmund Bremond'a bildirmişlerdir.[807]

25 Ekim 1919 tarihinde ise Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Mustafa Kemal Paşa'ya "Fransızların Maraş'a geleceği öğrenildiğinden nasıl davranılması gerektiği konusunda acilen bilgi verilmesine" ilişkin bir telgraf çekmiştir.[808] Maraş'ta olayların tehlikeli bir boyuta gidişini gören Mustafa Kemal Paşa; 31 Ekim 1919 tarihinde Maraş Mutasarrıflığına verdiği talimatta "Hukuki ve siyasi müracaatları Fransızların dikkate almaması durumunda ortaya konacak olan savunma ve karşı koymalara karşı hazırlık derecesinin acilen bildirilmesini" istemiştir.[809] 01 Kasım 1919 tarihinde 3'ncü Kolordu Komutanlığına 13'ncü Kolordu Komutanlığı tarafından gönderilen bilgi de Ermenilerin halkı kışkırtmak için Fransızların gelişiyle "Yaşasın Kilikya bayrağı, kahrolsun Türkiye" diye bağırarak dolaştıkları, ahalinin birçoğunun hicrete teşebbüs ettiği, çıkan olaylarda iki Müslüman ve bir Ermeninin" öldüğü bildirilmiştir.[810] Elbistanlı Ali Rıza Bey tarafından Mustafa Kemal'e gönderilen bilgide ise "Maraş'ta Ermenilerin katliama başladığı, Pazarcık halkının Maraş'a hücum için silah ve cephane istediği, hücum için yetenekli subaylara ihtiyaçları olduğu ve camide halkın toplanarak bilgilendirileceği"[811] bilgisi verilmiştir. Mustafa Kemal Paşa tarafından ise Malatya Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi'ne şu şekilde talimat verilmiştir: [812]

---

[804] Şapolyo, **age**, 170.
[805] Cemil Şenalp, **Ulusal Kurtuluş Savaşında Fransız İşgal Bölgelerinde Sivil İşler/Askeri Hükümet Faaliyetleri** (İstanbul: Harp Akademileri Yayınları, 2006), 293.
[806] Bağdatlılar, **age**,35.
[807] Yalçın Özalp, **age**, 31.
[808] ATASE, **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi "Belge No:2866",** s.103 (Ocak 1997): 30.
[809] **age "Belge No:2876",** 62.
[810] **age "Belge No:2879"**, 71.
[811] **age "Belge No: 2878"**, 68.
[812] **age "Belge No: 2880"**, 74.

> "Cemiyetimizin nizamnamesi gereği haksız işgale karşı birlikte hareket etmek esası kabul edilmiş olduğundan oradan yardım isteyen din kardeşlerimize karşı Malatya'nın uygun coğrafyası nedeniyle derhal yardım yapılması gerektiği Elbistan kazasıyla orada toplanan milli kuvvetlere yardım ederek Kuvayı Milliye'nin yakın mahallelerde takviyesiyle milli müdafaanın başarı kazanması gerekmektedir."

Telgraflar bir bütün olarak incelendiğinde; İngiliz işgali altındaki Maraş'ın Fransızlara devredilmesi ve sonrasında Ermeni çetelerinin taşkınlıklarına karşı Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti ve yerel halk tarafından direnişe ilişkin hazırlığın başladığı söylenebilir.

Fransızlar 29 Ekim 1919 tarihinde 42'nci Fransız Alayı'ndan bir bölük, Ermeni Alayı'na bağlı bir tabur ve bir süvari müfrezesiyle birlikte Maraş'ı işgal etmişlerdir. Fransızların bu işgali Ermeni taburu ile yapmış olması bölgedeki Ermenilerde bağımsızlık verileceği kanısını doğurmuş ve taşkınlıklara sebebiyet vermiştir.[813] 31 Ekim 1919 tarihinde gerçekleşen "Sütçü İmam" hadisesi Ermenilerin bu taşkınlıklarına verilen tepkisel bir olaydır. Bu hadise; Uzunoluk Cami'nde ücretsiz olarak imamlık yapan ve aynı zamanda geçimini temin etmek için süt satan Ali adlı vatandaşın; Uzunoluk Hamamı'ndan çıkmakta olan peçeli bir Türk kadınının peçesinin Ermeni askerler tarafından zorla indirilmesi ve aynı kişiler tarafından iki Maraşlının şehit edilmesine tepki olarak Ermeni askerleri silahı ile vurması olayıdır.[814] Diğer bir hadise ise; 27 Kasım 1919 tarihindeki "Bayrak Olayı"dır. Fransız subayı Yüzbaşı Andre'nin bir davet esnasında dans etmek istediği bir Ermeni kızının "Ne Fransız, ne de Ermeni bayrağının bulunmadığı bir şehirde dans etmeyi sevmem" diye cevap vermesi üzerine askerlerine Maraş kalesindeki Türk bayrağının indirilerek yerine Fransız bayrağı asılmasını emretmesi olayıdır. Sabah olunca kaledeki Türk bayrağının yerinde olmadığını gören Maraş halkı galeyana gelmiştir. Bu hadiseden müteessir olan Avukat Kısakürek Mehmet Ali Bey ise bu bayrağın indirilmesine seyirci kalmamak gerektiğine dair bildiri yazarak cuma namazına gelenlere dağıtmıştır.[815] Bu bildiriyi okuyan cami imamı cemaate şu şekilde bir

---

[813] ATASE, **Güney Cephesi,** 65; Yalçın Özalp, **age,** 4 -Anılan tarih bazı kaynaklarda 30 Ekim olarak geçmektedir. Bkz. Karadağ, **age**, 10; Bu tarih karışıklılığının ilk gelen Fransız kuvvetinin 29 Ekim'de Maraş'a gelmesinden, diğer kalabalık kuvvetin ise 30 Ekim'de gelmesinden kaynaklandığını belirtebiliriz. Bkz. Bağdatlılar, **age**, 45.

[814] Akbıyık, **age**, 118; Şapolyo, **age**, 172.

[815] Bu bildiride; "Vaktine hazır ol, binüçyüz senedir Allah'ını, Peygamberini senden memnun ettiğin bir din ölüyor. Yani ecdadının, kanı pahasına fethettiği bir kalenin burcundaki Al Sancağın bugün Fransızlar tarafından indiriliyor. Şimdi acab bunu geri, yerine koyacak sende birkaç yüz İslam kanı ve gayreti hiç mi yok?" gibi halkı direnişe teşvik eden dikkat çekici cümleler yazılmıştır. Bildirinin tam metni için bknz. Şapolyo, **age**, 172

fetvada bulunmuştur:[816] "Kalelerinde Bayrağı hür dalgalanmayan esir bir memlekette Cuma namazı kılınamaz." Bu fetva üzerine cuma günü de olması sebebiyle halk avluda toplanarak, toplu halde kaleye doğru yürüyüşe geçmiş ve Fransız askerlerine rağmen kale duvarlarını aşarak Türk bayrağını kale burcuna tekrar dikmiştir.[817]

Fransız işgalinin Maraş halkı tarafından farklı değerlendirilmesini sebep olan unsurlar incelendiğinde,

- Fransızların işgali İngilizlerden devralarak gerçekleştirmiş olmasından dolayı Wilson Prensipleri gereği tanınması gereken Osmanlı Devleti toprak bütünlüğünün Fransızlar tarafından yok sayıldığı algısının halkta vuku bulması,
- Fransızların, Adana'da Ermeniler ile birlikte hareket etmesi sonucunda Adana'da Müslüman halka karşı yapılan işkence, saldırı ve baskıların Maraş bölgesinde duyulması,
- Maraş'ı işgal eden Fransız kuvvetleri içerisinde yaklaşık 400 kişilik Ermeni birliğinin olması,
- Maraş Kalesi'ndeki Türk Bayrağı'nın Fransızlar tarafından indirilmesi hadisesi,
- Fransız kuvvetlerinin desteklediği özellikle bölge dışından getirilen Ermenilerin yerli halka karşı yapmış oldukları baskı, saldırı ve hakaretler sonucunda meydana gelen olaylar zincirinin Maraş'ın Müslüman halkının işgale karşı silahlı direnişinin alt zeminini oluşturmasıdır.

Bu sebeplerden dolayı, Fransız işgalinin gerçekleştiği 29 Ekim 1919 tarihinden işgalin sonlandığı 12 Şubat 1920 tarihine kadar Maraş silahlı direnişi devam etmiştir. Bu silahlı direniş 21 Ocak 1920 tarihinden itibaren şehir içine aktarılarak 22 gün sürecek olan Maraş şehir içi harbi başlamıştır.

Silahlı direniş mücadelesini örgütleyen Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin silah ve teçhizat bakımından daha üstün olan rakibi Fransız kuvvetlerine karşı seçtiği ve kullandığı gayrinizami harp unsurlarının savaşın sonuçlarına yansımasının analizine geçmeden önce meydana gelen harbin ana unsurları Tablo 5'de gösterilmiş olup etki eden diğer unsurların analizi ise başlıklar altında sunulacaktır.

[816] Akbıyık, **age**, 129-130; ATASE, **Güney Cephesi**, 68-69; Şapolyo, **age**, 173.
[817] ATASE, **Güney Cephesi**, 85.

Tablo 5: Maraş Bölgesinde Meydana Gelen Harbin İncelenmesi

Muharebe Alanı	Maraş Şehir Merkezi İçi/Dışı
Savaşın Tarafları	-Maraş halkı ve gönüllü Osmanlı subaylarından oluşan Maraş Kuva-yı Milliyesi -Fransız kuvvetleri ve bağlısı Ermeni Milisler
Harbin Türü	Gayrinizami Harp
Kuva-yı Milliye Harp Taktiği	Baskın, Pusu, Sabotaj, Vur-Kaç (Gerilla), Sokak Harbi, Psikolojik Harp, (Gayrinizami Harp)
Fransız Kuvvetleri Harp Taktiği	Top ile hedef imhası, Mevzi (siper) Harbi, Huruç Harekâtı. (Geleneksel Harp)
Kuva-yı Milliye Kuvvetleri'nin Hedefi	-Düşmanı Yıpratmak -İşgalinin Sonlandırılmasını (Barış veya Zorla) Sağlamak
Fransız Kuvvetleri'nin Hedefi	-Düşmanı İmha -İşgali Sürekli Kılmak

4.6.1. Tarafların Kuvvet/Güç Dengesi

Çalışmada bölgesel ve şehirsel bir inceleme yapılması amaçlandığından iki kuvvetin geneldeki kuvvet/güç dengesinden ziyade harp bölgesine yansıyan güç/kuvvet dengesinin ortaya konmasının araştırma açısından daha güvenilir

sonuçlar vereceği değerlendirilmiştir. Bu amaçla Maraş'ta meydana gelen harbin başındaki her iki taraf açısından kuvvet/güç dengesi şu şekildedir:

➢ **Maraş Kuva-yı Milliye Kuvvetleri:** Maraş şehir merkezindeki mahalle teşkilatında yer alan şehir içi savaşına katılan yerli halkın mevcudunun 1500-2000 civarında olduğu, Maraş dışında ise, Antep-Maraş yolu ile Islahiye-Maraş yollarında Fransız ikmal kollarına baskın yapmakta olan köylerdeki halktan oluşturulmuş 5-6 müfrezenin emrinde toplam 500 kadar savaşçı bulunmaktadır.[818] Harbin ilerleyen kısmında bu birliklere yakın şehir ve kasabalardan takviye kuvvet gelmesinden dolayı sayıda artış olduğu gibi çiftçilik ile uğraşanların ise tarımsal amaçlar ile bölgelerine geri dönmesinden dolayı sayının azaldığı durumlarda olduğu söylenebilir.

Maraş şehir içi çatışmalarının başladığı dönem itibariyle silah ve teçhizat durumu yetersizdir. Şehir merkezinde jandarma deposundan dağıtılan silah mevcudu 850 olması sebebiyle diğer teşkilat üyeleri ya kendi silahları ile ya da öldürdükleri Fransız askerlerinden alınan silahlar ile silahlanmak zorunda kaldığından silah çeşitliliği oldukça fazladır. Bu yüzden cephane sıkıntısı çekilmiştir. Hiç silahı olmayan kişiler ise av tüfeği, bıçak, satır, balta ve kılıç gibi silahlar ile harbe katılmıştır.[819] Harbin başında topa sahip olmayan Maraş Kuva-yı Milliye kuvvetlerine daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Yüzbaşı Kamil komutasında iki dağ topu gönderilmiştir. Ancak cephanesi yetersiz olduğundan çok etkin kullanılamamıştır.[820] Maraş ve Antep Kuva-yı Milliye Kuvvetleri Komutanı Kılıç Ali Bey, Maraş'ta silah ve teçhizat durumunu; "Topumuz yoktu. Tüfeğimiz azdı. Düzenli ordumuz yoktu. Cephanemiz kıttı. Maraş Türkleri bu harikaları soylu kanındaki cevherle yaptı." şeklinde açıklamıştır.

➢ **Fransız Kuvvetleri:** Fransız kuvvetlerinin sayısı savaş içerisinde gelen takviye kuvvetleri ile sürekli değişiklik göstermişse de şehir içi harbinin başladığı 20 Ocak 1920 tarihindeki düzenli Fransız kuvvetlerinin rakamları yaklaşık 4000 civarında olup[821] yerleşim yerleri ve miktarı Tablo 6'da gösterilmiştir.[822]

---

[818] ATASE, **Güney Cephesi**, 98.
[819] Yalçın Özalp, **age**, 151.
[820] **age**, 169.
[821] Ghevont Chorbajian, "The 22 Days of Marash: Papers on the Defence of the City Against Turkısh Forces January- February 1920", **Armenian Review**, çev. Nishan Der Bedrosyan, vol. 31, (Nisan 1979): 403; Mutasarrıf Vekili Cevdet'in 3'ncü Kolordu Komutanlığına çektiği telgraf içeriğinde

Tablo 6: Fransız Kuvvetleri'nin Maraş'ta Yerleşim Yerleri

Bulunduğu Yer	Fransız	Ermeni
Depo ve Kışla'da	200	150
Kolejde	100	50
Alman Hastahanesi	25	-
Abarabaşı Kilisesi	250	200
Alman Yetimhanesi	200	50
Kümbet Kilisesi	150	150
Bahtiyar Yokuşu Kilisesi	100	100
Katolik Kilisesi	300	120
Kırklar Kilisesi	150	100
Seke Kilisesi	100	50
Şekerdere Kilisesi	200	-
Mercimek Tepe	700	-
Diğer Yerlerde	200	-
Toplam	**2675**	**970**

ATASE, **Güney Cephesi**, 104; Saral, **age**, 192; Özalp, **age**, 151; Akbıyık, **age**, 194.

Fransız kuvvetlerinin rakamlarına harp süreci içerisinde gönüllü yerli Ermenilerden artı katılımlar olduğu belirtilebilir.[823] Fransız kuvvetlerinin, silah ve teçhizat durumunun ise Maraş milli kuvvetlerinden oldukça ileri ve fazla olduğu dikkati çekmektedir. Fransızların silah ve teçhizat durumu incelendiğinde; Fransız kuvvetleri ve gönüllü Ermenilere dağıtılacak şekilde tüfek ve silahlarının yanı sıra

---

Fransız kuvvetlerinin sayısının 4000 civarında olduğu bu sayıya 2000-3000 civarındaki Zeytin Ermenilerinin ilave edilmediği bildirilmektedir. Telgraf metni için Bkz. Yalçın Özalp, **age**,148.

[822] ATASE, **Güney Cephesi**, 104; Saral, **age**, 192; Yalçın Özalp, **age**, 15; Akbıyık, **age**, 194

[823] Yalçın Özalp, **age**, 151. Gönüllü Ermenilerin sayısının 2000 kişiyi bulduğunu belirten kaynaklar için Bkz. ATASE, **Güney Cephesi**, 49/97; Hüsamettin Karadağ eserinde Fransız ordusundaki Ermenilerin rakamının Fransız kuvvetlerinin 1/4'ünü oluşturduğunu, ancak bu kuvvetlerden başka silahlandırılan yerli Ermenilerin sayısının da yüksek olduğunu belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Karadağ, **age**, 39-40; Adil Bağdatlılar ise eserinde Fransız subaylarının ikametgâhına gelen sivil elbiseli Ermenilerin asker kıyafetinde ve silahlı olarak çıktıklarını belirtmiştir. Bkz. Adil Bağdatlılar, **age**, 77.

mitralyöz, otomatik tüfek ile kışla bölgesinde bir batarya bölüğü birliği bulunmaktadır.[824]

Harbin ilerleyen sürecinde bu rakamlar, Fransız kuvvetlerine gelen takviye kuvvetler ile silah ve teçhizat dengesi Fransız kuvvetleri lehine artarak devam ettiğini belirtebiliriz. Örnek vermek gerekirse, 08 Şubat 1920 tarihinde Albay Normand'ın komutasında gelen Fransız kuvvetleri iki süvari bölüğü, iki piyade tabur, biri uzun menzilli olmak üzere dört bataryalı toptan ibaret olup 400 civarında araba yük taşıyarak, Maraş Fransız kuvvetlerine katılmışlardır.[825] Maraş bölgesinde Kuva-yı Milliye ile Fransız kuvvetleri arasındaki kuvvetlerin durumu Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: Maraş Cephesi'nde Tarafların Kuvvet Mevcutlarının Karşılaştırılması

	Kuva-yı Milliye Kuvvetleri	**Fransız Kuvvetleri[826]**
Kuvvet	1500-2000 civarında silahlı Maraş halkı ve gönüllü Osmanlı subaylarından oluşan Maraş Kuva-yı Milliye kuvveti	-Yaklaşık 4000 kişilik karışık Fransız kuvveti ve Ermeni Gönüllü kuvveti.
Silah ve Teçhizat	- Farklı türde yetersiz sayıda tüfek, bu durum cephane sıkıntısı oluşturmaktadır. - 2 Adet Top.[827] - Makineli tüfek.(Yetersiz)	-Tüfek ve cephane sayısında sıkıntısı yok. -Mitralyöz ve Otomatik Tüfek.[828] - Bir batarya dağ topu bölüğü (6 Adet top) ile 08 Şubat 1920 tarihinden sonra takviye gelen 4 adet sahra topu. - Keşif uçağı desteği

[824] Karadağ, **age**,40.
[825] Yalçın Özalp, **age**, 219; Chorbajian, **age**, 409; Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 195.
[826] 20 Ocak 1920 tarihindeki, şehir içi savaşın başlangıcına göre verilmiş sayılardır. Karadağ, **age**,39.; Akbıyık, **age**, 194.
[827] Savaşın ilerleyen sürecinde Yüzbaşı Kamil Polat komutasında takviye kuvvet ile harp sahasına getirilmiş fakat etkin kullanılamamışlardır. Yalçın Özalp, **age**, 169.
[828] Her alayda bir makineli tüfek taburu, her taburda 4 bölük, her bölükte sekiz adet makineli tüfek ve 150 er bulunmaktadır. Her alayda üç piyade taburu, her taburda 4 bölük, her bölükte onbir adet otomatik tüfek ve 140 er bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Çelik, **age**, 300.; Fransız kuvvetlerinin içinde 2 piyade taburu mevcuttur. ATASE, **Türk İstiklal Harbi (İdari Faaliyetler),**77.

4.6.2. İşgale Karşı Kuva-yı Milliye Teşkilatlanması

Fransızların Maraş işgali ile birlikte mahalli idareye müdahale etmeleri ve kaledeki Türk Bayrağı'nı indirme girişimleri aynı zamanda Ermenilerin Maraş'taki sivil halka karşı giriştikleri işkence ve saldırılara karşı Maraş'ta silahlı direniş amacıyla teşkilatlanma faaliyetleri başlamıştır.[829]

Maraş'taki ilk teşkilatlanma faaliyetini Fransızların işgalinden önce Ulu Cami'nde Doktor Mustafa'nın halka hitaben yapmış olduğu konuşmanın içeriğinde yapmış olduğu halkı silahlandırmaya çağırdığı söylevde görülmektedir. Ancak bu tarihlerde kapsamlı bir teşkilatlanma yapmak mümkün olmamıştır. Asıl teşkilatlanma faaliyeti ise Fransızların bayrak indirme girişimine Maraşlılar tarafından verilen karşılıktan sonra Fransızların bunun intikamını alacağına olan inanç sonrası gerçekleşmiştir. Bu amaçla; Bayrak olayının ertesi günü Hintlinin oğlu adı ile bilinen Abdülhakim Bey'in dükkânında verilen karar ile camide toplantı yapılmıştır. Maraş'ın bazı ileri gelenleri ile toplantıda Maraş'ın işgalden kurtarılması amacıyla bir heyet seçilmiştir. Milli bir teşkilatın heyeti oluşturulmaya çalışılmıştır.[830] Bu heyet; Veziroğlu Mehmed, Sandal Osman, Cerrahoğlu Zekeriya, Başkâtip Rıza, Karcı Yahya oğlu Hacı, Koca oğlu Evliya, Veli Efendi oğlu Ziya, Hatice oğlu Nuri olmak üzere 8 kişiden ibarettir.[831] Seçilen heyet ayrı ayrı "Milletin ve Vatanın selameti uğrunda canımı feda edeceğime ve meşru teşkilatı milliyemize karşı ihanet edenlerin velev öz kardeşimiz olsa dahi idamına ve sır saklayacağıma Vallahi ve Billahi" şeklinde yemin etmişlerdir. [832]

İkinci toplantıda heyet bütün mahallelerde teşkilat yapılmasına karar vererek, Sivas'tan gönderilen Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti nizamnamesi üyelere okunmuştur. Kayabaşı semtinde devam eden teşkilatlanmaya alınacak olan kişilere önce Kur'an ve silaha yemin ettirilerek, teşkilata kabul edilmeleri ve gizli bir şekilde, geceleri görüşmeleri kararlaştırılmıştır.[833]

---

[829] Kılıç Ali, **age,** 87.
[830] Toplantıya katılanlar ve ayrıntılı bilgi için bkz. Sait Zarifoğlu, "Vezir Hocayla Röportaj", **Edik Dergisi**,(12 Şubat 1962):14.
[831] Adil Bağdatlılar, **Uzunoluk, İstiklal Harbi'nde Kahramanmaraş** (Kervan Yayınları Toker Matbaası, 1974), 68.
[832] Akbıyık, **age**, 162; ATASE, **Güney Cephesi**, 85.
[833] Bağdatlılar, **age**, 68; Yemin törenlerinin cemiyetler arasında benzer olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumun teşkilatların tek merkeze bağlı olması veya geçmiş deneyimlerden kaynaklanmasından olduğunu söyleyebiliriz.

Aynı tarihlerde; Kayabaşı Semtindekilerden habersiz Şekerli Mahallesi'nde toplanan şehrin zengin ve nüfuslu ailelerinden oluşan gizli bir grup daha bulunmaktadır.[834] Bu grupların birbirlerinden haberdar olmaları ve Kayabaşı Semti'ndeki teşkilata tabi olmaları ile birlikte Çiçekli Medresesi'nde yapılan toplantıda Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. [835] Çiçekli'de yapılan toplantıda kurul üyeleri "Başkan: Arslan Bey, İkinci Başkan: Refet Hoca, Kâtip: Faik, Veznedar: Hacı Nuri'den" oluşturulmuştur.[836] Heyet-i Temsiliye'nin çalışmaları ile şehir on bölgeye ayrılmıştır. Her semtin reisleri belirlenmiştir.[837] Her semtin maiyyetine bir ihtiyat zabiti (yedek subay), bir çavuş ve dört talimli personel görevlendirmiştir.[838]

Teşkilat heyeti oluşturulduktan sonra mali, silah ve teçhizat yönünden ihtiyaçlar belirlenerek, bu ihtiyaçların giderilmesi ve erzak depoları oluşturulmuştur. Yörenin ileri gelenlerinden maddi yardım alınmakta, erzaklar bölgelerde oluşturulan gizli depolarda saklanmaktadır. Jandarmanın deposunda bulunan 850 silah ve bin civarındaki Rus cephanesi jandarmalar tarafından gizlice halka verilmiştir. Taktik ise gece silahlı devriyeye çıkan jandarmalar silahlı cemiyete teslim ederek, gündüz karakola dönmüştür.[839] Merkezde teşkilatlanma sağlandıktan sonra köy teşkilatlanmasına başlayarak, doğu, güney, batı ve kuzey olarak bölgelere ayrılan Maraş köylerine teşkilatlanma için personel görevlendirilmiştir. Buralarda kısa sürede teşkilatlar kurularak, Kuva-yı Milliye teşkilatı meydana getirilmiştir.[840]

---

[834] Şekerli semtindeki teşkilatın üyeleri şehrin zenginleri ve şehrin ileri gelen yaşlılarından oluşuyordu. Hoca Rafet, Hoca Ali Sezai, Belediye Reisi Sıtkı, Yeşen oğlu Hacı Nuri, Hacıoğlu Hoca Ali, Dedeoğlu Mehmet, Kısakürek Mümtaz, Çanakoğlu Hüseyin, Çuhadar Hacı Mehmet, Kilisli oğlu Nedim, Kakmalı oğlu Derviş, Hüdayi Tahsin, Kocabaş Hacı Naci, Kısakürek Hacı Mustafa, Şişman Arif ve Kısakürek Hacı bu heyete dâhildi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 167.
[835] Cemiyetin esasları için bknz. Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 168; ATASE, **Güney Cephesi**, 86.
[836] Yalçın Özalp, **age**, 84.
[837] Bu semtler ve reisleri : "Çavuşlu: Çuhadarzade Hacı Mustafa Efendi, Bektutiye: Sermüsevvit Ahmet Efendi, Restabaiye: Baba Halilzade Ahmet Efendi, Acemli: Evkaf Müdürü Evliye Efendi, Kayabaşı: Tapu Memuru Faik Efendi, Divanlı: Hasan Nebil Bey, Ekmekçi: Sapsız Hacı Efendi, Çığcığı (Nahırönü): Muhacir Memuru Nasrullah Efendi, Alemli: Zülkadiroğlu Süleyman Bey, Hatuniye (Şekerli): Ali Sezai Efendi." Savaşın gelişen sürecine göre semt reislerinde değişiklik olmuştur. Bkz. Karadağ, **age**, 24.
[838] Bağdatlılar, **age**, 73; Stanley Elphinstone Kerr, **The Lıons of Marash**, (Albany: State Unıversty of New York Press, 1973), 67.
[839] Karadağ, **age**, 25.
[840] Bağdatlılar, **age**, 74.

Diğer taraftan, Sivas Kongresi kararları sonucunda Maraş ve Antep bölgesine teşkilatlanma için gayrinizami harp açısından önemli olan şu şekilde direktif verilmiştir:[841]

- "Göç yasaktır,
- Arazi ve emlak ancak Türklere satılacaktır ve yabancılarla Hristiyanların araziye sahip olmalarına meydan verilmeyecektir.
- Halk arasında gayet samimi bir birlik ve beraberlik kurulmasına çalışılacak, herkes birbirine milli amaçlar uğruna mal ve beden bakımından yardım etmekle görevli tutulacaktır.
- Köyler ve nahiyelerde yardım sandıkları meydana getirilerek millet uğrunda çalışan personele ve ailelerine yardım yapılacaktır.
- Türk olmayan unsurlar hakkında sıkı bir boykot tatbik olunarak alışveriş Türkler arasında yapılacaktır.
- Jandarma, polis, orman, köy ve çarşı bekçiliği ve her türlü kurulda kolculuk gibi hizmetlerde Türklerin kullanılması sağlanacaktır. Bu kuvvet personelinin kesin olarak sıkı bir disiplin altında tutulması gerekir.
- Teşkilat başkanlarının ve personelinin güvenle çalışması için gerekli emniyet tedbirleri alınmalı ve kişisel güvenlikleri sağlanmalıdır. Bu cümleden olarak teşkilata karşı koyan nüfuzlu şahısların etkisiz bırakılmasına da çalışılacaktır.
- Milli kurulların idaresi kesinlikle ordu subay ve astsubaylarının ve özellikte başkanlıkta büyük hizmete layık tecrübeli diğer vatanseverlerin eline verilmeli ve bu amaçla kolordu bölgelerinden seçilerek gönderilmelidir."

Köy ve şehir teşkilatlanması sonucunda olası bir harpte, her mıntıka efradı ve zabıtanı silah başı yapacak, bütün caddeleri ve köşeleri tutatacak ve düşman mevzileri arasındaki boş yerler işgal edilerek, düşman kuvvetlerinin birbiri ile irtibatı kesilerek, haberleşme tesisatları bozulacaktır. Bertiz müfrezesinin görevi düşmanın dikkatini kuzeye çekerek, şehir üzerindeki baskıyı hafifletmek olarak planlanmıştır.[842]

Maraş'ta, şehir içi teşkilatlanması yürütülürken Elbistan kasabasında ise Mustafa Kemal Paşa ile irtibatlı olan Sulh Hâkimi Ali Rıza Bey tarafından Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti[843] kurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa tarafından ise genel teşkilatlanmanın daha sağlıklı ve harekâta yönelik kurulabilmesi amacıyla Maraş bölgesine Kılıç Ali (Asaf) Bey'in görevlendirmesi yapılmıştır. Antep ve Maraş Kuva-yı Milliye Komutanı olarak 21 Ekim tarihinde karargâhını daha güvenilir olarak gördüğü Pazarcık kasabasına kurmuştur. Kılıç Ali Bey'in bölgeye daha gelmeden Maraş'ta icra edilecek olan savaşın gerilla harbi olarak değerlendirdiğini,

[841] ATASE, **Güney Cephesi**, 76.
[842] Akbıyık, **age**, 165.
[843] **age**,152.

bölgeye gelirken yanında kendi ifadesi ile gerilla savaşlarında usta olarak değerlendirdiği eski Teşkilat-ı Mahsusacılardan Batumlu mücahit Ali Çavuş'u almasından çıkarabiliriz.[844] Kılıç Ali Bey, Maraşlı ve Antepli üçer kişiden heyet kurmuş ve Arslan Bey, Evliya Bey, Hafız Ali Efendi'nin olduğu Maraş heyeti ile yapılan toplantıda şehiriçi teşiklatlanmanın temelini oluşturan, semt ve mahalle savunmalarının nasıl yapılacağı konusunda mutabık kalınmıştır.[845] Kılıç Ali Bey'in teşkilatlanma evresinde seçmiş olduğu yöntemleri incelediğimizde:

- Köylülerin hububat ve hayvanlarını satarak silah ve cephane almasını sağlamıştır.

- Silahlı bir köy teşkilatı oluşturmuştur. Bu yaklaşım direnişin köylerden başlatılarak şehir içindeki katılım ile genişlemesini öngören daha önceki bölümlerde anlatılan modern gerilla harbi yaklaşımı ile benzerdir.

- Düşmanın gelmesi ve geçmesi muhtemel yollara adamlar yerleştirerek baskın tarzı saldırı taktiği uygulamış ve Fransızların rahat hareket etmesini sınırlamıştır.

- Haberleşme yöntemi olarak telgraf tellerini kesip, kablo uçlarına bağladığı telefon ile Maraş ile irtibat kurmuştur.

- Maraş'taki Kuva-yı Milliye teşkilatlanması Maraş'ın kendi bünyesinde oluşturulmuş, hükümete bağlı düzenli kuvvetlerden birkaç gönüllü subay ve astsubay dışında yardım almadan teşkilat kurulmuştur. Çünkü 3'ncü Kolordu Komutanlığı'nın yetersiz ordusu Sivas, Amasya, Tokat ve Samsun bölgelerinde Pontus çetelerine karşı bölgenin güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır.[846]

4.6.3. Harp Sahasının İncelenmesi

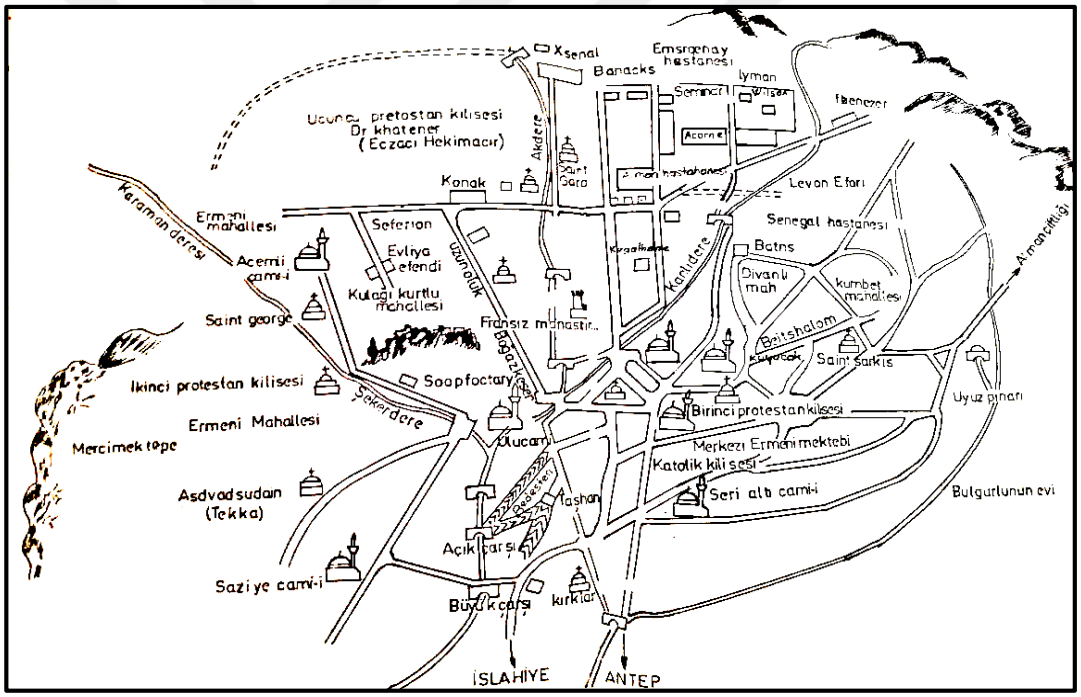
27 Kasım 1919 tarihindeki Bayrak Hadisesi'nden sonra alınan silahlı direniş kararı ile fitili ateşlenen Maraş direnişi önce şehir dışındaki bölgelerde, 21 Ocak 1920 tarihinden sonra ise 11/12 Şubat 1920 tarihine kadar şehir içi harbi olarak devam etmiştir.

Şehir içi harbinin başlaması öncesinde Fransızlar, Maraş'ta mevzi konumlanmasını şu şekilde yapmıştır: Amerikan Koleji, Alman Hastanesi, Alman

[844] Kılıç Ali, **age**, 85.
[845] **age**,87.
[846] Akbıyık, **age**, 163.

Çiftliği, Abarabaşı Manastırı, Akdere Kaledibi, Tekke ve Kırklar Kilisesi, Hatuniye Mahallesi Katolik Kilisesi ve Mektebi, Eski Fransız Konsolosluğu, Bahtiyar Yokuşundaki Protestan Kilisesi, Kuyucuk mahallesindeki Ermeni zenginlerinin büyük evleri, bu bölgelere yakın çevredeki zengin Ermenilere ait konaklar işgal edilmiştir.[847]

Şehir içi karışıklıkların başlaması ile birlikte şehrin Türk ve Ermeni mahallerinde karışık oturan Ermeni ve Türk halkından Fransız ve Türk mevkilerine yakın bölgelerde oturanlar güvenlik ve strateji amacıyla kendi milliyetine mensup kişilerin oturduğu bölgelerdeki evlere taşınarak, evlerini boş bırakmıştır. Bu durumun sonucunda ise Türk ve Fransız mevzileri oluşturulmuştur.[848] Harp sahasının incelenmesi açısından Maraş şehir içi harbi başladığı dönemdeki şehir içi mevkiler Şekil 7'de gösterilmiştir.

Şekil 7: Maraş Merkezi Harp Alanı

Yalçın Özalp, **Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi** (Ankara: Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Yayınları, 1984), 302.

[847] Saral, **age**, 181; Yalçın Özalp, **age**, 150.

[848] Maraş'ta Türkler ve Ermeniler karışık bir halde oturmaktadır. Ancak; Pınarbaşı'nın Kolej Semti, Restebaiye'nin Akdere, Şekerdere, Zimyan, Kuyucak mahalleleri hemen hemen tamamen Ermeni evlerinden, Kümbet ve Tekke mahallesinde Ermeniler çoğunlukta, Bektutiye, Çukuroba mahallelerinde ise yarı yarıyadır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Bağdatlılar, **age**, 90.

Maraş direnişi; önce şehrin kırsal bölgesinde başlamış, daha sonra şehir içi harbe dönüşmüştür. 27 Kasım 1919 tarihinden sonra şehrin dışında başlayan harp 21 Ocak 1920 tarihinden itibaren yoğunluğu şehrin içinde olmak üzere her yerde devam etmiştir.

- Şehir Dışı Harp (21 Ocak 1920 tarihine kadar)
- Şehir İçi ve Dışı Harp

4.6.4. Maraş Şehir Dışı Harbi

Maraş halkındaki hareketlenmeleri fark eden Antep, Maraş ve Urfa Fransız Kuvvetleri Komutanı General Querette, 13 Aralık 1919 tarihinde sorumluluk sahasındaki bölgelere namuslu olanların Fransız tarafını tutmaları gerektiğini belirten bir beyanname yayımlamıştır.[849] Diğer taraftan Fransız birliklerinin herhangi bir ayaklanma durumunda yetersiz kalacağı değerlendirildiğinden 65 mm.lik dağ bataryası taşıyan Fransız 412'nci Alay'ın 3'ncü Taburu'nun 21 Aralık'ta Antep'ten Maraş'a gelmesi planmıştır.[850]

Maraş Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin şehir içi/dışı teşkilatlanmaları oluşturulduktan sonra Kılıç Ali Bey, Pazarcık'ta[851] kurmuş olduğu Karargâh ile bölgedeki teşkilatlanmasını sağlayarak yaklaşık 300 kişilik bir kuvvet oluşturmuştur. Maraş'a kuvvet takviyesine devam eden Fransız kumandanı ile yapmış olduğu haberleşmede, "Yalnız asayişin sağlanması ile görevli olduğunu iddia eden Fransızların, kuvvet takviyesine ve halka karşı baskı ve saldırılara devam etmeleri halinde aynen karşılık vereceğini" belirterek Maraş'ta silahlı direnişi başlatacağını belirtmiştir.[852]

21 Aralık 1919 tarihinde Binbaşı Roze De Ordens komutasındaki takviye kuvvetten haberdar olan Kılıç Ali Bey, Karabıyıklı mevkiinde almış olduğu tertibat ile Gavurboğazı adı ile anılan bölgeye ulaşan Fransız kuvvetlerine kurmuş olduğu pusu ve baskınla Fransızların iki ölü ve iki esir vermesini sağlamıştır. Böylece Fransızlar ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasındaki ilk silahlı çatışmayı

[849] ATASE, **Güney Cephesi**, 91; Mustafa Kemal Paşa bu beyannamenin protesto edilmesini istemiştir. Tam metin için bknz. **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi "Vesika No:415/a"**, s.15. (Ankara: E.U Basımevi, Mart 1956).
[850] Kerr, **age**, 78.
[851] Maraş'ta görev yapan Amerikalı Misyoner Stanley E.Kerr; Pazarcık kasabası için Türk gerillarının merkezi ifadesini kullanarak, Maraş'taki direniş hareketini gerilla organizasyonu olarak tanımlamıştır. Bkz. Kerr, **age**, 72.
[852] Kılıç Ali, **age**, 89.

başlatmıştır.[853] Bu saldırı Maraş halkının moralini yükseltirken, Fransızların moralini bozmuştur. Maraş'a gelen General Querette, Maraş halkı ile yapmış olduğu toplantıda bu saldırıya olan kızgınlığını Kılıç Ali'yi "Eşkiya" olarak nitelendirerek belirtmiştir.[854]

4.6.4.1. Türkoğlu (Eloğlu) Çarpışmaları

Şehir kırsalında Maraş köylülerinden oluşturulan Kuva-yı Milliye kuvvetlerini yok etmek amacıyla Fransızlar, Maraş'a takviye kuvvet gönderimine hız vermişlerdir. Bu amaçla; 02 Ocak 1920 tarihinde 17'nci Senegal Alayı'ndan teşkil edilen müfrezeyi, 412'nci Alayın 2'nci Bölüğü, Ermeni Lejyonlar Bölüğü ve iki makineli tüfek bölüğü bu görevi icra etmek üzere görevlendirilmiştir. Ancak Fransız kuvvetleri Islahiye-Maraş yolunda Sarılar mevkine geldiklerinde Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin pususuna düşürülmüşlerdir.[855]

Bu takviye kuvvetlerinin emniyetini sağlamak amacıyla 05 Ocak'ta Maraş'tan yola çıkan Fransız müfrezesi de Eloğlu kuzeyinde Kıllı köyüne yaklaştığı zaman lisede matematik öğretmeni olarak görev yapan Muallim Hayrullah'ın başındaki 60 civarındaki Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin pususuna düşerek 30 esir bırakmıştır.[856] Bu, Fransız kuvvetleri daha fazla ilerleyemeyerek Maraş'a geri dönmek zorunda kalmışlardır.

07 Ocak 1920 tarihinde Islahiye'den Maraş'a gelmekte olan takviyeli Fransız kuvvetlerine, Muallim Hayrullah'a bağlı kuvvetler ile Benli Ökkeş'e bağlı kuvvetler Ceceli köyü mevkisinde Bababurnu noktasında taarruz etmişlerdir. Fransızlar bu olay üzerine Maraş kuvvetlerine yoğun makineli tüfek ateşi yaparak, çekilmelerini sağlamıştır. Daha sonra Fransız kuvvetleri Ceceli köyüne gelerek yağma etmişlerdir. Bu olay üzerine Zafer ve Muharrem Bey'e bağlı Kuva-yı Milliye kuvvetlerine derhal Türkoğlu-Maraş yolunun kapatılması talimatı verilmiştir. Diğer taraftan Yakup Hamdi ve Atmalı aşireti de bu bölgeye destek amacıyla gelmiştir. Aynı zamanda top ve mitralyöz ile takviyeli Fransız kuvvetleri de bu bölgeye yardıma gelerek, diğer Fransız kuvvetleri ile birleşerek Türk kuvvetleri engelleyemeden Türkoğlu köyünü

---

[853] Akbıyık, **age**, 173.
[854] Maraş'a General Querette'nin yaklaşık 1500 mevcutlu kuvvet ile geldiğine dair bkz. ATASE, **Güney Cephesi**, 91.
[855] Bu pusuda Fransızları kayıplarının 7 ölü ve 21 yaralı olduğuna dair bkz. Kerr, **age**, 80.
[856] ATASE, **Güney Cephesi**, 177; Kerr, **age**, 80; Yalçın Özalp, **Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi,** 117.

işgal etmişlerdir. Zafer ve Muharrem Bey'in kuvvetlerinin Türkoğlu köyüne yetişmesiyle birlikte Fransızlar kuşatma altına alınmışlardır. Maraş'taki Fransız Kumandanlığı hükümete müracaat ederek, bu durumun sonlandırılmasını istemiştir. Fakat hükümetten buna muktedir olamayağı cevabını alınca Maraş Mutasarrıflığına emir vererek, bölgedeki ileri gelenlerin bu olayı çözmesi istenmiş ve ileri gelenlerin araya girmesiyle birlikte kuşatma sona erdirilmiştir.[857]

Kuşatma sonrası Maraş'a dönen Fransız kuvvetlerinin bölgeye ve halka vermiş olduğu zararlar tespit edilerek, kayıt altına alınarak Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal'e bildirilmiştir.[858] Bu incelemeler sonucunda Adil Bağdatlıların belirttiğine göre; 35 ev yakılmış, 23 köylü şehit edilmiş, yaklaşık 400 koyun telef edilmiş, 2500 çeşit cins hayvan (çoğunluğu koyun), birçok ev eşyası ile erzakın yağma edildiği tespit edilmiştir.[859] Bu olay üzerine Kılıç Ali Bey, General Quarette'ye "Köylere hangi müfrezeniz taarruz ederse bila merhamet hepsini köpek süngüler gibi süngülerim. Bunun mesuliyeti bu eşkiyayı idare edenlere ait olacaktır." ikazında bulunmuştur. Bu ikaza Fransız komutanın cevabı "Yapılan hareketten pek müteesifim, köylünün zararını derhal ödeyeceğim" olmuştur.[860] Bu olaylar sonrası Maraş'a gelen Fransız kuvvetleri güzegahlarını değiştirerek Hacıbebekli, Şerefoğlu köyleri üzerinden kuvvetlerini sevk etmeye başlamışlardır.

4.6.4.2. Araplar Köyü Baskını

Fransızların Adana Bölge Komutanı General Dufieux, Eloğlu'ndaki çatışmalara destek amacıyla Maraş'a göndermiş olduğu Binbaşı Corneloup kuvvetlerinden bir hafta süre ile haber alamamıştır. Bunun üzerine Maraş garnizonundaki Fransız kuvvetlerini güçlendirmek amacıyla biri Islahiye'den Yarbay Thibault komutasında Birinci Dünya Savaşı'nda Verdun'da savaşmış askerlerden kurulu 4 bölük, 412'nci Alay, Ermeni Lejyonların 2'nci Taburu Antep'ten ise Afrikalı yarım süvari bölüğünden kurulu Binbaşı Marty komutasında olmak üzere iki takviye kuvveti Belpınar'da buluşmak üzere Maraş'a görevlendirmiştir.[861]

[857] Bağdatlılar, **age**, 83.
[858] ATASE, **Güney Cephesi**, 94.
[859] Bağdatlılar, **age**, 85
[860] Yalçın Özalp, **age**, 118.
[861] Kerr, **age**, 81.

Antep Fransız kuvvetleri Maraş'taki Fransız kuvvetlerine yardım etmek üzere yola çıkmıştır.[862] Bu kuvvetin çıkışı haber alınınca Antep'ten 10 kilometre ileride Sakçagöz noktasında Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin pusuna düşmüş ve 3 saatten fazla süren çarpışma sonucunda Fransız kuvvetleri iki ölü ve 23 yaralı vermiştir.[863] Fransız kuvvetleri akşam olunca Araplar köyünde dinlenmek üzere mola verdiğinde, Fransız askerleri içerisindeki Ermeniler köylüleri evlerinden dışarı çıkarıp, mallarını yağmalamaya başlamıştır. Evlerinden atılmış olan köylüler civar köylere sığınıp, durumu anlattığı zaman bunun üzerine Boynuyoğunoğlu Memik, Yamaçobalı Dede Ağa, Çavdar Ağaların liderliğindeki köy halkı toplanarak, silahlarıyla birlikte Fransızlara hücum ederek, Fransızların ansızın gerçekleşen bu olay karşısındaki şaşkınlığından istifade ederek bu kuvveti tamamen dağıtarak, birçok kayıp vermesini sağlamıştır.[864] Kılıç Ali'nin rapor olarak bildirmesine göre bu çarpışmalarda Fransızlar biri subay olmak üzere 50 civarında ölü, bir o kadarda yaralı vermiştir.[865] Bu muharebede ilk kez ganimet elde edilerek, çok sayıda piyade tüfeği, cephane ve hayvana el konmuştur.[866]

4.6.4.3. Harabe Çarpışması

Antep yolunun Pazarcık bölgesindeki Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından kapatılmış olması, bu bölgeden erzak ve personel takviyesi alan Maraş Fransız kuvvetlerini olumsuz etkilemeye başlamıştır. Bu amaçla; Maraş Fransız Komutanlığı, Maraş Mutasarrıflığı aracılığıyla asayişi sağlamak için dağıtmış olduğu bildiride; "Eşkiyadan Kılıç Ali Bey'i cezalandırmak amacıyla, Türk jandarmasıyla ortaklaşa bir Fransız kuvveti gönderileceği halkın işi gücüyle meşgul olması ve heyecana kapılmaması" ifade edilmiştir. Bunun üzerine Kılıç Ali Bey, Fransız komutanına telgraf başında; "Eşkiya gibi gösterilmek istenen kuvvetin, haksız işgaller karşısında hürriyet ve bağımsızlığını mutlaka elde etmek için silaha sarılmış bir millet olduğunu, Pazarcık'a gönderilecek Fransız kuvveti tek bir askerden ibaret bile olsa kurşun ile karşılanacağını" ihtar etmiştir.[867]

---

[862] Bu kuvvetin mevcudunun 4 dağ topu ve 50 makineli tüfekle desteklenmiş yaklaşık 400 kişilik bir kıta ve 50 kişilik süvari birliği olduğuna dair bkz. ATASE, **Güney Cephesi**, 94.
[863] Kerr, **age**, 82.
[864] Şapolyo, **age**, 184.
[865] ATASE, **Güney Cephesi**, 95; Kerr, **age**, 82; Yalçın Özalp, **age**, 139.
[866] Kılıç Ali, **age**, 90.
[867] **age**, 90.

Kılıç Ali Bey, daha sonra derhal tedbir almaları amacıyla Dehliz'deki Kuva-yı Milliye kuvvetlerini Maraş'tan Fransız kuvvetlerinin gelmekte olduğu konusunda bilgilendirmiştir. Kılıç Ali Bey, kurulan gizli posta sisteminden 19 Ocak 1920 tarihinde Maraş'tan Pazarcık'a Ermeni kılavuzların yönlendirmesiyle dağ yollarından ve Aksu geçitinden gizlice geçen Fransız kuvvetinin Armutlu üzerinden Pazarcık'a yürümekte olduğu bilgisini almıştır.[868] Bunun üzerine, Kılıç Ali Bey, makinalı tüfek zabiti Teğmen İhsan ile birlikte gelen Fransız kuvvetlerine Pazarcık'ın iki kilometre batısındaki Hacı Ahmet bölgesinde pusu kurmuştur. Kendine bağlı müfrezeleri ise; Pazarcık yolunun beş kilometre güneyine Yakup Hamdi kuvvetleri, Aksu köprüsü civarına Ali Rıza Pişkin müfrezesi, Harabe köyü civarına ise küçük bir müfreze olacak şekilde yerleştirmiştir.[869]

Pazarcık bölgesindeki Kuva-yı Milliye kuvvetlerini yok etmeyi düşünen Fransız kuvvetleri önce Aksu köprüsü bölgesindeki müfrezelerin baskını ile karşılaşmıştır. Daha sonra ise dağılan Fransız kuvvetleri Harabe köyüne doğru çekilirken diğer kuvvetlerin pususuna düşmüş ve birçok ölü ile yaralı vererek, çekilmek zorunda kalmıştır. Çekilen Fransız kuvvetleri bu sefer Tomsuklu Karakolu bölgesinde Eloğlu bölgesinden gelen yaklaşık 80 kişilik Hüseyin Efe'nin komuta ettiği Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin taarruzuna uğramış ve birçok kayıp vererek Maraş'a zor sığınmıştır.[870] Bağdatlılar'ın aktardığına göre; bu olayların analizini yapan Fransızların, Pazarcık'tan itibaren Maraş yakınlarına kadar bütün sahanın Kuva-yı Milliye ile dolu olduğunu değerlendirmeleri morallerine olumsuz etki yapmıştır.[871] Anılan tarihlerde Maraş'ta görevli Amerikalı misyoner Stanley E. Keer ise yaşanan olaylara ilişkin olarak, Fransız komutanların Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından yürütülen gerilla savaşının niteliğini kavrayamadıkları eleştirisinde bulunmuştur.[872]

[868] Bağdatlılar, **age**, 87; Kerr, **age**, 88.
[869] Yalçın Özalp, **age**, 143.
[870] Bağdatlılar, **age**, 87; Yalçın Özalp, **age**, 143; ATASE, **Güney Cephesi**, 96.
[871] Bağdatlılar, **age**, 88.
[872] Kerr, **age**, 88.

4.6.5. Maraş Şehir İçi Harbi

Maraş şehir dışındaki Fransız kuvvetleri ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasındaki silahlı çatışmaların şehir içine yansıması sonucunda 21 Ocak 1920 tarihinde Maraş şehir içinde silahlı çatışmalar başlamıştır.[873]

Silahlı çatışmaların şehir içinde başlamasından önce; Fransız kuvvetleri şehir dışındaki olayların şehir içine yansımasında karşılabilecekleri olaylara karşı önceden tedbir almak amacıyla yaptıkları ilk hamle General Quarette'nin Antep'teki karargâhını Maraş'a nakletmesidir.[874] Diğer taraftan Fransızlar, şehir içinde birçok hâkim nokta ve dayanıklı yapıları işgal ederek, şehrin giriş ve çıkışlarını emniyet altına almaya başlamıştır.[875] Maraş kuvvetleri ise stratejik noktalara siperler kazmaya ve şehri 10 bölgeye ayırdıkları semt teşkilatlarını güçlendirmeye başlamıştır.[876]

21 Ocak 1920 tarihinde ise şehri kontrol altına almayı planlayan General Querette önce şehrin stratejik noktalarına askerlerini göndermiştir. Maraş ileri gelenlerinden Mutasarrıf Vekili Cevdet Bey, Jandarma Komutanı İsmail Abdüllatif, Beyazıtzade Mehmet, Müftü Hacı Mehmet, Tevfik Eytam Müdürü Refet, Karaküçükzade Hacı Mustafa, Hafız Ali Şişmanzade Arif, Kocabaşzade Hacı Nuri Beyleri davet ettiği karargâhında Kuva-yı Milliye ile ilişkilerini ileri sürerek, Fransızlara yapılan saldırılar ile onları suçlamıştır. Daha sonra ise Mutasarrıf Vekili ve Jandarma komutanı gibi bazı ileri gelenleri alıkoymuş diğerlerini halk ile konuşmaları için serbest bırakmıştır. Fakat olayın birçok bölgede hızlıca duyulması ve Türk jandarması üzerine ateş edilmesiyle taraflar arasında silahların patlaması ile birlikte Fransızlar ile Maraşlılar arasındaki şehir içi harbi başlamıştır.[877]

Maraş Kuva-yı Milliye ve Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Arslan Bey, teşkilatları aktif hale getirmek için "Arkadaşlar, harp başlamıştır. Allah'ın inayeti, Peygamber'in ruhaniyeti, din kardeşlerin fedakârlığı ile herşey göze alınmıştır.

---

[873] Karadağ, **age**, 39.
[874] Amerikalı Misyoner Stanley E.Kerr, Fransız generalin Maraş'a geliş tarihini 13 Ocak 1920 olarak vermiştir. Bkz. Kerr, **age**, 81; Kuva-yi Milliye Komutanı Kılıç Ali ise bu tarihi 20 Ocak 1920 olarak vermiştir. Bkz. Kılıç Ali, **age**, 91.
[875] Bağdatlılar, **age**, 88.
[876] **age**, 91.
[877] Karadağ, **age**, 38;Kılıç Ali, **age**, 92.- General Querette; alıkoyduğu Mutasarrıf vekili Cevdet Bey ve Mühendis Abdullatif Beyleri Kuva-yı Milliye kuvvetlerini savaştan vazgeçirmeleri amacıyla 23 Ocak 1920 tarihinde serbest bırakmıştır. Fakat bu kişiler parolayı bilemediklerinden Türk kuvvetleri tarafından üstlerine ateş açılmış, bunun üzerine Abdüllatif Bey kaçarak canını zor kurtarmıştır. Cevdet Bey ise ateş açanların içinde olan oğlu tarafından sesinden tanınarak Türk tarafına alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Yalçın Özalp, **age**, 162.

Vatanımız, bir ferdimiz kalıncaya kadar düşmana teslim olmayacaktır." şeklinde bir bildiri yayımlamıştır.[878] Mahalle teşkilatlarının aktif hale gelmesi ile birlikte Maraş içinde şiddetli çatışmalar başlamıştır. Alman Hastanesinde görevli Doktor Elliot günlüğünde savaşın ilk günlerini şu şekilde aktarmıştır:

> "Teğmen Counorai yaralıları getirmesi için dün gece barakaların dışına gönderildi. Hiç kimseyi bulamadı. Ancak terkedilmiş 8 Cezayirli ile geri dönmeye çalıştı. Onlarla birlikte hastaneye ulaştığında yalnızca üç tanesi sağ kalmış diğerleri öldürülmüştü. Caddelerin ölülerle dolu olduğunu söylüyordu." [879]

Veteriner Müdürü Hüsamettin Karadağ'da anılarında şehir içindeki çatışmanın şiddetini " Evine giderken şehit olan Ceza Reisi Cemal Bey'in naaşının çatışmanın şiddetinden bir kaç gün caddenin ortasında kaldığı" üzerinden vurgulamıştır.[880] Tüm bu örnek olaylar incelendiğinde Maraş şehir içi harbinin daha başında şiddetinin oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Harbin başında, 25 Ocak 1920 tarihinde Mustafa Kemal tarafından, tüm bölgelere verilen talimat ile "Avrupalıların milli mücadeleden şüphe etmemeleri için tüm kuvvetimizle mücadele etmeliyiz şeklinde" direniş teşvik edilmiş ve daha önce bahsettiğimiz şekilde gerilla harbinin icra edilmesi gerektiğinin üstünde durularak, bu harbin nasıl yapılması gerektiği maddeler halinde açıklanmıştır.[881]

Katipzade Mehmet Efendi'nin evini karargâha çeviren Kuva-yı Milliye kuvvetleri, silah ve teçhizat bakımından daha gelişmiş bir orduya sahip olan düzenli Fransız ordusuna karşı gayrinizami harbe yönelik taktikler geliştirmişlerdir. Şehir harbindeki bu yöntemleri incelediğimizde:

- Evden eve geçişler yapılarak, her ev içeriden ve yer altından birbirlerine bağlanmıştır.
- Evler içerisinde ateş etmek için mazgallar açılmıştır.[882]
- Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından sözde ticaret maksadı ile Islahiye bölgesine gözcülük yapmak amacıyla personel görevlendirilmiştir. Bu gözcünün görevi Maraş'a hareket edecek olan Fransız kuvvetinin miktarını tespit ederek, yol üzerindeki ve köylerdeki gizli postalara haber vermektir. Bu haberleşme sistemi gözcü-gezgin posta-Maraş şeklinde bir güzergâhı takip eden gizli posta

[878] Bağdatlılar, **age**, 95.
[879] Mabel Evelyen Ellıott, **Beginning Again at Ararat** (New York, Chicago, London, Edinburg: Fleming H.Revell Company, 1924), 98.
[880] Karadağ, **age**, 43.
[881] Detaylı bilgi için Bkz. Bu çalışmada "Güney Cephesi" başlığı sayfa:110.
[882] Yalçın Özalp, **Milli Mücadelenin İlk Zaferi**, 157.

teşkilatı olarak kurulmuştur. Bu şekilde önceden haber alınan Maraş'a gelmekte olan takviye kuvvetlere yolda pusular kurulmuştur.

- Bir mahalleden diğer bir mahalleye geçiş yaparken Fransız ve Ermenilerin ateşlerinden korunmak için polis elbiseleri hazırlamışlar ve bu kılıkta gidip gelmişlerdir.[883]

- Fransız mevzilerinin olduğu mahallelerde zincirleme şekilde Ermeni ve Türk evleri yakılarak, Fransız mevzilerinin etkisiz hale getirilmesi sağlanmıştır.[884]

- Propaganda faaliyetleri kapsamında büyük devlet temsilciliklerine protesto telgrafları çekilerek, halka karşı yapılan zulüm ve işkenceler vurgulanarak dış destek aranmıştır.

- Yüksek mevkilerde soba borularından sahte toplar yapılmıştır.[885]

- Bölgedeki bazı mazgallara silahlı kadınlar koyarak, savaşçı sayısı yüksek gösterilmeye çalışıldığı gibi birçok kadın savaşçının da savaşa bilfiil iştirak ettiği gözlemlenmiştir.[886]

- Fransızların tüm haberleşme hatlarını bozup, imha ederek, Fransızların dışarı ile bağlantısını kesmişlerdir.[887] Elektronik haberleşme yerine Fransızların haberleşme amacıyla kullanmış oldukları kuryeleri de önceden tespit ederek yolda pusuya düşürüp, öldürmüşlerdir.[888]

- Kılıç Ali (Yzb. Asaf) ve Yörük Selim (Yzb. Salim) gibi komutanlar bölgede takma adlar kullanmışlardır.[889]

Harp şehir içinde başlamışken şehir dışında da devam etmektedir. Maraş'a yardıma gelen Fransız kuvvetlerine, Zeytinlik bölgesinde pusu kuran Kuva-yı Milliye kuvvetleri taarruz etmiştir. Fransızlar geri çekilirken Haznedarlı Cami'nin

---

[883] ATASE, **Güney Cephesi**, 106.
[884] Bu evler yakılmadan önce Türk ev sahiplerinden izin alınması sağlanmıştır. Birçok Maraşlı bu olaya destek olmak amacıyla bizzat kendi evini yakmıştır. Bkz. Karadağ, **age**, 42.
[885] Bağdatlılar, **age**, 104.
[886] Maraş kadınlarının birçoğu harp alanına cephane ve su taşırken, bir kısmı ise bilfiil erkeklerle omuz omuza mevziler içinde savaşmışlardır. Kadınların savaştığına dair Kolorduya çekilen Vilayet Raporu için Bkz. Özalp, **age**, 181; Bunlardan Senem Ayşe kocasının ölmesi üzerine erkek kıyafeti giyerek çetelere katılmış ve savaşın sonuna kadar erkeklerle birlikte savaşmıştır. Ayrıntlı bilgi için Bkz. ATASE, **Güney Cephesi**, 105; Yalçın Özalp, **age**, 195.
[887] Elliott, **age**, 100.
[888] Kerr, **age**, 80.
[889] Kılıç Ali Bey'in asıl adı ve ünvanı Yüzbaşı Asaf'dır. Yörük Selim ise Yüzbaşı Selim'dir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Kılıç Ali, **age**, 14.

minaresine gizlenmiş mitralyözlerle Fransızlara ağır kayıplar verdirilmiş ve oniki esir alınmıştır. Esirlerin dışarıdan gelen Ermeniler oldukları görülünce derhal idam edilmişlerdir.[890]

Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti harbin ilk günlerinde halkın savaşma azmini artırmak amacıyla gayrinizami harbin türevlerinden olan psikolojik harbi etkin olarak uygulamıştır. Bu kapsamda, Ziyazade Hacı Mehmet Efendi Karababa mescidinde halka yaptığı konuşmasında özetle "Maraş'ın kurtulacağından kimsenin şüphesinin olmaması gerektiğini, Allah'ın yardımının büyük olduğunu, cihad etmenin bütün Müslümanlara farz olup namaz ve oruç vesair ibadetlerden üstün olduğunu ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile bir olup silaha sarılmanın gerektiğini" belirtmiştir.[891] Maraş'taki gelişmeler üzerine Kılıç Ali, maiyetindeki dört yüz kişi ve Dehliz'deki Yakup Hamdi, Yusufhacılı, Beşenli kuvvetleri ile Harebe üzerinden Maraş'a gelmiş ve Arapkirliği Çiftliğine karargâhını kurmuştur. Halkı motive etmek için "Memleketini kurtarmak, düşmanla göğüs göğüse çarpışmak için şehire girdim. Düşmanı şehirden çıkaracağız. Allah'ın inayeti bizimle beraberdir." şeklinde bildiri yayımlamıştır.[892] Fransız Generali Querrette'ye ise şu şekilde ültimatom vermiştir:

> "Kumandan Efendi! Askerlerinize derhal ateş kestirmez ve haksız olarak işgal ettiğiniz topraklarımızı yirmi dört saat içinde terk etmezseniz, sizi kuşatmış olan Müslüman savaşçıların şiddetli saldırlarına maruz kalacaksınız. Dökülecek kandan siz sorumlu olacaksınız. Önerimi kabul ettiğiniz takdirde, hiçbir saldırıya uğramadan ülkemizden çıkmanızı sağlayacağımı garanti ediyorum.
>
> Umumi İslam Mücahitleri Reisi Kılıç Ali" [893]

Kılıç Ali Bey'in bölgeye gelmesi ile birlikte Maraş kuvvetleri şehrin doğu, batı ve kuzey bölgelerini çevirmeye başlamıştır. Bu planı gerçekleştirmek için evlerin içinden açılan delikler ile sokaklar arasından geçiş koridorlarından istifade edilerek, mahallerdeki Türklerin yardımları ile şehrin giriş ve çıkışları Fransız kuvvetlerinden temizlenmiştir. Fransızların ellerinde bulundurduğu stratejik noktalar olan; Mercimek Tepe, Alman Çiftliği, Şeyhadil Karakolu gibi yerlere baskınlar yapılarak, ele geçirilmiştir. Çiftlik benzeri yerlerin tekrar Fransızların eline geçme ihtimaline karşı bu yerler yakılarak imha edilmiştir.[894]

---

[890] Yalçın Özalp, **age**, 163.
[891] **Demokrasiye Hizmet Gazetesi,** 24 Ocak 1957'den aktaran Akbıyık, **age,** 196.
[892] Bağdatlılar, **age**, 102; -Kılıç Ali'nin geliş tarihinin 25 veya 23 Ocak 1920 olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Yalçın Özalp, **age,** 164.
[893] Kılıç Ali, **age**, 92.
[894] Bağdatlılar, **age**, 104.

Fransız kuvvetleri'nin şehri top ve mitralyözler ile vurması üzerine birçok kayıplar veren Maraş Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin top ihtiyacını görmek üzere, Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Yüzbaşı Kamil (Polat) sivil giyinmiş ikiyüz kişilik katır süvari bölüğü ve iki topla Maraş'a gelmiştir.[895] Top atışlarının Maraş'ta duyulması ile halkın harbe olan inancının artırılması amaçlanmış, kısmen başarılı da olunmuştur. Ancak cephanenin yetersiz oluşundan dolayı uzun süreli harekâta katılamamıştır.

Harbin 10'ncu gününden sonra Kuva-yı Milliye kuvvetleri almış olduğu takviye kuvvetler ve erzak sıkıntısının olmayışı itibariyle harbin lehine geliştiği dönemlerde Fransız kuvvetleri 3-4 Şubat 1920 gecesi şehirdeki birkaç noktadan şehre taarruz etmiştir. Fakat Maraş kuvvetleri tarafından bastırılarak, başarıya ulaşmaları engellenmiştir.[896] Şubat ayında Fransız kuvvetlerinin bu başarısız çıkış girişiminden daha büyük sorunu erzağın tükenişi ve salgın hastalık tehlikesidir. Fransızların bu durumdan kurtarmak amacıyla takviye kuvvet gönderilmesine karar verilmiştir. Bu durumdan Maraş'taki Fransızları haberdar etmek ve moral vermek amacıyla bölgeye gelen uçaktan şifreli işaretler atılmıştır. Fakat bu işaretler Türk tarafına düştüğünden şifreleri yorumlayan Kuva-yı Milliye kuvveti takviye kuvvet geleceğinden haberdar olup gerekli tedbirleri almaya başlamıştır.[897]

08 Şubat 1920 tarihinde bölgeye gelen Norman kuvvetleri bir piyade alayı, iki süvari bölüğü, dört sahra topundan, deve ve yük arabalarından oluşmaktadır. Norman kuvvetleri; Yörük Selim kuvvetleri ile Ali Rıza Pişkin kuvvetlerinin baskınlarına karşı topların desteğinden yararlanarak kurmuş olduğu üstünlük ile Mercimek Tepe bölgesini ele geçirmiştir.[898] Fransız kuvvetlerinin gelişi ile Maraş garnizonundaki Fransızlar önemli oranda takviye edilmiştir.[899]

Fransızların takviye edilmesiyle birlikte şehri toplar ile bombardımana tutması Maraş halkında infiale sebep olmuş ve bu durumun sonucunda ailerin birçoğu canlarını kurtarmak amacıyla köy yollarına düşerek, şehri terk etmiştir. Diğer taraftan Maraş'taki bu olaylara karşı tepkisiz kalan İstanbul Hükümeti ve

---

[895] Yüzbaşı Kamil, "Sakallı Bedri" takma adını kullanmış ve devletlerarası siyasi krize sebebiyet vermemek adına bölgeye sivil şekilde gönüllü olarak katılıyormuş izlenimi vermiştir. Yalçın Özalp, **age**, 169.
[896] ATASE, **Güney Cephesi**, 105.
[897] Bağdatlılar, **age**, 116; Chorbajian, **age**, 409.
[898] Karadağ, **age**,47.
[899] Chorbajian, **age**, 409.

Osmanlı basının sessizliği halkın harbe olan inancını zedelemiştir.[900] Bu durumdan biran önce halkı çıkartmak için çaba harcayan Kılıç Ali Bey, halkı tekrar teşkilatlandırmıştır. Fakat Fransızların yoğun top atışı nüfusun yoğun olduğu bölgelerde yoğunlaşması üzerine şehirde muhalif gruplar Doktor Mustafa'yı zorla ikna ederek, Kuva-yı Milliye'den habersiz anlaşma için 11 Şubat 1920 tarihinde General Querette'nin yanına göndermiştir. Doktor Mustafa Bey, görüşme sonrası geri dönerken Ermeniler tarafından şehit edilmiştir.[901] Görüşmede konuşulanlar net olarak belli olmasa da Doktor Mustafa'nın üzerinden çıkan mektupta General Querette tarafından kaleme alınmış anlaşma hususlarına ilişkin maddeleri belirten bir metin bulunmuştur.[902] Doktor Mustafa Bey'in şehit olması üzerine her iki taraf arasında anlaşma gibi bir husus gündeme gelmemiştir. Zaten Fransızların bu görüşmeden daha önce geri çekilme kararı aldığı daha sonra ortaya çıkmıştır. Bölgeye gelen Albay Normand geri çekilme kararını tebliğ etmiş ve daha sonra General Querette'nin de bu karara uyması ile birlikte Fransızlar geri çekilmeyi gizlemek amacıyla şehri yanıltma amacıyla önce bombalamış daha sonra bazı bölgeleri ateşe vererek 11/12 Şubat 1920 gecesi gizli bir şekilde Maraş'ı terk etmişlerdir.[903] Bunun anlaşılması üzerine Kılıç Ali Bey şehirde hemen sıkıyönetim ilan ederek, Askerlik Şubesi Başkanı Binbaşı Cemil Bey'i komutanlığa atamıştır.[904] Kılıç Ali Bey, Yörük Selim ve Arslan Bey çeteler ile birlikte şehri teslim alırken, Amerikalı Doktor Wilson ile Laymen'in dâhil olduğu bir heyet oluşturularak teslim alınan bölgeler, silahlar ve personel kayıt altına alınmıştır.[905] Şehir merkezinde küçük çaplı Ermeniler ile silahlı çatışmalar sonrasında teslim alınan yerler ve içindekiler şu şekildedir: [906]

- *"Katolik Kilisesi:* Yaklaşık 700 civarında Ermeni kadın ve erkek, iki subay, sekiz Fransız askeri, 27 mavzer ve birçok yerli tüfek.
- *Kümbet Yetimhanesi:* 800 civarında Ermeni, 5 memur, Alman öğretmenler, otuz mavzer, birçok çeşitli silah, cephane ve bomba.

---

[900] Maraş olaylarının anılan tarihlerde İslam Basının da hiç yer almaması dikkat çekicidir. ATASE, **Güney Cephesi**, 106

[901] Stanley Keer'in eserinde Ermeni bir görgü tanığı Doktor Mustafa'nın şehit edilmesi gerekçesini "Doktor Mustafa Türk liderlerdendi ve dönüş yolunda Fransızların şehri boşaltmaya başladığını farketmişti, her ne kadar onun elinde beyaz bayrak olsada, döndüğünde bu olayı Türklere anlattığında, onlar bize dönüş yolunda pusu kurabilirlerdi. Bu sebeple onu Türk tarafına geçmeden öldürdük." şeklinde açıklamıştır Ayrıntılı bilgi için Bkz. Stanley Kerr, **age**, 183.

[902] Yalçın Özalp, **age**, 231; ATASE, **Güney Cephesi**, 107; Bağdatlılar, **age**, 120.- Fransız kaynaklarında bu tür bir mektubun olmadığı bildirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Akbıyık, **age**, 222.

[903] ATASE, **Güney Cephesi**, 107; Kerr, **age**, 178; Chorbajian, **age**, 413.

[904] Kılıç Ali, **age**, 94.

[905] Kerr, **age**, 199.

[906] Bağdatlılar, **age**, 122.

- *Abarabaşı:* Askerlik çağında 75 Ermeni, bir Fransız subayı ile birlikte 50 Fransız askeri, 30 mavzer, birçok çeşitli cins silah, cephane ve bomba.
- *Hastahane ve Kolej:* Büyük çoğunluğu çocuk olmak üzere 1000 civarında Ermeni."

Böylece Maraş'ta birçok kişinin şehit olmasına ve evlerini kaybetmesine sebep olan Fransız kuvvetleri ile Maraş Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasındaki gayrinizami harp 12 Şubat 1920 tarihinde sonlanmıştır.[907]

4.7. Urfa İşgaline Karşı Direniş

Kurtuluş Savaşı sürecinde Urfa bölgesi; Birecik, Suruç, Harran ve Rakka ilçeleriyle Merkez'den oluşmaktadır. Müstakil bağımsız bir mutasarrıflıktır. Kuzeyi Siverek sancağı, batısı Antep, doğusu Viranşehir, güneyinde de Fırat nehri bulunmaktadır.[908] Hindistan ve Bağdat ticaret yolları üzerinde bulunan Urfa şehri, Birinci Dünya Savaşı sürecinde hem ekonomik hem de stratejik bir öneme sahiptir.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru 28 Eylül 1918 tarihinde Şam, 11 Ekim 1918 tarihte ise Halep şehri düşmüş ve Osmanlı Devleti İtilaf Devletleri ile 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalamak zorunda kalmıştır. 02 Kasım 1918 tarihinde Halep'in düştüğü ve anlaşma imzalandığı haberi Urfa halkında endişeye sebep olmuştur. Çünkü Urfa merkezindeki askerlerin terhis ve firarlarından dolayı yetersiz kadroya sahip jandarma taburundan başka şehir merkezinde Osmanlı ordusuna ait birlik bulunmamaktadır. Ayrıca İngiliz ordusu ile birlikte hareket eden Arap ve Ermeni çetelerine ait unsurların yağma ve bozgunluk için Urfa'ya saldıracağı düşüncesi yöre halkını umutsuzluğa sürüklemiştir.[909] Arap aşiretlerinin saldırısından korkan Urfa Mutasarrıflığının daha önceki tarihli Dâhiliye Nezaretine çektiği telgraf Urfa şehrindeki halkın duygularını yansıttığı söylenebilir:[910]

> "Harran kazasının merkezi olan Telebyat istasyonundaki askeri ambara Arap aşiretlerinin hücumundan korkuluyor. Muhafız jandarmalardan yirmibeş; hat bölüğünden yüzü aşkın ve mevcuttan da yirmi kadar asker firar etmiş durumdalar. Tecavüz vukuunda kurtuluş çaresi görülmemekte. Ne yapacağını soran Kaymakamlığa imkânsızlık haline kadar dayanın, tehlike ortaya çıktığında yerinizden ayrılın, cevabı verildi. 26 Ekim 1918"

---

[907] Bu harbin sonucunda Maraş halkından 200 şehit ve 500 yaralı ile birçok evin yakıldığına dair bkz. ATASE, **Güney Cephesi**, 111.
[908] Hasan Açanal, **Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı** (Urfa: Şurkav Yayınları, 2001), 19.
[909] Rıza, **age**, 5; Açanal, **age**, 20.
[910] Müslüm Akalın, **Urfa Kurtuluş Destanı: Milli Mücadelede Urfa Belgeler ve Anılar** (Urfa: ŞURKAV Yayınları, 2008), 1.

Şehrin doğusunda bulunan Musul Vilayeti'nin işgalini tamamlayan İngiltere, bölgede daha rahat hareket edebilmek amacıyla 6'ncı Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa'nın görevden alınmasını sağlayarak, 6'ncı Ordu'yu lağv etmiş yerine kurulan 13'ncü Kolordu ise Diyarbakır garnizonuna konuşlanarak, Urfa bölgesinde bulunan 2 ve 5'nci Tümenler dağıtılmıştır. İngiltere işgal planlamasına devam ederek, Antep'i (15 Ocak 1919), akabinde Maraş (22 Şubat 1919), Birecik (27 Şubat 1919) ve Tel-Abyaz İstasyonlarını (16 Mart 1919) sırasıyla işgal etmiştir.[911] Nitekim 24 Mart 1919 günü öğle vakti İngilizler Urfa'yı işgal etmiştir.[912]

İngilizlerin askerlerini yerleştirecek yer istemesi üzerine kendilerine Süvari Alayı Kışlası gösterilmiş fakat bunu beğenmeyen İngiliz komutan Gureba Hastanesi'ndeki hastaları dışarıya atarak hastaneyi işgal etmiştir. İngiliz komutan daha sonra kırk nüfuslu ailesi ile birlikte yaşayan Mahmud Nedim Bey'i konağından atarak kendi yerleşmiştir.[913] İngilizler daha sonra 1'nci Süvari Alay Komutanı Hüseyin Bey ile görüşme talebinde bulunarak süvari alayının derhal Urfa'dan çekilmesini istemişlerdir. Kendisine emir verilmeden çekilmeyeceğini söylese de İngilizlerin ısrarcı olmaları, daha fazla olaya sebebiyet vermemek adına 25 Mart 1919 günü ordugâhta bir subay komutasında bir süvari takımı bırakarak, bütün mevcuduyla Urfa'nın beş kilometre kuzeyindeki Karaköprü Köyü'ne çekilmiştir.[914] İngilizler sonraki gün 26 Mart 1919 tarihinde bu sefer süvari alayının Siverek'e çekilmesini istemişler, aksi durumda ise İstanbul'a konunun bildirilerek alay komutanının cezalandırılacağı tehdidinde bulunmuşlardır. Bu olay üzerine 30 Mart 1919 tarihinde (işgalden 6 gün sonra) alay Karacurun'da (Hilvan) bir takım bırakarak, Siverek'e çekilmiştir.[915] Türk kuvvetlerinin çekilmesiyle İngiliz kuvvetleri Urfa'da askeri idareyi tamamen kontrol altına almışlardır.

Mondros Mütarekesi'ne aykırı yapılan işgal girişimi sonrası yapılan uygulamalar, İngilizler ile birlikte bölgeye gelen Ermeni askerlerin kışkırtıcı hareketleri ve en son bölgede bulunan 1'nci Süvari Alayı'nın Siverek'e çekilmek zorunda bırakılması sonucunda Urfa'daki İngilizlerin varlığı haksız bir işgal girişimi

---

[911] Özçelik, **age**, 44.
[912] İngilizlerin Maraş'ı yaklaşık 200 kişilik 2 piyade bölüğü, bir zırhlı, altı yük ve üç binek olmak üzere 10 otomobil ve 50 kadar yük arabasıyla işgal ettiğine dair bkz. ATASE, **Güney Cephesi**, 58, Özçelik, **age**, 46- Farklı kaynaklarda bu tarih 07 Mart 1919 olarak belirtilmektedir. Bkz. Akalın, **Urfa Kurtuluş Destanı**, 6.
[913] Akalın, **Kuruluş Destanı**, 6.
[914] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 21; ATASE, **Güney Cephesi**, 59.
[915] Özçelik, **age,** 50; ATASE, **Güney Cephesi**, 59.

olarak algılanmıştır.[916] Ancak İngilizlerin şehri Fransızlara devrettikleri zamana kadar geçen süre arasında şehirde İngilizler ile şiddetli çatışma olayı olmamıştır.

Bölgenin Fransızlara bırakılacağı netleşmeye başlayınca İngilizler, Irak'ta bulunan hâkimiyetini muhafaza etmek, aynı zamanda Fransızların Musul'a olan dikkatlerini başka yöne çevirmek amacıyla Ermeni ve Türklere silah dağıtarak, gelecekte oluşacabilecek olan karmaşının alt zeminini hazırlamayı amaçlamışlardır.[917] Urfa Müftüsü Haçan Açanal[918] anılarında İngilizlerin şehri Fransızlara devrederken yaptıkları konuşmada; "Urfalılar iyi insanlardır. Memlekette asayişizlikten şikâyet edildiği için biz şehri işgal ettik. Fakat burada hiçbir asayişsizliğin bulunmadığını gördük." ifadelerini kullanmalarının halkı Fransız işgaline karşı kışkırtmak amacıyla yapıldığını belirtmiştir.[919]

Wilson Prensipleri gereği tanınması gereken Osmanlı Devleti toprak bütünlüğünün Fransız işgali ile geçerliliğini yitirdiğini düşünen Heyet-i Temsiliye ve Urfa Mutasarrıflığı Fransızlar gelmeden önce silahlı önlem alma girişiminde bulunmuştur. Mustafa Kemal Paşa, 13'ncü Kolordu Komutanı Cevdet Bey'e çektiği telgrafta işgale karşı olduğunu ve direniş gösterilmesi konusundaki kararlılığını şu şekilde vurgulamıştır:

> "Yabancı kuvvetlerin yeniden Urfa'yı işgaline izin vermemek kesin olarak kabul ettiğimiz esaslar gereğidir. Gerek görüldüğü takdirde böyle bir milli tecavüze karşı fiilen dahi karşı koyabilmek için o bölgece milli teşkilatın da süratle oluşturulması icap eder."[920]

Urfa Mutassırıfı Ali Rıza Bey'in Heyet-i Temsiliye Başkanlığı'na çektiği telgrafta[921] ise "Urfa'nın tahliye edilmesi ihtimaline karşı olası bir olayda hemen Siverek'teki birliğinin Urfa'ya intikali için araç temini" yapılması istemiştir. 13'ncü Kolordu Komutanı Cevdet Bey'in Mustafa Kemal Paşa'dan "Süvari Alayı'yla Urfa'yı işgal etmek için kendisine müsaade verilmesi" [922] isteği direniş konusunda Urfa karar vericilerinin kararlığını göstermektedir. Fransız işgaline karşı Anadolu'nun diğer bölgelerinden de protesto telgrafları çekilmiştir. Kuva-yı Milliye mücadelesinde Kürt, Türkmen ve Arap aşiretlerinin direnişe olan inancını ve

---

[916] ATASE, **Güney Cephesi**, 59.
[917] Özçelik, **age**, 63-65.
[918] **Müftü Hasan Efendi**; Urfa Milli Mücadelesinin birçok protesto metinlerini yazan, Atatürk ile yazışan, milli mücadelede birçok yararlı hizmetleri bulunan Urfa Kahramanlarından biridir. Yapmış olduğu bu hizmetler karşısında kendisi İstiklal Madalyası ile taltif edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Açanal, **age**, 8.
[919] Açanal, **age**, 52.
[920] ATASE, **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi "Belge No:2868"**, s.103 (Ocak 1997): 38.
[921] ATASE, **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi "Belge No:2871"**, s.103 (Ocak 1997): 47.
[922] ATASE, **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi "Belge No:2872"**, s.103 (Ocak 1997): 49.

desteğini anlamaya katkı sağlaması bakımından İzollu Aşireti reislerinden Hacı Kaya Bey'in Malatya'dan çektiği protesto telgrafının son cümlesindeki "Yaşamak için ölmeğe karar verdik!" ifadesi önemlidir.[923]

Mustafa Kemal Paşa'nın "Urfa halkı tarafından süratle milli teşkilat oluşturulması" talimatı ise Fransızlara karşı yürütmek istediği gayrinizami harbi önceden planlama girişimi olarak değerlendirilebilir. Fransız askerleri 30 Ekim 1919 tarihinde Urfa'yı işgal etmiştir.[924]

Fransız kuvvetlerinin içerisinde bazı askerlerin Türkçe şarkılar söylemesinden dolayı Fransız üniforması giymiş Ermeni askerler olduğu yerel halk tarafından anlaşılmıştır. [925] Bunun üzerine Urfa halkı tarafından Fransızlara işgale karşı olduklarını belirten protesto metni verilmiştir. Fransızlar ise Urfa'ya sadece sukuneti sağlamak için geldiklerini ve kimseyi himaye etmeyeceklerini belirtmişlerdir. Ancak Fransızların gasp, tecavüz, hırsızlık gibi somut deliller ile mahkûm olmuş hapishanedeki Ermeni ve kendilerine bağlı aşiretlere mensup kişilerin akrabalarını serbest bırakmaları Fransızlara karşı tepkiye sebep olmuştur.[926] Fransızlar; mahalli hükümetin iç işlerine karışarak, Jandarma Tabur Komutanı Ali Rıza Bey'i Kuva-yı Milliye ile ilişkisinden dolayı görevden almıştır. Tutuklanma ihtimaline karşı Ali Rıza Bey şehirden kaçmış ve Fransızlar tarafından; yakalayana para ödülü şartıyla hakkında tutuklama kararı çıkarılmıştır.[927] Aynı tarihlerde Fransızlar, Suruç Kaymakamı ve Jandarma Komutanı'nı tutuklayarak Adana'ya sürmüştür.[928] Ali Rıza Bey'in yerine Jandarma Komutanı olarak 29 Aralık 1919 tarihinde Urfa'daki Kuva-yı Milliye mücadelesini örgütleyecek olan Revandizli Yüzbaşı Ali Sâib Ursavaş atanmıştır.[929]

Silahlı direniş mücadelesini örgütleyen Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin silah ve teçhizat bakımından daha üstün olan rakibi Fransız kuvvetlerine karşı seçtiği ve kullandığı gayrinizami harp unsurlarının harbin sonuçlarına yansımasının analizine geçmeden önce meydana gelen harbin analizi Tablo 8'de gösterilmiş olup harbe etki eden diğer unsurların analizi ise başlıklar altında sunulacaktır.

---

[923] İşgale karşı çekilen protesto mektuplarının çekildiği yerler için bakınız. Özçelik, **age**, 111-115.
[924] Bu kuvvetin mevcudunun 300 olduğuna dair bkz. Özçelik, **age**,67.
[925] ATASE, **Güney Cephesi**, 70.
[926] Özçelik, **age**,68.
[927] Rıza, **age**, 44.
[928] Akalın, **Kuruluş Destanı,** 39.
[929] Ursavaş, **age**, 48.

Tablo 8: Urfa'da Meydana Gelen Harbin İncelemesi

Muharebe Alanı	Urfa Şehir Merkezi
Harbin Tarafları	- Urfa halkı, Aşiretler ve gönüllü Osmanlı subaylarından oluşan Urfa Kuva-yı Milliyesi -Fransız kuvvetleri, Ermeni milisler ve Fransız yanlısı aşiretler
Harp Türü	Gayrinizami Harp
Kuva-yı Milliye Harp Taktiği	Baskın, Pusu, Sabotaj, Vur-Kaç (Gerilla), Sokak Harbi, Psikolojik Harp (Gayrinizami Harp)
Fransız Kuvvetleri Harp Taktiği	Mevzi (siper) ve Savunma Harbi (Geleneksel Harp)
Kuva-yı Milliye Kuvvetleri'nin Hedefi	-Düşmanı Yıpratmak, -İşgalinin Sonlandırılmasını (Barış veya Zorla) Sağlamak.
Fransız kuvvetleri'nin Hedefi	-Düşmanı İmha. -İşgali Sürekli Kılmak.

4.7.1. Tarafların Kuvvet/Güç Dengesi

Çalışmada bölgesel ve şehirsel bir inceleme yapıldığından iki kuvvetin geneldeki kuvvet/güç dengesinden ziyade harp bölgesine yansıyan güç/kuvvet

dengesinin ortaya konması araştırma açısından daha güvenilir sonuçlar vermesi amacıyla Urfa'yı etkilen kuvvet dengesi dikkate alınmıştır.

Bu sebeple, Urfa'da meydana gelen direnişin başındaki her iki taraf açısından kuvvet/güç dengesi incelendiğinde;

- **Urfa Kuva-yı Milliye Kuvvetleri:** Urfa bölgesinde yaşanan harp, tarafların sahip oldukları kuvvet sayıları net olarak ortaya konmuş iki devlet arasında cereyan eden geleneksel bir harp olmadığından harp içerisinde tarafların kuvvet sayıları değişkenlik göstermiştir.

Mondros Mütarekesi'nin bitimine müteakip 6'ncı Ordu'nun lağvı ile birlikte 13'ncü Kolordu Komutanlığı (Diyarbakır) kurulmuştur. İngilizlerin baskısı ile bağlısı tümenlerin askerleri zorla terhis ettirilmiş, silahları alınmış ve kıta mevcutları düşürülmüştür. Urfa'da sadece mevcudu oldukça yetersiz hale getirilen 1'nci Süvari Alayı'na bağlı bölük kalmıştır ki taburun toplam mevcudunun 70-80 kişi olduğu düşünüldüğünde bölük mevcudunun yetersizliği ortaya çıkmaktadır.[930] İstanbul Hükümeti bağlısı ordu kuvvetlerinin kullanılmasını Osmanlı Devleti çıkarlarına uygun bulmayan Harbiye Nazırlığının ve yetersiz kadrosundan dolayı 13'ncü Kolordu Komutanlığının Urfa'ya destek olamaması nedeniyle halkın içerisinden gönüllü kuvvetler ile direniş gösterilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Urfa direnişine katılan Kuva-yı Milliye kuvvetleri Tablo 9'da sunulmuştur.

[930] Özçelik, **age**, 77; General Allenby'in 6'ncı Ordu'yu lağv ettiği ve mevcutları düşürmek üzere Türk tarafına vermiş olduğu ültimatom için Bkz. Akalın, **Kurtuluş Destanı**,4.

Tablo 9: Urfa Kuva-yı Milliye Kuvvetleri ve Mevcutları[931]

Kuvvet Adı	Mevcut
1. Jandarma Kuvveti	100 Muharip
2. Urfa Şehir Milisleri	600 Muharip
3. Siverek Şehir Milisleri	150 Muharip
4. Bucak Aşireti	150 Muharip
5. Badıllı Aşireti	250 Muharip
6. Dögerli Aşireti	100 Muharip
7. Baziki Aşireti	100 Muharip
8. Şeyhanlı Aşireti	100 Muharip
9. Aneze Aşireti	500 Muharip
10. İzollu Aşireti	100 Muharip
Toplam :	**2150 Muharip**

Hasan Açanal, **Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı** (Urfa: Şurkav Yayınları, 2001), 71.

Aneze Aşireti; Cerablus-Arappınarı-Telebyaz mevkisinden takviyeye gelen Fransız kuvvetlerini engellemek amacıyla tren ve telgraf hatlarını tahrip etmeye gittiğinden Urfa şehir merkezinden ayrılmıştır.[932] Urfa şehir merkezindeki Fransız kuvvetlerine karşı bilfiil kullanılacak olan ilk kuvvetlerin toplam miktarının yaklaşık 1500 kişi olduğunu Urfa Kuva-yı Milliye Komutanı Ali Sâib Bey'in 13'ncü Kolordu Komutanlığına çekmiş olduğu telgrafta belirttiği; "Düşmanın kuvveti 500'dür. Benim yanımda 1500 savaşçı vardır. Aneze ve Suruç aşayiri Cerablus-Arappınarı-Telebyaz mevkiinde düşmanla meşgul bulunduklarından Urfa'ya gelemediler." ifadesinden anlaşılabilir.[933]

Bu birliklerin silah ve teçhizat durumu ise Fransız kuvvetlerine nazaran yetersizdir. Farklı aşiretlere mensup askerlerin silahları çeşitlilik göstermektedir. Silahı olmayanlardan av tüfeği, kama, hançer, kılıç ile savaşa katılanlar olmuştur.[934]

[931] Mevcutlara; Birecik ve Suruç kuvvetleri Urfa merkezinde olmadıklarından eklenmemiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Açanal, **age**, 71; -Urfa Kuva-yi Milliye Komutanı Ali Sâib Ursavaş anılarında; Baziki Aşireti'ni Urfa direnişine katılan aşiretler arasında saymıştır. Fakat tablosal mevcutları gösterdiğinde anılan aşiretin 100 mevcudunu vermemiş, ayrıca Aneze Aşiretini 600 mevcutlu katılmış şekilde gösterdiğinden Urfa Müftüsü Hasan Açanal'ın vermiş olduğu toplam sayıda değişiklik olmamıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Ali Sâib Ursavaş, **age**, 143, 86.
[932] Akalın, **Kuruluş Destanı**, 108; Ursavaş, **age**, 57.
[933] Akalın, **Kuruluş Destanı**, 80.
[934] Açanal, **age**, 74.

Bölgeye destek olarak gönderilen yardım cephanelerinin ve tüfeklerinin ise Rus ve Alman tüfeği ve cephanesi olarak çeşitlenmesi de bu çeşitliliği doğrulamaktadır.[935] Siverek Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin sonraki süreçte Siverek Adliyesi'nden baskın ile aldıkları topları Urfa Kuva-yı Milliyesi'ne kazandırmaları, atış gücünü artırmıştır. Çünkü bu tarihte Urfa'da Fransız kuvvetlerinde top bulunmamaktadır.

- **Fransız Kuvvetleri:** Fransız kuvvetleri Binbaşı Hauger komutasında; 18'nci Cezayir Alayı'na bağlı 2'nci Tabur Komutanlığının 6. ve 7. bölükleri ve iki mitralyöz[936] mangası, 412. Piyade Alayı'nın 3'ncü bölüğü ve bir mitralyöz müfrezesi, 17'nci Senegal Avcı Alayı'nın 11. Bölüğü'nün 1'nci Müfreze Komutanlığı ve Karma Alay'ın 2. sipahi mangasından oluşan 12 sb, 100'ü Fransız olmak üzere 461 civarında karışık erden oluşmaktadır. Fransızlar yaklaşık 2000 m uzunluk, 300-600 m arası genişliğinde bir alanı karargâh yapmışlardır.[937] Sonrasında bu kuvvetlere 1200 civarında gönüllü Ermeni genci,[938] Basravi Aşireti, Geysi Aşireti, Siyala Aşireti (Aşiret Reisi Salih'e bağlı olanlar) katılmıştır.[939]

Fransız kuvvetlerinin 36 makineli tüfeği, bir takım süvari birliği, 20.000 kadar yedek cephaneleri bulunmaktadır.[940] Modern silah ve düzenli eğitilmiş askerlerine rağmen dezavantajları savaş boyunca dışarıdan yardım alamadıklarından dolayı erzak sıkıntısı yaşamış olmalarıdır. Fransız ve Urfa Kuva-yı Milliye

---

[935] Bölgeye yardım amacıyla gönderilen cephanelerin çeşitliliğini belirten Urfa, Diyarbakır ve Siverek hattındaki telgraf yazışmaları için Bkz. Fırat, **age**, 51-55

[936] **Mitralyöz:** Fransızca'da çok namlulu silah anlamındadır. Fransızların yaptığı çok namlulu bilye atan makineli toplara verilen bir isimdir. Fransızlar, özellikle bu silah ile dikkat çektikleri için bu isim başka ülkelerde de kullanılmıştır. Bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/Mitraly%C3%B6z [10.01.2020].

[937] Kerim Fırat, **Urfa Savaşından Yapraklar** (Gaziantep: C.H.P Basımevi, 1940), 41; Akalın, **Kurtuluş Destanı**, 21; Ursavaş, **age**, 54.

[938] Bu rakam resmi kaynaklarda Fransızlara katıldığı belirtilen Ermeni sayısıdır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 232; ATASE, **Güney Cephesi**, 120; Fakat savaşın olağan sürecinde rakamların abartılmış olma ihtimalini gözönüne almalıyız. Çünkü Kuva-yi Milliye komutanı Ali Sâib Ursavaş'ın hatıralarında bu rakama rastlanılmamıştır. Ancak Ermenilerin Türklere karşı silahlı eylemde bulundukları ve Fransızları destekledikleri belirtilmiştir. Genel olarak hatıralarıda incelediğimizde bu rakamın süreç içinde farklı şekilde verildiğini görmekteyiz. Örnek olarak; 24 Mart 1920 tarihinde 13'ncü Kolordu Komutanı Ankara'ya bu rakamı bildirirken 300 olarak belirtmiştir. Bkz. Müslüm Akalın, **Urfa'nın Kurtuluşuyla İlgili Belgeler** (Urfa: ŞURKAV Yayınları, 1997), 62; 30 Mart 1920 tarihinde ise Siverek 2'nci Fırka Komutanı 13'ncü Kolordu'ya bu rakamı 500 olarak belirtmiştir. Bkz. Akalın, **Urfa Kurtuluşuyla İlgili Belgeler**, 64; Sonuç olarak, Urfa'daki direniş mücadelesinde 1200 Ermeni'nin bir bütün olarak Türklere karşı savaşa girmediğini, parça halinde savaşa dâhil olanlar olduğu, bu rakamın daha çok hazır kıta Ermeni mahallerinde bekletilen ve Türkler ile oluşabilecek bir ters durumda Türklere karşı kullanılabilecek rakamı gösterdiğini söylebiliriz.

[939] Belirtilen aşiretler Birecik ve Suruç ilçesindeki Kuva-yı Milliye kuvvetlerine karşı muharebelerde yer almış, ancak Urfa şehir merkezine gelememişlerdir. Akalın, **Kurtuluş Destanı**, 88.

[940] Özçelik, **age**, 172.

kuvvetlerinin kuvvet durumunun daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla hazırlanan iki tarafın kuvvet mevcutları Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10: Urfa Merkezde Tarafların Kuvvet Mevcutlarının Karşılaştırılması

	Kuva-yı Milliye Kuvvetleri[941]	**Fransız Kuvvetleri**[942]
Kuvvet	1500 kişilik (silahlı gönüllü halk ve aşiret gücüne dayalı) Urfa Kuva-yı Milliye Kuvveti.	-561 kişilik Fransız Kuvveti *(düzenli ordu)* -1200 kişilik gönüllü Ermeni gençler *(15 Şubat 1920 tarihinden sonra parçalar halinde savaşa etki etmiştir.)*
Silah ve Teçhizat	- Farklı türde tüfek bulunmakta ve bu durum cephane sıkıntısı oluşturmaktadır. - 2 Adet Top. - Makineli tüfek.	-Tüfek ve cephane sayısında sıkıntısı yok. -36 makineli tüfek ve 4 mitralyöz takımı. - Keşif uçağı desteği.

4.7.2. İşgale Karşı Kuva-yı Milliye Teşkilatlanması

Urfa'da ilk teşkilatlanma faaliyetleri; Mondros Mütarekesi sonrası İngilizlerin Musul bölgesini işgali ile birlikte komutası altında bulunan bütün garnizonların işgal tehlikesi altında olduğunu değerlendiren Ali İhsan Paşa'nın (Sabis) gayretleri ile başlamıştır. İhsan Paşa, İngiliz ilerlemesine sivil bir direniş oluşturmak amacıyla kendine bağlı tüm mutasarrıflıklara "Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı ve milis teşkilatları oluşturulmasını, ihtiyaç olan silah ve cephaneyi ise 6'ncı Ordu Komutanlığı üzerinden sağlayabileceğini" belirttiği tavsiye mektubunu göndermiştir. Urfa

[941] Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin sayısı daha sonra artış göstermiştir. Mevcut sayı Urfa merkeze ilk giriş rakamlarıdır.

[942] Fransız kuvvetlerinin rakamları bazı eserlerde yaklaşık 500 kişi olarak belirtilmektedir. Bu rakamın Ali Sâib Bey'in 13'ncü Kolordu Komutanlığına çekmiş olduğu telgrafta belirtilen rakam olduğu değerlendirilebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akalın, **age**, 80; Ali Sâib Ursavaş kendi eserinde ise bu rakamı 560 olarak vermiştir. Ursavaş, **age,** 54; Doğru rakamın bu olduğu bize daha yakın çünkü mücadaleye tanıklık eden yedek subay Kerim Fırat Bey'de eserinde bu rakamı 561 olarak belirtmiştir. Fırat, **age**, 41; Müslüm Akalın ise eserinde Fransız kaynaklarına göre rakamı 561 olarak aktarmıştır. Akalın, **age**,21.-Fransız kuvvet rakamlarında Fransız yanlısı aşiretler şehir merkezindeki muharebelere katılmadığından mevcut içerisinde gösterilmemiştir.

Mutasarrıfı Nusret Bey'in ise bu tavsiyeyi uygun bulması üzerine Urfa'da teşkilatlanma çalışmaları başlamıştır.[943]

Nusret Bey; direniş kuvveti oluşturma isteğini makamına çağırdığı yörenin ileri gelenleri ile paylaştıktan sonra 600 kişilik teşkilat ve üye kayıt defteri oluşturulmuştur.[944] Bu teşkilatın silahları yetersiz olduğundan silah ihtiyacının Jardarma dairesindeki 300 tüfek ile askeriye deposundaki 200 silahtan sağlanması amaçlanmıştır.[945] İngiliz işgalinin gerçekleşme sürecinde cemiyet üyeleri Sadaret Makamı'na, İkdam, Yeni Gün ve Ati Gazetelerine, Urfa'nın dermografik özelliği, Osmanlı'ya bağlılığı ile işgale karşı protestoyu anlatan şehrin ileri gelenleri tarafından imzalı mektup göndermişlerdir.[946] Bu teşkilatın öncelikli amacı, İngiliz işgaline karşı önlem almak olsada, diğer bir önemli amacı ise yağmacı Arap aşiretlerinin şehre karşı oluşabilecek baskınlarına karşı tedbir almak olduğu belirtilebilir.[947] Nusret Bey'in makamında oluşturmuş olduğu teşkilatın merkezi heyeti Belediye Başkanı Hacı Kamilzade Büyük Hacı Mustafa, Müftü Hasan Açanal, Eski Müftü Şeyh Müslim, İshakzade Hacı Esat, Hacı Kamilzade Hacı Yusuf, Hatipzade Ahmet, Yağlıcazade Belediye Reisi Hacı Ahmet, Hartavizade Bedi, Hüseyinağazade Haydar Beylerden oluşmaktadır.[948]

Cemiyet hususi toplantılarını müftülükte, genel toplantısını ise Hasan Paşa Cami'nde yapmıştır. Teşkilatlanma kısa sürede genişleyerek 500-600 kişilik ilave üye kaydı yapılarak, defter oluşturulmuştur.[949] Nusret Bey; merkez heyeti ve gönüllü kuvvetleri oluşturunca askeri teşkilatlanmaya gitmiştir. Bu sebeple elindeki mevcut kuvveti bölük ve takımlara ayırarak, komutan görevlendirmeleri yapmıştır. Bölük ve takım komutanları olarak Hacı Kamilzade Hacı Mustafa (Belediye Başkanı), Hacı Mustafa Reşid Kamil, Şeddadizade Ali Şelli, Barutçuzade Hacı İmam, Mahmudoğlu Mustafa, Hacı Abdurrahman Ağa oğlu Şeyh Müslim, Şıho Ramazan seçilmiştir.[950]

---

[943]Ali İhsan Sabis, Harp Hatıralarım: İ**stiklal Harbi ve Gizli Cihetleri,** c.5, (İstanbul: Nehir Yayınları, 1993), 26.
[944] Rıza, **age**, 6.
[945] Açanal, **age**, 22.
[946] Mektuplarda yazan metinler için Bkz. Açanal, **age**, 27-31.
[947] Rıza, **age**, 6.
[948] Heyette görev yapan Urfa Müftüsü Hasan Açanal; kuruluş tarihini 21 Aralık 1918 olarak belirtmiştir. Bkz. Açanal, **age**, 22; Ali Rıza, **age**, 6; İsmail Özçelik ise eserinde; 21 Aralık 1918 tarihini 10 Ocak 1919 olarak belirtmiştir. Bkz. Özçelik, **age**, 122.
[949] Açanal, **age**, 22.
[950] **age**, 22-23.

Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey'in bölgeden uzaklaştırılarak İstanbul'a yargılanmak üzere (tehcir suçundan) gönderilmesi üzerine teşkilat faaliyetlerine kısa sürelide olsa ara vermek zorunda kalmıştır.[951] Urfa'ya Mutasarrıf olarak Nusret Bey'in yerine Mutasarrıf Ali Rıza Bey atanmıştır. Urfa'da temeli önceden atılan milli teşkilatlanmayı tekrar aktif hale getirmek isteyen Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'in sorumluluğunda 4-5 Eylül 1919 tarihinde Urfa tarihindeki meşhur onikiler diye anılan Kur'an-ı Kerim'e el bastırarak yemin ettirilen oniki kişi ile birlikte tekrar gizli bir cemiyet kurulmuştur. [952] Cemiyet gizli bir şekilde geceleri buluşup, silahlı asker sayısını ve silahlarını artırmak için çalışmalara başlamıştır. Daha sonrasında Sivas Kongresi kararlarına uygun olarak cemiyet resmi bir hüviyete kavuşmak amacıyla 03 Ekim 1919 tarihinde Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'in koordinesinde Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuştur. Cemiyetin kuruluşu Temsil Heyet-i Başkanı Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa'ya bildirilmiştir. Bu telgraf incelendiğinde, silahlı kuvvetlerin hali hazırda mevcudunun 600 olduğu ve Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey komutasında mevcudunu koruduğu ve Heyet-i Temsiliye ile cemiyetin temas halinde olduğu görülmektedir. [953] Mustafa Kemal Paşa tarafından ise cemiyet üyelerine vatansever çalışmalarından ötürü teşekkür edilerek, teşkilatın tamamlanıp genişletilmesine son derece gayret gösterilmesi gerektiği bildirilmiştir.[954]

Fransız işgalinin ortaya çıkması üzerine Mustafa Kemal Paşa, Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne acil kodlu bir telgraf çekmiştir. Bu telgrafta özetle "Urfa, Maraş ve Antep'in İngilizlerden sonra haksız yere Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine bu işgale karşı protestolar yapılması, protesto telgrafları ile Avrupa ve Amerika kamuoylarının bilgilendirilmesi" istenmiştir.[955] Cemiyet üyeleri aralarında yaptıkları istişare ile işgal altında bulunulduğundan miting yapılmasının zorluluğundan dolayı cemiyetin artık gizli bir şekilde değil, açık olarak faaliyetlerini yapması gerektiğine karar vererek eşraf ve aşiretleri cemiyet konusunda bilgilendirme kararı vermişlerdir. Bu amaçla, Belediye Reisi Hacı Mustafa'nın

[951] Özçelik, **age**, 123; Mutasarrıf Nusret Bey, İngiliz işgal kumandanı şehre girdiğinde kendisine karşılamaya çıkmamış, İngiliz komutanın azarlaması üzerine de "Haksız olarak memleketi işgal eden bir kuvveti karşılamak, bir Türk mutasarrıfına yakışmaz. Bir misafir olarak gelseydiniz sizi Birecik'te karşılardım." cümlesini kurmuştur. Bu sebeple ilk günden İngilizler ile ters düşmüş ve bölgeden uzaklaştırılmıştır.
[952] Cemiyetin kuruluşunda görev alan oniki kişinin kimlikleri için bkz. Rıza, **age**, 19.
[953] Anılan telgrafın tam metni için bkz. Açanal, **age**, 60; Rıza, **age**, 20.
[954] Anılan telgrafın tam metni için bkz. Rıza, **age**, 20.
[955] **age**, 24.

evinde yapılması karar verilen toplantı için Müftü Hasan Efendi,[956] Eski Müftü Şeyh Müslim Efendi, eşraftan Hacı Mustafa Ağa, Hacı Esad Efendi, Yusuf Kamil Efendi, Hacı Mustafa Efendi, Hacı Hüseyinağazade Halil Efendi gibi önemli eşraf davet edilmiştir. [957] Bu kişilerin cemiyete katılmayı kabul etmesi ile cemiyetin geniş çaplı örgütlenmesinin yolu açılmıştır.

Ekim ayının sonlarına doğru artık İngilizlerin giderek yerlerine Fransızların geleceği yüksek sesle seslendirilmeye başlamıştır. Bundan dolayı Müftü Hasan Efendi ve cemiyetten kişiler Mutasarrıf Ali Rıza Bey'in odasında görüşme yapmıştır. Bu görüşme neticesinde toplantıda genel kabul gören düşünce "İngilizlerin yerine Fransızların gelmesi göstermiştir ki işgal geçici değil, yurt üzerindeki bir taksim planının gereğidir, bu amaçla artık halkın işgali hiçbir sebeple kabul etmeyeceği" fikridir. Bu düşünce çerçevesinde İtilaf Devletleri siyasi mümessilliklerine protesto telgrafı çekilerek, protestonun bir suretide Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen notta "halkın bölgeden hicreti dahi düşündüğü" metni yazılınca 31 Ekim 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa tarafından bölgenin ileri gelenlerine cevabi bir telgraf yazılmıştır. Bu telgrafta özetle; bağımsız bir milletin geçici olsa bile hiçbir yabancı işgal ve denetimini kabul etmeyeceğinden göçün doğru olmadığı teşkilatın genişletilmesine odaklanılması gerektiği bildirilmiştir. Son cümle olarak ise "Asil milletimiz maksadına nail oluncaya kadar mücadelesine devam edecektir." [958] yazılarak kararlı bir lider duruşu gösterilerek halkın direniş azmi artırılmıştır.

Fransızların işgali sonrası; Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey, Fransızların aşiretleri kendi safına çekebilmek amacıyla temas kurduğunu tespit etmiştir. Bu sebeple Fransızlardan önce hareket ederek cemiyeti aşiretleri de kapsayacak şekilde genişletmek amacıyla Hayrettin takma adı ile faaliyetlerine başlamıştır.[959] Fakat Fransızlar; rakip aşiretlerin ihbarı ile Ali Rıza Bey'in faaliyetlerinden haberdar olduklarından 25 Kasım 1919 tarihinde Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'i görevden

---

[956] Müftü Hasan Efendi; Urfa Milli Mücadelesinin birçok protesto metinlerini yazan, Atatürk ile yazışan, milli mücadelede birçok yararlı hizmetleri bulunan Urfa Kahramanlarından biridir. Yapmış olduğu bu hizmetler karşısında kendisi İstiklal Madalyası ile taltif edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Açanal, **age**, 8.

[957] Akalın, **Urfa Kurtuluş Destanı**, 14; Rıza**, age,** 30.

[958] Açanal, **age**, 51-52.

[959]13'ncü Kolordu Komutanlığı Kurmay Başkanı Halit Bey'in yönlendirmesiyle, Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey faaliyetlerinin ortaya çıkma ihtimaline karşı Hayrettin takma adını kullanmış ve faaliyetlerini bu ad ile yürütmüş, telgraflarını bu ad ile çekmiştir. Telgraflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Rıza, **age**,36.

almışlardır.[960] Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey görevinden alındığı tarihe kadar teşkilatın oluşum safhası ile birlikte aşiretleri de kapsayacak şekilde genişletme faaliyetlerini sağlamış ve Urfa direnişini örgütleyecek bir sonraki teşkilatın alt yapısını oluşturmuştur.

Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'in görevinden alınmasından sonra Fransız kuvvetlerinden, Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'e bir talimat gönderilmiştir. Bu talimatta özetle, Urfa şehrinde Fransızlara savaş açmak için teşkilat kuran ve yöneten "oniki" kalburüstü şahıs olduğu haberi alındığı, en kısa zamanda bu kişilerin gerekli cezasının verilmesi için teslim edilmesi istenmiştir.[961] Bunun üzerine toplanan cemiyet üyeleri, silahlı direniş kararı alarak, savaşmaya hazırız niteliğinde bir telgrafın Mutasarrıflık kanalı ile Fransızlara verilmesine karar vermiştir. Fransızlara verilen talimatı hazırlayan Müftü Hasan Açanal'ın anılarında talimatın şu şekilde olduğu bildirilmektedir: [962]

> "Biz Urfa Sancağı halkı sulhsever insanlarız. Bin yıldan beri bu topraklarda hür olarak yaşıyoruz. Ancak topraklarımıza göz dikenleri bu teşebbüslerinde hep pişman etmişizdir. Şimdiye dek sizin buraya muvakkat olarak geldiğinizi sanıyorduk. Fakat bayraklarımızı Devlet Dairelerinden indirmeniz, dâhili işlerimizdeki müdahaleci tutumunuz, sizin Urfa'da temelli ve müstemlekeci (sömürücü) olarak kalmak niyetinde olduğunuzu gösteriyor.
>
> Bu kötü niyetinizi gördük ve biz Urfalılar, sizi bu topraklardan atmak için bütün gücümüzle çalışmaya yemin ettik. Esasen sözünü ettiğiniz ve ONİKİ sandığınız rakkam gerçek sayımız yanında çok küçük kalır. Zira Urfalılar size savaş açarak sizleri buradan çıkarmaya yediden yetmişe kadar yemin etmişlerdir. Bu sebepten 12 rakkamını tashih ederek (düzelterek) 120.000 olarak notlarınıza geçirmeniz daha isabetli olur. Mademki Onikiden söz ettiniz biz de size seslenerek diyoruz ki: Evet biz ONİKİLER daha fazlası ile varız. Şehirli ve köylü, Türk ve Kürt, yerleşik ve göçebe bütün Urfa Livası halkının hissiyatına tercümanız. Arkamızda bizim gibi yeminli onbinlerce mücahit vardır. Bizi tevkif edemezsiniz. Farzı muhal hayal ettiğiniz tevkifi (tutuklamayı) yapsanız bile bu mücadele hareketini durduramazsınız. Biz Onikilerin yerini hemen 12 binler 120 binler alacaktır.
>
> Biz ONİKİLER teşkilamızın elebaşlarıyız. BİZ ONİKİLER memleketimizi yabancı istilasından kurtarmak, istiklalimize kastedenleri topraklarımızdan kovmak için her türlü savaşı göze almış bulunuyoruz. Sizin bize ders vermeniz bir tarafa, çok geçmeden biz ONİKİLERİN ve Urfa Mücahitlerinin size nasıl bir ders vermiş olacağını göreceksiniz.
>
> Size tavsiyemiz biz ONİKİLERİN ve temsilcisi bulunduğumuz 120 binlerin silesini yemeden ve çok geç olmadan, medeni milletlere yakışır bir tarzda Urfalılar'dan özür dileyerek Fransa'ya dönmenizdir.
>
> Bütün Urfa Sancağı halkı adına ONİKİLER"

[960] Ali Rıza Bey'in görevine son verildiğine dair Yarbay Depoir onaylı belge için bkz. Rıza, **age**, 52.
[961] Talimata ilişkin olarak bkz. Açanal, **age**, 65.
[962] Açanal, **age**, 66-67.

Bu talimat incelendiğinde etnik kökeni ne olursa olsun tüm Urfa halkının tek vücut olduğu ve işgale karşı mücadelenin sürdürülmesinde kararlı olunduğu vurgusu önemlidir. Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'in yerine ise 29 Aralık 1919 tarihinde Urfa direnişini başlatacak olan Revandizli Yüzbaşı Ali Sâib (Ursavaş) Bey atanmıştır. Yüzbaşı Ali Sâib Bey, eski teşkilat ve üyeleri hakkında gerekli bilgiyi Mutasarrıf Ali Rıza Bey ve heyetin üyelerinden öğrendikten sonra gerekli teşkilatlanma faaliyetlerine başlamıştır. Ali Sâib Bey'in gayrinizami harp planı emrindeki jandarma ile ayaklandırma çıkararak, aşiretleri de beraberinde sürüklemektir.[963] Bu amaçla, Ali Sâib Bey, Urfa merkezindeki 600 mevcutlu Kuva-yı Milliye kuvveti ile zafere ulaşmanın mümkün olmayacağını değerlendirdiğinden aşiretler ile temasa geçmiştir.[964] Bu amaçla aşiretlere mektup yazarak onları Kuva-yı Milliye çatısı altında hareket etmeye ve Fransızlara karşı silahlı direnişe çağırmıştır. Aynı zamanda çağrıyı kabul edeceklerin uyması gereken hususlara ilişkin gizli bir talimat göndermiştir.

Aşiret reislerine yazılan mektubunda Yüzbaşı Ali Sâib Bey özetle; Fransızların Adana'da yaptığı zulümlerden, Fransızların aşiret reislerini Tunus ve Cezayir'e sürdüğünü bu şekilde aşiretleri hâkimiyeti altına alacağından bahsetmiştir. Mektubun son kısmını ise aktardığına göre şu şekilde bitirmiştir: [965]

> "Ey aşiret reisleri! Bilirsiniz ki bundan kırk sene evvelde Ruslar Doğu vilayetlerini Ermenistan yapmak istiyorlardı. Eğer babalarınızın azim ve imanı olmasaydı bugün mahvolmuştuk. Dünyada İslamiyeti muhafaza eden hür ve müstakil ancak bizleriz. Bu gün İslamiyet ve vatan tehlikededir. Siz ki bütün bir Hristiyanlık âlemine karşı Kudüs'ü müdafaa eden Selahaddin-i Eyyubi Hazretlerinin torunlarısınız: İslamiyet ve vatan sizden ümit bekliyor. Düşman istilasına uğrayan memleketlerden kanlı dumanlar çıkıyor, iki günden beri Maraş'ta kanlı çarpışmalar oluyor. Antep ayaklanmaya hazırlanmış bulunuyor. Anzeler de buraya gelecektir. Hacim Bey neredeyse kendisine haber gönderiniz. Aranızda bir anlaşmazlık varsa sonraya bırakıp el ele vererek tek bir kütle halinde Fransızların ve Urfa'nın karşısında görünmenizi rica ederim. Urfa sizi bekliyor. Gönderdiğim talimata harfiyyen uyulması kurtuluşumuzu sağlayacaktır. En namlı bir aşiret reisi olduğunuzu dünyaya karşı isbat edecek zaman, bu zamandır. "

Gizli talimatta ise direnişini kabul edecek aşiretlerin uygulaması gereken hususlar şu şekilde bildirilmiştir:

> 1. "Urfa, (Telabız) Akçakale, Arapkir Fransız işgal kuvvetleri kumandanlarına yazılmış ültimatomun bir sureti mühürlü olarak verilecek ve verildiğine dair kendilerinden imza alınacaktır.
>
> 2. Kasabaların içine silahlı ve silahsız hiç bir kişi girmeyecektir.
>
> 3. Adı geçen günde meydana gelecek ayaklanmada memleket içinde hiçbir noktada zerre kadar asayişin bozulmasına meydan verilmeyecektir.

[963] Ursavaş, **age**,52.
[964] Açanal, **age**,68.
[965] Mektup ve gizli talimatın ayrıntısı için bkz. Ursavaş, **age**, 56.

4. Fransızlara verilen yirmidört saat süre zarfında bulundukları yerleri boşaltmayacak olurlarsa, her kıta kendine ayrılmış olan yeri baskı altına alacaktır.

5. Fransız işgal kuvvetleri fertlerine gerek müslüman ve gerekse Hristiyan hiç kimse tarafından yiyecek satılmayacaktır.

6. Çevreden kasabalara satılmak üzere hiçbir şey getirilmeyecektir.

7. Fransız işgal kuvvetleri kumandanları ültimotumu reddettikleri takdirde:

Aneze aşireti: Akçakaledeki Fransız işgal kuvvetlerini oradan çıkararak, tren hattının Fırat ile Seyftek arasını tahrip ve telgraf hatlarını kesecektir.

Suruç aşiretleri: Hacim Bey aşiretleri ile birleşerek o bölgedeki Fransız kuvvetlerini çıkaracak ve Suruç'un diğer yerlerle bağlantısını kesecektir.

Dökerli, Bavallı ve merkeze bağlı diğer aşiretler ve kasabadaki Kuva-yı Milliye ve jandarma, Urfa'daki Fransız kuvvetlerini çıkarmaya ve diğer yerler ile telgraf hatlarını kesmeye görevlidir.

8. Köylerin hiçbirine yağmacılık ve saldırı yapılmayacaktır.

9. İşgal kuvvetleri tarafından yapılacak küçük bir saldırı büyük bir şiddetle karşılanacak ve bu konuda verilen 24 saatlik mühlet son olarak kabul edilecektir."

Ali Sâib Bey, gayrinizami harbin en önemli öğelerinden olan nüfusu kazanmak için nüfusa etki edecek akil insanı (reis, imam, şeyh, başkan vb.) kendi tarafına çekme yöntemini aşiret reisleri üzerinden uygulamıştır. Aynı zamanda Ali Sâib Bey'in, söylevlerinde yerel halka karşı kullanmış olduğu onure edici sözler (Sizler Hristiyanlık âlemine karşı Kudüs'ü müdafaa eden Selahaddin-i Eyyubi Hazretlerinin torunlarısınız vb.) gayrinizami harbin ana hedefi olan yerel halkın "zihinlerine ve kalplerine" etki edebilme yönteminin başarılı bir kullanımı olarak düşünülebilir. Talimatnameye bağlı aşiret reislerinin Fransız kumandanlarına ültimatom vermesini sağlayarak, hem onların bağlılığını sağlamlaştırmış hem de planın bozulmasını engellemeye çalışmıştır. Gizli talimat genel olarak incelendiğinde ise; düzensiz orduların disipline edilmesi zorluğuna karşı önceden önlem alma girişimi göze çarpmaktadır. Düzenli ordudan yetişen Ali Sâib Bey, düzensiz orduların problemlerinden biri olan ganimet adına şehir içinde oluşabilecek yağmacılık faaliyetinin önüne önceden geçmeye çalışmıştır. Aşiretlerin yapacakları faaliyetlerden ayırtedici diğer bir husus ise; Fransız ordusunu yıpratmak amacıyla dışarı ile bağlantısının kesilerek, takviye kuvvet alma girişimlerinin engellenmesi planlanmasıdır. Ali Sâib Bey'in yapılacak olan harbi gayrinizami olarak plandığına dair dikkat çeken diğer bir husus ise; ayaklanma sürecinde 600 Rus tüfeği ve cephanesinin dağıtıldığı Urfalı gençlere hapishaneden serbest bırakılan mahkûmların da dâhil olacak olmasıdır.[966]

[966] Ursavaş, **age**, 54.

Ali Sâib Bey'in aşiretler ile temas halinde olmasından şüphelenen Fransızlar olayı soruştururken, olası bir kötü duruma (hapis, idam vb.) karşı Ali Sâib Bey, Urfa'daki Jandarma Komutanlığı vazifesini bırakarak, Urfa'dan gizlice ayrılmış ve Kuva-yı Milliye Komutanı "Namık" ünvanıyla görev yapmıştır. Daha önce gönderilen mektuba olumlu dönüş yapan aşiretler ile temasa geçerek, silahlı direniş öncesi aşiretleri teftiş etmiştir.[967] 16 Ocak 1920 tarihinde şehir dışına firar eden Jandarma Komutanı Ali Sâib Bey'in Urfa halkı ve aşiretlerden oluşturmuş olduğu teşkilatın mevcudu yaklaşık 2000 civarına ulaşmıştır.[968]

4.7.3. Harp Sahası ve Harbin İncelenmesi

Jandarma Komutanı Ali Sâib Bey, 25 Ocak 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa tarafından gönderilen Urfa'da gerilla harbi yapılmasına yönelik talimatta[969] belirtilen hususları uygulamak amacıyla Kuva-yı Milliye kuvvetleri ile 07 Şubat 1920 tarihinde Karaköprü köyü mevkine gelmiştir. Fransız İşgal Komutanlığına telgraf çekerek, silahlı direnişin ilk işaretini vermiştir. Fransız komutan ve Ali Sâib Bey arasında çekilen telgraflar şu şekildedir:[970]

> " Urfa'da Fransız Işgal Kuvvetleri Komutanlığına:
>
> Asırlardan beri hür ve müstakil yaşamış bir millet, istila ve esareti kabul edemez. Wilson Prensipleri'ne ve Mütarekename hükümlerine aykırı olarak, gittikçe artan gaddarca ve zalimce istilaya karşı kutsal haklarımızın kazanılmasına ve korunmasına kesin karar vermiş bulunuyoruz.
>
> Urfa'daki misafirliğinize daha fazla müsaade etmemize imkân yoktur. Mütarekeye aykırı işggalinizi şiddetle red eder, 24 saat zarfında, Urfa'yı terk ve tahliye etmediğiniz takdirde kesin hareketlere başvurulacağını ve dökülecek kanların sorumluluğunun size ait olacağını üzüntü ile bildiririz. Hristiyan vatandaşlarımızın her türlü hukuku muhafaza edilecektir. Urfa'yı boşaltmaya muvakat ettiğiniz takdirde, hududumuzunun dışına kadar, serbestçe gidebileceğinizi temin ederiz.
>
> 07 Şubat 1920"

Aynı gün; Fransız Siyasi Hâkimi Sajous'dan gelen cevap şu şekildedir:

> "Urfa Civarında Bulunan Bütün Aşiretlere;
>
> Yazdıklarınızı aldım. Sizlerle harb halinde değiliz. Arazinizin boşaltılması emri, General Gouro'nun iznine bağlıdır. Ona isteğinizi bildirdim. Aramızda bulunan samimi bağları ihlal edecek hallerin önlenmesi için, gelecek cevabı beklemeniz rica olunur. Bu cevabın mutlaka ve süratle geleceğinden ümitvarım."

---

[967] Ali Sâib Bey'de, Ali Rıza Bey gibi bölgede takma ad kullanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bknz Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 224.
[968] Açanal, **age**, 51.
[969] Detaylı bilgi için Bkz. Bu çalışmada "Güney Cephesi" başlığı sayfa:171.
[970] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 224, Ursavaş, **age**, 74.

Ali Sâib Bey gelen cevaba karşı Fransızlara sert bir cevap vermiştir. Aynı zamanda bölgede eli silah tutan Ermeni miktarının 1000 civarında olmasından dolayı bu kuvvetin direnişçilere karşı kullanılmasını önlemek ve heyecanlarını yatıştırmak amacıyla Mutasarrıf kanalıyla Ermeni liderlerine, 24 saat içinde Fransızlar şehri terketmemesi durumunda Fransızlara taarruz yapılacağı bildirilmiştir. Bu saldırı esnasında gayrimüslim vatandaşların korkmaması ve şüpheye düşmemesi özellikle vurgulanmıştır. [971]

Ali Sâib Bey'in Ermenileri kendi tarafına çekme, en kötü tarafsız kalmalarını sağlama girişimi gayrinizami harpte yerel nüfusun harbe olan kritik etkisine yönelik alınan bir tedbir olarak değerlendirilebilir. Ali Sâib Bey'in bu girişimin başarılı olması halinde; işgal etmiş olduğu topraklarda Ermeni nüfusun desteğini kaybeden Fransa Devleti'nin savunmasız alanları belirginleşerek yıpranma düzeyi artacaktır. Aksi durumda ise silah, teçhizat ve personel yönünden iyi teçhiz edilmiş, aynı zamanda yerel nüfusun desteğini almış bir düzenli ordu ile girişilecek harpte düzensiz ordunun başarı şansı düşeceğinden Ali Sâib Bey'in bu ihtimali ortadan kaldırmaya çalıştığı şu ifadesinden söylenebilir:

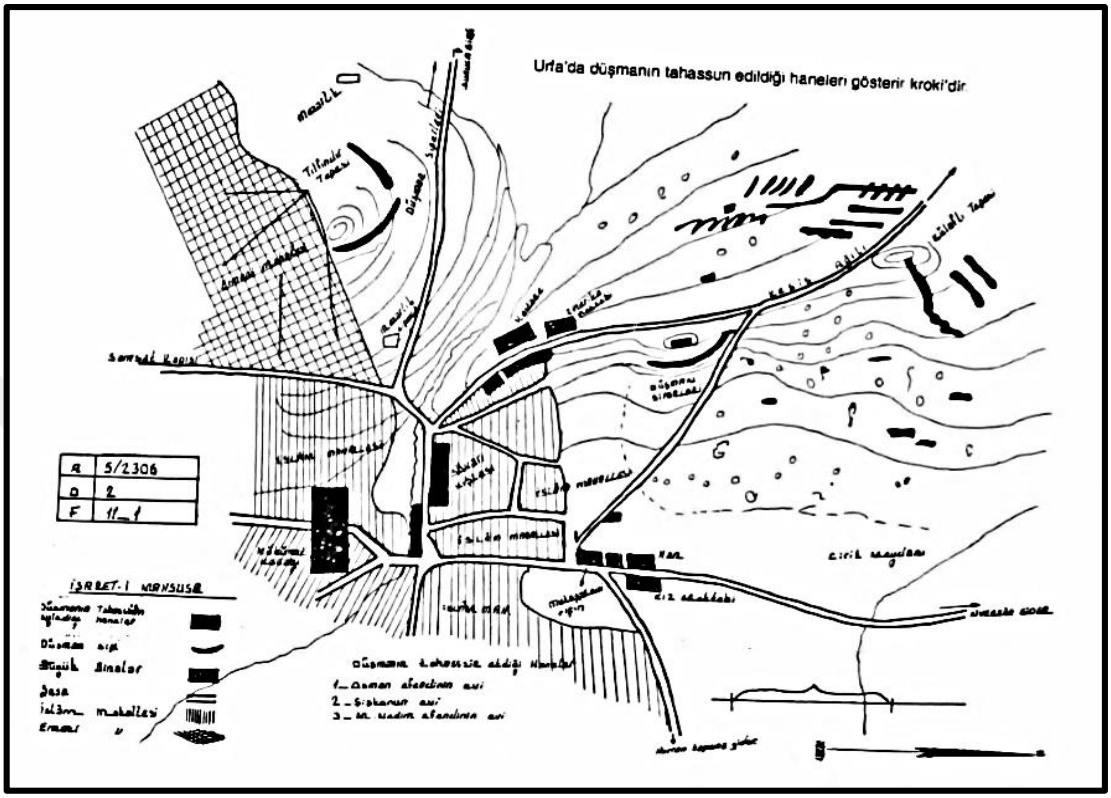
> "Urfada karşımızda kuvvetli bir surette silahlanmış ve teçhiz edilmiş ve bilinen kişilerden kurulu Fransız kuvveti vardı. Bu kuvveti hafife almak doğru değildi. Bu kuvvetin o zaman gerek nitelik ve gerek sayı bakımından bize üstünlüğü bilinmekteydi. İyi, kudretli, cüretli bir kumandan elinde bu Fransız kuvveti önemli işler yapabilirdi. Hayallere kapılmayarak, bütün ters ihtimalleri göz önüne alarak hareket etmek gerekiyordu." [972]

Fransızların nüfusun desteğini kazanmak için Ali Sâib Bey ile aynı yolu izledikleri söylenebilir. 01 Şubat 1920 tarihinde Cerablus'ta İngilizlerin koordinesi altında tüm aşiret reisleri ile görüşülerek bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda aşiretlere Urfa'ya saldırmaları teklif edilmiş fakat Ketkanlı Aşiret Reisi Basravi haricinde diğer aşiretler bu teklifi kabul etmemiştir. Ancak daha sonraki süreçte Geysi ve Siyala Aşiretleri (Aşiret Reisi Salih'e bağlı olanlar) Fransızlar ile ortak hareket ederek, Suruç bölgesinde özellikle Türk kuvvetlerine saldırarak, Urfa'ya daha fazla kuvvet gelmesini engellemeye çalışmışlardır. Fakat aşiretlerin büyük çoğunluğu Kuva-yı Milliye tarafına geçmiştir. Bu durum, Urfa'da Fransızların savunma düzeni almaya itmiştir. [973]

---

[971] Ermeni liderlere gönderilen metnin tamamı için bkz. Ursavaş, **age**, 75.
[972] **age**, 73.
[973] Özcelik, **age**, 166.

08 Şubat gecesi saat 23.00'te Kuva-yı Milli kuvvetleri Urfa'ya giriş yapmıştır. Fransızlar tarafından herhangi bir mukavamet gösterilmeden şehre yerleşmişlerdir.[974] Urfa şehir merkezinin harp sahası durumu Şekil 8'de gösterilmiştir.

Şekil 8: Urfa Merkezi Harp Alanı[975]

Müslüm Akalın, **Urfa Kurtuluşuyla İlgili Belgeler**, (Urfa: Şurkav Yayınları, 1997), 66.

Şehirdeki kuvvetlerin konuşlanma durumu şu şekildedir:[976]

- *Fransız Kuvvetleri*: Fransızlar, Memleket Hastanesi, Mahmut Nedim Bey'in evi, Kürkçüzade Osman Efendi'nin evi, Şişkonun evi, Karalökzadelerin evi ile bağını işgal etmişler ve bu binaları kısmen kışla, karargâh ve depo olarak kullanmaktadır. Fransızların bu sahası Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından kuşatma altına alınmıştır. Fransızlar işgal ettikleri bu binada savunma tertibatı almışlar ve otomatik tüfekli askerlerini yerleştirmişlerdir. Açık arazide saldıraya geçmeye çalışan Kuva-yı Milliye kuvvetlerine karşı üstünlük kurmayı amaçlamışlardır.

[974] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 226.
[975] 5'nci Tümen'den Urfa'ya gelen Yarbay Akif Erdemgil tarafından çizilen haritadır.
[976] Açanal, **age**, 75.

➢ *Kuva-yı Milliye Kuvvetleri*: Kuva-yı Milliye, Fransızların doğu, kuzey (Külaflı tepesi) ve güney bölgesini tutarken, şehir içinde hâkim yükseklikte olan Tılfıdır (Til Fıtır) mahallesindedir. Kuva-yı Milliye kuvvetleri her ne kadar Fransızları kuşatarak, harbi lehine çevirmiş bir pozisyonda bulunuyor olsada düzenli ordu eğitimi almış, silah ve teçhizat bakımından iyi donatılmış Fransız birliklerine karşı açık arazide bulunmuş olduğundan dolayı kayıplarınn sayısının artma ihtimali bulunmaktadır. Harp sahasında, tarafsız bölge olarak ise; Amerikan Yetimhanesi ile İsvicre Hastanesi bulunmaktadır. Ancak harbin ilerleyen sürecinde bu bölgelerin harbe örtülü olarak dâhil oduğu görülmektedir.[977]

Kuva-yı Milliye kuvvetleri büyük bir kafile halinde hükümet önüne geldiler. Ali Sâib Bey, Jandarma dairesindeki cephaneleri ve silahları aşiret reislerine tutanakla dağıtarak savaşçılara verilmesini sağlamıştır.[978] Fransızların savunma düzeni almak için boşalttıkları binalar işgal edilerek böylece Fransızlar ile Ermenilerin irtibat ve bağlantı hattını kesmek hedeflenmiştir.[979]

Aynı gün Belediye dairesindeki toplanan bütün memurlara ve ileri gelenlere milli ihtilalin fiilen başlamış olduğu ve belediye hizmetlerinin eskisi gibi devam edeceği bildirilmiştir. Aynı zamanda Urfa Müdafaa-i Hukuk cemiyeti tarafından idare ve iaşe işlemlerinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi amacıyla bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyon tarafından halkın zenginlerinden alınan paralar için defter düzenlenerek, yardımların kayıt altına alınması sağlanmıştır.[980]

İdari teşkilat oluşturulduktan sonra, askeri düzenin alınması amacıyla şehir içinde önemli noktalara avcı hendekleri kazılmış, yol ağızlarına barikatlar kurulmuştur. Boşalan Ermeni evlerinden bazılarından hem yakacak temini için hem ateş etmek için yararlanarak düzen alınmıştır.[981]

Diğer taraftan Çanakkale Savaşı'nda bulunmuş olan Urfalılardan "Çanakkale de Savaşanlar Bölüğü" oluşturulmuştur.[982] Ali Sâib Bey, daha önce plandığı gibi hapishanedeki tutuklu gençleri salmıştır. Mahkûmların silahlanarak gönüllü

[977] Kuva-yi Milliye Komutanı tarafından, Yetimhane müdürüne binadaki Fransız askerlerinin tarafsızlığı bozduğuna dair mektubu için Bkz. Müslüm Akalın, **Urfa Kurtuluşuyla İlgili Belgeler**, 30.
[978] Fırat, **age**, 40.
[979] **age**, 43.
[980] Komisyondaki kişilerin kimlikleri hakkında bilgi almak için Bkz. Ursavaş, **age**, 83.
[981] Fırat, **age**, 45.
[982] Ursavaş, **age**, 82.

kuvvetlere katılmak üzere koştuğu esnada bu durumdan haberdar olmayan nöbetçi asker mahkûmların kaçtığını sanarak ateş etmiştir. Bu ateşi duyan Fransızların şehir içinde harbin başladığını düşünerek ateşle karşılık vermesi üzerine Urfa'da harp başlamıştır.[983]

Silahlı çatışmanın başlaması ile birlikte Ali Sâib Bey, Fransız kuvvetlerini psikolojik olarak yıpratmak amacıyla Fransızların bulunduğu binalara giden suyu kestirmiştir.[984] Daha sonra Kuva-yı Milliye kuvvetleri Fransız Siyasi Hâkimi Sajou'nun karargâhına girerek, içerdekileri püskürtmüş ve Fransız bayrağını indirerek yerine Türk bayrağını çekmiştir.[985] Bu baskının önemli bir noktası burada alınan ganimetlerin faaliyette etkin görev yapan Badilli aşiretine verilmiş olmasıdır. Bu hareket tarzının; devlet tarafından maaş verilmeyen düzensiz kuvvetleri motive etme ve disiplinin kontrolü açısından bir yöntem olarak seçildiği değerlendirilebilir.

Bu esnada Fransız kuvvetleri ile çarpışmalar Urfa dışında Birecik ve Suruç bölgesinde de devam etmektedir. Bu bölgelerdeki Fransız kuvvetlerine teslim olmaları ikaz edilmiş, teslim olmamaları üzerine Birecik kasabası kuşatılarak hâkim tepeler Kuva-yı Milliye tarafından ele geçirilmiştir.[986] Böylece Urfa ve çevresinde büyük bir direniş mücadelesi başlatılmıştır. Urfa'da, Fransız karargâhının işgal edilmesinden sonra Fransız kuvvetleri savunma tertibatı almıştır. Hastane ve yetimevinin yanı sıra Ermeni mahallesine yakın sağlam binalara Fransız askerleri yerleşmiştir. Bu şekilde ateş gücünden istifa edip açık arazideki Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin saldırılarını etkisizleştirip, karşı koyma taktiği uygulanmıştır.

Kuva-yı Milliye kuvvetleri; büyük binalardaki Fransız askerlerine karşı tüfeklerin etkisiz kalması ve açık arazide harp etmenin kayıpları artıracağını değerlendirdiklerinden 13'ncü Kolordu Komutanlığına top ihtiyaçlarını belirtmişlerdir.[987] 13'ncü Kolordu Komutanlığı, İstanbul'daki Harbiye Nezareti'nin bu savaşa düzenli kuvvetlerin katılmasının devletler arası bir savaş gibi yorumlanarak siyasi krize dönüşebileceğini değerlendirdiğinden ordunun bu savaşa katılmasını uygun bulmamıştır. Bu amaçla bölgeden talep edilen toplar

[983] Fırat, **age**, 41; Ursavaş, **age**, 85.
[984] Mustafa Kemal tarafından, Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin faaliyetlerinin anlatıldığı Sivas Heyeti Merkeziyesi'ne çekilen telgraflar için Bkz. Özçelik, **age**, 177-178.
[985] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 230.
[986] Ursavaş, **age**, 88.
[987] Akalın, **age**, 80.

gönderilmemiştir.[988] Bunun üzerine Urfa halkı durumu Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmiştir. Mustafa Kemal tarafından 13'ncü Kolordu Komutanlığına çekilen telgrafta özetle: "Siverekte bulunan iki dağ topunun ve takımının Urfa'ya gönderilmesi, Harbiye Nezaretine bu dağ topu ve subaylarının kendi istekleri ile Kuva-yı Milliye'ye katıldığı hakkında usulen bir yazı yazılması" bildirilmiştir. 13'ncü Kolordu Komutanlığı ise "11/12 Şubat 1920 gecesi Siverek'te bulunan 70-80 mermilik bir Şınayder dağ topuyla bir makineli tüfek takımının Urfa'da milli kuvvetler emrine gönderildiğini ve gerekirse başka yardımlarında yapılacağını" Mustafa Kemal Paşa'ya bildirirken, Harbiye Nezaretine ise "bu silahların Kuva-yı Milliye tarafından basılarak zorla götürüldüğü" bildirilmiştir.[989] Mustafa Kemal Paşa'nın bu problemi çözme konusunda göstermiş olduğu yol ve yöntem gayrinizami harbe olan hâkimiyeti ve lider özelliğini ortaya koyması açısından önemlidir.

Ali Sâib Bey ise Fransız kuvvetlerine tekrar teslim olmaları için bir mektup göndermiştir. Bu mektupta silah ve cephanelerini teslim etmeleri şartıyla istedikleri yere kadar rahatça götürmeyi taahhüt ettiğini bildirirken Fransızların Maraş'ta yenildiği bu yüzden kendilerinin de boş yere direnmemesi gerektiğini bildirmiştir. Fakat Fransız Komutanı Houje yine red cevabı vermiştir. Ali Sâib Bey; Fransız komutanının red kararı verdiği bu olayı değerlendirirken; Fransız komutanı takdir etmekle birlikte "birliğinden uzak, haberleşmesi kesilmiş ve birkaç evi elinde tutarak yapmış olduğu bu girişimi ise durumu kavrayamamış, askeri idareden yoksun bir karar olarak" değerlendirmiştir.[990]

Bu arada Urfa Mutasarrıfı tarafından Ermeni Cemaati ve Amerikan Yetimhane Müdürü ile yazışmalar yapılarak Fransız kuvvetlerinin işgali sonlandırmasında öncü olmaları konusunda telkinlerde bulunulmaya çalışılmıştır.[991] Aynı tarihlerde harp cephesinde önemli bir gelişme olmuş, Ermeni ve Süryani gençlerinden bir kısmının Fransız kuvvetleri tarafına geçtiği tespit edilmiştir.[992] Diğer taraftan Ermeni mahallesinden Fransız kuvvetlerine doğru gizli bir yol açılmış ve Türk kuvvetlerine ateş açılmıştır. Bu durum Fransızların kuvvet sayılarını artırmakla kalmamış, Fransızların takviye kuvvet getirmesi için zaman kazanmalarını sağlamıştır.

---

[988] Özçelik, **age**, 183.
[989] ATASE, **Güney Cephesi,** 120.
[990] Ursavaş, **age**,93-94.
[991] Akalın, **Urfa Kurtuluşuyla İlgili Belgeler**, 24-28.
[992] **age**, 51.

Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin ise her geçen gün gönüllü olarak katılmak isteyen aşiret kuvvetleri tarafından sayısı beklenenden fazla artmaktadır. Bu aşiretlerin Urfa'ya girişiyle birlikte iaşe ve idaresizlik doğurma ihtimali oluşacağından 13'ncü Kolordu Komutanlığı bu tarz hareketleri engelleyerek, Urfa'daki Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin sayısını kontrol altında tutmuştur.[993]

Kış ayının sert geçmesi, ısı derecesinin sürekli düşmesi ve harbin uzaması sonucunda halkta oluşabilecek ümitsizliğin önüne geçmek amacıyla Mardin bölgesinden de bir topçu takımı gönderilerek, Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin elindeki top sayısı ikiye çıkarılmıştır. Bu durumun anlaşılmasını önlemek amacıyla toplar teker teker ateş ettirilmiştir.[994] Urfa dışında olan Aneze Aşireti reisi Hacim Bey'in 600 civarında mevcudu ile birlikte Urfa'ya gelmesi sonucunda taaruz için hazırlıklara başlanmıştır.[995] Hazırlıklar sürerken Urfa Heyet-i Merkeziyesi; uluslararası kamuoyu baskısı oluşturmak amacıyla Amerika, İngiltere ve İtalya siyasi temsilciliklerine Fransız işgalinin kaldırılmasıyla ilgili mektup göndermiştir.[996]

Ali Sâib Bey taarruz öncesi Fransız Komutanı'na şehri terk etmesi amacıyla tekrar bir mektup göndermiş ve yine red cevabı almıştır. Bunun üzerine 16/17 Şubat 1920 tarihinde, Fransız kuvvetlerinin elinde bulunan "Külaflı Tepesi'ne" Yedek Subay Akif Sözeri emrindeki yaklaşık 40 kişilik Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından ani bir baskın yapılmıştır. Yaklaşık bir saat içinde ele geçirilen bölgeden bir otomatik tüfek, üç piyade tüfeği, üç yüz bomba, dört sandık cephane ve on altı esir ele geçirilmiştir. Bu olay Urfa direnişi üzerinde olumlu etki yapmıştır.[997]

Ermeni gençlerinin Fransız kuvvetlerine destek vermesi sonucunda, Ermeniler ile Fransız ileri karakolları arasında irtibat yolları oluşturularak, mahsur kalan Fransızlara destek verildiğini değerlendiren Kuva-yı Milliye kuvvetleri 20/21 Şubat 1920 tarihinde; Bucak aşireti reislerinden Mehmet Ağa ile İzolu Aşireti'nden

---

[993] Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin sayısının daha sonradan yaklaşık 4000 kişiye kadar ulaşması ve 13'ncü Kolordu'nun aldığı tedbirler için Bkz. Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 234.- Yalnız verilen bu 4000 rakamının abartı ve yanlış bilgi olabileceği, bazı aşiretlerin köylerine dönmeleri ile birlikte bu sayının 1000'e kadar indiği ile ilgili bilgi için bkz. ATASE, **Güney Cephesi**, 122.

[994] ATASE, **Güney Cephesi,** 121.

[995] Kuva-yi Milliye Komutanı Ali Sâib Bey, bu rakamı 600 olarak belirtmiştir. Bu rakam verilen ilk rakam ile orantılıdır. Ursavaş, **age**, 123. Bu rakamı Hulki ve Tosun Saral eserinde 800 olarak belirtmiştir. Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 234.

[996] Açanal, **age**, 73.

[997] Ursavaş, **age**, 110; Fırat, **age**, 53; Özçelik, **age**, 191; Yedek Subay Akif Sözeri; Urfa'nın tahliyesine sebep olduğunu düşündüğü bu tepenin alınmasının savaşın sonucuna olan etkisini "[…] Bu kuşatma Fransızların Urfa'yı tahliye etmek mecburiyetinde kalmalarına en büyük etken olmuştur." sözü ile belirtmiştir. Bkz. Akalın, **Kurtuluş Destanı**, 94.

ayrılan kuvvetleri Bozan Bey emrine vermiştir. Bu birlikler ile Bediüzzaman Karakolu alınarak bu yolun kesilmesi hedeflenmiştir. Bu kuvvet gece vakti baskın yaparak, Ermeni mahallesi ile Fransız mevzileri arasında bulunan Bediüzzaman Karakolu'nu işgal etmiştir. Böylece Ermenilerle Fransızlar arasındaki ulaşım bu noktadan itibaren kesilmiştir. Bu taarruzdaki saldırı planı ise; araziye gizlenmiş Kuva-yı Milliye kuvvetleri karakola doğru yürüyüş kolunda ilerleyen Fransız kuvvetlerini önden ve arkadan gizlice sararak iki ateş altına almıştır. Fransızlar bu saldırı esnasında kayıp vererek çekilmişlerdir.[998] Bu karakolun alınması ile birlikte Ermenilerin, Fransız karargâhı ile olan bağlantısının somut olarak tespit edilmesi sonucunda Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey, Amerikan Yetimhanesi Müdürü Holmess'a, Ermenilerin bu hareketlerinden vazgeçinceye kadar Ermeni mahallesine yakacak, erzak ve harbe yarar her şeyin girişine Kuva-yı Milliye tarafından yasak konduğunu ve Ermenileri ikaz ve ikna etmesi gerektiğini bildiren mektup göndermiştir.[999]

28 Şubat'ta Kuva-yı Milliye kuvvetleri Fransız kuvvetlerine 200 metre uzaklıkta olan Karakölük Bağı'na taarruz yapmıştır. Fransız kuvvetleri bu saldırıya daha fazla dayanamayarak beyaz bayrak sallayıp, teslim olmaya karar vermiştir. Fransız kuvvetlerinin teslim olması üzerine açık araziye çıkan Kuva-yı Milliye kuvvetlerine tarafsız bina olan Amerikan Yetimhanesi'nden ateş açılması sonucunda Kuva-yı Milliye 3 şehit vermiştir. Bunun üzerine Ali Sâib Bey, Amerikan Yetimhanesi Müdürü Holmes ve Doktor Fischer'a "bunun savaş kurallarına aykırı olduğu ve başka bir yere taşınmadıkları takdirde, Fransızlara ait harp bölgesi içinde bulunan Kızılhaç bayrağı çekilmiş binalara itimat edilmeyeceği şeklinde" sert bir uyarı yapmıştır.[1000]

Bu saldırılardan sonra Albay Normand komutasındaki bir Fransız kuvvetinin top ve makinalı tüfekler ile donatılmış şekilde Urfa'ya yardıma geldiği haber alındığından Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin bir kısmı Suruç bölgesine sevk edilerek, takviye kuvvetleri püskürtme yolu tercih edilmiştir.[1001] Bu arada, 5'nci Tümen'den sağlanan iki dağ topu'nun Teğmen Kamil Bey komutasında bölgeye gelmesi üzerine Fransız kuvvetlerine herhangi bir yardım gelmeden son bir saldırı yapılmasına karar

[998] Fransız kayıp miktarının 10 ölü olduğuna dair bkz. Fırat, **age**, 49-50.
[999] Akalın, **Urfa'nın Kurtuluşuyla İlgili Belgeler**, 57.
[1000] Fransız komutanına, yetimhane müdürü ile hastane doktoruna gönderilen mektupların tam metni için bkz. Ursavaş, **age**, 127-129.
[1001] Fırat, **age**, 67.

verilmiştir. Bu amaçla; Fransız kuvvetlerinin elinde bulunan Kürkçü Osman Efendi'nin evine; Şişko'nun damına; Samsat kapısından da Kürkçüzâde Mahmut Nedim Efendi'nin evine topyekün ateş açılarak büyük bir saldırı planlanmıştır.[1002]

05-06 Mart 1920 tarihinde Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin yapmış olduğu top takviyeli büyük saldırı sonrasında Fransızlara ait binalar ve depolar tahrip edilmiştir. Fakat bir süre sonra Fransızların bulunmuş olduğu mevkiden dolayı açık arazide hedef haline gelen Kuva-yı Milliye kuvvetleri profesyonel ordu karşısında büyük kayıplar vermeye başlayınca geri çekilmek zorunda kalmıştır.[1003] Bu saldırıda Kuva-yı Milliye kuvvetleri büyük kayıplar vermesine rağmen Fransız kuvvetlerini yıpratmayı başardığını Fransız subayın günlüğündeki "Manevi kuvvetimiz çok düştü. Türkler yarın da aynı şiddetli, hücuma devam edecek olurlarsa dayanamıyacağız. Geceyi dehşetli bir korku içinde geçirdik." notlarından çıkarılabilir.[1004]

Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin harp esnasında kullanmış olduğu gayrinizami taktiklerden bazıları şu şekildedir:

- Evin içinden delikler açarak, diğer evlere geçiş,
- Urfa kuvvetlerinin saldırıya başladığı izlenimini vermek amacıyla halkın teneke çalarak ses çıkarması,[1005]
- Fransız askeri kıyafeti giyerek, düşmana takviye kuvveti gelmiş izlenimi vererek, siperlerine yaklaşmak,
- Bağların arasından köpekleri süratle bırakarak, tetikte bekleyen Fransızlara cephane harcatmaktır. [1006]

Urfa'da Mart ayı boyunca gelişen olaylar incelendiğinde, Urfa Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin elindeki 2 Şneyder topundan birinin cephanesi bittiğinden kullanım alanı kalmadığı için Siverek'e gönderilmiş diğeri ise bozulmuştur. Yardıma gelen Fransız kuvvetlerinin Birecik'i işgali ve Arap aşiretleri ile birlikte kasabayı yağmalayarak, Suruç üzerinden Urfa'ya gelme ihtimali üzerine Aneze aşireti Fransızları durdurmak amacıyla Suruç bölgesine gitmiştir. Fransızlar ile silahlı çatışmaya giren Aneze Aşireti'nin, Ermeni çeteleri ve Basravi aşiretinden yardım alma ihtimali olan Fransız kuvvetlerine karşı tek başına yeterli olmayabileceğini

[1002] Akalın, **age**, 108.
[1003] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 237.
[1004] Ursavaş, **age**, 142
[1005] Fırat, **age**, 59.
[1006] Ursavaş, **age**, 142.

değerlendiren Ali Sâib Bey, yaklaşık 600 mevcutlu Kuva-yı Milliye gücü ile Fransızları Akçakale'de karşılamak üzere Urfa'dan ayrılmıştır. Bu yolla maneviyatı bozulan halk ve aşiretlere hâkimiyet gösterilmesi planlanmıştır.[1007]

Diğer taraftan, Fransızların ve Ermenilerin ilçelerdeki yağma olaylarının bir süre sonra Urfa merkezine yansımasıyla Urfa merkezinde asayiş bozulmaya başlamıştır. Ermenilerin müslüman mahallerine saldırma olaylarının artmasından dolayı halkın göç hareketlerine karşı Mustafa Kemal Paşa'nın yönlendirmeleri ile tedbir alınmış ve göç etmek yasaklanmıştır.[1008]

Suruç bölgesinde Aneze aşireti ile karşılaşan Fransız kuvvetleri; Ali Sâib Bey'in yardıma gelebileceğini değerlendirerek geri çekilmiştir.[1009] Bu olay sonrasında Urfa'daki Fransız kuvvetlerinin yardım alma ihtimali de ortadan kalkmıştır. Yardım alamayan Fransız kuvvetlerinin erzak ve su sıkıntısı ciddi boyuta ulaşmış ve Kuva-yı Milliye tarafından tuzsuz ekmek ile katır eti yedikleri tespit edilmiştir.[1010] Bu zor durumdan kurtulmak arzusunda olan Fransızlar; son çare olarak erzak almak için şehir içine birkaç başarısız saldırı girişiminde bulunmuştur.[1011]

Nisan ayında Ali Sâib Bey, Fransız komutanı, Amerikan Yetimhane Müdürü ve Ermeni cemaati ile yazışmalara tekrar başlayarak, işgali sonlandırmalarını tekrar ikaz etmiştir. Ermeni Cemaati adına milletvekili Mihran, "tarafsızlıktan yana olduklarını bildiren" bir metin kaleme alarak Ali Sâib Bey'e göndermiş fakat Fransız komutan Hauger ise tekrar teklifi reddetmiştir.[1012]

06 Nisan 1920 tarihinde Urfa Kuva-yı Milliye Komutanı Ali Sâib Bey, Büyük Millet Meclisine Urfa Milletkili olarak seçildiğinden yerine 24'ncü Alay Komutanı Binbaşı Nuri "Pehlivanzade" ünvanı ile görevlendirilmiştir. Fakat Ali Sâib Bey, Fransızlar Urfa'dan çekilinceye kadar görevine devam etmiştir.[1013]

Aynı tarihlerde Urfa Fransız İşgal Komutanlığı, Urfa'daki Ermenilere gizli bir şekilde Urfa'yı tahliye edeceği konusunda bilgi vermiştir. Ancak bu olayın Fransa'nın şerefini korumak amacıyla, Ermenilerin isteği ve onları korumak

[1007] **age**, 145-146
[1008] Akalın, **Kurtuluş Destanı**, 114.
[1009] Ursavaş, **age**, 147.
[1010] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 241.
[1011] Ursavaş, **age**, 178.
[1012] Akalın, **Kurtuluş Destanı**, 137-138.
[1013] Özçelik, **age**, 218.

amacıyla yapıldığı izlenimi vermek istediğini bildirmiştir.[1014] Ermeniler ile yapılan görüşmeler sonucunda 08 Nisan 1920 tarihinde Fransızlar, Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'e, Dr. Fischer imzasıyla gönderdikleri mektupta, belirttikleri şartların kabul edilmesi koşuluyla mütareke yapmak istediklerini bildirmişlerdir. Bu şartlar Ali Sâib Ursavaş'ın aktardığına göre şu şekildedir:

1. Ermenilerin hayatının korunması,
2. Amerikalıların hayatlarının ve mallarının korunması,
3. Urfa'da ölen Fransızların mezarlarına saygı gösterilmesi,
4. Cerablus'a kadar ağırlıklarının taşınması için 60 deve ve 25 yük arabasının verilmesi,
5. 02 Mart 1920 çatışmasında esir düşen Fransız personelinin iadesi,
6. Urfa'nın ileri gelenlerinden on kişinin Cerablus'a kadar refakat etmesi." [1015]

Karşılıklı olarak 09 Nisan 1920 tarihinde Karakoyun Deresi üzerindeki köprüde yapılan görüşmeler sonrasında Urfa'dan on kişinin verilmesi yerine jandarma subay ve personeli verilmesi uygun görülerek, Fransızların Urfa'yı boşaltmasına karar verilmiştir.[1016]

Fransızlar, 11 Nisan 1920 tarihinde saat 01.00'da Urfa'dan ayrılmak üzere yola çıkmıştır. Fransızlara eşlik etmek üzere, Teğmen Ömer İzzet Efendi komutasında 10 jandarma eri ve 60 deve verilmiştir.[1017] Aynı zamanda, Teğmen Halil Münir Bey komutasında 100 kişilik jandarma müfrezesi Fransızların 3 kilometre arkasından Fransızların geri dönme ihtimaline karşı onları takip etmiştir.[1018] Fransız kuvvetleri Şebeke Boğazı bölgesine geldiklerinde Fransızlara öncü olan Ermenilerin yolda rastladıkları aşiretlere ateş açması sonucunda çıkan çatışmaya çevre aşiretlerinin ve takipte olan jandarma kuvvetlerinin de dâhil olması sonucunda Kuva-yı Milliye Komutanı Ali Sâib Bey'in aktardığına göre, Fransızlar 200'ü aşkın ölü, 100 civarında esir vererek Urfa işgalinini büyük bir kayıpla sonlandırmışlardır.[1019] Kayıpların toplam mevcudundan silahlı Ermeni kuvvetinin Fransızlar ile ayrılmayarak, Urfa'da kaldığı değerlendirilebilir.

[1014] Fransızların kendi şereflerine leke sürmek istemedikleri için Ermenilerin açlığını bahane ederek, işgali sonlardırmak istiyorlarmış izlenimi vermek istediklerine dair Doktor Agop Başlıyan tarafından Ali Sâib Bey'e gönderilen mektubun tam metni için Bkz. Ursavaş, **age**, 208-215.
[1015] Ursavaş, **age**, 185.
[1016] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 245, Kerr, **age**, 217.
[1017] Akalın, **Urfa Kurtuluş Destanı**, 147.
[1018] **age**, 148.
[1019] Ursavaş, **age**, 199.

Sonuç olarak; Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından Urfa'da yürütülen gayrinizami harbi incelediğimizde; Urfa halkının ve aşiretlerinin teşkilatlandırılması sonucunda oluşturulan gönüllü kuvvetlerin, profesyonel düzenli ordu sistemine uygun teşkilatlanmış Fransız kuvvetlerine karşı yürütmüş oldukları bir gayrinizami harp karşımıza çıkmaktadır. Fransız kuvvetlerinin savunma da kaldığı, düzensiz kuvvetlerin taarruzda olduğu bir harp yürütülmüştür. Savaşın teşkilatlanması safhası gayrinizami iken, kuvvetlerin birbirlerine yakınlaşması ile birlikte, arazi yapısından dolayı süngü savaşına dönüştüğü anlar olmuştur. Urfa Kuva-yı Milliye Komutanı Ali Sâib Bey'in genel olarak izlediği taktiğin ise Fransızları yıpratarak, işgali sonlandırma üzerine kurulduğunu ve bunda da başarılı olduğunu söylenebilir.[1020] Taktiğinin başarıya ulaşmasındaki en önemli noktanın ise nüfusun düzensiz kuvvetlerin yanında olmasıdır. Nüfusu etkisi altına alamayan Fransız kuvvetlerinin bir süre sonra yaşamış oldukları erzak ve su sıkıntısı, takviye kuvvetlerinde engellenmesinden dolayı yıpranmanın şiddetinin artmasına sebep olmuştur.

Diğer önemli bir husus ise Fransız kuvvetlerinin destek kuvvetlerinin Kuva-yı Milliye tarafından başarı ile engellenmesidir. Fransız kuvvetlerinin bazı aşiretleri ve Ermenileri kendi yanlarına çekmelerine rağmen Urfa merkezine kuvvet getirememiş olması Kuva-yı Milliye'nin başarısına katkı sağlamıştır. Urfa merkezindeki Süryani ve Ermeni desteğinin ise savaşın yönünü değişterecek şekilde savaşa katkı yapmasının engellenmesini ise Ali Sâib Bey'in bu unsurlar ile yürütmüş olduğu başarılı diplomasinin ve psikolojik harbin katkısı olduğunu söylebiliriz. Diğer taraftan ise alınan sert uyarıcı askeri tedbirlerin (Ermeni mahallesine erzak girişinin engellenmesi, aksi takdirde binaların bombalanacağı uyarısı vb.) icra edilmeden uyarı seviyesinde kalması olayların silahlı çatışmaya dönüşmesini engelleyerek, Kuva-yı Milliye kuvvetleri lehine hususların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Sonuç olarak, 09 Şubat-11 Nisan 1920 tarihleri arasında Urfa Kuva-yı Milliye kuvvetleri, nüfusu kazanma, rakibi vur-kaç taktikleri ile yıpratma başta olmak üzere uyguladıkları gayrinizami harp yöntemleri sonucunda Fransız kuvvetlerini Urfa'da şehri tahliye etmek zorunda bırakmışlardır.

[1020] Ali Sâib Bey, Amerikan Yetimhanesi Müdiresi Miss Holmes'a yazmış olduğu mektupta hedefinin Urfa'nın sadece tahliyesi olduğu ve kan dökülmesini istemediğini belirtmiştir. Bkz. Ursavaş, **age**, 95.

4.8. Antep İşgaline Karşı Direniş

Kurtuluş Savaşı döneminde; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Hindistan ve Bağdat ticaret yolları üzerinde bulunan Antep (Ayntab) şehri, aynı zamanda Suriye, Urfa, Maraş ve Adana şehirlerinin geçiş yolunda olması nedeniyle de hem ekonomik hem de stratejik bir öneme sahiptir. Antep bölgesi; Antep şehri merkez olmak üzere, doğuda Urfa ilinin Halfeti ve Birecik ilçelerine kadar uzanan, batıda Islahiye Ovası'na, güneyde Kilis ilçesinin Suriye sınırından 10-15 kilometre daha güneylere kadar uzanan, geniş bir toprak parçasına sahiptir.[1021]

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile ayrılan Osmanlı Devleti ile Mondros Mütarekesini yapan İtilaf Devletlerinden İngiltere; söz konusu Antlaşma'nın 7'nci maddesindeki güvenlik gerekçelerine dayanarak ve kış mevsiminde süvari hayvanlarının iaşesini gerekçe göstererek 15 Ocak 1919 tarihinde önemli bir ticaret ve tarım merkezi olan Antep'i işgal etmiştir.[1022]

İngilizler bölgenin işgalini tamamladıktan sonra ilk olarak 23 Ocak'ta Hükümet Konağı'nı basarak, memleketin ileri gelenleri ve aydınlarından bazı kişileri aileri ile görüşmelerine bile izin vermeden doğruca Halep ve Mısır hapishanelerine sürgün etmişlerdir. Ayrıca şehirde sıkıyönetim ilan ederek silahların hepsi toplanmış ve aksine hareket edenler cezalandırılmış aileleri de para cezasına çaptırılmıştır.[1023] İngiliz işgali, İtilaf Devletlerinin güvenliğini sarsacak şekilde bir asayişsizliğin Antep'te olduğunu düşünmeyen halk gözünde haksız bir girişim olarak algılanmıştır.

Antep'te ordunun terhis edilmiş olması ve kadrosu azaltılarak silah taşımaya çekinen bir miktar jandarmanın bırakılmış olması dolayısıyla Ermenilerin taşkınlıklarına karşı durmak için şehri savunmak ancak halkın kendi imkânlarına kalmıştır. Fakat İngilizlerin şehrin çeşitli mahallerinde makineli tüfekler kurarak bununla halkı tehdit etmesi sonucunda yerel halk evinde bulunan tüm silahları (mavzer, bomba, kılıç, kasatura vb.) teslim etmek zorunda kalmıştır. Akşama kadar yaklaşık on dört araba silah ve cephane teslim edilmiştir.[1024] Bu durum olası taşkınlıklara ve saldırılara karşı Antep halkını savunmasız bırakmıştır.

[1021]Hulusi Yetkin, Mehmet Solmaz, **Gaziantep Savunmasında Şehit Şahinin Yeri** (Gaziantep: Gaziyurt Matbaası, 1963), 14.
[1022] ATASE, **Güney Cephesi,** 54; Yetkin ve Solmaz, **age**, 14.
[1023] Lohanizade Mustafa Nurettin, **Gaziantep Savunması,** çev. Mehmet Ali Akidil (İstanbul: Kastaş Yayınları, 1989),18-19; ATASE, **Güney Cephesi**, 55; Şapolyo, **age**, 181.
[1024] Lohanizade, **age**, 18; Şapolyo, **age**, 182.

Ermeni halkın silahlarını almayan İngilizler bununla da yetinmeyerek, Ermenilerin kolej müdürünün ihbarı üzerine, şehrin bütün dükkân ve mağazalarını silahların hepsinin teslim edilmediğini ileri sürerek kapattılar.[1025] Yalnız ekmekçi dükkânları açık kalmıştır. Kasapların kapalı olmasından dolayı etler bozulmuş, bu durum şehri pis bir kokunun sarmasına sebep olmuştur. Gece sokağa çıkmak ve gündüzleride iki kişinin biraraya gelmesi güvenlik gerekçesiyle yasaklanmış ve bu baskı yaklaşık on sekiz gün devam etmiştir. Sonrasında bu baskının yersiz olduğunu anlayan İngilizler yasağı kaldırmıştır. [1026] Sonraki süreçte bu haksız işgal girişiminin geçici olduğunu düşünen halkın özverisi, sabrı ve İngilizlerin yönetim konusundaki becerileri sonucunda, İngilizlerin şehri Fransızlara devrettikleri zamana kadar geçen süre arasında halk ile İngilizler arasında dikkate değer şiddetli bir silahlı çatışma olayı olmamıştır.

İngilizlerin Fransızlara şehri devretmesiyle birlikte 05 Kasım 1919 tarihinde gerçekleşen Fransız işgali ise Antep Müslüman halkı tarafından İngiliz işgalinden daha farklı değerlendirilmiştir. İşgalin farklı değerlendirilerek direniş ruhunun doğmasına zemin hazırlayan analiz edeceğimiz hususlar şu şekildedir:

- Fransızların işgali İngilizlerden devralarak gerçekleştirmiş olmasından dolayı Wilson Prensipleri gereği tanınması gereken Osmanlı Devleti toprak bütünlüğünün Fransızlar tarafından yok sayıldığı algısı,
- Fransızların işgali çoğunluğu Ermeni olan Fransız kuvvetleri ile gerçekleştirmiş olması,
- Fransız kuvvetlerinin şehre girer girmez, Antep halkı için manevi değeri oldukça fazla olan Akyol Polis Karakolu'nda asılı Türk Bayrağı'nı indirme girişimleri,
- Fransız kuvvetlerinin desteklediği özellikle bölge dışından getirilen Ermenilerin yerli halka karşı yapmış oldukları baskı ve şiddet olaylarıdır.

Bu sebeplerden dolayı, Fransız işgalinin gerçekleştiği 29 Ekim 1919 tarihinden 01 Nisan 1920 tarihine kadar şehir dışında, 01 Nisan 1920 tarihinden 08 Şubat 1921 tarihine kadar, büyük çoğunluğu şehir içinde olmak üzere Fransız kuvvetlerine karşı Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından işgale karşı direniş

[1025] Şapolyo, **age**, 182.
[1026] Lohanizade, **age**, 20.

harbi yapılmıştır. Bu harp Urfa ve Maraş'taki harpten farklı olarak savaşın ilerleyen sürecinde tamamen şehir savunması şeklinde sürdürülmüştür.

Silahlı direniş mücadelesini örgütleyen Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin silah ve teçhizat bakımından daha üstün olan rakibi Fransız kuvvetlerine karşı seçtiği ve kullandığı gayrinizami harp unsurlarının harbin sonuçlarına yansımasına geçmeden önce meydana gelen harbin incelemesi Tablo 11'de gösterilmiştir. Harbe etki eden diğer unsurların analizi ise başlıklar altında sunulacaktır.

Tablo 11: Antep'te Meydana Gelen Harbin İncelemesi

Muharebe Alanı	Antep Şehir Merkezi İçi/Dışı
Harbin Tarafları	-Antep halkı ve gönüllü Osmanlı subaylarından oluşan Antep Kuva-yı Milliyesi. -Fransız kuvvetleri ve Ermeni Milisler
Harp Türü	Gayrinizami Harp
Kuva-yı Milliye Harp Taktiği	Baskın, Pusu, Sabotaj, Vur-Kaç (Gerilla), Sokak Harbi, Huruç Harekâtı, Psikolojik Harp (Gayrinizami Harp)
Fransız Kuvvetleri Harp Taktiği	Uçak, Tank ve Top ile hedef imhası, Mevzi (siper) Harbi. (Geleneksel Harp)
Kuva-yı Milliye Kuvvetleri'nin Hedefi	-Düşmanı Yıpratmak, -İşgalinin Sonlandırılmasını (Barış veya Zorla) Sağlamak.
Fransız kuvvetleri'nin Hedefi	-Düşmanı İmha. -İşgali Sürekli Kılmak.

4.8.1. Tarafların Kuvvet/Güç Dengesi

Bu çalışmada bölgesel ve şehirsel bir inceleme yaptığımızdan iki kuvvetin geneldeki kuvvet/güç dengesinden ziyade Güney Cephesi'nin diğer harp sahalarının incelemesinde olduğu gibi kuvvetlerin Antep harp sahasına yansıyan güç/kuvvet

dengesinin ortaya konmasının araştırma açısından daha güvenilir sonuçlar vereceğini değerlendirmekteyiz. Bu sebeple, Antep şehir içinde harbin başladığı dönem itibariyle her iki taraf açısından kuvvet/güç dengesi şu şekildedir:

- **Antep Kuva-yı Milliye Kuvvetleri:** Antep bölgesinde yaşanan harp, tarafların sahip oldukları kuvvet sayıları net olarak ortaya konmuş iki devlet arasında cereyan eden geleneksel bir harp olmadığından tarafların kuvvet sayıları ekin/hasat dönemi, takviye gelen/giden kuvvetler vb. sebeplerden dolayı değişkenlik göstermiştir. Bu sebeple tarafların kuvvet sayılarını rakamsal olarak net ortaya koymak zorlaşmaktadır. İngiliz işgali ile birlikte ilk başta yapılan semt teşkilatlanmasına göre değerlendirdiğimizde; 27 bölgede 100 kişilik silahlı asker çıkartabilecek bir teşkilanma yapıldığı değerlendirildiğinde bu sayının halk kuvvetinden ve her yaştan oluşan toplam 2700 olduğu ortaya çıkmaktadır. Fakat Kılıç Ali Bey'in bölgeye görevledirilmesiyle bu semt teşkilatları düzene konmuştur. Her semtten yaklaşık 15 kişi alınarak eğitimli bir teşkilat oluşturulmaya çalışılarak,[1027] Antep şehir içi harbinin başladığı zamanda eğitimli yerel kuvvetlerin sayısı ise 1200 kişi olmuştur. Bu kuvvetin açılımı; "400 kişi Yıldırım Taburu, 400 kişi Şimşek Taburu, silahlı yerel halk kuvvetinden oluşan takviye 400 kişiden" oluşmaktadır.[1028] Harbin ilerleyen sürecinde ise bölgeye gelenler ve halkın tümünün harbe dâhil olması ile savaşçı sayısının arttığı 01 Aralık 1920 tarihindeki iaşe defterlerindeki asker sayısının (şehit olan rakamlar hariç) 3000 kişi olarak bildirilmesinden anlaşılabilir.[1029] Bu sonuçlardan yola çıkarsak kuvvet sayısının değişkenlik arzettiği, çevre ilçe ve köylerdeki kuvvetlerin anlık oluşturulmasından dolayı rakamların kesin olarak ortaya konamadığı değerlendirilse de Antep şehir içindeki düzenli teşkilatlanmış eğitimli ilk fiili savunma kuvveti sayısının 1200 olduğu söylenebilir.

Bu birliklerin silah ve teçhizat durumu ise Fransız kuvvetlerine nazaran yetersizdir. Her kişide bir tüfek vardır ve bu tüfeklerde genellikle savaşçıların para

---

[1027] Lohanizade, **age**, 48.

[1028] Tarafların kuvvet rakamları anlık değişmesi nedeniyle net resmi kayıtların tutulmasının zorluğundan dolayı bölgeye ait güvenilir kaynakların incelenmesinden sonra savaşın en başındaki durum yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu rakamlara çevre ilçe ve köylerdeki çete rakamları dâhil değildir. ATASE, **Güney Cephesi**, 142; Sahir Uzel, **Gaziantep Savaşının İç Yüzü** (Ankara: Doğuş Matbaası, 1952), 33; Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 283; Yetkin eserinde ise; bu rakamı 1800 olarak belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Hulusi Yetkin, **Gaziantep Savaşı Hatıralarından Derlemeler** (Gaziantep: Işık Matbaası, 1962),12.

[1029] Halil İbrahim Yakar, Ü.Gülsüm Yaprak Pusat, **Antep Savunması Askeri İaşe Defterleri/Açlığın Günlüğü** (Gaziantep: Gaziantep Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014), 61.

ile satın aldığı tüfekler olduğundan askerlerde çok farklı türde tüfeğin var olmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum ise harbin ilerleyen sürecinde cephane sıkıntısının oluşmasına sebep olmuştur.

- **Fransız Kuvvetleri:** Fransız kuvvetlerinin de sayısı harp içerisinde sürekli değişiklik göstermiştir. Harbin ilk dönemlerinde Fransız kuvvetleri 1000-1500 kişilik silahlı Ermeni Gönüllü Alayı, 18'nci Cezayir Alayı'nın 3'ncü Taburu, 17'nci Senagal Alayı'nın 3'ncü Taburu, 412'nci Piyade Alayı'ndan bir piyade bölüğü, 2 sahra bataryası, istihkâm, ikmal, muharebe ve sıhhıye takım ve müfrezeleri ile ulaştırma birliklerinden oluşmaktadır. Fransız kuvvetlerinin, silah ve teçhizat durumunun ise Kuva-yı Milliye kuvvetlerinden oldukça ileri ve fazla olduğu dikkati çekmektedir. Bu silah ve teçhizat durumu incelendiğinde; yeterli sayıda tüfek ve cephanenin yanı sıra 400 araba, 600 deve, makineli tüfek, iki sahra bataryası top ayrıca keşif uçağı, zırhlı araç ve tank desteğine sahiptir.[1030]

Harbin ilerleyen sürecinde bu rakamlar, özellikle Fransız kuvvetlerinin yer değiştirmesinden dolayı sürekli değişiklik göstermiş olmasına rağmen, harbin başındaki durum gibi ilerleyen süreçte de silah ve teçhizat dengesi Fransız kuvvetleri lehine artarak devam ettiği belirtilebilir. Örnek olarak, 01 Nisan 1920 tarihinde başlayan şehir içi harbinden sonra 15 Nisan 1920 tarihinde harbin başında 600 süvari ve 100 piyade askerinden oluşan, top ve makinalı tüfekler ile donatılmış Fransız kuvveti takviye olarak gelmiştir.[1031] 17 Nisan 1920 tarihinde ise; Albay Debieuvre komutasında yaklaşık 800 kişilik birlik takviye olarak Antep'e gelmiştir.[1032]

Takviye kuvvetlerinin Antep'e gelişinden Fransız kuvvetlerinin öncelikli stratejisinin muhtemel bir çarpışmada kayıpları hemen takviye edebilmek amacıyla şehir içine asker, cephane ve erzak sevkiyatı yapılması olarak belirlediği söylenebilir.[1033] Tarafların harbin başındaki kuvvet mevcutları Tablo 12'de gösterilmiştir.

[1030] Yetkin, **age**, 12; ATASE, **Güney Cephesi**, 142; Üzel, **age**, 33.
[1031] ATASE, **Askeri Tarih Belgeleri "Belge No: 2891"**, s.103, (Ocak 1997): 116.
[1032] Üzel, **age**, 38.
[1033] Bilgehan Pamuk, **Bir Şehrin Direnişi: Antep Savunması** (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009), 166.

Tablo 12: Antep Merkezi'nde Tarafların Kuvvet Mevcutlarının Karşılaştırılması

	Kuva-yı Milliye Kuvvetleri	**Fransız Kuvvetleri[1034]**
Kuvvet	1200 kişilik silahlı Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri ve Semt Teşkilatları. *"400 kişi Yıldırım Taburu, 400 kişi Şimşek Taburu, 400 kişi Silahlı Takviye kuvvet"*	-1000/1500 kişilik silahlı Ermeni Gönüllü Alayı, -18'nci Cezayir Alayı'nın 3'ncü Taburu, -17'nci Senagal Alayı'nın 3'ncü Taburu, -412'nci Piyade Alayı'ndan bir piyade bölüğü, -2 Sahra Bataryası, -İstihkâm, İkmal, Muharebe ve Sıhhıye takım ve müfrezeleri -Ulaştırma birlikleri -Ermeni Milisler
Silah ve Teçhizat	- Kişi başı bir adet toplama tüfek ve 70-80 mermi. (Halk tüfekleri kendi parası ile temin ettiğinden birden çok farklı türde tüfek bulunmakta ve bu durum cephane sıkıntısı oluşturmaktadır.) - 2 adet top [1035] -2 Makineli tüfek.	-Tüfek ve cephane sayısında sıkıntısı yok. - 400 araba - 600 deve - Makinalı Tüfek[1036] - 8/12 adet top. [1037] - Keşif uçağı desteği. -Tank müfrezesi.

[1034] Şehir içi harbinin başlangıcına göre verilmiş sayılardır. ATASE, **Güney Cephesi**, 142.; Abadie; eserinde Ocak 1920 tarihindeki Fransız kuvvetlerini: Antep Askeri Dairesi ve Ermeni Alayı Karargah Heyetleri, 18. Cezayir Avcı Alayı Karargah Heyeti, 18.Cezayir Harici Bölüğü, Topçu Tümeni Karargah Heyeti, 412. Piyade Alayından 5. Bölük, Senegal Avcı Alayından bir buçuk Avcı Bölüğü, Bir Cezayir Avcı Bölüğü, Ermeni Alayının 3.Makineli Tüfek Bölüğü, Bir İstahkam Takımı, 65 ve 75'lik birer Topçu Bataryası, 8 numaralı Alp Seyyar Hastanesi olarak belirtmektedir. Bkz. Maurice Abadie, **Antep ve Dört Kuşatma (1920-1921)**, çev. Kaya Öztaş (İstanbul: YCM, 2012), 38; Kuva-yı Milliye Komutanı Kılıç Ali Bey anılarında Antep'teki Fransız kuvvet miktarını 4000 olarak belirtmiştir. Bkz. Kılıç Ali, **age**, 97.

[1035] Nisan 1920 tarihinden itibaren Heyet-i Temsiliye tarafından Kılıç Ali Bey emrine sevk edilmiştir. ATASE, **Türk İstiklal Harbi (İdari Faaliyetler),** 77.

[1036] Her alayda bir makineli tüfek taburu, her taburda 4 bölük, her bölükte sekiz adet makineli tüfek ve 150 er bulunmaktadır. Her alayda üç piyade taburu, her taburda 4 bölük, her bölükte onbir adet otomatik tüfek ve 140 er bulunmaktadır. Bkz. Çelik, **age**, 300.

[1037] Genelkurmay kaynaklarında top miktarı 12 adet olarak gözükmektedir. ATASE, **Türk İstiklal Harbi (İdari Faaliyetler)**, 77; Kılıç Ali Bey anılarında ise top miktarını 8 olarak belirtmektedir. Bkz. Kılıç Ali, **age**, 97; Top miktarlarındaki bu değişimin takviye gelen/giden kuvvet mevcutlarından dolayı dönemsel değişiminden kaynaklandığı değerlendirilebilir.

4.8.2. İşgale Karşı Kuva-yı Milliye Teşkilatlanması

Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri'nin ilk teşkilatlanma faaliyetlerinin kökeni İngiliz işgal döneminde "Cemiyet-i İslamiye" adlı teşkilatın kuruluş aşamaları ile başlamıştır. Cemiyet-i İslamiye'nin kuruluş kökenleri 1895 yıllarında kurulan "Maarif-i Mahalliye Cemiyeti" ile ilişkilendirilmekle[1038] birlikte ilk fikirsel oluşumunun İngiliz işgal döneminden itibaren şehirde vatan savunması ve direniş için halkı örgütlemeye başlayarak yaptığı[1039] fakat resmi ortaya çıkışının Fransızların işgaliyle gerçekleştiği belirtilebilir.[1040] Cemiyet-i İslamiye; Antep, Kilis ve Nizip'te ayrı ayrı kurulmuştur. Cemiyet üyelerinin artmasıyla daha sonraki süreçte genişlemiştir.[1041]

Cemiyet-i İslamiye'nin örgütlemesiyle halk katılımıyla büyük bir miting yapılmıştır. Bu mitingde Wilson prensiplerine aykırı olan herhangi bir işgalin Antep halkı tarafından kabul edilemeyeceğine ilişkin Belediye reisi Mehmet Lütfi Bey imzasıyla ilgili makamlara ulaştırılmak üzere bir bildiri de yayımlanmıştır.[1042]

Daha sonrasında ise 04 Eylül 1919 tarihinde yapılan Sivas Kongresi kararlarında belirtilen "Yurdun her tarafından milli teşkilat çalışmalarının yapılması ve kurulması" hükümlerini belirten mektubun Antep Mutasarrıflığına gönderilmesi üzerine mektubu ele geçiren Tahrirat Müdürü Ragıp Bey'in şehrin ileri gelenlerinin bu konudaki görüşünü almak üzere toplantı tertip etmesiyle "Antep Müdafa-i Hukuk Cemiyeti" kurulmuştur.[1043] Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Heyet-i Merkeziye

---

[1038] Çay ve Kalafat, **age**, 67; Maarif-i Mahalliye Cemiyeti hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Yetkin ve Solmaz, **age**, 12-14; Yetkin ve Solmaz, **age**, 21.

[1039] İzzet Öztoprak, "Türkiye'nin İşgali ve Milli Direniş Hareketleri", www.tarihtarih.com. [21.02.2019].

[1040] Üzel, **age**, 8.

[1041] Cemiyetin Antep'teki üyeleri; Başkan: Bülbül Zade Hacı Abdullah Efendi, başlıca üyeleri; Hoca Fahreddin, Hoca Arif, Şeyh Mustafa, Ubeydullah, Büyük Nuri Bey, Abdullah Namık, Ahmet Muhtar, Misri Zade Nuri, Seyyaf Zade Abdo, Müftü Zade Hayri, Mazlum, İzrap Zade Şefik, Kepkep Zade Şakir, Übeyri Zade Kamil, Doktor Mecit, Kepkep Zade Abdurrezzak, Ferit, Doktor Hamit, Pazarbaşı Nuri Bey'dir. Kiliste'ki üyeleri; Başkan: Hacı Mustafa Efendi, üyelerin başlıcaları; Hacı Mustafa Efendi, Aslan, İslam, İsmet, Neşet, Canbolat Zade Nuri, Ali ve Tahir Beyler, Duyun-u Umumiye Memuru Kani, Emin Ağa Zade Mahmut, Abdullah (Abuş ağa) Kazaz Zade Mustafa, Bedestan Şehi Zade Hüseyin, Orman memuru Mazhar, Burhan, Hulusi, Gazeteci Ragıp, Müslüman, Yüzbaşı mütekaidi Mehmet, Muallim Ahmet. Nizip'teki üyeleri ise Hacı Ahmet, Hacı Mehmet, Habeş Şakir'den ve diğer ileri gelenlerden oluşmaktadır. Bu cemiyetin gün geçtikçe artmasından dolayı var olan üyeler değişkenlik göstermiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Uzel, **age**, 10.

[1042] Bildiri metni için bknz. Şapolyo, **age**, 22-23; ATASE, **Güney Cephesi**, 54-55; Abadie, **age**,125.

[1043] Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin üyeleri: Hüseyin Cemil, Doktor Hamit, İmam Zade Mustafa, Mennan Zade Mustafa, Bakkal Mustafa Çavuş, Kepkep Zade Mustafa, Kepkep Zade Asım, Ahmet Muhtar, Kuşçu Zade Hamdi, Şahin, Kahramanzade Süleyman, Kahramanzade Mehmet, Merak Zade Şerif, Hacı Ömer Zade Mehmet Ali, Ömer Şefik, Halit Ağa Zade Sadık, Ali Veli Zade Ali gibi şehrin ileri gelenleridir. Bkz. Üzel, **age**, 76; Çay ve Kalafat, **age**, 67.

adında bir temsilciler meclisi bulunmaktadır. Bu heyet faaliyetlerini ve toplantılarını geceleri olmak üzere gayet gizli bir şekilde yürütmüş ve heyet üyeleri ise takma adlar kullanmışlardır.[1044] Bu heyetin yapmış olduğu görev ve sorumluluklar ise Sivas'ta bulunan Heyet-i Temsiliye ile haberleşmek, merkez ve çevre idare heyetlerine talimat vermek, teşkilatın genişlemesine çalışmak, gelecekte olması beklenen harbi sevk ve idare etmektir.

Teşkilatlanmayı sağlayan yöneticiler incelendiğinde; karşımıza daha önce Antep şehrinde mütevazı esnaf, tüccar, memur ve çiftçi gibi kişilerin oluşturduğu halk direniş teşkilatı ortaya çıkmaktadır. Komutanlıklar şehir içi dengeler bozulmasın diye şehir dışından kişilere değil yine yörenin daha önce tecrübeli (yedek subaylık ve askerlik deneyimi olan) kişilerine verilmiştir. Bu şekilde halka dayalı bir Antep direnişi oluşturulmuştur. Babası Kamil Yetkin, Antep Cepheler Komutanlığı Özel Katipliği'nde bulunmuş ve şahsının Antep tarihine ilişkin birçok eseri bulunan Hulusi Yetkin'in bu teşkilatlanmaya ilişkin olarak "Bunun nasıl olduğunu kimse bilmiyor ama atalardan gelen teşkilatlanma vasfına sahiptiler heralde!"[1045] ifadesinin çalışmanın daha önceki bölümünde aktarılan Osmanlı geleneğinden gelen gayrinizami harbe ve teşkilatlanmaya yatkınlığa ilişkin hususlar ile örtüştüğü söylenebilir.

Cemiyet, Antep şehrini Fransızlara devredeceğinin netleşmesi üzerine muhtemel bir silahlı direniş için belirlemiş olduğu kurallar yanında şehri 27 kısma ayırarak semt teşkilatlanmasına gitmiştir.[1046] Cemiyetin, kuralları şu şekildedir: [1047]

- Cemiyete katılan her kişinin; "dinine, vatanına, milletine malıyla canıyla hizmet edeceği ve cemiyetin karar ve maksatlarını dışarıya sızdırmayacağına" dair yemin etmesi zorunlu kılınmıştır. Bu husus diğer şehirlerde teşkilatlanan Kuva-yı Milliye geleneği ile benzerlik göstermektedir.
- Cemiyete katılan her kişi kendi imkânları ile silah almaya mecbur olup maddi durumu yetersiz olanlara silah temini sağlanmıştır.

Antep ve Maraş Kuva-yı Milliye Komutanı Kılıç Ali Bey anılarında bu teşkilatlanmayı şu şekilde tasvir etmiştir:

[1044] Nurettin, **age**,29.
[1045] Yetkin, **age**, 113.
[1046] Semt komutanları savaşın seyrine göre değişiklik göstermiştir. Semt komutanlarının tam isim listesi için bkz.Yetkin, **age**, 20-21; Üzel, **age**, 62-63.
[1047] Nurettin, **age**,32.

"Sayısı 27'yi bulan bu odaklar adeta birer cephe kimliğinde olacaklardı. Askerliğin bilim ve kuralları içinde yadırganacak bu deyim, aslında gerçeğin ifadesiydi, çünkü merkezi bir kurmay heyetinden yoksundu. Başlarında tecrübeli subaylar yoktu."[1048]

Detaylı incelemesi yapılacak olan Antep savunma bölgelerinin askeri teşkilat ve kadrolaşması ise şu şekilde yapılmıştır:

- Her semtin 100 silahlı adama ulaştırılması hedeflenmiştir.
- Semtlerin başına yedek subay veya bölgede otoriter, itimat sahibi kişilerden kısım kumandanı/semt reisi atanmıştır.
- Şehir içinde sıçan çukurları kazmak, barikat kurmak, sığınaklar yapmak ve siper ile barikatları birbirine bağlamak üzere silahsız 50 kişilik istihkâm birliği planlanmıştır.[1049]
- Tüm semt reisleri Umumi Kumandana bağlanmıştır.
- Köy teşkilatları oluşturulmuş, buradaki halkın mal ve mülklerini satarak silah ve cephane tedarik etmesi ve silahlanması sağlanmıştır.
- Semt içinde mahalleler arasında silahlı devriyeler gezdirilerek, mıntıkalar arasında bağlantı sağlanmıştır.
- Harp başladığında halkın iaşe ihtiyacı karşılamak amacıyla; yörenin tüccar ve esnafından "Heyet-i Merkeziye İaşe Komisyonu" kurulmuştur.
- Savaşçıların daha rahat savaşabilmesi amacıyla asker ailerinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla "Asker Ailelerine Yardım Komisyonu" kurulmuştur.
- Savaşçıların sıhhı işlemlerinin takibi amacıyla Şıh Cami içerisine hastane kurulmuştur.
- Bilgi ulaştırmak amacıyla içeride ve dışarıda nöbetleşe görev yapmak üzere seyyar posta teşkilatı oluşturulmuştur.[1050]
- Harbin ilerleyen safhasında ise cephane üretmek için kendi imkânları ile silah ve cephane imalathanesi kurulmuştur.[1051]

Semt teşkilatlarındaki halkın silahlanması ise gizli bir şekilde yürütülmüştür. Antep halkı 15 madeni altından 30 madeni altına kadar muhtelif cins mavzerler, tabancalar almış ve kıyafetlerinin altında gizli bir şekilde evlerine götürerek,

[1048] Kılıç Ali, **age**, 99.
[1049] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 271.
[1050] Üzel, **age**, 32
[1051] Yetkin ve Solmaz, **age**, 22; Silah imalathanesine dair ayrıntılı bilgi için Bkz. Nurettin, **age**, 175.

silahlanmışlardır.[1052] Bu herkesin farklı cins silaha sahip olmasının kötü sonucu harbin süresi uzadıkça cephane sıkıntısı çekilmesine sebep olmuştur. Fakat Kuva-yı Milliye kuvvetleri buna bir çözüm olarak harbin ilerleyen sürecinde kendi silah imalathanelerini kurmuşlardır.[1053]

Cemiyet bir hükümet gibi davranarak, şehir içinde huzur ve sükûnun idame ve muhazasını sağlamak amacıyla Sabri Üzel'in aktardığına göre semt teşkilatının en küçük birimine kadar aşağıdaki tamimi göndermiştir:[1054]

> "Heyeti Merkeziye, daima memlekette sükûn ve asayişin muhafazasını ve müslümanlar tarafından anasırı saireye hiç bir bahane ve vesile ile tecavüz edilmemesini ister. Şu kadar ki müslümanlara anasırı mühtelifeden bir taaddi vaki olursa, Heyeti Merkeziyece ittihaz edilecek karar hemen mevkii tatbika konulup iktiza eden tebliğat dahi dakika kaçırılmaksızın size tebliğ edilecektir. Binaenaleyh Heyeti Merkeziyenin ittihaz edeceği karar ve tebliğat hilafında hareket etmek ayrılıkla neticelenecek bir hal olup bunda ise tehlike muhakkak ve bu tehlike yalnız eşhas üzerine tesir yapmıyarak vatan ve memleketi de muhataraya sürükliyeceği tabiidir."

Milli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Fransız işgali esnasında mağaraya saklanan muhabere evraklarından günümüze ulaşanlar üzerinden bölgenin ayrıntılı tahlini yapan Sahir Üzel çalışmasında halkta oluşan birlikteliği şu şekilde açıklamıştır:[1055]

> "Fransızların idaresizliği ve Ermeni taşkınlıklarının husule getirdiği azap ortaklığı, halk arasında bir Kuva-yı milliye ruhu ve gönül beraberliği yaratmıştı. Dost, düşman bir olmuş herkes elele vererek Müdafaai Milliye teşkilatına girmiş, memlekette vatan endişesiyle çarpan ve çırpınan bir tek kalp meydana gelmişti. Bu umumi harekete muhalefet eden tek bir Türk yoktur."

Kuva-yı Milliye teşkilatlanması şehir içinde bu şekilde yürütülürken; teşkilat içerideki Fransız kuvvetlerine getirilecek olan takviye kuvvetlerin engellenmesi amacıyla şehir dışı teşkilatı oluşturmuştur. Bu kuvvetin başına asıl adı Sait olan Teğmen Şahin getirilmiştir. Bu teşkilatlanma ise; Çapallı köyü karargâh olmak üzere, civar köylerden gönüllülerin toplanarak silahlı kuvvet oluşturulması ile teşkil edilmiştir.[1056] Bu kuvvetin mevcudu yaklaşık 200'e ulaşmasıyla birlikte kırsal gerilla harbi yöntemlerini kullanarak, Antep'e Fransız kuvvetlerine yardıma gelen takviye kuvvetlere pusu kurarak, baskın yapmıştır. Yollar üzerindeki telefon hatları ve demiryolları imha edilerek, Antep merkezindeki Fransız kuvvetleri ile takviye kuvvetlerin bağlantısı kesilmiştir. Bu baskın ve pusularda oldukça başarılı olan Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri, takviye gelen Fransız kuvvetlerinin birçok yerde

---

[1052] Yetkin, **age**, 112
[1053] Nurettin, **age**, 175.
[1054] Üzel, **age**, 13
[1055] **age**, 12
[1056] Hulki Saral, Tosun Saral, **age,** 273

geri çekilmesini sağlayarak, büyük başarılar elde etmiştir. Fakat Şahin Bey'in 28 Mart 1920 tarihinde takviye gelen Fransız kuvvetleriyle girmiş olduğu çatışmada şehit olması üzerine; Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Mustafa Kemal Paşa tarafından Antep harekâtına Antep ve Maraş Kuva-yı Milliye Komutanı olarak Kılıç Ali Bey'in görevlendirilmesi[1057] üzerine tekrar bir teşkilatlanmaya gitmiştir.

Daha önce savaşın şehrin dışında yapılması konusunda alınan kararın gelinen noktada değiştirilmesi gerektiği konusunda fikir bildiren Kılıç Ali Bey'in görüşü doğrultusunda cemiyet; harbin hem içeride hem de dışarıda olacak şekilde teşkilatlanmaya gidilmesini kararlaştırmıştır.[1058] Kılıç Ali Bey, teşkilatlanmaya giderken şehir içindeki ayrılıkların önüne geçebilmek amacıyla Antep şehir merkezindeki mal ve mülklerinden dolayı gelirlerinin azalmasını istemeyen harbin sadece şehir dışında yapılması gerektiğini savunan grubun şehrin dışına Maraş'a gönderilmesini istemiştir. Fakat bu kişilerin böyle bir sürgüne maruz kalmalarının şerefleri açısından uygun olmayacağını belirten yörenin ileri gelenlerinin düşüncelerini uygun bulan Kılıç Ali Bey bu kişilerin Antep ve Adana'daki Fransız Komutanlığına imzalı protesto beyannamesi göndermesi şartıyla şehirde kalmalarına izin vermiştir. Kılıç Ali Bey'in bu şekilde Sivas Kongresi'nde Antep'te bozgunculuk yaratmama adına alınması gereken tedbirler kapsamında emredilen " Teşkilata karşı koyan nüfuzlu şahısların etkisiz bırakılmasına çalışılacaktır." hükmüne uygun davrandığı belirtilebilir.[1059] Kılıç Ali Bey'in direktifi ile Ahmet Muhtar ve Celal Kadri tarafından kaleme alınan protesto metni yörenin varlık aileleri tarafından imzalandıktan sonra bir örneği Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilmiş diğer nüshası Antep ve Adana'daki Fransız Askeri Komutanlığı ile Doğu Orduları Komutanı General Goureau'a gönderilmiştir.[1060]

Gayrinizami harp yürütme esnasındaki en öncelikli amaç olan; nüfusun harbe yönelik ikna sürecinden sonra ordunun eğitimi ve mevzilerin oluşturulması aşamasına geçilmiştir. Antep şehri cephe adı verilen 7 bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgeler: [1061] "1. Tabakhane Cephesi, 2. Şeyh Cami Cephesi. 3. Mağarabaşı Cephesi,

[1057] Yetkin ve Solmaz, **age**, 22; Kılıç Ali, **age**, 82
[1058] Üzel, **age**, 26
[1059] ATASE, **Güney Cephesi**, 76.
[1060] Protesto metni; Ahmet Muhtar, Hacı Abdullah Edip, Fazlı Ağa Zade Nuri, Şefik Mazlum, Şeyh Ubeydullah, Müftü Zade Hayri, Şıh Mustafa, Abdullah Namık, Celal Kadri, Hacı Arif Bey tarafından imzalanmıştır. Protestonun tam metni için bkz. Üzel, **age**, 26-27.
[1061] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 283; ATASE, **Güney Cephesi**, 141.

4. Şehreküstü Cephesi, 5. Aydın Baba Cephesi, 6. Musullu Cephesi, 7. Çınarlı Cami Cephesi'dir."

Askeri kuvveti oluşturmak amacıyla ise Antep halkından silahlı kuvvet oluşturulma yoluna giden cemiyet, her semtten 15 silahlı kişi alarak dört bölükten oluşan taburlar oluşturmuştur. Bu taburlara "Şimşek ve Yıldırım" adı verilerek, her bölüğe bir bölük komutanı ataması yapılmıştır. Sivas Kongresi'nde alınan karar doğrultusunda komutanlara takma adlar verilerek (Yıldırım Tabur Komutanı Üsteğmen Salih Efendi'nin takma adı "Işıldak Bey" olmuştur.) bu yol ile hem Osmanlı Devleti'nin resmi subaylarının var olan direniş içerisindeki görevleri gizlenmiş hem de yapılan direnişin sadece yerel halka dayandığı izlenimi verilmiştir. Bu şekilde Mondros Mütarekesi hükümlerine aykırı hareket etmenin önüne geçildiği belirtilebilir. Bu sebeple; Antep'teki Kuva-yı Milliye teşkilatlanmasının Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kontrolünde gerçekleşmesi sağlanarak, Osmanlı resmi kurumlarıyla herhangi bir bağlantısının olmamasına özellikle dikkat edilerek, örtülü olarak desteklenmeye çalışılmıştır.[1062] Askeri kuvvetlerin tabur düzeyindeki mevcutları yaklaşık 400 kişi olarak belirlenerek, iki tabur ile Antep ve çevre ilçelerden takviye edilen halk gücü ile birlikte toplam 1200 civarında, eğitimli bir silahlı gücü oluşturulması sağlanmıştır.[1063] Ancak şehrin dışında köy/aşiret halklarından kurulu Fransız takviye kuvvetlerinin geçişini engelleyen kırsal gerilla benzeri yöresel olarak çete olarak adlandırılan kuvvetler görevlerine devam etmektedir. Savaşın ilerleyen sürecinde ise şehir içinde tüm Antep halkının harbe dâhil olduğu görülmektedir.

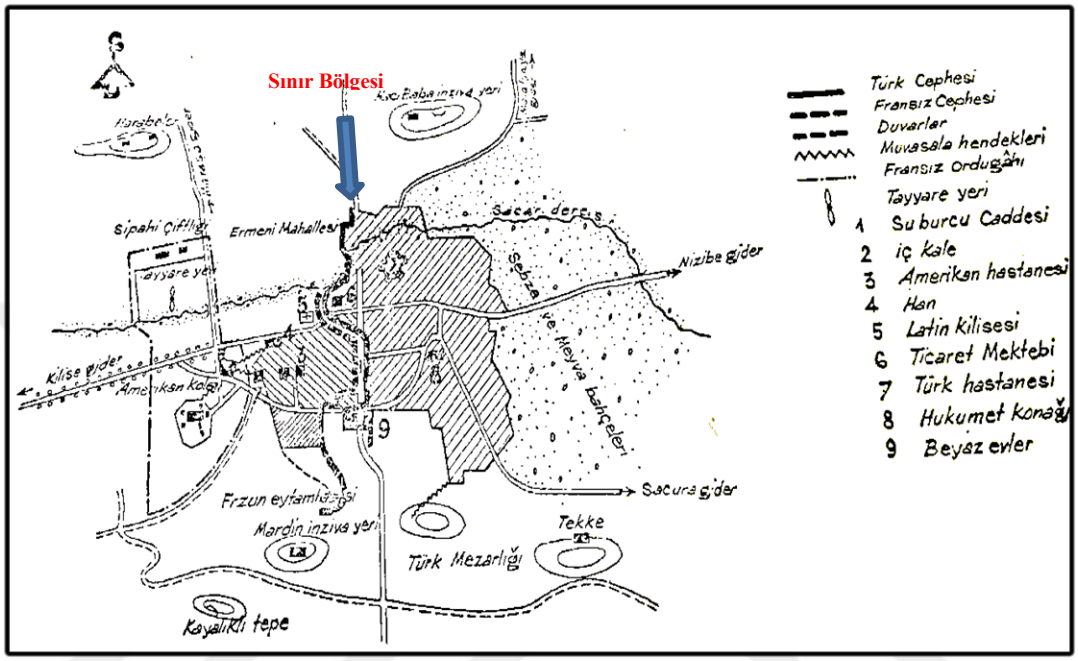
4.8.3. Harp Sahasının İncelenmesi

28 Mart 1920 tarihinde, Şahin Bey'in şehit olmasından sonra Kılıç Ali Bey bölgeye atanarak Kuva-yı Milliye'yi düzene sokmuştur. Daha sonra varlıklı aileleri savaşın şehir içinde olmasına yönelik olarak ikna etmesi ve Fransız kuvvetlerine beyanname göndermesi sonucunda 01 Nisan 1920'de başlayıp 09 Şubat 1921 tarihine kadar devam eden Antep şehir içi harbi başlamıştır.

Fransızların şehri işgal etmesi sonucunda; şehir içi karışıklıkların başlamasıyla birlikte şehrin Türk ve Ermeni mahallerinde karışık oturan Ermeni ve Türk halkı, güvenlik amacıyla kendi milliyetine mensup kişilerin oturduğu bölgelere

[1062] Pamuk, **age**,148.
[1063] ATASE, **Güney Cephesi**, 142; Lohanizade, **age**,48; Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 283; Üzel, **age**, 33.

taşınmıştır. Bu durumun sonucunda, şehir Ermeni ve Türk mahalleleri olarak iki yakaya ayrılmıştır. Şehri güneyden kuzeye doğru ikiye bölen Maarif Caddesi cephe hattını oluşturmuştur. Batıdaki hâkim tepeler ve her biri bir kaleyi andıran muhkem binalar Ermeni ve Fransızlarda, Şehrin doğu kısmı Türklerdedir.[1064] Bu duruma ilişkin Antep merkezi harp sahası Şekil 9'da gösterilmiştir.

Şekil 9 : Antep Merkezi Harp Sahası

Sahir Uzel, **Gaziantep Savaşının İç Yüzü** (Ankara: Doğuş Matbaası, 1952), 338.

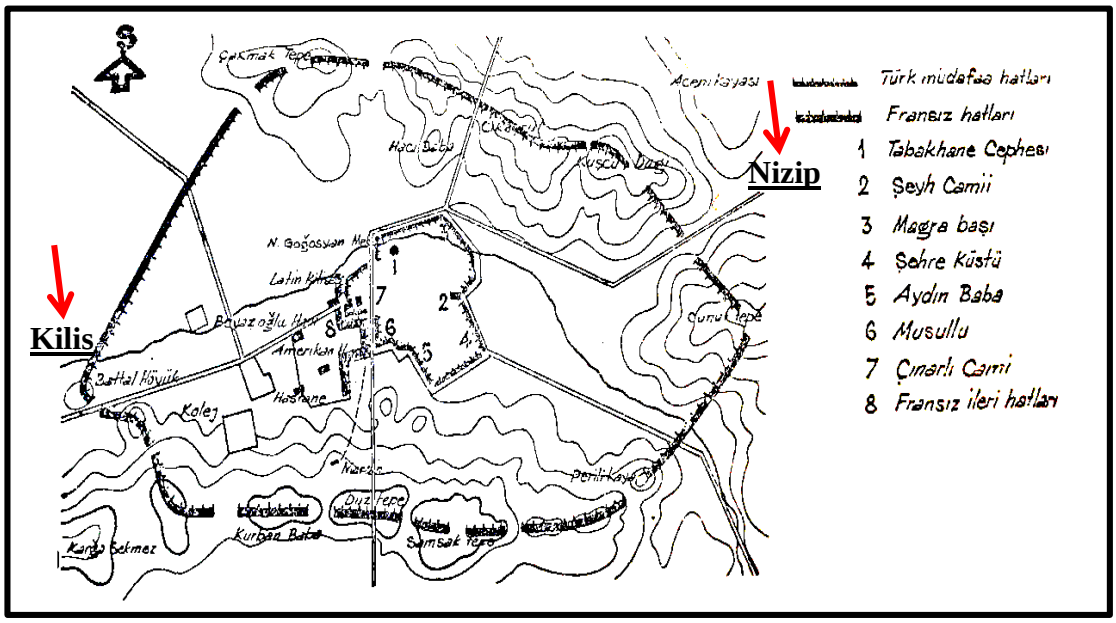
Ermeni ve Türklerin kendi mahallerine geçiş ile birlikte şehrin sınır çizgisi ile ayrılmasının gayrinizami harp açısından avantajlı ve dezavantajlı yönleri bulunmaktadır. Şehir şayet ikiye bölünmemiş olsaydı; Fransız kuvvetleri düşman ve dost unsurları tespit edemeyeceğinden şehri bu kadar rahat bombalayamayacağından Türk kuvvetleri daha az yıpranacaktır. Fransız kuvvetleri şehir içinde daha savunmasız bir şekilde kalıp, daha fazla yıpratılabilecektir. Fransız karar vericilerin şehrin bölünmesi esnasında ses çıkarmaması harbe yönelik doğru karar olarak söylenebilir. Şehrin bölünmemesi durumunda oluşabilecek diğer senaryo ise Ermeniler ile birlikte karışık oturan (sivil) Türk halkının bu sefer aynı şekilde Ermeni halkının içindeki Fransız yanlıları tarafından savunmasız olarak yakalanıp, yıpratılma ihtimalinin oluşmasıdır. Bu durum ise sivil hedeflerin Ermeniler tarafından çok sık hedef alınması durumunda Kuva-yı Milliye'nin nüfus üzerindeki kontrolünün

[1064] Yetkin, **age**, 12; John E.Merill, **Pen Pictures of the Siege of Aintab** (Boston: American Board of Commissioners, Ekim 1920), 3.

zayıflamasına sebep olacağından şehrin bölünmesi ile birlikte bu tehdidin önüne geçildiği söylenebilir.

Sonuç olarak her iki harp senaryosu da nüfusun desteğinin sağlanması ve kontrolünün ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Harp sahası içerisindeki nüfusun büyük çoğunluğunun desteğini alan (diğer nüfusun tarafsız olduğu) aktörün gayrinizami harp sürecinde güç dengesinde kendi lehine avantaj kazanacağı bir durum ortaya çıkmaktadır. Antep özelinde Ermenilerin tarafsız olduğu ve cephelerin bölünmediği şehir içi gayrinizami harpte Antep Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin daha avantajlı olabileceği gerçeğidir. Mevcut harp şartları içerisinde ise; Fransızlar mevcut durumun avantajlarını kullanmak adına önce şehri çevreleyip işgal altına alarak Türk tarafının elindeki bölgeyi ele geçirmeyi amaçlamışlardır. Kuva-yı Milliye kuvvetleri ise hem içeriden hem de dışarıdan vermiş oldukları direniş mücadelesi ile Fransızları şehirde yıpratıp, bölgeden uzaklaştırarak işgali sonlandırmayı hedeflemişlerdir.

Antep Mutasarrıflığı, Maraş, Urfa ve Adana şehirleri arasında geçiş koridorunda bulunduğundan Antep'te bulunan Fransız kuvvetlerine ise takviye ihtiyaçlar Kilis bölgesinden gelmektedir. Kuva-yı Milliye kuvvetleri bu amaçla Fransız kuvvetlerini yıpratmak amacıyla dışarından gelen takviye kuvvetlerine pusu kurarak, baskın yapmışlardır. Şehir dışındaki harp alanlarının daha iyi anlaşılabilmesi adına dönemin Antep yol güzergâhları ile stratejik noktaları Şekil 10'da gösterilmiştir.

Şekil 10: Antep Dışı Harp Sahası

Sahir Uzel, **Gaziantep Savaşının İç Yüzü** (Ankara: Doğuş Matbaası, 1952), 337.

Şehir içi ve dışı harp sahaları sunulan Antep'te harp 01 Nisan 1920 tarihine kadar şehrin dışında olmuş, 01 Nisan 1920 tarihinden itibaren yoğunluğu şehrin içinde olmak üzere her yerde devam etmiştir.

- Şehir Dışı Harp (01 Nisan 1920 tarihine kadar)
- Şehir İçi ve Dışı Harp (01 Nisan 1920-09 Şubat 1921)

4.8.4. Şehir Dışı Harp (01 Nisan 1920 tarihine kadar ki olaylar)

Antep Heyet-i Temsiliyesi; İngiliz işgal döneminde genellikle pasif direniş şeklinde örgütlenmişken, şehrin Fransızlara bırakılması ve Sivas Kongresi'nde milli mücadele fikrinin vurgulanması ile birlikte Fransızlara karşı silahlı mücadele etme kararını almıştır. Ancak Antep'in varlıklı ailelerine mensup kişilerinin mülk ve gelirlerine zarar gelmemesi amacıyla savunduğu Fransızlar ile harbin şehrin dışında yapılması görüşünün ilk önceleri destek bulması üzerine Antep Heyet-i Temsiliyesi tarafından, üstün silah ve personel miktarına sahip Fransızlar ile şehrin dışında kırsal gerilla harbi benzeri harp yapma fikri kabul edilmiştir. Böylece Fransızlara düzenli kuvvetler ile saldırmak yerine küçük işlevsel birlikler ile düşmanı yıpratarak, kayıplar verdirilmesi amaçlanmıştır.[1065]

Maraş veya Urfa'ya gönderilen motorize ve atlı birliklerin geçebilmesine müsait tek yolun Antep üzerinde olmasından dolayı [1066] Harbiye Nazırı Cemal Paşa tarafından Antep'e yakın Birecik İlçesi Askerlik Şubesi Başkanlığına tayin edilen Şahin Bey[1067] kuvvetleri, Heyet-i Temsiliye tarafından şehrin dışında bu stratejik yolu kontrol altında tutmak üzere görevlendirilmiştir. 25 Ocak 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye tarafından ilgili birliklere verilen gayrinizami harbe yönelik talimatta bu yöndedir.[1068]

Şahin Bey, Fransızların, Katma-Kilis-Antep yolu üzerinden serbestçe bölgeye takviye kuvvet ve ikmal malzemesi getirmesini önleyerek, bağlantı yollarını kapatacak bu şekilde Fransız kuvvetlerini yıpratacaktır. Şahin Bey ilk iş olarak Ulu

---

[1065] Pamuk, **age**, 163.
[1066] Yetkin ve Solmaz, **age**, 26.
[1067] **Şahin Bey (Mehmet Sait):** 1899 senesinde Yemen'de askerlik yaparken başçavuş rütbesine yükselmiştir. 1911 tarihinde Trablusgarp Savaşı'na gönüllü olarak katılmıştır. Daha sonra Balkan Savaşları'nda Çatalca Cephesi'nde görev almıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Sina Cephesi'nde rütbesi teğmenliğe yükseltilmiştir. Savaş sonrasında serbest kalınca İstanbul'a gelerek Harbiye Nazırlığından görev istemiştir. Göstermiş olduğu başarılardan dolayı "Şahin Bey" takma adı verilmiştir.
[1068] **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi "Vesika No:383"**, s.15. (Ankara: E.U Basımevi, Mart 1956): 1-2; Bu tezde bkz. sayfa 109.

Masere köyünü karargâh yaparak, gerilla ordusunu oluşturabilmek amacıyla bölgeden kuvvet toplamaya başlamış ve çevreyi bilen köylüler vasıtasıyla araziyi keşfe başlamıştır.[1069]

Şahin Bey, yaklaşık 200 kişilik yeterli kuvvete ulaşınca Antep-Kilis yolunu kontrol altına almaya başlamıştır. Şahin Bey'in bu yolu kontrol etmesi ve telgraf tellerini kesmesi üzerine Fransızların Antep ve Maraş'taki Fransız birliklerini desteklemesi engellenmiştir.[1070] Şahin Bey'in, Fransızlara karşı bu geçiş yolunda yapmış olduğu birkaç çatışmaya baktığımızda, 03 Şubat 1920 tarihinde; Antep'e gitmek üzere Kilis'ten hareket eden 300 civarında 150 arabalı bir erzak koluna saldırarak, Fransız kuvvetlerinin dağılarak Kilis'e çekilmeye mecbur etmiş, 04 Şubat 1920 tarihinde telgraf hatlarını keserek, Fransızların Kilis'teki haberleşmesini engellemiştir. Bunun üzerine Fransızlar önceki baskının intikamını almak, ayrıca var olan erzak ve ikmal malzemesini Antep'e götürmek üzere Kilis'te yaptıkları plan üzerine 18 Şubat 1920 tarihinde iki top, bir tank, 8 makineli tüfek ve 1000 civarında piyade kuvveti ile Kilis'ten hareket etmiştir. Bölgedeki Kilis Kuva-yı Milliyesi tarafından alınan istihbarat ivedi Şahin Bey'e bildirilmiştir. Fransız kuvvetleri iki gün boyunca Şahin Bey kuvetleriyle yapmış oldukları çatışma sonrasında tekrar mağlup olarak, Kilis'e çekilmek zorunda kalmışlardır. Antep ve Katma (Kilis'e en yakın istasyon) bölgesindeki Fransız karargâhlarına haber ulaşınca bu sayıları yetersiz Kuva-yı Milliye kuvvetine karşı alınan yenilgi infiale sebep olmuştur.[1071]

21 Şubat 1920 tarihinde Şahin Bey tarafından Fransız komutanına gönderilen mektupta şu ifadeler yazmaktadır:[1072]

> "Kirli ayaklarınızın bastığı şu toprakların her zerresinde bir damla Türk kanı karışıktır. Her bucağında bir atanın mezarı vardır. Adı belli olmayan zamanlardan beri Türkler bu topraklarda yaşamaktadır. Türk bu topraklara bu topraklarda Türke ısındı, kaynadı. Sade siz değil, bütün dünya bir araya gelse, bizi bu topraklardan ayıramaz. Sonra sen hiç ömründe Türk esir yaşamaz diye duymadın mı? Namus ve hürriyet için ölüme atılmak ise bize, Ağustos ayı sıcağında soğuk su içmekten daha tatlı gelir. Sizler canı kıymetli insanlarsınız. Çatmayınız bize. Bir gün evvel topraklarımızdan savuşup gidiniz. Yoksa kıyarız canınıza."

24 Mart 1920 tarihinde ise, Antep Heyet-i Merkeziyesi, Kilis Kuva-yı Milliyesi'nden şifreli bir haber almıştır. Bu şifrede Kilis'ten Fransız kuvvetinin Antep'e doğru hazırlandığı bilgisi verilmiştir.[1073] Bunun üzerine Şahin Bey, Kilis

[1069] Üzel, **age**,17; Yetkin ve Solmaz, **age**, 31.
[1070] Yetkin ve Solmaz, **age**, 33.
[1071] Üzel, **age**, 16-17.
[1072] Yetkin ve Solmaz, **age**, 34.
[1073] Sabri Uzel, Fransız kuvvetinin mevcudunun 6000 olduğunu belirtiyor. Bkz. Üzel, **age**, 16.

yolu üzerindeki köprüleri tahrip ettirmiş, yapmış olduğu bu hamle sonucunda Fransızlara ait olan iki konvoy köprü bölgesinde beklemek zorunda kalmıştır. Bu durumdan istifade eden Şahin Bey'in kurmuş olduğu pusu sonrası yapmış olduğu baskınla Fransız kuvvetleri geri dönmek zorunda kalmıştır. Şahin Bey'in bu kadar az bir kuvvetle sağladığı başarı sonrası yardımın Antep'te bulunan Fransız kuvvetlerine ulaşamaması Fransız askerlerinin moralini olumsuz etkilemiştir. Şahin Bey; Fransız askerlerinin daha fazla moralini bozmak için Antep ve civar kasabalarda "Yol, Fransızlardan başka herkes için açıktır, serbesttir, Benim mesuliyetim altında herkes geçebilir!" diye ilanlar yapıştırmıştır.[1074] Tüm bu olaylar üzerine çaresiz kalan Fransız İşgal Kuvvetleri Komutanlığı 28 Şubat 1920 tarihinde Antep Mutasarrıflığına yolların emniyetsizliğinden şikâyette bulunmuştur. Bunun üzerine Antep ileri gelenleri tarafından Fransızlara dört maddelik bir ültimatom verilmiştir:

"1.Halen Antep'te bulunan Ermeni kıtaları şehirden uzaklaştırılacak,

2.Türk idaresine Fransızlar müdahale etmeyecek,

3.Bundan sonra Antep'e takviye kuvvet getirilmeyecek.

4.Asayişi sağlamak için Antep bölgesine iki Türk taburunun gelmesine müsaade edilecek." [1075]

Tüm bu gelişmeler; askeri başarıdan istifade etmek isteyen Türk tarafının Fransızlar üzerinde siyasi başarı elde etme girişimi olarak değerlendirilebilir. Fakat Fransızlar, gerek Suriye politikaları gerekse Güney Cephesi'ndeki emellerinden Londra Konferansı öncesi kolay kolay vazgeçme niyetinde olmadıklarından bu ültimatomu cevapsız bırakmıştır. Ayrıca hem ordusunun moralini yükseltmek ve hem de Maraş'ta alınan başarısızlıktan sonra[1076] Fransa Devleti'nin diğer işgal devletlerine karşı itibarını tekrar yükseltmek amacıyla daha büyük bir kuvvet göndermiştir.

26 Mart 1920 sabahı Binbaşı Andre kumandasındaki top, tank, birçok ağır ve hafif makineli tüfeklerle takviye edilmiş büyük bir kuvvetin, Kilis'ten hareket ettiği haberi Kilis Kuva-yı Milliyesi tarafından Şahin Bey'e ulaştırılmıştır. Şahin Bey gelen takviye kuvvetine karşı gerekli tertibatı almasına rağmen sayıca üstün kuvvetler karşısında zorlanan birliğini cesaretlendirmek ve motive etmek amacıyla açık hedef olacak şekilde savaşmaya başlayınca 28 Mart tarihinde şehit olmuştur. Şahin Bey'in şehit olması ve milli kuvvetlerin çekilmesi üzerine Fransız kuvvetleri 28 Mart 1920

[1074] **age**,20.
[1075]Abadie, **age**, 39
[1076] Abadie; Maraş'ta yaşananları Fransa'nın yenilgisi olarak belirtmiştir. Bkz. Abadie, **age**, 42

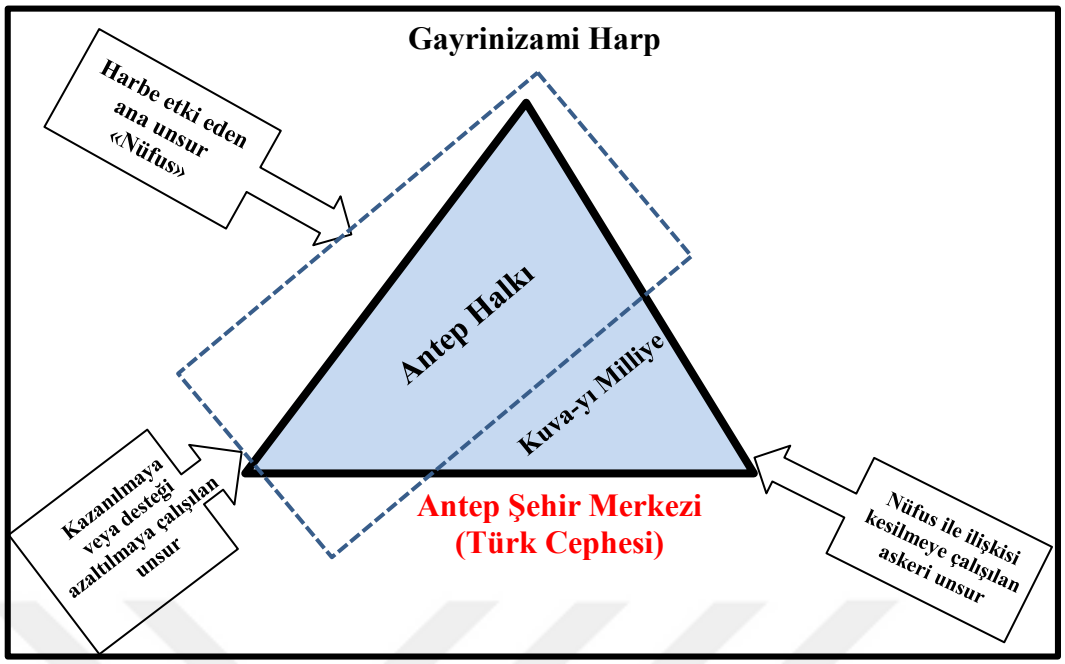
tarihinde Antep'e ulaşmıştır.[1077] Şahin Bey'in şehit olmasından sonra Fransız kuvvetlerine bu yol üzerinde baskınlar Mahmut Söylemez Bey komutasında devam ettirilmeye çalışılmıştır. Mustafa Kemal Paşa tarafından Antep harekâtına Antep ve Maraş Kuva-yı Milliye Komutanı olarak Kılıç Ali Bey görevlendirilmiştir.[1078] Kılıç Ali Bey, bölgeye atanır atanmaz, bölgedeki milli mücadeleye karşı olabilecek kişileri ikna veya tehdit yoluyla kendilerine engel olmasının önüne geçmiştir. Daha sonra ise Antep şehir içi harbine yönelik halkı bilgilendirmek ve halkı bu mücadeleye teşvik etmek amacıyla halka yönelik bir beyanname kaleme alınmıştır.[1079] Şehir içi hazırlıkların tamamlanmasından sonra 01 Nisan 1920'de başlayıp 08 Şubat 1921 tarihine kadar devam eden 10 aydan fazla sürecek olan Antep şehir içi harbi başlamıştır.

4.8.5. Şehir İçi Harbi

Kılıç Ali Bey bölgeye geldikten sonra şehir içi harbinin tercih edilmesi ile birlikte gayrinizami harbin ana hedef noktası olan nüfusun savaşın ortasına konumlandıran taktiğinin uygulanmasına geçildiği gayri nizami harbin bir başka aşamasına geçiş yapılmıştır.

Amerikan Ordu Konsepti'nde; nüfusun gayrinizami harp esnasındaki rolünün farklılığına yönelik olarak hazırlanan analiz tablosu doğrultusunda hazırladığımız Fransız ordusu cephesinden nüfusun (Antep halkı) Antep harbindeki rolü Şekil 11'de gösterilmiştir.

[1077] Üzel, **age**,21; Yetkin ve Solmaz, **age**, 36-37.
[1078] Yetkin ve Solmaz, **age**, 22; Kılıç Ali, **age**, 82.
[1079] Beyannamenin tam metni için bkz. Üzel, **age**, 27-28.

Şekil 11: Antep Gayrinizami Harp Sahası

ABD Savunma Bakanlığı, **Irregular Warfare Joint Operating Concept Version 1.0** (Eylül 2007), 8.'den yararlanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Bu şekil özelinde incelediğimizde; güçlü devlet olan Fransız ordusunun stratejisinin Antep halkını kazanarak, Kuva-yı Milliye ile ilişkisini kesmek üzerine oluşturulması gerektiğidir. Fakat süreç içerisinde bunda başarılı olduğu söylenemez. Aksine halka karşı şiddet olaylarına girişmiştir. İşgale karşı direniş sergileyen Antep halkının harp sürecindeki rolü ise Fransız kuvvetlerine karşı direniş gösteren ve Kuva-yı Milliye kuvvetlerini ise destekleyen harp alanının ana unsuru olmasıdır. Kılıç Ali Bey, nüfusun harbe olan etkisini tespit ederek, halkın harp sahasından göç etmesini yasaklamıştır. Bu olaya kalkışanları ise cezalandırarak nüfuz üzerindeki kontrolünü muhafaza etmeye çalışmıştır.[1080]

Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri daha savaşın başında savaşın geleneksel olmayacağından yola çıkarak hazırlıklarını şehir içinde gayrinizami harp yöntemlerine göre oluşturmuştur. Fransız kuvvetlerinin top, tüfek ve tank kuvvetine karşı savunma amacıyla şehir içinde bulunan evler kullanılmıştır. Antep halkının kullanmış oldukları bu gayrinizami harp yöntemleri günümüzde hali hazırda silahlı devlet dışı aktörler tarafından günümüz gayrinizami şehir harbinde kullanılan

[1080] Kılıç Ali Bey, **age**, 106

yöntemler ile benzerlik göstermektedir. Detaylarını analiz edeceğimiz şehir harbindeki bu yöntemler şu şekildedir:[1081]

- Evden eve geçişler yapılarak, her ev içeriden ve yer altından birbirlerine tüneller ile bağlanmıştır.
- Evler de ateş etmek için duvarlara mazgallar açılmıştır.
- Fransız kuvvetlerine görünmemek amacıyla gece gizlice cadde ve sokaklar duvarlar ile örülerek düşman atışından korunma amaçlanmıştır.
- Derin çukurlar, siperler ve zikzaklar yapılarak, hem barikat oluşturulmuş hem de düşmanın şehir içinde olası bir geçişinde mekanize birliklerinin ilerlemesi engellenmiştir.
- Antep sivil halkının top saldırısından ve uçak saldırısından zarar görmemesi için ev altlarında ve mağaralarda sığınaklar oluşturulmuştur.

Türk kuvvetlerinin bu savunma yöntemlerine ilişkin olarak Antep Fransız İşgal Komutanı Abadie; "Türklerin yaptığı savunmalar harika bir şeylerdi."[1082] ifadesi ile Antep yerel kuvvetlerinin savunma yöntemine karşı hayranlığını açıkça belirtmiştir. Antep Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin şehir harbindeki bu başarılarından dolayı harbin sonuna kadar Fransız piyade kuvvetleri sokak çatışmasına girmeye cesaret edemediklerinden, batarya topları ile şehre yıpratma taarruzu taktiğini uygulamayı seçmişlerdir.[1083]

Türk tarafı diğer bir gayrinizami yöntem olarak güç dengesini lehine çevirmek amacıyla; şehir içindeki esnaf ile konuşarak, Fransızların savunma düzeni alması için ihtiyacı olan arpa, saman, kereste gibi maddeler ile gıda maddesi satışını yasaklamıştır.[1084] Aksine hareket edenlerin cezalandırılacağını bildirmiştir. Bu yöntem ile Fransızları ve Ermenileri şehir içinde yıpratarak, işgalden vazgeçmelerini sağlamak amaçlanmıştır.

Kılıç Ali Bey'in talimatı ile Antep Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin şehir içi harbini daha etkin yürütebilmek amacıyla semt teşkilatları haricinde Yıldırım ve Şimşek taburları olarak halktan seçilen eğitimli bir askeri birlik oluşturularak bu

[1081] Yetkin, **age**, 121
[1082] Abadei, **age**, 117.
[1083] **age**, 98.
[1084] Lohanizade, **age**, 34; Pamuk, **age**, 186.

birlikler ile şehir içindeki/dışındaki olaylara daha hızlı ve koordinasyonlu reaksiyon vermek hedeflenmiştir. Bu taburlardan Yıldırım Taburu harbin sonuna kadar görevine devam etmiştir.[1085]

01 Nisan 1920 tarihinde; şehrin dışında Kılıç Ali Bey ile Albay Andrea arasındaki olaylara müdahalede bulunan Antep Kolej binasındaki Fransız toplarının ateşi ile Antep hapishanesinden kaçan mahkûmların arkasından ateş eden jandarma erinin silah sesi sonucunda şehir içine baskın yapıldığını düşünen Antep semt teşkilatı silahlanarak savunma düzeni almıştır. Bu sırada olayı kendilerine karşı taarruz olarak algılayan Ermenilerin mahallerinden Türk tarafına ateş açmaları üzerine 01 Nisan 1920 tarihinde Antep şehir içi harbi başlamıştır.[1086]

Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri harbin öncesinde yapmış oldukları teşkilatlanmadan istifade ederek rakibine karşı daha avantajlı olmak için ilk hamleyi yapmıştır. İlk gün, Türk mahallesinde bulunan iki Fransız askeri çatışmada öldürülmüş ve gıda malzemesi almaya gelen iaşe subayı Grelom ve yanındaki 20 Fransız askeri Türkler tarafından hemen tutuklanmıştır. Postanede görev yapan bir Fransız onbaşıyla Osmanlı Bankası Müdürü Le Cog tutuklanarak hemen ev hapsine alınmıştır.[1087] Bu avantajı daha fazla lehine çevirmek isteyen Türk kuvvetleri şehir civarındaki hâkim tepeler ve mevziler ile Düztepe, Negosyan Ticaret Okulu ve İngiliz Yetimler Yurdu gibi yerleri ellerinde tutarak ateş gücünü kazanmaya çalışmıştır.[1088] Ancak Fransız kuvvetlerinin top menzillerinin mesafesi ve ateş gücünün yüksek olmasından dolayı 02 Nisan 1920 tarihinde Fransız komutanın Türkler tarafından elde tutulan Düztepenin boşaltılmaması durumunda tepenin üstündekiler ile birlikte bombalanacağı direktifi, Kuva-yı Milliye tarafından kabul görerek, Düztepe boşaltılmıştır.[1089]

Fransız kuvvetlerinin uçaklara sahip olması ateş, keşif ve propaganda amaçlı avantaj sağlamıştır. Fransızlar, uçaklardan attıkları broşürler ile Antep halkını kendi taraflarına çekmek amacıyla Kuva-yı Milliye'nin padişaha düşman, kendilerinin ise İstanbul Hükümeti ile birlikte hareket ettiğini bildirmişlerdir.[1090]

[1085] Lohanizade, **age**, 48.
[1086] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 282; Lohanizade, **age**, 43; ATASE, **Güney Cephesi**, 141; Abadie, **age**, 47; Şapolyo, **age**,186; E.Merrill, **age**, 6.
[1087] Abadie, **age**, 47.
[1088] **age**, 48.
[1089] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 282; ATASE, **Güney Cephesi**,141.
[1090] Üzel, **age**, 170.

04 Nisan 1920 tarihinde Burç bölgesinde bulunan Maraş ve Antep Kuva-yı Milliye Komutanı Kılıç Ali Bey törenle Antep şehrine girmiştir.[1091] Kılıç Ali Bey, Fransız propagandasına yönelik olarak halkın moral ve motivasyonunu artırmak ve Kuva-yı Milliye'ye olan inancı pekiştirmek amacıyla "Bütün müslüman kardeşlerime" cümlesi ile başlayan ve "Fransız propagandasına kesinlikle kulak asmamaları gerektiği, Müslümanların Allah'ta başkasına boyun eğmeyeceğini bu sebeple Fransızlara karşı direnmeleri gerektiğine" dair cümleleri içerisinde barındıran uzun bir bildiri yayımlamıştır.[1092]

Kılıç Ali Bey, Fransızların bölgede kullanmak istedikleri yerli Ermeni halkına karşı tedbir almak gerektiğini değerlendirmektedir. Bu amaçla halkın Ermenileri kendi taraflarına çekebileceklerine olan inançlarını ilgisiz bırakmamak için Ermeniler ile görüşmeyi kabul etmiştir. Çünkü Fransızlar, Ermeni gönüllerden oluşturduğu milis kuvvetleri Kuva-yı Milliye'ye karşı kullanmaktadır. Eğer Ermeni desteğinin Türk tarafına geçmesi mümkün olursa Fransızların zorda kalarak, işgali sonlandıracağını değerlendiren Antep'in ileri gelenleri bu fikri desteklemişlerdir. Bu amaçla; Ermeni ve Türklerin ileri gelenlerin olduğu bir heyet, Amerika tarafından işgal bölgesindeki Ermenilerin haklarını korumak amacıyla görevlendirilen Amerikan Koleji Müdürü Amerikalı Mr. Merril'in de bulunduğu bir ortamda görüşmüştür. Bu toplantıda; Ermeniler ile Kuva-yı Milliye arasındaki dostluk vurgulanarak, tarafların birbirlerine karşı silah kullanmayacağı, Ermenilerin silahlarını teslim edeceğine dair bir anlaşma yapılarak taraflar ayrılmıştır. Bu anlaşmaya rağmen, Ermeni mahallerinden Türk tarafına şiddetli bir ateş açılmıştır.[1093] Antep milli kuvvetleri şehit vermelerine rağmen, Ermenileri son kez kendi taraflarına çekebilmek amacıyla Mr. Merril ve Ermeni ileri gelenleri ile tekrar görüşme yapmışlar fakat görüşmeye giden Jandarma Komutanı Yüzbaşı Esat ve Şeyh Mustafa Efendi suikaste uğramışlar, canlarını son anda kurtarmışlardır.[1094] Bu olaydan sonra şehirdeki harbin şiddeti artmaya başlamıştır. Bu olayların öncesinde Fransızlar ile çatışmanın kaçınılmaz olduğunu gören Kılıç Ali Bey düzenli ordu desteği almak amacıyla 13'ncü Kolordu Komutanlığına (Diyarbakır) bir telgraf çekmiştir. Bu telgrafta özetle; Antep'te durumun Fransızlarla çatışmaya doğru

[1091] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 282; ATASE, **Güney Cephesi**, 141; Lohanizade, **age**, 44.
[1092] Bildirinin tam metni için Bkz. Kılıç Ali Bey, **age**, 102.
[1093] Kılıç Ali Bey, **age**, 103; Mr. Merill toplantıyı doğrulamakla birlikte, ateşin Türkler tarafından açıldığını belirtmektedir. Bkz. Merill, **age**, 9.
[1094] Lohanizade, **age**, 45.

gittiğini, eldeki imkânlar ile başarının zor olduğunu, makinalı tüfek ve top ihtiyacını olduğunu ve var olan vurdumduymazlığı eleştirerek cevap beklediğini bildirmiştir. Fakat Kılıç Ali Bey, olumlu bir cevap ve yardım alamamıştır.[1095] Tüm bu nedenlerden dolayı, Antep harbi düzenli ordu desteği almadan halk hareketi olarak başlamıştır.

4.8.5.1. Birinci Antep Kuşatması

Fransızlar, 15 Nisan 1920 tarihinde şehir içinde kontrolü kaybedeceklerini farketmeleri üzerine, Urfa ve Maraş'ta yaşamış oldukları başarısızlığı yaşamamak ve Antep'te mevcudiyetlerini devam ettirebilmek amacıyla Cerablus'ta bulunan Albay Normand komutasındaki takviyeli bir alayı Antep'e göndermişlerdir.[1096] Normand birlikleri topçularının desteğiyle kırsal bölgede mevzilenmiş 50-60 mevcutlu Kuva-yı Milliye kuvvetlerini püskürterek, Cunut sırtlarını işgal etmiştir.[1097] Normand kuvvetleri ilerleyişi devam ettirerek, Sarımsak Tepesi'ni işgal etmiş ve Antep'teki Fransız topçuları ile birlikte şehri bombardımana başlamışlardır. O güne kadar böyle bir bombardımana alışkın olmayan halkta bu durum infial yaratarak, Antep halkından bazı aileler, korkuyla şehrin tüm köşeleri kapatılmadan, kuzey bölgesinden şehri terk etmişlerdir. Bu bombardımanlar sırasında Lohanizade M. Nurettin Bey'in aktardığına göre "34 ev, bir cami, bir okul, üç han, bir fırın ve bir kahve yıkılmış, birçok sivil halk yaralanmış ve ölmüştür."[1098]

İşgali sonlandırmak arzusunda olmayan Fransızlar, 17 Nisan 1920 tarihinde ise şehrin diğer yönü olan Kilis tarafından Antep'e Albay Debieuvre komutasında bulunana birlikleri göndermişlerdir.[1099] Bu birlikler şehrin güney ve batı tepeleri olan Mardin, Düztepe, Aziz Yokuş, Battal Höyük adlı tepelerle Çıtacızadelerin su değirmeni (grafını) ve yanındaki büyük binayı işgal etmişlerdir. Bu binaya asker yerleştirerek, şehrin tamamını ateş menzili içerisine almaya çalışmışlardır.[1100] Fransızlar, bununla da yetinmeyerek bir an önce savunma düzeni alabilmek amacıyla Ermenilerin kadın ve erkeklerini siper işlerinde kullanmışlardır. Fransızlar yapmış

[1095] Kılıç Ali Bey, **age**, 105.
[1096] Bu birliğin sayısının 2000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Uzel, **age**, 35.
[1097] ATASE, Güney Cephesi, 144; Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 290.
[1098] Lohanizade, **age**, 50.
[1099] Bu birliklerin sayısının 800 civarında olduğuna dair bkz. Uzel, **age**, 38.
[1100] Bu binaya yerleştirilen asker sayısının 300 civarında olduğuna dair bkz. Lohanizade, **age**, 66.

oldukları bu son taarruz harekâtı ile hem şehrin tüm girişlerini kapatmış hem de dışarıyla bağlantısını kesmiştir.

Tüm inisiyatifi eline geçirdiğini düşünen ve şehre iki yüz metre uzaklıktaki Fransız kuvvetlerinden destek alan Fransız Komutanı Albay Saint Marie Antep Mutasarrıflığına ağır bir nota yazarak şehrin ve silahların hemen teslimini aksi takdirde şehri yıkacağını bildirmiştir. Bununla beraber askerinin ihtiyacı olan gıda malzemelerinin tarafına verilmesini istemiştir.[1101] Lohanizade Mustafa, eserinde Heyet-i Temsiliye tarafından vakit kazanmak için bu isteklerin karşılandığını belirtmektedir.[1102] Fakat Sahir Uzel eserinde bu konunun Kılıç Ali Bey'e sorulduğunu ve ondan gelen cevaba göre hareket edildiğini bildirmiştir. Kılıç Ali Bey'den Antep Heyetine gelen cevapta ise gıda malzemelerinin verilmesi ile ilgili bir husus bulunmamak ile birlikte 2 gün daha sabretmeleri tavsiye edilmektedir.[1103] Kılıç Ali Bey'in anılarında da gıda malzemesinin verilip/verilmediğine değinilmemiştir.[1104]

Fransız kuvvetlerine gelen takviye kuvvetlerden dolayı Antep halkında oluşan infiali (Şehirden kaçmalar başlamıştır.) ve moralsizliği bir an önce kırmak telaşında olan Arslan Bey[1105] ve Kılıç Ali Bey düzensiz bir ordu ve nüfus üzerinde kaybedilecek kontrolün harbin sonucuna oluşabilecek olumsuz etkisine karşı önlem olarak halka yönelik şu bildiriyi yayımlamıştır.[1106]

> "Dülük/18 Nisan 1920
>
> Şehrin tahliyesi için icap eden tedabiri müessire ittihaz olunmaktadır. İnşaallah yakın bir zamanda pek mükemmel ve mücehhez bir kuvvetle sevgili Antebimizi kurtarır, hain ve zebunkeş düşmanı imha eyleriz.
>
> Siz bütün kuvvetinizle sebat eyleyiniz ve bekleyiniz. Kuvvetimaneviyeyi yükseltmeye, zuafayı teşyie çalışınız. Bir günlük sebatınız, tahammülünüz neticesinde Antep, halas olacaktır. Millet ölmemeye azm etmiştir. Binaenaleyh hiçbir vaziyet sizi ducarı yeis ve keder etmemelidir.
>
> Cephane israfından tevakki eyleyiniz.

[1101] Sahir Uzel, **age,** 39; Lohanizade eserinde, bu ultimatomun Albay Normand tarafından verildiğini belirtmiştir. Lohanizade, **age**, 54. Ancak Kılıç Ali Bey'in ültimatoma cevap yazısını Albay Saint Marie hitaben yazmasından dolayı bu ültimatomun onun tarafından verildiğini değerlendirebiliriz. Bkz. Kılıç Ali Bey, **age**, 106.
[1102] Lohanizade, **age**, 54.
[1103] Cevabi metin için bkz. Uzel, **age**, 39
[1104] Kılıç Ali Bey, **age**, 106
[1105] **Arslan Bey**: Arslan Bey'in asıl adı Yusuf Rıza Bey'dir. Takma adı Arslan'dır. 1910 yılında Şam Jandarma okulundan mezun olduktan sonra karakol komutanlığına tayin edilmiş, fakat daha sonra gönüllü olarak Trablusgarp Savaşı'na katılmıştır. Derne'de Aynü'l Mansur karargâhında görev almıştır. Trablusgarptaki başarılarından dolayı madalya ile ödülllendirilmiştir. 24 Ağustos 1920 tarihinde Antep Savaşı'nda şehit olmuştur. Ayrıtılı bilgi için bkz. Lohanizade, **age**, 55.
[1106] Uzel, **age**, 38.

> Aileleri, kadınları teskin ediniz. Memleketin şerefle, muzafferen kurtulacağını söyleyiniz. İnzibata ehemniyet veriniz. Bugün hilafı emir ve nizam bilhassa sırkat gibi adiişlerde bulunanları geldiğimde idam edeceğimi ilan ediniz. Allah bizimledir arkadaşlar.
>
> Kılıç Ali."

Bu bildiri incelendiğinde; Kılıç Ali Bey'in yerel halkın direniş inancını hem kutsal değerler üzerinden hem de idam gibi bir ceza üzerinden kontrol altında tutmaya çalışması gayrinizami kuvvetlerin komutanının kararlılığını göstermesi açısından örnek düzeyde bir vaka olduğu söylenebilir. Kılıç Ali Bey, daha önce cevap ve yardım alamadığı 13'ncü Kolordu Komutanı Cevdet Bey'e 17 Nisan 1920 tarihinde tekrar çok ağır ve sert ifadeler barındıran bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafın son cümlesi şu şekildedir:[1107]

> "İslam'ın şehirleri yanar ve Türk milleti mahvolurken bir Türk Kolordusu'nun, bir İslam kumandanının boş bir endişe ve gereksiz kuruntularla yardım yapmaktan çekinmesi, kaçamak hareketlerle vatanı düşman ayakları altında çiğnetiyor. Milletin tarihi bunu pek acı kelimelerle kaydedecektir. Ben milli ve dine görevimi fiilen yaptığım gibi, peşpeşe başvurularımla da vicdan huzuru içinde bulunmaktayım, efendim.
>
> 17 Nisan 1920
> Kılıç Ali"

Kılıç Ali Bey, yazmış olduğu bu telgraf metinlerine cevap ve yardım alamamasına rağmen halka yazdığı metinlerde görüldüğü gibi Antep halkını hep motive ettiği söylenebilir. Anılarında ise bu konuya değinerek, yürütmüş olduğu gayrinizami harbin niteliğini "Ya bizim kahraman Antep'imiz" başlığı altında "Ne düzenli ordusu, ne devleti, ne topu tüfeği, hiçbir şeyi yoktu. Sadece dinini, imanını, namusunu, yurdunu kurtarma veya bu uğurda yok olma cehdi vardı" [1108] ifadesiyle bu direnişe olan saygısını belirtir.

16 Nisan ile 23 Nisan arasında taraflar arasındaki rutin çatışmalar devam ederken, 19 Nisan tarihinde; gizli bir şekilde Fransız kuşatması arasından Antep şehrine, Halfeti'den Yasin ve Ali Muzaffer, Birecik'ten ise Hasip Beylerin idaresi altında bulunan kuvvetler şehre girerek, Yıldırım ve Şimşek taburlarına katılmıştır.[1109] 23 Nisan 1920 tarihinde cuma namazı esnasında Boyacı, Hacı Nasır, Musullu camileri Fransız kuvvetleri tarafından vurulmuştur. Lohanizade anılarında,[1110] bu olay yaşanırken hiç bir Anteplinin namazını bozmayarak, ibadete devam ettiğini bildirir. Bu olay üzerine Kılıç Ali Bey caminin vurulmasına olan

[1107] Metnin tamamı için Bkz. Kılıç Ali Bey, **age**, 106-107.
[1108] Kılıç Ali Bey, **age,** 112.
[1109] Üzel, **age**, 40.
[1110] Bu kuvvetlerin toplanımın yaklaşık 200 civarında bulunmaktadır. Bkz. Lohanizade, **age**, 67.

tepkisini protestosunu 25 Nisan 1920 tarihinde Fransız Komutanı'na bildirmiştir. Bu telgrafın önemli paragrafları şu şekildedir:

> "[...] En vahşi toplulukların, en bedevi ülkelerde bile saygı gösterdikleri ibadethaneleri medeni Fransız ordusunun, o din özgürlüğü ilkesine ortaya koyan Fransız ulusunun, ibadet sırasında bombardıman etmesi, tüm Fransız halkının yüzünü kızartacak bir ayıptır."
>
> [...] Haksız ve izinsiz, dövüle dövüle, kovula kovula girmek istediğiniz Osmanlı şehirlerine sizi sokmak istemeyen Kuva-yı Milliye'yi eşkıya adlandırmanız ne kadar gülünç bir şeydir bilir misiniz?
>
> Vatan için savunma yapan bir millet eşkıya olmayıp; yakarak, yıkarak, masum insanları öldürerek, köyler basarak gelen insanlar ancak eşkıya kabul edilirler. Saygılarımı kabul buyurunuz miralay bey!"
>
> 25 Nisan 1920
>
> Kılıç Ali Bey" [1111]

Antep merkezde taraflar arasında harp devam ederken, Fransız kuvvetlerinde 25 Nisan 1920 tarihinde komuta devir teslimi olmuştur. Fransız komutan Albay Saint Marie'nin yerine Yarbay Abadie, Antep Bölgesi Komutanı olarak atanmıştır.[1112]

26 Nisan 1920 tarihinde Yeni Antep Bölge Komutanı Yarbay Abadie ile eski komutan Saint Marie arasındaki özel görüşmede; şehrin nasıl işgal altında tutulacağı ve kontrol edileceğine ilişkin görüşmeler esnasında, Türk mahallerinin teslim oluncaya kadar bombardımana tabil tutulması kararlaştırılmıştır. Bu karar, onaylaması için Beyrut'ta bulunan General Goureau'ya sorulmuştur. Generalin bombardımana karşı çıkması üzerine şehir içine taarruz edilmesine karar verilmiştir.[1113]

4.8.5.2. Mağarabaşı Harbi (26 Nisan 1920)

Yarbay Abadie, almış olduğu direktif doğrultusunda hareket etmek amacıyla Antep şehir içine saldırmayı planlamıştır. Antep şehrinin doğu, güney ve batı kısımları daha önce Fransız kuvvetleri tarafından kuşatma altına alınmıştır. Ancak şehir içinde ise mahalle bazında Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri daha fazla yere sahiptir. Fransız kuvvetleri, bugüne kadar şehir içine yapmış oldukları taarruzlarda geri püskürtüldüklerinden bu sefer ellerinde bulunan avantaj ile şehir içine girip, Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin şehir içindeki gücünü kırmayı planladılar. Bu amaçla, şehrin doğu kısmından taarruz yapmayı planlayan Fransızlar, ilk olarak Albay Normand'a bağlı kuvvetlerin Mağarabaşı semtine yapmış oldukları top atışları ile

[1111] Metnin tamamı için Bkz. Kılıç Ali Bey, **age**, 109.
[1112] Abadie, **age**, 51; Uzel, **age**,41; Lohanizade, **age**, 67.
[1113] Üzel, **age**, 41; Abadie, **age**, 51

şehri 3 saat bombardımana tutmuştur. Daha sonra taarruzun yönünü gizlemek arzusu ile batıda bulunan Albay Debieuvre birlikleri de şehrin batı ve güney cephelerini bombardımana başlamıştır. Her yönden gelen top atışları sonrasında bir taarruz harekâtının başlayacağını anlayan Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri savunma tertibatını gözden geçirerek, emniyet tedbirlerini artırmışlardır.[1114]

Fransız kuvvetleri planlandığı şekilde şehir içine girmek amacıyla, ellerinde bulunan mekanize güç avantajını kullanmak amacıyla otomatik tüfekler ile takviyeli tankların öncülüğünde arkasında Fransız Kuvveti, Nizip yolu istikametinden şehir içine taarruz yapmıştır.[1115] Bu taarruzun harp araştırmaları açısından önemli noktası, ilk defa Birinci Dünya Savaşı sonlarına doğru harp sahasına giren tankların kullanılmış olması ve büyük çoğunluğu bu silahı daha önce hiç görmemiş Antep halkının bu silaha karşı savunma yapmasıdır.[1116] Taktiksel olarak geleneksel savaşa alışkın olan Fransız kuvvetleri ilk olarak tank avantajından yararlanarak, düzenli ordu içgüdüsü ile evleri işgal ederek, cephe kazanmayı amaçlamıştır. Fakat Fransız kuvvetleri şehir içinde ummadıkları, bir taktiksel gayrinizami yöntem ile karşılaşmışlardır. Şehir içi savaşları başlamadan önce evden eve geçişler, ev içine mazgallar açan Kuva-yı Milliye kuvvetleri bu taktiği etkin bir şekilde kullanarak, şehir içinde güç dengesini kendi lehine çevirmiştir. Fransız kuvvetleri şehir içinde ilerleyip evleri işgal ederken, evlerin içindeki deliklerden geçen Kuva-yı Milliye kuvvetleri; Fransızların savunmasız yan kanatlarını evlere açtıkları mazgallardan her iki taraftan ateş altına alarak, Fransız kuvvetlerine bu hazırlıksız saldırı karşısında birçok zayiat verdirmiştir. Lohanizade Mustafa Bey'in belirttiğine göre özel olarak imal edilen zırh delici mermiler[1117] ile tank aynı şekilde tuzağa düşürülmüş ve ilerleyemez hale getirilmiştir.[1118] Diğer bir gayrinizami taktik ise evleri işgale giren Fransız kuvvetlerine evlere açılan deliklerden içeriye bomba atılarak,[1119] dışarıya doğru kaçan Fransız askerlerinin ise cami minaresinden keskin nişancı Zeynelabidin Efendi'nin atışlarıyla dışarıda pusuya düşürülmesidir.[1120] Fransızlar bu saldırılarda

[1114] ATASE, **Güney Cephesi**, 144; Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 290
[1115] Bu saldırıda kullanılan Fransız kuvvetlerinin sayısının yaklaşık 400 kişi olduğuna dair bkz. Üzel, **age**, 42.
[1116] Abadei anılarında, o gün savaşa katılan Antep Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin sayısının 200 olduğunu belirtmiştir. Bkz.Abadei, **age**, 52.- Lohanizade Mustafa ise anılarında bu sayının 100 olduğunu bildirmiştir. Bkz. Lohanizade, **age**, 71.
[1117] Lohanizade, **age**, 68.
[1118] Abadie, **age**, 51.
[1119] Üzel, **age**, 42.
[1120] Lohanizade, **age**, 70.

çok fazla kayıp verdiklerinden artık daha fazla ilerleyemeden geri çekilmek zorunda kalmışlardır.[1121]

Mağarabaşı harbi sonucunda, Antep Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin moral ve motivasyonu artarken, tüm şartların kendi lehlerine olduğuna inanan Fransız kuvvetlerinin ise şehir içi harpte kendilerinden personel ve malzeme sayısınca yetersiz olan düzensiz ordu karşısındaki personel ve malzeme kaybı morallerine olumsuz yansımıştır.[1122] Fakat Antep'te kuşatma durumu hali hazırda devam etmektedir. Fransız kuvvetleri; garnizon kuvvetlerinin yanı sıra, doğu ve güney bölgesinde Albay Normand birlikleri, batı bölgesinde Albay Debieuvre birlikleri ile Antep'i sarmış ve dışarı ile bağlantısını kesmişlerdir.

Mağarabaşı harbinden önce; Maraş'ta bulunan nizamiye taburu ile bataryaları getirmenin Fransız kuşatmasını kırmanın tek yolunu olduğunu düşünen Kılıç Ali Bey, 13'ncü Kolordu Komutanlığından cevap alamayınca konuyu Mustafa Kemal Paşa'ya (Atatürk) arz etmiştir.[1123] Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle 9'ncu Alay'ın bir nizamiye taburu ile seri ateşli bataryaları Kılıç Ali Bey emrine gönderilmiştir.[1124] Dülük kasabasında bulunan Kılıç Ali Bey, bununla da yetinmeyerek etraftan kuvvet toplamıştır. Bu bölgede toplanan Kuva-yı Milliye kuvvetleri, Maraş çeteleriyle birlikte yaklaşık 400 kişi olup iki tane de Rus Şınayder dağ topuna sahip olmuştur.[1125]

Kılıç Ali Bey, 27/28 Nisan 1920 tarihlerinde sabaha yakın baskın ile yakın Fransız mevzilerini ele geçirerek, kuşatmayı kırmayı planlamıştır. Aynı vakitlerde Türk kuvvetlerinin bilmediği Fransız kuvvetlerinde önemli bir personel nakil değişimi olmuştur. Suriye bölgesindeki personel ihtiyacını karşılamak amacıyla Normand komutasındaki kuvvetler Nizip yönüne yola çıkarken, Debieuver birliğinin de önemli bir kısmı şehri terkederek, Kilis istikametine yola çıkmıştır.[1126]

Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri yapmış olduğu taarruz sonucunda tepelerin daha önceden terkedilmiş olduğunu farketmiş ve Normand birliklerinin terk ettiği Sarımsak Tepe bölgesindeki bütün sırtları ele geçirmiştir. Kılıç Ali Bey ve yanındaki

[1121] Abadie, **age,** 51;Üzel, **age**, 43.
[1122] Abadie, **age**, 52.
[1123] Genelkurmay ATASE Bşk.lığı, **Askeri Tarih Belgeleri "Belge No: 2894"**, s.103, (Ocak 1997): 125.
[1124] Kılıç Ali Bey, **age**, 107.
[1125] Lohanizade, **age**, 72.
[1126] Abadaie, **age**, 52.

askerlerin Antep'e gelişi ve tepeye top yerleştirmesi Antep halkının savaşma azmini artırmıştır.[1127] 29 Nisan 1920 tarihinde ise şehirde ilk defa karşılıklı top atışları yapılmış olup yaklaşık 2,5 saat devam etmiştir.[1128] Fransız kuvvetlerinin top atışlarındaki üstünlüğünü kırmak amacıyla 30 Nisan 1920 tarihinde yapılan baskın ile bu sefer Debieuvre'nin çekildiği Mardintepe, Kurbanbaba tepeleri hariç olmak üzere şehrin bütün tepeleri Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından zaptedilerek, bu sefer Fransızlar, Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından kuşatma altına alınmıştır. Şehrin Nizip ve Akçakoyunlu istikametleri geçiş amacıyla kontrol altında tutulmuştur.

Fransız kuvvetleri savunma tertibatı almaya başlamıştır. Kuşatma ve kuvvet azalmasından dolayı Mardin Yetimhanesi ve Kozanlı Mahallesi arasındaki 1,5 km.lik açık alana Ermenilerin yardımlarıyla iki yüksek duvar yaptırılmış, savunma amaçlı boy siperleri tertip edilmiştir. Türk Hastahanesi ile Beyazzade Oteli iki büyük geniş hendek ile Fransız kuvvetlerinin bulunduğu Kolej bölgesi ile Karargâhın olduğu bölgeye bağlanmıştır. Fransızlar kuvvetlerini ihtiyatlı taksim ederek, şehire hâkim nokta olan Kurbanba Tepesi'ne otomatik tüfekli askerler yerleştirerek, buradan Türk kuvvetlerine taciz ateşi açmışlardır. Bu son durumdan dolayı Kurbanbaba Tepesi'nin ele geçirilmesi Kuva-yı Milliye kuvvetleri için zorunluluk haline gelince bu tepeye taarruz edilmesi kararlaştırılmıştır. [1129]

4.8.5.3. Kurbanbaba Tepe Muharebesi

Antep'e hâkim noktada bulunan bu sebeple Fransız kuvvetleri tarafından şehri ateş altına almakta kullanılan Kurbanbaba Tepesi, Türk kuvvetlerini tedirgin etmektedir. Bu tepe, hem Fransız karargâhının bulunduğu Kolej bölgesine, hem de Mardin Tepesi'ne hâkim bir vaziyettedir.[1130] Bu sebeple, Türk kuvvetleri bu tepeyi ele geçirmeyi planlamıştır. Mardin Yetimhane Bölgesi, Kurbanbaba Tepesi, Kolej ve Hastaneler ile Latin Kilisesi Fransız kuvvetleri tarafından tutulmuştur. Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri; Çıksurut, Teke ve Sarımsak sırtlarını tutmuşlardır. Bu bölgelerden Fransızlara atılan top ve makinalı tüfek atışları ile birlikte taaruza geçen Antep ve Maraş Kuva-yı Milliye kuvvetleri, 9'ncu Kafkas Alay Komutanlığının taburları ile birlikte hareket ederek, top ve ağır makinalı tüfek ateş desteği ile önce

[1127] Üzel, age, 43.
[1128] Lohanizade, **age**,72; Üzel, **age**,44.
[1129] Uzel, **age**,44; Lohanizade, **age**, 73, ATASE, **Güney Cephesi**, 146.
[1130] Uzel, **age**,45.

Düztepe'yi daha sonra Fransızların çekilmesi üzerine Kurbanbaba tepesini işgal etmişlerdir. Sonuç olarak, Antep'in doğu ve güneyindeki sırtlar bu suretle tamamen Kuva-yı Milliye tarafından işgal edilerek, Akçakoyunlu ve Kilis yolları Türklerin eline geçmiştir.[1131] Bu harp esnasında düzenli ordu ile düzensiz orduların koordineli bir şekilde hareket etmesi harbin sonucuna olumlu etki yapmıştır.

Bu harbin başlangıcında; Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri önce hedef şaşırtmak ve harbi geniş alana yaymak amacıyla Çınarlı bölgesine taarruz etmişlerdir. Burada Çavuş Diyaz adındaki bir Fransız askeri haricindeki tüm Fransız askerleri imha edilmiştir.[1132] Bu harp esnasında Kuva-yı Milliye kuvvetleri birçok gayrinizami taktik kullanmıştır. Bu gayrinizami taktikleri incelediğimizde; Kuva-yı Milliye kuvvetleri büyük kavanoz küplerini dinamit, taş ve barutlar ile doldurarak Ermeni mahallesi ile Türk mahallesi arasında bulunan kendilerine engel teşkil eden bir evin altına yerleştirerek, gece saat 3/4 civarında içinde çok miktarda Ermeni askeri olduğu esnada patlatmışlardır. Diğer bir taktik ise, evlerin yakılması olayıdır. Belirlenen evlerin kiremitleri uzun sırık ve kancalar ile yere düşürülüp, damların üstüne içi gazyağı doldurulmuş şişeler fırlatılmış bu şekilde istenilen binalar yakılarak ortadan kaldırılmıştır. Bu faaliyetler için Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri özel bir Yangın Müfrezesi dahi kurmuştur.[1133]

Bu tarihlerde, Anadolu'da siyasi olaylarda da önemli değişiklikler olmuştur. 23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi açılmış ve şehirleri temsilen milletvekili görevlendirmeleri yapılmaktadır. Antep'i temsilen de Kuva-yı Milliye Komutanı Kılıç Ali Bey milletvekili seçilmiştir.[1134] Fransız kuvvetleri, Kurbanbaba Tepesi'ni de kaybedince kuvvetlerini Mardin Tepesi'ne kaydırmışlardır. Fransız karargâhına yakın olan bu bölgenin kaybedilmesi üzerine Fransız Komutanı Abadie siyasi bir manevra yaparak, Amerikalıların nezdinde Antep Mutasarrıflığına bir

[1131] ATASE, **Güney Cephes**i, 147; Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 293.
[1132] Uzel, **age**, 45.
[1133] Ermeni askerlerin olduğu evin patlatılmasına ilişkin olayın ayrıntısı şu şekildedir: Antep mücahitlerinin kontrolünde olan Çınarlı Cami'nin tam karşısında Ermenilerin kontrolünde olan bir taş ev bulunmaktadır. Her iki tarafta buradaki hasım kuvvetlerin varlığından ve ateş menzilinden ilerleyemediklerinden Ermeni ve Kuva-yı Milliye kuvvetleri kendilerine engel olan bu yapılardan kurtulmak amacıyla imhasına karar vererek, birbirlerinden habersiz bina altlarından birbirlerine doğru lağım kazmaya başlamışlardır. Kuva-yı Milliye kuvvetleri her iki taraf birbirlerine doğru yaklaşmaya başlayınca, çıkan seslerden durumu anlayıp, büyük kavanoz küplerini dinamit, taş ve barutlar ile doldurarak lağım kanalının merkez noktasına koyup, ucuna taktıkları kabloları kendi bölgelerine çıkartmışlardır. Ermenilerin çalışmaya ara verip, eve çekilmesini bekleyip, gece saat 3/4 civarında içinde çok miktarda asker olduğu esnada evle birlikte patlatmışlardır. Bkz. Uzel, **age**, 47.
[1134] Antep milletvekilleri olarak, Kuvayi Milliye Komutanı Kılıç Ali Bey, Tahrirat Müdürü Ragıp Bey, Rumkaleli Yasin Bey, Kilis Abdurrahman Lami Bey ve Hafız Şahin Bey görevlendirilmiştir.

anlaşma yapılması çağrısını ilettiler. Fakat Kılıç Ali Bey bunu kabul etmeyerek Ankara'ya gitmeden önce şehri terketmesi için Abadie'ye "Kendi toprağında yaşayan bir millet, yabancı kumandasını ne kabul eder ne de ister." cümlesi yazılı bir mesaj göndermiştir.[1135]

Fransız Komutanı Abadie, General Goureau'dan aldığı emir ile işgale devam etmek zorunda olduğundan erzak ve moralleri azalan askerlerini tekrar cesaretlendirmek için Türklerin kendilerini asla yenemeyeceği, herkesin soğukkanlı ve sakin olması gerektiğine dair emir yayımlamıştır.[1136]

08 Mayıs 1920 tarihinde Antep üzerindeki bir uçaktan Fransız kuvvetlerine atılan bildiride; 09 Mayıs'ta 1000 kişilik piyade, 200 süvari, iki tank, 4 sahra topundan oluşan kuvvetin 1000 kadar araba ve 3000 kadar yük arabası ile hareket edeceği bildirilmiştir.[1137] Fakat bu istihbarat Kilis Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından Antep'e bildirilmiştir. Antep milli kuvvetleri başarılı bir şekilde işleyen haber alma sistemi kurmuşlardır. Fransız Komutanı Abadie, Antep Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin bu konudaki başarısına olan hayranlığını "Anteplilerin memleketi tanımaları ve tüm yurttaşların işbirliği içinde olmasından dolayı haberleşmeleri çok iyidir. 4 saatte kış ayında 40 km yol katedebilmeleri onların hızını gösteriyordu."[1138] cümleriyle belirtir. Bu istihbarat sistemi sayesinde Kilis'ten yardıma gelen Fransız kuvvetlerine Akbaba ve Elmalı bölgesinde pusu kurularak, yapılan taarruz sonucunda geri çekilmesi sağlanmıştır.[1139] Kurbanbaba Harbi'nden sonraki günlerde, Ermeni Hosper gazetesinin haberine göre; asker ve erzak desteği alamayan Antep'teki Fransız garnizonunda Ermenilerde açlık başgöstermiş olup Ermeni zenginlerinin evlerinin içindeki malzemeler Ermeni halkı tarafından yağmalanmıştır. Bu taşkınlıkların artma tehlikesine karşı Fransız İşgal Komutanlığı tarafından sıkıyönetim ilan edilmiştir.[1140]

Antep'te bulunan Fransız kuvvetlerine hava desteği vermek için Fransızlara ait uçaklar, Türk kuvvetlerinin elinde bulunan Sarımsak Tepe, Kurbanbaba gibi

[1135] Lohanizade, **age**,77; Uzel, **age**,48; Abadie, **age**, 60.
[1136] Abadie, **age**, 129; Uzel, **age**,49.
[1137] Uzel, **age**, 51; Abadie, **age**, 61.
[1138] Abadie, **age**,106.
[1139] Kılıç Ali Bey, **age**, 111
[1140] Hosper Gazetesi (No:116-117)'den aktaran Uzel, **age**,52

tepeleri bombalamışlardır.[1141] Bu hava desteği Fransızlar tarafından o zaman sadece bombalama ve keşif değil aynı zamanda propaganda amaçlı da kullanılmıştır. Antep halkının direnişe olan inançlarını kırmak amacıyla Şeyhülislam'ın fetvası ile Ferit Paşa Hükümeti'nin Kuva-yı Milliye hareketi aleyhine olan beyannamelerini şehir üzerine atmışlardır. Hatta Ermeniler tarafından Türk tarafına bu beyyannameler elle atılarak, yerel halkın desteği engellenmek istenmiştir.[1142]

Aynı tarihlerde Anadolu'da Yozgat isyanı baş göstermiş olduğundan, Mustafa Kemal Paşa tarafından daha önce Antep Milletvekili olarak seçilen Kılıç Ali Bey, acil kodu ile bu isyanı bastırmak için Ankara'ya görevlendirilmiştir. Kılıç Ali Bey'in bölgeden ayrılacak olması halk üzerinde endişe yaratmıştır. Çünkü Kılıç Ali Bey'in varlığı halk üzerinde hem devlet otoritesinin varlığını, hem de ordunun desteğini temsil etmektedir. Halk arasında oluşacak olan problemler onun sözünün devlet otoritesi olarak kabul edilmesinden dolayı rededilmeden çözülmektedir. Antep Heyeti Merkeziyesi bu amaçla Mustafa Kemal Paşa'ya Antep direnişi sona erene kadar Kılıç Ali Bey'in Antep'te kalması amacıyla telgraf çekmiştir.[1143] Bu telgraf isteği kabul görmemiştir. Çünkü Antep halkı bilmese de Kılıç Ali Bey Anadolu'daki büyük bir isyanı bastırmak için görevlendirilmiştir. Kılıç Ali Bey, bölgeden ayrılırken yerine Arslan Bey'i vekil olarak bırakmıştır. Daha sonra ise Alay Komutanı Hamdi Bey, Kuva-yı Milliye Komutanlığını almıştır. Hamdi Bey'in görev yaptığı esnada köy halkından Milli Merkez Taburu adıyla bir birlik daha kurulmuştur. Yıldırım Taburu ise alaya bağlanarak düzenli ordu oluşturulmaya çalışılmıştır. Hamdi Bey, görevi daha sonra Binbaşı Recep'e bırakmıştır.[1144]

4.8.5.4. Akbaba Harbi

21 Mayıs 1920 tarihinde Antep'e inen Fransız uçağından gelen haberde, Kilis'ten Albay Debieuver komutasında "5 piyade taburu, on top, iki süvari bölüğünün himayesi altında" büyük bir erzak konvoyunun hareket ettiği

[1141] Genelkurmay ATASE Bşk.lığı, **Askeri Tarih Belgeleri "Belge No: 2896"**, s.103, (Ocak 1997): 133; ATASE, **Askeri Tarih Belgeleri "Belge No: 2897"**: 135.
[1142] Şeyhülislam ve Ferit Paşa Hükümetinin beyanamelerini tam metinleri için Bkz. Uzel, **age**, 68-69.
[1143] Telgrafın tam metni için bkz. Uzel, **age**,53.
[1144] Lohanizade, **age**, 79.

bildirilmiştir.[1145] Bu istihbarat Kilis'ten Antep Kuva-yı Milliye kuvvetlerine bildirilmiştir.[1146]

9'ncu Alay Komutanlığına ait taburlar ile Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri, Akbaba sırtları ile Gürgün Dağı'nı tutmuştur. Gelen takviye kuvvetlere ilk olarak Kızılburun ve Kertil sırtlarındaki Polat Bey'e bağlı Kilis Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından taarruz yapılmıştır. Ancak topçu birliğinin desteğiyle sırtları bombalayan Debieuver komutasındaki Fransız kuvvetleri, Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin geri çekilmesiyle ilerleyişini sürdürmüştür.[1147] Daha sonra ise Akbaba sırtlarına gelen Fransız kuvvetleri 9'ncu Alay Komutanlığına bağlı birlikler ile çatışmaya girmiştir. Çatışmanın uzun sürmesinden dolayı cephane sıkıntısı yaşayan Türk kuvvetlerinin geri çekilmesiyle birlikte Fransız kuvvetleri Akbaba Tepesi bölgesini işgal etmişlerdir. Kuva-yı Milliye kuvvetleri Fransızların şehre girmesine izin vermemek için savunmaya devam etmiştir. 23-24 Mayıs 1920 tarihinde ise, Albay Debieuver komutasındaki birliklerin gecenin karanlığından istifade ile Sarımsak Tepe bölgesine geçişine baskın ile karşılık verilmiştir. Geri çekilen birlikler daha sonra Karayılan çetesiyle karşılaşmış bu muharebede Fransız kuvvetleri çok zayiat almıştır. Bunun üzerine Fransız kuvvetleri içi erzak dolu arabaları bırakıp, kaçmışlardır. Fakat ertesi gün düzenli ordu ile düzensiz ordu arasındaki koordinesizlik, sevk ve idaredeki zafiyet sonucu, arabaları almaya gelen Fransızlara taarruz eden bazı Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri Fransızların ateşi altında kalmışlardır. Bu kuvvetlere yardım giden çete reislerinden Kara Yılan (Molla Mehmed) şehit olmuştur.[1148]

Fransız takviye kuvvetleri Antep şehrine ulaşmadan Türk kuvvetleri tarafından engellenebilselerdi, erzak sıkıntısı çeken Fransız ve Ermeni askerlerin bir süre sonra işgali sonlandırmasının mümkün olabileceği değerlendiren Antep ileri gelenleri bu hatanın sorumlusu olarak düzenli orduyu görmüşlerdir. Bu sebeple bu konuda hatalı ve lakayıt olduğunu değerlendirdikleri 9'ncu Kafkas Alayı'ndan Binbaşı Recep Bey'i Mustafa Kemal Paşa'ya şikâyet ederek değiştirilmesini teklif etmişlerdir.[1149] Bu örnek vakada düzensiz ordular ile nizami orduların arasında

[1145] Abadie, **age**,62.
[1146] ATASE, **Güney Cephesi**, 148.
[1147] Uzel, **age**, 80.
[1148] Lohanizade, **age**, 87;Uzel, **age**,81.
[1149]Abadie, **age**, 77; Antep Heyeti Merkeziye'nin, 9'ncu Kafkas Alayından şikâyet metni için Bkz. Uzel, **age**,83; Genelkurmay ATASE Bşk.lığı, **Askeri Tarih Belgeleri "Belge No: 2920"**, s.104, (Haziran 1997): 82.

koordinesizlik ve güven sıkıntısının olduğu Binbaşı Recep Bey'in de düzensiz orduyu eleştiren bir telgrafı Atatürk'e göndermesinden söylenebilir.[1150]

4.8.5.5. Ateşkes Dönemi

Mondros Mütarekesi ilgili hükümlerini kendi adına kullanarak, Adana, Urfa, Maraş ve Antep bölgesini işgale girişen Fransa; Urfa ve Maraş bölgesinde yenilgiye uğratılmıştır. Adana bölgesinde özellikle Pozantı'da Türk kuvvetleri tarafından güç duruma düşürülmüş ve Antep bölgesinde ise direniş ile karşılaşmıştır. Suriye bölgesinde ise halk arasındaki uyuşmazlıklar ve isyanlar Fransızları bu bölgede de meşgul etmektedir. Mezopotamya bölgesinde yaşadığı bu siyasi ve askeri sıkıntıların yanı sıra, İngiltere ile arasındaki bölge üzerindeki güç çıkarları Fransa'yı henüz kurulmuş olan Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile görüşmelere zorlamıştır.[1151]

Suriye ve Kilikya Yüksek Komiseri General Goureau adına hareket eden Robert De Caix ile Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'daki görüşmeleri sonucunda 30 Mayıs 1920 tarihinden itibaren 20 günlük ateşkes ilan edilmiştir.[1152] Mütarekenin ilgili hükümleri şu şekildedir: [1153]

1. Pozantı ve Sisteki Fransız Birlikleri Mersin-Adana demiryolu üzerine çekilecektir.

2. Antep'te bulunan Fransız Birlikleri Fransız ordugâhına çekilecek ve Ermeni Mahallesine hiçbir yeni saldırı yapılmayacaktır. Tüm çekilmeler on günden önce yapılacaktır.

3. Savaş tutsakları ve siyasi nedenlerle tutuklu tüm kişiler Türk ve Fransız askeri yetkililerce saptanacak esaslara göre değiştirilecek ve bu değişim ilk on gün içinde gerçekleştirilecektir.

4. Adana Valisi ve Türk yetkililerin görevlendirdikleri resmi memurlar arasında işleri yoluna koymak için yapılacak yazışmalar açık olacaktır.

Bu mütareke her iki taraf açısından incelendiğinde, Fransızların Suriye bölgesindeki emellerinin öncelikli olması sebebiyle oradaki birliklerini düzene koymak adına, zaman kazanmak için bu anlaşmadan yararlanmak istediklerini,

[1150] ATASE, **Askeri Tarih Belgeleri "Belge No: 2918"**, s.104, (Haziran 1997): 75.
[1151] Selahattin Adil Paşa, **Hayat Mücadeleri** (İstanbul: Zafer Matbaası, 1982), 340.
[1152] Abadie, **age**, 65; Uzel, age, 86; ATASE, **Güney Cephesi**, 165.
[1153] Abadie, **age**, 130.

birliklerini Suriye bölgesine sevk etmelerinden söylenebilir. Ankara Hükümeti açısından ise, yeni kurulan ve tanınma aşamasında olan bir hükümetin işgal devleti olan Fransa tarafından kabul görerek, İstanbul Hükümeti'ne rağmen bir ateşkes imzalaması siyasi bir zafer kabul edilebilir. Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri açısından ise düzensiz ordular ile yürütmüş oldukları Antep şehir direnişinin uluslararası görünürlüğünü sağladığı gibi kuvvetlerin tekrar teşkil edilerek, gerekli tertibatın alınması için zaman kazandırmıştır. Mütarekenin harp sahasına yansıması ise, Fransızlar Ermeni mahallesini, Türk Hastanesi'ni, Beyazınoğlu Hanı ve Oteli'ni, Mardin Binası'nı ve Kurban Babayı boşaltmış ve şehirdeki Fransız kuvveti azaltılmıştır. Fransız kuvvetleri karargâh olarak kullandığı Kolej civarını savunmaya devam etmiştir.

Mütareke her ne kadar 20 gün süreli olsada Fransız Komutanı Gouerau, esir değişimlerinin tamamlanabilmesi amacıyla 10 Temmuz 1920 tarihine kadar uzatmayı teklif etmiştir.[1154] Fakat bu teklif Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilmemiştir. Çünkü Fransızlar, aynı tarihlerde Karadeniz Ereğlisi'ne asker çıkarmışlar ve Suriye'deki problemlerini çözmek amacıyla zaman kazanmaya çalışmaktadırlar. Tüm bu olayların milli mücadeleye olumsuz etkisinin olabileceğini değerlendiren Mustafa Kemal Paşa tarafından 17 Haziran 1920 tarihinde şifreli olarak 18/19 Haziran 1920 gece yarısından itibaren bütün Fransız cephesinde harbin tekrar başlaması emredilmiştir.[1155] Büyük Millet Meclisi tarafından, 20 Haziran tarihli şifreli mesaj ile Antep Merkez Heyet-i Başkanı Arslan Bey'e "Fransızlar ile tekrar düşmanlığın başladığı, cephedeki savaşçı Anteplilerin hasat gibi mazeretler ile dağılmalarına müsaade edilmemesi" bildirilmiştir.[1156] Ancak Antep'te bu emrin hilafına olacak şekilde her iki tarafın arzusuyla 29 Temmuz 1920 tarihine kadar bu ateşkese devam edilmiştir.

Bu süreçte, Ankara Hükümeti tarafından 26 Haziran 1920 tarihinde, Adana ve Antep Cephesi Komutanlığına Albay Selahattin Adil Bey atanmıştır. Bu suretle Antep Kuva-yı Milliye Komutanlıkları Adana Cephesi Komutanlığına bağlanmıştır. Bu komutanlığın bağlısı olarak iki alayı önceden Afyon'a gönderilen bir Alaylı 41'nci Tümen ile Antep'teki 9'ncu Alay Komutanlığı ve mevcutları 3000'i

[1154] ATASE, **Askeri Tarih Belgeleri "Belge No: 2903"**, s.104, (Haziran 1997): 17
[1155] ATASE, **Güney Cephesi**, 167.
[1156] ATASE, **Askeri Tarih Belgeleri "Belge No: 2930"**, s.104, (Haziran 1997): 115.

geçmeyen Kuva-yı Milliye birlikleri bulunmaktadır. Karargâh bölgesi Kayseri olarak tespit edilmiştir.[1157]

Bölgeye yeni atanan Selahattin Adil Bey, Antep'teki bu barışçıl durumun daha fazla sürmesi durumunda Fransızların Suriye'deki problemleri çözdükten sonra, Urfa ve Maraş gibi şehirleri tekrar almak için Antep bölgesini tamamen ele geçirerek, burayı üs olarak kullanabileceğini değerlendirmiştir. Diğer taraftan Batı Cephesi ile meşgul olan Ankara Hükümeti'nin yardım gönderememesi durumunda ise bölgenin zor ve tehlikeli bir sürece girebileceği endişesini taşıdığından bir an önce Fransızlar güç kazanmadan onlar ile harp ederek Antep'ten Fransızları tamamen çıkarmayı planlamıştır.[1158] Bu amaçla, 28 Temmuz 1920 tarihinde Antep'te bulunan komutanlar ve ileri gelenleriyle Sam köyünde toplantı yapmıştır.[1159]

Toplantı sonucunda alınan karar gereği 24 Temmuz 1920 tarihinde tek bir kurşun bile atmadan Halep'i işgal eden Fransızların, Antep'teki garnizon kuvvetlerini takviye edeceği değerlendirilmiş ve bu sebeple Kolej bölgesine ve Zerdailiğe yerleşmiş olan Fransızları eğitim esnasında yakalayarak baskın yapılması planlanmıştır. Baskın için ise Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri ile 9'ncu Alay Komutanlığı görevlendirilmiştir. Adana Cephesi Komutanlığına ait 5'nci Tümen Komutanlığı daha hazırlıklarını tamamlamadığından Antep bölgesine gelememiştir. Düzenli ordu dönüşümü Güney Cephesi'nde tam olarak tamamlanamadığından harp büyük oranda Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin kendi imkânlarıyla sürdürülmüştür. 29 Temmuz 1920 tarihi sabahı planlandığı şekilde Fransız kuvetlerine baskın yapılmış fakat istenilen sonuç alınamamıştır. Böylece Fransızlar ile ateşkes sona ermiş ve Antep'te harp tekrar başlamıştır.[1160]

4.8.5.6. Nafak Boğazı (İkizkuyu) Çarpışmaları

Suriye'deki durumu hemen hemen kontrol altına alan Fransızlar, Adana ve Antep Cephesi Komutanı Selahattin Adil Bey'in öngörülerine uygun olarak 08 Ağustos 1920 tarihinde Antep'e Albay Andre komutasında takviye kuvvet göndermişlerdir. Bu kuvvet beş adet Senegal ve Cezayirlilerden oluşturulan avcı taburu, bir makineli tüfek bölüğü, 4 bataryadan teşkil edilmiş topçu taburu, iki

[1157] ATASE, **Güney Cephesi**, 174.
[1158] Adil, **age**, 342.
[1159] ATASE, **Güney Cephesi**, 231.
[1160] Abadie, **age**, 83; Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 297; Adil, **age**, 343.

süvari bölüğü, ve bir tank müfrezesi ile cephane ve yiyecek konvoyundan oluşmaktadır.[1161] Bu kuvvetlere Nafak Boğazı (İkizkuyu) bölgesinde baskın yapmak üzere görevlendirilen birliklerin mevcudu ise düzensiz kuvvetlerden oluşturulmuş üç yüz mevcutlu iki tabur ile 9'ncu Alay Komutanlığı personelidir. Antep garnizonundaki Abadie'ye bağlı birlikler Türk nöbetçilerin dikkatsizliğinden ve geceden faydalanarak takviye gelen Fransız kuvvetlerine destek olmak için şehrin dışına çıkmışlardır. Bu şekilde Fransızlar, Antep Kuva-yı Milliye kuvvetlerine karşı hem sayısal, hem silah yönünden olan üstünlüklerine bir de çift taraflı ateş gücünü eklemişlerdir. Sayıları yetersiz olan Türk kuvvetleri iki ateş altında kaldığından daha fazla dayanamayarak geri çekilmiş ve şehir tekrar Fransızlar tarafından kuşatma altına alınmıştır. Nafak Boğazı Harbi'nde pusu kuran Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından gerilla harbine dayanan baskın planı başarılı bir şekilde tatbik edilebilseydi; Türk kuvvetlerinin harbin sonucuna etki edecek şekilde Antep'te avantajlı duruma geçebileceği söylenebilir. Fakat Abadie'nin şehirden çıkışı engellenemediğinden bu fırsat değerlendirilememiştir.[1162]

11 Ağustos 1920 tarihi itibari ile Fransız kuvvetlerinin Antep'te bulunan mevcudu Sabri Uzel'in tespitlerine göre; 7 tabur piyade ve 2 süvari bölüğü, topçu bataryalarından oluşmakta olup bu birliklerin toplam mevcudu Ermeniler hariç 6500 civarına ulaşmıştır.[1163] Fransızlar bu kuvvetlerini genellikle şehir dışı harplerinde kullanmışlardır. Fransızların sayısal olarak oldukça fazla olan bu kuvvetlerini şehir içinde sokak harbinde kullanmayı tercih etmediği gözlemlenmektedir. Fransız kuvvetleri şehir içine harekâtı genellikle uzak mesafeden topçu ve makineli tüfek atışlarıyla yürütmüşlerdir.

Antep Askerlik Şube Başkanı iken aynı zamanda Antep Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin komutasına atanan Yarbay İrfan Bey, Fransız kuvvetlerine baskın amacıyla şehir dışına çıktığı süreçte Fransız kuşatmasından dolayı şehir dışında kalmıştır. Şehir içinde komuta ve yönetim zafiyeti oluşmaması amacıyla tekrar bir teşkilatlanmaya gidilmiştir. Suriye bölgesinde Kuva-yı Milliye faaliyetlerini yürütürken Antep bölgesine gelmiş olan gayrinizami harp konusunda tecrübeli sivil kökenli Özdemir (Ali Şefik Özdemir) Bey, Antep Heyet-i Temsileyisi'nin isteği

[1161] ATASE, **Güney Cephesi**, 232, Uzel, **age**, 118.
[1162] Pamuk, **age**, 227.
[1163] Uzel, **age**, 119.

üzerine Antep Kuva-yı Milliye Komutanı olmuştur.[1164] Özdemir Bey, Kuva-yı Milliye Komutanı olunca Antep Kuva-yı Milliye Komutanlığında yeniden bir teşkilatlanmaya gidilmiştir. Bu teşkilat yapısı şu şekildedir:

a) Semt cepheleri arasında telefon irtibatı sağlanmıştır.

b) Savunma hattı oluşturmak için inşaat işinden anlayacak kişiler ile bunlara lazım olacak malzemelerin (kürek, kazma vb.) hepsi şehirden toplatılarak, tek bir komuta altında şehir savunma hattı oluşturulmuştur.

c) Halkın elindeki fazla silahlar ve eli silah tutan personel tespit edilerek, yeni teşkilatlar oluşturulmuştur.

ç) Şehir altı kısma ayrılarak, yeni komutanlar atanmış ve Arslan Bey Merkez Komutanı olmuştur. Yıldırım Taburundan bu mıntıkalara dağıtım yapılmıştır.[1165]

Özdemir Bey'in yaptığı bu teşkilatlanmadan Fransızların haberi olmadığı gibi Fransızlar şehirde savunma birliği kalmadığını değerlendirmişlerdir. Bunun üzerine 11 Ağustos 1920 tarihinde Antep Fransız İşgal Komutanlığı tarafından, Türk tarafına bir çiftçi kanalı ile Albay Abadie ve Andre imzalı şehrin iki saat içinde Fransızlara bırakılmasına ilişkin ültimatom gönderilmiştir. Bu ültimatomda özetle; eli silah tutan tüm personelin silahları ile birlikte teslim olması, birbuçuk milyon harp tazminatı verilmesi, aksi takdirde taş üstünde taş kalmayacağını şehrin bombardıman edileceği bildirilmiştir. Özdemir Bey ise; Fransız bayrağı altına girecek tek bir Anteplinin olmadığını ve asla Fransız askerinin Antep'e girişine müsaade edilmeyeceğini bildirmiştir.[1166]

Red kararı üzerine Fransız kuvvetleri, geleneksel savaş taktiğine uygun olarak şehir içine çok yoğun bombardıman yapmış daha sonra şehrin içinde Kuva-yı Milliye kuvveti kalmadığını değerlendirdiklerinden piyadelerle şehri kontrol altına almayı planlamıştır. Fransız kuvvetleri şehir içine girdiklerinde Kuva-yı Milliye kuvvetinin

[1164] **Özdemir (Ali Şefik Özdemir) Bey:** 1885 yılında Kahire'de dünyaya gelen Özdemir Bey, Özdemiroğulları ailesine mensuptur. Eğitimini (Camiül Ezher Medresesinde İslam Edebiyatı bölümünü bitirmiştir.)Kahire'de tamamladıktan sonra Birinci Dünya Savaşı'nda yedek subay olarak Suriye-Filistin cephesinde görev almıştır. Çok iyi derecede İngilizce, Fransızca ve Arapça bilmesinden dolayı Teşkilat-ı Mahsusa'nın istihbarat faaliyetlerinde görev almıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle önce Suriye bölgesinde daha sonra Antep bölgesinde Kuva-yı Milliye Komutanı (milis yarbay) olarak görev yapmıştır. Antep Savaşı sonrası Anadolu'daki Kuzey Afrikalı Müslümanlardan oluşturduğu birlik ile Kuzey Irak'ta teşkilatlanma yaparak İngilizlere karşı mücadeleye devam etmiştir. Bkz. ATASE, **Güney Cephesi**, Ekler -Ali Şefik Özdemir.

[1165] Bu altı mıntıkanın komutanı sırası ile: Abdurrahman Bey, Kemal Bey, Bahri Bey, Arif Bey, Hüseyin Bey, Kilisli İslam ile birlikte Dayı Ahmet Ağa'dır. Uzel, **age**, 125.

[1166] Lohanizade, **age**, 107; Metnin tamamı için bkz. Uzel, **age**, 126.

ani baskını karşısında şaşkınlık yaşayarak, geri çekilmişlerdir. Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin cephanesi bittiğinden, geri çekilen Fransızlara taarruz devam ettirilememiştir. Lohanizade Mustafa Nurettin'in aktardığı göre, Özdemir Bey, cephanesi bitip mermi isteyen Antep halkına şu şekilde karşılık vermiştir: "Ne yapayım çocuklar fişek yoktur, düşmana dipçik ve kazma kürek ile karşılık verin, sokak harbinde daha etkilidir."[1167]

Özdemir Bey'in Sokak harbine ilişkin olan bu anekdotu sahada görev yapan komutanların bu harbe ilişkin geçmiş tecrübeleri açısından değerlendirilebilir. Fransız İşgal Komutanı Abadie; üstün kuvvetler ile Antep şehir içine iki defa saldırmalarına rağmen iki saldırının da başarısız olmasının gerekçesini; Türklerin sokak muharebelerinde ve evlerini savunma durumuna getirmelerindeki mahareti ve sokak harbindeki çeviklik, dayanıklılık ve azmine bağlamıştır.[1168]

Bu sonuçlardan ders çıkaran Fransız kuvvetleri aynı başarısızlığı tekrar yaşamamak adına, Antep'te bir daha sokak harbine girmeyerek birçok evin harap olması ve sivilin ölmesine sebep olabilecek olan 15.5 ve 10.5'luk toplar ile şehri bombardıman etme seçeneğini tercih etmiştir. Bu bombardımandan sonra Antep halkının direnişinin kırılacağını değerlendiren Antep Fransız İşgal Komutanı Albay Andre ve Abadie ikinci ültimatomu göndermişlerdir. Bu ültimatom; "Ey Antep halkı, dünden beri yediğiniz bu müthiş dayaktan aklınız başınıza gelip uslanmadınız mı?" cümlesi ile başlamaktadır ki Fransız komutanının muhatap olarak Antep halkını seçmesi Antep direnişinin halk kuvvetine dayalı bir gayrinizami harp olduğunu göstermektedir. Fransız komutanlar ültimatomu "Fransız mandasına ve Fransız korumasına geçiniz. Bu durum size saadet ve refat getirecektir." cümlesi ile bitirmişlerdir. Aynı gün Antep Ermenileri de "Antep halkına hitaben" teslim olmaları konusundaki istekleri ve Antep Türk halkına karşı savaş açtıklarını bildiren beyannameyi yayımlamışlardır.[1169] Antep Ermenilerinin de Antep halkını muhatap kabul etmeleri Antep şehir içi harbindeki gayrinizami harbi yürüten unsurun Antep halkı olduğunun taraflar açısından kabul edildiğini göstermektedir. Mustafa Kemal Paşa tarafından, 20 Ağustos 1920 tarihinde gönderilen telgrafta Büyük Millet Meclisi'nin Antep halkının yapmış olduğu mücadeleye olan teveccühleri bildirilerek,

[1167] Lohanizade, **age**, 111.
[1168] Abadie, **age**, 98.
[1169] Lohanizade, **age**, 115; Uzel, **age**, 129.

Antep halkı onure edilmiş ve halkın morali artırılmıştır.[1170] Tüm bu olaylardan sonra toplantı yapan Antep halkı sonuna kadar mücadele etmeye karar vermiştir.[1171]

15 Ağustos 1920 tarihinde, hükümet memurları ile konuşularak ve Antep ileri gelenlerinin yardımıyla mermi temin edilmiştir. Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin bu durum üzerine harp yapma azmi artarken aynı vakitlerde Fransız ve Ermeni kuvvetleri ortak harekât ile şehre doğru ateş etmeye başlamışlardır. Antep direniş kuvvetlerininde karşılığı ile şehir yoğun bir ateş altında kalmıştır. Bu esnada havasız taş ocaklarına saklanan kadın, çocuk ve ihtiyarlarda uzun süren çatışmadan sonra tifo ve dizanteri benzeri hastalıklar türemiştir. Hastalık olayları devam ederken, Kuva-yı Milliye kuvvetleri hastaların tedavisine ayrılan iki cami binasına Kızılay işareti koymak istemiş ve Fransız komutanlar tarafından Antep Kuva-yı Milliyesi'nin böyle bir hakkı olmadığı, çünkü kendilerinin asi olduğu gerekçesiyle buna karşı çıkılmıştır.[1172]

Antep Heyet-i Merkeziyesi, bu süreçte daha çok iç sorunlar ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Şehir içindeki bazı halk dışarından yardım geleceğinden ümidini kestiklerinden, teslim olmak istemektedirler. Bunlar içinde Jandarma Komutanı Talat Bey dahi bulunmaktadır. Hatta bazı kişiler kaleye beyaz teslim bayrağı asmaya dahi teşebbüs etmişlerdir. Ancak Antep Heyet-i Merkeziye tarafından hemen önlem alınarak, öncelikle Jandarma Komutanı işten el çektirilmiş, akabinde bayrak asacak olan 20 kişi tespit edilerek, tutuklanıp, cezalandırılmıştır.[1173]

17 Ağustos 1920 tarihinde, Antep halkının ümitlerinin azaldığı bir zamanda; İrfan Bey tarafından şehir dışından şehre güvercin yoluyla haber gönderilmiştir. Antep halkına hitaben özetle: "Yedi Oymak Pazarı, Harran, Beziki, Barak Türkmen aşiretlerinin binden ziyade mücahit ile yardıma geldiği ve Fransızların arkasının sarıldığını" bildirmiştir. Aynı gün Kılıç Ali Bey'den gelen telgrafta da özetle: "Mühim kuvvetlerin yola çıkarıldığı" bildirilmiştir.[1174] Antep'in işgalinin sonlandırılması amacıyla oluşturulan dış kuvvet incelendiğinde, Urfa, Maraş, Kilis, Nizip ve Suruç gibi çevre bölgelerden gelen Kuva-yı Milliye'ye mensup çok sayıda aşiret mensubu düzensiz kuvvet olduğu görülmektedir.

[1170] Uzel, **age,** 134.
[1171] Yetkin, **age**, 14.
[1172] Lohanizade bu mermi miktarının 7000 olduğunu belirtmektedir. Bkz. Lohanizade, **age**, 121.
[1173] **age**, 122.
[1174] Uzel, **age**, 137.

Fransız kuvvetlerine karşı saldırı fırlatılan havai fişek ile başlamıştır. Fransız kuvvetleri Cunut Tepelerinden, Hacı Baba ve Çıksurut Tepelerinden atılarak, bu tepeler Türk kuvvetlerinin eline geçmiştir. Bunun üzerine Fransızlar, Kolej bölgesine çekilmişlerdir. Bu taarruz ile roller tekrar değişerek Fransızlar bu sefer Kuva-yı Milliye tarafından kuşatılmıştır.[1175] Fransızların taarruz harekâtından sonra şehri bombalamaya devam etmesi üzerine dışarıdaki Türk kuvvetleri aynı şekilde top atışları ile karşılık vermiştir. Fransızlar dışarıdaki Kuva-yı Milliye kuvvetlerini uzaklaştırmak için 20 Ağustos 1920 tarihinde iki koldan saldırıya geçmiştir. Türk kuvvetlerini Maraş ve Fırat doğusuna kadar sürüklediler. Fakat Fransızlar büyük bir cepheye yayılmanın sonucunda Antep'ten uzaklaşmanın getireceği tehlikeleri gözönüne alarak ele geçirdikleri mevzilerin bir kısmını boşaltarak, Antep'e yakın tepeleri ellerinde tutmuşlardır. Fransızların bu kararı almasındaki sebep ise; gerilla harbine dayalı gayrinizami harp yürüten Türk kuvvetlerinin geniş bir arazide çok hızlı dağılıp ortadan kaybolma ve sonra tekrar hızlı bir şekilde toplanabilme kabiliyetlerinin Fransızlar tarafından tespit edilmesidir. Fransızlar bu kabiliyetlerinden dolayı Türk kuvvetlerini "çekirge sürüsüne" benzetmişlerdir.[1176]

Harp esnasındaki kargaşadan yararlanan Kuva-yı Milliye kuvvetleri de yolun açılmasından faydalanarak bazı ileri gelenleri Antep'e destek bulmak amacıyla şehir dışına görevlendirmiştir. Aynı zamanda şehir içinde yeni bir teşkilatlanmaya gidilmiştir. Bu teşkilatlanma;[1177]

- Milli kuvvetlerin askeri bir düzene sokulması.
- Savunma teşkillerinin sağlamlaştırılması.
- Askeri iaşe ve mülki genel iaşe komisyonların kurulması.
- Bütün cephelerin telefon bağlantısının Heyeti Merkeziye ile yapılması.
- Elbise ve ayakkabı imalatı.
- Nakliye kolu kurulması.
- Yıldırım Taburu eksikliklerinin köylü halktan karşılanması.
- Maraş'tan silah tedarikinin yapılması.

[1175] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 302, Yetkin, **age**,14.
[1176] Selahattin Adil, **age**, 345.
[1177] Lohanizade, **age**, 131.

➢ Aşiretlere mensup destek kuvvetlerinin şehir içindeki kuvvetleri desteklemesi gibi hususların teşkiline dayanmaktadır.

Teşkilatlanma olurken, yoğun bombardımandan dolayı şehir içinde teslim olma gibi ayrılıklı düşüncelerin oluşması üzerine, bunları haber alan Fransız kuvvetleri ise Anteplilere teslim olmaları yönünde bildiriler göndermeye devam etmiştir. Eylül 1920 başında Elcezire Cephesi Komutanlığı; Fransızların 16 kadar sahra ve dağ topu ile takviyeli kuvvetlerinin 70-80 mevcutlu taburlarla çıkarılması mümkün olmayacağından 500 mevcutlu 4-5 piyade taburu ile topçuya ihtiyaç olduğunu Genelkurmay Başkanlığına bildirmiştir. Ancak bu tarihlerde Anadolu'nun her yerinde işgal kuvvetleri ile harpte olan Genelkurmay Başkanlığı yardım göndererememiş fakat halkın moralini yükseltmek amacıyla Genelkurmay Başkanı İsmet İnönü imzasıyla Antep halkının direnişinin vatan için çok büyük övünç olduğu ve gerekli yardımların yapılmasını vurgulayan telgraf gönderilmiştir.[1178]

Fransızların şehri bombardıman etmesinin sivil halk için dayanılmaz bir hal alması, aynı zamanda şehirdeki erzağın azalmasından dolayı bu durumu çözmek için Heyet-i Merkeziye toplanmıştır. Bu toplantıda büyük tartışmalar sonucunda şehrin kuzeyindeki düşman ateşinden uzak olan Debbağhane Mahallesi üzerinden komisyonca uygun görülenlerin eşya ve ailesini para karşılığında (Para, sadece zenginlerden alınmıştır.) çıkarmasına izin verilmiştir. Lohanizade Nurettin'in aktardağına göre bu şekilde 40.000.'den fazla aile şehir dışına çevre şehirlere ve köylere göç etmiştir. Şehir içinde yaklaşık 2000 civarında muharip olmak üzere yaklaşık 20.000 aile kalmıştır.[1179] Abadie eserinde; Gaziantep nüfusunu; "1919 yılında 18.000 Hristiyan toplam: 55.000, 1920 yılında ise 8.000 Hristiyan toplam: 28.000 kişi" olarak belirtmiştir.[1180] Bu rakamlar, göçten sonra kalan nüfusun yaklaşık 20.000 kişi olduğunu teyit etmektedir. Bu rakamı teyit eden bir başka kaynak ise Antep iaşe defterleridir. 1 Aralık 1920 tarihindeki defterlere göre; şehirde 3000 muharip asker, 22.000 sivil belirtilmiştir.[1181] Göç olayından yaklaşık 3 ay sonrasına ait olan bu defterdeki sayılardaki ufak artışın ise bölgeye yardıma gelen destek kuvvetlerden kaynaklandığını değerlendirirsek, şehirde yaklaşık olarak 20.000 civarında Antep halkının kaldığı söylenebilir.

[1178] ATASE, **Güney Cephesi**, 240.
[1179] Lohanizade, **age**, 137.
[1180] Abadie, **age**, 19.
[1181] Yakar, **age**, 61.

9 Eylül 1920 tarihindeki Fransız Komutanı Albay Abadie ile Antep Kuva-yı Milliye Komutanı Özdemir Bey arasında karşılıklı verilen beyannamelerdeki önemli notlar incelendiğinde: Abadie, askeri anlaşmaya göre Antep'in Fransız mandası olduğunu ve buna karşı çıkanların asi olduğunu belirtmektedir. Böylece Fransızların karşılarında bir devlet/hükümet değil isyancılar olduğunu kabul ettiğini ve yaptıkları mücadeleyi isyana karşı koyma (Counterinsurgency) olarak yorumladıkları söylenebilir. Bir diğer husus ise, "muhataplarının mülki ve asker kişiler olmasına rağmen şehri büyük bir üzüntüyle bombaladıklarını ifade etmesidir." Bu durum ise, şehre yaptıkları bombandırman sonucunda oluşan insan kaybını karşı tarafı isyancı olarak kabul etmeleri sonucunda yapmış oldukları bir davranış olarak göstererek yumuşatma ve diğer taraftan nüfusu kazanma arzusu olarak değerlendirilebilir. Diğer önemli bir husus ise, gayrinizami kuvvetler ile sokak harbinde kayıplarının çok olacağını tahmin eden Abadie'nin düzenli ordusunun avantajı ile rakibi açık araziye davet eden "Özdemir, kuvvetlerinin büyük kısmını alarak şehir dışına çıkıp, açık arazide savaşı kabul etsin" cümlesidir. Özdemir Bey ise; Fransız kuvvetlerinin şehri, camileri ve Kızılay işareti olan hastahaneleri vurarak, sivillere zarar verdiğini belirterek, Fransızları devletler hukukuna aykırı hareket ettiğini vurgulamış ve kendinin ise "şehri tarafsız bölgede" bırakılmasını kabul ettiğini beyan etmiştir.[1182] Bu beyannamelerden sonra Fransız kuvvetleri şehri bombardımana devam etmiştir. 10 Eylül 1920 tarihinde ise şehir içindeki hâkim nokta da bulunan (Ermeni ve Türk mahallelerini ayıran) Çınarlı Cami'ne Fransız kuvvetlerinin sızma taarruzu Antep Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin şiddetli karşılık vermesi ile sonuçsuz kalmıştır.[1183]

19 Eylül 1920 tarihinde Akçakoyunlu İstasyonu'ndan, 27 Eylül 1920 tarihinde İkizkuyu'dan Antep'e takviye olarak gönderilen Fransız kıtalarına; Türk kuvvetleri tarafından baskınlar yapılarak büyük kayıplar verdirilmiştir. Fakat Antep'te bulunan Fransız kuvvetlerinin de desteğini alan bu kuvvetlerin Antep'e ulaşmalarına engel olunamamıştır.[1184]

Bu tarihte taraflar arasında casusluk olaylarına karşı önlem olarak, karşılıklı idam vakaları gerçekleştirilmiştir. Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri bu şekilde 3

[1182] Uzel, **age**, 150-151; Lohanizade, **age**, 140-141.
[1183] ATASE, **Güney Cephesi**, 240.
[1184] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**,308.

kişiyi idam etmiştir.[1185] Aynı tarihlerde Özdemir Bey ile Fransız Komutan Abadie arasında şehrin Fransızlara teslimine ve çatışmayı sonlandırmaya ilişkin yoğun bir mektup trafiği yaşanmış, bu şekilde bir mektup trafiğinin Türk kuvvetleri tarafından tercih edilmesinin nedeni bombardımanı azaltarak, biraz zaman kazanıp savunma hattı oluşturabilmektir.[1186]

Fransız kuvvetleri ile Türk kuvvetleri arasındaki bombardıman ve ufak çaplı çarpışmalar devam ederken, 11 Kasım 1920 tarihinde takviye Fransız kuvvetleri Akçakoyunlu istikametinden Antep'e yardım getirmek için yola çıktıklarında, aynı tarihlerde Elcezire Cephesi Komutanlığına bağlı 5'nci Tümen Komutanlığı Genelkurmay Başkanlığı emri ile Antep'e yardıma gelmek üzere yola çıkmıştır. İki kuvvetin 16 Kasım 1920 tarihlerinde Akçakoyunlu bölgesinde karşılaşması ile yapılan harp sonrasında, Fransız kuvvetleri Antep'e girmeyi başararak, Kolej Karargâh bölgesinde mevzilenmiştir.[1187] Fransızlar, Suriye bölgesindeki olayların kendi aleyhlerine doğru gitmeye başlayabileceğini değerlendirdiklerinden, bu bölgedeki harbi bir an önce bitirebilmek amacıyla General Goubeanu kuvvetlerini Antep'e yollamaya karar vermiştir. 19 Kasım'da Kilisten hareket eden yaklaşık 7500 mevcutlu General Goubeanu kuvvetlerini durdurabilmek amacıyla 5'nci ve 9'ncu Tümenler (500 mevcutlu) Karaburun ve İkizkuyu mevkisinde Fransız kuvvetleri ile çatışmaya girmiştir. Her iki tarafın oldukça kayıp verdiği bu harp sonucunda, sayıca oldukça fazla olan General Goubeanu kuvvetleri Antep'e 21 Kasım'da ulaşmıştır.[1188] Antep'e ulaşan Fransız kuvvetleri Hacı Baba, Çık Surat, Kuşçudağını işgal ederek, Antep Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin Kolordu ile temasını sağlayan telefon hatlarını kesmişlerdir.

Şehri tam kuşatma altına alan Fransız kuvvetleri şehrin etrafına siperler kazarak, tel örgü döşeyerek şehrin tüm bağlantılarını dışarı ile kesmişlerdir.[1189] Bu süreçten sonra 22 Kasım tarihinde 9'ncu Tümen Komutanı Albay Hayri Bey, kuvvetlerinin büyük bir kısmının dağılmasından dolayı artık kendilerine yardım

[1185]Lohanizade, **age**,144; -Sarkis adındaki bir Ermeni de, mühim olayları bir mektup ile Türk kuvvetlerine bir altın lira karşılığında (Çınarlı cephesinin muayyen bir köşesinden mendile bağlanmış olan Altın, gece karanlığında bir sırıkla Sarkis'e verilmiş o da yazdığı mektubu yine o mendille vermiştir.) vererek casusluk yapmış ve daha sonra kendisinden haber alınamamıştır. Uzel, **age**,182.
[1186] Ayrıntılı bilgi için Bkz.Lohanizade, **age,**149.
[1187] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**, 311; Abadie, **age**, 100.
[1188] General Goubeanu kuvvetleri, Antep garnizonundaki Fransız kuvvetleri ile birleşince mevcudu yaklaşık 12.000'i bulmuştur. Uzel, **age**, 190.
[1189] Lohanizade, **age**, 165.

edemeyeceğini ve Ermeni çetelerinin Antep halkına zarar vermesinin önlenmesini sağlayarak kasabayı terk etmeleri durumunda kendilerine sorumluluk yüklenmeyeceğini Özdemir Bey'e bildirmiştir.[1190]

Kış ayında şehre hücum etmenin getireceği ağır yükten kurtulmak isteyen General Goubeanu bir an önce harbi sonuçlandırmak adına Antep Kuva-yı Milliye Komutanlığına bir kesin uyarı göndermiştir. Fransız General; Fransız mandasının kabul edilerek 24 saat içinde şehrin teslim edilmesi istenmiştir. Bunun yanı sıra şehirdeki silahların, kasadaki paraların, listedeki şahısların ivedi teslim edilmesi bildirilmiştir. Ayrıca iyi niyet göstergesi olarak tazminat alınmayacağı bildirilmiştir.[1191] Ültimatomun cevabı için 02 Aralık öğlene kadar süre verilmiştir. Bu kısa sürede karar vermek istemeyen Kuva-yı Milliye kuvvetleri, olayın vehametini Büyük Millet Meclisine göstermek için yazdıkları mektubu 2'nci Kolordu Komutanlığına ulaştırmışlardır. Kolordu'dan cevabi yazı gelinceye kadar Fransızları oyalamak amacıyla 5 gün boyunca Fransızlarla mektup yazışmaları yapılmıştır. 5'nci günün sonunda Fransız kuvvetleri şehri bombalamaya tekrar başlamıştır. Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri dışarıdan gelecek yardımın ne zaman geleceği, gelip gelmeyeceği bile net olmadığından kendi cephane ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına kendi imalat fabrikalarını Lohanizade Mustafa Nurettin Bey'in komutasında 10 Aralık'ta kurmuşlardır.[1192] Böylece Antep Kuva-yı Milliye Komutanlığı cephane açığını kapatacak bir imalathaneye sahip olmuştur ama Antep halkının en büyük problemi olan açlık sorunu devam etmektedir. Bunun çözümü ise Antep kuşatmasının açılarak, dışarıdan erzak getirilmesidir. Bu amaçla; 2'nci Kolordu Komutanlığı, Fransız kuvvetlerine ait 4'ncü Tümen Komutanlığının bölgeden çekilmesinin yarattığı avantajı değerlendirebilmek için 5'nci ve 9'ncu Tümen Komutanlıkları ile birlikte Antep'e harekât yapmayı planlamıştır.

Fransızların 4'ncü Tümen Komutanlığını çekmesiyle Antep'te bulunan Fransız kuvvetleri miktarı toplamı yaklaşık 6500 Fransız, 3000 Ermeni, Türk kuvvetleri ise; 49 Subay, 1219 muharipten oluşmaktadır.[1193] Savaşın başından beri

[1190] Uzel, **age**, 195; Lohanizade, **age**, 165.
[1191] Hulki Saral, Tosun Saral, **age**,319; Yakar, **age**,61. Tam metin için bakınız. Uzel, **age**, 205.
[1192] İmalathane nüfusu son zamanlarda sekizyüz kişiye kadar çıkmış olup, amele ücreti: birer avuç fıstıkla, arpa ve acı badem çekirdeğinden yapılmış yirmibeş dirhem ekmektir. İmalathane hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız. Lohanizade, **age**, 176.
[1193] ATASE, **Güney Cephesi**, 250.

var olan kuvvetler arasındaki asimetrik güç dengesi Fransızların lehine devam etmektedir.

19-23 Aralık 1920 tarihinde Fransız kuvvetleri ile yapılan harpte 2'nci Kolordu'ya bağlı 5'nci ve 9'ncu Tümenler bir sonuç elde edemeyince ikinci bir saldırı için yeni bir plan daha yaptılar. Bu harekât planına göre; Antep Kuva-yı Milliye kuvvetleri içerden, 5'nci ve 9'ncu Tümen birlikleri ise güneyden ve kuzey sırtlarından taarruz edecek ve açılan gedikten Antep halkına mümkün olduğu kadar yiyecek ve cephane verilecektir. Harekât; 27 Aralık 1920 tarihinde saat 06.00'da başlamış ve birlikler Fransız mevzilerine 200-300 metreye kadar yaklaşmışlardır. Fakat Fransız kuvvetlerinin şiddetli ateşi sonucunda amaçladıkları şekilde yiyecek ve erzak sokacak gedik açılamamıştır. Bu durumda birlikler geriye çekilmek zorunda kalmıştır. Ancak Genelkurmay Başkanlığından gelen emre göre, Antep'in kurtarılması adına açlık sorunun bir an önce halledilmesi için bir hafta içinde bir taarruz daha yapılmasının gerektiği bildirilmiştir.[1194]

Kolordunun erzak getirmek için yapmış olduğu taarruzların sonuçsuz kalması üzerine 01 Ocak 1920 tarihinde itibaren şehirde şiddetli kış ayının (-13 ve yağan kar 50-60 cm) etkisi ile açlık başlamıştır. Bunun üzerine Heyet-i Temsiliye üyeleri şehirdeki halkın her türlü zorluk ve muharebeye katlanabileceğini ancak açlığa halkın katlanamamasından dolayı mücadelenin sonuçsuz kalacağından korktuklarını ve üç gün içinde kendilerine yardım getirilmesi gerektiğini belirten bir açlık beyannamesi[1195] yayımlayarak, güvercin postalarıyla ilgili tüm yerlere ulaştırmışlardır.

4.8.5.6.1. İkizkuyu Harbi

2'nci Kolordu Komutanlığı tarafından şehir içindeki halkı açlıktan kurtarmak amacıyla bir taarruz yapılması planı tekrar gündeme gelmiş fakat bölge üzerinden yapılan incelemede mevsimin kış ayı olması sebebiyle taarruzdan vazgeçilmiştir. Ancak Antep garnizonundaki Fransız kuvvetlerine yardım amacıyla gelecek olan takviye Fransız kuvvetlerine baskın ile taarruz yapılmasına karar verilmiştir.[1196]

19 Ocak 1921 günü sabah, 5'nci ve 9'ncu Tümen birliklerinin ortaklaşa gerçekleştirdiği taarruzla İkizkuyu'da takviye Fransız kuvvetlerine baskın

[1194] **age**, 253.
[1195] Beyannamenin tam metni için Bkz. Uzel, **age**, 254.
[1196] ATASE, **Güney Cephesi**, 259.

yapılmıştır. Fransız kuvvetleri birçok kayıp vermesine rağmen 9'ncu Tümen birliklerinin ağır kalması sonucunda Türk kuvvetleri istedikleri amaca ulaşamamıştır. 25 Ocak 1921 tarihinde, 2'nci Kolordu Komutanlığı son bir taarruz daha yaparak, erzak ihtiyacını karşılamayı planlamışsa da Kuva-yı Milliye kuvvetleri ile dışarıdaki Türk kuvvetleri arasında tam bir koordinasyon sağlanamadığından bu taarruz da başarılı olmamıştır.[1197] Bu baskınlar ile ilgili olarak, Antep Fransız Komutanı Abadie, önceden birçok gözlemci ve süvari göndermelerine rağmen halktan bu baskınların haber alınamamasının nedenini köy ve bölge halkının direniş ruhuna ilişkin olarak iyi disipline edilmiş olmalarına bağlamaktadır.[1198]

Antep Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin 2'nci Kolordu Komutanlığına yaptıkları teklif ve karşılıklı anlaşma üzerine 30-31 Ocak 1921 gecesi, Antep'i kuşatan Fransız kuvvetlerine yeniden taarruz etme kararı alınmıştır. Bu plana göre; 2'nci Kolordu Komutanlığı nizami birlikleri dışardan, Kuva-yı Milliye kuvvetleri içeriden saldırarak Fransız kuvvetleri geriden ve cepheden sıkıştırılıp, başarı sağlanacaktır. Bu şekilde içeridekilere erzak yardımı sağlanabilecektir.[1199]

30 Ocak 1921 gecesi Kuva-yı Milliye kuvvetleri yerlerini almak üzere mevzilere yerleşmişlerdir. Kuva-yı Milliye kuvvetleri o kadar sessiz bir şekilde ilerlediler ki Fransız kuvvetleriyle arasındaki mesafe 30 metreye kadar inmiştir.[1200] 2'nci Kolordu Komutanlığına bağlı birlikler; Kuva-yı Milliye kuvvetleri Fransız siperlerini ele geçirinceye kadar herhangi bir ateş açmayarak, teyakkuzda bekleyecek şekilde tertibat almışlardır.[1201] Özdemir Bey'in ateşi ile başlayan taarruz da Kuva-yı Milliye kuvvetleri saldırıya geçmişlerdir. Antep kuvvetleri etkin bir şekilde görev yaparak, Çıksurut Tepesi'nin bir noktasından dışarıdaki Kolordu birlikleri ile birleşeceği esnada Fransız kuvvetlerinin bu durumu haber almasıyla bu girişim engellenmiştir. Yapılan muharebenin başarısızlığını Kolordu birliklerinin lakayıtlığından ve plandığı şekilde destek olmamalarından kaynaklandığını düşünen Antep milli kuvvetleri, 2'nci Kolordu'ya iki mektup göndermişlerdir. Bu mektuplarda özetle Kolordu tarafından aldatılarak, boşuna ümit verildiği, bundan dolayı birçok şehit vererek, cephane harcadıkları ayrıca kolordu komutanlığının

[1197] Uzel, **age**,265.
[1198] Abadie, **age**,109.
[1199] ATASE, **Güney Cephesi**, 263.
[1200] Uzel, **age**,277.
[1201] ATASE, **Güney Cephesi**, 263

görevini tam olarak yapmadığına dair hususlar belirtilmiştir.[1202] 02 Şubat 1921 tarihinden itibaren acı badem çekirdeğinden ekmek yapan fırınların yiyeceğinin tükenmesi sonucunda kapanması ile halktaki açlığın şiddeti artmaya başlamıştır.[1203]

Açlığın şiddetinin artması ile halkın içine düştüğü durumdan rahatsız olan Güney Cephesi Komutanı Selahattin Adil Bey'in, halkın daha fazla yıpranmaması amacıyla Özdemir Bey'e ithafen yazmış olduğu mektuptan önemli notlar incelendiğinde;[1204] "Antep için şimdilik kaderine terkedilmekten başka yapılacak bir şey kalmamıştır.", "Antep'in düşmesi ile Türklük ölecek değildir. Milletin bugün yapamadığını yarın yapacağına ve yaşadıkça Antep'i Türk olarak yaşatacağına şüphe yoktur.", "İçerde kalmanızı bu yüzden doğru bulmuyorum." şeklindedir. Bu mektup yorumlandığında 2'nci Kolordu Komutanlığının şehre yardım yapmasının mümkün olmadığını ve şehrin teslimini kabullendiğini bu amaçla ileri gelenlerin şehri terketmesini istediği söylenebilir. Halkın durumunu bilen ve fırsatı kaçırmak istemeyen Fransız kuvveti Abadie ise 04 Şubat 1921 tarihinde, halkın direnişini kırmak amacıyla Antep halkına ithafen "Şehrin teslimi ile birlikte kimseye dokunulmayacağına, yağma olmayacağına ve halka yiyecek dağıtılacağına dair" bir duyuruda bulunmuştur.[1205] 2'nci Kolordu Komutanlığı ve Abadie'nin mektupları ve halkın durumunu değerlendiren Heyet-i Merkeziye, bombardıman esnasında tüm halkın dışarı çıkartılması mümkün olmadığından, savunma yapabileceklerini belirterek durumu Kolordu ile yazışmaya karar vermiştir. Fakat yapılan yazışmalar[1206] sonucunda halkın içindeki durum değerlendirilerek, Fransız kuvvetleri tarafından tanınan şehrin ileri gelenlerinin (Heyeti merkeziye üyeleri, polis, jandarma, hükümet erkânı vb.) öldürülme ve tutuklanma tehlikesine karşı dışarı çıkartılması kararlaştırılmıştır.[1207]

Özdemir Bey ve şehrin ileri gelen kişilerinin şehri terketmesiyle birlikte şehirde kalan Doktor Mecid Bey ve diğer ileri gelenlerden oluşan heyet 09 Şubat 1921 tarihinde Fransız kuvvetleriyle anlaşmıştır. Heyet, Fransız hükümetine olan bağlılıklarını bildiren protokol imzalamış ve bu protokol ile tüm silah ve araç gereçlerin Fransızlara teslim edileceği, Türk ve Ermenilere eşit şekilde davranılacağı

[1202] Uzel, **age**,281-284.
[1203] Antep şehrindeki açlık o kadar artmıştır ki, ölmüş at ve eşek leşleri kadınlar tarafından parçalanarak, açlık giderilmeye çalışılmıştır. Açlığın halkta etkisi için bknz. Lohanizade, **age**,185.
[1204] Lohanizade, **age**, 187.
[1205] Uzel, **age,** 298-299; Lohanizade, **age**,188.
[1206] Yapılan yazışmalar için bakınız: Uzel, **age**, 301-304.
[1207] Selahattin Adil, **age**,358; Lohanizade, **age**,193.

ve halka yiyecek dağıtılacağı kayıt altına alınmıştır.[1208] Fransız İşgal Komutanı Abadie, Fransızlara teslim olan Antep halkının öncelikle Fransız karargâhına; 1400 tüfek, 10 makineli tüfek ve 70.000 civarında mühimmatı teslim ettiğini belirtmiştir.[1209]

Fransızlar bu anlaşmadan sonra, nüfusu kazanmak amacıyla Hükümet konağı önünde halka un, şeker gibi çeşitli gıdalar getirerek halka dağıtmış ve tutukluları serbest bırakmışlardır. Fransızlar, Ermenilerin kesinlikle müslüman mahallerine girişine müsaade etmemişlerdir. 27 Şubat 1921 tarihinde ise Antep kuşatması kaldırılarak, Doktor Mecid Bey, Antep Mutasarrıfı olarak atanmıştır.[1210]

Protokolün imzalanması ile birlikte; 01 Nisan 1920 tarihinde başlayan Antep halkının direniş mücadelesi, 09 Şubat 1921 tarihinde 10 aydan daha fazla sürerek son bulmuştur. Bu direniş esnasında; Hulusi Yetkin'in aktardığına göre, Antep şehrinde 8.000 civarında ev tahrip olmuş ve 6000 civarında şehit verilmiştir.[1211] Fakat Fransız kuvvetleri silah ve personel yönünden sayıca üstün kuvvetlere ve tanklara sahip olmalarına rağmen harp boyunca yerli nüfuzu kazanamadıklarından dolayı Antep savunmasını aşamamışlardır. Harbin ilerleyen sürecinde ise Kuva-yı Milliye kuvvetleri gerek Kolordu Komutanlığının yönlendirmesi gerekse halkın daha fazla aç kalmaması amacıyla gayrinizami harpte krtik bir karar olan stratejik geri çekilme taktiğini uygulayarak şehri teslim etmiştir. Gayrinzami harp sürecinde bu karar kritik bir karar olup, karar verici tarafından stratejik geri çekilme uygulanmadığı durumlarda halkın direniş azminin ve desteğinin kaybedilerek gayrinizami kuvvetlerin yok olmasına sebep olabilir. Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin daha sonraki süreçte askeri unsurların yanında diğer faktörleri de kullanarak Antep şehrini Aralık 1921 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması ile siyasi masada tekrar geri kazanmaları verilen stratejik kararın başarısını gösterdiği söylenebilir.

[1208] Abadie, **age**,116; ATASE, **Güney Cephesi**, 267- Teslim tutanağının tam metni için bkz. Uzel, **age**,317.
[1209] Abadie, **age**,116.
[1210] Lohanizade, **age**, 200.
[1211] Yetkin, **age**, 14.

4.9. Güney Cephesinde Gayrinizami Harbin Sonucuna Etki Eden Askeri Unsurlar Dışındaki Diğer Faktörler

Milli Mücadele Dönemi Güney Cephesi'nde Kuva-yı Milliye kuvvetleri (Ankara Hükümeti bağlısı) ile Fransız kuvvetleri arasında sürdürülen gayrinizami harp Fransızların Güney Cephesi'ni tahliye etmeyi kabul ettiği Ankara Anlaşması ile (20 Ekim 1921) son bulmuştur. Fransa Devleti'nin bu süreçte bölgeyi tahliye etmesine sebep olan en önemli unsurlardan biri doğal olarak Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin harp sahasındaki askeri başarıları olduğu gerçeği yadsınamaz. Fakat gayrinizami harpte zayıf aktörü başarıya götüren askeri taktik ve stratejiler dışında başka unsurlar var mıdır? Sorunsalı karşımıza çıkmaktadır.

Sorunsalımızın cevaplarını tespit etmek amacıyla Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin geleneksel harpteki stratejinin üç önemli unsuru olan "kuvvet, zaman ve mekân"[1212] basamaklarını Güney Cephesi'nde geleneksel harpten farklı olarak nasıl uyguladığını incelediğimizde;

- *Kuvvet aşamasında*, geleneksel harpten farklı olan çukur kazma, evlere delik açma, evleri yakma veya sayıyı çok gösterme amaçlı sivil halkın boru ve teneke çalması, Allah Allah diye bağırması gibi kimi ilkel kabul edilecek gayrinizami askeri taktik ve stratejilerin uygulandığını,
- *Zaman aşamasında*, savaşın geleneksel harpten farklı olarak rakibi yıpratmaya yönelik kısadan uzuna entegrasyonun sağlandığını,
- *Mekân (harp alanı) aşamasında* ise küçük birlikler ile vur-kaç, pusu, sabotaj ve baskın taktikleri kullanılarak harbin boyutunun sınırsız ve şekilsiz bir şekilde geniş alana yayıldığı söylenebilir.

Bu aşamaların uygulanması sonucunda; Fransız kuvvetlerinin geleneksel harbe göre oluşturulan ve yaşanmış tecrübelerden elde edilen doktrinlere göre eğitilen ordusu bu aşamaları farklı şekilde kullanan (gayrinizami harp usulleri) Kuva-yı Milliye kuvvetleri ile karşılaştığında, Galula'nın çalışmasında belirtiği "askeri organizasyonların onların kültürüne etki edecek doktrin değişimlerine karşı direnç gösterme refleksini"[1213] sergilemiştir. Fransız ordusunun dönüşüme karşı olan bu direnci kendi aleyhine savunmasız alanların oluşmasını sağlamıştır.

[1212] Eslen, **age**, 163.
[1213] Galula, **COIN**, 6-8.

Bu savunmasız alanların neler olduğu konusunda araştırmalar yapan Ballow[1214] ve Andrew Mack'ın[1215] çalışmaları doğrultusunda Güney Cephesi'ne askeri unsurlar dışında a) Dış Destek, b) Uzun Savaş Stratejisi, c) Ulusal/Uluslararası Kamu Baskısı, ç) Ordu Yapısı unsurlarının harbin sonucuna etki edip/etmediği incelenecektir.

4.9.1. Dış Destek

Güney Cephesi'nde Kuva-yı Milliye ile Fransa arasında gerçekleşen gayrinizami harp sürecinde harbin sonucuna etki eden unsurlardan biri Kuva-yı Milliye kuvvetlerine Mustafa Kemal Paşa'nın katkıları ile Osmanlı Devleti bağlısı askeri birliklerden ve resmi kurumlardan örtülü olarak sağlanan askeri, istihbarat, finansal, moral ve lojistik destek hususudur.

Halk gücüne dayalı düzensiz ordudan oluşan Kuva-yı Milliye'nin uzun süreli bir savaşta lojistik, istihbarat, finansal ve askeri ihtiyaçlarını takviye edememesi durumunda güçlü devlet ile arasındaki asimetrik güç dengesini kendi lehine çevirme ihtimali zor olduğunu değerlendiren Mustafa Kemal Paşa tarafından daha harp başlamadan önce buna karşı tedbir geliştirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı esnasında güney bölgesinde bulunan Mustafa Kemal Paşa, Mondros Mütarekesi'nin imzalanması sonrası 10 Kasım 1918 tarihinde bölgeden ayrılırken ileriye dönük gayrinizami harp planına uygun olarak halkı "Adanalılar bizim için harp bitmemiştir. Asıl muharebe bundan sonra başlayacaktır. Silahlarınıza hâkim olunuz" sözleri ile direnişe teşvik etmiştir. Aynı zamanda Mersin Jandarma Komutanı Talat Bey'e bölük deposu ile tümendeki fazla silah ve cephanelerin Toros içlerindeki köylere dağıtılmasını ve halkın harbe hazırlanmasını emretmiştir.[1216]

Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi'nde; Güney Cephesi'ne örtülü destek verilmesi amacıyla resmi makamlarını gizleyecek şekilde Osmanlı subaylarından Maraş ve Antep bölgesine Yüzbaşı Salim (Yörük) Bey ile Üsteğmen Asaf (Kılıç Ali) Bey'i, Çukurova Bölgesine Binbaşı Topçu Kemal Bey, Yüzbaşı Osman Tufan ve Yüzbaşı Ratip (Sinan Tekelioğlu) Bey'i, Urfa bölgesine ise Yüzbaşı Ali Sâib

[1214] Bu tezde bakınız sayfa: 48; Ballow, **age**, 3.
[1215] Bu tezde bakınız sayfa:48; Adrew Mack, **age**, 175-199
[1216] Şeref Genç, **"İstiklal Savaşında Mersini Kurtarma Çabası"**, Kuvayi Milliye Dergisi, s. 82. (Haziran 1967): 14.

(Ursavaş) Bey'i görevlendirmiştir.[1217] Mustafa Kemal Paşa, hareketin bir halk hareketi olduğu izlenimi vermek resmi kurumları bu direnişin dışında tutmak amacıyla desteklerin örtülü şekilde yapılmasını planlamıştır.[1218] Diğer taraftan Kuva-yı Milliye kuvvetlerini Kolordu seviyesinde örtülü olarak desteklenmesi amacıyla da Güney Cephesi'ni 20'nci Kolordu (Adana Cephesi), 3'ncü Kolordu (Antep ve Maraş) ve 13'ncü Kolordu (Urfa) Komutanlıklarına paylaştırmıştır. Bu şekilde Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin bu komutanlıklar üzerinden personel, lojistik, ikmal ve istihbarat desteği alması arzulanmıştır. Fakat Mondros Mütarekesi sonrası İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devleti'ne ait birliklerin personelini terhis etmesi ve silahlarına el koymasından dolayı gerek yetersiz asker ve silah imkânları gerekse yurdun birçok yerinde oluşan savaş şartlarından dolayı arzulanan destek her zaman anılan kolordu komutanlıkları tarafından Kuva-yı Milliye kuvvetlerine verilememiştir.[1219] Ancak bu yetersiz kaynaklara rağmen 13'ncü Kolordu Komutanlığının Urfa Savaşı'na top ve makineli tüfek desteği ile Adana Cephesi'ndeki 11 ve 41'nci Tümen Komutanlıklarının top, silah, personel ve istihbarat desteğinin Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin harekâtına olumlu katkıları yadsınamaz bir gerçektir.

Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin Güney Cephesi'ndeki önemli destek unsurları ise çevre şehir ve kasabalardan verilen destektir.[1220] Adana, Urfa, Antep ve Maraş gibi bölgelerdeki harbe Anadolu'nun birçok farklı şehir ve kasabasındaki aşiretler ve halkın desteği olmuştur. Harp bölgesi halkının ve savaşçılarının birçoğu sığınma ve saklanma amacıyla çevre şehir ve kasabalarını kullanmıştır. Bunun yanı sıra Mustafa Kemal Paşa'nın yönlendirmesiyle Anadolu'nun tüm şehir ve kasabalarına Maraş Harbi'ne yardım için Ziraat Bankası'na maddi yardım da bulunmaları bildirilmiştir. Bu yolla yirmi iki kasaba ve şehirden 22.846.23 lira maddi yardım temin edilmiştir.[1221] Siyasi destek amacıyla Fransız Yüksek Komiserliği başta olmak üzere işgal devletlerine ait siyasi temsilciliklere 80 şehir ve kasabadan çekilen işgali protesto telgrafları Güney Cephesi'ndeki Kuva-yı Milliye kuvvetlerine verilen askeri,

---

[1217] Atatürk, **Nutuk**, 192.

[1218] Akbıyık, **age**, 340; Urfa'da 3'ncü Kolordu Komutanlığı Kuva-yı Milliye kuvvetlerine top desteğinde bulunurken, desteğin Fransızlar tarafından anlaşılmaması amacıyla bu topların Kuva-yı Milliye tarafından zorla kaçırıldığına ilişkin rapor çekmiştir. Bkz. Özçelik, **age**, 184.

[1219] ATASE, **Güney Cephesi**, 75.

[1220] Maraş savaşının Antep savaşından önce bitmesinden dolayı Arslan Bey'e bağlı kuvvetler Antep savaşına katılmıştır. Akbıyık, **age**, 287.

[1221] Maddi yardımda bulunan şehir ve kasabalar ile yardım miktarları için Bkz. Akbıyık, **age**, 283-284.

finansal ve siyasi desteğin göstergesidir.[1222] Fransızlar, bu gelişmeler sonrasında önlem olarak Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin askeri ve lojistik açıdan kapsamlı olarak desteklenebileceklerini değerlendirdiğinden profesyonel bir ordudan destek almalarını engellemek için Yenice-Durak hattındaki tren raylarını söktürmüştür. [1223]

Güney Cephesi'ndeki Kuva-yı Milliye kuvvetleri yerel halktan oluşmakta olduğundan Osmanlı Devleti haricindeki başka bir devletin ordusuna mensup askerin Güney Cephesi'nde Kuva-yı Milliye kuvvetleri içinde görev aldığına dair anılarda bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinden ve Mersin grubunda harbe iştirak eden Damar Arıkoğlu anılarında "Mersin'e taarruz eden birliğin içinde sakallı Rusça'dan başka dil bilmeyen yabancı vardı." diye belirtmiştir. [1224] Ancak bu şahsın tek kişi olmasından dolayı bir devlet desteğinden ziyade münferit olarak harbe katılmış bir kişi olduğu değerlendirilebilir. Diğer bir olay ise Fransızların, Kuva-yı Milliye hareketini Alman subaylarının idare ettiğine dair iddiasıdır. Bu iddiayı kanıtlayacak olan hatıratlarda herhangi bir hususa rastlanmadığı gibi böyle bir iddianın doğru olmadığı Tarsus Grup Komutanı Ferahim Şalvuz'un anılarında belirtilmiştir.[1225] Ancak Urfa'da meydana gelen harpte bir devlet desteğinden ziyade Irak ve Suriye bölgesinde bulunan Arap aşiretlerinden özellikle aşiret reisi Uceymi Paşa'ya bağlı Aneze aşiretleri tarafından Fransızlara karşı Kuva-yı Milliye kuvvetlerine askeri destek verildiği söylenebilir.[1226] Diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa tarafından Fransızların Güney Cephesi'ne odaklanmasını zorlaştırmak amacıyla Suriye bölgesinde Arap direnişi teşvik edilmiş ve daha sonra Antep Kuva-yı Milliye Komutanı olacak olan Özdemir Bey komutasında teşkilat yapılması sağlanmıştır. Bu desteğin sağlanması sonucunda Fransızların Suriye bölgesinde asker tutması sağlanarak, Güney Cephesi'ne daha fazla asker sevketmesinin önüne geçilmek hedeflenmiştir.[1227]

Uluslararası sistemin genel prensibi olan güçlü devletlerin güçlerini muhafaza etmek adına birbirlerine karşı dengeleme yöntemini seçmelerinden dolayı güç dengesini muhafaza etmek isteyen İngiltere ve Fransa'nın birbirlerinin politikalarına

[1222] Protesto metinleri hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Özçelik, **age,** 96-106; Akbıyık, **age**, 249-276.
[1223] Şalvuz, **age,** 112.
[1224] Arıkoğlu, **age**, 97.
[1225] Şalvuz, **age**, 71-74, Bu iddianın gerçeği yansıtmadığına diğer bir kanıt ise Fransızların Teğmen Selahattin'in Alman subayı olduğunu iddia etmeleridir. Çelik, **age,** 435.
[1226] Özçelik, **age,** 78-79.
[1227] Bige Yavuz, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922** (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi- 1994), 52.

olan güvenlik ikilemleri Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin avantajına olmuştur. Almanya, Musul ve Kilikya gibi birçok sorunlu alanda müttefik İngiltere ve Fransa arasındaki güvenlik ikilemi problemi Kilikya işgalinin başlangıcında başlamıştır. İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Robeck tarafından İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderilen raporda özetle: "Fransızların Gaziantep, Maraş ve Urfa, Kilikya gibi yerleri işgaline karşı protestoların başladığı ve milliyetçi hareketin ülkenin bölünmesini kabul etmeyeceği açıklanmıştır." Aynı raporun altına yazılan nottaki " Fransızların Anadolu'ya sızma çabalarını teşvik etmeliyiz. Böylece onları alamayacakları bir alanda uğraştırıp, daha makul olabilecek alanlarda dikkatlerini dağıtmayı başarabiliriz." ifadesi İngiltere'nin bölgedeki Fransız politikalarına bakışı açısından önemli bir değerlendirmedir.[1228] İngilizler, bu politikasını somutlaştırmak amacıyla bölgede olayların daha da büyümesini amaçladığından Fransızlar Urfa'ya gelmeden önce bölgedeki halkı ve aşiretleri kışkırtmak amacıyla Fransızların pek savaşçı bir millet olmadıklarından isterlerse kendilerini korumaları için silah ve cephane verebileceklerini bildirmiştir. Fransızlara ise kendileri için Ermenileri silahlandırdıklarını söyleyerek bu yolla iki tarafın birbirleriyle karşı karşıya gelmesi durumundan istifade etmeyi planlamışlardır.[1229]

İşgalin başındaki Almanya ve Kilikya konuları ile ilerleyen süreçte Batı Anadolu'da Yunanistan politikasına karşı oluşan "İngiliz-Fransız güvenlik ikileminin" Fransa ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasında yapılan barış anlaşması sürecine etki ettiği söylenebilir.

4.9.2. Uzun Savaş Stratejisi

Geleneksel harp rakiplerin en kısa sürede birbirlerine üstünlük sağlayarak, rakip devletin ordusunun yok edilerek harp etme iradesinin kırılmasına,[1230] gayrinizami harp ise zayıf aktörün güçlü devletin savunmasız alanlarını yıpratarak asimetrik güç dengesini kendi lehine çevirmeye çalıştığı "uzun savaş stratejisine"[1231] dayanır. Güney Cephesi'nde sürdürülen gayrinizami harp sürecinde ise Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin bu strateji doğrultusunda Fransız kuvvetlerini yıpratmak amacıyla seçtiği birincil yöntemlerden biri kadın ve çocuk tüm halkın savaşa dâhil

[1228] Akalın, **Urfa'nın Kurtuluş Destanı**, 26.
[1229] Rıza, **age**, 10.
[1230] ABD Ordu Talimnamesi, **FM 3-05, "Army Special Operations Forces Unconventional Warfare"**, (2008): 1-4.
[1231] FMFRP 12-18,**age**, 94.

olduğu geniş bir alana yayılan gerilla harbi örgütlenmesidir. Böylece harbin kısa sürede sonuçlanmasınını önüne geçilmiştir.

Fransızlar, işgalin hemen başında Sivas Kongresi sonrasında Anadolu'nun her tarafında işgale karşı protestoların başlaması ile birlikte Mustafa Kemal Paşa'nın askeri gücü ve halkın örgütlenme çalışmalarına ilişkin hazırladıkları raporda konuya dair tespitlerde bulunmuşlardır. 27 Kasım 1919 tarihinde Fransız Dışişleri Bakanlığına sunulan bu raporda; " Mustafa Kemal'e bağlı ulusal güçlerin Fransızlara gerilla savaşı başlatabileceği ve Fransızları uzun maceralara sürükleyebileceği" tespit edilmiştir.[1232] Mustafa Kemal Paşa ise Fransızların tespitleri ile örtüşecek şekilde 25 Ocak 1920 tarihinde tüm bölgelere verdiği talimatta; "Avrupalıların milli mücadeleden şüphe etmemeleri için tüm kuvvetimizle mücadele etmeliyiz" emri vererek direnişi teşvik etmiş ve aynı talimatta daha sonra Kuva-yı Milliye kuvvetleri gelişimini sağlayana kadar Fransızlarla cephe harbi yerine ayrı ayrı savunmasız oldukları alanlarda 10 kişilik küçük müfrezeler ile baskın tarzında imha edilecek şekilde gerilla harbi yapılmasını bildirmiştir.[1233] Mustafa Kemal Paşa'nın bu talimatta vermiş olduğu cephe harbi yerine gerilla harbi emri Fransızları Birinci Dünya Savaşı sonrası Güney Cephesi'nde uzun süre meşgul edecek ikinci bir harbe sürüklenmesini doğurmuştur. Direnişin Fransız işgali altındaki tüm şehir ve kasabalara yayılması "uzun savaş strateji" ile paralel bir şekilde Fransız kuvvetlerinin insan ve ekonomik kaybını artırırken, Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin teşkilatını oluşturarak, genişlemesine sebep olduğu söylenebilir. Kuruluş aşamasında yeterli elemanı ve kadrosu olmayan Kuva-yı Milliye kuvvetleri kuruluş aşamasının zorlukları ve asker sayısını yeterli miktara getirmek için zaman kazanmıştır. Gelişimini tamamlayan teşkilat harbin ilerleyen sürecinde Fransızlara karşı harp sahasında başarı kazanmaya başlamıştır. Kazanmış olduğu başarılar ile halkın desteğini kazanan Kuva-yı Milliye kuvvetleri rakibinin savunmasız alanlarına yapmış olduğu saldırılar ile güç dengesini kendi lehine çevirmeye başlamıştır. Harbin uzamasından dolayı Fransız kuvvetlerinin ve Ermeni çetelerinin yöre halkı üzerinde kurmuş oldukları baskı ve şiddet işgalciye karşı birlikteliğin artmasına sebebiyet vererek Kuva-yı Milliye kuvvetine olan desteğe dönüşmüştür. Fransız kuvvetleri ise tüm bu süreçte yaşamış olduğu mali ve insan kayıplarından dolayı bir önceki başlıkta açıklanan iç siyasetinde kamu baskısı ile karşılaşmaya başlamıştır.

[1232] Akbıyık, **age**,39

[1233] **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi "Vesika No:383"**, s.15. (Ankara: E.U Basımevi, Mart 1956):1-2

Sonuç olarak, harbin uzaması ile birlikte Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin askeri başarısı harbin ilerleyen sürecinde Fransa'nın kaynaklarını ve ekonomisini tüketmesiyle birlikte siyasi başarıya dönüşmüştür. Kuva-yı Milliye kuvvetleri rakibi tarafından harbin başında "haydut çetesi"[1234] olarak kabul edilmesine rağmen daha sonraki süreçte meşru muhatap olarak kabul edilerek önce 20 Günlük Ateşkes Anlaşması, sonrasında ise 20 Ekim 1921 tarihinde Ankara Anlaşması'nı imzalayarak askeri ve siyasi başarı elde etmiştir.

4.9.3. Ordunun Yapısı

Güney Cephesi'nde Fransız kuvvetleri ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasındaki gayrinizami harbe etki eden hususlardan bir diğeri ise kuvvetlerin ordu yapısıdır. Güney Cephesi'ndeki Fransız kuvvetleri düzenli ordu yapısı içerisinde profesyonel askerlerden oluşurken Kuva-yı Milliye kuvvetleri gönüllü yerel halk ve aşiret güçlerine dayalı düzensiz ordudan oluşmaktadır. Mustafa Kemal Paşa, Fransız kuvvetleri ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasındaki farkı göz önünde bulundurarak 25 Ocak 1920 tarihinde cephe harbi yerine gerilla harbi yapılmasına yönelik vermiş olduğu talimat ile bu harbin nasıl yapılacağına dair hususları belirtmiştir. Kuva-yı Milliye kuvvetleri talimat gereği küçük birlikler ile baskın tarzı harekât yapmış, aynı zamanda ulaşım yolları olan tren ve köprü gibi noktaları işleyemez hale getirerek Fransız kuvvetlerini yıpratmıştır.[1235] Bu stratejinin Lawrence'in asi Araplar ile Osmanlı İmparatorluğu'nu yendiği gayrinizami harpte uygulamış olduğu "cebirsel, biyolojik ve psikolojik"[1236] stratejisi ile örtüştüğü söylenebilir. Bu stratejiler özelinde incelediğimizde;

Cebirsel strateji; Mustafa Kemal Paşa'nın 25 Ocak 1920 tarihinde gönderdiği talimat gereği Kuva-yı Milliye kuvvetleri 15-20 kişilik küçük birlikler ile geniş alandaki Fransız karakollarına saldırılar düzenleyerek hat ve siper/cephe savaşına alışkın Fransız kuvvetlerini karşı duramayacağı şekilde geniş bir alana yayılmasını sağlamıştır.[1237] Fransız kuvvetleri karakolları savunmak için sürekli olarak asker sayısını artırmak zorunda bırakılarak yıpratılmıştır. Fransız ordusu esnek olmayan ve

[1234] Briand'ın meclisteki konuşması için bakınız. Jaeschke, **age,** 212.
[1235] **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi "Vesika No:383"**, s.15. (Ankara: E.U Basımevi, Mart 1956):1-2
[1236] Thomas Edward Lawrence, **age**, 197.
[1237] Eslen, **age**, 329-330 -Osmanlı İmparatorluğunun Arap İsyancılar ile yapmış olduğu harpte bu saha yaklaşık 140.000 mil kare olarak hesaplanmıştır. Bu durumda bu saldırıya konvansiyonel olarak karşı durmak için her 4 mil karede bir karakol ve her karakola 20 asker ile toplamda 600.000 asker gerekirdi.

geleneksel harp temelli ağır yapılarından dolayı Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin esnek, hızlı ve süratli teknikleri karşısında zorlanmışlardır. 25 Mayıs 1920 tarihinde Pozantı savunmasında görevli Mesnil Taburu yaklaşık 1000 kişilik mevcudu ile Pozantı'dan ayrılmasına rağmen 44 kişilik Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin esnek ve hızlı bir şekilde konum değiştirmesi karşısında yaşamış oldukları şaşkınlıktan dolayı karşılarında kendilerinden daha çok kuvvet olduğunu sanıp esir olmuşlardır.[1238] Pozantı'ya takviye olarak gelen 3 batarya, tank ve zırhlı otomobillerle takviyeli bir süvari bölüğünden ibaret olmak üzere yaklaşık 3000 kişiden fazla Fransız kuvvetine Kuva-yı Milliye kuvvetleri 38 kişi ile pusu kurmuş akabinde sürekli yer değiştirerek vur-kaç taktikleri ile Fransız kuvvetlerini geri çekilmek zorunda bırakmışlardır.[1239] Antep'te meydana gelen harpte ise Antep kırsalında Şahin Bey ve Kılıç Ali Bey tarafından esnek ve hareketli küçük birlikler ile geniş alana yayılan gerilla harbinde vur-kaç ve pusu taktikleri ile Fransız kuvvetlerine birçok kayıp verdirilmiştir.[1240]

Fransız kuvvetleri esnek ve hızlı Kuva-yı Milliye kuvvetlerine karşı Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda harp sahasına katılan mekanize tank silahlarını kullanmış fakat bu mekanize silahlar Adana ve Antep Cephesi'nde gayrinizami yöntemler kullanan, esnek ve hızlı hareket eden Kuva-yı Milliye kuvvetleri karşısında yeterli faydayı sağlayamamıştır.[1241] Antep'te Fransız kuvvetlerinin mevcudu çok yüksek olmasına rağmen harp süresince Fransız kuvvetleri Antep savunmasını aşarak tankları şehir içine sokamamıştır.

Biyolojik strateji; Mustafa Kemal Paşa, asker ve silah sayısı çok olan Fransa Devleti'nin askerlerine cepheden saldırı düzenlemektense harbin idamesini sağlayacak tren ve köprü gibi ulaşım tesislerine küçük çaplı saldırılar düzenlenerek onarım işlemleri için Fransızları sürekli olarak para, malzeme ve insan planlamaya zorlamıştır. Bu tesisleri onarmaya gelen kuvvetler ise pusu ve baskın yöntemiyle Kuva-yı Milliye tarafından yıpratılmıştır. Adana Cephesi'nde Kuva-yı Milliye kuvvetleri Su Bendi bölgesinde suyun hattını değiştirmiş ve şehrin susuz kalmasını sağlamıştır. Bu arızayı onarıma gelen her Fransız kuvvetine pusu kurarak, yapmış

[1238]Şalvuz, **age**, 13; Hulki Saral ve Tosun Saral, **age**, 80-81; Ahmet Remzi Yüreğir, "Milli Mücadelede Çukurova", **Yeni Adana Gazetesi**, 07.04.1953, 2; Kurtuluş Savaşında İçel, **age**, 253.
[1239] Cemal Efe, **age,** 63; Saral, **age**, 72; ATASE, **Güney Cephe**si, 155.
[1240] Üzel, **age**, 16-17.
[1241] Cemal Efe, **age**,9; Arıkoğlu, **age**, 115; Yetkin ve Solmaz, **age**, 22.

oldukları baskın ile yıpratılmalarını sağlamıştır. Fransız kuvvetleri bu hattı onarmak için geldikleri son seferde yaklaşık olarak 200 askerini kaybetmiştir.[1242]

Psikolojik strateji, Fransız kuvvetleri ve Ermeni çeteleri tarafından baskı ve şiddet gören yerel halkın hayatta kalmak için birlik ve beraberlik duygusu altında bir araya gelerek Kuva-yı Milliye kuvvetleri çatısı altında kalmaları sağlanmış ve sivil halk bu idealleri için ölmeyi göze alacak şekilde eğitilmiştir. Bunun sonucunda düzensiz Kuva-yı Milliye kuvvetleri Birinci Dünya Savaşı'nın galip devleti Fransız ordusu bölgeden çekilinceye kadar harbe devam etmiştir.

4.9.4. Ulusal/Uluslararası Kamuoyu Baskısı

Güçlü devletin halkında; devlete doğrudan risk olarak görmediği zayıf aktöre karşı başlatılan harbin maliyetlerinin kendi yaşam maliyetlerinin artmasına ve insan kaybına etki etmesi sonucunda; muhaliflerinde desteğiyle harbin sürmesine olan inançtan ziyade muhalif düşüncelerin filizlenmeye başladığı zayıf aktörün lehine olan "siyasi irade" kaybı başlar.[1243] Bu sebeple bu tarz düşük yoğunluklu harpleri yürüten güçlü devletlerin bu dengeyi muhafaza etmesi harbin sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Gayrinizami harp yürüten zayıf aktörün öncelikli hedeflerinden biri bu dengeyi bozarak güçlü devlet aleyhine ulusal/uluslararası kamu baskısı oluşturmaktır.

Fransa ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasında Güney Cephesi'nde sürdürülen gayrinizami harp süreci öncesinde Fransa'nın genel durumuna bakıldığında ise Birinci Dünya Harbi'nin büyük ağırlığını kendi topraklarında yaşamış, ekonomik olarak borçlara girmiş ve altın rezervlerini eritmiş bir Fransa bulunmaktadır. Harp boyunca yaşamış olduğu ağır ekonomik ve nüfus kayıplarının etkisi Fransız basınına da yansımıştır. Basında savaşa dair çıkan haberler incelendiğinde, Anadolu'da (Adana, Urfa, Antep ve Maraş) sürdürülen harpten ziyade halkın yaşadığı ağır vergiler, yaşama güçlüğü ve geçim sıkıntısı konuları üzerine odaklanılması kamuoyunun dış meselelerden ziyade iç meselelerinin önemine odaklandığını göstermektedir. Dış mesele konusunda ise Fransız kamuoyunun önemli meselesi

[1242] Şeref Genç, **Mersin Su Bendi Muharebesi**, 9; Kurtuluş Savaşında İçel, **age**, 210.
[1243] Mack, **age**, 181.

Kilikya'dan ziyade doğal olarak Birinci Dünya Savaşı'nda en büyük düşmanı ve tehdidi olan komşusu Almanya'dır.[1244]

Kuva-yı Milliye cephesinde ise Fransızların İngilizlerden devraldığı Adana, Antep, Maraş ve Urfa bölgelerini işgal etmeden önce Mustafa Kemal Paşa, Kuva-yı Milliye direnişini tanıtarak işgal devletlerine karşı ulusal/uluslararası kamu baskısı oluşturmak amacıyla Sivas Kongresi sonrası 14 Eylül 1919 tarihinde "İrade-i Milliye" adında İstiklal Harbi'nin ilk gazetesini çıkarmıştır.[1245] Halkında bu olayın içine dâhil olması arzusunda olan Mustafa Kemal Paşa, Urfa, Maraş ve Antep'in Fransızlar tarafından işgaline karşı işgalden hemen önce 06 Ekim 1919 tarihinde Temsil Kurulu namına bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Belediye Başkanlarından bu işgale karşı protestolar yapılması, protesto telgrafları ile Avrupa ve Amerika kamuoylarının bilgilendirilmesini istemiştir. [1246] Mustafa Kemal Paşa'nın bu isteğine kayıtsız kalmayan Anadolu halkı protesto telgraflarını yabancı devletlerin siyasi temsilciliklerine göndermişlerdir.[1247] Bu olaylar üzerine 20 Ekim 1919 tarihinde Fransız şirketleri yaşamış oldukları maddi kayıplarının bir an önce tazmini için Türkiye ile en kısa sürede barış anlaşması imzalanması gerektiğine dair Fransa Başbakanı Millerand'a bir muhtıra vermişler ve baskı yapmaya başlamışlardır. [1248]

İç işlerinde yaşadığı baskı ile Mustafa Kemal Paşa'nın yönlendirmeleri sonrasında oluşan protestolara kayıtsız kalamayan Fransa Devleti'ni temsilen Suriye Fransız Yüksek Komiseri Georges Picot, 06 Aralık 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı öncesi Mustafa Kemal (Atatürk) ile görüşmek üzere Sivas'a gitmiştir.[1249] Picot, Mustafa Kemal ile görüşmeden önce Kayseri'de Ali Fuat (Cebesoy) ile yapmış olduğu görüşmede "Fransa'da yakın zamanda bir kabine tebeddülü olacağını ve Başvekâlet makamına Briand'ın geleceğini söyledikten sonra herşeyin değişeceğini" ifade etmiştir.[1250]

Çalışmanın hipotezleri açısından açısından bu olay değerlendirildiğinde ise; meşru hükümetin meşruiyetini devam ettirebilme arzusundan yararlanmak isteyen

---

[1244] Akyüz, **age,** 20-24.
[1245] Özçelik, **age**, 91.
[1246] Rıza, **age**, 24.
[1247] Protesto metinlerine ilişkin metinler için bakınız. Özçelik, **age**, 100-115.
[1248] Bige Yavuz, **age**, 86.
[1249] Salahir R.Sonyel, **Kaygılı Yıllar Gizli Belgelerle Kurtuluş Savaşının Perde Arkası (1918-1923)**, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012), 124; **TBMM Gizli Celse Tutanakları**, Devre 1, İçtima Senesi 1, c.1 24 Nisan 1336 [1920], Latin harfli baskı. www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT01/gcz01001002. [02.05.2019]:5.
[1250] Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları,** 2.bs. (İstanbul: Temel Yayınları, 2010), 334.

zayıf aktörün politik yıpratmalar ile hükümeti istifaya zorlamak veya müzakereler yoluyla siyasi avantaj sağlamak yöntemini kullanarak aradaki asimetrik güç dengesini kendi lehine çevirmeye çalışması taktiği çıkmaktadır.[1251] Bu taktiğin başarılı bir şekilde yürütüldüğü ve Fransa'nın da bu savunmasız alanın ikilemini yaşadığını Picot'un aynı görüşmede ilave ettiği "Fransız milletinin siyaseti Mösyö Briand'ın siyaseti gibi Orta Şark'ta Türk ekseriyetinin bulunduğu bir kıtada kuvvetli ve müstakil bir Türkiye devletinin teessüs edebilmesidir." ifadesiyle "Kilikya'da başlamış olan kanlı müsademelerin önüne geçilmesi her iki tarafın menfaati iktizasındadır. Müstakil bir Türkiye ile Fransa'nın müstakbel siyasetleri ve menfaatleri bu gibi hareketlerle haleldar edilmemelidir." sözlerinden anlaşılmaktadır.[1252] Picot'un Kayseri'den sonra Sivas'ta Mustafa Kemal ile görüşmesinde "Fransa'nın yapmış olduğu uygulamayı doğru bulmadığını" ve "Kilikya dâhilinde hiçbir hareket olmamasını rica etmesi"[1253] Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin uyguladığı kamu baskısının etkisini göstermektedir. Aynı zamanda Fransa Devleti ile o dönem itibariyle resmi bir hükümet olarak kabul edilmeyen Heyet-i Temsiliye ile yarı resmi yapılan bu görüşmenin gerçekleşmesi sonrasında konuyu değerlendiren İngilizlerinde aynı şekilde Mustafa Kemal ile görüşmeyi planlaması uygulanan politikanın geleceğe yönelik başarısı açısından önemli bir gelişme olduğu söylenebilir.[1254]

Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin Fransız işgaline karşı Güney Cephesi'nde silahlı direnişlere başlaması sonucunda Fransız Parlementosu'nda işgalin gerekliliği üzerine tartışmalar yaşanmaya başlamıştır. Fransız Parlamentosu'nda iktidarı elinde bulunduran "Kilikya bölgesinde Fransız bayrağını dalgalandırmak isteyen" merkez ve sağ çoğunluğa sol gruplar muhalif olmakta ve Fransa'nın yayılmacı politikasının engellenmesini istemektedirler. Bu sol kanadın temsilcilerinden Marcel Cachin, 5 Şubat 1920 tarihinde mecliste yapmış olduğu konuşmada hükümetin dış politikasını eleştirmiş ve meclisin bu konuda yeterli şekilde aydınlatılmadığını belirtmiştir. Aynı zamanda hükümete Kilikya'da bulunan General Gouraud'un görevinin mahiyetini sorduğu sorusuna cevap alamayınca 26 Mart 1920 tarihinde aynı eleştirileri sürdürerek özetle "Parlamentodan izin alınmadan başlanan askeri

[1251] Ballow, **age**, 9.
[1252] Cebesoy, **age**, 334.
[1253] Bige Yavuz, **age,** 47-48.
[1254] Sonyel, **age,** 125.

sefer sonucunda görevlendirilen 40.000 askerin her gün para harcadığını ve öldüğünü, aynı zamanda Maraş gibi olaylar ile saygınlıklarını da kaybettiklerini, halkın ezici çoğunluğunun bu maceraya karşı olduğunu" belirterek hükümetten bunları açıklamasını istemiştir.[1255] Fransa iç politikasında yaşanan bu tartışmalar incelendiğinde ise Andrew Mack'ın güçlü devletlerin küçük harpleri kaybetme sebepleri arasında vurguladığı "güçlü devletin siyasi elitleri ve savaş karşıtlarının zayıf tarafa yapılan müdahaleyi hor görmesi ve güçlü devletin iç muhalefeti tarafından çekilmeye zorlanması" basamağı ile örtüştüğü gözlemlenir.[1256]

11 Mart 1920 tarihinde ise Tunus şehrinde Fransız resmi kurumlarının önünde Türkiye'ye destek mitingleri yapılmıştır.[1257] 09 Mayıs 1920 tarihinde ise Mustafa Kemal Paşa tarafından tüm Müslüman ülkelerinin Fransa'ya karşı baskı oluşturması amacıyla bizzat kendisinin imzaladığı tüm İslam Âlemine hitaben; "Adana, Maraş, Antep ve Urfa gibi eski İslam beldelerinin Fransız subayları ve Ermenilerin düşmanlığına terkedilemeyeceğine" dair hususları barındıran bir beyanname yayımlanmıştır.[1258]

11 Nisan 1920 tarihinde Urfa'da yürütülen gayrinizami harpte Fransız kuvvetlerinin 200 askerinin ölü, diğerlerinin esir olarak Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından ele geçirilmesi Fransız halkı tarafından tepki ile karşılanmıştır. Kendi topraklarında risk altında olmayan Fransız halkının uzak bir coğrafyada asker kayıplarının artması Fransız kamuoyunda savaşa yönelik eleştirilerin artmasını sağlamıştır. Akyüz'ün yapmış olduğu çalışma incelendiğinde Fransız basınında *L'Action Française*'de "Urfa'da Ne Arıyorduk", *L'Humanite'de* ise Urfa olaylarını "ne bir adam ne bir kuruş" başlıkları ile eleştirmişlerdir. *Paul Louis L'Action Française* "Urfa'da Ne Arıyorduk" adlı yazısının bir paragrafında; Urfa'da bir Fransız garnizonunun işi neydi? Sorusu sorulmuş ve devamında özetle halkın askerlere verilen angaryadan habersiz olduğu, askerlerin Anadolu'nun birçok yerinde Fransa'yı ingilendirmeyen işlerle meşgul olduğu, bunu anlamak için Urfa ve Maraştakiler gibi darbeler gerek denilerek hükümete eleştiri yöneltilmiştir. Diğer

[1255] Akyüz, **age,** 184.
[1256] Andrew Mack'ın belirttiği güçlü devletlerin küçük savaşları kaybetme sebepleri için bakınız. Bu tezde sayfa:48.
[1257] Akbıyık, **age,** 42.
[1258] **age**, 43.

paragrafta ise "Fransa'nın çıkarı ve gelenekleri Türk halkıyla devamlı savaşı değil barışı gerektirir." ifadeleri ile harp eleştirilmiştir. [1259]

Kuva-yı Milliye kuvvetleri ile Fransa arasındaki gayrinizami harpte Fransa'nın asker kayıplarının artması Fransa Devleti'ne uygulanan kamusal baskının ve harbi sürdürmesini engelleyen savunmasız alanlarının artmasına sebep olmuştur. Örneğin, 20 Mayıs 1920 tarihinde, Fransızların Adana Cephesi'nde Pozantı'da Kuva-yı Milliye kuvvetleri karşısında 500 civarındaki askerini kaybetmesi[1260] sonrasında Fransızlar bu kötü gidişe karşı tedbir geliştirmek amacıyla Mustafa Kemal Paşa'ya 30 Mayıs'tan geçerli 20 günlük ateşkes teklifinde bulunmuşlardır. [1261] Fransa ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasındaki bu anlaşma; Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin kabulü açısından Ankara Hükümeti için siyasi bir başarı olarak değerlendirilebilirken Fransa Devleti açısından ise harbin başında eşkıya olarak küçümsenen rakibe karşı alınmış askeri ve siyasi yenilginin sonucu olduğu söylenebilir. Fransız kamuoyu da bu anlaşmayı bizim değerlendirmemizle örtüşen bir şekilde değerlendirmiştir. 30 Mayıs 1920 tarihinden itibaren 20 günlük süre için imzalanan ateşkes, *La France Militarie* gazetesinde yazan General Malleterre tarafından "Pozantı yenilgisinin sonucu", *Le Progres* gazetesi "Fransa'nın asi Anadolu hükümetini tanımış olduğunu", *Le Temps* "çok şükür" diye manşetlendirmiştir. *Le Temps* ise Fransa'nın ateşkesin bozulmasına sebep olan ateşkes süresi içerisinde Karadeniz Ereğlisi'ni işgal etmesini ise İngiliz politikası doğrultusunda Yunanlıların Bursa ve İzmit'e saldırıya geçmesini kolaylaştıran bir faaliyet olarak yorumlayarak "başarısızlığa mahkûm iki politika" başlığı ile aktarmıştır.[1262]

Ateşkesin bozulması ile birlikte harbin tekrar başlaması üzerine Fransız Mebuslar Meclisinde tartışmalar başlamıştır. 24-26 Haziran 1920 tarihinde Briand konuşmasında, Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin direnişini kastederek "Biz bu gibilere şimdi haydut çetesi diyoruz, ama içimizde olsalar bunlara vatansever

[1259] Akyüz, **age**, 186.
[1260] ATASE**, Sinan Bey'in Günlüğü**, 101.
[1261] Atatürk, **Nutuk**, 310-311; Antlaşmanın maddeleri ve Fransızların Ateşkes Antlaşması'nın esir değişimi ve Antep'i boşaltmak gibi bazı hükümlerine uymamaları sonrasında yaşanan olaylara ilişkin Bkz. Hasan Akıncı (Karaafet), "Kurtuluş Savaşı Hatıraları", **Kuvayi Milliye**, s.80. (Nisan 1967):11-13.
[1262] Akyüz, **age**, 188.

gerillacı çeteler adını takarız."[1263] söylemini kullanması Fransa iç politikasında direnişin meşru görülmesi aynı zamanda harbin sürdürülmesine karşı oluşan muhalefeti gösterdiği söylenebilir.

Fransız kamuoyunda savaşa karşı eleştirilerin artmasına sebep olan önemli olaylardan biri Anadolu'nun Batı Cephesi'ndeki Yunan işgal girişimlerinin genişlemesidir. Fransız kamuoyu Kilikya harbinin devam etmesinin Yunan ve İngilizlerin bir tuzağı olarak görmektedir. Barışın sağlanması durumunda ise hem Fransa'nın ekonomik ve personel kaybı önlenecek hem de Türk direniş kuvvetleri Batı'ya kayarak Yunanlılar ile savaşta avantajlı duruma geçecektir. Fransızların bunu istemesinin sebebi ise Yunanistan'da yönetime Venizelos'un yerine gelen Alman İmparatoru Kaiser II. Wilhem'in eniştesi olan Yunan Kralı Konstantin'e karşı duyulan tepkidir. Marsilya gazetesi Le Petit Provençal'ın "Guillaume'un eniştesinin çıkarları için çocuklarımızın kanını feda eden cinai ve aptalca politikadan usandık!" başlığı tepkinin yoğunluğunu ortaya koymaktadır.[1264] Fransız basını muhaliflerin teşvikiyle birlikte artık açıktan harbe karşı kesin bir tutum almıştır. 1920 yılının sonlarına gelindiğinde Fransız basını incelendiğinde, Lyon'da *Le Progres*, Toulouse'dan çıkan *La Depeche*, Bordeaux'da yayınlanan *La Petite Gironde, Le Figaro*, Rennes'de çıkan *L'Ouest-Eclair*, Marsilya gazetelerinden *Le Petit Provençal* gazetelerinde çıkan başlıkların ortak yanı Yunan çıkarları için Kilikya harbini sürdürmenin ve daha fazla Fransız kanının akmasının gereksiz olduğu ve biran önce barışın sağlanmasına yöneliktir.[1265]

1921 yılının başlarında Türk kuvvetlerinin Batı Cephesi'nde Birinci İnönü Harbi'nde ve Doğu'da Gümrü Antlaşması'nda kazandığı askeri ve siyasi başarı ile Moskova'nın Türkler ile oluşan yakınlaşma riski İtilaf Devletlerini İstanbul Hükümetine rağmen Londra Konferansı'na Ankara Hükümeti'ni çağırmaya zorlamıştır. Londra'da Ankara Hükümeti'ni temsilen Bekir Sami Bey ve Fransa'yı temsilen Başbakan Briand arasında Güney Cephesi'ne yönelik anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmada Güney Cephesi'nde Fransa'ya yönelik ekonomik imtiyazların verilmiş olması Ankara Hükümeti tarafından "Misak-ı Milli" ruhuna ters olduğundan kabul edilmeyerek bu anlaşmayı imzalayan Bekir Sami Bey, Dışişleri Bakanlığından

[1263] Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri,** çev. Cemal Köprülü, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011), 212.
[1264] Akyüz, **age,** 193.
[1265] Adı geçen gazetelerdeki manşetler ve yazıların detayı için bakınız. Akyüz, **age**, 192-193

alınarak yerine Yusuf Kemal Tengirşek atanmıştır.[1266] Arzulanan anlaşmanın Fransızlarla yapılamamasına rağmen Ankara Hükümeti'nin İtilaf Devletleri ve Fransa tarafından muhatap kabul edilmiş olması sonrasında Ruslar ile 16 Mart 1921 tarihinde yapılan Moskova Antlaşması, Ankara Hükümeti'nin siyasi başarısı olarak değerlendirilebilir.

Londra'da yapılan anlaşmada olması istenen düzeltmeler konusunda Fransa ile Ankara Hükümeti arasındaki temaslar sonucunda anlaşma konusunda kararlı olan Başbakan Briand, Mustafa Kemal ile temasta bulunması üzerine 09 Haziran 1921 tarihinde Franklin Bouillon'u Ankara'ya göndermiş ve görüşmeler 13 Haziran 1921 tarihinde başlamıştır.[1267] Görüşmeler devam ederken *Le Temps* "kamuoyunun tek vücut halinde onların bir an önce başarıya ulaşmasını istediğini" yazmakta, Başbakan Briand ise meclisteki konuşmasında gelecekte, Fransa'nın Türkiye ile dostça bir barış içinde olması amacıyla Ankara'ya bazı tavizler yapılabileceğini söyleyerek son olarak "Bizim hiç bir art düşüncemiz yok, eğer Türk milleti yaşayacaksa, tam bağımsızlığı içinde yaşamalıdır." ifadeleri ile barış konusundaki kararlılığını vurgulamıştır. [1268]

Sonuç olarak, gayrinizami harpte zayıf aktörün ulusal/uluslararası kamuoyu baskısı oluşturmasının nihai amacı; görüş ve algıları şekillendirerek güçlü devletin harp etme iradesini azaltmaktır. Bu kapsamda Fransa ile Ankara Hükümeti arasındaki görüşmeler sonucunda 20 Ekim 1921 tarihinde Fransızların Güney Cephesi'nden çekilmesine yönelik Ankara Anlaşması'nın imzalanması sonucunda Ankara Hükümeti'nin nihai amacına ulaştığı söylenebilir.

[1266] Gencer ve Özel, **age,** 175.
[1267] Akbıyık, **age**, 332.
[1268] Akyüz, **age**, 211-212.

5. SONUÇ

Günümüzde geleneksel devlet harbi yerine aktörlerden en az birinin devlet dışı silahlı aktör olduğu gayrinizami harp usul ve yöntemlerinin kullanıldığı düşük yoğunluklu harp türlerini görmekteyiz. Devletlerin birbirlerine karşı politikanın devamı olarak gördüğü harp boyutuna geçme konusundaki isteksizliği devletler arasındaki harp yüzdesinde azalış ile kendini gösterirken, düşük yoğunluklu silahlı çatışmaların artışı ise "çatışmasızlık sürecinin" devletler için sürekli korunabilen bir durum olmadığı gerçeğini göstermiştir.

Devletlerin barış ve güvenliği muhafaza edebilmek amacıyla birbirlerine karşı gözlem ve analiz altında tuttuğu "güç dengesi" ise devletlerin güvenliğine karşı risk oluşturan devlet dışı silahlı aktörlerin sayısının artışı ile barış ve güvenliğin sağlanması noktasında eleştirel bakılması gereken bir olguya dönüşmüştür. Devletler her ne kadar rakip devletlere karşı güç dengesini muhafaza etse de, devlet formunda olmayan kendi içinde veya koruma sorumluluğu altında olan bölgelerde çıkan isyan ve ayaklanmaları organize eden zayıf aktörlere karşı savunmasız kalabilmektedir. Hasımlarına karşı gözlem ve analiz altında tutmalarını gerektirecek düzeyde bir güç dengesinin mevcut olmaması (asimetrik güç) ise devletlerin zayıf hasmını önemsememesine sebep olmaktadır. Bu durum ise güvenlik riski altında kalmasına yol açan savunmasız alanlarının doğmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple, uluslararası sistemde hasımlar arasında asimetrik güç dengesinin mevcut olduğu harp/işgal şartlarında zayıf aktörün hangi taktik ve stratejileri kullanarak bu güç dengesini kendi lehine dönüştürebileceği sorusunun cevabı önem kazanmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında güçlü devletlerin savunmasız alanlarından istifade etmek amacıyla zayıf aktörlerin uyguladığı gayrinizami taktik ve yöntemler sonrasında harp sonuçlarında zayıf aktör lehine artış gözlemlenmiştir. Günümüzün harp ortamlarında kullanılan yöntem ve taktiklerin gayrinizami harp ile yakın ilişkisi

göz önüne alındığında çalışmamızda öncelikle zayıf aktörün bu başarısında uygulamış olduğu gayrinizami harbin kavramsal analizi yapılarak, uygulanan yöntem ve taktikler ile harbin/işgalin sonucuna olan olağan etkisinin araştırılmasına odaklanılmıştır.

Bu çerçevede yürütülen çalışmada; öncelikle güçlü devletin kendi topraklarında veya koruma sorumluluğu altındaki bölgede otoritesine karşı başlatılan direnişi organize eden zayıf aktör tarafından aralarındaki asimetrik güç dengesini kendi lehine çevirmek amacıyla hangi yöntem ve taktiklerin kullanılacağı sorunsalına cevap aranmıştır. Bu sorunsalın cevaplanması öncesinde "güç" olgusun tanımlanmasına geçilerek, gücün içini dolduran güç kaynaklarının neler olması gerektiği araştırılmıştır. Güç kaynaklarının (askeri, siyasi, ekonomik, coğrafi vb.) neler olduğu ve güçlü devlet ile zayıf aktör arasındaki bu güç kaynaklarına sahip olmak bakımından oluşan asimetrik güç farkı açıklanmıştır. Daha sonra ise zayıf aktörün harp/işgal ortamında hangi yöntem ve taktikleri uygulaması ile bu asimetrik gücün lehine dönüşeceği noktası araştırılmıştır. Savaşın tarihsel incelemesinde gücün harp ortamında nasıl kullanıldığı incelenirken aynı zamanda savaşın siyasal sistemlerin ve teknolojin gelişimi sonucunda geçirmiş olduğu dönüşüme odaklanılmıştır. Bu inceleme sürecinde geleneksel bir harp ortamında güçlü devletin lehine olan güç kaynaklarına sahip olma unsurunun hangi yöntem ve taktikler ile etkisizleştirilerek zayıf aktörün başarı sağlayacağı duruma evrileceği sorunsalı "gayrinizami harp" kavramı üzerinden cevaplanmıştır.

Gayrinizami harbin kullanım sahası ve bileşenleri ise örnek olayımızın Kurtuluş Savaşı'nda gerçekleşmesinden dolayı araştırmanın çok geniş bir alana yayılarak ana örnekten sapmasını önlemek amacıyla harp dönemi ile ilişkili olan türevleri ile taktik ve yöntemleri üzerinden cevaplandırılmıştır. Kavramın tarihsel izleri çok eskiye dayanmasına rağmen devletlerin geleneksel ve nükleer savaşa olan ilgisinden dolayı kavrama yönelik ordu teşkilatlanmasının yeterli seviyeye ulaşamadığı söylenebilir. Başta ABD olmak üzere büyük devletlerin yaşamış olduğu deneyimler sonrasında yedi aşamadan oluşan gayrinizami harp uygulama planı oluşturulmuştur. Bu planın uygulama aşamaları aktörün niteliği ile teknolojin gelişimine bağlı olarak değişim gösterebilmektedir. Bu aşamaları uygulayacak olan gayrinizami harp teşkilatlanması ise "gerilla, yeraltı ve yardımcı kuvvetler" bölümlerinden oluşmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren yaşanan deneyimler

gayrinizami harbin farklı türevlerini ortaya çıkarmıştır. Kavramın günümüzdeki teknolojik gelişmeler (Web.2.0 sosyal medya uygulamaları, akıllı telefonlar vb.) doğrultusunda yaşadığı dönüşümlere odaklanan çalışmalar kapsamında yeni türevleri (War.2.0 vb.) oluşmaktadır. Çalışmada ise Kurtuluş Savaşı dönemi ile ilişkili olarak öncelikle halk hareketine ve düzensiz kuvvetlere dayanan "gerilla harbi" incelenmiştir. Gerilla harbinin Mao'nun öğretileri çerçevesinde "hazırlık ve teşekkül, operasyon dönemi, dönüşme ve kazanma" aşamaları açıklanmıştır. Gerilla harbinde kullanılan "vur-kaç, uzun savaş stratejisi, yıpratma" taktik ve yöntemlerinin geleneksel harp ile olan farklılığı ve güçlü devlette yarattığı güç kaybının harbin sonucu ve işgalin sonlandırılması ile ilişkisi ortaya konmuştur. Sonraki aşamada gayrinizami harbin bir diğer türevi olan "psikolojik harp" incelenmiştir. Tarihsel izdüşümünde Amerikan ordusunun Vietnam'da yaşadığı deneyimler başta olmak üzere döneminin güçlü devletlerinin yaşamış oldukları deneyim örnekleri ile psikolojik harbin güçlü devletin harp yapma iradesi üzerindeki olumsuz etkisi kavramsal boyutta açıklanmıştır. Son aşamada ise gayrinizami harbin bir diğer türevi olan "yıkıcı (şiddete dayalı) faaliyetler" incelenmiştir. Güçlü devletin halkı üzerinde oluşturulan korku ve baskı unsurunun ortaya çıkardığı kamu baskısının harbin yürütülmesi noktasında karar vericilere olumsuz etkisi ortaya konmuştur. Bu savunmasız alanlardan daha fazla istifade etmek isteyen zayıf aktörün istikrarlı bir şekilde yıkıcı faaliyetleri devam ettirmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Gayrinizami harbin Kurtuluş Savaşı dönemi ile ilişkili türevleri açıklandıktan sonra bu harbe harp ortamı dışında etki eden diğer hususların olup/olmadığı incelenerek kavramın bütünsel bir şekilde açıklanmasına çalışılmıştır. Bu kapsamda yapılan incelemede; güçlü devletlerin otoriter ve demokratik yapılarına göre oluşan kamusal baskının devletlerin harp yapma iradelerine etkisi üzerinde durulmuştur. Harp süresinin uzatılması ile birlikte artan harp maliyetlerinin ve personel kaybının devletlerin kamuoyu ve maliyesinde yarattığı olumsuz etkinin harp yapma iradesini sönümlediği belirtilmiştir. Gayrinizami harbin sonucuna etki eden bir diğer faktörün ise hasımların sahip olduğu ordu yapısı olduğu üzerinde durulmuştur. Ordu yapısı, düzenli mi yoksa düzensiz kuvvetlerden mi teşkil edildiği; personel niteliği, uygulamış oldukları taktik ve stratejiler ile kullanmış oldukları silah ve teçhizata kadar birçok farklılığa etki etmektedir. Geleneksel harbin taktik ve stratejilerine göre oluşturulmuş düzenli kuvvetlerin gayrinizami harpte uygulanan taktik ve stratejiler

konusundaki tecrübe ve eğitim eksikliği araziye hâkim, hızlı ve esnek düzensiz kuvvetlerin harp sahasında avantajlı duruma geçmesine sebep olmaktadır. Düzenli ordu yapılarının değişime karşı korumacı yaklaşımı; harp alanında geleneksel doktrine aykırı (düzensiz) bir şekilde harp eden kuvvetler karşısında savunmasız alanların oluşmasına sebep olmaktadır. Bu savunmasız alanları iyi değerlendiren zayıf aktörler ise gayrinizami harp esnasında güç dengesini kendi lehine çevirebilmektedir. Ordu yapısı dışında diğer bir önemli nokta ise zayıf aktöre sağlanan dış destektir. Devletlerin kendi aralarında mevcut olan "güç dengesi ve güç ikilemi" politikasının üçüncü bir aktöre karşı verilen dış destek ile ilintili olduğu ve dış destek sonucunda zayıf aktörün gücünü ikame ederek güç dengesini kendi lehine çevirebildiği bir ilişki türünün gayrinizami harbin içinde var olduğudur. Özellikle Soğuk Savaş sonrası birbirleri arasında simetrik bir güç dengesi bulunan devletlerin maliyeti ve yıkımı olacağını değerlendirdikleri geleneksel bir harbe girme konusundaki isteksizliği, devletleri silahlı mücadelenin üçüncü bir aktör üzerinden kurulmasını sağlayan harplere (vekâlet savaşı) yöneltmiştir. Dış desteğin sağladığı güvenli bir alan temini, silah ve personel temini, ekonomik destek gibi katkılar zayıf aktörün harbin başında güç dengesinde varolan dezavantajını kapatmasına yardımcı olur. Dış destek engellenemediği sürece güçlü devletin aleyhine olan harbin sonuçlanma süresi uzar.

Bu sebeple incelenen sorunsallar ve öne sürülen hipotezler, aralarında asimetrik güç dengesi olan güçlü devlet (Fransa) ile zayıf aktör (Kuva-yı Milliye) arasında bir işgal durumunda; zayıf aktör tarafından hangi taktik ve stratejilerin kullanılarak bu işgalin sonlandırılabileceği üzerine inşa edilmiştir. Öne sürülen hipotezler çerçevesinde; Fransa Devleti'nin Adana, Antep, Maraş ve Urfa bölgelerini işgal sürecinde, Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin işgale karşı kullanmış olduğu taktik ve stratejilerin sonucu olarak taraflar arasında Ankara Anlaşması'nın imzalanarak işgalin sonlandırılması bir örnek olay olarak analiz edilmiştir.

Mondros Mütarekesi sonrasında Antep, Adana, Urfa ve Maraş bölgeleri Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Fransızlar bu bölgelere daha önce bölgeden zorunlu göçe tabi tutulan Ermenileri tekrar getirmişlerdir. Bu Ermenilerin içerisindeki intikam duygusu ile hareket eden çetelerin ve Fransızlar tarafından özel eğitime tabi tutulan Ermeni milis kuvvetlerinin Fransız askerleri ile birlikte yöre halkına karşı girişmiş oldukları baskı ve şiddet olayları sonrasında yerel halkın işgale

karşı direnişi başlamıştır. Kuva-yı Milliye kuvvetleri tarafından güç kaynakları açısından üstün olan işgalci Fransız kuvvetlerine karşı işgali sonlandırabilmek amacıyla seçilen yöntem ise geleneksel harbin dışında icra edilen ve düzensiz kuvvetlere dayanan gayrinizami harp olarak tercih edilmiştir. Bu harbin tercih edilme sebepleri incelendiğinde; öncelikle Fransız kuvvetleri ile Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasındaki asimetrik güç dengesinin buna yol açtığı söylenebilir. Bu sebebi açmak gerektiğinde ise Mondros Mütarekesi sonrası harpten yenilgi ile ayrılan Osmanlı Devleti'ne ait askeri birliklerin silah ve teçhizatlarına el konulması ve askerlerin terhis edilerek birliklerin lağv edilmesi sonucunda Güney Cephesi'nde Fransızlara karşı girişilecek bir direniş hareketinin halkın örgütlenmesine dayanan düzensiz kuvvetler dışında yapılması o günün şartlarında mümkün olmadığı söylenebilir. Bu şartları bir bütün olarak değerlendiren direnişin lideri Mustafa Kemal Paşa tarafından 25 Ocak 1920 tarihinde Güney Cephesi'ne yönelik verilmiş olan talimat ise Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin gayrinizami harbe yönelik tercihini belirlemiştir.

Güney Cephesi'nde Kuva-yı Milliye kuvvetleri modern gayrinizami harp uygulama planındaki 7 aşama (Hazırlık, İlk Temas, Sızma, Örgütlenme, Genişleme, Mücadele, Geçiş) ile Mao'nun "hazırlık ve teşekkül, operasyon dönemi, dönüşme ve kazanma" aşamalarına uygun özgün bir plan ortaya koymuştur. Bu harbe yönelik ilk olarak "hazırlık ve teşekkül" aşamasında gayrinizami harbin ana hedefi olan silahsız direniş üzerinden nüfusun kazanılmasına odaklanılmıştır. Sivas Kongresi sonrasında Sivas Heyet-i Temsiliyesi'ne bağlı Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurularak, bu cemiyetlerin üzerinden yerel halkın örgütlenmesi sağlanmıştır. Bu aşamada modern gayrinizami harp teşkilatlanmasını oluşturan gerilla, yeraltı ve yardımcı kuvvetlere benzer bir teşkilat oluşturulmuştur. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri yörenin ileri gelenleri tarafından kurularak, gizli bir şekilde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Cemiyetin faaliyetlerinin gizli bir şekilde yürütülme kararının "kuruluş aşamasında yeterli elemanı ve kadrosu olmayan zayıf aktörün güçlü devlet tarafından tespit edilmesi durumunda yok olabileceği" teziyle örtüştüğü belirtilebilir. Cemiyetin almış olduğu gizlilik kararı sonrası "cemiyet üyelerinin Kur'an-ı Kerim, bayrak ve silaha el basıp, yemin ederek kabul edilmesi, toplantıların gizli bir yerde yapılması, üyelerin takma adlar kullanması" gibi hücre yapılanması ve güvenli ev yöntemlerinin geliştirildiği görülmektedir. Her şehirde ve bölgede ayrı ayrı kurulan cemiyetlerin ortak yanı teşkilatlanmasını tamamlayıp, askeri operasyonları başlatana kadar bu

gizlilik kararını uygulamalarıdır. Cemiyetler, yerelde idari konularda bölgenin kültürel, siyasi ve coğrafi şartlarından dolayı aldıkları kararlarda farklılaşırken genel olarak ise ortak hareket ederek şehir içinde semt teşkilatları oluşturmuştur. Semt teşkilatları şehrin ve bölgenin özelliğine göre 27 bölgeye ayrılacak kadar genişlemiştir. Şehir içinde savunma tertibatlarının alınması, Fransız askerleriyle ticaretin engellenmesi, göçe karşı halkın bilinçlendirilmesi, şehir içi istihbaratın kontrol edilmesi ve propaganda faaliyetlerinin yürütülmesi ile Mustafa Kemal Paşa ile haberleşme Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri üzerinden yürütülmüştür. Bu aşamada yerel halk ve ileri gelenlerden yeraltı teşkilatları ve yardımcı kuvvetlerin oluşturulmasında etkin bir şekilde istifade edilmiştir. Silahlı direnişe geçme kararı alındıktan sonra ise Kuva-yı Milliye kuvvetleri (operasyon aşaması) faaliyetleri başlamıştır. Analiz sürecinde Kuva-yı Milliye taktik ve stratejileri ile modern gayrinizami harbin türevlerinden olan gerilla harbi, psikolojik harp ve yıkıcı (şiddete dayalı) faaliyet uygulamalarının ilişkisi incelenmiştir.

Güney Cephesi'nde gerilla harbi uygulamaları Mustafa Kemal Paşa tarafından 25 Ocak 1920 tarihinde verilmiş olan talimata uygun olarak küçük mevcutlu gruplar ile Fransız kuvvetlerinin ileri karakollarına saldırı yapılması ve ulaşım hatlarının (tren ve köprülerin imha/tahrip edilmesi) kesilmesi taktikleri üzerinden ortaya konmuştur. Gerilla harbi şehir ve kırsal bölgede ayrı ayrı sürdürülmüştür. Gerilla harbinin temel insan kaynağı olan yerel nüfusun kazanılması ve kontrol altına alınması etkin olarak kullanılmıştır. Aşiretler ve köy halkı üzerinden asker kaynağının karşılanmasına çalışılmıştır.

Bölgesel boyutta incelendiğinde; Adana'da Kuva-yı Milliye teşkilatlanması batı ve doğu olmak üzere iki ayrı bölgede oluşturulmuştur. Sivas Kongresi sonrası Mustafa Kemal Paşa tarafından gizli bir şekilde bölgeye görevlendirilen gönüllü muvazzaf subaylar (Tufan, Doğan ve Sinan Bey) komutasında halkın bu teşkilatlara katılması sağlanmıştır. Bu uygulama modern gayrinizami harbin "sızma" aşaması ile örtüşmektedir. Teşkilatlanma yeterli sayıya ulaştıktan sonra (genişleme aşaması) Fransızlara karşı Adana bölgesinde silahlı direniş başlatılmıştır. Vur-kaç ve yıpratma taktikleri ile Adana çevresinde Fransız kuvvetleri yıpratılmıştır. Küçük gruplar ile esnek ve hareketli saldırılar gerçekleştiren Kuva-yı Milliye kuvvetleri Fransızlara karşı Adana ve çevresinde birçok başarı elde etmiştir. Birçok kasaba ve ilçe Fransız işgalinden kurtarılmıştır. Karboğazı Harbi'nde 44 kişilik Kuva-yı Milliye kuvvetleri

tarafından sayıca 15-20 katı büyüklüğündeki profesyonel orduya sahip Mesnil Taburu esir alınmıştır. Tank ve uçak gibi çok ileri silahlara sahip olmasına rağmen Fransız kuvvetlerine karşı geliştirilen gayrinizami harp ve taktiklere karşı Fransız kuvvetleri Kavaklıhan Harbi'nde birçok kayıp vermiştir. Şehir içinde yeraltı teşkilatları ve yardımcı kuvvetler olarak adlandıracağımız halkın ve yörenin ileri gelenlerinin desteğiyle istihbarat teşkilatı oluşturulmuştur. İstihbarat faaliyeti üzerinden Fransız kuvvetlerinin mevcutları ve harekâtları hakkında birçok bilgi alınmıştır. Bu şekilde kırsal bölgede kurulan pusu ve baskınlar sonucunda, Fransız kuvvetleri savunmasız yakalanarak, büyük zayiatlar vermişlerdir.

Antep, Urfa ve Maraş bölgelerinde yerel halk tarafından oluşturulan Kuva-yı Milliye kuvvetlerini komuta etmek üzere Sivas Kongresi sonrasında gizli bir şekilde Yörük Selim, Tufan Bey, Tekelioğlu Sinan, Kılıç Ali ve Ali Sâib Ursavaş gibi gönüllü muvazzaf subaylar görevlendirildiği gibi Ali Şefik Özdemir Bey gibi sivil komutanlarda direnişin (Antep) komutasında yer almıştır. Bu bölgelerdeki harp taktikleri benzer olmakla birlikte coğrafi ve siyasi sebeplerden dolayı taktiksel farklılıklar oluşmuştur. İşgalin ileri sürecinde Antep direnişi tam bir şehir savunması üzerine kurgulanırken, Maraş direnişi şehir savaşına dönüşmüş, Urfa'da yürütülen gayrinizami harp ise savunma yapan güçlü devlet birliklerine yıpratma taarruzu olarak planlanmıştır. Bu süreçte Kuva-yı Milliye (gerilla) birlikleri kendi gayrinizami taktik ve yöntemlerini geliştirmiştir. Şehirde semt teşkilatlanmalarının yanı sıra, şehir içinde zik zak şeklinde hendekler kazılarak tank ve motorize araçların girişinin engellenmesi, evlerin içinden ve yolların altından geçişler yapılarak mahallerin birbirine bağlanması, evlere mazgallar açılması, Fransızların şehri terk etmesi amacıyla sıralı evlerin yakılması ve uçaklara karşı sahte hedeflerin oluşturulması sayılabilir. Kırsal bölgede yeraltı kuvvetlerinden alınan istihbarat ve haberleşme sonucunda yapılan pusu ve baskın taktikleri ile şehir merkezindeki Fransız kuvvetlerinin erzak ve cephane takviyesi engellenmiştir. Tüm bölgelerde zaman zaman aksamalar olsa da cephe harbine girişilmemeye dikkat edildiği söylenebilir. Bunda gerek Mustafa Kemal Paşa'nın 25 Ocak 1920 tarihinde belirtmiş olduğu cephe harbine girilmemesi talimatının gerekse subayların ve savaşçıların Osmanlı gayrinizami harp deneyiminden gelen tecrübelerinin etkisi olduğu söylenebilir.

Yıkıcı (şiddete dayalı) faaliyetler kapsamında; korku ve baskı unsurunun etkin olarak kullanılarak güçlü devletin savaşma azmini sönümlemek amacıyla Mustafa Kemal Paşa tarafından verilen talimatta "ne kadar az olursa olsun mutlaka her Fransız kuvvetine saldırı" gerçekleştirilmesi bildirilmiştir. Adana Cephesi'nde bu hususta daha ileri boyuta geçilerek başarısız olsa dahi Fransız işgal komutanına karşı suikast planlanmıştır. Korku ve baskının artırılması amacıyla köprü ve trenlere karşı dinamitli saldırılar gerçekleştirilmiştir. Antep bölgesinde Şahin Bey tarafından Fransızların erzak konvoyları her defasında pusuya düşürülerek, yardım almaları engellenmiştir. Maraş bölgesinde ise Fransız mevzilerine giden evler zincirleme bir şekilde yakılarak, Fransız askerlerine baskı uygulanmıştır. Urfa bölgesinde şehri tahliye etmek zorunda kalan Fransız askerlerinin Şebeke Boğazı bölgesinde çevredeki köy ve aşiretler tarafından tamamen imha edilmesi ise Fransız kuvvetleri ve kamoyunda ciddi boyutta savaş azminin sönümlenmesine sebep olmuştur.

Psikolojik harp boyutunda ise propaganda faaliyetini her iki tarafında etkin olarak kullandığı görülmektedir. İstanbul Hükümeti ile işbirliği içinde olan Fransızların Kuva-yı Milliye mensuplarının günahkâr ve asi olduklarına dair verilen fetvaları uçaklardan attıkları aynı şekilde Kuva-yı Milliye tarafından ise şehir içinde halkın olduğu yerlere karşı beyannameler ve fetvaların yapıştırılması ile karşılık verildiğini görmekteyiz. Diğer taraftan ulusal/uluslararası basında Kuva-yı Milliye hareketinin meşruiyetine dair yazılar kaleme alınırken, Fransızlar tarafından ise Kuva-yı Milliye karşıtı Ferda gazetesi gibi yerel gazetelerde yazılar yayımlanarak, yerel halkın Fransız kuvvetlerini desteklemesine çalışılmıştır. Propaganda faaliyeti dışında şehir içinde esnafın Fransızlar ile ticaret yapması yasaklanırken şehir dışında ise Fransız kuvvetlerine gelen yardım kuvvetleri pusuya düşürülerek Fransız askerlerin ihtiyaçlarını karşılamaları engellenmiştir. Doğru olmayan haberler yayılarak her taşın arkasında Kuva-yı Milliyeci olduğu ve Kuva-yı Milliye'nin mevcudu ise olduğundan 10-15 kat daha fazla abartılarak gösterilmeye çalışılmıştır. Yeşil Ordu gibi orduların hazırlanarak Kafkasya'dan Kuva-yı Milliye'ye yardıma geldiği söylentisi yayılmıştır. Adana Cephesi'nde psikolojik harbin etkisini gösteren önemli olaylardan bir diğeri ise 15 Türk vatandaşının idamdan kurtarılması örneğidir. Propaganda faaliyetlerinin yürütülmesi esnasında yardımcı kuvvetler ve yeraltı teşkilatı halkın duygu, düşünceleri ile algılarının değiştirilmesine yönelik etkin olarak görev almıştır.

Heyet-i Temsiliye Güney Cephesi'nde "dönüşme" aşamasına ise Haziran 1920 tarihinden sonra geçme kararı alarak tüm Kuva-yı Milliye kuvvetlerini Adana Cephesi Komutanlığı altında toplamaya çalışmıştır. Bu aşamanında başarılı bir şekilde icra edilmesi üzerine "kazanma" aşamasının "Ankara Anlaşması" ile tamamlandığı söylenebilir.

Güney Cephesi'nde; Kuva-yı Milliye kuvvetleri ile Fransız kuvvetleri arasındaki gayrinizami harbe etki eden askeri unsurlar dışında diğer faktörlerde bulunmaktadır. Bu unsurların neler olduğu incelendiğinde; profesyonel askerlerden oluşan ve geleneksel harbe göre eğitim almış Fransız ordusu ile köy halkı ve aşiret mensuplarının bir araya geldiği düzensiz kuvvetlerden oluşan Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin ordu yapısı farklılığı belirtilebilir. Orduların muhafazakâr yapısından dolayı gayrinizami harbe yabancı olan Fransız kuvvetleri askerlerinin harp esnasında değişen harp boyutuna karşı gösterdiği direnç adaptasyon sürecinin uzamasına sebep olmuştur. Bu durum Fransızların savunmasız alanı olarak Güney Cephesi'nde ortaya çıkmıştır. Fransız kuvvetlerinin geleneksel harp perspektifinde "yüksek mevcutlu mekanize ve düzenli kuvvetler ile hasmını imha etme fikri" iklimi sert, arazi şartları engebeli ve dağlık olan Güney Cephesi coğrafyasında Fransız kuvvetlerinin hız ve esnekliğini olumsuz etkilemiştir. Bu durum küçük gruplardan oluşan esnek ve hızlı hareket edebilen aynı zamanda dağlık ve ormanlık alanda gizlenebilen Kuva-yı Milliye kuvvetlerini pusu, baskın ve vur-kaç taktikleri ile avantajlı duruma geçirmiştir. Gayrinizami harbin "savaşın kazanılması için nüfusun kazanılması hedefini" başarı ile uygulayan Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin elde ettiği insan ve istihbarat gücü kaynağı geniş ve ağır kuvvetlere sahip Fransız kuvvetlerini pusu ve vur-kaç saldırılarına açık hale getirmiştir. Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin posta yerine aynı zamanda insan haberleşmesini de kullanması yüksek mevcutlu kuvvetler ile hareket eden Fransız kuvvetlerinin ileri hareketinin önceden haber alınarak, bu duruma karşı önceden savunma ve taarruz tedbirleri alınmasını sağlamıştır.

Fransız kuvvetlerinin nüfus üzerinde tam bir kontrolü sağlayamamasından dolayı istihbarat açısından yetersiz kaldığı söylenebilir. Fransızlar bu istihbaratı genellikle yakaladıkları kişilere yapmış oldukları baskı üzerinden öğrenmeye çalışmışlardır. Fakat bu istihbaratın birçoğunun çalışmada belirtildiği şekilde asılsız olduğu gerçeğidir. Fakat Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin Fransız kuvvetleri hakkında istihbarat elde etme konusunda daha avantajlı olduğu söylenebilir. Askerlik şubeleri

ve jandarma da görev yapan Osmanlı askerleri ile yerel memurlar ve yerel halk üzerinden bu istihbaratın elde edildiği görülmektedir. Fransız birlik mevcutları dahi Fransız birliklerine ekmek sağlayan yerel tedarikçiler üzerinden rahatlıkla elde edilmiştir. Fransızların şehir içindeki olası askeri hareketleri dahi köy habercileri vasıtasıyla resmi postadan önce Kuva-yı Milliye'ye hemen ulaştırılmıştır. Fransızların bu istihbarat açığı; savaşın ilerleyen sürecinde pusu ve baskınlara karşı kendilerine dezavantaj yaratmıştır.

Fransa Devleti topraklarından uzak bir coğrafyada yürütülmeye çalışılan işgal durumunun sürdürülebilmesi için geleneksel harbe göre teşkil edilmiş olan yüksek mevcutlu mekanize, atlı ve piyade kuvvetlerinden oluşan ordu yapısının lojistik tedarikinin iyi işlemesi gerekmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın Fransızlara yönelik başarının reçetesi olarak sunduğu "küçük gruplar ile tren yollarının, köprülerinin ve tünellerin işleyemez hale getirilerek, ulaşımın saldırılar ile sekteye uğratılması" direktifi bu doğrultuda uygulanması emredilen bir taktik olarak değerlendirilebilir.

Güney Cephesi'nde; Kuva-yı Milliye kuvvetleri ile Fransız kuvvetleri arasındaki gayrinizami harbe etki eden askeri unsurlar dışındaki diğer bir husus ise Fransız Devleti'nin yaşamış olduğu ulusal/uluslararası kamu baskısıdır. Fransız Devleti'nin topraklarının tehlikede olmadığı uzak bir coğrafyada kendisine tehdit oluşturmayan zayıf aktöre karşı giriştiği işgalin başlangıcında kamuoyu devlet politikalarını desteklemiştir. Ancak harbin ilerleyen sürecinde ekonomi ve personel kayıplarının Fransız halkına yansıması ile birlikte Fransız basını ve parlamentosu başta olmak üzere Fransız kamuoyu hükümetin Anadolu coğrafyasında harbi sürdürme politikalarını eleştirmiştir. Fransızların Birinci Dünya Savaşı sonrası yaşamış olduğu mali krizleri telafi edebilmek amacıyla Güney Cephesi'nde giriştiği işgal faaliyeti; ekonomik kazanç getireceği değerlendirilen tarım arazilerinden ve köylülerin iş emeğinden istifade edilemediği için ilave askeri maliyetler ve mali kayıplar getiren bir harbe dönüşmüştür. Fransız Hükümeti'nin harbin sürdürülmesine muhalif olan ve barıştan yana fikir bildiren kamuoyuna olan sorumluluğu ve politik kaygısı harbin sürdürülmesine yönelik fikirlerden geri adım atmasını sağlamıştır.

Fransız Devleti'nin ekonomik, askeri ve siyasi savunmasız alanlarını belirginleştiren diğer önemli husus ise uzun savaş stratejisinin uygulanmasıdır. Hasmını kısa sürede imha ederek toprak kazanmayı hedefleyen geleneksel harbin aksine gayrinizami harp uzun savaş stratejisine dayanmaktadır. Bu sebeple küçük

düzensiz kuvvetler (gerilla, çete vb.) ile Fransızların ileri karakolları vurulmuş, köprü, tren ve tünel gibi sürekli olarak kullanılan ulaşım yerlerine düzenlenen saldırılar ile Fransız kuvvetleri yıpratılmıştır. Vur-kaç taktikleri sonucunda Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin tamamen imhasının zorlaşması ise harbin süresini uzatmıştır. Harbin uzaması sonucunda potansiyel gücünü gerçek güce dönüştüremeyen Fransız kuvvetlerinin savunmasız alanları belirginleşmeye başlamıştır. Harbin başında kadrosu geniş olmayan zayıf aktör tarafından düzenlenen saldırılar sonucunda oluşan personel kayıplarını önemsemeyen Fransa Devleti'nin, Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin artan mevcudu ve saldırıları sonrasında artan personel kaybına karşı iç siyasetinde oluşan eleştirilere ve asker ailelerinin tepkilerine karşın tepkisiz kalması zorlaşmıştır. Fransız basınında çıkan haberler ve parlamentodaki tepkiler incelendiğinde oluşan baskı okunmaktadır. Savaşın uzamasının diğer bir yansıması ise ekonomide olmuştur. Artan savaş maliyetlerinin ekonomiye yansıyarak Fransa'da vergilerin artması ve işsizliğe sebep olması sonucunda tepkiler başlamıştır. Fransız basınında çıkan haberler incelendiğinde halkın ve iş çevrelerinin savaşın bir önce bitirilerek barış yapılmasını istediği ve Anadolu'da niçin Fransız askerinin olduğu parlamentoda muhalifler tarafından sorgulanmaya başlamıştır. Fransız Hükümeti Maraş ve Urfa yenilgileri ile yaşamış olduğu ekonomik, siyasi ve askeri kayıpların sonucunda ise ilk olarak 30 Mayıs 1920 tarihinden geçerli olacak şekilde Güney Cephesi'nde ilk başlarda eşkıya olarak nitelendirmiş olduğu Kuva-yı Milliye direniş hareketinin bağlı olduğu Ankara Hükümeti ile 20 Günlük Ateşkes Anlaşması yapmak zorunda kalmıştır.

Zayıf aktörün gayrinizami harbe hazırlık aşamasında mevcudiyetini devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu en önemli hususlardan birinin üçüncü bir taraf tarafından sağlanan dış destek olması nedeniyle gayrinizami harbin başarısını sağlayan diğer hususlardan birinin dış destek ihtiyacı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu perspektifte gayrinizami harp bir harp türü olduğu gibi aynı zamanda üçüncü taraflar üzerinden sürdürülen bir diplomasiyi de içerisinde barındıran bir ilişki türüdür. Bu sebeple gayrinizami harp; birbirlerine karşı güç dengesi ve güç ikilemini gözetim ve kontrol altında tutmak zorunda olan güçlü devletlerin bu savunmasız alanlarından istifade etmek isteyen zayıf aktörün kendi lehine destek sağladığı bir ilişkinin çıktısı olmaktadır. Bu kapsamda Güney Cephesi'nde bu dış destek ihtiyacı öncelikle Osmanlı Devleti bağlısı askeri birlikler üzerinden sağlanan personel, silah, para ve

erzak ihtiyacı üzerinden karşılanmaya çalışılmıştır. Güvenli bir yer ihtiyacı ise işgal altında olmayan Osmanlı Devleti'nin diğer şehir ve kasabaları üzerinden karşılanmaya çalışılırken aynı zamanda Suriye bölgesindeki aşiretler üzerinden askeri destek ihtiyacı karşılanmıştır. Kuva-yı Milliye'nin bağlı olduğu Ankara Hükümeti'nin Güney Cephesi'ndeki harp sahasına direk olarak destekleri alınamasa da Batı Anadolu'daki direniş bölgeleri açısından İngiltere ve Bolşevik Rusya ile diplomasi ilişkileri yürüttüğünü bu süreçte belirtebiliriz. Bu diplomatik ilişkilerin İngiltere ile Fransız Devleti arasındaki ilişkilerde Yunanistan üzerinden bir güven problemi yaşandığı süreçte yapılması Fransız karar vericilerinin barış kararlarına etki ettiğini çalışmada belirtilen Fransız basınında çıkan haberler üzerinden söylenebilir.

Sonuç olarak Güney Cephesi'nde Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin uygulamış olduğu gayrinizami askeri taktik ve stratejilerin yanında Fransa Devleti'nin ordu yapısı, uzun savaş stratejisi, dış destek ve kamuoyu baskısı gibi faktörlerin gayrinizami harbin sonucuna etki ettiği görülmektedir. Güç kaynakları açısından Kuva-yı Milliye kuvvetlerinden fazla güç kaynağına sahip olan Fransa Devleti'nin bu potansiyel gücünü gerçek güce dönüştürmesini engelleyen gayrinizami taktik ve stratejilerin uygulanması ile birlikte Fransa Devleti işgali sonlandırma kararı alarak 20 Ekim 1921 tarihinde Ankara Hükümeti ile Ankara Anlaşması imzalamıştır. Bu durum ilk defa İtilaf Devletleri'ne mensup bir devletin Ankara Hükümeti'ni "defacto" olarak tanıması anlamına geldiğinden ileriye dönük Kurtuluş Savaşı sürecinde İstanbul Hükümeti'nin yerine Ankara Hükümeti'nin siyasi muhatap olarak tanınmasının yolunu açmıştır. Aynı zamanda İtilaf Devletleri'nin Batı Cephesi politikalarında söz sahibi devletlerden olan Fransa'nın kazanımını sağlamıştır. Bu anlaşmanın siyasi sonuçları yanında askeri sonuçları da olmuştur. Bu anlaşma sonrasında Güney Cephesi'nde barış ortamının oluşması ile birlikte Ankara Hükümeti bu cephede bulunan Kuva-yı Milliye kuvvetlerini Batı Cephesi'ne kaydırmış[1269] ve bu cephedeki askeri unsurların tecrübelerinden ve mevcutlarından Batı Cephesi'nde yararlanılarak, aynı zamanda bu direniş başarısının Batı Cephesi'nde bulunan yerel halk ile Kuva-yı Milliye kuvvetlerini motive etmesi sağlanmıştır. Güney Cephesi'ndeki tecrübeli kuvvetlerin Batı Cephesi'ne kaydırılması sonrasında tüm siyasi ve askeri gücünü Batı Cephesi'ne odaklayan

[1269] Kilikya Batı Cephesi Kuva-yı Milliye Komutanlığı yapan Tekelioğlu Sinan Bey, Kilikya'nın kurtuluşu sonrasında piyade ve süvarilerden oluşan alayı ile birlikte Batı Cephesi savaşlarına katılmıştır. Bknz. Cebesoy, **age**, 328.

Ankara Hükümeti'nin Mao'nun 3'ncü safhada belirttiği "dönüşme ve kazanma" aşamasına uygun olarak doğru kararı vermiş ve Kuva-yı Milliye kuvvetlerini düzenli orduya dönüştürmüştür. Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin düzenli orduya dönüşmesi ile birlikte Mustafa Kemal Paşa komutanlığında işgali sona erdirmek amacıyla 30 Ağustos 1922 tarihinde Yunan ordularına karşı Kurtuluş Savaşı'nın son muharebesi olan "Başkomutanlık Meydan Muharebesi" yapılarak büyük bir zafer kazanılmıştır.

Sonuç olarak; bu çalışma göstermektedir ki günümüzde yaşanan savaşlar "yeni nesil savaş" olarak ele alınsa da bu savaşların gerek Türk tarihinde gerekse diğer devletlerin tarihinde geçmiş izlerinin olduğu gerçeğidir. Devletlerin uluslararası sistemin tek aktörü olduğu ve harbin artık sadece egemen devletler arasında var olan bir olgu olduğu algısının değişime uğradığı günümüzde devlet içi çatışmalar ile birlikte zayıf aktörler tarafından daha fazla tercih edilen gayrinizami harp türevi harplerin görünürlüğü de artmaya başlamıştır. Geleneksel harpten farklı olan gayrinizami harp sürecinde uygulanan strateji ve taktiklerin harbi uzatarak güç kaynaklarındaki kayıpları artırmasının güçlü devletler için harbi nasıl karmaşıklaştırdığı gerek günümüzdeki gerekse geçmişteki harp sonuçları örnekleri üzerinden görülmektedir.

Bu sebeple günümüzde ve gelecekte öngörülen silahlı çatışma ve harplerin karakterini çözümleyebilmek adına;

a) Devletlerin siyasi ve askeri karar vericileri tarafından ileriye dönük geleneksel harpten farklı olan gayrinizami harbe yönelik analizlerin sadece askeri değil diğer disiplinler (sosyoloji vb.) ile birlikte yapılmasına,

b) Nüfusun gayrinizami harp sürecindeki etkin rolüne karşı oluşturulan taktik ve stratejilerin harekât planlarına yansıtılmasına,

c) Bu harbin aktörler tarafından tercih edilme nedenleri ile kullanılan strateji ve taktiklerin etkilerinin incelenmesine,

d) Gayrinizami harbe yönelik geçmiş ordu deneyimlerinin bu harbi uygulama ve karşı koymada sağlayacağı faydalar göz önünde tutularak profesyonel ordu sistemlerine daha fazla eklemlenmesine yönelik adımların atılmasına ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

I-KİTAPLAR VE MAKALELER

Abadan, Yavuz. **Mustafa Kemal ve Çetecilik.** bs.2. İstanbul: Varlık Yayınları, 1972.

ABD Ordu Talimnamesi. **FM-3-05.130 Army Special Operations Forces Unconventional Warfare.** 2008.

_____.**FM 3-05 Army Special Operations Forces Unconventional Warfare.** 2008.

_____.**FM 3-24 Counterınsurgency.** 2006.

_____.**FM 31-22 Counterınsurgency Force.** 1963.

_____.**FM 31-21 Guerilla Warfare.** 1958.

_____.**FM 3-0 Operatıons.** 2001.

_____.**FM 3-05.301 Psychological Operations Tactics, Techniques, and Procedures.** 2003.

_____.**FM 3-05.201 Special Forces Unconventional Warfare Operations.** 2003.

ABD Savunma Bakanlığı. **JP-1 Doctrine for the Armed Forces of the United States.** 2013**JP**

_____.**JP 1-02 Askeri Terimler Sözlüğü.** 2004.

_____.**Irregular Warfare: Counterıng Irregular Threats Joint Operating Concept Version 2.0.** 2010.

_____."Irregular Warfare: Counterıng Irregular Threats-Joınt Operatıng Concept". **Irregular Warfare: Strategy And Consıderatıons**. ed. Arnold Mılton ve Walt Berkovskı. New York: Nova Science Publishers, 2012: 4.

_____. **Irregular Warfare Joint Operating Concept Version 1.0.** 2007.

Açanal, Hasan. **Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı.** Urfa: Şurkav Yayınları, 2001.

Adil, Selahattin. **Hayat Mücadeleri.** İstanbul: Zafer Matbaası, 1982.

Akalın, Müslüm. **Urfa Kurtuluş Destanı: Milli Mücadelede Urfa Belgeler ve Anılar.** Urfa: ŞURKAV Yayınları, 2008.

_____.**Urfa'nın Kurtuluşuyla İlgili Belgeler.** Urfa: ŞURKAV Yayınları, 1997.

Akbal, İsmail. "Komitacı Eylemlerin Son Temsilcisi İsmail Hakkı Tekçe ve Faaliyetleri". **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**. s. 13. (2011): 71.

Akbıyık, Yaşar. **Mili Mücadelede Güney Cephesi MARAŞ.** Ankara: ATAM, 2015.

Aydın, Mahir. "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", **Osmanlı Araştırmaları IX.** (1989): 209-234.

Akıncı, Hasan. "Kurtuluş Savaşı Hatıraları".**Kuvayi Milliye.** s.82 (Haziran 1967):10.

_____. "Kurtuluş Savaşı Hatıraları". **Kuvayi Milliye.** s. 78 (Şubat 1967): 10.

_____. "Kurtuluş Savaşı Hatıraları". **Kuvayi Milliye.** s. 80 (Nisan 1967):11-13.

_____. "Kurtuluş Savaşı Hatıraları". **Kuvayi Milliye.** s.83 (Temmuz 1967): 16.

Akşin, Sina. Siyasal Tarih. **Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908.** İstanbul: Cem Yayınevi. 2011.

Akyol, Mehmet Cihat. **Gayri Nizami Harb.** İstanbul: Harp Akademileri Yayınları,1970.

Akyüz, Yahya. **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922).** 2.bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

Altın, Şükrü. **Teşkilat-ı Mahsusa**. İstanbul: İlgi Kültür Sanat, 2014.

Altıntaş, Ahmet. Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri. **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.** c. VII. s. 2. (2005):81

Apak, Rahmi. **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu.** Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990.

Arıkoğlu, Damar. **Hatıralarım.** İstanbul: Tan Gazetesi Matbaası, 1961.

Armaoğlu, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980.** Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1988.

Arslan, Ozan. **Osmanlı'nın Son Zaferleri: 1918 Kafkas Harekâtı.** İstanbul: Doğan Kitap, 2010.

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Belge No:2868. s.103. (Ocak 1997): 38.

_____.Belge No:2871. s.103. (Ocak 1997): 47.

_____.Belge No: 2872. s.103. (Ocak 1997): 49.

_____.Belge No:2866. s.103. (Ocak 1997): 30.

_____.Belge No:2876. s.103. (Ocak 1997): 62.

_____.Belge No: 2891. s.103.(Ocak 1997): 116.

_____.Belge No: 2896.s.103. (Ocak 1997): 133.

_____.Belge No: 2894.s.103. (Ocak 1997): 125.

_____.Belge No: 2897. s.103. (Ocak 1997): 135.

_____. Belge No: 2903, s.104. (Haziran 1997): 17.

_____.Belge No: 2920.s.104. (Haziran 1997): 82.

_____.Belge No: 2918. s.104. (Haziran 1997): 75.

_____.Belge No: 2930. s.104. (Haziran 1997): 115.

_____.Belge No: 2937. s.105. (Ocak 1998): 9.

Atatürk**,** Mustafa Kemal. **Nutuk 1919-1927.** haz. Zeynep Korkmaz. Ankara: ATAM, 2006.

Aybars, Ergün. "Trabzon Muhafazaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti ve Ali Sait Paşa Tahkik Heyeti". **Tarih İncelemeleri Dergisi**, c.2 s.1 (1984): 162.

Aydınel, Sıtkı. **Güney Batı Anadolu'da Kuva-yi Milliye Harekâtı.** Ankara: Vadi Yayınları, 2008.

Aydemir, Şevket Süreyya. **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa (1914-1922)**. c. 1. 3.bs. İstanbul: Remzi Kitabevi. 1993.

_____. **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa (1908-1914).** c.2. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010.

_____. **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa (1914-1922)**. c.3. İstanbul: Remzi Kitabevi. 2010.

Ayhan, Yusuf. "Milli Mücadele'de Tarsus". **Yeni Adana Gazetesi.** 02 Temmuz 1953: 3.

_____.**Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa (1914-1922).** c.3. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010.

Bağdatlılar, Adil. **Uzunoluk, İstiklal Harbi'nde Kahramanmaraş.** Kervan Yayınları: Toker Matbaası, 1974.

Baldwın, David. **Power Analysis and World Politics: New Trends Versus Old Tendencies.** World Politics, 1979: 161-194.

Balta, Evren. "Uluslararası Savaş". **Küresel Siyasete Giriş.** ed.Evren Balta. İstanbul: İletişim, 2014: 260.

Balkan, Fuat. **Fuat Balkan'ın Hatıraları.** İstanbul: Arma Yayınları, 1998.

Ballow, Andrew R. "Why Irregulars Wın: Asymmetry Of Motıvatıons And The Outcomes Of Irregular Warfare". Yüksek Lisans Tezi. California Naval Postgraduate School, Aralık 2016.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920)**. Ankara: 1995.

_____. **Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskânı (1878-1920)**. Ankara, 2007.

_____. **Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri (1918-1919)**. Ankara, 2003.

Bayar, Celal. **Bende Yazdım Milli Mücadeleye Giriş (6).** İstanbul: Sabah Yayınevi. 1997.

_____.**Benden Yazdım Milli Mücadeleye Giriş (7).** İstanbul: Sabah Kitapları. 1997.

_____. **Bende Yazdım: Milli Mücadeleye Giriş. (4)**. İstanbul: Sabah Yayınları, 1997.

Bayur, Yusuf Hikmet. **Türk İnkılabı Tarihi.** c.2 ks.2. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

Bıyıklıoğlu, Tevfik. **Trakyada Milli Mücadele.** c.1. Ankara: Atatürk Kültür, Dil Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 1992.

Bull, Hedley. **The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics.** Londra: Palgrave Macmillan,1977.

Cebesoy, Ali Fuat. **Milli Mücadele Hatıraları.** 2.bs**.** İstanbul: Temel Yayınları, 2010.

Cevdet Paşa. **TEZÂKİR**. yay. Cavid Baysun. c. 21-39, 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 1986.

Cemil, Arif. **I. Dünya Savaşında Teşkilat-ı Mahsusa.** İstanbul: Arba Yayınları,1997.

Ceylan, Okan. "Ödemiş ve Beydağ Yöresindeki Milli Mücadele Özelinde Zeybekler: Gökçen Hüseyin Efe", **İzmir Araştırmaları Dergisi 5.** (İzmir 2017): 100.

Cicioğlu, Filiz. "Lübnan 2006". http://ormer.sakarya.edu.tr/uploads /files /05_lubnan_2006.pdf [01.06.2018].

Clausewitz, Carl Von. **Savaş Üzerine.** çev. Selma Koçak. İstanbul: Doruk Yayınevi, 2011.

Chorbajian, Ghevont. “The 22 Days of Marash: Papers on the Defence of the City Against Turkısh Forces January- February 1920”. **Armenian Review**. çev. Nishan Der Bedrosyan. c.31. (1979): 403.

Collıns, Michael. **The Path to Freedom.** Dublın: The Talbot Press, 1922.

Coşkun, Alev. **Kuvayi Milliye’nin Kuruluşu.** İstanbul: Çağdaş Yayınları,1997

Coşkun, Tevfik. **Kadirli Mücadelesi ve Hatıralar.** Kadirli: Kadirli Basımevi,1957.

Craig, Gordon A, Felix Gilbert. “Günümüzdeki ve Gelecekteki Strateji Üzerine Düşünceler“. Machiavelli’den Nükleer Çağa Modern Strateji. ed. Peter Paret. çev. Doruk Can Koçak. İstanbul: Doruk Yayınevi, 2015: 1037.

Çamurdan, Ahmet Cevdet. **Cumhuriyet’in 50’nci Yılında Kozan’ı Tanıyalım. Önder Matbaa: Ankara, 1973.**

Çapa, Mesut. **Milli Mücadele Döneminde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti.** Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.1998.

_____.**Pontus Meselesi: Trabzon ve Giresun’da Milli Mücadele.** Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.1993.

Çapa, Emin. “Milli Mücadele Döneminde İstikbal Gazetesi”. **Atatürk Yolu Dergisi**. c.3. (1992):133-168.

Çay, Abdülhaluk M., Yaşar Kalafat. **Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Kuvay-ı Milliye Hareketleri.** Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1990.

Çelik, Kemal. **Milli Mücadele’de Adana ve Havalisi (1918-1922).** Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.

Çiçek, Hikmet. **Dr. Bahattin Şakir: İttihat ve Terakki’den Teşkilatı Mahsusa’ya Bir Türk Jakobeni**. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2004.

Deery, Phillip. “Malaya,1948 Britain’s Asian Cold War?”. **Journal of Cold War Studies.** c.9, s.1. (2007): 52.

Doğan, Orhan. “Milli Mücadele Döneminde Maraş’ta Müdafaa-i Hukuk Örgütlenmesi ve Kuvâ-yi Milliye’nin Kuruluş ve Faaliyetleri”. **Milli Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler-Gaziantep, 25-27 Aralık 2013.** ed. Erdem Ünlen, Orhan Neçare, Yunus Emre Tansü, Mehmet Biçici. Ankara: ATAM, 2015: 166.

Doughty, Robert Allan. **Evolution of Us Army Tactical Doctrine 1946-1976.** Kansas: Combat Studies Instıtute,1979.

Dumont, Paul. “1865 Tarihinde Güney-Doğu Anadolu’nun Islâhı”. **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**. çev. Bahaeddin Yediyıldız. s. 10-11. (1981): 369-394.

Dural, Baran. “Antonıo Gramscı ve Hegemonya”. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi.** c.11, s.39. (2012): 309-321.

Edmund Bremond, **La Cilicie en 1919-1920**, Paris 1921, (Aktaran: Akyüz, Yahya. **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922).** 2.bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

Efe, Cemal. **İstiklal Savaşında Adanalıların Kahramanlık Destanı.** Burhaneddin Basımevi, 1937.

Efendiyeva, N. Zeki. “Güney Anadolu’da Fransız İşgaline Karşı Türk Ulusunun Savaşı”. **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi.** çev. Olcay Çankaya, s.36 (1988): 86.

Elliott, Mabel Evelyn. **Beginning Again at Ararat.** New York, Chicago, London, Edinburg: Fleming H.Revell Company, 1924.

Ellis, John. **A Short Hıstory Of Guerrilla Warfare.** New York: St. Martın Pres 1976.

Ener, Kasım. **Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi.** Ankara: San Matbaası, 1970.

_____. **Çukurova’nın İşgali ve Kurtuluş Savaşı.** İstanbul: Berksoy Matbaası, 1963.

Ercan, Yavuz. “Kuva-yı Milliye’nin Yapısı ve Niteliği Üzerinde Bir Tahlil”. **İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler.** Ankara: Gnkur Basımevi, 1985:231.

Esedullah, Oğuz. **Hedef Ülke Afganistan.** İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Eslen, Nejat. **Tarih Boyut Savaş ve Strateji.** İstanbul: Truva Yayınları, 2005.

Fevzi, Ömer. **Osmanlı Gayrinizami Harp Doktrini**. haz. Ali Güneş. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.

Fırat, Kerim. **Urfa Savaşından Yapraklar.** Gaziantep: C.H.P Basımevi, 1940.

Fikri, Bekir. **Balkanlarda Tedhiş ve Gerilla.** İstanbul: Belge Yayınları, 1976.

Galula, David. **COIN Warfare: Theory and Practice.** Londra: PSI, 1964.

_____ **Pacıfıcatıon in Algeria (1956-1958).** Santa Monica: RAND Cooperation, 2006.

Gencer, Ali İhsan, Sabahattin Özel. **Türk İnkılap Tarihi.** 19.bs. İstanbul: DER Yayınları, 2016.

Genç, Şeref. “İstiklal Savaşında Mersini Kurtarma Çalışması”. **Kuvayi Milliye**. s. 82. (Haziran 1967) :17.

_____.“Mersin Su Bendi Muharebesi”. **Kuva-yı Milliye.** s. 10. (Ocak 1959):6.

_____."Çukurova'da Sağ Cenah Mıntıkası Olay ve Savaşları". **Kuvayi Milliye**. s. 181. (Ekim 1975):21.

Genelkurmay ATASE Başkanlığı. **Balkan Harbi (1912-1913).** c.1. Ankara: Genkur Basımevi,1970

_____. **Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzey Batı Anadolu 1919-1921.** Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994.

_____. **Kuvayımilliye Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey'in Günlüğü.** Ankara: ATASE, 2012.

_____.**Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi.** c. 2. ks. 1. Ankara: Genelkurmay Basımevi,1994.

_____.**Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi.** c. 2. ks. 2. Ankara: Genelkurmay Basımevi,1999

_____. **Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi.** c. 4. Ankara: ATASE, 2009.

_____.**Türk İstiklal Harbi (İdari Faaliyetler)**. c. 7. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1975.

_____.**Türk İstiklal Harbi İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)**. c.6. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1974.

_____.**Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri.** Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 1989.

Grotius, Hugo. **Savaş ve Barış Hukuku.** çev. Seha L. Meray. İstanbul: Say Yayınları, 2011.

Goloğlu, Mahmut. **Erzurum Kongresi.** Ankara: Nüve Matbaası,1968.

_____ .**Milli Mücadelede Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa.** Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Basımevi, 1981.

Gökbel, Asaf. **Milli Mücadelede Aydın.** Aydın: Kolalı Matbaası, 2005.

Guevara, Che. **Gerilla Savaşı**. çev. Eylül Sevinç. İstanbul: Ulusal Kültür, 1998.

Güneş, Ali. "Balkan Harbi'nde Osmanlı Gayrinizami Harp Tecrübesi". Yüksek Lisans Tezi. Harp Akademileri Stratejik Araştırma Enstitüsü, 2014.

Güneylioğlu, Murat. "A.F.K.Organski". **Savaş Kuramları.** ed. Erhan Büyükakıncı. Ankara: Adres Yayınevi, 2015: 663.

Gürcan, Metin. "Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar". **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri.** ed. Atilla Sandıklı. İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2012: 88.

Gürer, Turgut. **Komitacı BJK'nin Kurucusu Fuat Balkan'ın Anıları.** İstanbul: Gürer Yayınları, 2008.

Gürsoy, Ahmet. **Milli Mücadelede Giresunlular.** Giresun: Yeşilgiresun Gazetesi Yayınları, 1994.

Hacısalihoğlu, Mehmet. "İttihadcılar ve Makedonya İhtilal Komiteleri: İttihad ve Terakki Hükümetinin Başlamasına Kadar İlişkiler, Pazarlıklar ve Sonuçları". **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**. s. 38. (2003): 101-118.

Halaçoğlu, Yusuf. **Ermenilerin Suriye'ye Nakli: Sürgün mü, Soykırım mı? Belgeler.** Ankara: Ankara Ticaret Odası. 2004.

_____."Fırka-i Islâhiye ve Yapmış Olduğu İskân", **İstanbul Üniversitesi Ebedebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, s. 27. (1973): 3-5.

Hammes, Thomas X. **The Sling and the Stone: On War in the 21st Century.** St. Paul: MN, Zenith Press, 2004.(Aktaran: Gürcan, Metin. "Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar". **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri.** ed. Atilla Sandıklı. İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2012: 88.)

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi. Vesika No:415/a**.** s.15. (Mart 1956).

_____. Vesika No:383**.** s.15. (Mart 1956): 1-2.

Hatipoğlu, Süleyman. **Filistin Cephesi'nden Adana'ya.** İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2009.

_____. "I. Dünya Savaşı Sonunda Halep Sokak Muharebeleri ve Mustafa Kemal Paşa". **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c.IVX. s.42. (1998): 1169.

Hobbes, Thomas. **Leviathan.** çev. Semih Lim. İstanbul: YKY, 2004.

Jaeschke, Gotthard. **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri.** çev. Cemal Köprülü. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011.

Jarvis, C.S. **Three Deserts.** Londra: John Murray, Albemarle Street, W. 1936. (Aktaran: Stoddard, Philip H. **Teşkilat-ı Mahsusa.** çev. Tansel Demirel. 3.bs. İstanbul: Arma Yayınları, 2003).

İdem, Tekin. "Ahmet Remzi Yüreğir'in Hayatı ve 8. Yasama Dönemi Meclis Faaliyetleri". **Tarih Okulu Dergisi.** s.XXII. (2015): 329.

İlgürel, Mücteba. **Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri.** İstanbul: ATAM, 1999.

İlkkurşun, Ali Orhan. **Ali Orhan İlkkurşun Anıları.** haz. Engin Berber, Taner Bulut ve Tülay Gül. Ödemiş: Yıldız Kent Müzesi ve Arşivi Yayını, 2013.

İnan, Afet. **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**. hz. Arı İnan. bs.10. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.

İslam, İbrahim. "Milli Mücadeleye Muhalif Bir Gazete: Ferda". **Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. s.12 (2009): 158-174.

Kadercan, Burak. "Güç". **Uluslararası İlişkilere Giriş.** ed.Şaban Kardaş, Ali Balcı İstanbul: Küre Yayınları, 2015: 328.

Kaldor, Mary. **New and Old Wars.** Cambridge: Polity Press, 2012.

Karabekir, Kazım Karabekir. **İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat ve Terakki Erkânı.** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2010.

Karan, Kaya. **Türk İstihbarat Tarihi: Yıldız İstihbarat Teşkilatı ve Teşkilat-ı Mahsusa'dan MİT'e**. İstanbul: Truva Yayınları, 2008.

Karaırmak, F. Vicdan. **Çukurova'nın Kurtuluşu.** İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası. 1953.

Kaygusuz, Bezmi Nusret. **Roman Gibi.** İzmir: İzmir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2002.

Keegan, John. **Savaş Sanatı Tarihi.** çev. Füsun Doruker. İstanbul: Bilgin Yayıncılık, 1995.

Kemal, Cemal. "Osmanlı'nın Filistin Cephesi'ndeki Son Muharebesi". **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**. s.45. (2010):59.

Kerr, Stanley Elphinstone. **The Lıons of Marash**. Albany: State Unıversty of New York Press, 1973.

Kılıç Ali. **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları.** der. Hulusi Turgut. 11.bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2008.

Kilcullen, David. "Evolution of Unconventional Warfare". **Scandınavıan Journal of Mılıtary Studıes.** c.2. s.1 (2019) :61.

Kissinger, Henry. "The Viet Nam Negotiations". **Foreign Affairs**. c. 47. s. 2. (1969): 211-234. https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/1969-01-01/viet-nam-negotiations [27.04.2018].

Koçoşoğlu, Osman Muzaffer. "Osman Muzaffer Anlatıyor." **Kuvayi Milliye**. s.52 (Aralık 1964):14-15.

Konukçu, Enver. **Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919).** Ankara: ATAM, 2000.

Köstüklü, Nuri. **Milli Mücadelede Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları.** Ankara: ATAM,1999.

Kurtuluş Savaşında İçel (Anonim). Mersin: Baha Matbaası, 1971.

Lawrence, Thomas Edward. **Seven Pillars of Wisdom.** Delhi: Oxford Unıversıty Press, 1955.

Levy, Jack and Wıllıam R.Thompson. **The Arc or War: Origins, Escalation and Transformation.** Chicago: Chicago Unıversty of Chicago Press, 2011.

Lind, William, Keith Nightengale, John F. Schmitt, Joseph W. Sutton, Gary I. Wilson. "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation." **Marine Corps Gazette.** c.73. s.10. (1989): 22-26.

Lyall, Jason, Isaiah Wilson "Rage Against the Machines: Explaining Outcomes in Counterinsurgency Wars". **International Organization.** c. 63, s.1 (2009): 67-106. www.jasonlyall.com/wp-content/uploads/2013/01/Rage_Final.pdf. [17.12.2017].

Machiavelli, Nicolo. **Prens.** çev. Harun Mutluay. İstanbul: Dünya Klasikleri İnceleme, 2014.

Mack, Adrew. "Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict". **World Politics.** c. 27, s. 2 (1975) : 175-199. https://web.stanford.edu/class/polisci211z/ [18.12.2017]

Malaya Department of Information, "Communist Banditry in Malaya: The Emergency June 1949– December 1949". Kuala Lumpur: Standard Engravers and Art Printers, 1950: 8 (Aktaran: Phillip Deery, "Malaya,1948 Britain's Asian Cold War?". **Journal of Cold War Studies.** c.9, s.1. 2007: 52).

Marighella, Carlos. **Mını-Manual of the Urban Guerrilla.** Kanada: Abraham Guillen Press, 2002.

May, Ernest R. **Knowing One's Enemies: Intellıgence Assesment before the Two World Wars**. Princeton, 1984. (Aktaran: Gordon A.Craig, Felix Gilbert "Günümüzdeki ve Gelecekteki Strateji Üzerine Düşünceler". Machiavelli'den Nükleer Çağa Modern Strateji. ed. Peter PARET. çev. Doruk Can Koçak. İstanbul: Doruk Yayınevi, 2015).

Maurice, Abadie. **Antep ve Dört Kuşatma (1920-1921).** çev. Kaya Öztaş. İstanbul: Yaşar Cevizli Mağazaları, 2012.

Mearsheimer, John J. "Structural Realism". **International Relations Theories: Discipline and Diversity.** ed. Milja Kurki, Steve Smith, Tim Dunne. New York: Oxford University Press, 2007: 71-88.

Merill, E. John. **Pen Pictures of the Siege of Aintab.** Boston: American Board of Commissioners, Ekim 1920.

Miles, Franklin. **Asymmetric Warfare: An Historical Perspective.** Pensilvanya: US Army War College, 1999.

Morgenthau, Hans J. **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace.** New York: Alfred A. Knopf, 1948.

Mutlu, Fikri. "Milli Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım". **Kuvayi Milliye.** s.83 (Temmuz 1967):10.

Nagl, John A.**Counterınsurgency Lessons From Malaya and Vıetnam.** London: Praeger, 2002.

Nye, Joseph. **Soft Power.** New York: Public Affairs, 2004.

Nurettin, Lohanizade Mustafa. **Gaziantep Savunması.** çev. Mehmet Ali Akidil. İstanbul: Kastaş Yayınları, 1989.

Onar, Mustafa. **Kuruluşundan Kurtuluşuna, bağlantıları ile Saimbeyli**. Adana: Ekin Yayıncılık.

Organski, **World Politics.** New York: Alfred Knopf Inc, 1958. (Aktaran: Murat Güneylioğlu. "A.F.K.Organski". **Savaş Kuramları.** Ed.Erhan Büyükakıncı. Ankara: Adres Yayınevi. 2015: 663).

Özalp, Kazım. **Milli Mücadele-(I) 1919-1922.** 4.bs. Ankara: Tarih Kurumu Yayınları. 1998.

Özalp, Yalçın. **Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi.** Ankara: Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Yayınları. 1984.

Özcan, Filiz Akın, Günver Güneş. "Ali Orhan İlkkurşun ve Ödemiş Kuva-yı Milliyesi", **Kuva-yi Milliye'nin 90.Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 6-8 Eylül 2009.** İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Nisan 2010: 642.

Özçelik, İsmail. **Milli Mücadele'de Güney Cephesi URFA.** Ankara: ATAM, 2003.

Özdemir, Haluk. "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.** c.63, s.3 (2008):136. http://dergiler.ankara.edu.tr/detail.php?id=42&sayi_id=935 [19.11.2018].

Özdemir, Zekeriya. **Balıkesir Bölgesinde Milli Mücadele Hareketleri.** Ankara: Tisimat Basımevi. 1997.

Özel, Sabahattin. **Milli Mücadelede Trabzon.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

Özoğuz, Esat. **Adana'nın Kurtuluş Mücadelesi Hatıraları.** İstanbul: Ülkü Matbaası, 1934.

Öztoprak, İzzet. "Adana ve Çevresinde Müdafaa-i Hukuk Çalışmaları". **ATAM Dergisi.** c. VIII. s. 22. (1991) :120.

_____."Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti". **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri 13-17 Ekim 1986.** Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.1988: 338-339.

_____."Türkiye'nin İşgali ve Milli Direniş Hareketleri". www.tarihtarih.com. [21.02.2019]

Palmer, Robert. "Büyük Frederick, Guıbert, Bülow: Kraliyet Savaşlarından Ulusal Savaşlara". **"Modern Stratejinin Yaratıcıları".** ed.Edward Mead Earle. çev. Demirhan Erdem, Çiğdem Erdem, Gülçin Ülgezen. Ankara: ASAM, 2003:47.

Pamuk, Bilgehan. **Bir Şehrin Direnişi: Antep Savunması.** İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.

Pazarcı, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk.** Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.

Resperger, István. "Features of Hybrid Operations". **Asymmetric Warfare: Conflict of the Past, the Present, and the Future Konferansı Bildiriler**, **9-10 Aralık 2016.** ed. Almos Peter Kıss. Budapeşte: Dialog Campus, 2016: 217.

Rıza, Ali. **Ahfada Yadigar Urfa Mücahedesi.** haz. Müslüm Akalın. Urfa: Şurkav Yayınları,1995.

Rid, Thomas, Marc Hecker. **War 2.0 Irregular Warfare in the Information Age.** London: Praeger Security International, 2009.

Sabis, Ali İhsan. **Harp Hatıralarım.** c. 1. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1943.

_____. **Harp Hatıralarım.** c. 2. İstanbul: Nehir, 1990.

_____. **Harp Hatıralarım: İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri.** c. 5. İstanbul: Nehir Yayınları, 1993.

Saral, Ahmet Hulki, Tosun Saral. **Vatan Nasıl Kurtarıldı, Nur Dağları (Amanoslar), Toroslar, Adana, Maraş, Gaziantep ve Urfa'da Kuvayi Milliye Savaşları.** Ankara: Türkiye İş Bankası, 1970.

Saral, İsmail Tosun. "Çukurova'nın Fransızlar Tarafından İşgali ve Türklere Karşı Kullanılan Tanklar". **Düşünce ve Tarih Dergisi.** s. 31 (Nisan 2017): 31-37.

Selvi, Haluk. "Ayvalık İşgali ve Belediye Çeşmesi Protokolü". **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.** s. 51. c. XVII. (2001):843.

Shy, John, Thomas W.Collier. "Devrim Savaşı". **Modern Strateji: Machiavelli'den Nükleer Çağa.** ed. Peter Paret. çev. Doruk Can Koçak. Doruk Yayınevi, 2015: 983.

Singer, David, Mervin Small. **Resort to Arms: International and Civil War, 1816-1980.** Beverly Hıls CA: Sage, 1982.

Sofuoğlu, Adnan. "İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş". **AÜ. Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi.** (2002): 134.

_____."Akbaş Baskını (Olayları) ve Yankıları". **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. s**. 26. c. IX. (1993):421.

_____."Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında İşgal Döneminde Bursa" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.** s. 55. c. XIX (2003):54.

Sonyel, Salahi Ramadan. **Kaygılı Yıllar Gizli Belgelerle Kurtuluş Savaşının Perde Arkası (1918-1923).** İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012.

Stoddard, Philip H. **Teşkilat-ı Mahsusa.** çev. Tansel Demirel. 3.bs. İstanbul: Arma Yayınları, 2003.

Şahingöz, Mehmet. "İzmir'de yapılan Maşatlık Mitingi ve İzmirlilerin İşgale Tepkisi". **Ege Ünv. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi.** c.4. s.1. (1989) :53.

Şalvuz, İsmail Ferahim. **Kurtuluş Savaşında Kahraman Çukurovalılar.** İstanbul: Aydınlık Basınevi, 1938.

_____. "Tarsus Bağlar Muharebesi". **Kuvayi Milliye**. s.36. (1961):7.

Şapolyo, Enver Behnan. **Kuva-yi Milliye Tarihi: Gerilla.** Ankara: Yıldız Matbaası, 1957.

Selanikli, M. Hamdi. "Birinci Kavaklıhan Muharebesi 11 Nisan 1920". **Kuvayi Milliye**. s.7 (1952):7

Şenalp, Cemil. **Ulusal Kurtuluş Savaşında Fransız İşgal Bölgelerinde Sivil İşler/Askeri Hükümet Faaliyetleri.** İstanbul: Harp Akademileri Yayınları, 2006.

Şıvgın, Hale. "Trablusgarp Savaşı". **Türkler 13.** ed.Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002: 280.

Şimşek, Nurettin. **Teşkilat-ı Mahsusa'nın Reisi Süleyman Askeri Bey Hayatı, Siyasi ve Askeri Faaliyetleri.** İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.

TBMM Gizli Celse Tutanakları, Devre 1, İçtima Senesi 1., c.1 24 Nisan 1336 [1920], Latin harfli baskı.:5
www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT01/gcz01001002.
[02.05.2019].

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre I, İçtima I, c. I, 1 Mayıs 1336 [1920].:6
www.tbmm.gov.tr./tutanak/kapali_oturumlar/kapali_oturum_tutanaklari.htm.
[02.05.2019].

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre.1, İçtima 32, c.2, 12 Temmuz 1920, Latin harfli bs.: 275.
www.tbmm.gov.tr./tutanak/kapali_oturumlar/kapali_oturum_tutanaklari.htm.
[02.05.2019].

Thucydides. **The Peloponessian War.** çev: Martin Harmond. New York: Oxford Universty Press, 2009.

Timurtaş, Ali Rıza. "Doğan Efe Hatıralarını Anlatıyor". **Kuvayi Milliye**. s.22. (1960):7.

Toft, Ivan Arreguin. "How the Weak Win Wars". **İnternational Security.** c.26. s.1 (2001): 97.

Topallı, Osman Fikret. **Müdafaa-i Hukuk ve İstiklal Harbi Tarihinde Giresun.** Trabzon: Serander Yayınevi, 2011. 64.

Toroğlu, Midhat. "Tarsus Bağlar Muharebesi". **Kuvayi Milliye**. s.10. (1959):16.

Tse-tung, Mao. **On Guerrilla Warfare.** çev. Samuel B. Griffith. Washington: US Marine Corps FMFRP 12-18, 1961.

Tufan Paşa, Osman. **Kurtuluş Savaşı Hatıraları.** İstanbul: Arma Yayınları,1998.

_____. **Kilikya Doğu Bölgesinde Milli Hareketler ve Kozan Sancağı ile Mülhakatının Kurtuluş Hatıraları.** Bahar Matbaası, 1964.

Turan, Mustafa. "İstiklal Harbi'nde Milne Hattı". **ATAM Dergisi**. c.VII. s.21 (1991): 567-579.

Tunaya, Tarık Zafer. **Türkiyede Siyasal Partiler**. c. 1. 2 bs. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları. 1988.

Türkmen, Zekeriya. "İzmir'in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi". **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.** s. 10. (2001): 123.

Uçarol, Rifat. **Siyasi Tarih (1789-2001)**. İstanbul: Der Yayınları, 2008.

Ursavaş, Ali Sâib. **Çukurova Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluşu.** çev. Mehmet Ali Akidil. İstanbul: Kastaş A.Ş. Yayınları, 1988.

Uzel, Sahir. **Gaziantep Savaşının İç Yüzü.** Ankara: Doğuş Matbaası, 1952.

Waltz, Kenneth N. **Theory of International Politics.** Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company. 1979.

Wendt, Alexander. "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics". **International Organizations.** c. 46. s.2. (1992): 391-425.

Wright, Quincy. **A Study of War.** Chicago: Universty of Chicago Press. 1942.

Yakar, Halil İbrahim, Ü. Gülsüm Yaprak Pusat, **Antep Savunması Askeri İaşe Defterleri/Açlığın Günlüğü** (Gaziantep: Gaziantep Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014), 61.

Yalçınkaya, Haldun. "Savaş". **Uluslararası İlişkilere Giriş.** ed.Şaban Kardaş, Ali Balcı. İstanbul: Küre Yayınları, 2015: 415.

_____ **Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı.** Ankara: İmge, 2008.

Yalvaç, Faruk. "Eleştirel Teori".**Uluslararası İlişkilere Giriş.** ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı. İstanbul: Küre Yayınları, 2015: 223-239.

Yavuz, Bige. **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından (1919-1922).** Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 1994.

Yavuz, Ünsal. "Fransız Resmi Belgelerinde Mustafa Kemal ve Ulusal Bağımsızlık Savaşımız (1919-1922)". **XI. Türk Tarih Kongresi.** Ankara: TTK Basımevi, 1994: 2197-2209.

Yavuz, Nuri. "Fırka-i Islahiye Ordusunun Özellikleri ve Faaliyetleri". **Gazi Akademik Bakış Dergisi**. c. 5. s. 10 (2012): 118-119.

Yetkin, Hulusi. **Gaziantep Savaşı Hatıralarından Derlemeler.** Gaziantep: Işık Matbaası, 1962.

Yetkin, Hulusi, Mehmet Solmaz. **Gaziantep Savunmasında Şehit Şahinin Yeri.** Gaziantep: Gaziyurt Matbaası, 1963.

Yıldırım, Bülent. "Ermeni Çeteci Antranik ve Gerçekler", **1915'e Hapsedilen Tarih: Ermeni Meselesi**, ed. Ferudun Ata. Konya: KOMBASSAN Vakfı, 2016:57-72.

Yılmaz, Aytekin. **Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler.** Ankara: KADİM, 2013.

Yüreğir, Ahmet Remzi. "Milli Mücadelede Çukurova"**. Yeni Adana Gazetesi**. 06 Nisan 1953.

_____."Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti teşekkül etti". **Yeni Adana Gazetesi**. 21 Ocak 1953.

_____."Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nasıl kuruldu?".**Yeni Adana Gazetesi**. 5 Ocak 1953.

_____. "Milli Mücadelede Çukurova". **Yeni Adana Gazetesi**. 24 Ocak 1953.

_____. "Vali Bremond'a karşı bir suikast tertip ediliyor.". **Yeni Adana Gazetesi.** 12 Şubat 1953.

_____. "Kilikya ve Osmaniye Cepheleri Kuruluyor". **Yeni Adana Gazetesi**. 31 Ocak 1953.

_____. "Milli Mücadelede Çukurova". **Yeni Adana Gazetesi**. 05 Mart 1953.

_____. "Milli Mücadelede Çukurova". **Yeni Adana Gazetesi.** 10 Mart 1953.

_____. "Milli Mücadelede Çukurova", **Yeni Adana Gazetesi**, 12 Mart 1953.

_____. "Fransızlar Bozantı için yeni hazırlıklara girişti". **Yeni Adana Gazetesi**, 25.03.1953.

_____. "Milli Mücadelede Çukurova". **Yeni Adana Gazetesi**. 06 Nisan 1953.

_____. “Milli Mücadelede Çukurova”. **Yeni Adana Gazetesi**. 09 Nisan 1953.

_____. “Milli Mücadelede Çukurova”. **Yeni Adana Gazetesi**. 10 Nisan 1953.

_____. “Milli Mücadelede Çukurova”. **Yeni Adana Gazetesi.** 15-17 Haziran 1953.

_____. “Milli Mücadelede Çukurova”. **Yeni Adana Gazetesi**.19 Haziran 1953.

_____. “Milli Mücadelede Çukurova”. **Yeni Adana Gazetesi**. 07 Nisan 1953.

2-İNTERNET VE GAZETE KAYNAKLARI

“Bir İngiliz rehinenin daha “IŞID” videosu yayımlandı”. **BBC News.**18 Eylül 2014. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/09/140918_isidrehine[07.12.2018].

“Birleşmiş Milletler Antlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün Onanması Hakkında Kanun (4801 S.K)”. **Resmi Gazete.** 6092. (24.08.1945):9237-9253. https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf [01.12.2019].

“Geldikleri Gibi Dönemediler”. **Milliyet.** 26 Mart 1994.

Heilderberg Institute for International Conflict Research (2018). Conflict Barometer. 2017. https://hiik.de/2018/02/28/conflict-barometer-2017/ [01.06.2018].

“İŞİD internetten nasıl gönüllü topluyor?”. **BBC News.** 31 Temmuz 2015. https:// www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150731_isid_internet. [07.12.2018].

“Mondros Ateşkes Antlaşması Sonrası İşgal Edilen Yerler Haritası”. http://depo.sosyal-bilgiler.com/gorseller/mondros-ateskes-antlasmasi-sonrasi-isgal-edilen-yerler-haritasi [18.02.2019].

“Ödemişli Ahmetoğlu Ali Orhan İlkkurşun'a vatani hizmet tertibinden aylık bağlanmasına dair Kanun”. **Resmi Gazete.** 11761. 23 Temmuz 1964.

Supplement a L’Asie Française. Juin 1922:20 (Aktaran: Akyüz, Yahya. **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922).** 2.bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.)

Topal Osman Ağa, http://www.giresun.gov.tr/topal-osman-aga1 [15.03.2019.]

Türk Dil Kurumu. www.tdk.gov.tr [28.02.2019].

Vietnam Veterans of America. https://vva.org/[10.05.2018].

“YPG’li Teröristlerin Sivil Oyunu Görüntülendi”. **Yeni Şafak Gazetesi.** 13.02.2018. https://www.yenisafak.com/dunya/ypgli-teroristlerin-sivil-oyunu-goruntulendi-3121186 [13.02.2018].

"2018: World's internet users pass the 4 billion mark". https://wearesocial.com/blog/2018/01/global-digital-report-2018 [29.04.2018].

EKLER

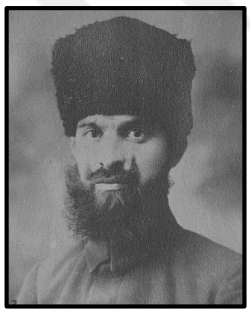
Ek-1: Adana Cephesi'ne Ait Fotoğraflar

Binbaşı Kemal Doğan Bey
(Kozanoğlu Doğan Bey)
Adana Cephesi Kuva-yı Milliye Komutanı

Piyade Yüzbaşı Osman Tufan Bey
(Aydınoğlu Tufan Bey)
Adana Doğu Cephesi Kuva-yı Milliye Komutanı

Yüzbaşı Ali Ratip Bey
(Tekelioğlu Sinan Bey)
Adana Batı Cephesi Kuva-yı Milliye Komutanı

Ek-1a: Adana Cephesine Ait Fotoğraflar

Fransız Uçakları Tarafından Erkek Muallim Okuluna Atılan Bombalara Ait Şarapnel Parçaları[1270]

Mesnil Taburunu Esir Alan Karabomba Müfrezesi

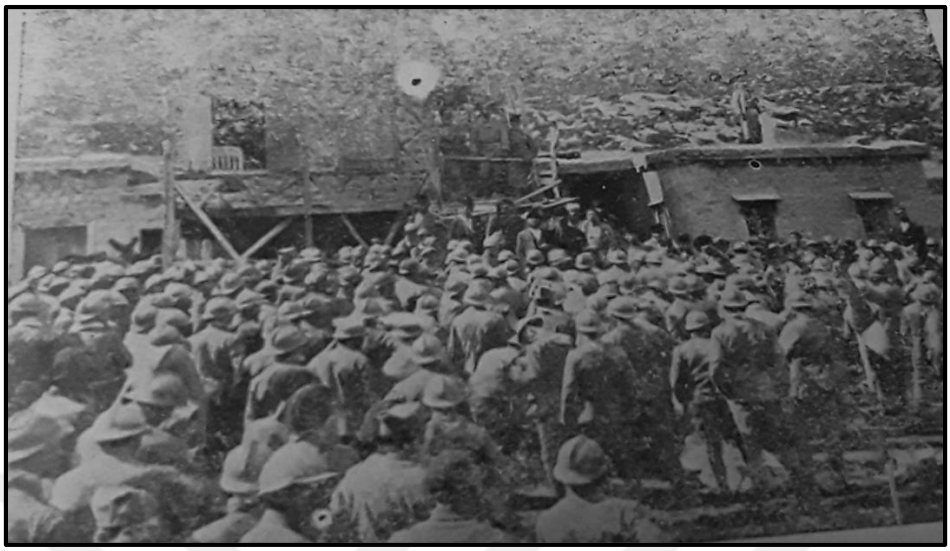
Mesnil Taburunu Esir Alan Üsteğmen Hasan Akıncı (Kara Afet)

[1270] Fotoğraf işgal döneminde Adana Vali vekilliği yapmış Esat Özoğuz'un eserinden elde edilmiştir. Bkz. Özoğuz, **age**, 81.

Ek-2a: Adana Cephesi Fotoğrafları (Devam)

Esir Alınan Mesnil Taburu

Adana Cephesi'nde Fransız Tankı ve Askeri[1271]

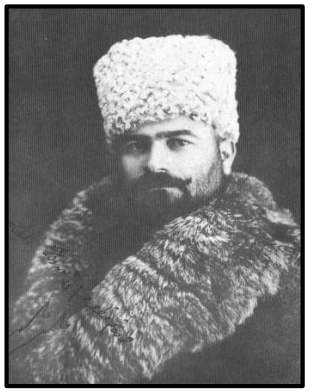

Fransızlar Tarafından Başı Kesilerek Top Arabasında Gezdirilen Topçu Yüzbaşı Selahattin Bey

[1271] Fotoğraf için Osmaniye Belediyesi Kent Konseyi Eğitim, Kültür ve Sağlık Meclisine ait "**1- 7 Ocak Kurtuluş Mücadelesi ve Şehitler Parkı Projesine**" ait çalışmadan faydalanılmıştır.

Ek-2: Maraş Bölgesi'ne Ait Fotoğraflar[1272]

Yüzbaşı Asaf Bey
(Kılıç Ali Bey)
Antep ve Maraş Kuva-yı Milliye Komutanı

Yüzbaşı Salim Bey
(Yörük Selim Bey)
Elbistan Kuva-yı Milliye Komutanı

Arslan Bey
Elbistan Kuva-yı Milliye Komutanı

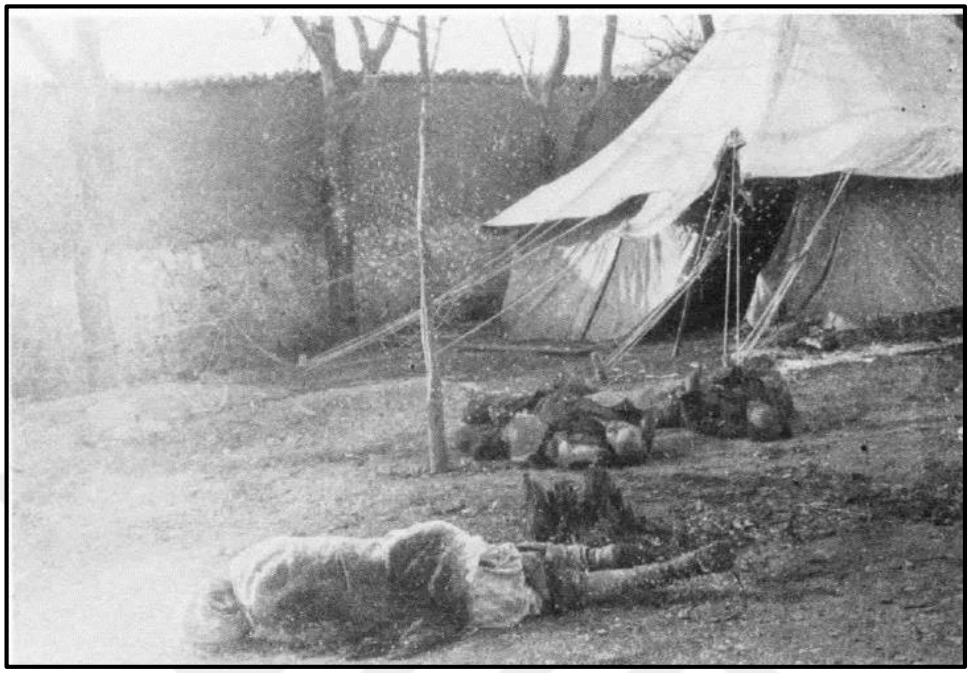

(Şehit) Dr. Mustafa Bey

[1272] Fotoğraflar için Kahramanmaraş Belediyesi "Milli Mücadele Kahramanları Albümünden" yararlanılmıştır. https://kahramanmaras.bel.tr/foto-galeri/milli-mucadele-kahramanlari [8.01.2020].

Ek-3a: Maraş Direnişi'ne Ait Fotoğraflar[1273]

Fransız kuvvetleri ile Görüşmek İsteyen Dr.Mustafa'nın Şehit Edilmiş Naaşı

Maraş Kuva-yı Milliye Kuvvetleri ve Amerikalı Misyonerler

Fotoğraftakiler soldan sağa: Stanley E.Kerr, Mrs. Marion Wilson, Dr. Marion Wilson, Arslan Bey, Yörük Selim ve Mutasarrıf Cevdet Bey.

[1273] Fotoğraflar için Maraş'ta görev yapan Amerikalı Misyoner Stanley E.Kerr'in eserinden yararlanılmıştır.

Ek-3: Urfa Bölgesi'ne Ait Fotoğraflar 1274

Yzb. Ali Sâib (Ursavaş)
Urfa Kuva-yı Milliye Komutanı

Ali Rıza Bey (Kuruoğlu)
Urfa Mutasarrıfı

Bnb. Ali Rıza (Türksoy)
Urfa Jandarma Tabur Komutanı

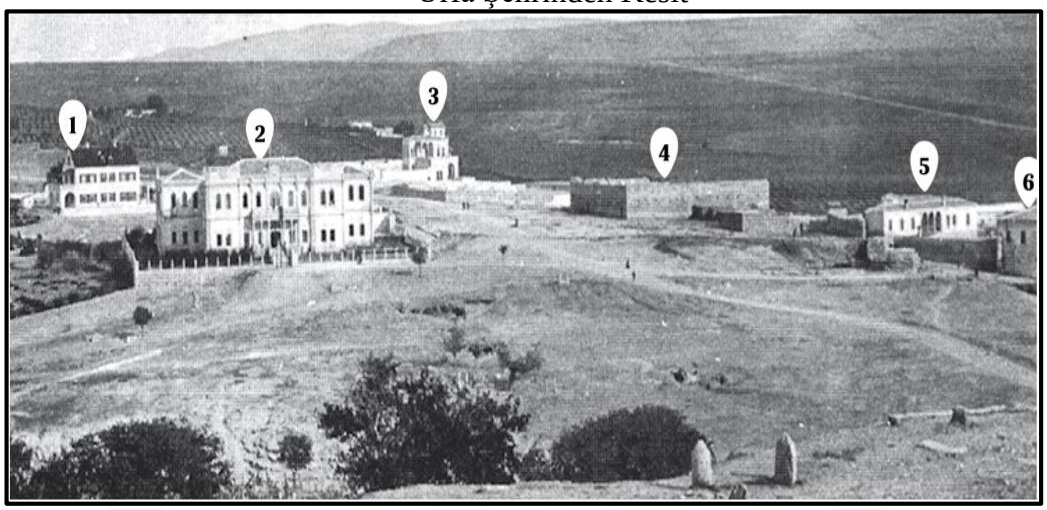

Hasan AÇANAL
İstiklal Madalyası Alan Urfa Müftüsü

[1274] Urfa Milli Mücadele fotoğrafları için Bkz. Müslüm Akalın, A. Cihat Kürkçüoğlu, **Urfa Milli Mücadele Albümü** (Şanlıurfa: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları, Mart 2018).

Ek-3a: Urfa Bölgesi'ne Ait Fotoğraflar

Urfa Şehrinden Kesit

1. Dr. Andreas Fischer'in evi, 2. Millet Hastanesi, 3. Kürkçü Osman Efendi'nin evi, 4. Şişko'nun evi, 5. İsviçre Hastanesi, 6. Mahmut Nedim Konağı

Fransızların Karargâh Olarak Kullandıkları Kürkçüzade Mahmut Nedim Efendi'nin Konağı'nda Fransız Askerleri

Ek-4: Antep Bölgesi'ne Ait Fotoğraflar

(Şehit) Teğmen Mehmet Said
(Şahin Bey)
Kuva-yı Milliye K.

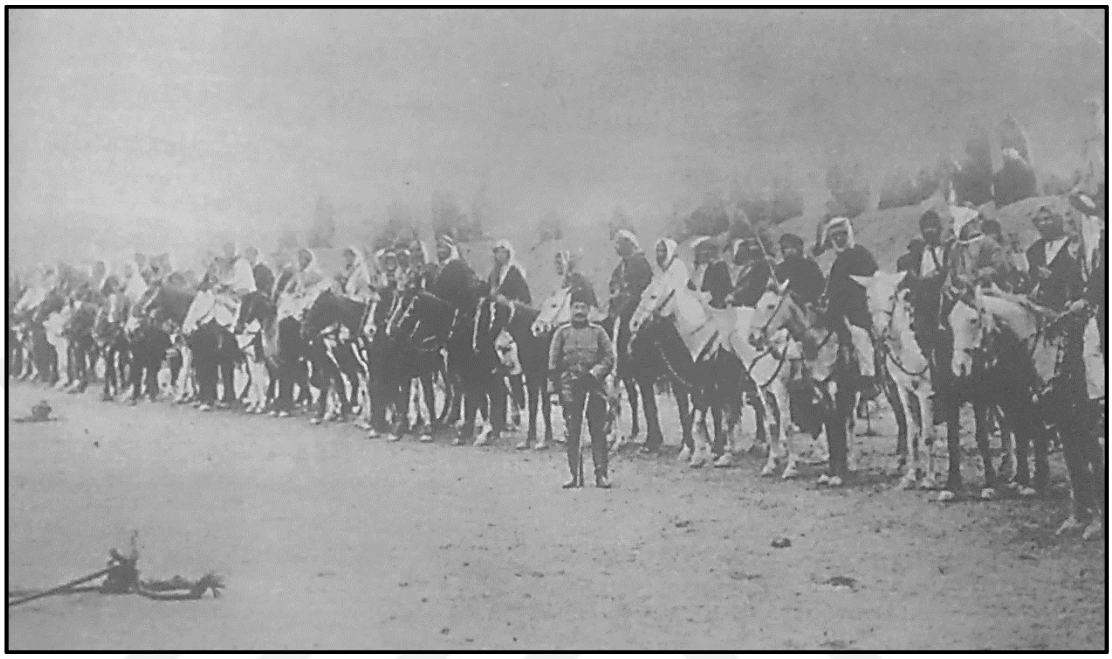
Yarbay (Milis) Ali Şefik Özdemir
(Özdemir Bey)
Antep Kuva-yı Milliye Komutanı

Lohanizade Mustafa Nurettin
Mühimmat Atölyesi Komutanı

Ek-4a: Antep Bölgesi'ne Ait Fotoğraflar[1275]

Güney Cephesi'nde Kuva-yı Milliye Süvari Birlikleri

Fransız İşgal Sürecinde Antep Sokakları

[1275] Fotoğraflar için "**Fotoğraflar ile Antep Savunması Sergisinden**" yararlanılmıştır.

Ek-4b: Antep Bölgesi'ne Ait Fotoğraflar

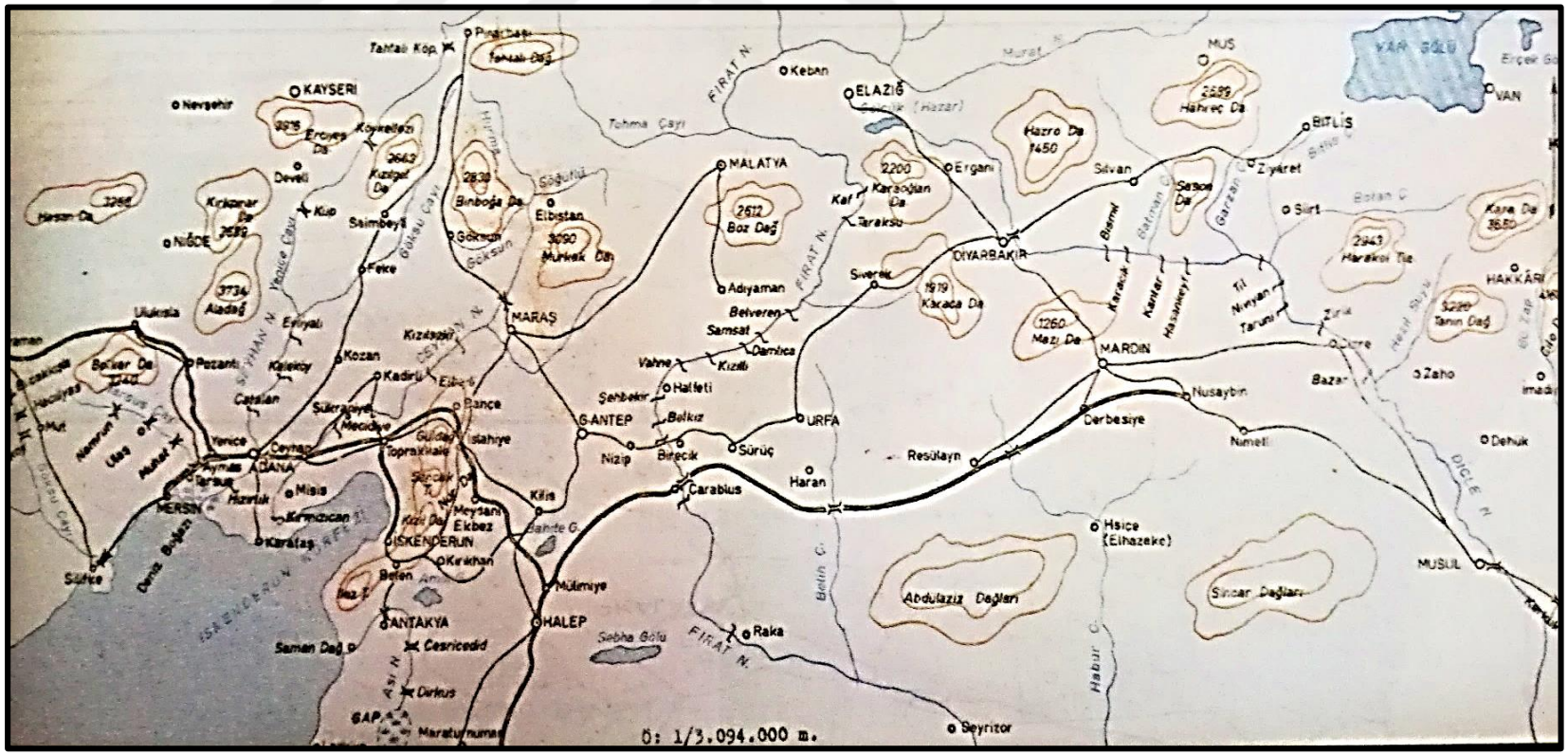
Kılıç Ali Bey ve Mücahitler

Antep Savunması'ndan Kesit

Ek-5: Güney Cephesi Coğrafi Durumu1276

[1276] Genelkurmay ATASE Başkanlığı, **Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi**, c.4 (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2009), Kroki-1.

ÖZ GEÇMİŞ

1980 yılında Bartın'da doğdum. 1997 yılında Lise eğitimimi İstanbul'da Fatih Vatan Lisesi'nde tamamladım. 2003 yılında Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde Lisans, 2006 yılında Yüksek Lisans eğitimimi tamamladım. 2011-2015 yılında Anadolu Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdim. 2012 Yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bölümü'nde Doktora (özel öğrenci) derslerine katıldım. 2013 yılında Çanakale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde Ordoğu Araştırmaları Yüksek Lisans Bölümü'ne kayıt yaptırdım. 2014 yılında ise Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Doktora Programı'na başladım. Evli ve 3 çocuk babasıyım.